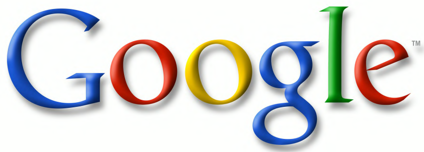

NetherLAND

VEREENIGING

TOT UITGAVE DER BRONNEN VAN HET OUDE

VADERLANDSCHE RECHT.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN

TWEEDE DEEL.

N°. I—VI.

'S GRAVENHAGE,

MARTINUS NIJHOFF.

1892.

Rec. Sept. 17, 1900.

I N H O U D.

—

——-- - ——

VERSLAG OVER HET JAAR 1885/1886.

Gedurende het afgeloopen Vereenigingsjaar is het aantal leden der Vereeniging eenigszins verminderd. Tegenover een verlies van vier staat slechts de aanwinst van twee leden, zoodat het ledental met twee is verminderd. In de Directie is geene verandering gekomen.

De uitgave der werken werd geregeld voortgezet. Aan de leden konden twee werken worden toegezonden, het Glossarium op de Utrechtsche rechtsbronnen van Mr. S. Muller Fzn., en het tweede deel van de Westfriesche stadrechten van Mr. M. S. Pols. De reden waarom van dit laatste werk eerst het tweede deel verschenen is, is in de voorrede tot dat deel medegedeeld. Het eerste deel, nagenoeg afgewerkt, zal spoedig ter perse gaan. Inmiddels werd met het drukken van twee nieuwe werken aangevangen, eene verzameling van Harderwijksche rechtsbronnen, bewerkt door Mr. J. L. Berns, alsmede het oudste stadsboek van Groningen, door Mr. A. Telting uitgegeven. Beide werken zijn reeds voltooid en zullen eerstdaags kunnen worden verzonden.

De uitgave der rechtsbronnen van Nijmegen heeft vertraging ondervonden tengevolge van het betreurde overlijden van Mr. C. C. N. Krom, den verdienstelijken Archivaris van Noord-Brabant, die de uitgave voor de Vereeniging had op zich genomen en hare bewerking reeds nagenoeg voltooid had, toen eene snel opgekomen en verloopende ziekte hem aan de wetenschap ontrukte. De Directie had echter het geluk in Mr. A. C. Bondam, zijn opvolger als Archivaris, ook den man te vinden die bereid was de voltooiing van het werk op zich te

nemen, zoodat zij de gegronde hoop koestert dat belangrijke werk in het volgende jaar te kunnen doen verschijnen.

De staat der kas is bevredigend, al wijst de Rekening in plaats van het saldo van *f* 1103.18[5] van het vorige jaar, slechts een saldo van *f* 96.73. De oorzaak dier vermindering is tweeledig. In de eerste plaats meende de Directie het zoo aanzienlijke saldo in kas, dat ten deele althans als blijvend kon beschouwd worden, niet renteloos te mogen laten. Dientengevolge werden in November 1885 twee certificaten 4% Nederlandsche schuld aangekocht, wat met bijberekening van renten en kosten eene uitgaaf van *f* 1037.13 vorderde. Een daarvan moest echter later weder te gelde worden gemaakt, daar de rekening van den uitgever tengevolge van verschillende omstandigheden een buitengewoon hoog cijfer beliep. Op die rekening toch kwamen de kosten van niet minder dan drie werken en eene aflevering van de Verslagen en Mededeelingen, zoodat deze post die het vorige jaar slechts *f* 696.15, het daaraanvoorafgaande slechts *f* 1227.95 beliep, thans *f* 1879.20 bedroeg. Bovendien bleek in de rekening van den uitgever van het vorige jaar eene vergissing te zijn geslopen van *f* 60.— ten zijnen nadeele, die thans hersteld werd. De realisatie van dit certificaat, dat inmiddels aan de conversie was onderworpen geweest, leverde eenig verlies, dat echter door de inmiddels gewonnen rente werd gedekt. De vermindering van het saldo, deels aan belegging van een deel daarvan, die waarschijnlijk blijvend zal kunnen zijn, deels aan buitengewone kosten van uitgaven toe te schrijven, heeft mitsdien niets verontrustends. De verkoop der werken heeft dit jaar meer opgebracht dan ten vorige jare.

Overzicht van de Rekening en Verantwoording van den Penningmeester over het jaar 1885/1886.

Ontvangsten:

saldo vorige rekening	*f* 1113.18^{5}	
aan contributiën.	- 950.—	
aan in 1885 verkochte werken . .	- 526.79^{5}	
aan renten van belegde gelden . .	- 19.80	
		f 2609.78

Uitgaven:

administratiekosten	*f* 13.20	
voor belegging van gelden	- 532.45	
aan uitgaven van werken in 1885:		
Rechtsbronnen van Utrecht, Inleiding	- 818.60	
idem Glossarium	- 180.—	
Westfriesche stadrechten II.	- 687.05	
Verslagen en Mededeelingen VI. . .	- 193.50	
aan kosten van afdrukjes, aan de medewerkers geleverd	- 28.25	
aan den uitgever zijn tekort op vorige rekening.	- 60.—	
		f 2513.05
	Saldo . . .	*f* 96.73

NAAMLIJST DER LEDEN.

Mr. M. A. van den Acker te 's Gravenhage.
Mr. J. Bon d'Aulnis de Bourouill te Utrecht.
Jhr. Mr. W. H. de Beaufort te Leusden.
Mr. A. R. van Bel te Amsterdam.
Mr. A. J. Enschedé te Haarlem
Mr. R. T. P. L. A van Boneval Faure te Leiden.
Mr. H O. Feith te Groningen.
Mr. P. R. Feith te 's Gravenhage.
Mr. S. J. Fockema Andreae te Leiden.
Dr. R. Fruin te Leiden.
Mr. B J. L. Bon de Geer van Jutfaas te Utrecht.
Mr. J. A. Grothe te Utrecht.
Mr. C. Pijnacker Hordijk te Assen.
Mr. E. H. Karsten te Arnhem.
Mr. F. A. J. van Lanschot te 's Hertogenbosch.
Mr. F. B. Coninck Liefsting te 's Gravenhage.
Mr. G. M van der Linden te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. J. A. L. Martens te Utrecht.
Mr. R. Melvil Bon van Lynden te Utrecht.
Mr. D. J. Mom Visch te Arnhem.
Dr. P. L. Muller te Leiden.
Mr. S. Muller Fz. te Utrecht.
Martinus Nijhoff te 's Gravenhage.
Mr. A. A. de Pinto te 's Gravenhage.
Mr. M. S. Pols te Utrecht.
Mr. M. J. Pijnappel te Amsterdam.
Jhr. Mr. Th. H. F. van Riemsdijk te 's Gravenhage.
Mr. N. de Roever te Amsterdam
Jhr. Mr. J. Roëll te 's Gravenhage.

Mr. W. J. ROIJAARDS VAN DEN HAM te Utrecht.
W. F. N. VAN ROOTSELAAR te Amersfoort.
Mr. J. J. S. Bon SLOET te Arnhem.
Mr. L. A. J. W. Bon SLOET te Arnhem.
Jhr. Mr. O. Q. VAN SWINDEREN te Groningen.
Mr. J. TELTING te 's Gravenhage.
Dr. J. VERDAM te Amsterdam.
Mr. G. DE VRIES AZ. te 's Gravenhage.
Dr. M. DE VRIES te Leiden.
AEM. W. WIJBRANDS te Leiden.
Mr. N. J. VAN YSSELSTEIN te 's Gravenhage.

Mr. J. HEEMSKERK Azn. te 's Gravenhage.
Mr. P. VERLOREN VAN THEMAAT te Utrecht.
Mr. J. VAN DER LEEUW te Amersfoort.
Jhr. Mr. D. G. VAN TEYLINGEN te 's Gravenhage.
Mr. Æ. Bon MACKAY te Zutfen.
Mr. AUG. PHILIPS te Amsterdam.
Mr. A. J. ANDREAE te Kollum.
Mr. N. F. VAN NOOTEN te Utrecht.
Mr. C. R. MERKUS te Utrecht.
Mr. S. J. HINGST te 's Gravenhage.
Mr. T. H. BONDAM te 's Hertogenbosch.
Dr. H. E. MOLTZER te Utrecht.
Het Historisch Genootschap te Utrecht
Mr. H. P. G. QUACK te Amsterdam.
Mr. A. TELTING te Zwolle.
Mr J. C. REEPMAKER te Rotterdam.
Mr. J. P MOLTZER te Amsterdam.
Mr. J. J. VAN GEUNS te 's Gravenhage.
Mr H. H. VAN CAPELLE te Arnhem.
De Universiteits-Bibliotheek te Cambridge.
Jhr. Mr. W. H. DE BEAUFORT te Utrecht en Driebergen.
Mr. J. G GLEICHMAN te 's Gravenhage.
De Universiteits-Bibliotheek te Utrecht.
De Universiteits-Bibliotheek te Leiden.
De Universiteits-Bibliotheek te Amsterdam.
Mr. J. F. BIJLEVELD te Arnhem.
Mr. E. FOKKER te Middelburg.
Mr. J. KAPPEIJNE VAN DE COPPELLO te 's Gravenhage.
Het Genootschap Pro Excolendo Jure Patrio te Groningen.
Mr. F. A. L. RIDDER VAN RAPPARD te Utrecht.

Mr. A. M. PLEYTE te Heerenveen.
Het Archief der gemeente Vlissingen.
Mr. JOSUA VAN EIK Jzn te Amsterdam.
Mr. L. VAN HASSELT te Utrecht.
Dr. J. H. GALLÉE te Utrecht.
Mr. J. C. DE KONING te Amsterdam.
Mr. W. A. Bon VAN VERSCHUER te 's Gravenhage.
Mr. J. L. BERNS te Leeuwarden.
Dr. K. HÖHLBAUM te Keulen.
Jhr. Mr. V. DE STUERS te 's Gravenhage.
Mr. H. L. DRUCKER te Groningen.
Dr. P. J. BLOK te Groningen.
Mr. J. LAMEERE te Gent.
De Openbare Bibliotheek te Arnhem.
Prof. A. ESMEIN te Parijs.
Mr. A J. ROIJAARDS te Amsterdam.
Mr. C. E. HARBORD te Amsterdam.
De Universiteits-Bibliotheek te Heidelberg.
Mr. W. L. P. A. MOLENGRAAFF te Utrecht.
Het stedelijk Archief te Keulen.
J. H. L. VAN DER SCHAAFF te Utrecht.
Mr. S. GRATAMA te Groningen.

KORTE MEDEDEELINGEN.

I. Die handtveste van der Ameyde.

Ameide, thans een dorp aan den linkeroever van de Lek, schuins tegenover Jaarsveld, in Zuid-holland gelegen, komt het eerst voor in de lijst der Utrechtsche leenmannen, die aan bisschop Adelbold wordt toegeschreven, als een Utrechtsch leen, waarmede de graaf van Ghoor was beleend [1]). Over den ouderdom en de beteekenis van die lijst en over de vraag waar het graafschap van den graaf van Ghoor moet gezocht worden, is het hier de plaats niet te spreken. Later was Ameide een vlek dat bij het huis Herlaer behoorde, welk huis nu eens dien naam naar het geslacht Herlaer, waaraan het toebehoorde, droeg, dan weder het huis te Ameide naar de ligging genoemd werd. Dit huis schijnt door de heeren van Herlaer, die Ameide als leen verkregen, gebouwd te zijn, wanneer is echter geheel onzeker. Heeren van Herlaer vinden wij reeds sinds het einde der elfde eeuw in Utrecht vermeld. Een Dirk van Herlaer was getuige met zijn zoon Poppe bij eene gift aan bisschop Coenraad van Utrecht gedaan, dus tusschen 1076 en 1099 [2]) en dezelfde was het welligt, die door Keizer Hendrik IV tot advocatus der kerk van St. Servaas te Maastricht aangesteld, als zoodanig in eene uitspraak van 1087 wordt vermeld [3]). Een Dirk van Herlaer komt weder

1) Heda, p. 112. Jungius, Hist. comit. Benth. p. 95, 105. Bondam, Ch. p. 93.
2) Sloet, Oork. n°. 184.
3) Sloet, n°. 193.

bij bisschop Burchard in 1108 te Utrecht als getuige voor [1]), en een naamgenoot van hem was bij het beleg van Damiate in Egypte tegenwoordig, waar hij getuige was bij eene gift van graaf Adolph van Berg aan de Duitsche orde in 1218. Of hij zelf tot de ridders der orde behoorde, blijkt daaruit niet [2]). In 1247 was Dirk van Herlaer tegenwoordig bij den afstand van goederen aan heer Willem van Altena [3]), met wien hij evenals met den heer van Heusden verwant schijnt te zijn geweest. Bij een geschil toch tusschen Jan heer van Heusden en zijne broeders, waarin graaf Dirk van Cleef en zijn broeder als scheidslieden uitspraak deden in 1260, wordt zoowel Willem van Altena als Dirk van Herlaer onder de consanguinei van den heer van Heusden genoemd, die den graaf daarbij ter zijde stonden [4]). Toen was Ameide wel reeds in het bezit dier heeren van Herlaer gekomen en hun huis daar gebouwd, want in 1266 had de heer van Herlaer een geschil met het Kapittel van St. Marie te Utrecht over de rechten van jurisdictie en tienden op twaalf hoeven lands, gelegen tusschen Ameide en Meerkerk, waarin Engelbert, deken van St. Marie en Arnoud van Foreest, kanunnik van St. Jan als scheidslieden uitspraak deden [5]), in dien zin dat alle rechten, waarover beiden geschil hadden, gelijkelijk tusschen hen verdeeld zouden worden. Deze uitspraak gaf aanleiding dat later, in 1336 de heer van Herlaer de aan het kapittel toegescheiden helft van het gericht, de tinse, grove en smaltienden dezer twaalf hoeven in pacht verkreeg [6]) en daardoor alle deze rechten sints alleen uitoetende. Daar Ameide tot Utrecht behoorde, was hij voor deze bezitting wel leenman van den bisschop van Utrecht, evenals de heer van Herlaer leenman van den graaf van Kleef in 1258 was geworden [7]) voor eene uitkeering uit den tol te Nijmegen. Ook bij den graaf van Holland vinden wij nu den heer van Herlaer. Met graaf Floris V en andere edelen regelde hij den dijkschouw

1) Oorkondenb. n°. 99. Sloet, n°. 217.
2) Lacomblet, Urkundenbuch II p. 39. Sloet, n°. 451,
3) Oorkondenb. I p. 443.
4) Oorkondenb. II n°. 66.
5) Oorkondenb. II n°. 138, 150, 183, 184.
6) Reg. Hannonensia p. 238.
7) Sloet, n°. 810.

in de landen tusschen de Lek en de Donk in 1277 [1]), en hij was onder de borgen door de gebroeders van Amstel den graaf van Holland gesteld in 1285 [2]). De naam van dezen heer van Herlaer wordt niet genoemd, maar in 1296 was het Arnoud, die met zijn zoon Dirk beloofde den graaf van Holland schadeloos te houden van den borgtocht die deze jegens de „lombarde van aest, die wonen of wonen sullen totter Ameyde in onser heerscap" voor hem op zich had genomen [3]). Dit toont ons dat Ameide toen reeds eene vrij belangrijke plaats met handel was, waar zich zulk een kantoor had gevestigd van geldhandelaren en dat de heer van Herlaer daarbij schulden had, belangrijk genoeg dat de graaf van Holland zijn borg had moeten worden. Zijn zoon Dirk was hem reeds in 1298 opgevolgd en ook deze sloot zich aan Holland aan, want in dat jaar verbond hij zich met den graaf van Holland tegen den bisschop van Utrecht en maakte zijn huis te Ameide tot 's graven open huis [4]). Waarschijnlijk beschouwde hij dat huis als zijn eigen goed dat hij dus den graaf kon opdragen, daar alleen Ameide Utrechtsch leen was. Dit wordt bevestigd door de overeenkomst van 1312. Er was toen twijfel gerezen over den omvang der rechten, die de heer van Herlaer van den bisschop te leen hield en wel juist over het huis van der Ameiden en de hofsteden aldaar. Het gevolg was dat heer Dirk toen ook het huis en de hofsteden den bisschop opdroeg ten eigenen rechte en het weder van hem te leen ontving [5]), zooals dan ook zoowel het huis als Ameide sedert dien tijd een leen van het Sticht gebleven is. Dat heer Dirk evenwel ook leenman van den graaf van Holland bleef voor de tienden van Oud-Giessen en voor eene rente blijkt uit het verdrag van 1305 [6]), waarop ook het charter van 1327 betrekking heeft [7]). Dat deze heer Dirk een machtig en aanzienlijk heer was, blijkt uit de pacht die hij van het kapittel van St. Marie verkreeg, en wellicht is hij het geweest die aan zijne stede van Ameide het poortrecht schonk om

1) Oorkondenb. II n°. 331.
2) Oorkondenb. II n°. 572.
3) Oorkondenb. II n°. 948.
4) Matthaeus, De jure gladii p. 426. Wagenaar, III p. 113. Oorkondenb. II n°. 1040.
5) Matthaeus, Fundation. p. 603.
6) Reg. Hannonensia p. 12.
7) t. a. pl. p. 164.

daar de bevolking heen te lokken en handel en welvaart te bevorderen. Hij had eene dochter die met Gijsbert van Rosenburg gehuwd was [1]). In 1346 was een Arnout van Herlaer, heer van Pouderoyen en knape, onder de borgen die de hertog van Gelre aan den graaf van Cleef stelde [2]), misschien een jonger zoon, zooals ook Gherad van Herlaer, heer van Ammersoyen, die wij in 1353 bij den graaf van Gelder aantreffen [3]) en die beide weder in 1379 onder diens getuigen verschijnen [4]). Het kan echter ook zijn dat deze behoorden tot een anderen tak van het geslacht der heeren van Herlaer, die toen tot de aanzienlijke leenmannen van Gelderland behoorden en waarvan in 1309 en 1310 Gerardus de loen dominus de Herlaer voorkomt [5]), die heer van Zuilichem was [6]), terwijl Dirk van Herlaer de heerschap Ameide en het huis bezat. Of deze zelfde Dirk of een ander de Theodoricus de Herlaer is, die weder in 1331 en 1335 als getuige bij den Hertog van Gelre onder de geldersche edelen genoemd wordt, is niet met zekerheid te zeggen, maar de Gerard en Arnoud, die als heeren van Ammersoyen en Poederoyen voorkomen [7]), waren zonder twijfel nimmer heeren van Ameide, evenmin als de later nog in de 15[e] eeuw genoemden. Toen was het huis te Ameide en de poorte reeds aan de heeren van Vianen [8]) gekomen. De laatste heer van Herlaer en van Ameide uit dit geslacht, die ik vond, is Jan van Herlaer in 1366 [9]). Na hem moet Ameide spoedig aan de heeren van Vianen gekomen zijn.

Deze waren uit het geslacht der heeren van Beusichem gesproten, aan welk geslacht Vianen behoorde. Heer Hubertus van Beusichem had aan zijn zoon Stephanus daar eene area ad manendum afgestaan, die eene allodiale bezitting was. Deze had die aan den graaf van Gelre opgedragen. Na diens dood gaf heer Hubertus de plaats aan zijn anderen zoon Zweder, die zijn huis Batenstein te Vianen zeer sterk

1) t. a. pl., p. 228.
2) Lacomblet, III n°. 434.
3) t. a. pl. n°. 520.
4) t. a. pl. n°. 834.
5) Nijhoff, Gedenkw. I n°. 106—110.
6) Van Spaan, Inleiding III p. 259.
7) Nijhoff, Gedenkw. II. register p. 299. Verz. III n°. 169, 303.
8) Vgl. Matthaeus, Fundation. p. 591.
9) Voet, Oorsprongen der Heeren van Brederoden p. 29.

maakte en de stamvader der latere heeren van Vianen werd [1]). Hij verkreeg reeds van den bisschop van Utrecht als landsheer het recht tot twee jaarmarkten bij zijn huis Vianen, in 1272 [2]). Een zoon van dezen Zweder was heer Hubrecht van Vianen, die in 1294 beloofde op de Veluwe niet te jagen zonder toestemming van zijn leenheer, den graaf van Gelre [3]). Hij komt daarna onderscheidene malen onder de edelen voor [4]), het laatst in 1313 [5]). Zijn zoon Zweder wordt onder de Geldersche edelen vermeld in 1333 [6]), Ghisebert was daarna heer van Vianen. Onder dezen werd Vianen uitgebreid en verkreeg van hem stadrechten en daarna ook eene eigen kapel in 1345, afhankelijk van de moederkerk te Hagestein [7]). In een oorlog gewikkeld met den bisschop en de stad Utrecht, sloot Ghisebert in 1355 een verdrag waarbij hij beloofde den bisschop als zijnen leenheer te erkennen en te handelen „als goede gestichtslieden sculdich zyn te doen [8]).” Toch schijnt hij liever op de bescherming van den graaf van Holland en den hertog van Gelre vertrouwd te hebben, want in 1372 droeg hij zijn borgh te Vianen met hare hofstede aan den graaf van Holland te leen op [9]), en in 1388 deed hij dit evenzoo aan den hertog van Gelre ten aanzien van verschillende andere goederen [10]). In 1390 eindelijk verkreeg hij ook de heerscap Ameide met het huis [11]), op welk eene wijze wordt niet gemeld, en werd daarvoor weder leenman van het Sticht [12]). Ameide was toen een bloeiend stadje met gracht en poorten en eigen stadrecht. Later volgde in deze leenen heer Jan van Vianen op, die slechts eene dochter Johanna had [13]). Deze huwde met Walraven van Brederode, den zoon van Reinoud, die na het overlijden van zijn ouderen broeder Johan in 1415 aan de

1) Van Spaan, Inleiding III p. 230. Matthaeus, De jure gladii p. 267. Sloet, n°. 725.
2) Matthaeus, Fundation. p. 594.
3) Nijhoff, Gedenkw. I n°. 40.
4) Nijhoff, t. a. pl. n°. 47, 87, 94, 131.
5) Nijhoff, t. a. pl. n°. 154.
6) t. a. pl. n°. 268.
7) Matthaeus, Fundation. p. 592.
8) Matthaeus, t. a. pl. p. 595.
9) Matthaeus, t. a. pl. p. 600.
10) Nijhoff, III n°. 127—129.
11) Matthaeus, Fundation. p. 605 geeft dit jaar op.
12) In 1400, 8 Nov., droeg Hendrik van Vianen de hooge heerlijkheid van Ameide aan het Sticht op. (Liber catenatus fol. I Provinc. archief.)
13) Nijhoff, Gedenkw. III n°. 293—303, 376—379.

door zijne vrouw verkregen bezittingen van Vianen, Herlaer en Ameide ook de overige bezittingen der Brederodes toevoegde.

Zijn daden zijn genoeg bekend, daar hij een der rijkste hollandsche edelen was en een vertrouwde raadsman van graaf Willem en daarna van vrouw Jacoba. Hij sneuvelde te Gorinchem in 1417 en werd door Reinoud zijn zoon opgevolgd, die tot 1470 als heer van Vianen, Herlaer en Ameide het bewind voerde, en van bisschop David van Bourgondiën veel te lijden had [1]. Hij is het die het hier volgend recht aan zijne heerschap van Ameide schonk, ter vervanging van een ouder stadrecht door een der heeren van Herlaer gegeven, dat verloren schijnt.

Zoowel te Vianen als te Ameide, waarschijnlijk ook te Meerkerk, had de heer van Brederode het hoog en laag rechtsgebied. Ten opzichte van Ameide als leen van het Sticht. Toch schijnt het bijna dat de heer van Brederode, die in vijandschap met den bisschop leefde en door hem gevangen werd gehouden, als hij recht wilde gedaan hebben te Ameide naar oude herkomen, behoudens het recht van de „eninghe" en behoudens zijn eigen recht, Ameide als eene vrije bezitting beschouwde, zoo als hij ook Vianen bezat niet als een leen van Gelderland of Utrecht, maar als een goed dat hij hield, alleen „van God in hemelrike, van son ende maen [2]." Wat hij evenwel met die „eninghe" bedoelt is mij niet duidelijk. Wellicht noemde hij zoo de huwelijksvoorwaarden zijner moeder, waardoor Ameide aan de Brederodes gekomen was en waarbij zekere rechten voor die plaats waren verzekerd.

Te gelijk met het handvest aan Ameide schijnt de heer van Brederode ook rechten bij handvest aan Vianen en aan Meerkerk, ieder afzonderlijk, gegeven te hebben, blijkens de verwijzingen naar die rechten, die in het handschrift gevonden worden, naar bepalingen daarin vervat. Deze handvesten stonden oorspronkelijk ook in dit zelfde handschrift afgeschreven, maar zijn nu verloren, want alleen de bladen die het handvest van Ameide bevatten, zijn bewaard. De rechten van Vianen hoop ik later te kunnen mededeelen.

De redactie van dit handvest is vrij slordig, en ontstond uit de bijeenvoeging van verschillende stukken door den heer

1) Voet, t. a. pl. p. 66, 81.
2) Matthaeus, Fundation. p. 604, 605.

van Brederode tot een stuk. Wij zien er uit dat Ameide toen burgemeesters had, een schout, schepenen of gerechtsluiden, een gerichtsschrijver, een bode en een rentmeester des heeren, wijders een schuttersgild dat eigen inkomsten had. De inwoners van Tienhoven stonden met de bewoners van Ameide gelijk en hadden daar hun gerichtsbank.

Mr. B. J. L. B[on] DE GEER.

Die handtveste van der Ameyden.

In goods namen, amen. Om behoudenisse onsser stede van der Ameyden ende verbeteringhe, die onse voer vaders die heere van Heerlaer voertyts ghesticht ende mit vryhede van rechten begaeft hebben ghehadt, die van langhen jaeren herwaerts seere gheargert verderfflick ende in vervalle ghecomen is, die weeder in goede sake te brenghen ende te maken. Ende om te behulpen ende te bescudden onse goede luyden ende ondersaten, porteren ende portersen binnen den selven onser stede wonachtich ende naemaels mitter wone alldaer comende. Want die handtvesten ende brieven van der selver vryheden by quader bewaringhe ende versuyme off van outheden alsoe verderft, verwesen ende niet van weerder gheworden syn, datmen daer om bespreken yet wael mede off wtrechten mach, soe wy dat wael vernomen ende verstaen hebben. Oick dattet in denselven hoeren vryheden ende handtvesten voirscr. alsoe niet besorcht en is, dat men die simpel, onnoosel ende die goede ende die van buyten onder ons inden selven onse stede mitter woene comen off comen souden daer mede niet beschudden mach. Die quade ende die lichte, ruekeloese ende die fokerts, die mere crode van maghen opter straten hebben, ende moghen om cleine boete die goeden ende die vreemden slaen, veriaghen ende verfokerden, daer van aen onser heerlicheyt ende onser stede grotelick by veraftert worden. Des ons syns ende onse meninghe ummer niet en is dat alsoe willen te hebben off te lyden. Soe ist dat wy Reynolt heer tot Brederode, tot Gennip tot Vianen ende ter Ameyde wt goeden wael beraden ende overdachten sinne ende onsen vryen wille, by goetduncken onser maghen ende rade ende anders onsen trouwer vrunden, ons bedacht ende beraden hebben om onse stede ende onse

trouwe luyden ende ondersaten daer in gheseten hore vryheden, rechten ende handtvesten te vernyen, te stedyghen, te vestyghen ende te confirmeren met desen onsen brieven ende te verbeteren, daer onse gherechtsluyden nu ter tyt ende hier nae op gheedt sullen worden, wt te rechten ende te wysen van allen punten hierin bescreven alsoe hier nae bescreven volcht, erffelick duerende.

1. In den eersten so gheven wy, vestyghen ende steden, ende confirmeren onser stede van der Ameyden een vryheyt alsoe verre ende alsoe wyde alse die graft onser stede voirscr. begrepen heeft, streckende inder Lecke toe, soe die van oudts haer gecomen is.

2. Voert soe gheven wy alle die ghene die rechts begheren binnen der vryheyt onser stede voirscr. dat men hem recht ende vonnisse doen sal van onsen scepenen nae den recht onser stede voirs. dat wy nu hem ghegeven hebben.

3. Voert soe gheven wy alle die ghene, die in onser stede vryheyt mitter woenen comen ende mitter woenen blyven, een halff jaer vry te sitten van schot ende van schulden, die sy buyten den onsen off landen die mit onser stede in eeninghe staen, schuldich syn, ende daer nae te ghelden ghelyck ander onse poorteren ende ondersaten. Ende off sy nae den halven jaer buyten onser stede varen woenen ende daer nae weder quamen, soe souden sy ghelden van schot ende van schulde ghelyck ander poorter onser stede voirscr.

4. Voert alle saecken die vallen in onsen lande van den Ameyde, te verstaen in den Kerspelen van der Ameide en van Tienhoven dat sal een schoutampt wesen, ende die sullen voir onsen rechter ende scepenen ter Ameyden te recht staen ende sal hoer rechte dinckbank ende maelstadt wesen, ende daer sullen onse scepenen onser stede voirscr. recht off weysen alsoe verre als sy hem bevroeden. Ende waren sys niet vroed soe souden syt steden mooghen drie XIIII daeghen. Ende waert dat syt daer en binnen niet en wysden, soe souden syt bescriven ende comen daermede by ons ende onsen raetsluyden tot Vyanen. Ende wes wy mit onsen gherecht ende raetsluyden hem van daer aff mede gheven dat sullen sy wysen voir recht ende niet verder daer om te trecken off meerre cost daerom te doen ten ware off wyse vorder daerom seynden. Ende wes redelick cost daer op ghinghe dat soude wesen

upden ghenen die in den onrechte viel. Ende men sal die buerluyden van Thienhoven ter Ameyden niet meer besetten, mer men salse voerbieden ende doen hem onser stede recht gelyck of zy binnen woenden ten waer off sy kenlyck wechvaerdich waren.

Van den scepenbrieven en binnen wat tyds dat men daer recht mede versprecken sal.

5. Voort wat drie scepenen mitter schout bezeghelen van schulde, loeffte off willekoir off bekenninge daer off salmen recht doen all onse schoutampt van der Ameyde door ende men sal die scepenen brieve daer off maken ende daer mede rechten in alre manieren soe sy haercomen syn, dan se onse richter mit drie scepenen bezegelen sal. Alsoe verre als men trecht daer mede versocht of vervolchde, soe en soudmen daer en teynden binnen jaers ende ses weecken naeden dach der betalinghe der selver brieven. Ende waert dat men daerover binnen jaers ende zes weecken naeden dach der betalinghe der selver brieven gheen recht mede en versocht ende vervolchde, soe en soudt men daer en theynde gheen recht daer mede doen, ende dan en souden sy van gheenre waerde wesen ten ware off yemant sulke brieven van schulde aen bestede die kenlick wech waerdich, wtlandich ware off bedvast laghe. Soe souden sy trecht daermede versuecken binnen zes weecken dat sy thuys comen waren of dat sy van den bedde op comen waren sonder arch, off daer en teynden souden sy wt hoerre waerden ende machte wesen, als voirsc. is.

Van gestadicheyt der scepenen brieven.

6. Voert wat drie scepenen of meer mit onssen schout bezegelen van erffnisse in den schoutampt voirsc. dat sal vast ende ghestade wesen. Wtgenomen van leengoede, dat recht pleecht voir den heer ende syn mannen daerment off hout.

Van der comans rechten.

7. Voert soe salmen alle comannen, die van buyten coemt ende vercoept syn goet, eenen onvertoecht recht doen overdwers nacht. Ende waert dat men den coman pandt scatte die men driven off draghen mocht, die sullen den derden penninck beter wesen, ende die panden sal die coman houwen tot des anderen daghes nae dat hy hem by scepenen ghescat

syn, soe moeghen wy die panden lossen om den hooftstal, willen wy. Ende lossen wy dan niet of yemant van onser weghen, soe machse die coepman wech vueren off synen wille daer mede doen.

Van dat alle panden sullen den derden penninck beter syn.

8. Voert alle panden die ter scepenen scattinghe comen, sullen den derden penninc beter sijn. Eñ daer houwen wy onse losse aen ghelyck als vanden coman overdwersnacht. Mer onse schulde, excijs schulde, erffhuys schulde eñ weeskinderen goet pand men ende vercoopt men om reet ghelt sonder den derden penninck beter te wesen.

Soe wie vierscaer stoerde.

9. Item soe wie vierscare stoerde daer onse rechter mit vier scepenen of meerre te recht saten, die verboerde teghens ons X pont tornoyse.

10. Soe wye scepenen vonnisse off scepenen brieve wederseyde die verbuerde teghen elcken scepen een pont ende teghen ons alsoe veel als teghen all die scepenen.

11. Item soe wie onrechte aenleydinghe dede off onrechte were van schade off van schulde, die mit claghen vervolcht waere, die verbuerde teghen ons XXIII schellinghen. Desghelijcx die onrechte aenleydinghe off onrechte were dede van erve off anderen goede verbuerde oock XXIII schellinghen, ende dit driewerff, dan bescryf men hem beyden ene dach van recht ende den oncost sal ghelden die in den onrechte valt. Mer wie onrechte aenleydinghe dede over scepenen of over scepenen brieven die verbuerde XIIII pont halff ons ende halff den scepenen.

12. Voert alle aensprake, daer onse poirters van der Ameyden voir onse rechter off aenghesproken worden van schade off van schulde, daer moeghen sy haer onschult voor doen. Wtgheseyt voir scepenen off voir scepenen brieven daer en sullen sy gheen onschuldt voer moeghen doen. Ende wat wtheemsch mensch besett off aenghesproken worde binnen der vryheyt van scade off van schulde, die mach quyt weesen mit synen eede, ten waer off die gene die hem besett hadde, betoech hadde van twee scepenen off meer, soe en mach hy daer niet voir zweeren. Ende had hy ander betooch

van wittachtigen luyden, dat souden wy off onse richter mit onse scepenen besien off hy daer schuldt an had off niet, ende daer nae richten.

Wie hem scepenen vermate off tuych.

13. Voert soe wye hem scepen kenninghe vermate off des after bleeff of soe wye hem tuyche vermate voer scepenen ende den gerecht ende der after bleve, die verbuerde van elcx XXIII schell. alsoe dicke als hyt dede.

14. Voert als onse rechter der scepenen vonnisse eyschet off vermaent, wes die scepenen dan wyzen voir recht dat sal in die saecke voertgaen voir recht.

Die eenen vrede weygherde off verzweege.

15. Voirt soe wye onse richter off den burghermeysters off den scepenen off den bode voer twee scepenen off voir twee poirters enen vrede weygherde off versweghe, diemen hem eyschede alst recht is, die verbuerde vijff ponde. Ende waert dat die rechter of die burghemeysters noch scepenen noch bode daer niet by en waren ende een porter yemant eenen vrede eysschede alst recht is ende hy dien weygherde off verzweeghe, ende ment betuyghen mocht mit twee poirteren off meer, dieghene die dien vrede weygherde off versweghe ende ment betuyghen mocht mit twee poirter off meerre, die verbuerde vijff ponden tot driewerf toe. Ende verzweghe hyt off weygherde hyt vierwerf dat soude dan vorder staen to beteren tot onser ghenade ende daer voir soudmen hem te recht setten ende houden.

Van die vrede te breken.

16. Item soe wye enen vrede brake die onse rechter mit scepenen off mit twee poirters bedraghen mocht, die verbuerde teghen ons lijf ende goet.

Van doot slaegher.

17. Item soe wye enen mensche doet slooche over den handtdadyghen souden wy off onse rechter rechten met vonnisse onser scepenen over syn lijf ende deylen die helleft van sinen goede, die ander helleft sal blyven sinen wyve ende kinderen. Heeft hy gheen, soe salt blyven sinen erven. Ende waert dat die handtdadyghe ontghinghe ende niet begrepen

en werde, soe soude hy ballingh ons lants wesen ende der vryheyt voirs. totter tyt dat hy ons ende den onsen ghebetert had, ende soe moeghen wy onse hande aen sine goeden slaen ende ghebruycken ende houden alst voirs. is.

Van kenlike leemten.

18. Voirt soe wat mensch den anderen verleemte die kenlike ende onsichlike ende willighe leemten waren, die verbuerde teghen ons tien pont toirnoese. Mer simpel onnoesel leemte sonder wille dat soude wesen X pont payments, also als van den anderen bruecken ghescreven staen, ende den anderen te beteren by ons ende onse gherecht.

Van een kuerwonde.

19. Item soe wat mensch den anderen dede een kuerwonde die onse rechter mit onse gherechts luyden kende, die verbuerde teghen ons [X pont toirnoyse] [1]), vijff pont ende den anderen te beteren by ons ende onse gherecht.

Van een bloetwonde.

20. Item soe wie den anderen dede een bloedwonde, die verbuerde drie ponde ende den anderen te beteren by ons ende onse gherecht

Van een vuystslach.

21. Soe wye den anderen sloeghe mit eenre vuyst sonder bloet reysen, die verbuerde een pont ende den anderen te beteren by ons ende onse gherecht.

Van lochenen.

22. Soe wye den anderen lochende in arren moede off in onweerde aentaste, verbuerde teghen ons een pont.

Van slaen off van werpen.

23. Soe wie den anderen sloeghe mit eenen stave off kuse off gheslepen wapen off worpe mit een kan off mit een steen off dierghelyck, die verbuerde drie ponden ende den anderen te beteren alst voirs. is.

---

1) Deze woorden zijn een vergissing des afschrijvers.

24. Soe wie een zweert off een messe toghe off een pieck zenck op een anderen off dierghelyck, die verbuerde drie pont.

Van huystotinghe.

25. Soe wye huystotinghe dede by daghe off by nacht ende onse richter dat mit scepenen [off mit scepenen brieve] [1]) off mit wittachtijghe tuyghen bevinden mocht, die verbuerde teghen ons thien pont tournoijse alsoe menichwerff alst ghesciede.

Van te vercraften.

26. Soe wye enen mensche vercrachte by daghe off by nacht, ende onse richter bevinden mocht, ende mit scepenen off mit wittachtijghe tuyghen bedraghen mocht, daer over souden wy of onse richter richten over sijn lijff ende deylen halff aen syn goet, als van den dootslaghe.

Van stelen.

27. Soe wye den anderen stale sijn goet ende men vonde driven off draghen off datter onse richter bedragen mocht mit scepenen of mit wittachtige tuygen poorteren, daer soude onse richter richten over sijn lijff ende deylen sijn goet als van den doetslagher, alsoe verre als dat X schillinc wert ware off daer en boven. Ende desghelyck van diefflycke goede tot vijff schillinck toe off daer en boven, daer off sal onse richter richten over sijn oer.

28. Soe wye den anderen spreect dat hem draghet aen sijn eer ende ment betuygen mach, die verbuert drie pont ende den anderen te beteren by ons ende onse gherecht.

29. Soe wye kyff, scheldinghe off vechtelyck maect, daer een vrede off gemaect wert, die salmen toe beyden zyden in bieden, ende zy sullen inlegghen elcx in een huys dat sy kiesen binnen der vryheit XIIII daghen lanck, ende binnen die eerste acht daghen soe moeghent hoerre beyder vrienden zoenen ende scheyden off sy kunnen. Ende scheyden sijs niet soe salt onse gherecht zoenen ende scheyden binnen die ander acht daghen na dattet aen hem compt. Ende van der soene voirs. sal onse gherecht hebben enen ouden Reynaldus Gelreschen gulden off die waerde voer horen kost ende onlust

1) Deze woorden schijnen hier ten onrechte ingevoegd.

van denghenen, die sy meest in den onrechten vinden ende syt overslyten. Ende soe wat soene onse gherecht daer off zoent die sal elcx den anderen houwen ende doen by eenre penen van XX pont voirs., halff tot onser behoeff ende die ander helleft onser stede ende onser gherecht, elcx halff, sonder yemant te verdraghen, alsoe dick als yemant die soene verzweghe, wederspraecke off breke ende nochtan die zoene in hoerre machten te bliven van onser heerlicheyts weeghen.

30. Voert soe wat onse gherechtsluyden off onse ghesworen doen van onser weghen off ons gherechts weghen, soe wie daerop sprake of voer off ongunst toonde off bewysde in eenigher wys dat men bevinden mochte off betuyghen, die soud men des ghelycks in bieden ende hy zal inlegghen XIIII daghen lanck alst voirs. is; binnen die ierste acht daghen sal hy ons off onse gherecht off ghezworen beteren by synen vrienden, kan hy. Off binnen die ander acht daghen sal hyt beteren by ons ende onse gherecht soe sy hem daer over slyten sullen. Ende iemant die van enighe saken ingheboden ware ende hy des anderen daghes niet in en laghe, die verbeurde des daghes drie ponden, drie daghen lanck, ende laghe hy dan niet in soe soude hyt daer en theynden dat staen ende beteren tot onser ghenaden als dieghene die onse heerlicheden ende onse rechten veronweerde ende versmade. Ende soe wat wthemsch man van kyff, scheldinghe off vechtelick in vreden quaem ende daer om ingheboden worde, die mach sinen kuer hebben acht daghen daerna in te legghen, om syn vrienden by hem te verwerven ende hem mede te bespreken alsoe verre als hy loeff ende borchtocht doet als daer weder in te comen ende in te legghen ende onse gherechts zoene ende slytinghe te wachten ende die zoene te houwen ende te doen als voirs. is. Ende in alle dese punten ende deser ghelyck sal onse richter voer ons ende van onser weghen by onsen gherechtsluyden wesen ende doen off wyt selve waren.

31. Ende men sal van allen boeten ende breucken betuighen daer een yghelyck man ende wyff sal tuyghen op hoeren eedt off betuycht mense niet, soe sullen sy tot hoeren ontschult staen op hoerren eedt. Ende alle ponde die op dese voirs. boeten ende bruecken staen, die sullen wesen drie ponden voer enen ouden Reynaldus Ghelreschen gulden off die weerde, wtgheseyt van den toirnoyschen ponde voirs. van der dingstoringhe, huysstotinghe ende leemten etc.

32. Voert waere yemant man off wyff die van enich van desen boeten off bruecken brueckich werde, dair onse richter off onse gherichtsluyden gheen goet an en wisten te vinden an te rechten, off dat hyt selver seechde dat hy gheen goet en hadde mede te betalen, ist een man, die sal daer voir sitten in helden ende hy en sal niet eten dan broot ende drincken water totter tyt dat hy syn boeten verseten heeft, elck atmael in uffcortinghe zynre boeten on vyf schillinghe, ende ist een wyff, die sal den steen daervoer draghen alsoe verre alst onse gherechtsluyden dat bescicken sullen, ende waere yemant die in boeden ware off van enighe ontruymde, die soude ballinck ons landes wesen totter tyt toe dat hy sijn boeten betaelt had.

33. Worden onse poirters buyten den onsen vechtende daer off en sullen si buyten den onsen gheen boeten ghelden, mer men salse inbieden ende zoenen nae den recht van onsen lande, stede als voirs. is.

34. Voert soe en salmen gheen poirters off poirteressen onser stede voirs. in onsen landen van Vianen ende vander Ameyden besetten, noch gheen rechtvoerderingh doen op hem off op horen goede, noch oeck inden landen die met hem in eninghe staen, men en salse ter Ameyden voer bieden ende verwinnense mit recht, soe dat van oudts haercomen is off naeder eninghe, ten waere of hem yemant ergent in eninghen recht verbonden off overghegeven had, daer soude hy rechts pleghen. Oft dat sy kenlich wechwaerdich ware off soe licht gheladen dat sy daghelicks all haer goederen an hem draghen, soe mocht mense tuenen voir wechveerdich poirter totter tyt dat sy goede bewysen aen te rechten.

35. Voert soe wie over besettinghe wech ginghe off goet over besettinghe wech voerde van den lande off stede daert op beset ware, dat wouden wy rechten als van den ghenen die ons ghewelt dede ende verwilde.

36. Voert alle boedelen ende verdient loene salmen denghenen diet verdient hebben tot hoirre maninghe binnen XIIII daghen wtrechten off met alle recht verwonnen ware. Ende alle daghelicx arbeitsloen salmen gheven ende betalen alst verdient is off men salt hem wtrichten over dwers nacht, want sy qualick langher ontberen moeghen dan etens, over mits dattet zwetich ende bloedich loen is.

37. Voert soe wie pandweringhe dede van ghelde dat onse gherecht vander Ameyde over hem wtsette, dat ghelt sal

onse richter voer hem wtlegghen by onsen scepenen ende dat sal hy twivoudich weder hebben nae den recht van den lande.

38. Voert soe en sullen wy gheen poirteren noch poirteressen in onse stede wonachtich in vanghenisse op doen leyden alsoe verre als sy sulcke bruecken als wy hem op sullen doen seggen, verborghen mooghen scepenen vonnisse daer off te verbeyden ende te doen, ende daer off sullen wyse te recht setten binnen ses weeken naeder borchtocht voirscr., off die borghen sullen daeren teynden daer off onbelast wesen ende bliven.

39. Voert ware yemant in onse [stede] off lande voirscr. daer wi aen ten achteren waren off in ghebreke van thienden, van pachten, van renten off van bruecken daer die daghen of verleden waren, daer men rechts an begheerden mit scepenen brieven off van verwonnen schuldt, daer souden wy off onse rentmeyster binnen XIIII daghen enen coepdach leggen ende des mans goet vercoepen, eenen yghelycker syn gadinge, ter tyt toe dat wy dat onse hadden ende dan enen ygelyck voert te rechten nae onser stede recht voirscr.

40. Voert soe wie goet off lant had in den gherecht voirscr. ende in anderen lande woonde, daer yemant van scade off van schulde op claeghede ende recht op socht, soe soude onse richter die weet daer off doen aen die ware des goedes off des lants alst ter hochster were, dat die voert die weet dede ende niet vorder daer om te seynden ende dan voert recht te doen. Ende ware yemant onder ons ghelant off gheerft, die van sinen pacht ende lanthuer in anderen gherechten buyten den onsen loeft off willekoer naem, daer en soude onse gherecht als dan daernae gheen recht off doen off daer overstaen, overmits dat sy onse gherecht aff ghegaen ende recht anders ware ghetogen hadden.

41. Voert soe wie lant huert in onse lande voirscr. een jaer off tot jaeren, daer off sal die pachter die dat lant huiert syn jaeren, ut supra inder handvest van Meerkerk.

42. Voert als onse voervaders voertyts onse stede voirscr. ghegeven hebben, wie huysinge, erve off renten coept off vercoept in onser stede, dat sy ghenen naecoep voer hem en hoerre naecoemelinghen behielden daer aen, soe confirmeren wy hem dat. Ende dat onse richter daer overstaen sal als ment begheert. Ende wie poirter is off wonachtich in onsen

lande, die lant coepen off vercopen in onsen lande voirscr., daer off sal die ghene die dat coept ons gheven van elcken merghen X schellinck, enen ouden boddrager voer II schellingh, ende soe sal onse richter mit onsse scepenen daer over staen, beheltelicken hem hoers rechts.

43. Voert also onse poirter vuertyts in onse landen vander Ameyden ende binnen den jaermercten onser stede voerscr. tol vry gheweest hebben gheen tollen te gheven, soe confirmeren wy hem noch dat van gracien.

44. Voert alle misdaet off brueke, die by nacht ghescien etc. ut supra in der handtveste van Vianen. Ende alle dese bruecken ende boeten voirscr. sullen binnen mercten off merct rechten twyvoudich wesen.

45. Voert alle die hofsteden ter Ameyden sullen blyven staen op sulcken erffpacht als sy van outs ghestaen hebben.

46. Voert soe mach onse richter van onser weege poirter ontfanghen by twe scepenen off meer ende enen burghermeyster. Ende dieghene die poirter wort, sal gheven ter stede orbaire drie ponde. Ende als hyt off laet opscyten ses ponde.

47. Soe wie eens poirters dochter behylict ende daernae binnen onser stede mitterwoen blyft, die sal poortrecht ende vryheyt hebben ende syn kinderen als off hyt ghewonnen had off ingeboren waer. Mer hy sal hulden hout ende trou wesen ons ende onser stede voirscr.

48. Voert van den boedelen die voer deser tyt bestorven syn, daer die luyden jaer ende dach van een off verscheyden gheseten hebben binnen lants, ende sy opter strate by malcanderen ghegaen hebben ende elcx syn goet voersceyden van den anderen ghehadt heeft, off dat yemant buyten lants gheseten ware ghelopen om tsyn te verdoen ende die ander ware bliven sitten om tgoet te weren, die sullen voortaen verscheyden blyven elcx van der anderen, nae jaer ende ses weken nae dat die boedel versterff, ghelyck off si voer den recht van malcander verteghen waren.

49. Soe wat boedelen die voordaen besterven binnen den gherecht voirscr., daer sullen die ghene die daer in hoeren, in tasten binnen jaers ende ses weecken na der besterfte, ende schiftinge, scheydinge ende verticht doen op malcanderen ende soe wie niet in en taste binnen jaer ende ses weecken ende dede verticht, die soude daer en theynden wt bliven

ende wesen ghelyck off hy mit hande ende mit monde daer op verteghen ware. Mer ware yemant die daer mede in bestorven ware, wtlandich ware, daer soude onse richter van onser weeghen voer vertyen ende alsulcke boedel deel als die mit recht toebehoerde, onder onse stede burghemeyster ter stede behoeff te blyven ter tyt toe, dat hy thuys come ende selve verticht dede ende dat sal alsoe stantaftich bliven ende wesen.

50. Voert off yemant wt eenen bestorven boedel goet winnen woude mit recht etc. ut supra sequitur in die handtvest van Vianen.

51. Ende wy Reynolt, heere tot Brederode voirscr. gheven, consenteren ende confirmeren onser goeden stede ende onse ghetrouwe luyden daerin woenachtich ende hoeren nacomelinghen na hem, alle rechten, vryheden ende pointen ende elcx bysonder vast ende stede te bliven, mit desen onsen vernemen wt the rechten van allen pointten in allen malen als daer in bescreven staen, erflick duerende. Ende daer dese handtveste gheen mencie off en maect salmen rechten nae den ouden haercomen, ter tyt toe dat wy anders daer off bescicken sullen, beheltlick trecht van der eninghe in synre machten ende beheltelick ons ons rechts ende onse heerlicheyt, also onse ouders ende wy altyt ghehadt hebben, alle weeghen heerin wtghesondert te wesen ende vry te bliven.

52. Voert soe sullen wy alle jaer op sinte Jans avont te midsomer onse burghermeysters ende scepenen onser stede versetten naeder ghewoenten ende alle ampten ende diensten onser vryheyt als wy willen.

53. Ende alle maten ende ghewichten aldaer salmen bernen, yken ende teykenen by ons off diet wy bevelen by onse gherecht voirscr. als des te doen sal wesen.

54. Voert waert saecke datter scepenen ontbraken ende van buyten waren, ut supra in die hantveste van Vianen.

55. Voert soe en sullen wy der zeelander scaep voer bamisse in onse lande voirscr. niet oerloven te comen, ut supra in die handtveste van Meerkerck.

56. Voert soe sullen die Jaermercten ende die wekemercten bliven ende wesen in alre malen soe sy van oudts haer ghecomen syn. Ende wes men op enen merctdach loefft, beschuldt, verwillekoret etc. ut supra in der handtvest van Vianen.

57. Voert alle daghelicx koeren, alse onse gherechtsluyden daghelicx by wille ons off ons richters setten off leggen, dat sal men houwen ende die kueren te meerren ende te minren ende te veranderen ende uff ende an te wesen altyt als wy willen, beheltelyck alle anderen puncten inden handtveste bescreven in hoerre machte te bliven. Hier up wort elck simpel ban off verbuernisse voir onse gherechten sal wesen enen ouden boddragher of die waerde, en elck hoghe boete XXIII schillinck, een ouden boddragher voer twe schillinck ende alle ander bruecken als voirscreven staen.

58. Soe wie den anderen doet besetten, sal onsen bode gheven eenen halven vlaemschen groten etc. ut supra in die handtveste van Vianen.

59. Soe wije aenleydinghe off inleydinghe doet aen enyghe goeden mit onssen rechter ende scepenen, die sal onsse gherecht gheven twe vlaemsche groet, die sal onse richter halff hebben ende die andere helleft die scepenen ende die sal ghelden die in den onrechten valt mit allsullicke boete als daer voert toe staet ende voirscreven is.

60. Alle willekoer, gheloeft off bekenninghe van schade off van schulde voer onse gherecht, daer off sal onse gherecht voer hoer hueghe hebben twe oude vlaemsche groten, halff ons richter ende halff den scepenen.

Desghelycx van alle voerwairden, overghiften ende vertichten voer onsse gherecht oick te doen. Ende die clerck voir syn teykenen, scryven ende brieven te maken, van elcken brieff een ouden boddragher. Mer wes voerwaerden off scriften onse clerck all daer meer scrive, daer meer syns voerwaerden off scriften toe behoerde, daer uff sal hy hebben also onsse gherecht dat redelyck duncket naeden beloep.

61. Alle datmen mitten recht doet, dat sal men mitten recht ondoen, up een boete van XXIII schilling, ten waer by oerlove des gherechts.

62. Voert om onse goede stede te meerren ende te verbeteren, soe gheven wy, consenteren ende confirmeren hem alsulcke excysen, als onse voervaders, die heeren van Heerlaer voirtyts hem om hoere beden wil gheconsenteert hebben, onder hem selven te setten, die voert te hebben na wtwysinghe hoere handtvesten daer off, ende daeroff sullen die schutteren ter Ameyden hebben als sy tot desen tijt toe ghehadt hebben. Mer want die grueyte in onser stede ende

lande voerscreven te niet ghegaen is, soe sy in anderen steden oick te niet ghegaen is, daer hoer voer handtvesten ende na off inhouden, ende daer excysen weer voer gheset syn in der heeren steden ende landen, soe sal men ons voir onse grueyte voerscr. weeder gheven van elcke vremden vate biers, die men tapt in den gherechte voirscr., twe oude vlaemsche groten tot enen excyse, ende dien excys sal onse rentmeyster vercoepen als ander onse goeden. Ende die borghermeysters onser stede sullen hoeren excys by den gherechte verhueren ende die schutmeysters, ende jaerlics ons, onser stede ende den schutteren bewysinghe doen.

63. Voert soe gheeven wy onser stede mede te verbeteren dat die borghermeysters jaerlicx verhueren sullen die boery ende die waghe, dat queeckbert ende die dobbel schoele, die cloetbane ende die colfbane ende dierghelijck. Ende wes daeroff comen sal, sullen sy oeck ter stede behoeff heffen, bueren ende hebben. Ende hiertoe van allen bruecken voirscr. wes tot vijff ponden coempt off daer beneden, daeroff sal oeck onse stede voirscr. mede te verbeteren die twe deel ende onse schutten aldaer dat derden deel. Ende die sullen die burgermeysters onser steden in winnen ende op bueren ende ons ende onser stede goeden bewysinghe te doen voir der stede deel ende den schutten van hoeren deel alle iaer, beheltelyck onsen richter sijn banne ende ons onse hoghe boeten. Ende dit punt sal dueren tot onsen weederseggen off onser naecomelingh, beheltelyck anders alle punten in deser handveste ghescreven in hoere machte altyt te bliven ende in weerden. Ende alle schulde die van dese excyse ende bruecken voirscr. beschult wort, die sal men alle onse gherecht duer wt panden ende rechten off sy mit allen recht verwonnen waer.

Ende omdat wy dese voerscr. rechten, vryheden ende privilegien in deser handtvesten ghescreven onser goeder stede ende onser trouwen luyden daerin wonachtich ende hoeren nacomelinghen na hem ghegeven, ghestedicht ende confirmeert hebben, ende willen die ghehouden hebben in alle maten alst voirscreven staet, ende off daer yemant teghen waer off daer over dede dat hier teghen draghen mocht in enygherwys, dat ons gheenrewys te lyden en stonde, dat wouden wy over dien achten als over dieen ons heerlicheyt bewonde. In oirconde des soe hebben wy all dese voirscr. punten deser

handtvesten soe sy in twe stucken bescreven staen mit enen slote tsamen in een ghesloten ende mit onsse zeghel bezeghelt, van onsser rechter wetenheyt doen bezeghelen. Int jaer ons heren duysent vierhondert XXXIII vp alre heylighen avont.

---

1. By consent ons lieffs heeren van Brederoden etc. Soe ist gerecht van der Ameyden overdraghen dat men voertaen op geen heylighe daech, die die heylich kerck gebiet te vieren, rechten sal doen in enygerwys van enygerhanden saeken, wtgheseyt een wtheems man die wech veerdich is ende beset wert, denwelcken men sal recht doen tot alre tijt.

2. Item dat alle pandinge van scepenen brieven off van willekoiren off van enygherhande dinck dat men van scepenen pandet, sullen staen XIIII daghen, wtgeseyt verdient loon dat een op sijns selvers cost verdient heeft off maelschaen off maeldorff off welck men sal wtrechten na allen ouden haercomen.

3. Voert soe salmen alle werckendach recht doen, panden, scatten, brieff maken een ygelick deet mit recht begheert.

4. Item soe sal alle buerdingh, die ghescieden pleghen des manendaechs naden middach, sullen ghescieden des dynxdaechs voir den middach te acht werren. Ten waer dat up den dynxdaech gebuerde te comen enen heylighe vierdach, soe salmen buerding verleggen ende dinghen opten yersten werckendach dair na comende.

5. Item ist saeck dat yemant beset ende aensprect mit recht staende getymmert off liggende erff, soe salmen die genen die dat toe behoert ende sijn is, een weet doen tot soe wair hy woenachtich is aen sinen mond off sijn huys, alst recht is, op des geens cost die in den onrecht valt. Ende die claech sal staen van XIIII daech tot XIIII daech.

6. Item soe sal een yegelick mogen panden synen pacht opten sinen, sonder scepen brieve off vervolginghe mit claechlyck woerden, ende tanders alst van den sinen is, soe en sal nyemant panden dan mit scepen brieven off teynden dat hijt vervolget heeft mit claechlyck woirden alst recht is.

7. Item soe wie erff pacht off lyffrenten heeft op enige goet daer hy den eygen off heeft, die sal comen manen mit synen eyghen brieff teynden den dach der betalinge voir

schout ende scepenen, eer men dat goet verboeren sal. Ende die gene die erffpacht of lyftocht schuldich sijn, die sien dat sy van jaer te jare quitantie nemen alsulcke dair sy menen dat sy mede bewaret sijn.

8. Item van gene leystinge off van voirwaerden te houden off ghelt te geven dair en sal men geen recht off doen ten ware dattet verwillekoirt worde voir scout ende voir scepenen ende dat soudmen dan wtrechten by den schout ende scepenen voirscr.

II. Der scepene boeck van Utrecht.

In de inleiding voor mijne uitgave der Utrechtsche rechtsbronnen gewaagde ik op pag. 397 van een vervolg op het merkwaardige register van vonnissen van de oude en nieuwe schepenen, dat in het 2e deel der Rechtsbronnen door mij was uitgegeven. Dit vervolg was, zeide ik, verloren, en hoewel ik nog altijd bij deze treurige bekentenis moet volharden, kan ik thans toch iets naders over het verlorene stuk mededeelen.

De aanteekening van Dr. C. Booth, die mij het bestaan van dit vervolg berichtte, komt voor in een lijstje der hem bekende merkwaardige stedelijke ordonnantien, te vinden in zijn handschrift B 94 in de Utrechtsche rijks-archieven. Doelende op de Cortinge opt scepenenrecht van 1508 (uitgegeven: Rechtsbronnen van Utrecht. II p. 293—302), zegt Booth: „1508 Woensdach den 19 Julii t' schepenrecht, prout Reg. I 83 b, 84 r [1]). 't Oude schepen-dingtaelboeck in fine: dit is in parchemijn geschreven en berust in de secretarye vant gerecht." Ziedaar alles, wat ik van het bestaan van dit register wist, toen ik mijne Inleiding stelde. Er blijkt uit, dat een handschrift op perkament, bevattende dingtalen voor de Utrechtsche schepenbank en raads-ordonnantiën op de procedure voor schepenen van omstreeks 1500, nog in het midden der 17e eeuw in het schepen-archief op het Utrechtsche stadhuis berustte. Uit de groote overeenkomst van den inhoud met dien van het door mij uitgegevene „scepene-boeck", dat nevens enkele raadsordonnantiën over de procedure voor

1) D. i. het Raads dagelijksche boek, waar de Cortinge inderdaad op de aangehaalde bladzijden voorkomt.

schepenen, tal van dingtalen van partijen met de daarop gewezene vonnissen van schepenen oud en nieuw over 1351—1447 bevatte, meende ik te mogen besluiten, dat wij hier met een tweede deel te doen hadden, dat het vervolg dezer verzameling over de jaren tot 1508 bevatte. Deze conclusie wordt nu in allen deele bevestigd door eenige aanteekeningen van denzelfden Dr. C. Booth voorin een registertje in smal folio, onlangs door Mr. J. A. Grothe aan de Utrechtsche rijks-archieven geschonken. Daar alles, wat ons nader omtrent het merkwaardige Schepenboek kan inlichten, van belang schijnt, laat ik de aanteekeningen in haar geheel hier afdrukken. De mededeeling kan mogelijk nog eens leiden tot het terugvinden van het verlorene stuk, en zij brengt bovendien nog een paar raadsbesluiten onder onze aandacht, die, verre van onbelangrijk, tot nog toe in de raadsboeken verscholen bleven.

„XCIII[e] DINGTAEL.

Willam Snellert van den Polle contra Henric Speyert, gemachtichde van joncfrouwe Vrederick, die Jacob Die Voechts wijf was, ende horen kijnderen.

Ibi. Compromis, voir Dirck Jan Clinckaertssoons soon, schout ende schepenen van Woerden, anno 1448 gepasseert by Vrederic Die Voecht van Rynevelt ende syne broederen met joncfrouwe Vrederic hore moeder ter eene ende W. Snellert van den Polle ter andre syde gepasseert ende verbleven op Gysbert Zaell ende Bartholomeus Van der Mye, Jan Van der Maern ende Jan Dircksz., van al haer geschil sy onderlinge hadden, uytgesondert van 100 cronen van eenen bybel ende 500 Reynaldus-gulden; brueder Jan Van Neck, vicaris der Prediker-orden in Den Hage tot een overman. D' uytspraeck is geschiedt te Woerden in Gysberts huus Van den Vlyet, weerd aldaer, in tegenwoordicheyt Geryts van Rynevelt, schout ende schepenen van Woerden anno 1448.

Ibi. Willem Snellert Henricksoen, scepen te Woerden 1448. Jan Van der Maer, postea Meern, postea Jan Speyaert van der Maern. Jan Van Honthorst.

XCIIII.

Gelys Van Heersel ende Tyman syn soon contra joncfrouwe Jutte Jans weduwe Van Tyel.

Ibi. Actor et reus, aenspraker en aengesproken.

Gelys voorseyt borgen: Jan Grauwert Woutersoen, Jan Grauwert Hugensoen.

Achter sint Jan by die Vuylensloot.

Sacwoude = principael.

Aernt Dedel schepenen-bode.

XCV.

1455. Jan Van Loenen. Evert Foeck die beeldsnyder in de Mariestraet. 1436 [1]).

XCVI en XCVII.

Adriaen Van Lanscroen contra Folpert Van Raephorst Johans soon. 1459.

Ibi. Syn husinge opter Coirnmerct.

XCVIII.

Broeder Peter Luytkensoen contra Henric Knoep, Aert Knoep, Jan Knoep ende Jan Knijff. 1459.

XCIX.

Vrederic Van Damasche 1460.

Ibi. „Den scout trat van der bancken, daer hy te recht sat, ende settede eenen anderen scout in synre stadt" = stede; in margine: „Schout portatyff." [2])

Joncfrouwe Agnese, die Tymans wijff was Van Damasche 1447.

C.

Henric Knoop etc. toonde eenen brief, waerby Donderdach na Tiburtii Henric Pauwelsoen, Gerit, Aernt, Claes, Johan, Roelof ende Korstine, Aernts kinderen Van den Bossche, die hy hadde by Rexe synen wyve, Henric Haec, Dirc Scout en Mechtelt syn wyf, Reijnaer Voet ende Tyman syn wyf, —

1) Dit jaartal heeft, evenals alle dergelijke volgende, betrekking op eene in een der dingtalen opgenomene acte, die tot bewijs van het aangevoerde strekte.

2) Is dit eene aardigheid van een lateren lezer? of een werkelijke titel?

ende des Dinsdachs na Martini translatio. Dirc Pyll Dircxsoon, — ende Donderdach op St. Victorsavond Evert Van Steenre getoond hadden enen schepenbrief, waerby Roeloff Pyll ende Barbara syn wyf anno 1394 in erfpacht gegeven hadden aen Henric Gerritsoen een huysinge aen d'oostzyde van de Lynmerct (Lyndmertt) boven en beneden, eggen ende eynden, bodem ende boort, tuschen husinge meyster Henricx Opten Borch an de oversyde ende Roelofs Pyls an de nederside anno 1394.

Henric Pouwelsoen ende Rexe syn wyff met haer voorseyde voorkinderen, Henric Haek ende Ryssent syn wyff, Dirc Scout ende Mechteld syn wyff, Reyer Voet ende Tyman syn wyff, Dirc Pyll Dirckssoen voor hen selven, Evert Van Steenre ende Mechtelt syn wyff anno 1404.

Ibi. Inter scabinos de anno 1354: Henric Die Bole; debet (?) dicere: Vole.

Anno 1310 Johan heren Vrederics soen, schout.

1376. Herman ende Jacob Van Sandwyck en Florens Van Mekeren.

1377. Herman Van der Mye ende Geryt Van Aemstel, gehuyst in de Lynmerct.

Herman Van Sandwyc voorseyt ende joffrou Lysbet syn wyf, Jacob Van Sandwyc ende joffrou Lysbet syn wyf, Florens Van Mekeren ende joffrou Lysbet syn wyf, Lambrecht Van Wadenoyen, Geryt Pyl Gerytssoon, Henrik Haeck Huberssoon ende Ryssent syn wyff.

CI.

Joncfrou Katryn Symon Vrederix dochter, Johans weduwe Van Zevenair. 1466. Zevender.

Ibi. Alle de kinderen van Dirck Van Zulen ende joffrou Joesten syn wyff, prout Prob..... in *Zulen van Harmelen* [1]).

CII.

Claesgen, Goyers weduwe Van Gheer, hertroude met Andries Van Herstenhorst anno 1467, in weerwil van haer kinderen; en daerover proces metteselve, namentlyck Jan Van

1) Deze verwijzing duidt een der door Booth vervaardigde registers aan, die allen de bewijsstukken bevatten van een door Booth ontworpen groot werk en daarom door hem betiteld zijn: *Probationum* I enz.

Gheer, Adriaen Van Gheer ende Adriaen Gysbertssoon haerluyder swager; Jacob Staell en Goyert Boll Pelgrumssoon, haer neven, hadden geconsenteert.

CIII.

Henric Van Nyvelt, latende syn wyf joffrou Gerit Gerits dochter Van Egmont heren Gerits soons (met dewelcke hy niet accorderen conde) opt huys te Altena met haer kinderen, vertrock naer Utrecht (alwaer hy burgemeester wierd anno 1455, ten tyden van de gilden). Genealogie 757 n°. 70, 72, 896 n°. 77 [1]).

CIIII.

Geertruyt Jan Tolsoons weduwe contra Wouter Van der Eem. 1470.

CV.

Jacob Sloyer, gemachtichde van Jacob Sloyer Geritsoon syn neve, contra Willem Van Snellenberch, schout. 1472.

CVI.

Andries Van Herstenhorst ende Claesgen Jan Bollen dochter syn wyff met haer kinderen bovengenoemt: n°. 102. Anno 147..

CVII. Van den erven ende renthen te vercopen binnen der stadt.

Des Woensdages na Pinxteren opten 13[den] dach in Junio 1470. Die raide out ende nywe hebben, om nutscap ende profyt onser stat ende onser ghemeynre borgere ende onderzaten, eendrachtliken gheordineert ende overdragen, dat men van dezer tyt voert ghene erven, husingen ofte hofsteden binnen onser stat bezwaeren noch belasten en sel moigen mit enigen jaerlycx erfrenthen, dan mit zulke voirwerden, als dat altois dieghene, die toebehoeren zellen dat erve, husingen ofte hofsteden, daer die voirscreven jaerlycx renthen uut gaen, die zellen wel moigen afcopen, alst hem gelieven zel, die voerseyde jaerlycx renthen op elke termyndach, daer die voerseyde renthen op behoeren betailt te wezen, of binnen achte

1) Weder eene verwijzing naar de door Booth verzamelde genealogiën.

dagen daerna onbegrepen, te weten: elke penning erfrenthen voerseyt mit sesthien derzelver penningen, ende mit alzulke verschenen pacht, als hem dan van den voerscreven renthen verschenen ende onbetailt is, zonder arch.

Ende alle diegene, die nu op deze tyt jaerlycx pacht ofte renthen hebben uut erven, husingen ofte hofsteden, gelegen binnen onser stadt, daer moigen zy hoeren vryen wille mede doen, alst van outs gewoenlich is geweest, behoudeliken des, waer dat zake dat zy of hoeren nacomelingen die voorseyde jaerlycxe pachte ofte renthen vercoften diegene, die dat erve husinge ofte hofstede toebehoerden, daer die voerscreven vercofte renthen uut gingen, soe zoude dan dat erve, husingen ofte hofsteden, dat alzoe mittet ofcopen der renten voerseyt gevryet waer, vry bliven tot ewygen daghen, zonder enige jaerlycxe erfrenthen weder daeruut te moigen vercopen, of te belasten, dan mit zulke voerwerden, dat men die jaerlycxe erfrenthen voerscreven weder of zoude moigen copen, elck penning voorseyt om sesthien derzelver penninge voergenoemt, in manieren ende voerwerden als boven bescreven staet, zonder arch [1]).

CVIII.

Anno 1490. Ibi: „Na der settinge des gelts, soo die stadt van Utrecht dat gelt geset ende gevalueert heeft."

De husinge Leuwesteyn by der Plaetsen, tuschen de Nyeborch ende Ten Sterre.

CIX.

Jan Over die Vecht contra Bartelmeus Van Wede, 1490. Ibi. Stats-hylixbrief tuschen Johan Over die Vecht ende joffrou Peternelle Jans dochter Uuten Boemgaert, die hy hadde by Duven synen wyve, Tyman de Edelen dochter, Vrydach na Martini translatio 1469. — Is een hylix-voorwaerd, voor schepenen aengebracht; ita est: statsvertichtbrief [2]).

Johan Van Veen en Johan Van Lanscroon, Willem De Voss en Govert De Edel, hylixlude.

---

1) De tekst van deze verordening, door Booth in excerpt opgenomen, is hier overgedrukt volgens het Raads dagelijksche boek.

2) Niet geheel juist! Het zijn huwelijksvoorwaarden, door de huwelijkslieden bij schepenen aangebracht *en door hen met het stads groote zegel* (niet met de zegels der schepenen) *bezegeld*. (cf. Inleiding. p. 271 en 275.)

Ibi. Willem Van Oestrum, haer oudoom, Jan Bogert Bottermans soon, Wauter ende Mechtelt syn kinderen, die hy hadde by Heylwigen syn nawyf, doen verticht tot behoeve Jelis Over de Vecht van de erfenis van joncfrou Peternelle, die Jans wyf was Van Over de Vecht voirseyt, die des voirseyden Jan Bogerts voordochter ende syner kinderen suster was. Dit geschiede onder Aernt Ram, schout, Evert Van Voirde, Jan Over de Vecht, Goidscalck Van Brakell, Johan Woutman, Henric Van der A, Johan Van Massch, Adriaen Van Greunenberch, Jacob Sloyer ende Bruninc Pyll, schepenen t'Utrecht, Donderdach na Martini 1482.

„Dat die laetste articulen in allen brieven die eerste articulen, in denselven brieven begrepen, altydt doden ende the niete doen."

Willem Van Oostrum makede Dirck, Weyndelmoet (Weyndelmoet was Bartholomeus wyff Van Wede), Johan, Claes, Jan ende Nelle, Duven kynderen, Tyman Dedelen dochter, zynre nichten, die Duve voirseyt hadde bij Jan Uuten Boemgaerde horen man, alle goets, dat hy after hem laet etc., anno 1453. — Idem maeckt mombers over de voorseyde kinderen: Johan Van Oostrum, Willem Die Vosse, Gerit Van Vleuten en Johan Van Hamelenberge, anno 1456.

CX.

Jacob Die Beer contra Willem Gherytszoen 1495.

Ibi: Gysbert Van Sterckenburch verlydt Jacob Die Beer Jacobszoen een morgen land met een hofstede int kerspel van 't Goy, daer Geertruyd Elyas Stultincx dochter, Jacob Die Beers weduwe, boven en beneden naest geland is. Present Jan Stultinc Elyassoon ende Willem Steenwerper, mannen, anno 1451.

Compareerde voor Gheryt Janssoen Van Velde, schout int Goye in 's jonckeren van Gaesbeecs gerechte, Geertruyd, die Jacob Rutgerssoons wyf was, Rutger, Jan ende Gysbert De Beer Jacobs soonen ende Lysbet, der voorseyde(n) Geertruyden kinderen, ende transporteerden Jacob De Beer Jacobssoon, haren soon ende broeder, ses morgen land ende noch den erfpacht van vier morgen land, anno 1456. Noch hadden voortyts verticht gedaen Hillegond, haerluyder dochter en suster, met Gheryt Ansensoen haer man. — Jacob voorseyt lange jaren over zee en over zant geweest.

(CXI [1]).)

Anno 1508 Woensdach den 19 Julii. Die raed oud ende nye heeft een ordinantie, verclaringe ende vercortinge gemaict opt scepenrecht t'Utrecht, etc.; ende sel ingaen Nativitatis Marie naestcomende. In den eersten etc. prout: Reg. I [2]).

(CXII [1]).) EEN MAICK WERT TE NYET GEDAEN.

Des Dijnsdages na Judica den lesten dach in Meerte 1517. Alsoe Jan Foeyt anno 1504 des Dijnsdages opten vierden dach in Junio lestleden een maick van verbande voir scout ende scepenen t'Utrecht int gerecht gemaict heeft, voer hem ende voer Wijntken sijn wijff, daer hij wittelicke geboerte bij had, van eenre huysingen ende hofsteden, gelegen opt Oude Kerchoff, hem ende sijn wijff toebehoerende; vermits welker maken die erffnamen van Wijntgen Jans wijff voirseyt onterft souden zijn, komende alleen op Jans voirseyts erffnamen, twelck die rait out ende nye ondoechtlicken ende anderen luyden in toecomenden tijden tot vercortinge bedunct te wesenen; sleten dairomme die raide out ende nye, dat die voirseyde maicke aff, doet ende te nyete ende van onweerden wesen sel. Ende hebben voert gesleten ende overdragen, dat men van gelycke maicken ofte verbanden nyet meer en sel moegen doen; ende oft se geboerden, dat se oick van onweerden ende machteloes wesen ende bliven sellen [3])."

Wat hebben wij nu in deze korte opgaven te zien? Het antwoord kan voor dengene, die met de Utrechtsche rechtsboeken vertrouwd is, nauwelijks een oogenblik twijfelachtig zijn. „Der scepene boeck", door mij volgens een gelijktijdig afschrift, afkomstig van denzelfden Dr. C. Booth, uitgegeven,

1) De cijfers CXI en CXII zijn door mij bijgevoegd.

2) De raadsnotulen worden door Booth steeds als Reg. I aangehaald; Reg. II is het Buurspraakboek. Het stuk is uitgegeven: Rechtsbr. v. Utr. II p. 293—302.

3) De tekst van dit vonnis is hier weder naar het Raads dagelijksche boek afgedrukt. Booth zag reeds het belang daarvan in en nam het nagenoeg geheel in zijn excerpt over. Doch een afdruk volgens het origineele handschrift verdient toch de voorkeur.

bevat XCII [1]) nommers, grootendeels dingtalen met vonnissen tot 1447 toe; het hier gedrukte stuk bevat uittreksels uit dingtalen, waarvan het oudste, dagteekenende van de jaren 1448—1455 [2]), het nommer XCIII draagt. Men kan de conclusie nauwelijks gewaagd achten, dat het ééne vervolg van het andere is. Allen twijfel verwijdert een losse strook papier, die bij het excerpt in het register ligt, en waarop Booth eenige geslachtsnamen heeft aangeteekend met bijgevoegde nommers, die verwijzen naar de 11de—89de dingtalen van het oude register, waar deze namen inderdaad voorkomen. De bedoeling is duidelijk: Booth, vóór alles genealoog en goed bekend met de oude Utrechtsche geslachten, teekende uit het onder hem berustende afschrift van de oudste vonnissen de merkwaardigste familienamen aan met de verwijzingen naar de nommers van het boek, dat hij ter hand had. Voor de latere stukken (na XCII) kon hij zich echter met zoo korte aanduidingen niet behelpen: immers dit vervolg berustte „in de secretarye vant gerecht", zooals ons zijne andere aanteekening leert; hij maakte dus van dit gedeelte een uitvoerig excerpt, dat wel is waar tot ons leedwezen het belangrijkste, de juridieke beslissingen, niet opneemt, maar ons toch eenige inlichtingen van belang verschaft.

Wij mogen uit een en ander besluiten, dat Der scepene boeck, op perkament geschreven, daar het voor de rechtspraak van blijvend belang was, omstreeks 1450 werd overgeschreven. Dit afschrift, dat misschien diende voor de codificatie van het Schepenrecht [3]), die in 1456 tot stand kwam, geraakte later in Booth's verzameling en werd daardoor voor ons bewaard. Het origineel werd sedert vervolgd — in hetzelfde register, niet in een nieuw deel, want de nommers der vonnissen loopen door — op geheel dezelfde wijze tot 1495 toe (N°. CX). Later werden daarin nog twee stukken geschreven: eene raadsordonnantie op het schepenrecht van 1508 en een voor de schepenprocedure belangrijk raadsvonnis

1) XCII nommers ook in het oorspronkelijke. De indeeling is dus niet door den slordigen afschrijver aangebracht, zooals ik (Inl. p. 398) vermoedde: het is vreemd, maar niettemin zeker.

2) Het eerste vonnis (XCIII) werd gewezen over eene in 1448 opgemaakte acte, het derde vonnis is van 1455: de datum van het eerste ligt dus tusschen beide jaren.

3) Waarschijnlijk echter *niet*, daar het afschrift denkelijk reeds omstreeks 1448 gemaakt werd: zie de vorige noot.

van 1517. Het feit, dat deze stukken geene nommers meer dragen, en de omstandigheid, dat tusschen 1495 en 1508 niets ingeschreven werd, schijnen te bewijzen, dat het geregeld bijschrijven van het register omstreeks het begin der 16de eeuw in onbruik kwam. Aan het overslaan van nommers door Booth valt niet te denken, want niet alleen waarborgt ons de geregeld doorloopende serie nommers van XCIII - CX zijne nauwkeurigheid; maar het blijkt ook uit zijne andere aanteekening, dat de Cortinge van 1508 inderdaad „in fine" van het „oude schepen-dingtaelboeck" stond: inderdaad eindigde dus het register zeker met het medegedeelde raadsvonnis van 1517.

Ook de in het excerpt medegedeelde zaken zelven leveren ons enkele merkwaardige berichten. De bewering van een der partijen in 1490 (N°. CIX), „dat die laetste articulen in allen brieven die eerste articulen, in denselven brieven begrepen, altydt doden ende the niete doen," is zeker opmerkelijk; maar daar wij de beslissing der schepenbank in deze zaak niet kennen, is het ons onmogelijk, na te gaan, in hoeverre zij met het Utrechtsche rechtsbewustzijn overeenkwam. — De ordonnantie van 1470 (N°. CVII), waarbij de onlosbare erfrenten worden afgeschaft, verdient onze aandacht. Eerst in de wetgeving van Karel V voor Utrecht [2]) hadden wij tot heden zulk eene bepaling gevonden; het blijkt nu, dat reeds het Utrechtsche recht zelf dezen stap vooruit gedaan had. — De Cortinge opt scepenrecht van 1508 (N°. CXI), zeer belangrijk, was ons reeds van elders bekend en wordt dus hier niet herdrukt. — Doch van zeer groot gewicht in verschillende opzichten is het raadsvonnis van 1517 (N°. CXII).

Wat was het geval? Jan Foeyt en zijne huisvrouw hadden in 1504 voor de schepenbank een fideicommis („make") gevestigd op een hun toebehoorend huis op het Oudkerkhof, waarschijnlijk afkomstig van de familie der vrouw [3]). Er was

1) Zie: Liber hirsutus. XL. 1, 2.

2) Ordinantie opt scepenrecht. X. 2. (R. v. U. II p. 337.)

3) Dit schijnt men te moeten aannemen; immers het kan bezwaarlijk in de bedoeling gelegen hebben, de vrijheid van eigenaars van huizen, die geene directe nakomelingen hadden, om over deze huizen naar goedvinden te beschikken in het algemeen aan banden te leggen ten behoeve van collateralen. — Alleen zou het mogelijk kunnen zijn, dat men

daarbij bepaald, dat hunne kinderen dit huis zouden erven, doch dat bij ontstentenis van hunne nakomelingen het huis uitsluitend op de collaterale erfgenamen van Jan Foeyt zou overgaan, met uitsluiting van de erfgenamen zijner vrouw. Naar het schijnt was in 1517 de directe nakomelingschap uitgestorven en moest dus de regeling toegepast worden. Denkelijk waren de collaterale erven van Wijntgen, de huisvrouw van Foeyt, op grond van de bepalingen over ouderve, dat „weder gaet daent comen is" [1]), tegen het fideicommis opgekomen, en was hun de eisch ontzegd op grond der voor schepenen gepasseerde „make". De quaestie, of men met „punten in der scepen boeck" schepenbrieven „doden" mocht, was reeds vroeger in een ander proces ter sprake gekomen [2]); schepenen hadden toen (1430) gewezen, dat de bepalingen van het rechtsboek kracht hadden ook tegen schepenbrieven in; doch thans schijnen zij, om welke reden dan ook (de toedracht der zaak is ons niet nauwkeurig bekend), anders geoordeeld te hebben.

De in het ongelijk gestelde partij klaagde bij raad oud en nieuw, en deze nam toen een maatregel, die een nieuw bewijs leverde van zijne bevoegdheid, om in het belang der „redelicheyt" het strenge recht in de praktijk te wijzigen. Ik heb over deze bevoegdheid gehandeld in mijne bovenvermelde Inleiding p. 292 vlg. en nogmaals uitvoerig in deze Verslagen en mededeelingen I p. 485 vlg.; het is dus onnoodig, hier op nieuw de zaak uiteen te zetten. Het nieuwe voorbeeld van deze merkwaardige bevoegdheid van den raad, dat ons fragment levert, verdient echter opmerking. De raad besliste, dat het door Jan Foeyt en zijne huisvrouw gevestigde „verbant" nietig zou zijn. De beslissing is dubbel merkwaardig: 1°. omdat de raad daardoor de rechten der gezamenlijke familieleden op vaste goederen nog in 1517 schijnt te erkennen, en 2°. omdat hier op nieuw eene in alle vormen

het in dit geval onbillijk geoordeeld had, dat den kinderen reeds vooraf de macht benomen werd, om eene billijke verdeeling van hun goed tusschen de bloedverwanten van beide ouders te maken; doch bij de buitensporige bepalingen, die men destijds in fideicommissen toeliet, is dit weinig waarschijnlijk.

1) Liber albus. XXVI. 1. — Scepenboeck. IV. 4. Het verdient opmerking, dat deze keur in het Roede boeck doorgeschrapt en dus later buiten gebruik gesteld is. (R. v. U. I p. 19 Noot 2.)

2) Rechtsbr. v. Utr. II p. 181 vlg.

rechtsgeldig opgemaakte akte om redenen van billijkheid wordt te niet gedaan. Doch de raad ging ditmaal nog verder. Had hij bij vorige gelegenheden zich beperkt tot het vernietigen der onbillijke akte, — een enkele maal ook bepaald, dat men voortaan in dergelijke gevallen hulp zou „soeken voor den rade" (Inl. p. 293), die dan recht zou doen in weerwil van de aan het strenge recht gebondene schepenbank; ditmaal besloot hij, met voorbijgaan van den vorm, der schepenbank direct voor te schrijven, hoe zij zich te gedragen had. In het vervolg zouden fideicommissen als de onderhavige niet meer mogen gepasseerd worden; deed men het en liet de schepenbank zich daartoe vinden, dan mocht zij toch daarop geen recht doen: de „maken" waren en bleven „van onweerden ende machteloes" [1]).

S. Muller Fz.

---

1) Vgl. een dergelijke maatregel van 1462: Inl. p. 291 Noot 4.

III. Register der inkomsten van de proosdij van St. Pieter te Utrecht in het laatst der 13de eeuw.

(BIJDRAGE TOT DE KENNIS ONZER DRENTSCHE, TWENTSCHE EN ZUTPHENSCHE HOFRECHTEN.)

De goederenlijst, die hierbij in het licht gegeven wordt, scheen mij merkwaardig genoeg om de eer der uitgave te verdienen. Niet zoozeer om de opgave der bezittingen van den proost, die op zich zelf hier niet op hare plaats zou zijn, maar bepaaldelijk wegens de daarin opgenomene rechten der hoven van Uffelte, Brummen, Zeelbeek en Espelo.

Men zou kunnen vragen, waarom ik deze aanteekeningen, die te zamen slechts een paar bladzijden vullen, heb begraven gelaten in den berg van namen, voor ons van weinig belang, waaruit men ze opzoeken moet. Ik heb er wel over gedacht, ze daaruit af te zonderen, maar ik moest dit werk opgeven: het is niet wel doenlijk met behoud van het verband, de merkwaardige fragmenten, die hier en daar een paar regels innemen, uit de lijst te lichten. En dan is het toch ook op zich zelf niet zonder belang, uit zoo vroegen tijd op volkomen betrouwbare wijze [1]) iets te vernemen over den rijkdom dezer proosdij — wier volledig inkomen wij uit dit stuk kunnen berekenen — en over den toestand der landen op onze oostelijke grenzen, terwijl ook de vermelding der parochiën en de namen der perceelen voor de historische aardrijkskunde en voor onze oude taal eenig belang schijnen te hebben. Eene publicatie gedeeltelijk hier, gedeeltelijk elders, scheen buiten quaestie, en zoo verschijnt dus hier het geheel.

Ik zeide zoo even, dat de lijst uit zeer vroegen tijd dagteekent. Inderdaad is haar ouderdom eerbiedwaardig voor

---

1) De lijst is, blijkens het herhaaldelijk voorkomende „sed *mihi* non solvit", samengesteld uit gegevens, door de in loco gevestigde rentmeesters van het kapittel zelven verstrekt.

een document van Nederlandsche herkomst. Het stuk is ongedateerd, doch wij kunnen den tijd met groote nauwkeurigheid bepalen. Het is geschreven voorin het oudste necrologium van het kapittel, waarvan de terminus ad quem gemakkelijk aan te wijzen is. Er zijn daarin natuurlijk tal van memoriën later bijgeschreven. De vroegst gedateerde, die ik vond, was de memorie der drie gesneuvelden in de Utrechtsche gildenomwenteling van 1304 (Jacob Van Lichtenberch c. s.); daarop volgt de memorie van bisschop Guy in 1317 en van twee anderen van hetzelfde jaar; latere bijvoegingen van de 14de eeuw zijn zeer talrijk. Het necrologium is dus geschreven vóór 1304, en daar de memoriën slechts bij uitzondering gedateerd zijn, is men geneigd het eenige jaren ouder te achten. Dit resultaat komt overeen met het feit, dat achter in het boek met de hand van denzelfden schrijver, doch met bleekere inkt, is bijgeschreven de lijst der goederen, in 1310 door het kapittel verkregen in ruil voor zijne Zeeuwsche goederen.

De hier uitgegevene goederenlijst is geschreven met dezelfde hand, die het necrologium stelde en met inkt van gelijke kleur. Ons verkregen resultaat zou de lijst dus van het laatst der 13de eeuw doen dagteekenen. Wij kunnen zeggen: zéér op het laatst. Immers de aanteekening over de hoeve onder Vianen, die heer Hubert in pacht had voor 10 pond, was eerst mogelijk, nadat Hubert Van Vyanen knaap deze hoeve bij acte van 1288 (fer. V post Pascha) [1]), aan het kapittel opgedragen en voor de hier genoemde 10 Utrechtsche ponden weder in pacht genomen had. — Nog juister bepaling levert ons de vermelding aan het slot onzer lijst, dat Ghiselbert Uten Goye 14 morgen land voor 10 pond 's jaars in pacht heeft. Deze mededeeling dankt haren oorsprong aan een charter van Sabbato ante Laurencii 1295 [2]). Men zou kunnen beweren, dat deze aanteekening aan het slot van onze lijst het karakter eener latere bijvoeging draagt, en dat het stuk zelf dus ouder is; doch de nota moge in het klad later bijgevoegd zijn, de hand en de kleur der inkt, waarmede zij geschreven is, zijn zoo volkomen gelijk aan de rest, dat aan eene latere bijvoeging (althans eene veel latere) niet te denken valt. —

1) Inventaris van het archief van St. Pieter. N°. 593.
2) l. c. N°. 595.

Intusschen, wij kunnen de termijn nog verkorten. Wij lezen even voor het slot onzer lijst, dat de zoon van heer Jan Van Duffel wegens een tiend 16 Utrechtsche stuivers en 3 penningen schuldig is. Wij vinden deze som terug in de oorkonde van 1 Juli 1298 (gedrukt bij Van den Bergh, Oorkondenboek. N°. 1035), waar wij lezen: „de medio polre tota decima ipsius (d. i. Johan, zoon van heer Johan Van der Dussen) est de ecclesia nostra, *de quo etiam solvet* 16 *solidos et* 3 *denarios Trajectenses*, cum polrus ille fuerit aggeratus." Het is niet gewaagd aan te nemen, dat wij hier eene schrijffout voor ons hebben: de schrijver onzer lijst las *de Dufle* voor *de Dusse*, eene in het schrift van dien tijd zéér begrijpelijke vergissing. Onze lijst is dus jonger dan 1298, toen de bedoelde uitkeering werd vastgesteld. Men zal mij wellicht tegenwerpen, dat de betaling in 1298 niet bedongen werd, maar afhankelijk gesteld van de bedijking van den polder, zoodat de vermelding in de lijst verscheidene jaren jonger moet zijn dan 1298; doch deze tegenwerping deert mij niet, immers de aanteekening over de betaling voor den tiend door heer Jan is in onze lijst met eene hand van de 14de eeuw later bovengeschreven.

Alles komt dus inderdaad goed uit: onze lijst dagteekent van de jaren 1298—1304. Een charter van 1302 (feria III post Epiphaniam) [1]) zou ons in de gelegenheid stellen, dezen termijn nog nauwer te omschrijven, wanneer niet vader en zoon in dit geval denzelfden naam gevoerd hadden. Het is de oorkonde over de pacht der in deze lijst vermelde „quaedam decima" (nam. de tiend langs de Maas in de parochie van Herneswerde) door Daniel Van de Merwede. Oppervlakkig beschouwd zou dit stuk schijnen den terminus a quo vast te stellen; doch de vermelding, dat de vader van den heer Van de Merwede, mede Daniel genaamd, den tiend op dezelfde voorwaarden bezat, maakt deze bepaling onmogelijk. Mogen wij, uitgaande van de analogie van het in de lijst voorafgaande „filius domini Johannis militis de Dufle" verwachten, dat ook hier zou gezegd zijn „filius Danielis de Merwede", indien de pacht door de zooeven genoemde acte reeds op den zoon was overgegaan, dan zou integendeel dit charter den terminus ad quem nog vervroegen en den datum van

---

1) Inventaris van het archief van St. Pieter. N°. 264.

onze lijst op 1298—1302 doen stellen. Doch het is onnoodig naar juistere bepalingen te zoeken, die wellicht nog uit enkele oorkonden zouden opgemaakt kunnen worden: de verkregene tijdsbepaling is ons nauwkeurig genoeg.

Over de geschiedenis der hier behandelde hoven valt niet veel mede te deelen. De hof van Uffelte (onder Havelte in Drenthe) was met andere goederen (Witthelte en Pithelo, beiden in de goederenlijst vermeld als Withalte of Wittelte en Pedele) in het bezit van zekeren Ulffo, die ze omstreeks 1040 wegens trouweloosheid aan het domein verloor, waarna keizer Hendrik III ze in het bovengenoemde jaar aan de Utrechtsche kerk schonk [1]). Bij de stichting van het kapittel van St. Pieter vormde de hof blijkbaar een deel der dotatie [2]), en het kapittel heeft dit goed gedurende den geheelen tijd van zijn bestaan behouden. De Drentsche goederen van het kapittel (meestal roggepachten) werden bestuurd door eenen rentmeester (tevens ambtman), die aldaar woonde; thans behooren al deze renten aan het domein.

Over den St. Petershof te Brummen kan ik veel minder volledige mededeelingen doen. De juiste ligging van den hof is onbekend [3]), evenals de titel van aankomst aan het kapittel. Doch niet onwaarschijnlijk mag het heeten, dat het kapittel den hof verkreeg, toen de goederen der kerk van Warnsveld met de daaronder behoorende kapel te Vorden in 1121 door bisschop Godebold bij het kapittel werden ingelijfd [4]); althans goederen onder Warnsveld en Vorden behoorden onder den hof. In ieder geval verkreeg het kapittel den hof vóór 1216, toen paus Innocentius III het kapittel o. a. bevestigde in het bezit van den hof van „Bremmen" [5]); in 1231 wordt het goed Nynardingen, behoorende onder den hof te Brummen, als eigendom van het kapittel vermeld [6]). De goederen

1) Charter bij Heda, Historia p. 120.

2) Althans toen het kapittel in 1562 over deze goederen in proces kwam, legde het als titel van aankomst alleen de keizerlijke gift aan de Utrechtsche kerk over. (Inv. v. St. Pieter. N°. 990.)

3) Volgens mededeeling van den heer Mr. L. A. J. W. baron Sloet, die zoo welwillend was ter plaatse zelf inlichtingen in te winnen, is aldaar geen St. Peters hof, noch eene hofstede Nynardingen meer bekend.

4) Sloet, Oorkondenboek. N°. 236.

5) Het is *niet* het charter, in extract afgedrukt bij Sloet, Oorkb. N°. 445, doch een charter dd. V Kal. Junii pontif. anno XVIII. (Inv. van St. Pieter. N°. 215.)

6) Sloet, Oorkb. N°. 551.

van den hof werden met die van Zeelbeeck in 1553 door eenen rentmeester van wege het kapittel bestuurd [1]). Zij schijnen langzamerhand verkocht te zijn, althans eene verkoopacte van het geheele goederen-complex is mij niet bekend, en het goed Backerweert te Brummen, dat blijkens de rekening van 1553 aan den hof behoorde, wordt nog in de rekeningen van den socius van den proost van 1616, 1623 en 1627 vermeld. Behalve dit goed komt daarin nog slechts één goed (Bouwhuysen) te Brummen voor.

Met den hof te Zeelbeeck is het nog erger gesteld dan met dien te Brummen. Hij moet, blijkens het op p. 56 gezegde, gelegen hebben in de parochie van Oosterbeek, waarschijnlijk over den Rijn onder Driel; doch de plaats is niet met zekerheid aan te wijzen. In de goederenlijst der abdij van Lorsch wordt gezegd: „Magofrid dedit in pago Felaowa hubam dimidiam in Selebach" (839) [2]). Doch dit levert ons geene zekere aanwijzing: er schijnt namelijk in de nabijheid nog een andere hof te Zeelbeck bestaan te hebben, die in 1402 (Manendach na St. Matheus) door den hertog van Gelder in leen werd gegeven aan Robert Van Doerenwert. Het goed werd in den leenbrief omschreven als „den hof te Zeelbeck mit alle synen toebehoeren, mit gerichte, mit tyensse, mit tyenden, mit mannen ende mit bossche, als die geleigen is, tot enen Zutphentschen leene" [3]). Deze hof, gelegen bij Wolfhezen, kan bezwaarlijk dezelfde zijn als de door ons bedoelde. Immers paus Innocentius III bevestigde het kapittel reeds 1216 in den eigendom daarvan („curtis Selebeke") in den boven door mij aangehaalden brief; en ook van dezen hof blijkt de aanwezigheid ònder de goederen van St. Pieter in 1231, daar de daaronder behoorende tienden van Reden in dat jaar als eigendom van het kapittel vermeld worden [4]). Nog in 1553 vonden wij de onder den hof behoorende goederen te gelijk met die van den hof te Brummen door eenen rentmeester van wege het kapittel beheerd. Hoe het verder met den hof gegaan is, blijkt niet: waarschijnlijk zijn de goederen, evenals die van

---

1) cf. Inv. v. St. Pieter. N°. 1010.

2) Sloet, Oorkb. N°. 34.

3) Leenregister A f. 132 vs. (Arch. v. Geld.), waarvan de heer baron Sloet mij op voorkomende wijze een uittreksel bezorgde.

4) Sloet, Oorkb. N°. 541.

den hof te Brummen, langzamerhand vervreemd. In de rekeningen van den socius van den proost over 1775—1792 vinden wij een goed Hinnepels of Herbertsgoed onder Doornspijk, benevens een „leengoed Arendse" (in 1777) op Veluwenzoom vermeld. Deze goederen kunnen identiek zijn met Gayken Herberts goet onder Harderwijk en Jan Arnts goet, die in 1553 als tot den hof behoorende genoemd worden.

Met den hof van Espelo komen wij weder op vasteren bodem. Ook hier is de titel van aankomst aan het kapittel niet bekend; doch het is zeer waarschijnlijk, dat het kapittel den eigendom verkreeg, toen bisschop Godebold in 1118 de goederen der kerk van Enschede, in welks nabijheid de hof lag, bij het kapittel incorporeerde [1]). Ook deze hof werd als aan het kapittel behoorende door paus Innocentius III in 1216 genoemd; goederen onder Nithe, die aan den hof behoorden, vermeldt een charter van 1235 [2]). De landerijen bleven gezamenlijk aan het kapittel en vormden het hoofdbestanddeel zijner Twentsche goederen, die door eenen afzonderlijken, in de buurt wonenden rentmeester beheerd werden. In 1770 werd echter deze administratie opgeheven, daar het kapittel zijne gezamenlijke goederen in Twenthe toen verkocht aan den baron D. C. Du Tour van Bellinckhoff [3]).

Over de wijze van uitgave der goederenlijst valt weinig mede te deelen. Het geheele stuk is behoudens de enkele malen, waar zulks uitdrukkelijk vermeld wordt, geschreven met dezelfde hand in groote duidelijke letters, hier en daar met roode inkt afgewisseld of onderstreept. Bij die onderstreepte regels is hier cursief gebruikt, de roode letters zijn door kapitale weêrgegeven; doch daar er enkele malen inconsequenties op te merken waren, heb ik de vrijheid genomen, die te veranderen; ook bij het beginnen van nieuwe regels heb ik eenige vrijheid gebruikt. De nommering der afdeelingen (die trouwens uit den aard der stukken volgde) komt in het handschrift niet voor. Fouten in de namen (b.v.

1) Cartul. St. Pieter. f. 81 vs. Ook de tegelijk met Enschede geschonkene kerk van Delden en de in 1131 (Cartul. St. Pieter. f. 83) door bisschop Andreas geschonkene kerk van Ulsen komen hierbij echter in aanmerking.

2) Charter dd. Sept. 1235, in: Cartul. St. Pieter. f. 90 vs.

3) cf. Inv. v. St. Pieter. N°. 949—952.

Konordie) heb ik, waar het schrift geen twijfel liet, onveranderd behouden: het was moeielijk bij dergelijke veranderingen eene grens te trekken, daar de oude plaatsnamen dikwijls onzeker zijn, en men soms in de verleiding komt te meenen, dat men oude vormen van nieuwe namen ontdekt, waar dit geenszins het geval is.

S. MULLER Fz.

Registrum de bonis prepositure ecclesie sancti Petri Trajectensis in Drenthia jacentibus.

I.

Hec sunt bona, que spectant ad curtim de Uffelte in Drenthia jacentia; quid et quantum et quo tempore quelibet domus solvere teneatur, hic inferius est descriptum.

a. Primo de bonis, solventibus pecuniam censualem, videlicet in die Omnium sanctorum, est notatum inferius.

Hee sunt domus. In Middelare una domus, quondan solvebat 30 uncias Bremenses, sed nunc ista domus dabit in censum in die Petri ad cathedram 1 denarium Davantriensem plebano in Aenlo. Item apud Peest una domus solvit 1 libram Groningensem. Item curtis in Pedele solvebat 3 libras Groningenses, sed nunc dedet acquiri apud Uffelte intra annum pro 1 libra Groningensi domestico mortuo, et si primo anno non acquiritur extunc ista acquisicio duplicabitur de anno in annum. Item ibidem alia domus solvit 22 uncias. Item apud Witten una domus solvebat 30 denarios Groningenses; sed nunc dabit in censum 1 denarium Anglie in die Petri ad cathedram plebano in Aenlo. Item ibidem domus Herardi 4 1/2 uncias Groningenses. Item apud Roetlo una domus solvit 4 uncias. Item apud Banle una domus 3 uncias Groningenses. Item apud Groenlo una domus dimidiam libram Groningensem. Item apud Valte domus Lippinghe dimidiam libram. Item apud Bielen una domus 3 uncias Groningenses. Item apud Geys domus Herkinghe 5 uncias Groningenses. Item apud Hechten Rammerinckote 20 denarios Groningenses. Item apud Leggele domus Hoveldinc 5 uncias. Item apud Duvere domus Wichheringhe 3 uncias. Item ibidem domus Wilrekinge 30 denarios

Groningenses. Item apud Withalte Abbincote 20 denarios. Item apud Uffelte sunt quatuor kote, quarum quelibet solvit 20 denarios Groningenses; et iste kote secundum ordinem debent inducere [1]) aliis domibus hyensprake, quando prepositus voluerit vel ejus nuncius; et debent etiam depellere pecora, ubi hereditas ex parte prepositi suscipitur. Item apud Langhe .....-ten una domus solvit 20 denarios Davantrienses. Et quecumque domus istarum predicto die non solverit, solvet botam, que facit 3 libras Groningenses.

b. Hee sunt domus, que solvunt annonam, quam ad navem magnam apud Mappele in festis Omnium sanctorum et Palmarum suis laboribus et expensis presentabunt. Unde ipsi homines de Uffelte solvent precium magne navis in festo Omnium sanctorum, et prepositus solvet precium navis in festo Palmarum; et quid et quantum solvat inferius est notatum.

In Uffelte. Primo Nycolaus filius Rodolphi de .... luet pro pacto ipsius curtis 18 $^1/_2$ maldra siliginis et tantum brasii; et decima est recipienda in campo de ipsa curte in toto et in omnibus finibus ipsius ville Uffelte. Item ipsa curtis habebit tantum unam warandiam, sicut alie domus ibidem, et non plus in lignis pascuis pratis et venis in omnibus finibus ville Uffelte. Et ipse prepositus optinebit in manum suam unam warandiam, ut eo melius or .... ciantur; quod si dimiserit dictam ...... nimis in eo perdet et parum curabitur ibidem. Item Tydesinghehuis solvit 5 maldra brasii. Item Banningehuis solvit 5 maldra brasii [2]). Item Nibrinkehuis [3]) solvit 5 maldra brasii. Item Scuringehus 3 maldra siliginis et tantum brasii [4]). Item Emingehus 3 maldra siliginis et tantum brasii [4]). Item Hoxkingehus solvit 2 $^1/_2$ maldra siliginis et tantum brasii et unum scultmudde [4]). Item Namingehus solvit 2 $^1/_2$ maldra siliginis et tantum brasii et unum scultmudde siliginis [4]). Item Battingehus solvit 2 $^1/_2$ maldra siliginis et tantum brasii et unum scultmudde siliginis [4]). Item Lůdingehus solvit 2 $^1/_3$ maldra siliginis et tantum brasii et unum scultmudde siliginis [4]). Item Ibingehuis solvit 2 $^1/_2$

1) Lees: indicere.

2) Eene hand van het begin der 15e eeuw schreef hierboven: „VI sterling"; blijkbaar is dus de uitkeering in natura in eene rente geconverteerd.

3) Dezelfde hand schreef daarboven „ad tercium manuplum."

4) Met dezelfde hand: „et VI sterling."

maldra siliginis et tantum brasii et unum scultmudde siliginis [1]). Item ... gehus solvit 5 maldra brasii [1]). Item Ebelingehus solvit 5 maldra brasii [1]). Item Raderdingehus solvit 5 maldra brasii [1]). Item Roszingehus solvit 3 maldra brasii et unum scultmudde [1]). Item Borgardingehus solvit 5 maldra brasii [1]). Item Wescelingehus solvit 5 maldra brasii [1]). Item Hebingehus solvit 5 maldra brasii [1]). Item molendinum solvit 7 1/2 modios Davantriensis mensure, excepta decima. Item Jacobus de Campo dabit quartum manipulum et insuper decimam. *In Heslen.* Ribertingehus solvit 20 maldra siliginis et tantum brasii [1]); sed modo non solvit nisi 12 maldra siliginis et tantum brasii, quod est de gracia prepositi ad tempus. Item Alekingehus solvit 15 maldra siliginis et tantum brasii et 2 maldra brasii avene. Item super Westerwalde domus dicta Maet solvit 9 maldra siliginis et tantum brasii. Item in Vortholte Olthovingehus solvit tercium manipulum [1]); sed modo non solvit nisi 20 maldra siliginis et tantum brasii ordei, et hoc per violentiam. Item Albingehus solvit 20 maldra siliginis et tantum brasii ordei [1]). Item Roszingehus solvit 5 maldra brasii ordei [1]). *In Oldendene.* Attingehus solvit 4 maldra brasii ordei, et debet portare reliquias ad hyensprake. Item Luderingehus solvit 7 maldra siliginis et tantum brasii ordei. Item Ricbertingehus solvit 8 maldra siliginis et tantum brasii ordei. Item Scickingehus solvit 12 maldra siliginis; deberet tamen dare tercium manipulum. Item Roederingehus solvit unum maldrum siliginis et 4 maldra brasii ordei. *In Leggelo.* Woltingehus solvit 15 maldra siliginis et tantum brasii ordei. *In Craenlo.* Reynewardinchus solvit 9 modios siliginis et tantum brasii Groningensis mensure; item 6 modios siliginis, quos diu detinuerat, qui recuperati fuerunt per dictum domini Wolkeri de Echten militis in cimiterio Rune. *In Echten.* Segherinchus solvit 4 modios brasii Groningenses. *In Holt.* Benningehus solvit 9 maldra siliginis et tantum brasii. *In Goys.* Eggingehus solvit 20 modios siliginis et 2 modios brasii Groningenses. Et quicumque istarum domorum in festo Palmarum de pacto suo non satisfecerit, solvet botam, que facit 3 libras Groningenses.

Summa tocius pacti facit in siligine 160 1/2 maldra antique

1) Met dezelfde hand hierboven „VI sterling."

mensure, item in mensura Groningensi 35 modios; et molendinum facit 8 modios Davantriensis mensure. Summa brasii totius pacti facti 227 1/2 maldra antique mensure, exceptis decimis.

c. In Mappele. Evesingehus solvit unum vas mellis. Item Anekingehus solvit unum vas mellis. Item Woltingehus unum vas mellis; et pro Severdingehus eadem solvit unum vas mellis. Item Dincstadinchus solvit unum vas mellis. Item Dincstadincvene solvit 2 vasa mellis. Quecumque vero istarum domorum suum mel in festo Omnium sanctorum ad navem prepositi non solverit, solvet botam, que facit 3 libras Groningenses.

Omnia ista bona suprascripta solvent in vigilia Palmarum, et presentabunt domino preposito ad curtem Uffelte, quodlibet istorum pro se, unam gallinam et 10 ova; et quicumque non solvunt dicto termino, solvent botam, que facit 3 libras Groningenses.

d. Quando prepositus voluerit intrare terram Drenthye, tunc cives de Uffelte occurrent ei apud Melclede, si ipsos demandaverit, in propriis expensis suis, donec prepositus navem intraverit, et tunc prepositus dabit eis expensas. Et cum prepositus litus ascenderit, quelibet domus in Uffelte adducet ei equum, qum quibus villam intrare possit. Et quamdiu ibi manserit, quelibet domus portabit ad hospicium prepositi culcitram pulvinar cyphum mensale manutergium et duas scutellas. Duo kotere vigilabunt qualibet nocte, et prepositus dabit eis victum. Si prepositus Svele vel alias in terra Drenthye ire voluerit, dicti cives deducent eum cum equis suis et reducent, et habebunt carrucam, que ferat cibaria prepositi et alia necessaria.

Quando aliquis mansionarius moritur, tunc nuncius prepositi post quatuordecim dies veniet ad domum illius cum 11 sociis; et heres illius defuncti dabit eis expensas per tres commestiones, propter hoc accipiet jumentum unum de cornutis, quod eligit. Quo facto nuncius et heres divident omnia bona illius, et heres dabit pro acquisicione bonorum 10 solidos Groningenses, pro matre mortua sive pro patre. Si femina de curia aliqua moritur et habeat filiam in domo virginem, illa habebit ornamenta omnia matris, et si aurum vel argentum fuerit prepositus accipiet.

Et sunt 11 domus extra villam, que, quandocumque aliquis

in aliquibus moritur, quevis habeat heredem legitimum, tamen debet de novo bona sua acquirere secundum quod potest de gracia prepositi. Que sunt hee: domus de Peestharlo, in Rotlo domus Rodolphi, domus in Groenlo, domus de Craenlo, domus Lutgeri de Leggele, in Wittelte domus Hildebrandi, ibidem domus Herardi.

Pro sponso vel sponsa ducendo dantur 10 solidi Groningenses, et si extranea fuerit dantur 10 solidi Arnemenses; et sic de mansionariis sive de simplicibus, sed simplices non tantum sicut alii. Quandocumque simplex servus moritur, prius mortua uxore sua extranea, dominus prepositus totam hereditatem accipiet; sed si uxor illius adhuc viveret, equaliter cum ea bona divideret.

e. Hee sunt decime domini prepositi in Drenthya, videlicet: Decima in Uffelte major et minuta, accipienda est in campo per omnia et in toto. Item decima in villa Loen, que est in parochia Roetlo, solvit una domus, Enekingehus dicta, que est sculteti de Eledhe 4 modios siliginis hyemalis 3 modios estivalis et 1 1/2 modios brasii mensure Groningensis. (Domus dicta Cůltinge solvit 5 modios siliginis hyemalis 3 modios estivalis et 3 1/2 modios brasii. Item Dentingehus 2 modios siliginis hyemalis 2 modios siliginis estivalis et 2 modios brazii. Item Edingehus, que est propria prepositi, solvit tam de pacto quam de decima 8 modios siliginis hyemalis 3 modios siliginis estivalis, et 6 modios brasii [1]). Et ista domus est propria prepositure cum hominibus et omnibus sibi attinentibus, et solvit 12 modios ejusdem mensure Groningensis 6 modios siliginis hyemalis 3 estivalis et 3 modios brazii. (Item Husingehus solvit 1 1/2 modios siliginis hyemalis et 1 modium estivalis. Item Serendingehus solvit 4 modios siliginis hyemalis 2 modios siliginis estivalis et 3 modios brasii; et eadem domus solvet de quadam hereditate in Banlo 1 modium siliginis. Item Enekingehus 4 modios siliginis hyemalis 3 modios estivalis et 1 1/2 modios brazii. Item Baningehus 5 modios siliginis hyemalis 3 1/2 modios siliginis estivalis et 3 1/2 modios brazii [1]). *In villa*

1) De tusschen haakjes geplaatste volzinnen zijn met roode inkt doorgeschrapt. Daar intusschen ook de namen der parochiën, waar de goederen gelegen zijn, hier steeds op dezelfde wijze zijn doorgeschrapt, blijkt daaruit niet, dat de bedoeling is geweest, de namen uit te wisschen, wellicht veeleer, dat men wenschte daarop bijzondere aandacht te vestigen.

Borc sita in parrochia Anlo habet prepositus (decimam unius domus, que facit 9 modios siliginis hyemalis. *In villa Ghestre* in eadem parrochia habet prepositus partem decime ejusdem ville. Domus dicta Siardinc solvit 5 modios siliginis hyemalis 2 modios siliginis estivalis et 3 modios brazii [1]);) et ista decima vendita est apud Ghesteren domino Egberto de Groninge et suis heredibus sub annuo pacto 2 unciarum, quas ipsi in festo Omnium sanctorum solvent plebano in Aenlo celebranti. (Item Husingehus 3 modios siliginis hyemalis 2 modios siliginis estivalis et 1 modium brazii. Item eadem domus 1/2 scat siliginis et 1 scat brasii. Item Hobingehus 1/2 modium siliginis hyemalis et 1 modium brasii. Item Asscingehus 1/2 modium siliginis hyemalis et 1 modium brasii. Item Matingehus 1/2 modium siliginis hyemalis et 1 modium brazii. Item Volkardingehus 1 scat siliginis hyemalis et 1 modium brazii. Item Meynardingehus et Ghervardingehus solvunt simul 1/2 scat siliginis et 1 scat brasii. Item Ghervardingehus solvit 1 modium siliginis estivalis Item Altingehus solvit 1 modium brazii [1]).) *In villa Valte* solvit una domus 12 modios siliginis. Item ibidem alia domus solvit 1/2 libram Groningensem. Si vero iste due domus non solvunt pactum suum debito tempore, solvent botam suam sicut alii attinentes preposito. *In villa Tarlo* solvent de decima sua sicut habent privilegia, super hoc confecta. *In civitate Groningensi* in Nativitate beate Marie solvit quidam Hugo de quodam prato in Heverenwolt 9 uncias. Item ibidem sunt 3 aree, quarum quelibet solvit 2 solidos Groningenses; nescio tamen quis solvat.

II.

Hec bona infrascripta pertinent ad curtem de Brumen, que est prepositure ecclesie sancti Petri Trajectensis.

a. Hee sunt domus, que solvunt denarios censuales in die Lamberti; quid et quantum quelibet domus solvat, inferius est descriptum. (Primo apud Ghissele domus Wenemerinc solvit 5 solidos et 3 denarios Davantrienses. Item apud Hure una domus solvit 5 solidos et 3 denarios [1]).) Item in parrochia Warensvelde bona, que fuerunt Nicolai de Warensvelde, 10 solidos Davantrienses. Item bona, que habet magister Johannes, 10 solidos Davantrienses. (Item apud Svipe una

1) De tusschen haakjes geplaatste volzinnen zijn met roode inkt doorgeschrapt.

domus 5 solidos Davantrienses [1]).) Item Henricus de Wolfsteghe 5 solidos 3 denarios. Item Hilla de quadam area 7 denarios. Item Theodericus [2]) Colx 5 solidos 3 denarios. Item Wernerus de Hecwijc 5 solidos 3 denarios. Item Johannes Tydecont 5 solidos 3 denarios. Item Dibboldus et Amelradus de Horst 5 solidos 3 denarios. Item Albertus de Hacvorde 9 solidos 6 denarios. Item Christina de Leye 12 denarios. Item Robertus Hovener 5 solidos 3 denarios. Item Rotardus de Honechlo 5 solidos 3 denarios. Item Aleydis de Velde 2 solidos. (Item frater Mauricii Udinc militis 10 solidos [1]).) Item Reynso de Hontwijc 5 solidos 3 denarios. Item Reynerus de quadam area 4 denarios. Item Rodolphus Magnus 2 solidos. Item Wolbertus frater suus 3 solidos. Item magister Johannes de bonis Hontwijc 5 solidos 3 denarios. Item bona Jutta de Pole 5 solidos 3 denarios. Item bona Jutta de Brinke 5 solidos 3 denarios. Item Gertrudis de Ertbeke 16 denarios. Item Willelmus Ophove 3 solidos 10 denarios. Item Rodolphus filius Lutgardis 6 solidos 5 1/2 denarios. Item Nicolaus de Emegriete 5 solidos 3 denarios. Item Reynoldus de Ertbeke 20 denarios. Item Reynso de Silvolde 20 denarios. Item quedam Hadewigis 9 denarios. Item Gerardus de Brake 10 1/2 solidos de duobus bonis. Item Wendelburgis de bonis in Hontwijc 5 solidos 3 denarios. Item ipsa et pueri ejus de bonis in Velde 4 solidos. Item Anselmus 5 solidos 3 denarios. Item Alfardus de Voshusen 2 solidos. Item Gheyse Dibboldinc 5 solidos 3 denarios. Item Willelmus de Empe 5 solidos. Item Arnoldus Venator 3 solidos. Item in Hesewoude 31 1/2 denarios. Item in Soren 20 denarios. Item Hartwinus de quadam area 6 1/2 denarios. Et nauta in Wichmonde solvit 1 libram cere. Quicumque in die Lamberti non solverit censum, solvet botam, que facit 7 1/2 solidos Davantrienses.

b. Hee sunt domus, que solvunt pactum annone; et quantum quelibet solvet annuatim, est hic notatum inferius.

(Domus Wenemarinc apud Ghisselo 8 loep siliginis et 3 modios brasii et 18 denarios ad navem. Item Wolkerinc apud Hure 8 loep siliginis 3 modios brazii et 18 denarios ad navem

---

1) De tusschen haakjes geplaatste volzinnen zijn met roode inkt doorgeschrapt.
2) Hier en overal verder is de voornaam Th. door Theodericus wêergegeven.

et 1 scepel siliginis solvit annuatim domui dicte Tydecont [1].) Item Almerinc apud Vordene solvit 8 loep siliginis et 3 modios brasii et 18 denarios ad navem. (Item in eadem parrochia Rotardus de Honichlo 6 loep siliginis 2 modios brazii; et tenetur idem sedere in navi et presentare annonam apud Trajectum, quandocumque prepositus vel suus (nuncius) voluerit. Et iste domussu perius non debent miscere siliginem cum viciis, que wicken dicuntur; sed alie inferius possunt, si volunt, dare wicken pro medietate siliginis [1].)

In parrochia Wichmonde. Johannes Tydecont 10 loep siliginis 3 modios brasii et 20 denarios ad navem. Item Didboldus de Horst 3 loep siliginis 1 modium brazii et 9 denarios ad navem [2]). Item Gertrudis Dibboudinc 6 loep siliginis 1 scepel minus 2 modios brazii et 18 denarios ad navem. Item Wernerus de Hecwijc tantum. Item in Haswalde 3 loep siliginis 1 modium brazii et 9 denarios navis. Item Amelradis de Horst tantum. *In parochia Brummen.* Henricus de Wolfsteghe de bonis in Lovenhem 2 loep siliginis et 1 modium brazii. Item Gerardus de Brake de duobus bonis 12 loep siliginis 4 modios brasii et 3 solidos navis. Item Jutta de Pole 4 loep siliginis cum wicken 2 modios brasii et 16 denarios ad navem. Item Nicolaus Demegriete 4 loep siliginis cum wicken 2 modios brazii [2]). Item Rodolphus filius Lutgardis 4 loep siliginis 2 modios brasii et 16 denarios ad navem. Item Anselmus de Leyge 4 loep siliginis 2 modios brasii 16 denarios navis. Item Robertus Hovener 4 loep siliginis 2 modios brazii et 16 denarios ad navem. Item Evete Scillinx 1 scepel siliginis 1/2 modium brazii et 8 denarios ad navem. Item uxor Bertoldi Votes et pueri ejus solvent de bonis de Velde 1 scepel siliginis 1/2 modium brazii et 8 denarios ad navem. Item hiidem solvent de bonis in Hontwijc 6 loep siliginis 2 modios brazii et 18 denarios ad navem. Item ibidem Reinso 6 loep siliginis 2 modios brazii et 18 denarios navis. Item magister Johannes 6 loep siliginis 2 1/2 modios brazii et 18 denarios ad navem. Item bona Theoderici Colx 6 loep siliginis 2 modios brazii 18 denarios ad navem. Item bona in Brinke 6 loep siliginis 2 modios brazii 18 denarios ad navem. Item in Tunden sunt

---

1) De tusschen haakjes geplaatste volzinnen zijn met roode inkt doorgeschrapt.
2) Deze volzin is met dezelfde hand later bijgeschreven.

quidam agri, de quibus solvitur nautis in Davantria unus modius ordei, et quandoque valent preposito plus.

Summa pacti in siligine facit sine viciis 62½ loep siliginis antique mensure et 2 scepel mensure Zutphaniensis, exceptis siligine et ordeo garbarum curtis ibidem et agrorum apud Tunden. Summa viciarum facit 46½ loep, unde 3 mensure faciunt 5 scepel mensure Zutfaniensis. Summa brazii facit ibidem 40½ mensure Zutfaniensis.

III. Registrum curtis de Zeelbeke.

Hec sunt bona, que attinent curti de Zelbeke, que pertinet ad preposituram ecclesie beati Petri in Trajecto; quid et quantum quelibet domus solvat, inferius est notatum; et tempus solvendi est in vigilia Willibrordi.

a. In parrochia Tventlo. Dominus Willelmus de Bake solvit de quadam area 10 solidos Davantrienses. Item domus dicta Veenhus 9 modios siliginis et brazii, et duo hospicia preposito in ipsa domo in omnibus necessariis excepto vino. Item ibidem bona Ludolphi de Rene dabunt tantum. Item apud Gheetlo domus dicta Simerinc 7½ modios siliginis et 2 panes. Item dominus Albertus de Laecmar dabit 1 denarium Anglie legalem eodem tempore, pro quibusdam bonis emptis ex domo predicta. *In parrochia Eppe.* Domus dicta Oesterwijc dabit 12 modios siliginis et 2 solidos pro censu. *In parrochia Gherdere.* Filius Roberti de Hontdorp solvit 6 solidos. Item eadem domus solvit de 9 warandiis alienatis 2 solidos. *In parrochia Herevelde.* Henricus de Namen solvit 7 solidos et 8 denarios de Spelemanshove. *Item in Hokelem* 5 solidi. *Item in Deyle* 5 solidi. Item dominus Bernardus de Hacvorde solvit de Molenstade 2 solidos et de aliis bonis 5 solidos. Item heres Conradi de Driele 1 modium siliginis et tantum avene et 12 denarios pro ariete. *In parrochia Ede.* Bona in Manen solvunt 6 solidos. Item Willelmus de Zomeren et heres suus dant 20 solidos Davantrienses. Item dominus Theodericus de Ambe solvit 20 denarios. Item Bruno de Angeren et heres suus solvunt 20 solidos Item Henricus Tengenaghel 5 solidos de bonis in Lopen. *In parrochia de Reden.* Aleydis de Hoven 5 solidos. Item Symon de Stiga 5 solidos. Item Gerardus de Anlare 20 denarios. Item Gerardus de Mere solvit de duobus bonis 2 modios siliginis et tantum avene et 2 solidos pro arietibus.

Summa siliginis facit 32½ modios, excepto pacto de curte

et decima de Gherdere. Summa brazii facit 9 modios et 3 modios avene in pacto, excepto pacto curtis predicte.

b. Item in ipsa curti segetes recipiuntur in agris prout jacent in Enge et ultra Renum; et isti debent solvere in vigilia Willibrordi annonam secundum quod annona solvit in Arnem Sabbato ante Willibrordi; et qui non solverit predicto die solvet botam majorem, que facit 7 1/2 solidos Davantrienses, sed minor bota facit tantum 20 denarios.

Ibidem in morte alicujus accipitur medietas per omnia. Item non facient sponsalia nisi de voluntate prepositi. Ibidem pro bonis acquirendis dantur 5 solidi.

c. *In parrochia Bernevelde.* Domus Bilaer solvit 5 solidos in festo Martini. Ibidem alia domus 20 denarios. *Item Menninclaer* 2 solidos. Item Hermannus de Bisle 5 solidos. Quicumque istorum Martini non miserit Trajecti solvet botam. *In parrochia de Osterbeke* ultra Renum in Driele de tribus domibus 6 gallinas et de uno cotlater juxta curtem in Zelbeke 6 gallinas. *In parrochia Gherdere* quedam pars decime minute et grosse in Millingen et in Oldendorp. *Parrochia Ermelo* quidam census in Lovenen et in Bekehusen, qui modo facit 16 solidos.

Summa per omnia de censu facit 6 1/2 libras 23 denarios.

d. Tercia pars decime grosse et minute in Reden pertinet ad Zelebeke.

Isti sunt, qui solvunt decimam suam in Reden preposito ecclesie sancti Petri; quid et quantum quelibet domus solvat, inferius est notatum; et solvent eandem decimam infra octavam Cathedre Petri. Domus de Bare solvit 6 1/2 modios siliginis et tantum ordei. Ghiselbertus de Herde 3 modios siliginis et tantum ordei. Item in Boecholt colonus domini de Bronchorst 3 1/2 modios siliginis et tantum ordei. Item Gertrudis de Brake 3 modios siliginis et tantum ordei. Item Symon de Stega 3 modios siliginis et tantum ordei. Item Egbertus de Buisberch 3 1/2 modios siliginis et 4 modios ordei. Item Gerardus dictus Brawe 3 modios siliginis et tantum ordei. Item Margareta Brandenborchs 3 modios siliginis et tantum ordei. Item Lambertus de Hackendale 2 1/2 modios siliginis et tantum ordei. Item Gerardus de Bemede 1 1/2 modios siliginis et tantum ordei. Item Gerardus Walekin 2 1/2 modios siliginis et tantum ordei.

Item Henricus Vrelin 3 modios siliginis et tantum ordei. Item bona Heneboyen 3 modios siliginis et tantum ordei. Item Mabilia de Middachten de bonis in Broeken 2 modios siliginis et tantum ordei. Item Bertoldus dictus Oddeken 2 1/2 modios siliginis et tantum ordei. Item bona Roberti ex Insula 7 modios ordei. Item Menzo de Wortreden 3 modios siliginis et tantum ordei. Item Gerardus de Wortreden de bonis Remboldi de Mallant solvit 1 1/2 modium siliginis et tantum ordei.

Summa siliginis facit 50 modios antique mensure. Summa ordei facit 57 1/2 modios ejusdem mensure.

IV. Registrum de bonis prepositure ecclesie Sancti Petri in Trajecto per Tventhiam, ad curtim de Espelo pertinentibus.

Hec sunt bona, que spectant ad curtem de Espelo; et quid et quantum et quo tempore quelibet bona solvant, notatum est inferius; videlicet census est solvendus in die Lamberti, quicumque censum die prefixo non solverit, exinde solvet duplicem censum.

a. Primo parva domus in Waghelare solvit 2 solidos Davantrienses. Item domus Theoderici de Tweytlo 6 solidos. Item domus una apud Dorninge, dicta [1]) Campinge, 2 solidos. Item apud Haslo domus Gheylinc 20 solidos. *In parrochia Epe* [2]). Domus Halstwijc 12 denarios. *In parrochia Wenterswijc.* Beskine apud Curlo 20 solidos. *In parrochia Baechalt et Rede* [3]). Domus Sculpwijc 5 solidos. Et domus Eszincholte 4 1/2 solidos. Item domus in Dalhusen 5 1/2 solidos.

Quicumque simplex voluerit gaudere jure hominum, pertinencium ad curtem de Espelo, dabit primo domino preposito 5 solidos, suo officiali 12 denarios, et hominibus, qui dicuntur hyen, 12 denarios, et insuper singulis annis 2 denarios de capite suo; extunc gaudebit jure aliorum attinencium curti predicte.

In parrochia Gesteren. Domus in Lempole 12 denarios. *In parrochia Nede.* Domus Mengerinc 6 solidos. Item in Marcvelde domus Huscopinc 3 solidos. *In parrochia Delden.* Lambertus de Broechusen [4]) 32 solidos. *In parrochia Batmen.* Domus

1) „Dorninge, dicta" is later bijgeschreven.
2) Verbetering in het HS. voor „Ape."
3) De woorden „et Rede" zijn in het HS. niet gecursiveerd.
4) „De Broechusen" met dezelfde hand bovengeschreven.

Theoderici 2 solidos. *Item apud Ortlo.* Una domus 2 solidos. *In parrochia in Hyenseden.* Eskinus de Berghenchem 2 solidos. *Item apud Roetmen.* Domus Veldinc 16 denarios. *Item in Harlo.* Domus Vardegunc 20 denarios. Item domus Monekinc 3 solidos. Item domus Scoverinc apud Aglo 12 denarios. Item domus Repinc ibidem 2 solidos. *Item apud Cuberghe.* Domus Raecgarinc 2 solidos. Item domus Bennekinc ibidem 2 solidos. Item domus Heynrekinc ibidem 2 solidos. Item domus Hoenlo ibidem 16 denarios. *In parrochia Marclo.* Domus una in Herderike 18 denarios. Iste domus superius notate attinent omnes curti predicte.

Isti sunt homines, solventes censum ad curtim de Espelo in die Lamberti, qui tamen curti non attinent. Primo domus Engezinc apud Drinen, videlicet Johannes de Sudenha, 20 solidos. Item Marquardus dictus Krane solvit de magna domo in Ricmerspole 3 solidos. Item idem Marquardus de quadam terra in Risne 9 denarios. Item Fredericus dictus Velue de una domo in Valstede 6½ solidos. Item molendinum in Marcvelde 20 solidos, de quo solvit claustrum in Honepe. Item Bertrammus dictus Rovere de bonis in Hofstede apud Rocten 6½ solidos. Item apud Spegteholte domus Johannis 16 denarios. Item domus Henrici ibidem 16 denarios. Item domus cujusdam vidue ibidem nomine Truda 16 denarios. Item heres domini Engelberti de Vreyndesdorpe militis de domo Sprakelrode 10 solidos Davantrienses. *Item apud Lintvelde.* Gerhardus Hobinc 5 solidos. Item scultetus Meynzekint de bonis in Rasepe 8 solidos. Item Bruno de Almelo de bonis in Eppensolde 6 solidos. In parrochia Wye Bernardus de Hulscore de bonis in Scarpensele 6 solidos. Item dominus Vulradus de Cuenre de bonis ibidem 30 denarios. Item Egidius de Konordia de bonis ibidem 30 denarios. Item heres Lodewici Vadye de bonis Bernardi de Hulscore 12 denarios. Item Henricus Lefardinc 3½ solidos. Item capitulum Davantriense 18 denarios. Item Conradus de Medere 5 solidos de bonis in Biseden Item Ludolphus de Sconevelde miles de bonis in Gheytlo 9 solidos. Item Nidolvinc in Heseghen 3 solidos. Item curia in Alberghe 12 solidos, qui tamen mihi numquam solvere curavit Item Zantkote solvit 12 denarios. Item apud Manhare Velhove 2 solidos. Item de decima de Hulsen habebit prepositura 1 marcam sterlingam annuatim, marca pro 11 solidis sterlingis computata.

b. Hec sunt bona, que solvunt annonam quolibet anno apud Davantriam ad navem in festo Victoris et Palmarum; quicumque non solvunt pactum suum, solvent botam, ita quod infra quindenam presentabunt apud Trajectum vel solvent duplicem pactum; quid et quantum quelibet domus solvat, notatum est inferius.

Ipsa curia in Espelo solvit tercium manipulum et 15 porcos merciales, vel 15 solidos solvet pro porcis Martini, quando glandes non sunt. Item domus minor in Waghelare 2 loep siliginis 3 loep brazii 10 denarios ad navem. Item Theodericus de Tvetlo 6 loep siliginis et 12 denarios ad navem [1]). Item Rutgherus de Loenekare 2 loep siliginis 3 loep brazii 10 denarios ad navem. Item Johannes Wivekinc 2 loep siliginis 3 loep brazii 10 denarios navis et porcum Martini, vel 5 solidos pro porco, .si glandes sunt. *In parrochia Oudenzele.* Domus Campinc apud Dorninge 12 loep siliginis 9 loep brazii 4 solidos navis et porcum Martini vel 5 solidos, si glandes sunt. Item domus de Ovis 3 loep siliginis et 3 brazii 12 denarios navis. *In parrochia Lottere.* Domus in Diepenbroke 9 loep siliginis 9 loep brazii 3 solidos navis et porcum Martini, vel 5 solidos, si glandes sunt. *Parrochia in Epe* [2]). Johannes de Spechtehoute 2 loep siliginis 3 loep brazii 10 denarios ad navem. Item ibidem domus Leonis 5 loep siliginis 5 loep brazii 20 denarios ad navem. Item domus vidue ibidem 5 loep siliginis 5 loep brasii 20 denarios ad navem [3]). Item domus de Halscwijc ibidem 2 loep siliginis 2 loep brazii 8 denarios ad navem et porcum Martini, vel 5 solidos, si glandes sunt. (*Parrochia in Vredele.* Domus in Hoevele 5 loep siliginis 10 denarios navis; vendita sunt. *Parrochia in Wenterswijc.* Domus Bezekinc apud Curlo 7 loep siliginis tantum brazii et 28 denarios ad navem. *Parrochia in Groenlo.* Domus Deytman de Everslo $4^1/_2$ loep siliginis 6 loep brazii mixti 21 denarios ad navem. Item domus Ludolphi ibidem tantum. Item domus Henrici de Tongherlo 6 loep siliginis 6 loep brazii 2 solidos ad navem. Item domus Bernardi ibidem 3 loep siliginis 2 loep brazii mixti 9 denarios ad navem. *Parrochia Nede.* Domus dicta Mengerinc 6 loep brazii 12 denarios ad navem [4]).) *Par-*

1) Deze volzin is bij de collatie van het HS. bovengeschreven.
2) Deze woorden zijn in het HS. abusivelijk niet gecursiveerd.
3) Deze volzin met gelijktijdige hand bovengeschreven.
4) De tusschen haakjes geplaatste volzin is met roode inkt doorgeschrapt.

rochia in Huckesberghe. Rodolphus de Dammo de una domo in Eppenzalde 3 loep siliginis 3 brazii 12 denarios ad navem *Parrochia in Batmen.* Domus Theoderici 3 loep siliginis 2 loep brazii 10 denarios ad navem. Item in Ortlo una domus tantum. *Parrochia in Wederden.* Domus Zebaerlinc 3 loep siliginis 3 brazii 12 denarios ad navem. *Parrochia in Ulsen.* Domus dicta Haghe 6 loep siliginis 4 loep brazii 20 denarios ad navem. In Hasingen Dictardinc domus Lubberti 2 loep siliginis 2 brazii 8 denarios navis. *Parrochia in Oetmershem.* Apud Mithere una casa Rodolphi 2 loep siliginis 4 denarios ad navem. Item in Hazelbeke domus Jacobi 2 loep siliginis 4 denarios navis. Item domus in Hoemberghe 5 loep siliginis 3 brazii 16 denarios ad navem. Item in Vasse domus Wesceli 3 loep siliginis 3 loep brazii 12 denarios ad navem. Item claustrum in Werlo de una domo ibidem 6 loep siliginis 6 loep brazii 2 solidos ad navem. Item in Roetmen domus Gerardi Veldinc 3 loep siliginis 3 loep brazii et 12 denarios ad navem. Item in Aglo domus dicta Scoverinc 3 loep siliginis 2 loep brazii 10 denarios navis, de quo claustrum solvit. Item domus Repinc ibidem 6 loep siliginis 2 loep brazii 2 solidos navis. In Cuberghe domus Renderinc 6 loep siliginis 4 loep brazii 20 denarios ad navem. In Harlo domus dicta Verdingerinc 5 loep siliginis 10 denarios navis. In Manhare domus dicta Velthof 3 loep siliginis 3 loep brazii 12 denarios navis. In Alberghe domus Bennekinc 3 loep siliginis 3 brazii 12 denarios navis. Item domus Henrekinc ibidem tantum. Item domus Hoenlo ibidem tantum. Item Gerloginclo ibidem 2 loep siliginis 3 loep brazii 10 denarios navis. Item curia Everardi ibidem 20 loep siliginis tantum brazii et 2 denarios navis pro quolibet loep, sed mihi non solvit plus quam mediam partem. *Parrochia Marclo.* In Hadericke domus dicta Wijgmannic 5 loep siliginis 10 denarios navis. Item capitulum Davantriense de una domo ibidem in Hederike 3½ modios Davantriensis mensure.

c. Parrochia Enschede [1]) decima de curia episcopi in Lonekare, dicta Vaerwerke, 2 molt siliginis 18 scepel ordei et 2

---

1) Hier eindigt eene bladzijde. Misschien is er een blad uitgevallen, waarop de rest der roggepachten en het begin der tienden voorkwamen. De optelling aan het einde dezer rubriek, die de graanpachten en de opbrengst der tienden in graan bijeentelt, zou het echter niet doen vermoeden. Lonneker ligt inderdaad bij Enschedé.

molt avene. Item domus Willeminc ibidem 8 scepel siliginis. Item domus dicta Bouhus ibidem 8 scepel siliginis. Item domus dicta Parenvorde solvet decimam majorem cum minuta. Item magna domus Waghelare 2 molt siliginis decima minuta. Quelibet domus, solvens decimam, solvet unam gallinam, unum ancerem, unum porcum, agnos et vitulos integros, linum et mel in festo Lamberti, et nichil de pullis equorum, excepta curia episcopi apud Lonnekare.

Summa siliginis de pacto, excepto pacto curtis in Alberghe et excepto pacto capituli Davantriensis, facit 134 loep siliginis antique mensure, de quibus 3 faciunt 7 scepel Davantrienses. Summa brazii facit, excepto pacto predicte curtis, 103 loep brazii predicte mensure.

Item domus Ernesti de Holenburen solvit 3 loep siliginis 3 loep brazii 12 denarios navis et porcum Martini, vel 5 solidos, si glandes sunt. *Parrochia in Scutdorpe.* Curia in Wengensele tercium manipulum, 6 porcos de Marcio, vel 7 solidos Davantrienses pro porcis. (Item de casa in Hofbome 12 denarios in festo Remigii. Item curia in Bodencampe tercium manipulum, 6 porcos de Marcio, vel 6 solidos pro porcis. Item Wernerus de Busche 6 loep siliginis 6 loep brazii 2 solidos ad navem 2 porcos. Item domus dicta Deve 6 loep siliginis 3 loep brazii 18 denarios ad navem et 2 porcos. Item Eylardus de Berec 5 loep brazii 10 denarios navis et 1 porcum Martini. Item Lewerkencampe 3 loep siliginis 6 denarios ad navem. *Parrochia in Ortorpe.* Menriking 3 loep siliginis 6 denarios ad navem [1].)

V.

a. Isti sunt homines ministeriales prepositi sancti Petri Trajectensis, morantes in Twenthia et juxta Benthem. Ernestus de Holenbornen et sui successores racione bonorum de Holenborne. Item Bernardus de Hulscore et sui de dictis bonis Hulscore. Item Johannes de Sudena et sui de bonis in Drimen. Item Abraham de bonis dictis Vedinckere. Item Gosuinus et Nicolaus de Vedinckere cum tribus sororibus. Item filia Winandi de Valle de bonis dictis Brinchus. Item Albertus dictus Vuchteman loco ministerialis de bonis dictis

---

1) De tusschen haakjes geplaatste volzin is met roode inkt doorgeschrapt.

Coldemole. Item quidam puer Jacobi de Alberghe de bonis dictis Grotehus in Tiberghe. Item Nicolaus Albus sine bonis. Item apud Spegteholte Henricus dictus Coep. Item Johannes Spegt ibidem. Item ibidem due sorores de bonis Leonis.

b. Isti sunt homines feodales in Twenthia. Dominus Theodericus de Holte. Item juxta Ysselam dominus Theodericus de Nienbeke de bonis, que fuerunt uxoris sue prioris. Item Suederus de Bordene de domo Dodinchus. Item dominus Johannes dictus Vulf de curte Nienre. Item....... de Zutfania de bonis juxta Baec.

c. Infra Nodam. De bonis apud Scalcwijc Gerardus de Veno. Item Ghiselbertus filius Huberti de Weida de 19 jugeribus in tribus locis in eadem jurisdiccione Scalcwijc. Item Elyas dictus Scarpsvaert de bonis super Raven. Item Willelmus de Broecledervene de dimidio manso ibidem.

VI. Registrum de bonis prepositure ecclesie beati Petri Trajectensis, infra Nodam jacentibus et in Hollandia.

In Scalcwijc 18 jugera, que colit filius Petri de Hoelen. Item ibidem dimidium mansum, quem colit quidam dictus Helt. *Item juxta civitatem* [1]. Super Raven dimidium mansum. Item ibidem duo jugera, que colit Willelmus ante Rufam turrim. Item ibidem 6 jugera, que colit colonus domini Theoderici de Zulen. Item dimidium mansum, quem habet magister Reynerus. Item super Oldwicam $4^1/_2$ jugera, que colit Theodericus dictus Ghesteken. *Item in Galencoep* 10 jugera, que colit Albertus dictus Keyser. Item ibidem 1 juger, quod colit Gerardus dictus Hoeft. *Item in Reynaerscoep* in universo 65 jugera. *Item apud Houwedijc* [1] 15 jugera cum capitulo predicto. *In Broeclede* habet jurisdiccionem ex una parte aque, unde census facit 27 solidos et 6 denarios. Item ibidem decimam unius aree. Item ibidem in veno habet dimidium mansum, quem colit filius Alardi. *In Abecoude* habet jurisdiccionem ex una parte aque et in Vinkenvene, secundum quod ibi jacet, unde census per omnia facit 31 solidos; et habet collaciones ecclesiarum. Item ibidem in Ouden-

1) Deze woorden zijn in het HS. niet gecursiveerd.

hove 47 jugera. Item habet per jurisdicciones predictas ibidem decimam majorem et minutam Item ibidem habet jus, quod dicitur handwissele. Item habet ibidem 6 jugera juxta paludem, in quodam mari piscariam et in ponte parvo. *In Hollandia.* Filius domini Johannis militis de Dufle solvit preposito 3 marcas et 3 solidos sterlingos de terra, quam ipse possidet. Item idem dominus Johannes tenetur 16 solidis 3 denariis Trajectensibus de quadam decima [1]). Item Daniel de Merwede solvit 1 marcam de terra, quam ipse possidet, marca pro 27 1/2 solidos computata, secundum quod privilegia habent, super hoc confecta. *Item in Koten* sunt 28 jugera et 3 aree, continentes 1 1/2 jugera, que colit Johannes de Eme. Item ibidem terra, que dicitur Oppencamp, que habet 4 1/2 jugera et 1 hont. Item ibidem 1 area de dimidio jugere, quam colit domina Herburgis. *Item in Cattenbroec* 8 jugera, que fuerunt Lamberti de Loepwijc. *Item in Tulle* 9 jugera, que colit Gerdancus et Henricus socius suus. *Item in Vianen* 1 mansum, quem habet dominus Hubertus pro 10 libris. *Item apud Haghensteyne* 18 jugera, que habet Ghiselbertus de Goye pro 10 libris.

Item capitulum solvit pro decima de Ulsen 1 marcam, que computatur pro 27 solidis et 6 denariis Trajectensibus, quam decimam modo non habent, unde habent in recompensam de denariis advocatye 60 marcas sterlingas.

Item dominus Ghiselbertus ex Goye habet 14 jugera, de quibus solvit 10 libras annuatim; si debito tempore non solverit, prepositus pro libito suo locare potest.

---

1) Deze volzin is later bovengeschreven met eene hand van de 14e eeuw.

IV. Varia.

A. Landrecht van Buren en Beusichem. a⁰. 1383.

Wij Alaert heer van Bueren ende van Boesinchem maken cont ende kenlic allen denghenen, die desen brief zellen zien oft horen lesen, dat wy ghegheven hebben ende gheven voer ons ende onsen erven allen denghenen, die nu in dier tijt // in onsen lande van Bueren ende van Boesinchem woenachtich sijn oft naemaels wonen zellen, een lantrecht ende een maet ende voert al sulke punten als hiirnae bescreven staen.

1. Dat is te verstaen, in den yersten, dat al onse landt voers. doer sal ghaen een maet, dat is te weten Buerens maet ende Buerens ghewicht.

2. Voert zellen sij hebben drie entachtich daghe in elken kerspel ende maelscap, deen van den anderen ghescheiden; dat is te verstaen, dat die een entachtich dach sal wesen tot Bueren op den manedach, te Malsen op den dinxdach, tot Erinchem op den woensdach, tot Triecht op den donredach, tot Boesinchem op den vrijdach, tot Solmonde op den saterdach, ende tot Asch op den sonnendach. Ende dese open daghe voers. sal men houden alze zedelijc ende woentlijc is tot Bueren, sonder arch.

3. Voert en sal nyement van onsen ondersaeten, die nu in dier tijt sijn oft naemaels in onsen lande comen moeghen ende woenachtich zellen sijn, die een den anderen besetten hoer lijf noch hoer guet, sonder arch; uutghenomen off yement des anders guet ghehuert had, die mocht den schoef besetten voer sijnen pacht; ende sijn guet, dat op sijn weide ghinghe, voer sijn grasghelt. Ende weer yement anders tafter die een aen den anderen, die mach hem aenspreken in sijnre maelscap daer hij gheseten weer, nae den lantrechte alze daer gheleghen is, sonder arch.

4. Voert weer yement, die den anderen schuldich weer,

et weer, dat hij die schout verborghet had mit borghen oft dat hij daer ghene borghe voer gheset en had, die gheloeft weer voer ghericht ende gherichtslude, soe wanneer die viertiendaghe omghecomen sijn van den daghe, daert hem op gheloeft is, soe mach hij sijn borghe manen, dat sij hem sijn ghelt doen gheven oft al sulc guet alze daer sij hem voer gheloeft hebben. Ende voldeden sij hem dan niet, soe mach die maenre den sacwoude voer peinden. Ende vonde hijs aen den sacwoude niet, ende konden die borghen des sac wouden guet niet bewysen sonder arch, soe mach die maenre voert den borghen af peinden sonder wedersegghen; dat is te verstaen, dat ment voer aen den reeden guede peinden sal ende dat te verbieden drie dwersnacht, ende nae aen den erve oft aen ontilbor guet, ende dat sal men verbieden drie viertiendaghe, alze recht is, sonder arch; behoudelijc altoes ons ende onsen erven ons rechts ende onser versten.

5. Voert weer enich schout gheloeft daer gheen ghericht ende gherichtslude ouer gheweest en hadden, die sal men ooc uut peinden in alrematen alze voers. steet, sonder arch; ten weer dat die sacwoude ende die borghe daer voer hoer onschout doen wouden. Ende die onschout zellen sij doen op den standen voet, sonder arch, alzoe veer alst binnen besloten tijden niet en is; ende dan soe souden sij die onschout doen ten naesten open daghe, oft sij souden die schout ghel den den maenre alze voers. steet, sonder arch. Ende doen sij hoer onschout daer voer alze voers. steet, soe is die maenre enen groten ban schuldich, want hij onrecht aenleidinghe ghedaen heeft.

6. Voert soe sal men al verdiende loen uut peinden doer die ambochtslude al sulke waer niet en hebben in hoire weren daer sij haer loen aen houden moeghen, sonder arch.

7. Voert soe wie sijn schout voer dien gherichte liet, daer af en sal hem die richter ghenen ban nemen.

8. Voert soe sal men al verghiede schout den cleger uut peinden over viertien daghen ende mit den panden voert vaeren alze voers. steet; behoudelijc ons ende onsen erven ons rechten ende onser versten.

9. Voert soe wie een gheloefte neemt voer dien gherichte, oft bueten den gherichte, daer borghe voer ghesat sijn, ende dier borghen een oft meer aflijfsch gheworden is, soe mach die maenre manen die borghen, die in levende lijve sijn, dat

sii hem leisten op den doeden borghe alze viertien daghe omghecomen sijn, sonder arch. Ende die borghen zellen leisten ende guede vorwarde houden tot dier tijt toe, dat die sacwoude weder ander guede borghen gheset heeft in der doeden stat, sonder arch. Ende leisten sij niet alze voers. steet, soe mach die maenre die borghen peinden voer die gheloefte, die sij hem gheloeft hebben, sonder wedersegghen. Ende mit den panden sal men voertvaeren alze voers. steet. Ende weer dese gheloefte voer den gherichte niet gheschiet, soe mochten sij daer af staen tot horre onschout alse voers. steet, sonder arch.

10. Voert soe wie voer den anderen gheloeft heeft daer die daghe af omghecomen sijn, soe mach de ghene, die de schout gheloeft heeft, comen aen den gherichte ende segghen, dat hij bereet is te doen dat hij gheloeft heeft voer dien oft voer dien. Ende daer af soe sal die richter mit tween ghebuer, oft mit meer, dien ghenen, dien men die schout schuldich, een weet doen te gueder tijt, sonder arch, aen sijnen mont oft aen sijnre weere oft hij sie daer heeft. Ende heeft hij sie niet, soe sal hijt condighen in der keirken alse recht is. Ende woude die maenre dan dien sacwouden niet voer peinden ende den borghen nae, in alrematen als voers. steet, ende woude hij ze in der gheloeften dan langher houden ende dat betueghen mochte mit ghericht ende gherichtsluden, dat sij overboedich hadden gheweest hem te voldoen, soe souden die borghen quijt wesen van dierre gheloeften voers., mer die sacwoude niet.

11. Voert soe waer een bedde ghescheiden wert ende witachtich gheboert after laeten, soe sal hij, die levende bleven is, sitten tot halven guede tiegen die erven, ende hoe langhe dat sij te gaeder sitten dat en sal nyement deren aen sinen rechte, mer et sal staen te win ende te verliese. Ende wanneer yement schiftinghe ende scheidinghe begheert, die sal men hem doen bij den heer, sonder arch, behaudelijc elkerlijc sijns heerlijcs guets.

12. Voert alze vader oft moeder hoer kinder bestaedt hebben, soe zellen die kinder, die uut bestaedt sijn, gheen guet meer boeren van der yerster doit oft van der lester doit, ten weer dat sij weder inbrochten al sulc guet alze sij uut ghevoert hadden, sonder arch. Ende soe wie dat sijn guet weder inbrachte, die mochte mede staen te deel. Ende dit

sal hij eyschen binnen iaers, ende en dede hijs niet binnen jaers soe weer hij sijns rechten quijt aen den erve ende aen den guede; behoudelyc elcmalcs sijns heerlijcs guets, ende mede alsulc vordels als elc mit rechte hebben soude nae inghehaudt der brieve, die wij onsen lande voers. ghegheven hebben, sonder arch.

13. Voert soe waer een bedde ghescheiden is, daer witachtich gheboert after bleven is ende in ghemeenre buessem bliven sitten, ende die vader oft die moeder witachtich hauwelijc deden ende sij sie in dat erfhues brochten ende sij daer inne beiaerden jaer ende dach, soe soude hoer ijghelijc staen tot enen derdendeel van den guede ende die ervent tot enen derdendeel; mer soe wie schiftinghe ende scheidinghe begheert eer sij daer inne beiaert sijn, die sal men hem doen bij den heer. Ende die ghene, die in dat erfhues ghecomen is, die sal uut nemen dat hij daer inghebrocht heeft sonder arch ende niet meer.

14. Voert soe sal men al onschout doen self derde oft mit enen schijneedt alze recht is; ende soe wie enich guet winnen wil uut enen erfhues, daer ghene brieve af en siin, daer iement mit rechte niet wedersegghen en mach, die sal men winnen uut den erfhues self sovende die zweren zellen aen den heilighen, dat men hem die schout schuldich is van rechter witachtigher schout; mer of die ander willen, soe moeghen sij zweren aen den heilighen self derde alse voers. steet, dat sij die schout niet schuldich en siin, die men hem eyscht, sonder arch.

15. Voert soe wie den anderen siin guet weidt op den grase dat sijn is, ende dat guet daer in beset ende hem dat weide ghelt niet en verborghet, soe mach hij dat guet volghen ende peinden daeraen sijn grasghelt; ende vonde hij dat guet niet, soe mocht hijt voert peinden aen sijnen anderen guede, sonder arch. Ende soe sal dat kalf der koe volghen in der weide alzoe veer alst leeft, mer nyement en sal ander kalver daer voer inbringhen, weer dat kalf doit. Ende elcmalc sal greven ende loeken, die een tieghen den anderen, alze tot deser tijt toe ghewoenlijc gheweest heeft elc in sijnre maelscap.

16. Voert soe en sal een richter niet meer nemen van eenre besettinghe, dan die weerde van eenre dordrechtsche plackke, ende van der peindinghe desghelijcs, ende van elken verboede des ghelijcs; ende van dagheghelde een doytkijn;

ende van enen ban twee dordrechtsche plackken. Ende hijr om soe zellen die richter elcmalc voert richten alze recht is, diez aen hem begherende sijn, sonder arch. Ende soe waer die richter die ghebuer ouer roept tuech te draghen, daer zellen die ghebuer af hebben twee doytkijn. Ende soe waer de richter over een eyghendoem oft over een vertiecht steet, daer mach hij af nemen ene plackke ende niet meer.

17. Voert soe waer die richter over een vorwarde steet, daer men brieve af begheert van hem, daer sal hij hebben voer sijn seghelghelt ene plackke. Ende een richter en darf niet langher tueghen, daer hij ghene brieve af en gheeft oft hij wil dan viertiendaghe lanc, ten weer van theren broeken oft van claghelijken zaken, die in vollen gherichte gheschien, die sal hij tueghen sijn ghenechten uut, sonder arch.

18. Voert soe en sal nyement ghenen eyghendoem gheven bueten synen wijve.

19. Voert soe waer een man aen siin lijf ghepeindt wort, die verwonnen is alze recht is, die sal hem die heer leveren in houte ende in yser alse veer alse men den heer bewijsen mach, sonder arch. Ende die daer aen peindt, die sal hem gheven daghelijx water ende broeds ghenech, ende hij en sal niet vordel daer voer leven den heer noch den maghen, dan dat hij hem wael verwaren sal en gheen ander arch hem toe keren, uutghenomen al arghelist.

20. Voert oft yement beset worde alzoe hoeghe, dat hiis niet verborghen en conde, ende mens sijn eede niet gheloven en woude, soe soude die heer dien bestaeden ende doen hem hoeden ende wachten om den minsten penninc; ende daer soude die heer alzoe voele tieghen nemen; ende den onraet sal men nemen van den ghenen, die men in den onrechte vindt, alzoe dat die heer ghenen scaden daer af hebben en sal, sonder arch.

21. Voert soe sal elc minsche sijn hofstede, daer hij op zidt, loeken mit graven oft mit tuenen, daer hij synen schade billix mede scutten mach, sonder arch. Dede hij des niet, schiede hem dan enich schade van anderlude beesten, dien schade en soude men hem niet ghelden noch richten.

22. Voert weer yement, die den anderen sijn schot name oft ontiaghede, soe mach die ghene, die men den schade ghedaen heeft, comen rechtevoert aen den richter ende segghent hem ende nemen daerbij twee ghebuer; soe sal die

richter ende die ghebuer ghaen, daer die schade gheschiet is, ende die zellen den schade groten tot horre bester bescheidenheit, ende dien schade sal men hem uut peinden, dien dat guet gheweest heeft, sonder enich wedersegghen. Ende al sulc broke als ons daer af verschenen is, die zellen staen tot onser ghenaden.

23. Voert weer yement, die den anderen sijn guet ontswoer, dat kenlijc weer dat hy meenedich worde, dat woude wij houden aen ons.

24. Voert weert, dat voele lude yement besetten oft aenspraken op enen dach ende op eenre ghenechten, ende dat nyement daer af sijn ghenecht versumede, dat sal hem allen ghelijc te staden comen nae dier schout die men intwaer vindt, daer sij in ghebreeck af sijn pondt ponde ghelijc sonder arch. Ende soe waer men yement voer aenspreeckt, daer sal hij antworden alze recht is sonder arch.

25. Voert alle zaken, die hijr niet gheclaert en sijn noch hijr niet voer bescreven en staen, die zellen staen tot den lantrechte alze tot Bueren in onsen lande gheleghen is sonder arch.

26. Ende wert zake dat yement enich gheloefte den anderen gheloeft had, et weer in cope oft in huere oft hoe dat die gheloefte gheghanghen weer, die gheschiet rechte als men die tot Bueren te hauden pleecht ende alse voer bescreven steet, uutghenomen al arghelist.

27. Ende want wij Alaert heer van Bueren ende van Boesinchem ghehauden willen hebben alle dese punten, die voers. staen ende een ijghelijc pundt bijsonder van ons ende onsen erven onsen lande ende luden alze voers. steet, soe heb wij onsen seghel aen desen brief ghehanghen tot enen ghetueghe ende tot eenre oerconde der waerheit. Behaudelijc ons ende onsen erven al ons anders rechten, ghelijc als wij die te voeren ghehadt ende heer ghebrocht hebben, sonder arch. Ende dit sal inghaen int iaer ons Heren, als men scrieft dusent drie hondert ende drieentachtentich, op den neghen en twintichten dach van der maent die gheheten is marcius.

Op perkament, met geschonden zegel in groen was aan een doorgestooken strook. Berustende in het archief van het voormalig graafschap Culenborch.

Het stuk is doorloopend geschreven. Mr. M. S. Pols had de welwillendheid het in artikelen te splitsen.

Mr. J. J. S. Sloet.

B. Overdracht van onroerend goed door een melaatschen.

Wij Jaspar, heer tot Culenborch, then Weerde, tot Borssele, tot Hoichstraten etc. Ende Wyllem Zuermont, als leenmannen der proestijen van Sinte Johans Tutrecht, oerconden onder onzen secreet ende segell, dat voir ons quam Anthonys die Keymp, alzo hij melaetz was, mijt Jan die Haen, zijnen gecoren mombar, die hem van ons leenmannen voirs. gestedicht wart als recht was, droich op ende gaff over Jacop Gerrijtss. in die absencie des proestz van Sinte Jan voirs als in zijns hoofs ende leenheren handen, tot behoiff des gasthuys ende des pots der huyssarmen tot Culenborch, derdenhalven margen lantz ter goeder maten gelegen inden gerichte van Boesinchem optie eynge, boven naest gelant ick Wyllem Zuermont voirs., beneden Arijaens Keympen wedwe mit hoeren kynderen, streckende van die eynge stege totten baugraven to. Ende hy verteech daer voirt op mijt zynen gecoren momber voirs. in handen zijns leenheren voirs., tot behoiff des gasthuys ende potz voirs. mijt hande, halm ende monde ende mijt allen rechte, als vonnisse ons leenmannen wiesden dat recht was; by also dat die gasthuysmeisteren ende potmeisteren den leenheren voirs. altijt enen goeden leenman hieraff setten sullen zoe dick alst versterft, huldinge ende eedt doende, als dat behoeren sall. Beheltelik den leenheren ende yegelik zijns rechtz. Des toerconde heb ick Jaspar heer tot Culenborch voirs. mijnen secreet ende ick Willem voirs. mijnen segell aen dezen brieff doen hangen ende gehangen Anno XV ^{C} ende drye, opten XIIII^{ten} dach in Novembri.

Perk. 1e zegel in rood, 2e in groen was, aan doorgestooken strooken.
Berustende in het archief van het voormalig graafschap Culenborch.

Mr. J. J. S. Sloet.

VERSLAG OVER HET JAAR 1886/1887.

Het afgeloopen Vereenigingsjaar heeft zich door geene bijzondere voorvallen gekenmerkt. Het aantal der leden is stationnair gebleven en in de Directie is geene verandering gekomen, terwijl de uitgave der werken geregeld wordt voortgezet, naar mate van de voorhanden stof, en nieuwe uitgaven worden voorbereid.

Aan de leden werden twee werken toegezonden, de *Rechtsbronnen van Harderwijk* van MR. J. L. BERNS, en het *Stadsboek van Groningen* van MR. A. TELTING. Tevens werd met het drukken van twee nieuwe werken aangevangen, het eerste deel van de *Westfriesche Stadrechten* van MR. M. S. POLS, en de oude hollandsche vertaling van den *Saksenspiegel*, uitgegeven door MR. B. J. L. BARON DE GEER. De hoop dat het eerste werk nog in het afgeloopen jaar zou kunnen worden afgeleverd, is niet verwezenlijkt, daar de bewerking van de Inleiding tengevolge van bijzondere omstandigheden eenige vertraging heeft ondervonden. De tekst der rechtsbronnen en een deel der Inleiding is echter reeds afgedrukt. Ook de verwachting dat reeds in het afgeloopen jaar de uitgave der Rechtsbronnen van Nijmegen zou kunnen verschijnen, is niet verwezenlijkt.

Inmiddels werd het Bestuur, door de welwillende belangstelling van MR. J. P. N. ERMERINS, Burgemeester van Zierikzee, in de gelegenheid gesteld kennis te nemen van de Keurboeken dezer stad, en bevonden dat ze niet alleen eene blijkbaar volledige verzameling der voorboden sedert den aanvang der 15de eeuw, maar verschillende andere belangrijke en tot nu onbekende, althans onuitgegeven stukken bevatten. Het heeft

dan ook dadelijk voorbereidende stappen gedaan om eene uitgave van de rechten van Zierikzee onder de werken der Vereeniging te kunnen opnemen.

De staat der kas is bevredigend. Het saldo, tengevolge van belegging, ten vorigen jare tot *f* 96.73 geslonken, is weder tot een bedrag van *f* 702.02⁵ gestegen. Grootendeels was dit het gevolg van mindere kosten van uitgegeven werken, op de rekening van 1886 voorkomende, hetgeen aan den anderen kant ook eene aanmerkelijk mindere ontvangst aan verkochte werken ten gevolge had. Deze ontvangst toch is altijd voor een aanzienlijk deel te danken aan het eerste debiet der nieuw uitgekomen werken, en is mitsdien afhankelijk van den hoogeren of lageren prijs dier werken, die weder in verband staat met den meerderen of minderen omvang. Die geringere ontvangst is dan ook niet te wijten aan afnemend debiet, en met genoegen kan het Bestuur mededeelen dat ook van de vroeger uitgegeven werken nog voortdurend enkele exemplaren jaarlijks worden verkocht.

Overzicht van de Rekening en Verantwoording van den Penningmeester over het jaar 1886/1887.

Ontvangsten:		
saldo vorige rekening.	*f* 96.73	
aan contributiën	- 900.—	
aan in 1886 verkochte werken . .	- 276.15[5]	
aan renten van belegde gelden en vergoeding bij conversie	- 37.94	
		f 1310.82[5]
Uitgaven:		
administratiekosten.	*f* 9.25	
aan uitgaven van werken in 1886:		
Rechtsbronnen van Harderwijk . .	- 278.25	
Stadboek van Groningen.	- 181.45	
Verslagen en Mededeelingen II n°. 1	- 114.90	
kosten van afdrukjes, enz.	- 13.75	
schrijfloonen	- 11.20	
		f 608.80
Saldo . . .		*f* 702.02[5]

NAAMLIJST DER LEDEN.

Mr. M. A. van den Acker te 's Gravenhage.
Mr. J. Bon d'Aulnis de Bourouill te Utrecht.
Jhr. Mr. W. H. de Beaufort te Leusden.
Mr. A. R. van Bel te Amsterdam.
Mr. A. J. Enschedé te Haarlem.
Mr. R. T. P. L. A. van Boneval Faure te Leiden.
Mr. H. O. Feith te Groningen.
Mr. P. R. Feith te 's Gravenhage.
Mr. S. J. Fockema Andreae te Leiden.
Dr. R. Fruin te Leiden.
Mr. B. J. L. Bon. de Geer van Jutphaas te Utrecht.
Mr. J. A. Grothe te Utrecht.
Mr. C. Pijnacker Hordijk te Assen.
Mr. E. H. Karsten te Arnhem.
Mr. F. A. J. van Lanschot te 's Hertogenbosch.
Mr. F. B. Coninck Liefsting te 's Gravenhage.
Mr. G. M. van der Linden te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. J. A. L. Martens te Utrecht.
Mr. R. Melvil Bon van Lynden te Utrecht.
Mr. D. J. Mom Visch te Arnhem.
Dr. P. L. Muller te Leiden.
Mr. S. Muller Fz. te Utrecht.
Martinus Nijhoff te 's Gravenhage.
Mr. A. A. de Pinto te 's Gravenhage.
Mr. M. S. Pols te Utrecht.
Mr. M. J. Pijnappel te Amsterdam.
Jhr. Mr. Th. H. F. van Riemsdijk te 's Gravenhage.
Mr. N. de Roeyer te Amsterdam.
Jhr. Mr. J. Roëll te 's Gravenhage.

Mr. W. J. ROIJAARDS VAN DEN HAM te Utrecht.
W. F. N. VAN ROOTSELAAR te Amersfoort.
Mr. J. J. S. Bon SLOET te Arnhem.
Mr. L. A. J. W. Bon SLOET te Arnhem.
Jhr. Mr. O. Q. VAN SWINDEREN te Groningen.
Mr. J. TELTING te 's Gravenhage.
Dr. J. VERDAM te Amsterdam.
Mr. G. DE VRIES Az. te 's Gravenhage.
Dr. M. DE VRIES te Leiden.
Mr. N. J. VAN YSSELSTEIN te 's Gravenhage.

Mr. J. HEEMSKERK AZN. te 's Gravenhage.
Mr. P. VERLOREN VAN THEMAAT te Utrecht.
Mr. J. VAN DER LEEUW te Amersfoort.
Jhr. Mr. D. G. VAN TEYLINGEN te 's Gravenhage.
Mr. Æ. Bon MACKAY te Zutfen.
Mr. AUG. PHILIPS te Amsterdam.
Mr. A. J. ANDREAE te Kollum.
Mr. N. F. VAN NOOTEN te Utrecht.
Mr. C. R. MERKUS te Utrecht.
Mr. S. J. HINGST te 's Gravenhage.
Mr. T. H. BONDAM te 's Hertogenbosch.
Dr. H. E. MOLTZER te Utrecht.
Het Historisch Genootschap te Utrecht.
Mr. H. P. G. QUACK te Amsterdam.
Mr. A. TELTING te Zwolle.
Mr. J. C. REEPMAKER te Rotterdam.
Mr. J. P. MOLTZER te Amsterdam.
Mr. J. J. VAN GEUNS te 's Gravenhage.
Mr. H. H. VAN CAPELLE te Arnhem.
De Universiteits-bibliotheek te Cambridge.
Jhr Mr. W H. DE BEAUFORT te Utrecht en Driebergen.
Mr. J. G. GLEICHMAN te 's Gravenhage.
De Universiteits-Bibliotheek te Utrecht.
De Universiteits-Bibliotheek te Leiden.
De Universiteits-bibliotheek te Amsterdam.
Mr. J. F. BIJLEVELD te Arnhem.
Mr. E. FOKKER te Middelburg.
Mr. J. KAPPEIJNE VAN DE COPPELLO te 's Gravenhage.
Het Genootschap Pro Excolendo Jure Patrio te Groningen.
Mr. F. A. L. RIDDER VAN RAPPARD te Utrecht.

Mr. A. M. PLEYTE te Heerenveen.
Het Archief der gemeente Vlissingen.
Mr. JOSUA VAN EIK JZN. te Amsterdam.
Mr. L. VAN HASSELT te 's Hertogenbosch.
Dr. J. H. GALLÉE te Utrecht.
Mr. J. C. DE KONING te Amsterdam.
Mr. W. A. Bon VAN VERSCHUER te 's Gravenhage.
Mr. J. L. BERNS te Arnhem.
Dr. K. HÖHLBAUM te Keulen.
Jhr. Mr. V. DE STUERS te 's Gravenhage.
Mr. H. L. DRUCKER te Groningen.
Dr. P. J. BLOK te Groningen.
Mr. J. LAMEERE te Gent.
De Openbare Bibliotheek te Arnhem.
Prof. A. ESMEIN te Parijs.
Mr. A. J. ROIJAARDS te Amsterdam.
Mr.. C. E. HARBORD te Amsterdam.
De Universiteits-Bibliotheek te Heidelberg.
Mr. W. L. P. A. MOLENGRAAFF te Utrecht.
Het stedelijk Archief te Keulen.
J. H. L. VAN DER SCHAAFF te Utrecht.
Mr. S. GRATAMA te Groningen.

KORTE MEDEDEELINGEN.

V. Oudste rechten van de stad Geervliet.

(Vervolg van I bl. 185.*)*

Bij de uitgave der oudste rechten van Putten in deze Verslagen en Mededeelingen (deel I n°. III, bl. 124) maakte ik reeds melding van de keuren van Geervliet, voorkomende in het HS. van JOHANNES FLORKINS. De onzekerheid omtrent den tijd dier keuren deed mij aarzelen ze uit te geven, daar ze wel ongetwijfeld voor een groot deel Middeleeuwsche keuren waren, maar bij gebreke van andere HSS. eene schifting moeielijk was. Volgens destijds bekomen inlichtingen waren te Geervliet zelve geene oude HSS. meer bekend. Sedert zijn echter door den heer VISSER, burgemeester dier gemeente, een drietal HSS. gevonden en mij welwillend ter inzage en ten gebruike geleend. Daaronder vond ik niet alleen het origineel van het keurboek, door FLORKINS in zijn HS. afgeschreven, maar ook een ander HS., waarin een veel ouder keurboek voorkwam, dat hierachter is uitgegeven, terwijl het derde HS. een fraai oud afschrift bevatte van de handvest van 1381, dat talrijke en daaronder enkele belangrijke varianten oplevert. Alvorens de keuren te bespreken, volge eene nadere beschrijving der 3 HSS.

1°. Het eerste HS., perkament, klein folio, bevat met fraaie duidelijke gothische letters en roode initialen, de handvest van 4 April 1381, door ZWEDER VAN GAASBEEK aan Geervliet gegeven, en door mij uitgegeven in deze Verslagen en Mededeelingen (deel I n°. IV, bl. 186 volg.) Op den omslag en het eerste witte blad staan enkele namen, waarvan de oudste, *Duitendael*, meermalen en met de jaartallen 1537 en

1538. Het HS. zelve is trouwens blijkbaar veel ouder [1]), en bevat een blijkbaar veel zuiverderen tekst dan den door mij uitgegevenen, die in spelling en soms in bewoordingen is gemoderniseerd. Zoo leest men in den aanhef (bl. 186, laatste regels): *Dinghen die werden ghegheven in der tijt niet metter glidinghe der tijt noch vervaren, soe becoemt het wael, dat die donckernes deser ghescriften werden ghesterct met oorconde ghueder lude.* De opschriften ontbreken, maar de bepalingen zijn genummerd. Het aantal zakelijke varianten kwam mij echter te gering voor om eene nieuwe uitgave noodig te maken. Aan het slot dezer inleiding deel ik ze mede.

2°. Het tweede HS., papier, folio, met perkamenten omslag, blijkbaar het dubbel folio van een oud HS. bevattende een rijmwerk [2]). Het bevat op 61 door eenzelfde hand beschreven bladzijden verschillende rechten van Putten en Geervliet, en wel de oude en de nieuwe verbooden van Putten, het privilegie van 1459 en de provisien van 1479, door mij uitgegeven, als n°. II—V [3]). Daarop volgt (bl. 30 slot) een stukje met het opschrift „van een sterfhuis te houden," [4]) en daaronder: *Loefft God altijt en weest verblijt. Hier eynt die lantprivilegyen.*

Op bl. 31—38 volgt nu de handvest van Zweder van Gaesbeek aan Geervliet van 4 April 1381, verdeeld in 51 artikelen, en op bl. 39—57 met doorloopende aan die handvest aansluitende nummering (art. 52—183) het hier uitgegeven keurboek. Op bl. 58 en 59 volgen dan onder het opschrift: *Hantvesten op die koeren*, de handvesten van Geervliet van 31 December 1424 (hier op 1430 gesteld) en van 3 Januari 1421 [5]) en aan het slot: *Hier eynt der stede prevylegyen.* Eindelijk op bl. 60 en 61 een tafel op art. 132—183 van het keurboek.

3°. Het derde HS., papier, folio, met perkamenten omslag, bevat alleen de keuren van Geervliet. Het is blijkbaar een

---

1) Waarschijnlijk is het het in § 117 der Voorboden vermelde „vuytschrift dat by den gerechte vuyter besegelder hantvesten geschreven is."

2) Zie hierover prof. Moltzer in *Tydschr. v. Nederl. taal en letterkunde.* VII. p. 292.

3) Zie Versl. en Med. I bl. 127—162. De afschriften zijn met weinig zorg vervaardigd, daar de oude verbooden het jaartal 1400, de provisien de dagteekening 27 Januari 1488, na den loop van den Hove, aangeven.

4) Hoewel zeer slordig afgeschreven en zoo bedorven dat het somtijds geen zin geeft, deel ik het achter de keuren mede, zooals het in het HS. voorkomt.

5) Zie Versl. en Med. I, bl. 198 en 199.

officieel keurboek dat, na aangelegd te zijn, geregeld is bijgehouden. De bepalingen zijn genummerd en tot § 185, eene keur van 10 September 1590, door dezelfde hand geschreven. De twee laatste keuren zijn echter blijkbaar later bijgeschreven. Daar in een vroegere keur (§ 137) het jaartal 1583, in een andere (§ 168) het jaartal 1580 voorkomt, is het keurboek zelve tusschen 1583 en 1590 aangelegd. Het is later door verschillende handen vervolgd door bijschrijving van latere keuren en van de jaarlijksche publicatiën tot het jaar 1617. Op losse bladen, achter in het HS. liggende, vindt men die jaarlijksche publicatiën vervolgd tot 1650. Het is dit keurboek dat door JOH. FLORKINS werd afgeschreven. Er is veel in doorgehaald of later bijgeschreven, en ook deze bijvoegingen vindt men bij FLORKINS.

Uit eene vergelijking van dit keurboek met het oudere blijkt, dat het eerste gedeelte tot en met § 115 slechts eene omgewerkte en veranderde redactie van het oudere is. Talrijke bepalingen van het oude zijn weggelaten, enkele nieuw ingevoegd, maar ook de overgenomene zijn in meerdere of mindere mate gewijzigd, terwijl de volgorde insgelijks is veranderd. Let men nu op het aanmerkelijke verschil en op het groot aantal keuren die er in 1590 waren bijgekomen (§ 116—185), dan is het niet twijfelachtig dat het oudere keurboek veel ouder dan dat jaartal moet zijn, en dat, hoe onzeker het vaststellen van een bepaalden tijd moge zijn, wegens het ontbreken van alle tijdsaanwijzigen in het oudere, het waarschijnlijk niet later dan den aanvang der 16e eeuw kan worden gesteld, terwijl het grootste deel der bepalingen nog tot de 15e eeuw moet behooren. Evenzoo kan men veilig aannemen dat onder de latere keuren van het jongere keurboek (§ 116—185) vele voorkomen die uit de eerste helft der 16e eeuw zijn. Ze zijn echter niet langer te onderscheiden en zijn ook niet meer in haar oorspronkelijken vorm bewaard. Reeds dadelijk levert § 116 eene keur tegen het openhouden van kroegen op Zondagen of bededagen, en tegen het drinken aldaar, alsmede het kaatsen of spelen van dergelijke spelen onder het sermoen. Dit riekt te zeer naar den tijd van de zegepraal van het protestantisme om haar niet te houden hetzij voor een latere invoeging, hetzij voor een omwerking eener oudere keur tegen het verstoren der rust op Zondagen en heilige dagen of onder de heilige misse.

Toch was dit latere keurboek van groot belang bij de uitgave van het oudere. Het afschrift toch van dit oudere is buitengewoon slordig, en bevat op tal van plaatsen eene bedorven lezing, die uit de vergelijking met het latere kan worden verbeterd. Voor zooverre ze daartoe kunnen dienen, heb ik de varianten, voorkomende in HS. 3, in de noten aangegeven. Die varianten strekken dus uitsluitend tot verklaring van den tekst van HS. 2, niet om den tekst van HS. 3 in de uitgave te begrijpen. Slechts een paar malen deelde ik eene variant mede, die van belang zou kunnen zijn voor de vaststelling van den tijd. Het overeenstemmende art. van het latere keurboek is aan het slot der bepalingen tusschen haakjes aangegeven.

De keuren van het oudere keurboek zijn van geene opschriften voorzien, en daar de nummering in het HS. met 52 begint, niet oorspronkelijk en vrij willekeurig is, heb ik haar door eene nieuwe vervangen.

M. S. Pols.

Varianten op de handvest van 4 April 1381.

Art. II, 7e regel: dat sellen si wisen *of steden* als recht is.

Art. IX, 2e regel: ende *dier* sal drie wesen of *meer*.

Art. XII, begin: Item die scout, die bode of *ates ghewaert* sijn.

Art. XV steeds in plaats van scheurt of gescheurt: *stoort* en *ghestoort*.

Art. XVI in plaats van tuyge: *oorconde*.

Art. XXI, 10e regel: die *uuter schepinghen* roert.

Art. XXII, slot: ende houden haer *veede*.

Art. XXVI, 3e regel: *branderelen*.

Art. XXVII, 2e en 3e zin vormen een afzonderlijk artikel.

Art. XXXIII. 1e regel op bl. 196: ende veilighen *van onser* macht.

Art. XXXV, 1e regel: met swaren mesdaden *ende met hooftmesdaden*.

4e regel: een dodelic *oerdeel*.

Art. XLII, 4e en 5e regel: sal sweren *hem derde*.

Art. XLIII slot: sullen *vry blyve al voeren* sy naemaels buten wonen.

Art. XLIV, 3e en 4e regel: met ander *vier* scepenen die men buten der vesten *binnen* der vryheit.

Keuren van Geervliet.

1. Van alderhande besettinge sal men recht doen dweersnacht metter rysen van der sonnen. Ende die hem sijns rechts aen den bode versiet, die sal den bode die man helpen wildigen dat hy borge stelle, of men sal hem in den steen leggen. Ende begeert die bode helpe van yemanden, die sal hem helpen; die des niet en dede, verbort III £ hollants. Ende die van den bestellingen ondergaet van gasten, sal deu schout geven twe schellingen hollants ende den bode acht penningen hollants. Des sal een porter volgen sijn clage voer recht opte voers. boete.

2. Soe wie den anderen beset binnen Geervliet [1]) der vryheyt van Geervliet, sal seggen voer den bode voer hoe vele dat hy den man beclagen wil die hy heeft doen besetten. Ende claecht hy hooger, soe mach die houder antwort ontseggen; ende wort hem antwort ontseet, soe verboert die aensprake X schellingen hollants. (Art. 1.)

3. Nyemant en sal den anderen doen bestellen binnen der vryheyt van den marcdage van gheenen saecken, tensy dat hy kenlijc can maecken dat die schult binnen der vryheyt van denselven mardach [2]) gemaect ende gedaen is geweest, op die boete van X schellingen. (Art. 2).

4. Soe wat gast oft vuytlants man bestelt wort van eenen porter of van eenen anderen, ende tot synen uuttersten rechtdach niet en coempt, ott zijn gemechtich als principale die solvent genoch waer aen den eysscher sijn achterwesen aen te verhalen, die soude verboeren een boete van X £. Nochtans sal die clager ten selven uutersten rechtdach synen eysche ende schult gewonnen hebben met synen eedt, ten waer dat hy kennisse hadde dat genoch waere.

5. Alle bestellinge oft besettinge die de bode van den stede doet binnen der stede vryheyt van Geervliet, dat sullen sy gehouden weesen binnen denselven daghe den schout van der stede aen te brenghen, soe wat persoons ofte goeden sy bestelt hebben, elcke reyse op een boete van VII scellingen hollants.

---

1) Dit woord is blijkbaar te veel en ontbreekt in het latere keurboek art. 1.
Lees: *marcdach.*

6. Wat gast vuytlants man een porter doet dagen ende daerof ondergaet, verboert twee schellingen hollants. Ende wat gast recht hebben wel op eenen porter, die sal hem altijt doen dagen des sonnendaechs voer die sonnen onderganck ende sal reeht hebben over dwersnacht metter rysen van der sonnen.

7. Soe wat porter ofte gast gebreck hebben aen een vuytreysenden porter, die sal hem altijt doen dagen ende naevolgen met drie poortdingen, wel te verstaen als die clager opten eersten pordinck [1]) synen eysch ende clage gedaan is, soe sal men die porter binnen der vryheyt dagen een rechtelijcke wete doen in syne tegenwordicheyt oft tot sijnre maerstede [2]) als recht is. Ende en coemt die porter ten lesten ende derden pordinck niet ter antworde, soe sullen die clagers hueren eysch gewonnen hebben tot verclaringe van hueren eedt. (Art. 33).

8. Soe wie den anderen aenspreect voer de vierschaer van eenygerhande schulden, ende eenen eedt daerof met recht mach nemen ende den eedt hebben willen, die sullen gehouden wesen eerst ende alvoren op te leggen eenen stuyver, voer eer men hem aan dengheenen die hem schuldich soude weesen, den eedt staven sal.

9. Soe wat gast eenyge schult wint op eenen porter voer recht, die porter sal den gast betalen dwaersnacht. Ende dede hy dat nyet, die schout soude den gast panden doen hebben na der rechte van der stede. Ende die gepant wort verboert tegen den schout ende schepenen vier schellingen hollants, om den gast te bed te vordeeren [3]). (Art. 6).

10. Nyemant en sal den anderen eenyge schult opdragen tensy dat hy eerst ende alvoren dieselve schult gewonnen heeft, op die boete van II £. hollants, te weeten den eenen porter opten anderen. Mer wye van buyten yemant macht geven wil met zeeghele, brieven of andere kennisse dat genoch waer, die sal men recht doen gelijck of den persoon in tegenwordicheyt ware.

11. Nyemant en sal scepenbrieven van Geervliet overgeven, tensy voer scepenen van Geervliet, noch nyemant en

---

1) Lees: *portdinck.*
2) Lees: *maelstede.*
3) HS. 3: *voorderen.*

sal den anderen goet overgheven, alle die bekende schult die voer die tijt gemaect ende voer scepenen verplogen is, daer sal men recht hebben aen dit goet tot den gemaecten daghe toe. (Art. 34). Noch nyemant en sal eenygerhande goet coopen oft vercopen met loose godtspenningen oft datter enyge simonye [1]) in schuylen mach, sy en sullen beyde, cooper noch vercooper, dat nyet ten heylighen houden [2]) dattet eene gherechte comenscap is sonder eenyge fallacie, oft [3]) datter yemant over claechde. Ende die cooper ende vercooper dat ten heijligen niet en houden en wilden [4]) dattet een gherechte comenscap waer sonder eenyge argelist, ende die alsdan niet doen en wilde, soude verboeren III £. hollants, ende die voers. coop soude te nyet weesen. (Art. 35).

12. Soe wat porter van Geervliet op eenen anderen porter van Geervliet ergent tot enyge stede recht name sonder binnen onser stede, van enygerhande saecken uutgeseyt eerffenisse of van schult die binnen onser vryheyt gelegen is of verplogen waer[5]), die soude verboeren X £. hollants. (Art. 36).

13. Eenen porter sal men dagen in sijn tegenwoerdicheyt oft tot synen huyse, alsoe verre als hy coempt binnen der vryheyt binnen der eerster staender vierschaer. Ende mach blyven van den rechte twee dagingen, elken dinxdach op een boete van vijf scellingen hollants. Ende en coempt hy ten derden dinxdage nyet voert, soe zal dengheenen die de porter gedaecht heeft, sijn schult gewonnen hebben, alzoe vele als hy hem beclaecht.

14. Soe wie ten orconden gedaecht wort, die sal men dagen in zijn antworde. Ende mag twee dingedagen van den rechte blyven [6]) nyet, soe verboert hy een pont hollants. (Art. 7).

15. Soe waer den schout met den schepenen gedaecht wort om huyscavelinghe ofte om eerffscheydinge binnen der stede

---

1) HS. 3: *symulatie.*

2) HS. 3: sy *en sullen beyde, cooper ende vercooper, ten heyligen houden.* De 3 laatste woorden zijn doorgehaald en met latere hand op den kant veranderd in: *by eede verclaren.*

3) HS. 3: *op.*

4) HS. 3. De 8 laatste woorden doorgehaald en met latere hand veranderd in: *niet willen by eede verclaren.*

5) HS. 3: *uutgheseyt erffenisse oft schult spruytende uut ervenisse buyten onser jurisdictie geleghen.*

6) Blijkbaar corrupt. Vermoedelijk uitgevallen: *maar komt hy ten derden dage*, of iets dergelijks. In het latere keurboek is de bepaling zoo gewijzigd, dat het geen hulp ter verklaring biedt.

ende vryheyt van Geervliet, wie daerof tondergaet, die sal den gerechte geven voer huer moeijenisse X schellingen hollants. (Art. 37).

16. Soe wat dingdage oft bestellinge die de bode doet, die bode zal gehouden wesen bij den gerechte te wesen ende te blyven ter tijt toe dat dat gerechte daerof gehouden ende geeynt sal wesen, opte boete van een pont hollants. (Art. 38).

17. Soe waer den schout yemant daecht van sheeren weeghen ende dan buyten is wonende binnen den vorsschen van Putten, die sal die bode van Geervliet hem een weete doen in sijnre tegenwoerdicheyt oft tot sijnre maelstede, op desgeens cost die gedaecht is, ende dat sal staen tot scepen cieringe [1]). Ende is dat diegeene die gedaecht wort, des bode gemoede nyet en heeft, soe sal die schout dat vuytleggen ende weder inwinnen als recht is. Ende indyen hy noch [2]) van synen weege te rechte en coempt, die daervoer verantworden wil, ende oec den gerechte kent solvent genoch te wesen, soe sal men den gedaechden persoon baling slants mogen leggen ende onser costume [3]) ende gewonte. (Art. 8).

18. Wat taelsman in yemants woorden voer recht gecomen is oft die met yemant coempt ende gebeden is, die en sal den anderen worden [4]) niet houden die tegens hem dingt, op die boete van II pont hollants. (Art. 9).

19. Soe wat porter van Geervliet eenen anderen porter van Geervliet doet dagen ende aensprect voor de vierschaer, die sal sijn dingtale opten persoon aen eenen gange vuytdingen, op die boete van een pont hollants. Ende van alle die aensprake die hy doet, en sal hy maer eenen eedt ofnemen, opte boete voers.

20. Soe wat porter van Geervliet die een den anderen enyge schult verlyen willen of gewarde [5]), die sal men den clerck doen teeckenen in den wetboec voer twe scepenen oft meer, sal hij recht hebben daerof. Ende dat verlyen sal staen ende dueren na den dach van betalingen een jaer lanc ende nyet langer. Ende wanneer vuyt den wetboec panden wil van ver-

---

1) Lees: *scieringe.*
2) HS. 3: *noch niemandt.*
3) HS. 3: *naer ouder costume.*
4) HS. 3: *des anderen woorden.*
1) HS. 3· *off voorwaerden.*

leden dagen, die sal altoos panden des dinxdaechs voer noene. Ende wie dan dat wetboec ende verlyen hebben wil, die sal den clerck geven van elc verlyen een grooth, ende dat sal hy weder inpanden metter verleeder schult. Vuytgeseyt van schepenenbrieven, daer sal men recht mede hebben alst costumelijck is op een pordinck [1]. Ende worden yemants panden verborcht, soe sullen die panden blyven staen dwersnachts. Ende en worden sy niet verborcht, soe sijn sy terstont verlooren. (Art. 21).

21. Item eenen yeghelijcken sal mogen panden van alle kenlijcke lantpachten die binnen den ambocht van Geervliet verschynen [2]) sal wesen van verlede dagen. Ende soe wie panden wil, sal den gerechte geven twe scellingen hollants, ende die sal gelden die daeraf tonder gaet. Ende soe wie gepant wort, sal sijn pand verborgen teynden den vierscaer. Ende en worden sy niet verborcht, soe sullen sy rechtvort verloren wesen. Ende worden sy verborcht, soe sullen sy staen dwersnachts. (Art. 22).

22. Waer dat yemant in der ambochte van Geervliet eenyge beesten op haer lant sloegen tusschen sint Jansdach mitzomer ende sint Gielisdach, ende yemant scade deden in sijn kooren, die soude verboeren tot elcke reyse een boete van III £. hollants, alzoe verre als daer yemant clachtich over quam, ende hem die scade gedaen ware, ende die scade te beteeren [3]) twe scat. Ende dat sal men kenlijcke maecken met twee goede persoonen of meer.

23. Waer dat yemant in den ambocht van Geervliet enichsins slooten delven wilde om heyn te hebben aen zijn lant, ende wederheyn daertegens begeert van synen buerman die tegens hem gelant ware, ende indien zijn wederpartye daervan onwillich waer ende geen wederheyn doen en wilde, soe sal dengenen die delven wil, sijn wederpartye een kenlijcke wete doen met twee schepenen oft meer in zijn tegenwordicheyt of tot zijnre maelstede. Die gedaen wesende, soe sal die onwildige partye gehouden weesen binnen drie dagen al sulcken wederheyn te delven oft doen delven, gelijckende vuyt gelijcker hant vuyt delven sullen te wesen [4]). Ende indien

1) Lees: *portdinck*.
2) HS. 3: *verschenen*.
3) Lees: *beteren*.
4) Blijkbaar bedorven lezing, maar uit HS. 3 niet te herstellen.

hier gebreckelijc in waer, die soude verboeren een boete van XXX schellingen hollants. Ende die schout soude teynden drie dagen gelijc vuytgedolven wesen [1]) gehouden weesen van sheeren wegen dat te doen delven, gelijc voergedolven sal weesen, op die costen van den ongelijcken die dat schuldich is te gelden; ende dat gelt daeraff verleggen ende dat weder met rechte inwinnen aen twescat panden van den liefsten goeden daer hy sijn hant aen slaen zal. (Art. 97).

24. Item nyemant en sal tot synen rechte spreecken sonder des rechters orloff, elc op een boete van vier schellingen hollants, noch totten scepen gaen sonder orloff, opte selve boete. (Art. 11.)

25. Soe wie dat tot synen rechte spreecken wille, die sal buyten aen die vierschaer blyven staen sonder binnen te comen, opte boete van vier schellingen hollants. Ende nyemant en sal den schepenen hebben tot synen rade, tensy by orlove van den schout ende oec by goetduncken ende consente van de scepen. Mer elc sal dingen tot [2]) synen rechte dienen sal. (Art. 10.)

26. Als die vierscaer gemaect is, soe sal nyemant an deselver vierscaer enyge worden spreecken anders dan rechtelijcken ende dingtale worden, opte boete twee schellingen hollants. (Art. 12.)

27. Als die oude Burgemeester of is van sijn burgemeesterscap, soe sal hy gehouden weesen binnen acht weecken daernae sijn rekeninge te doen by den gemeenen gerechte, alsdan in der tijt wesende, als costumelijc is, opte boete van III pont hollants. Ende men sal hem daerenteynden te ghysel in een herberge leggen, ende daer niet uut te gaen ter tijt toe dat hy zijn rekeninge gedaen sal hebben.

28. Soe wie in den steen gheleyt wort, daer sal den steenwaerder af hebben van inslaen XII penningen hollants, ende van vuytslaen XII penningen hollants, ende elcke nacht IIII penningen hollants.

29. Item wie den anderen in vangenissen stelt ende brengt van schulde, die sal hem geven elcx daechs een broot van vier penningen hollants ende een mengelen waters alzoe verre als hijt hebben wil. Ende dat sal hy betalen gelijc die schult

---

1) Als vorige noot. Waarschijnlijk de drie laatste woorden te schrappen.
2) HS. 3: *dat tot.*

daer hy om gevangen is, ende daermede sal hy quijt weesen of hem yet misschiede in der vangenissen. (Art. 39.)

30. Soe waer die schout metten scepen vermant wort om recht te doen in een eerffhuys, daer die een opten anderen heeft te eysschen hetsy van erve of van enygerhande saecken, dat sal men onderwinden by den scepenen waerheyt, ende elcx daertoe goeden by den scepen vonnisse. Ende elc erffgenaem sal den gerechte geven vier scellingen hollants. Ende soe wie daer onnutte worden sprake, soude verboeren X scellingen hollants, ende dat sal staen tot schepen vonnissen. (Art. 14.)

31. Soe wie eerffhuysen houden wil, die sal der stede clerck geven twee penningen hollants van elc pont hollants van der vercofte goeden, ende die bode van roepen eenen penninck. Ende en wilt die bode niet doen, soe macht dengenen selver doen dien goet toebehoort. (Art. 13.)

32. Item van wat weesen goet versturve binnen der vryheyt van Geervliet, diegeene die daer recht voecht of is, die sal comen binnen XIIII dagen daernae ende brengen den burgemeesteren aen alsulcken goet ende besterfte als den weesen aenbestorven sijn, op een boete van X scellingen hollants. Ende en dede hy dat nyet, soe sullen die burgemeesteren haer hant slaen aen den weesen goet ende verwaren ende doent verzeeckeren als recht is. Ende wanneer die burgemeesters mette rechte, eens binnen den jare, een tijt daertoe leggen sullen der weesen goet te versien, ende weesen goet onder heeft, die soude verboeren dieselve voers. boete, alzoeverre als daer nyemant voerdoen en wilde daer die scepen dunckt dat die weesen daermede bewaert zijn. Ende waert saecke dat eenich weese offlivich worde binnen synen jaren, soe souden diegeene die dat goet onder heeft, vuytreycken binnen den eersten halve jare naedat die weese gestorven waer, of die erfgenamen van den weesen die wedden en bieden ende comen daerop na der stede rechte. [1]).

33. Soe en sal geen huysen of erven daer die huysen op staen, binnen der stede van Gervliet cavelen noch deelen, mer diegeene die meest aen die huysen oft erve heeft, die sal se verhueren oft selver bewoonen by desgeenre gemoede die daeraen mede deelen, of by seggen van den gerechte,

1) In het latere keurboek vindt men in art. 135—145 eene ordonnantie waarin verscheiden der bepalingen van deze § zijn overgenomen.

waert dat hy met hem niet eens en coste worden. Ende elc zal dan die huere daeraf hebben gelijc hy daerin deelt. Ende waert oec dat saecke dat diegheene die daer meest aen hadde ende dat huys niet verhueren noch bewoonen en wilde, gelijc dat voers. is, oft dat zy twee oft meer al even veel aen een huer [1]) hadden, niet eens en waren, soe sal dat gerechte dat huys verhueren tot dergeenre behoeff die daeraen deelen, opdat sijs van enyge deelers des huys versocht worden in der manieren voers. Ende waert oec dat saecke dat enich man oft wijf sturve vuyt eenen huyse, die dan lest ten lyve bleve die soude dat huys bewoonen, woude hy, tot des gerechts seggen dat eerste jaer doer. Ende wie daertegens seyde oft dede, soude verboeren V pont hollants. Ende willen die deelers huyse ende erve oec vercoepen eendrachtelijc, dat mogen sy wel doen sonder verbornisse. (Art. 15.)

34. Item waert dat den gerechte goet dochte, ende sy wilden hebben huys ende erve, tot der stede behoeff ende oerbaer der gemeenten, stede oft steegen oft straten of te maecken of anders, dat soude men gelden van der stede goeden ter scepenen pryse. Die dat wederseyde, soude verboeren thien pont hollants. (Art. 40.)

35. Soe wie der porters goet aenvert [2]) ten ware by orlove ende consent van den burgemeesteren, het waer brantladeren, hout, yser, steen oft ander dinck, die soude verboeren XXI scellingen hollants. Ende wie dat goed verhuerde [3]), die sout twescat beteren ten scepen pryse. (Art. 17.)

36. Soe wie een huys huerde binnen Geervliet ende dat huys vercoft worde binnen der staender huere, die soude sijn huere volgen een jaer na den coop jae [4]) alsoeverre alst binnen sijn huere ware. Diet wederseyde verbort XX scellingen hollants, ende die rechter soude hem doen ruymen van der stede wegen.

37. Item elc huysheer als sijn dach geleden ende overcomen is, wort hy niet betaelt, soe mach hy nemen den schout met drie scepenen ende sluyten sijn huys toe. Ende die dat huys open dede buyten des huysheeren wille, ten ware metten

---

1) HS. 3: *huys.*
2) HS. 3: *Soe wie der stede goet aanvaert.*
3) HS. 3: *verhielde.*
4) Lees: *coopjaere.*

gerechte, die soude verboeren gelijc of hy scepenen wederseyt hadde. Ende soe wie sijn gelt soe lange hielde dat die huysheer dat huys sloote, die soude verbueren III schellingen hollants. Ende die huyshuer sal gaen voer alle schult. Ende die sijn goet uut den huyse dede dragen buyten des huysheeren orloff, hy en hadde synen huysheer betaelt, soude verboeren drie pont hollants, ende dat huys sal dweersnachts geslooten staen, ende dan sal die huysheer recht hebben van sijn gebreck van den goeden in den huyse ende daer buyten, van den gereesten goeden dat den huysheer genoecht. (Art. 16.)

38. Soe wie gegoet is tot vijfftich pont toe, die sal hebben een laedder, een lanttaerne, een clocke, een oesvat oft een emmer, elc op een boete van twe scellingen hollants.

39. Soe wie vieryge colen oft asschen of daer roeck vuytginge, vuyt synen huyse droge of dede dragen, wort hy daerof verwonnen met recht, soe verbuert hy tot elcke reyse een boete van X schellingen hollants. (Art. 27.) [1]) Ende elc huys daer beneden sal hebben een lanterne, een oesvat, een clocke. Ende soe wie geguet is tot hondert pont toe en daerenboven, die sullen met desen voers. brantwere niet volstaen, mer sullen gehouden weesen alzoeveel brantweer meer te hebben nae dat se boven die hondert pont geguet zijn, of men zal huer by den gerechte tot allen tijt dat ordineeren ende gebieden te hebben. Die des nyet en dede binnen drie XIIII dagen, die soude verboeren een boete van XX scelling hollants.

40. Soe wie zijn asschen vuyt zijn huyse droege oft dede dragen tot enyger plaetsen anders dan daer den gemeenen gerechte tot allen tyden binnen den jare ordineeren ende openbaerlijcken op enen sondaechsban cundigen sullen zeeckeren plaetsen ende stede om een yeghelijcken zijn asschen ende vuylnisse te dragen, — die zijn asschen ende vuylnisse andersins droge dan tot dier plaetsen, die souden verboeren tot elcke reyse in yemant met rechte daeraf verwonnen waer, op een boete van vier schellingen hollants. (Art. 27, 28.)

41. Soe wie in een huys woont ende brant come van synen vieren, ende niet brant en roept eer die gebueren oft yemant anders, die soude verboeren XL schellingen hollants, wort hy

1) Het begin van § 39 behoort blijkbaar bij § 40, het overige bij § 38. Misschien is het begin een later bijvoegsel, ter onjuiste plaatse door den afschrijver ingevoegd. In HS. 3 vindt men het met de bepaling van § 40 gewijzigd opgenomen in art. 27.

daerof beducht [1]) met scepen ende met porters. Ende die daer niet en quame, alsmen der stede clocke aen die een syde cloncke om den brant te helpen uuten, die soude verboeren XL schellingen hollants. Ende soe wie met scerpen wapen quame ten brande, als staven, bardaxen, pijcken, hellebarsen, swaerden oft andere wapenen desgelijcx, oft vechtelijc oft twist maecte, oft anders yet dede dan sijn alrebest of den brant te helpen uuten, die soude verboeren een boete van V pont hollants, ende daertoe correctie van den gerechte nae gelegentheyt van der saecken, opdat hy daeraf betuycht wort met twee scepen oft drie porters oft meer. Ende een yeghelijc sal gehouden wesen, als men brant roept ende die stedeclocke geclonchen wort, terstont een lanterne met lichte voer sijn dore te hangen, elcx op een boete van V schellingen hollants, ten waer dat scepen dochte dattet geen nootsaecken en waer. Ende elc man ende wijff met huer huysgesinne sullen gehouden wesen terstont te brengen ten brantweere allen huer brantweere, te weten ladders, emmers, oesvaten, tobben, ketelen ende diergelijc, om den brant daarmede te slissen ende uuten. Ende soe wie daer vromelijc aerbeyt, die sal men gelden van de steden gueden by den burgemeesteren. Ende als den brant gevuyt is ende den luyden thuyswaert gaen, soe salt diegheene voort bewaren, daer dien brant af quam, opte boete van drie pont hollants.

42. Soe wie den brantclocke sloege sonder noot, ten waer die schout, bode, burgemeesters of scepenen dien [2]) sijt bevolen hadden, die soude verboeren een pont hollants. (Art. 18.)

43. Soe sal nyemant stocken [3]) nae des wachters vuytganc, of smorgens eer den dach geblasen is, opte boete van thien scellingen hollants. Ende soe wie dat den schout met den scepenen aenbrengt, die sal ten Heyligen houden ende die sal halff die boete hebben. (Art. 124.)

44. Item wat huysen die wachter met sijn gesellen of met twee van den gebueren vonde keersen oft ongelijc vier, daer nyemant by en waer, hy soude dat vier vuytgieten, ende die huysheer soude verboeren X schellingen hollants. Ende dat sal men den wachter met sijn gesellen geloven by hoeren eedt, ende sullen halff die boete hebben.

1) Lees: *betuicht.*
2) HS. 3: *ofte die.*
3) Lees: *stooken.* HS. 3: *stoocken stroe ofte anders.*

45. Wie die waecke coemt, ende daer niet en coempt, noch geenen bode en seynt die manswaerde is ende die waecke verwaren mach, verboert twee schellingen hollants. Ende hy sal waecken des anderen nachts daeraen, of die schout die sal eenen anderen voer hem setten op des onwilligen cost, ende wat hy vuytleyt, dat sal hy weder hebben in twescatte pande. Ende die wachters sullen waecken totdat die wachter den dach blaest, op die voers boete, worden sy daerof betuycht.

46. Nyemant en sal missche met wagen noch met paerden mennen binnen der mueren ende straten van Geervliet om te scepe te brengen, op die boete van XX schellingen hollants, alzoe dicke als yemant daeraf becort wort, tensy dat hy zijn missche in't lant voeren wille. (Verg. art. 103.)

47. Alle ongave visschen oft vleys dat die vinders ter mert verbieden, dat sal men dragen int gasthuys, ende sullen verboeren X scellingen hollants. Ende die vinders sullen hebben dat vierendeel van der boeten. Ende waer eenich van der vinders die dat bevinden aenbrengen op hueren eedt, ende dan soe mach die schout rechtvoert panden die boeten als recht is. Soe wat vleys of visch int gasthuys gedragen wort, dat sal daer blyven om Goedswille. (Art. 41.)

48. Soe wie dooden visch heeft binnen Geervliet die hy vercopen wil, die sallen teffens al heel tsamen op die vischmerct brengen, op die boete van X schellingen hollants. (Art. 42.)

49. Nyemant en sal visch vercoopen binnen der porten van Geervliet anders dan op die vischmerct, op die boete van X scellingen hollants.

50. Wie versschen visch coopt, die sallen betalen met reeden gelde. Ende waert dat hijs niet en dede, soe soude hy verboeren XX scellingen hollants, opdat die cooper daerover niet en dede claechde [1]). Ende beclaechde hem die vercooper, soe soude die schout panden doen hebben anderhalve scat, ende die vruchts [2]) verloren. Ende diesgelijcx wie harinc coept ende niet en betaelt met reede gelde, sal verboeren III pont hollants, opdat die cooper claechde daerover. [1]) Ende claechde die vercoper, soe salt die schout uutleggen ende weder inwinnen als recht is. (Art. 43.)

51. Soe en sal nyemant oyen oft rammen ter bancke snyen

---

1) HS. 3: *opdat die vercooper daerover claechde.*
2) HS. 3: *vlux.*

tusschen vuytgaende oost ende Paesschen, op een boete van X scellingen hollants, alzoe dicke als yemant daeraf verwonnen wordt. (Art. 44.)

52. Soe wie enich bloet laet lopen langs der straten van enygerhande beesten, ende die terstont niet wech en doet ende schoon en maecken, dat sal wesen op een boete van X scellingen hollants. (Art. 45.)

53. Wat vleys dat men slaet tot [1]) Paeschen tot sint Jansdach toe te mitzomer, dat sal men nyet vercoopen of te bancke brengen dan viermale, opte boete van een pont hollants. Ende van sint Jansdach of tot sinte Bavendach toe sal ment vercoopen in manieren voers. drie malen, opte boete voers. Ende van sinten Bavendach of tot Vastelavont, soe sal ment vercoopen of ter bancke brengen vijff malen ende niet meer, opte boete voers. Ende die anders dede, terstont soudent die vinders ofnemen, ende die daer tegens seede of doet, die sal verboeren of hy tegen scepen vonnisse dede. (Art. 46.)

54. Soe en sal nyemant veynoutscip hebben te hoepe van verschen vissche of van verschen vleys dat sy [2]) vercopen willen, dan sy twee, opte boete van XX scellingen hollants. (Art. 47.)

55. Eelc sal sijn straten houden voer sijn huys ende erve. Wie se niet en maect als hem die schout geboedt te maecken, soe soude se die rechter besteden te maecken, ende wat hy daerop vuytleyde by scepenen, dat sal hy weder inpanden in tweescat panden daer hy sijn hant aen slaet. Ende die aen beyde syden betimmert sijn, sal elc houden ter halver straten.

56. Soe wie enygerhande dranc valste, soude verboeren III £. hollants, alzoe dicke als hy daerof verwonnen worde met rechte. Ende wie yemants dranck droncke ende [3]) betaelde des anderen daechs voer die noene, die soude verboeren nae vuytwysen die hantvesten V schellingen, opdat hem die waert ofte waerdinne beclaechde ende dat betuychden met drie porters.

57. Item alle lijffschult van eten ende van drincken sal die bode vuyt doen reycken met gelde of anderhalve scatte pande metten bueren daer kenlijcken schult [4]) dat is te verstaen daer

---

1) HS. 3: *van*.

2) HS. 3 voegt bij: *voort*.

3) Lees! *ende niet*. Niettegenstaande het beroep op de handvesten, zijn de bepalingen noch in die van Geervliet, noch in die van Putten, voor zoover ze bekend zijn, te vinden

4) Blijkbaar bedorven lezing.

die luyden niet voer en zweeren. Ende daerof sal die bode hebben een duyt. Ende wort die schout metten schepenen daer vermaent van recht te doen, sal den gerechte gelden twee schellingen hollants.

58. Soe wye wijn mate met ongelijcke cannenmate oft wanmate gaven, soude verboeren XXX scellingen hollants, alzoe dicke als hy daeraf verwonnen wort met rechte als recht is. Ende soe wie bier mate met ongebrande mate oft wanmate gave buyten synen huyse, soude verboeren X schellingen hollants, alzoe dicke als hy daer of verwonnen wort. (Art. 48.)

59. Item wyven die scelden tegen een man ofte wijff ende overbonden [1]) woorden spraeken, die sullen verboeren XX scellingen hollants, of sy sullen den steen dragen van der stedehuys ofgaende die brugge over totter hofbrugge toe, ende wederom totter stedehuys toe. Ende dat sal men betuygen met twee wyven oft met twee mannen oft meer oft met twee persoonen wijffs of man. Ende waer dat eenen man [2]) eenen wyve onscadelijcken [3]) worden gave ende daerof betuycht worden als recht is, soude verboeren thien schellingen hollants. (Art. 49.)

60. Soe wie den anderen begeert [4]) in arremoede, die verboert XX scellingen hollants. (Art 50)

61. Soe wat porter sijn wapen toge binnen Geervliet in arremoede, die soude verboeren XXX scellingen hollants. Ende wat vreemde man van buyten sijn wapen droge, het waren geslepen wapenen oft pensieren, souden verboeren XXX scellingen hollants. Ende toge hy sijn wapen, soude verboeren drie pont hollants. (Art. 51.)

62. Soe wie den anderen slaet met bardaxen, swaerden, staven, ende geen wonden en dede, die verboer vijfftich schellingen hollants (Art. 52.)

63. Soe en sal nyemant swaerden, baselaers, lang messen of diergelijc dragen, op een boete van een pont hollants, tensy by orlove van den schoutent ende burgemeesters van Geervliet.

64. Nyemant en sal backen oft brouwen, noch geenderhande ambacht doen oft neeringe binnen der porten van Geervliet boven een maent lanc aen enen gange, hy en sy porter van

---

1) HS. 3: *ongebonden.*
2) HS. 3 voegt bij: *eerst.*
3) HS. 3: *scandelijcken.*
4) HS. 3: *beghiet.*

Geervliet, op een pont hollants, ten waer by den gerechte, dat is te weten oft te verstaen die binnen Geervliet sullen weesen woonachtich. Ende wie porter worden wil, die sal goede borgen setten van drie pont drie jaer lanc te woenen in de porte ende portersrecht te houden. Ende voer hy binnen desen voerseyden tijt andersins metter woone, soe soude hy terstont die stede gheven drie pont. Ende wie porter wort, die sal hem rechtvort doen schryven in der stede boec, salt porterrecht stade blyven. (Art. 53.)

65. Soe en sal die schout van Geervliet, die burgemeesters, die scepenen, clerck noch bode yemants borgen worden binnen der voers. stede van ons genadicheyts heeren gueden, ende oec in der eerffhuysen van den goeden die men vercoopt, overmits dattet tot yemants [1]) preiudicie sijn en sal. (Art. 54.)

66. Wat porter van Geervliet onporteert wort om schults wille, die en sal geen porter weder worden binnen die voers. stede, hy en heeft zijn wederpartye vernuecht van der saecken om [2]) ontporteert was. (Art. 55)

67. Wat settinge dattet gerechte set heeft der stede behoeff, ende [3]) die settinge nyet vuyt en reycken als men hem vermaent, die sal men gebieden in te leggen. Ende gaet hy daerboven uut, dat is op een boete van drie pont hollants, alzoe dicke als hy daerof verwonnen wort. (Art. 56.)

68. Wie huys oft erve heeft binnen Geervliet ende in settinge coempt, die sullen hoer settingen betalen alzoe groot als sy geset worden, ghelijc onse porteren, of den schout salt vuytleggen ende innen weder als recht is, op die boete van drie pont hollants. (Art. 57.)

69. Wie anders gewichte weeget dan recht Coels gewichte, die soude verboeren III pont hollants, wort hy daerof verwonnen met rechte. Ende die schalen sullen een yegelijcken even swaer wesen, op die boete voerseyt. (Art. 58.)

70. Wat broot dat men weghet ende te lichte is, dat sal men ontween snyden ende int gasthuys dragen. Ende hy sal verboeren, diet te lichte gebacken heeft, thien scellingen hollants, alzoe dicke als hy daerof verwonnen wort. (Verg. art. 101.)

---

1) HS. 3: *niemants*.
2) HS. 3: *daer hy om*.
3) HS. 3: *die*.

71. Soe en sal nyemant meten met ongebrande maten enygerhande goet, opte boete van een pont hollants. Ende alle cleyne maten sal men gheven ghelijc die groote maten, na der beloop van der grooter maten, opte boete voerseyt, alzoe dicke als men dat bevint.

72. Soe wie den anderen [1]) beclapt tot enyger tijt oft overseyde enyge stucken die aen sijn eere gingen, ende dat niet betuygen oft waer maecken en conde als recht is, die soude verboeren tegens die stede vijfftich duysent steens, terstont vuyt te reycken. Ende waer yemant soe arm, die dese voers. steen niet betalen en conde, die sal staen tot des rechts correctie. (Art. 19.)

73. Soe wie sijn missinge leyt oft cruyt op een anders wech of aen een anders huys, verboert X scellingen hollants. Ende die strate van synen missinge sal hy schoonmaecken binnen drie dagen, opte boete voers. Ende soe wie den anderen verweerff [2]) ende synen waterganc niet en hielde, ende die rechter met die scepenen daertoe vermaent wort oft quame, die soude synen werff doen leggen bij den schepenen guetduncken. Ende die daer in de onrechte beviel, die soude verboeren X scellingen hollants. (Verg. art. 59.)

74. Soe wie sijn vuylnisse draegt oft doet dragen opte keye [3]) oft op die steegers die de stede toebehoeren, die verboert X scellingen hollants, alzoe verre sy daerof verwonne worde mit rechte. Ende wie aen stedesteyger meerde, dat waer op een boete voerseyt. Mer elc sal sijn vuylnisse dragen daer men alle jaer die palen setten ende steecken sal by ordinancie van den gerechte, opte boete voers. Ende soe wie geërft is tegen die stedesteeger, die sal een pael houden om aen te meeren, opte boete voers. (Verg. art. 26.)

75. Soe waer die rechter ende scepen sijn ter porters oerbaer, ende ontbieden porters, soe wie daer niet en quame, die soude verboeren V schellingen hollants, tensy dat den sin togen mach. [4])

---

1) HS. 3: *Soe wie eenighe van den gherechte.*

2) Dit woord is onduidelijk geschreven. In HS. 3 is de bepaling zoo veranderd, dat ze ter verklaring onbruikbaar is.

3) HS. 3: *kaye.*

4) Waarschijnlijk bedorven lezing. De zin zal wel zijn: *tensy hy een sin* (d. i. *wettige reden van afwezigheid*) *kan bewijzen.*

76. Soe wanneer den schout yemants [1]) gebiet van mijns genaden heeren weegen ende van der stede wegen om recht te stercken, die dat wederseyde ende kennelijc waer, die sal men gebieden in te leggen ende dat te beteren by den gerechte.

77. Soe wanneer dat gerechte vergaert is, ende ginck dan enich van den scepenen wech, eer dat gerechte gedaen waer, ende die daer bleven dien scepen begeerden, soude verboeren vier scellingen hollants, ten ware by des gerechts orlove, ende dat sin mochte togen dat den scepenen sin dochte weesen. [2]) (Art. 63.)

78. Soe wie op tgerechte sprake, sal men gebieden in te leggen ende niet vuyt te gaen, opte boete van vijff pont hollants, hy en heeft der stede ende tgerechte gebetert by den burgemeesteren ende scepenen. Ende hoe dicke dat yemant hierboven vuytginge, soude verboeren die voers. boete, alsoeverre als daer yemant daeraf verwonnen wort met recht. (Art. 20.)

79. Nyemant en sal geenderhande dranck opslaen daer men accijs op plach te geven, van den scipluyden diet aen lant brenghen, ende nyemant en sal wijn noch bier dragen tot enygen huysen, daer men tapt ende accijs geeft, hy en sal binnen desselven daechs misschijn den excysenaer oft diet bewint daeròf heeft dat aenbrengen, opte boete van een pont hollants. (Verg. art. 32.)

80. Soe en sal nyemant te gader drincken meer dan twee luyden te gader die porters sijn [3]), opte boete van vier scellingen hollants, alzoe dicke als sy daeraf bekoert worden. (Art. 29.)

81. Nyemant en sal wijn oft bier inleggen sonder excijs daerof te gheven, hy en sy porter van Geervliet, vuytgeseyt ons lantsheeren ende zijn huysgesin ende tollehuys met hoeren gesin, sonder buyten te vercoopen. Ende nyemant en sal geenderhande dranck buyten noch binnen shuys vercopen sonder excijs daeraf te gheven, opte boete van III pont hollants. Ende desghelijcx en sal nyemant wijn halen noch coopen tot

1) Lees: *yemant.*
2) Zie de noot op § 75. In HS. 3 ontbreken de elf laatste woorden.
3) HS. 3: *Noch soe en zullen gheen poorteren meer dan twee te gader bier inlegghen en tsamen te drincken.*

die priesters huysen, opte voers. boete [1]), ten ware datter binnen der voers. stede geen [2]) wijn te coep en ware. (Art. 30.)

82. Soe wie by dage oft by nachte bodel oft buelguet vuyter porten voerde, soude verboeren drie pont hollants. Ende hy sal elcken porter antworden voer alle kenlijcke schult die hy schuldich bleeff, die men sijn goet vuytvoerde. (Art. 62.)

83. Item soe van wat feyten enich mensch van buyten gebannen is, van derselver saecken sal [3]) gebannen wesen vuyter porten vryheyt van Geervliet, alsoe verre als hy beclaecht wort, ten ware dat hem die heer geley gegeven hadde. (Art. 60.)

84. Wye die hantvesten begeert of die verboden ende daerop dingen, sal den clerck gheven vier penningen, ende diet ondergaet sal gelden acht penningen hollants. (Verg. art. 163.)

85. Soe sal die bode hebben van elcke porter een duyt, die yemant wil doen dagen die een den anderen. Voert soe sal hy hebben van elcken oirconde twee penningen hollants, ende die sal gelden die tondergaet van der saecken.

86. Soe sal die suyvelmerct ende hoenremerct leggen ende desgelijcx van dat slop [4]) die Nieuwe straten of nederwaert tot die Wellestrate toe, elcx op die boete van vier schellingen hollants. (Art. 64.)

87. Van allen verwonnen boeten ende bruecken die den schout wint met den scepenen binnen Geervliet, die sal men vuytpanden met den schout ende scepenen aen gelde oft aen tweescat pande eer scepen cieringe. [5]) Ende worden sy daerof gepant, die panden sullen verloren wesen terstont, oft die schout sal koer hebben of hy panden wil als voerseyt is, of dat hy se ghyselen wil in een herberge daert die schout believen sal (Art. 65.)

88. Soe wie gegyselt wort van wat saecken dattet sy ende nyet te gyselen gaet binnens daechs sonnenschijn, die sal verboeren LX pont hollants, ende sal gehouden wesen een aetmael in gasthuys te blyven, ende dan sijn gyselhuysen te verborgen dat hy niet onrecht gegyselt en is. Ende wort hy in dien

---

1) In HS. 3 is het verbod betreffende de priesterhuizen doorgehaald, en met latere hand aangeteekend: *belangende die priestershuysen is gheroyeert.*

2) HS. 3: *anders gheen.*

3) HS. 3: *sal hy.*

4) HS. 3: *legghen van dat slop van.*

5) HS. 3: *ter schepenen schieringhe.*

ongelijc bevonden, soe sal hy verboeren die voers. LX pont hollants. Ende wort hy vry geweesen, soe sal hy vry blyven. (Art. 66.)

89. Soe wie in vreden coempt binnen die vryheit van Geervliet van twist oft twistelijcke worden, die sal men gebieden in te leggen XIIII dagen lanc, het en sy dattet met vrientscap versoent sy binnen dier tijt. Ende is dat sy XIIII dagen lanc inleggen om [1]) te soenen met den rechte, ende daerop sal men se vuyt heeten gaen. Ende soe wie geboden wort in te leggen van saecken daer vrede of coempt, die sullen inleggen binnen der ste mueren van Geervliet, in wat huyse oft herberge dat hem genuecht. Ende wie vuytginge hierenboven binnen dier tijt voers., verboert vijff pont hollants, alzoe dicke als hy daerof betuycht wort als recht is. Ende wie hierof geboden wort in te leggen, die sal des anderen daechs metter rysen van der sonnen in die herberge weesen daer hy inleggen willen, op die boete van sestich pont hollants. (Art. 67.)

90. Wie op dat recht vuyt sijn gyselhuys gaet ende in vrede genomen zijn, die sal den gerechte geven vier pont hollants voer hoer moeynisse ende cost, dat is te verstaen: die tondergaet die tweedendeel, ende die te boven gaet dat derdendeel. (Art. 68.)

91. Soe wat tappaerts wijn oft bier oft enygerhande dranck in huer keldenaer slaen ende vuyt vercopen, die [2]) excysenaer oft den clerck terstont een weeten doen, op een boete van thien scellingen hollants, ende den excysener sijn excijs te betalen. (Art. 31.).

92. Soe wie in geboden te leggen, die beteringe geven oft nemen wil ende biet te beteren by goede cnapen, ende en woude die andere persoon dat niet doen, soe sout hy thoonen den schout metten gerechte, ende dan sal den schout met den gerechte voerseyt orloven vuyt te gaen, ende die ander persoon sal in blyven leggen ter tijt toe dat hijt mede blyven wil aen den voerschreven gerechte. Ende als hijs mede gebleven [3]) of zijn XIIII dagen ingelegen heeft, soe sal ment versoenen gelijcken die koeren voeren begrepen heeft. Ende soe wie opter stede wort [4]) vuytgaet ende soende buyten den schout

---

1) HS. 3: *soe sal hem trecht een tijt legghen om.*
2) HS. 3: *ende weder uutvercopen, die zullen den.*
3) HS. 3: *ghebleven is.*
4) HS. 3: *voort.*

ende gerechte, soude verboeren LX pont hollants, behoudelijcken den menschen [1]) versoenen sal binnen XIIII dagen. (Art. 69.)

93. Soe mach een bode vrede nemen Geervliet [2]). Ende soe wie dat wederseyde of versweege, soude verboeren gelijc of by scepenen ware. (Art, 70.)

94. Soe wie pantkeeringe doet ende daerof tondergaet, verboert V pont hollants. Des soe sal diegheene die de pantkeringe doet die contrarie bewysen binnen XIIII dagen, ten ware dat hem aen den schout ende schepenen gebrack om rechte [3]) houden. Ende wie tondergaet sullen die panden tweescatten wesen. (Art. 23.)

95. Soe en sal binnen tyden die een porter opten anderen geen recht hebben tensy bekent voer scepenen.

96. Soe wes onschoude die men doet binnen besloeten tijt, die sal men doen altoos opten eersten dinxdach binnen open tyden in der stedehuys met rysen van der sonnen. Ende het is te weeten dat die besloten tyden sullen ingaen opten Palmavont ende duerende tot des maendaechs nae Beloeken paesschen. (Art. 71.)

97. Item [4]) voort opten Pinxterenavont duerende tot Beloken pinxten toe, te weten smaendaechs daernae. Ende voort op Kersavont duerende daechs nae sinte Pontiaensdach naestcomende. Ende buyten desen tyden sal men tot allen tyden binnen den jare vol recht doen van ordel ende van eede. (Art. 71.)

98. Soe sal elc man tegen sijn stegher ende sijn erve achter op synen statbrem [5]) eenen pael setten oft twee, of [6]) die scepen aen te meeren, op een boete van V schellingen hollants. (Art. 26.)

99. Soe wie sant oft steen leyt oft doet leggen op yemants statboom, ende dat niet wech en dede over dwersnacht, die die soude verboeren vijff scellingen hollants, alsoe verre als daer yemant over claechde die de stadtboon [5]) toebehoorde. (Art. 72.)

100. Als men voer recht den bruycweer ende aenvanc verboden heeft, soe sullen die pachtenaers gehouden weesen binnen

---

1) HS. 3: *behoudelijc dat men se.*

2) HS. 3: *binnen Geervliet.*

3) HS. 3: *recht te.*

4) Deze bepaling is in HS. 3 te recht met de voorgaande vereenigd.

5) HS. 3: *stadtboom.*

6) HS. 3: *om.*

XIIII dagen huer pacht te verborgen, op een boete van X pont hollants, alzoe wel gorshuer als den acker van cooren. Ende wie binnen die voers. XIIII dagen huer pacht niet ende met willige borgen en sekerden en dede [1]) by die scepenen van Geervliet, daer die lantheeren oft dies gemechtich wel aen gehouden waer [2]) ende recht daeran hebben, alzoe ende gelijc of den dach van betalingen omgecomen waer, behoudelijcken partyen [3]) een kenlijcke wete in zijn antworde oft tot sijn maelstede te doen op des bruyckers cost. (Art. 73.)

101. Soe wie enyge goet schut vuyt sijnre weyden, cooren, stoppelen, scade dede [4]) alre tijt binnen den jare, die salt brengen binnen der stede mueren van Geervliet om tenden kercken, ende tughen met drie porters dat hy dat goet geschut heeft, ende houdent den termijn van eenen dach ende eenen nacht, Ende wordet daerbinnen niet gelost met rechte, soe salt denghenen diet geschut heeft den rechter leveren, ende den rechter sal daerop vuytlegginge doen vijff schellingen hollants denghenen diet geschut heeft, ende die weder inwinnen als recht is, ende van sijnre scaden recht nemen. Ende worden yemants beesten geschut oft yemants vuytgaende goet, die mach comen binnen den termijn voerseyt ende leggen op voer den schout dat sijn goet tot dier wylen gescaet mach hebben, met vijff schellingen hollants van der scuttinge, ende zweeren dat hy die scade daermede gebetert heeft. Ende daermede sal die schout dat goet laten gaen ende ontbinden. Ende wie den anderen sijn schuttingen ontjaecht ende daerof verwonnen wort als recht is, die verbuert III schellingen hollants ende den schout V schellingen hollants. Ende off enyge persoen enyghe scuttinghen dien hy geschut hadde, van den bande gesneden soude worden, soe mogen zy die schuttingen na der noenen sonnenschijn, op hueren erve halen ende des anderen daechs ter metten tijt, sonder verboeren. [5]) (Verg. art. 92.)

---

1) HS. 3: *Ende wie binnen die voors. veerthien daghen gheen zeker borgtochte en dede.*

2) HS. 3: *waren, soe mach men die beesten up doen halen.*

3) HS. 3: *parthye.*

4) Blijkbaar bedorven.

5) Deze keur is in art. 92 aanmerkelijk gewijzigd, zoodat het tot verklaring van veel blijkbaar bedorvens geen dienst kan doen. Opmerking verdient, dat daarin vooral sprake is van den gezworen schutter, wiens bevoegdheid was omschreven in „*de voorwaerden in December LXXXIX ghemaect.*" Deze datum is doorgehaald, en met latere hand daarboven geschreven: *Januario* 94. Dit laatste moet 1594 zijn; maar is het eerste 1589 of 1489? De schutter wordt reeds vermeld in § 104.

102. Soe en sal nyemant boeter vercopen binnen Geervliet dan by den ponde, sy en sal wegen alzoe vele als die boter weghet die meder [1]) stadtyker gemeten is, opte boete van V schellingen hollants. (Verg. art. 100.)

103. Soe en sal nyemant openbaer bordeel houden binnen der mueren van Geervliet, op een boete van III pont hollants. Ende dat die schout oft bode binnen huys [2]) eenich der stede vryheyt vonde eenen man slapende oft wakende by eenyge lichte wyven, die waert ofte waerdinne soude verboeren XX schellingen hollants, ende die man ende wijff voers. soude verboeren V schellingen hollants oft haer overste cleet.

104. Soe wie gebrec heeft aen gorshueren binnen den ambocht van Geervliet, daer die dagen of verschenen zijn, die sal den bode of den schutter dat goet op doen halen op des goets cost. Ende waert dat die bode of schutter niet willichlijcken doen en wilde, soe salt hem die schout bevelen van mijns genaden heeren weghen te doen, op desgeens cost die schuldich is. Ende die lantheer sal terstont recht hebben aent voers. goet, eenenhalve scat ende die terstont verboeren, behoudelijcken den schout sijn recht, als drie groot van pantgelt.

105. Soe wat soene, seggen oft vuytsprake daer [3]) yemant seyt te houden opter stederecht binnen der vryheyt van Geervliet, dat sal men houden opte boeten van X pont hollants. (Art. 74.)

106. Als die schout yemants [4]) geleyde gheeft, soe sal hy die stedeclocken luyden ende ghevent hem in der stedehuys voer scepenen ende porteren openbaer, vuytgeseyt die mijns genaden heeren oft der stede vyant ware, die en sal den schout geen geleyde gheven, ten waren vuyt schryven by brieven die mijns genaden heere aen den voers. schout by den gerechten lyet blijcken. (Art. 75.)

107. Soe en [5]) nyemant cleederen draghen met den anderen noch niemants clederen die teeckens alleens hebben, tensy een man, op een boete van V pont hollants, alzoe dicke als daer yemant of belet wort, vuytgeseyt die schutterye.

---

1) Lees: *met der.*

2) Dit woord is later bijgeschreven aan het begin van een regel, moet misschien achter *eenich* ingevoegd worden.

3) HS. 3: *dat.*

4) HS. 3: *yemant.*

5) Lees: *soe en sal.*

108. Soe en sal nyemant sticken met elgers binnen den ambochte van Geervliet, op een boete van XXX schellingen hollants, vuytgeseyt die huerluyden of diegheene die orloff heeft van den huerman. (Art. 76.)

109. Soe wat brieven oft sellen [1]) dat men maect van erfhuysen, en sullen niet langher dueren dan een jaer na den dach, ende daerenteynden sullen sy te niet wesen, ten waren oft zy gepant hadden binnen sjaers. (Art. 77.)

119. Soe en sal nyemant den anderen doen dagen voer den provisoer, tensy van geestelijcke goeden op eenen geestelijcken persoon die hem na den geestelijcken staet hout, op een boete van V pont hollants.

111. Nyemant en sal waterganc hebben over straten, weeghen oft over anders erve, op een boete van III £. hollants. (Art. 78.)

112. Soe wie honden hout ende te vermoeden is dat sy quaet oft scade doen, verbietet hem die schout met drie scepenen oft meer in zijn antworde of tot synen huyse, ende hielde hy se langer dan een atmael daernæ, soe soude hy verboeren drie pont hollants, alzoe dicke als hy daerof verwonnen wort met rechte. Ende nyemant en sal meer honden houden dan een, op die boete van vier schellingen hollants, vuytgeseyt die bailiu, thollenaer ende dijcgraeff. (Art. 79.)

113. Die gesworen bode van Geervliet en sal nyemant dagen oft bestellen anders dan met sijn roede. Want hy eenyge bestellinge oft daginge dede sonder roede, die en soude van geenre werden weesen. (Art. 2 medio.)

114. Soe en sal nyemant coepen oft vercopen enygerhande goet op eenen martdach anders dan binnen der mueren van Geervliet elc op sijnre steden, op een boete van X schellingen hollants, dats te verstaen van goede dat men van buyten ter merct brengt. (Art. 80.)

115. Soe en sal men geen laecken vercopen van buyten dan opten martdach dan in der steden huys, op een boete van vijff schellingen hollants, ten ware oft yemant op synen arm droge thien ellen lakens of daer beneden, ongeverwet laeckens, die vercopen daer sy willen opter straten.

116. Soe wie een schepenkennisse oft ander kennisse doet binnen Geervliet om zijn schult oft om zijn voorwaarde te winnen ,

---

1) HS. 3 : *ceelen*.

die sal den scepen geven acht schellingen hollants, ende dat sal gelden die tondergaet. (Art. 81.)

117. Soe wie der stede hantvesten begeert, dien sal men lesen dat vuytschrift dat by den gerechte vuyter besegelder hantvesten geschreven is ende anders gheen, van wat saecken dattet zy, behoudelijcken den clerck zijn loon.

118. Soe wat scepen van Geervliet ten haring varen, die sullen varen op alsulcken rechten als die harinckscepen van den Briel plegen te varen.

119. Soe wie hem beweinout te varen, hetsy in deele met yemant te reeden oft met yemant te verhueren, die veynoutscip en huere houden gelijc dat hy hem beweinout ende verhuert sijn tijt vuyt, opte boete van XX £. hollants. Ende dat sal men betuygen moghen met twe goede witachtige tuygen, dats te verstaen twee wittachtige porters over porters, oft twe vuytlansche tuyghen over vuytlansche luyden, die scepen dunct dat te geloven sijn op eeren eedt aenspreken hoe men wil.

120. Soe en sal nyemant harinck aen der straten vercoopen die den vinders dunct dat ongave is, opte boete van X £. hollants. Desghelijcx van anderen ongaven visch.

121. Soe en sal nyemant stillen houden aen heerweghen oft an der straten, ten sullen gemaecte putten wesen twee hoptonnen diep op huer selffs erve, ende wel dichte tegens der straten ofte den heerwech, opte boete van III £. hollants. (Zie art. 126.)

122. Soe en sal gheen schoenmaker huden vetten binnen der stede van Geervliet, van tsaderdaechs ter sonnenopganc [1]), sy en sullen putten hebben op huer selffs erve daer zy hoer leer ende onreynicheyt in werpen, opte boete van III £. hollants. (Art. 82.)

123. Soe sal een yeghelijcke mensche goet vry gheley hebben binnen Geervliet van tsaderdaechs ter sonnenopganc opten Kersavont duerende tot des donderdaechs toe te middage daer naestcomende [2]), ende desgelijcx van den Ommegancavont duerende tot des donderdaechs toe te middage daer naestcomende. (Art. 83.)

124. Soe en sal nyemant op kerkhoff van Geervliet den

1) De vier laatste woorden ontbreken in art. 82. Misschien zijn ze bij vergissing uit § 123 overgenomen.

2) Hetgeen volgt ontbreekt in art. 83.

bal slaen, noch op die kercke [1]) caetsen, noch verckens noch geenrehande beesten opt kerckhoff houden, of daerop blecken of bollen [2]) daerop leggen, oft enyge stucken diergelijc daerop doen. Alsoe dicke ende menichwerven als dat gesciet, die sal verboeren een boete van een pont hollants. (Art. 84.)

125. Soe en sal nyemant torff oft hout te Geervliet te voren copen vuyt eenyge scepen meer dan hy selver opdoen wil of overgeven, opte boete van drie pont hollants, alzoe dicke als yemant daerin verwonnen wort. Mer wat turff oft hout dat een yegelijcken selver opdoet, daer mach een yegelijcken sijn oirbaer mede doen. Ende dese boete sal men winnen met getuyge oft ten eede. (Art. 85.)

126. Tot wat tyden dat enyge cnapen oft jonckwyven vuyt haer mesterf [3]) of vrouwen huysen gaen sonder orlof, die en sullen niet van haer loon hebben. (Art. 86.)

127. Soe wie int gasthuys gebrocht wort ende daerin sterft, soe wat goet, ghelt oft have achterlaten sal, dat sal dat gasthuys houden ende deelen ende nyemant anders, dat is te verstaan alle dat hy achterlaet boven sijn bekende schult.

128. Soe wie tappet ende sijn bier opsteeckt, die en sullen dat bier niet hoogher gheven noch opsteecken dat hy binnen sijn huyse heeft, dan die eerste pinte van den biere voers. gehouden heeft, ende dat sal verclaringe wesen by den gerechte. Ende alzoe langhe als hy hier [4]) binnen synen huyse heeft, dat sal men buyten shuys vercopen gelijckerwijs hy binnen huyse, ende dat nyemant weygeren, opte boete van III £. hollants, behoudelijc dat elcke waert houden mach voer sijn selffs drincken, ende anders nyet dan een vat biers. (Verg. art. 134.)

129. Soe en sal nyemant geenrehande vleesch opblasen anders dat [5]) van hem selven valt, op een boete van drie pont hollants. (Art. 87.)

130. Soe en nyemant geenrehande vuylnisse leggen aen der stede muer tusschen die tolleporte ende die gulde porte, noch verckenscotte daeraen maecken. Alzoe dicke als yemant daerof verwonnen wort met rechte, die sal verboeren vijff schellingen hollants. (Verg. art. 127.)

---

1) HS. 3 voegt bij: *ofte kerchof ofte daeromtrent.*
2) HS. 3: *bleycken off bollen van vlas.*
3) HS. 3: *meesters.*
4) Lees: *bier.*
5) HS. 3: *dan dat.*

131. Soe wat scipluyden bier oft wijn oft enygerhande dranc te Geervliet brengen in den haven, die sullent opslaen dat eerste hoochwater dat comen sal by dage, naedat zy in de haven gecomen zijn. Maer waert water hooch genoch dat sy by dagen opslaen mogen, soe sullen sy die excysenaer sijn clerck halen, ende seggen hem hoe veel biers sy geladen hebben, ende wie dat bier toebehort. Ende als sy dus gedaen hebben, soe sullent sijt rechtvoort opdoen aen eenen gange, opte boete van een pont hollants, alzoe dicke als zy daerof verwonnen worde met rechte. (Verg. art. 32.)

132. Soe wanneer den schout met den gerechte goet dunct die biertonnen te meten, soe sal se de schout doen meten. Ende wat biertonnen dat dan te cleyne sijn, die sullen verbort wesen, ende een pont hollants daartoe.

133. Soe wat luyden gansen oft vogelen binnen Geervliet brengen, vercoft ofte onvercoft, die sullen se eerst brenghen tot den vinders ende laten se besien, ende leggen die vinders tot elcke reyse op een duyt, op die boete van thien schellingen hollants. (Art. 88.)

134. Soe en sullen gheen kijnderen die haer dagen gemaect zijn, met rechte huer goet yemant opdragen noch gheven dan by hoer eerffvoochden, ten ware huer vader of huer moeder, die mogent zy opdragen buyten den erfvoochden ende houdent goet onvermindert. Ende waert saecken dat die erfvoochden enyge opdracht lieten geschien om gelt ende giften daerof te nemen, die soude verboeren die boete van III £. hollants, tot der baten die sy daeraf ontfangen hadden. (Art. 89.)

135. Nyemant [1]) in eens anders hoff oft bogaert gaen om stocken te snyen, ofte of [2]) te plucken, of in yemants eerweten [3]) te gaen sonder orlof, op een boete van een pont hollants ende dat beste opperste cleet. Is dattet kijnderen doen, die ouders sullent beteren. (Art. 114.)

136. Nyemant en sal vuylnissen werpen of ander dreck of crenghen velt [4]), op een boete van een pont hollants. (Art. 115.)

(Naar het HS. van het Oudarchief van Geervliet, bl. 39—57, hiervoren beschreven sub n°. 2.)

---

1) HS. 3: *Niemant en sal.*
2) HS. 3: *off ooft.*
3) HS. 3: *erweten ofte boonen.*
4) HS. 3: *int weter.*

Van een steerfhuys te houden.

Item als die doode vuyten huyse gedrogen wort, soe sal den boellar hetsy wijf of man dan gehouden wesen den schoudt om oirloff te bidden of hy weder in zijn goet mach gaen.

Item binnen dat maenstont sal den belloer geenderhande goet moeten vercopen, tensy by consent van den schout.

Item als dat maenstont gedaen is, soe is den belloer daer wesen in zijn ten naesten rechtdage te comen op een sondaechs van, ende vragen den schout wanneer hy daer een tijt wijl beleggen om hem van sijn kinderen te verscheyden. Ende dan sal den belloer een maaltijt bereyden op sijn cost voer den schout ende schepenen. Ende ist dat zy niet vergaren, soe sal den schout daerin gehouden wesen van stonden aen een sterffhuys daerin te dagen in zijn, ende hy sal daer dagen allen dengheenen die daer schuldich sullen wesen met recht.

Item als den rechtdach is, soe sal den schout bedingen voor den scepenen, wie daer schuldich is den weesen te vervoochden. Dan mach den belloer die naeste wesen, doet hy als recht is. Ende ist daer nyemant, soe sal die schout daer voocht over wesen van sheren wegen metten scepenen, soe recht sal wesen.

(als boven bl. 30.)

VI. Rechten van Vianen.

De rechten van Vianen zijn ons bewaard in een handschrift behoorende aan de Maatschappij van Letterkunde te Leiden, op den catalogus vermeld onder n°. 818, als: „Privilegiën en keuren van Vianen van 1336 tot 1566, meerendeels authentieke afschriften, Hs. op perkament uit de 15de en 16de eeuw." Het was vroeger in het bezit van B. Huydecoper en van Kluit. De beschrijving is evenwel niet nauwkeurig. Het is in folio en bevat, behalven de onbeschreven bladen voor en achter, op 46 genommerde bladen eene reeks van stukken, waarvan het oudste is van 1269, die de rechten aan Vianen verleend en daar geldende, omvatten. Van bl. 1—37 verso zijn die afgeschreven achter elkander door dezelfde hand omstreeks 1490, maar zijn niet geauthentiseerd of geteekend. Omstreeks 1555 schreef de secretaris Ludolph op bl. 38—42 nog enkele stukken in en teekende die, terwijl hij op bl. 9 verso een stuk invoegde en authentiseerde en op bl. 18 verso zes regels bijvoegde. Eene latere hand eindelijk schreef op bl. 38 verso een stuk in en voegde op bl. 42—46 er nog stukken aan toe, loopende tot 1566, terwijl eindelijk op bl. 9 recto een verklaring van burgemeesteren, schepenen en raad van Amersfoort voorkomt van 1495, hier in 1576 ingeschreven en door de handteekening van drie personen als met het oorspronkelijke overeenkomstig verklaard. Wij treffen hier dus zonder twijfel een handschrift aan dat oorspronkelijk voor de regeering van Vianen bij het bestuur en de rechtspraak werd gebruikt en tot in 1576 is bijgeschreven.

Dit wordt bevestigd door een in het archief der gemeente Vianen bewaard handschrift op papier, dat op 19 bladen niet alleen het grootste gedeelte van den inhoud van het boven beschreven handschrift wedergeeft, maar ook in 1594 daaruit afgeschreven werd, blijkens de telkens bijgevoegde aanwijzing van de bladzijde waarop ieder stuk te vinden was, die met de bladzijden van het eerst vermelde handschrift over-

een komt. De bedoeling bij het maken van dit afschrift was blijkbaar bijeen te verzamelen wat toen nog, in 1594, ter toepassing of verklaring bruikbaar geacht werd. Heeft nu dit afschrift tegenover den afgeschreven tekst geene waarde, anders is het met wat verder daarin voorkomt, namelijk: 1°. drie brieven van den graaf van Bossu als stadhouder en president van den raad des konings over Holland en Vriesland, aan de regeering van Vianen, houdende bevel over te zenden zulke costuymen en privilegien als zij mochten hebben om die aan de goedkeuring van den hertog van Alva te onderwerpen, gedagteekend 17 October 1569, 4 November 1569, 7 April 1570, 2°. het antwoord daarop van de regeering van 18 April 1570, en 3°. eene copie van de costuymen en usantien der stede Vianen, betrekkelijk het recht van erfopvolging en de wijze van rechtsvordering ter invordering van gehypothekeerde en andere schulden. Alle deze stukken zijn geauthentiseerd door den substituut secretaris van Vianen Bosman in 1594, die dit geheele handschrift ook zelf schijnt geschreven te hebben. Het laatste stuk nu is klaarblijkelijk opgesteld om met het antwoord aan den raad van Holland en Vriesland opgezonden te worden, en schijnt een afschrift van het opgezonden stuk te zijn. Of ook de andere stukken in dit handschrift daarbij opgezonden zijn, blijkt niet, maar wel hebben wij hier weder een bewijs dat de herhaalde bevelen tot opzending van de costumen der steden en landen door Karel V en Philips gegeven, krachtig hebben medegewerkt om de aandacht der besturen op de oude rechten te vestigen, die te doen verzamelen en in schrift stellen en daardoor een beteren en meer geregelden rechtstoestand in het leven te roepen.

Wij vinden in deze stukken zeer verschillende onderwerpen behandeld. Het eerste, Vyanen betreffende, is het charter van bisschop Jan van 1271, waarbij hij aan Sweder van Beusinchem, den stichter van het kasteel Batenstein, het recht in leen gaf tot twee jaarmarkten te Vianen met de rechtspraak over alle misdaden, die op die markten zouden voorvallen, en geleide beloofde aan allen, die ze zouden bezoeken. Daardoor werd Zweder dienstman van den bisschop [1]), want hij ontving

---

1) Matthaeus, fundat. p. 594, de jure gladii p. 375, Heda p. 224.

dit ad justum feudum in loco et jure ministerialis. Hier wordt voor het eerst Castrum Vianen genoemd, want in een stuk van 1269 [1]), waarbij de schouw over eene wetering wordt geregeld tusschen Walter uten Goye en Zweder van Beusinchem, heet deze nog miles de Helsloet en de urbs vetus, waarvan daarbij sprake is, als behoorende tot de jurisdictio van Zweder, schijnt eene andere beteekenis te hebben en slechts aanduiding van de juiste grens te zijn. Vianen toch is eerst door de markten en het veer over de Lek een middelpunt van bevolking geworden, zooals dan ook de bisschop zelf de juiste plaatsbepaling, waar de markt gehouden zou worden, nog aan Zweder overlaat. [2]) De man die eigentlijk als de stichter van de stad Vianen te beschouwen is, is Willem van Duvenvoorde, de bekende vriend en vertrouweling van graaf Willem III van Holland. Hij was in 1326 getrouwd met de oudste dochter van heer Zweder, Heilwich, en verkreeg daardoor de bezittingen van haren vader onder zijn beheer. De voorwaarden bij dit huwelijk vastgesteld, zijn mij niet bekend, maar wel blijkt het, dat toen bepalingen zijn gemaakt tot regeling van de erfopvolging in de goederen van heer Zweder, in geval het huwelijk van Willem van Duvenvoorde kinderloos bleef, en het was juist ten gevolge dier bepalingen, dat later Vianen weder aan Gijsbert en Zweder van Vianen kwam. Wij voegen hier in het stuk waaruit dit blijkt:

Littera de sponsalibus W. camerarii et filie domini de Vyanen.

Alle denghenen, die desen brief zien of horen lesen, maken cont ende kenlic Henric van Vyanen, dat ic ghelovet hebbe vor mi ende voer mine nacomelinghe in den huwelic tuisscen Willem van Duvenvoerde ende jonfrou Heilwi, heren Sueders van Vyanen ouste dochter mins broders, te houden bi mirre trouwen ende bi mirre sekerheide alle vorwerde, die in den huwelic ghedaghedinct siin, als die brieve daeraf houden. Ende vertie ende scelde quite die borch ende die heerscapie van

---

1) Matthaeus, t. a. p. p. 600. Zie blz. 118.

2) Over een verschil van Sweder met den bisschop later in 1324, besliste de graaf van Gelder. Zie Matthaeus, de jure gladii p, 376.

Vyanen ende alle gut, dat dartoe behoird, tote Willems ende jonfrou Heilwy behoyf voernoemd, in allen maniren dat die brieve van den hulic houdt voerscreven, behouden mi mins leens, dat ic houde van der heerscapie van Vyanen ende in den brief van den hulic niet ghescreven en staet, ende behouden mi mins rechts van der herscappie ende goede van Vyanen, weer dat her Sueder min broder storve sonder wittige gheburt van sinen live ghecomen.

Voerd ghelovic Willem ende jonfrou Helwy mirre nichten voerscreven, waer dat heren Zueders mins broders vorseyt ghebrake sonder zoene ghewonnen in wittighen bedde, alst ghesproken is in den brieve van den hulike, ende ic die borch och heerscappie tote Vyanen in min hande hadde of daerop ware of yemant van minen wegen, dat ic die borch voerseyt of heerscappie bi mirre trowen ende sekerheide leveren ende ontrumen zoude vrilic ende sonder enich wedersecghen Willem van Duvenvorde vorseyt of sinen ghewaerden bode mit sinen openen brieve tot jonfrou Heilwy mirre nichten behof ende harre tueer beste daerin te doene sonder arghenlist.

Waer oec, dat Willem vorseyt doet ware eer her Sueder min broder storve zonder soene in witteghen bedde ghewonnen, ende jonfrou Heilwi levede ende kinder hadde bi Willem, so belovic jonfrou Helwy voerscreven of haren ghewaerden bode mit haren openen brieve die borch ende heerscapie van Vyanen voernoemt te ontrumen ende te leveren mit alle dien goede, datter toe behort, in allen maniren als voerscreven is; ende ghelove hare ende haren kinderen mit goeden trouwen daertoe te helpen, dat si se vrilic ghebruken.

In kennisse hiiraf hebbic desen brief open bezegelt mit minen zeghele. Ende om die meerre sekerheide hebbic ghebeden ende bidde edel luden ende moghende here Jan, bi der ghenaden Goeds bisscop tUtr(echt), heren Willem grave van Heneg(ouwen) van Holl(and) van Zeland ende here van Vriesland, ende Hubr*echt* Scenc van Bozichem, waer dat zake, dat ic in enighen ponte van desen vorwerden vorscreven brokelic ware ende niet en hilde Willem ende jonfrou Helwy vorseyt, dat si voer heme ende voer hare nacomelinghe gheloven willen Willem ende jonfrou Heilwy, mi alsulc te hebben dat ic hem voldede. Ende wi Jan, bi der ghenaden Goeds bisscop van Utr*echt*, voer ons ende voer onsen nacomelingen bisscopen van Utr*echt*, ende wi Willem grave etc. ende Hubrecht Scenc voerscreven vor ons

ende voer onse nacomelinghe, om bede Henrix van Vyanen vorseyt, beloven Willame ende jonfrou Helwi voerseijt, waer dat zake, dat hem yet ghebrake an Henric voerseyt enighen poente van den vorwerden vorscreven, dat wi Henric voerseyt also goet hebben souden, dat hi heme voldede. Ende hebben in orconden daerof desen brief mit Henric voerscreven open bezegelt mit onzen zegelen. Ghegeven in De Hage op onser Vrowen dach te Midoeste int jaer ons Heren MCCC ende XXVI.

(Register van Hubert van Buchel, f. 92. Prov. archief van Utrecht.)

Ook uit een ander oogpunt is dit stuk belangrijk. Er blijkt toch uit dat dit huwelijk niet slechts met medewerking van graaf Willem, maar ook met goedkeuring van den bisschop van Utrecht tot stand kwam, en dat deze dus ook zijne toestemming heeft gegeven tot de verpanding van Vianen en de opdracht van dit leen, dat oorspronkelijk een Utrechtsch leen was, aan Holland. Dit kan ons trouwens niet verwonderen, als wij weten dat de bisschop ook diep in schulden zat, dat hij van den graaf van Holland niet alleen groote sommen had ontvangen, maar ook vooral van Willem van Duvenvoorden, aan wien hij daarom ook het gerecht van de Nye Vaert tegenover Vianen in pandleen moest afstaan en dus alle reden had om tegen dit huwelijk en de verpanding van Vianen geene bezwaren te maken. Die verpanding van Vianen hing met dit huwelijk nauw zamen of liever was er een gevolg van. Het blijkt toch dat Zweder in 1326 met vele schulden bezwaard was en noch die betalen noch de 200 ponden tourn. jaarlijks bij het huwelijk zijner dochter toegezegd, kon voldoen. Zijn schoonzoon Willem van Duvenvoorde schoot hem derhalve zes duizend ponden tourn. voor om zijne schulden te vereffenen en ontving daarvoor en voor het inkomen zijner vrouw, de bezittingen van zijn schoonvader, de burcht van Vyanen met alle daaraan verbonden rechten en inkomsten te pand, onder goedkeuring van den graaf van Holland als leenheer. Waarschijnlijk had Zweder die daartoe vooraf aan den graaf van Holland opgedragen, en die nu weder aan dezen opgegeven, opdat hij Willem van Duvenvoorden er mede beleenen zou. [3])

3) Dat Willem van Duivenvoorden ook voor een gedeelte dier goederen en rechten door den bisschop is beleend, schijnt wel te blijken uit het voorkomen van hem onder de famuli et armigeri van den bisschop in 1334, ofschoon dit ook het gevolg kan zijn van het leenbezit van andere goederen.

Zulk eene overeenkomst toch tot verpanding van een leen, waarbij de leenman het goed met alle rechten en verplichtingen aan een ander te pand afstond, kon niet tot stand komen dan met medewerking van den leenheer, die den tijdelijken verkrijger er mede moest beleenen. Dit geschiedde dan ook en Willem van Duvenvoorden ontving toen Vianen als leen van den graaf zooals het hem was verpand en voor zoolang als de schuld onafgedaan bleef. De voorwaarden van den afstand zijn ons bewaard in een charter, waarvan ik de kennis dank aan de altijd bereidvaardige hulp van den heer Hingman, den kundigen ambtenaar op het rijks archief. In dat charter van 1327 stellen de graaf en Willem van Duvenvoorde het volgende vast. De laatste zou alle inkomsten van het leengoed in zijn volle uitgestrektheid trekken, behalven alleen die versterfte van sinen mannen, d. i. het aandeel, dat de heer in de nalatenschap zijner eigen lieden had. Uit die inkomsten zou van Duvenvoorde voor alles genieten 200 ℔ tourn. jaarlijks, hem bij huwelijksvoorwaarden toegezegd. Overigens zou hij jaarlijks uitbetalen: aan heer Zweder van Vianen, zijn schoonvader, 400 ℔, aan Lijsbet van Vianen, zijne schoonmoeder, 240 ℔, aan Claas en Steven heer Sweders broeders en aan Catherine zijne zuster, te zamen 100 ℔. Dan zou hij 200 ℔ behouden om den burcht mede te doen bewaren en te onderhouden, terwijl hij verdere noodzakelijke onkosten daartoe in rekening zou mogen brengeu. Al deze uitkeeringen zou hij echter alleen doen als de opbrengsten daartoe voldoende waren. Bleef er van de opbrengsten wat over, dat zou strekken in mindering van de voorgeschoten 6000 ℔ en van zoodanige gelden als heer Zweder later nog mocht leenen. Was de schuld afbetaald, hij zou zijn burcht, rechten en inkomsten weder vrij en onbezwaard terug bekomen. Zie hier het charter zelf.

Wi Willem grave etc. ende Willem van Duvenvorde makent cont allen luden, want here Zueder van Vianen, ridder, ons in die hand gheset heeft zine burch te Vianen ende alle zyn heerscappie te Vianen ende al dat daer toe behort. Ende al zinen renten, lien, eyghen, tiende ende erve, pacht, veren, viskerie ende al verval, dat van deser tyt voerwaerts meer van allen zinen goede vorscreven verscinnen zal, wtghenomen die versterfte van zinen mannen, also als die handveste spreken van

den huwelike tusschen Willem vorseyd ende joncvrouwe Heylewyf sire dochter, in dustanighen voerwaerden dat wi hem wt zinen goede vorscreven jaerlicx gheven zullen vier hondert pond tōr, te betalen alle jare die ene helfte te middewinter ende die andere helfte te paeschen. Vort zullen wi veren Lysebetten der vrouwen van Vianen, zinen wive, daer of jaerlix wytreyken twie hondert viertich pond tōr., die ene helfte jaerlixc te s-Martins misse in den winter, ende die ander helfte te s-Jans misse middezomer. Vort zullen wi jaerlix vytreyken Claes ende Steven heren Zueders broederen ende Katrinen zire suster hondert pond tōr., te betalen jaerlix die ene helfte te 's martyns misse in den winter, ende die ander helfte te s-Pieters misse in die lenten. Vort zullen wi behouden jaerlix die borgh te Vianen vorscr. mede te doen te verwaren twie hondert pond tōr. Vort zal Willem van Duvenvorde vorscr. behouden jaerlix ende vor al voer wyt nemen alse vor zyn huwelic goed twie hondert pond tōr. Ende daer of zal die eerste jaerscaer ingaen te sinte Martyns misse in den winter int jaer van zeven ende twyntich. Ende alle renten vorscreven zullen wi betalen ten vornoemden terminen also verre alse alsoe vele renten van sinen goede vorscreven verscinen. Vort zullen wi zinen borgh, zine heerscappie ende zyn goed vorscreven ende dat daer toe behord, van zulken coste als niet omberen ne mach, verwaren doen met zyns goeds coste vorscreven bi enen goeden man, die wi ende hi daer toe zetten zullen, ende wat sine rente ende vervallen van sire heerscappie ende goede vorscreven hier boven jaerlyx draghen moghen ter goeder reeckeninge, daer zullen wi sinen scoud mede doen ghelden, die loept tote zes dusent pond tōr. toe of daer ommetrent, ende die zullen wi alzo verwaren doen, dat daer ghiene cost meer up ghecome, het en ware van reysen ende cost van boden, die scoud mede te innen ende te betalen. Ende alsoe vele alse jaerlix van zinen renten vrye blivet boven desen vornoemden vytghezetten goede, so sal zine scoud vorscr. minderen van desen zes duzent pont vorscreven, ten waer of wi hem ghelt lienden, jof hem vytdeden daer wi in zinen opene brief of hadden, dat souden wi jaerlix weder voer wyt nemen van sinen renten. Ende immer jaerlix rekening te doen van allen stucken vorscreven, waer omme wi hem gheloven, so wilke tyt wi sine scoud vorscreven in deser manieren te vollen betaelt hebben van desen zes dusent ponden vorscreven, so zullen wi hem ziin hws, ziin heerscappie ende alle zyn goed vorscreven

also vry leveren, als hiit ons in die hant ghezet heeft, behouden allen den vorwaerden van den huwelike vorscreven. Ende alle stucken voerscreven sonder arghelist ende ter goeder rekeninge. Ende omme dat wi willen dat alle stucken vorscreven vaste ende ghestade bliven, zoe hebben wi ende Jan van Polanen alse orkonde met ons desen brief open bezeghelt met onsen seghele. Ghegheven in den Haghe up Sinte Michielsdaech int jaer ons heren MCCC zes ende twijntich.

(Register E. L. 11. 1316–1337. Cas C. folio 18 Rijksarchief.)

Op die wijze was dus werkelijk Willem van Duvenvoorde sints 1327 heer van Vianen geworden. Hij had nu ook belang om den bloei en de uitbreiding van die plaats door handel en verkeer te verzekeren en de rechtszekerheid er te vermeerderen, vooral daar hij nu zoowel de lage als de hooge jurisdictie daar verkregen had, althans in dat gedeelte dat hij van Holland te leen had. Wij zien dan ook dat hij in 1336 drie jaarmarkten en een weekmarkt verzekerde aan zijne luiden tot Vianen aan den oever, dat hij daar een rechter en schepenen had, die keuren met zijn goedvinden konden vaststellen, en dat hij hun alle vroegere rechten bevestigde, en daardoor den grondslag legde voor de stads vrijheid. Hij deed daarom dit charter mede door graaf Willem bevestigen en bezegelen. In verband daarmede stond de tolvrijheid in Holland, die hij voor de poorte door hem gesticht in hetzelfde jaar verkreeg van den graaf, waar uitdrukkelijk genoemd worden alle die binnen de vrijheid en de poorte wonen, terwijl Willem van Duvenvoorde zelf eindelijk toen een stadbrief gaf, waarbij hij verschillende punten regelde en vaststelde omtrent de bevoegdheid en de rechtspraak der schepenen, de rechtspleging, de macht zijns rechters, de boeten op enkele handelingen en meer. Men kan dus volkomen terecht het jaar 1336 als het tijdstip aannemen dat Vianen een stad werd, al bleef die geheel in alles afhankelijk van den heer dier plaats, die de ambtenaren aanstelde, de boeten genoot en de door rechter en schepenen te maken keuren goedkeuren moest. Eindelijk vinden wij nog van hetzelfde jaar eene eeninge van den heer Willem van Duvenvoorden met heer Otto van Asperen, die weder in zoover met den stadbrief zamenhangt als daardoor de vervolging van rechten werd verzekerd. Dat het somtijds bij de talrijke aan

elkander grenzende jurisdictien van verschillende heeren, moeilijk viel zijne rechten jegens elders zich ophoudenden te vervolgen en recht te krijgen van eenen vreemden heer, maar al te genegen zijne lieden te beschermen ten koste van anderen, is niet te verwonderen. Van daar dat naast gelegen heeren zich verbonden en eenigden om wederkeerig hunne ondersaten onvertogen recht te verschaffen en te beschermen. Zulk eene overeenkomst kwam dan ook tot stand tusschen den heer van Vianen en dien van Asperen, terwijl eene dergelijke overeenkomst tusschen heer Gysbert uten Goye en heer Jan van Heukelom, dat is voor 't Wael, Honswyk en Hagestein van 1332 ook voor Vianen geldig werd, toen de heeren van Vianen ook heeren van uten Goye en burggraven van Utrecht werden.

Dit had reeds plaats met heer Ghisebert van Vianen, dien wij in 1345 aantreffen, toen Vianen een eigen kapel verkreeg afhankelijk van de kerk van Hagestein. In 1354 bevestigde aan hem benevens aan zijn broeder Zweder, Hertog Willem van Beijeren als graaf van Holland de tolvrijheid voor de burgers van Vianen, maar onder voorwaarde dat men geene goederen naar Utrecht zou uitvoeren en dat geen vreemden van de tolvrijheid gebruik zouden maken. Heer Ghisebert hield toen de zijde van Holland en was in oorlog met den bisschop van Utrecht, met wien hij in 1355 weder verzoend werd en beloven moest den bisschop hout ende trouwe te wesen, alse goede gestichtsluyden sculdich syn te doen hoerren rechten leenheer. [1]) In 1383 verleende hij nog vrijheid van beden en schattingen aan zijne poorteren van Vianen bij een brief mede bezegeld door zijn broeder en zijn oom, Zweder en Hendrik van Vianen, welke vrijheid zijne onderzaten wel zullen verkregen hebben ten gevolge van hem verleende ondersteuning en geschonken gelden in de moeilijkheden, waarin hij gewikkeld was tegenover den bisschop. In 1372 droeg hij zijn burcht te Vianen met hare hofstede aan den graaf van Holland op en in 1386 werd hij voor andere goederen leenman van den hertog van Gelder. De heeren van Vianen toch, wier gebied tusschen Holland, Utrecht en Gelderland gelegen was, zagen zich telkens, bij iederen twist die tusschen hunne naburen uitbrak, bedreigd en stelden meer vertrouwen in het machtige

---

1) Matthaeus, fund. p. 595

Holland, dan in het zwakkere, vaak verdeelde Utrecht, en kozen dan ook meestal partij voor Holland of voor Gelder, zonder zich altijd hunner leenplicht jegens Utrecht te herinneren. Reeds in 1383 was de zoon van heer Ghisebert, Hendrik heer van Ameide. Waarschijnlijk was hij met eene erfdochter uit dezen tak der Heeren van Herlaer gehuwd. Althans hij was het die de heerschap Ameide aan Vianen bracht. Hij zelf had slechts eene dochter Johanna of Jan, die met Walraven van Brederode huwde [1]), die de eerste heer van Vianen uit het geslacht der Brederodes werd. Van hem vinden wij hier de oproeping aan alle zijne burgers, om binnen zijne stad terug te keeren en ter verdediging gereed te zijn in 1407 en 1412. Wat trouwens ons niet kan verwonderen bij zijne gedurige oorlogen, zoowel onder hertog Aalbrecht en graaf Willem als in dienst van gravin Jacoba. In dien tijd schijnt Vianen achteruit te zijn gegaan en zich later niet weder tot den bloei te hebben kunnen verheffen dien het in de 14e eeuw had bereikt, al zochten de heeren van Brederode door verschillende voorrechten er inwoners heen te lokken en den handel en het verkeer te bevorderen, waartoe ook de bepaling behoorde dat, wie poorterrecht in Vianen won, vrij en onbelast daar zoude blijven van elders gemaakte schuld.

Behalve de door den heer van Vianen vastgestelde en afgekondigde stukken komen in deze verzameling verschillende stukken voor, die overdragten genoemd worden van den heer van Vianen met zijn gerecht en vrienden, en die derhalve door samenwerking van s' Heren rechter en schepenen met den Heer tot stand kwamen en op den naam des heren werden afgekondigd, hoewel zij waarschijnlijk wel uitgingen van de stadsregeering; andere stukken hebben den vorm van opgeteekend gewoonte recht dat, zoo als het erkend was en gevolgd werd, wordt medegedeeld. Daarvan een dagteekening aan te wijzen is onmogelijk, vooral omdat wij hier blijkbaar eene compilatie hebben van bepalingen, die eenigermate naar de onderwerpen gerangschikt, uit andere oudere bronnen haar inhoud ontleende, en alles bij een bracht, waaruit het geldend recht der plaats gekend kon worden, zooals het op het einde der 15e eeuw bestond, en waaruit het weder in de 16e eeuw, voor zoover

1) Voet, oorsprong van Brederode, bl. 66

het toen nog als bestaand en geldig recht kon beschouwd worden, werd uitgetrokken en bijeen geschreven. Juist toch de in het afschrift van Bosman ontbrekende gedeelten hadden alle waarde toen verloren en waren door de veranderde omstandigheden op zijde gezet. Ik geef hier echter natuurlijk den inhoud van het volledige en oorspronkelijke handschrift, maar in tijdsorde waar dit mogelijk was gerangschikt, en voeg er alleen aan toe wat het latere afschrift daarenboven bevat, tevens aanwijzende welke stukken daar uitgelaten zijn.

B. J. L. DE GEER.

I. Wouter uten Goye, zoon van heer Gysbert uten Goye verdraagt zich met heer Zweder van Beusichem betreffende de schouw der Hagewetering. 31 Augustus 1269.

Universis presentes literas inspecturis, ego Walterus ex Goye filius domini Ghysberti ex Goye notum facio et protestor quod sculteti mei et prospectores mei, qui vulgo heemraders nominantur, cum scultetis et heemradibus domini Zwederi de Buesinchem militis de Helsloit usque vutweteringam de Gasperde simul prospicient weteringam sub hac conditione, quod omne forefactum, quod vulgo verbuernisse sive boete dicitur, quod ex dicta weteringa emerserit, si reus hujusmodi forefacti sive boete bona mobilia in mea jurisdictione habuerit et non in jurisdictione domini Zwederi antedicti, ego pandabo ita quod heemraders jus suum habeant, et quidquid superfuerit pandabo dicto domino Zwedero vel ipso mortuo suis heredibus. Et dominus Zwederus et ego et heemraders nostri vutweteringam simul prospiciemus et de omni forefacto et boetis in vutweteringa emergentibus heemraders jus suum habeant et quod superfuerit dictus dominus Zwederus et ego et nobis mortuis heredes nostri simul aequaliter dividemus. Praefatus autem dominus Zwederus promisit quod nec ipse nec sui heredes unquam hageweteringam obstruent vel cursum aequae suae impedient, sed ipsas procurabunt servari prout heemraders protestati fuerunt iuramento suo quod de iure servare debebunt. Homines autem de jurisdictione domini Zwederi inter Helsloit et urbem veterem pro aliquo facto vel forefacto non poterunt impeti vel arrestari in jurisdictione mea videlicet Gasperden, Everdinge et Goitber-

tinge, nisi tamen pro recenti pugna vel furto recenti. Et e converso homines de jurisdictione mea videlicet Gasperden, Everdinge et Goitberdinge pro aliquo facto vel forefacto, nisi tamen pro recenti pugna vel furto recenti, in jurisdictione domini Zwederi, scilicet inter Helsloit et urbem veterem, non poterunt impeti vel arrestari, sed alter nostrum subditis alterius justiciam faciet indilatam. In cujus rei testimonium presentes literas sigillo meo roboratas dedi dicto Zwedero et suis heredibus. Datum a° domini millesimo CC° LXIX° sabbato post decollationem beati Johannis.

(HS. 1 fol. 8 recto. Ontbreekt in HS. 2. — Zie Matthaeus, Fuudat. p. 600.)

II. Jan, gekozen bisschop van Utrecht, verleent aan Zweder van Beusichem, ridder, in recht erfleen het recht om twee jaarmarkten te doen houden op zoodanige plaats binnen het rechtsgebied waarin zijn burgt Vianen gelegen is, als hem gelieven zal. 1 December 1271.

Johannes, dei gratia Traiectensis electus, omnibus in perpetuum praesentia visuris et audituris salutem in domino. Noverint universi quod meritis plurimorum laborum et etiam oneribus expensarum dilecti nostri Zwederi de Buezinchem militis, quas assidua sollicitudine et cura pervigili pro ecclesia Traiectensi nostri praedecessoris, domini Henrici bonae memoriae, et nostris temporibus sustinuit, consideratis ante et inspectis, de meorum et ecclesiae traiectensis praelatorum et ministerialium consilio et consensu, concessimus eidem Zwedero et suis perpetuo legitimis heredibus ad justum feodum in loco et iure ministerialis, quod infra suam jurisdictionem, ex illa parte Lecke ubi castrum suum Vyanen situm est, ubicunque sibi placuerit et magis visum fuerit expedire, duas nundinas, quamlibet octo dierum in quolibet anno ex nunc in antea possint habere terminis infra scriptis. Videlicet unam nundinam quae incipiet in octava vigilia assumptionis beatae Mariae virginis et aliam quae incipiet octo diebus ante vigiliam omnium sanctorum. Protestantes publice in hiis scriptis, quod omnes ad ipsas nundinas venientes undecunque tam personis ac rebus et bonis suis omnibus, in terris et in aquis, veniendo, morando et recedendo, tribus diebus ante-

quam crux ipsarum nundinarum erigatur et tribus diebus postquam deponitur ipsa crux, in protectionem nostram et ecclesiae traiectensis recepimus et conductum. Omnem insuper jurisdictionem de omnibus forefactis, quae durantibus ipsis nundinis quocunque modo contigerint, eidem Zwedero et suis perpetuo heredibus judicare in feodum concedimus loco et jure ministerialis. Actum praesentibus domino Stephano decano scti Petri, domino Jacobo decano scti Johannis Traiectensium ecclesiarum, Hermanno de Voerst, Ghysberto de Ruele, Gerhardo de Reno et Gerhardo de Voerne militibus et aliis quamplurimis nostris et ecclesiae traiectensis ministerialibus, militibus et famulis. In cuius rei testimonium nostro sigillo sigillavimus praesens scriptum ad perpetuam firmitatem. Datum anno domini millesimo CC⁰ LXXI⁰ feria quarta post festum beati Andreae apostoli.

(HS. 1 fol. 6 verso, Ontbreekt in HS. 2. — Zie Matthaeus, Fundat. p. 594.)

III. Eening of verdrag tusschen Gysbert uten Goye, knape, burggraaf van Utrecht, en Jan van Huecklem, ridder, over het recht doen aan elkanders wederzijdsche onderdanen. 17 Juli 1332.

Alle den ghenen die desen brieff sullen sien off horen lesen ic Ghijsbert vten Goye, knape, borchgrave t'Utrecht, doe te verstaen mit kennisse der waerheit, dat heer Jan van Huecklem, ridder, ende ick bij rade onser magen mit gunste ende mit vrienscap een enynge onderlynge gemaect hebben ende malchanderen geloeft ende gesekert hebben bij onsen trouwe, in deser manieren. Enige lude die in heren Jans gericht voerseit wonen ende rechts begeren van dengenen die in mijnen gericht wonen, het waer van schoude off van schade off van enygerhande saken, daer twist off werringe off comen mocht tusschen sijnen luden ende den mijnen, dien luden sal ic ende mijn erffnamen ofte nacomelingen nae mijnre doot een onvertoghen recht doen tot alre tijt sonder vertreck van enygher clage. Ende des gelijx sal hij ende sijn erffnamen ofte nacomelingen mijnen luden weder doen die in mijnen gerechte wonen ende die recht van hem begheren. Ende waer dat sake dat enich dootslach off leemte gedaen worde in heren Johans gerecht voers. die bij hem off bij sijnen erffnamen ofte nacomelingen ghesoent

worde, ende sijn luden pandinge begeerden van horen maechghelde van horen maghen die in mijnen gerechten wonen, dat maechghelt sall ick ende mijn erffnamen ende nacomelingen dien luden vut doen panden sonder vertreck van eniger clage tot alre tijt, alse dat gevalle ende wijs vermaent worden, also groot alst hem geset worde ende mit recht ghebueren mocht. Ende desgelijcx sall heer Johan voerseit ende sijn erven ofte nacomelingen mijnen luden weder doen, die pandinge begheren van horen maechghelde van hoeren maghen, die in sijnen gerechten wonen van enyge dootslagen ofte leemten die in mijnen gerechte gedaen worden, die bij mij ofte bij mijnen erffnamen ofte nacomelingen gesoent worden. Ende op dat alle dese voirsc. punten van mij ende van mijnen erffnamen ende nacomelingen vast ende ghestade ende onverbroken bliven sonder alrehande archeit, soe hebbe ick Ghijsbert vter Goije voirseit desen brieff besegelt mit mijnen segel. Gegeven int jaer ons heeren M. CCC XXXII des Vridages voer sente Margrieten dach.

(HS. 1 fol. 7 verso.)

IV. Willem van Duvenvoorde, heer van Oosterhout en Heilwyff, vrouwe van Vianen en van Oosterhout. zijne vrouw, geven aan hunne lieden te Vianen aan den oever drie jaarmarkten, eene weekmarkt, en voorts zoodanig recht als nader bepaald zoude worden. 18 December 1335.

Ic Willam van Duvenvoirde heere van Oisterhout ende Heilwyff vrouwe van Vyanen ende van Oisterhout sijn wittaftige wijff, maken condt ende kenlyc alle den ghenen die dese lettere sullen syen off horen lesen, dat wij onsen luden tot Vyanen an dat oever ghegeven hebben ende geven ene vriheide, alse van den drayboem, daer onse gerechten sceyden ende die gerechten van Hagesteijn, tot dier monicstege toe vutgaende in die lecke, also verre alst ons toebehoert endet onse ouders haer gebracht hebben, ende weder vut der lecke opgaende alsoe breet tot den wege toe die voer den biesen leecht, mit drie jaermarcten elx jaers alsoe alse die bij gewoenten ghelegen hebben, ende een weckemerct altoes opten Woensdach, mit sulcke danigen geleide alse onse ouders beijde jaermarcten

ende wekemerct haer gebracht hebben. Ende voirt soe geven wij ende hebben ghegeven onser voers. luden van den oever alsulck recht als wij over een setten sullen. Ende onse scepenen en sullen gheen recht noch kueren leggen bynnen onser vrijheide voirs. het en sij bij ons off bij onsen rechter die wij daer setten. In oirconde van desen brieve besegelt mit onser segelen ende om die meerre sekerheide soe hebben wij gebeden onsen lieven heren den grave van Henegouwer, van Hollant ende heren van Vrieslant, daer wij dese voirs. vriheide ende gerichte off houden, dat hij desen brieff met ons besegelen wille. Ende wij Willam grave van Henegouwen ende van Hollant, hebben om beden wil heren Willems van Duvenvorde heren van Oisterhout ende Heilwives vrouwe van Oisterhoit ende van Vyanen, desen brieff mit hem besegelt in den jare ons heren MCCC vive ende dertich des manendages voer Ste Thomas dach.

(HS. 1 fol. 7 recto.)

V. Eening of verdrag tusschen Otto, heer van Asperen, en Willem van Duvenvoorde, heer van Oosterhout, o. a. over het onderhouden van de eening tusschen het land van Hagestein en het land van Vianen. 27 Februari 1336.

Wij Otte, heere van Asperen, ende Willam van Duvenvoirde, heere van Oisterhout, maken cont ende kenlic allen denghenen die desen brieff sullen syen off hoeren lesen, dat wij malc mit anderen over een gedragen sijn mit dusdanige voirwerden als hier nae staen. In den yersten geloven wij Otte ende Willam voirs. malchanderen onse landen te helpen weren jegens elcken manne, vutgeset onsen lieven here den Grave van Hollant. Voirt geloven wij malchanderen in goeden trouwe, dat wij nyet gedogen en sullen bij onsen wetenscap dat den enen arch off scade gesciede van des anders lande off daer doer des anders lande van yemande soe wie hij waer. Ende waren wyt wisten dat gescyen soude, dat souden wij maclchanderen helpen verhoeden ende keren nae onser macht sonder argelist. Voirt soe sijn wij over een gedragen, dat wij die enynge houden sullen tusschen dat lant van Hagesteijn ende dat lant van Vijanen in sulcker manieren, dat men die ghene die wonachtich sijn in den lande van Vijanen nyet be-

setten en mach in den lande van Hagesteijn, ende die ghene die wonachtich sijn in den lande van Hagesteijn nyet besetten en mach in den lande van Vijanen, ten ware dat sij hem verbonden hadden voer den richter ende voer drie scepenen off voer den richter en voer vier wittaftige buermanne, die dat wittelijcke tucheden mit open brieven off mit den monde. Voirt geloven wij dat wij malchanderen alle schoude van renten ende van anderen wittaftigen saken, die wij ofte onse lude die een den anderen sculdich sijn in mallics anders lande, vut te doen reijken ende recht daer aff te doen in sulcken manieren als ons lantsrecht gelegen is sonder argelist. Voirt soe sullen onse voirgenoemde lande van Hagesteyn ende van Vijanen altoes bliuen van dijcke ende van dijckrecht, van weteringen ende van slusen in alle rechten ende in alle poynten als sij tot haer toe geweest hebben ende die oude brieve houden die daerop gemaect sijn. Ende wies die heemraders over een dragen in dier lande orbaer die den meesten cost doen, dat sullen die gheen volgen die den minsten cost doen. Ende alle dese voirgenoemde voirwerde hebben wij malchanderen geloeft ende gewilkoert te houden vast ende gestade voer ons ende voer onse nacomelingen in goeder trouwe sonder alle argelist. In oirconde ende kennisse hebben wij desen brieff besegelt mit onsen segelen. Gegeven int jaer ons heren duysent drie hondert ses ende dertich des woensdages nae S[te] Mathijs dach.

(HS. 1 fol. 8 verso.)

VI. Willem III, graaf van Henegouwen, enz. geeft aan allen die in de vrijheid en de poorte op den oever te Vianen wonen, tolvrijdom in Holland, Zeeland en Westfriesland. 24 Juli 1336.

Wy Willem, grave van Henegouwen, van Hollant ende here van Vrieslant. Maken kont allen luden, want die vryheit ende die poirte opten oever te Vyanen, die heer Willem van Duvenvoirde here van Oesterhout, onse kamerlinc, ende Heylwyff vrouwe van Vyanen en van Oesterhout, syn wyff, onse nichte, gemaect hebben voir die borch te Vyanen bynnen den palen, alsoe als die brieven spreken die daer op gemaect syn, ende die sy van ons houden, hoge gherichte ende lege, ende want die vryheit ende die poirte leghet op dat eynde van

onsen lande ende wyse gheern verbetert saghen, waer by dat sy ende hore nacomelingen ons ende onsen nacomelingen te better daer mede dienen moegen, ende hebben om beden willen heres Willems ende Heylwiven onser nichten voirscr. sulcke gratie ende vryheiden gedaen, dat wy gegeven hebben voir ons ende voir onse nacomelingen alle denghenen, die bynnen der vryheiden ende poirten voirscr. nu ter tyt wonen off hier namaels wonen sullen, dat sy tollenvry sullen varen mit alle horen goede duer alle onse gravesscappen van Hollant, van Zeelant ende duer onse lande van Vrieslant, ende nemense mit alle hoeren goeden in onser hoede ende bescermte gelyc anders onsen luden van onsen gravesscappen ende lande voirscr. ende alle dingen zonder argelist. In oirconde desen brieve besegelt mit onsen groten zegel. Gegeven in den hage op sinte Jacobs ende sinte Christofels avont int Jaer ons heren MCCCXXXVI.

(HS. 1 fol. 5 recto. Ontbreekt in HS. 2.)

VII. Willem van Duvenvoorde, heer van Oosterhout, en Heilwijf, vrouw van Vianen en van Oosterhout, geven aan de poorters en poorteressen binnen hunne vrijheid van Vianen verschillende rechten. 22 September 1336.

Wij Willam van Duvenvoirden here van Oisterhout ende Heijlwich vrou. van Vijanen ende van Oisterhout, sijn wittaftige getruwede wijff, maken cont ende kenlic allen luden die desen brieff sullen syen off horen lesen, dat wij gegeven hebben ende geven voir ons ende voir onsen nacomelingen onsen goeden getruwen luden poirteren ende poirterschen, die nu ter tijt wonen off hier naemaels wonen sullen bynnen onser vriheijden te Vianen, alsulcke recht als hier namaels bescreven staet.

1. In den yersten soe geven wij hem, soe wat drie scepen besegelen off meer van scoude, dat sal men vutpanden ende recht daer aff doen over alle onse lande van Vijanen.

2. Voirt wat drie scepen off meer besegelen van erffnisse bynnen der vriheyde voerseyt, dat sal gestade bliven, mer alle erfnisse die buten der vriheiden ghelegen is, rechts te plegen bynnen den ban daert gelegen is, vutgenomen alle leengoet dat men hout van der hofstede van Vijanen.

3. Voirt soe sal men allen comannen die van buten comen recht doen over dwersnacht ende onvertoghen. Ende waer dat sake, dat men den coman pande settede die men driven off dragen mochte, die soude die coman houden tot des anderen daghes toe, nae dien dat sij hem ghescat waren bij scepen, soe moeghen wij die panden losenen, willen wij, om den hoofftall. Ende waert dat wijse nyet en losenden off nyemant van onser wegen, soe machse die coman wech voeren ende sijnen will daer mede doen.

4. Voirt soe wie die vierschaer, daer onse rechter mit vier scepen te recht sate off mit meere, stoerde die verboerde tegens ons tyen pont tornoijse.

5. Voirt soe wie scepen wederseijde off tegens scepen vonnisse, die verbuerde tegens elcken scepen een pont ende tegens ons alsoe vuel als tegens alle die scepenen.

6. Voirt soe wie onsen richter enen vrede weijgerde off verswege, verboert tegens ons vijff pondt. Ende waer dat sake dat onse richter off sijn bode des vreden nyet en vermaenden ende een scepen off meer den vrede eyschden, alsoe dicke als hine wederseechde off versweghe ende ment betugen mocht mit scepen off mit twe poirters, soe verboerde die gheen die men eyschde tegens ons vijff pont.

7. Voirt soe wie enen vrede brake ende onsen richter hem daer aff bedragen mocht mit twe scepenen off mit twee wittaftige poirteren, die verboerde tegens ons lijff ende goet.

8. Voert soe wie eenen mensche doet sloeghe bynnen der vriheit voirseijt, over den handadighen souden wij richten off onse richter mit wijsdom van scepen, ende die een helft sal bliven sijnen wijve van sijnen goede ende sijnen kynderen, heeft hijse, ende heeft hij ghene, soe salt bliven sijnen erffnamen, ende die ander helft sal onse wesen. Ende waer oick dat sake, dat die handadighe ontghinge ende nyet begrepen en worde, soe soude hij ballinck wesen des lants ende der vriheit voirsc. totter wijlen dat hij ons ende den maghen verbetert had, ende soe moeghen wij onse hant an sijn goet slaen ende ghebruckent als voirscreven is.

9. Voert soe wat mensche den anderen verleemde, die verboerde tegens ons tyen pont, ende hij moet den ghenen beteren die hij verleemt heeft bij ons ende bij den scepenen.

10. Voert soe wat mensch den anderen dede ene kuerwonde dat onse richter ende onse scepen kenden, die verbuerde

tegens ons vijff pont, ende die gheen die de smerte had dien soud men beteren bij ons off bij onsen richter ende scepenen.

11. Voirt soe wat mensch den anderen dede een bloetwonde, die verboerde tegens ons drie pont, ende den mensche te beteren die men misdede bij ons off bij onsen richter ende bij scepen.

12. Voert soe wat mensche den anderen met eenre vuste sloege, die verbuerde tegens ons een pont.

13. Voirt soe wie enen mensch lochende mit erren moede, die verbuerde tegens ons tyen scillinge.

14. Voirt soe wie enen knijff treckede off een sweert in erren moede, die verbuerde tegens ons drie pont.

15. Voirt soe wie enen mensch sloege mit enen stave, die verbuerde tegens ons drie pont.

16. Voirt soe wie huysstotinge dede bij nacht off bij dage ende onse richter bedragen mocht mit scepen off mit twe wittaftigen poirteren, die verbuerde tegens ons tyen pont, alsoe menich werff als hyt dede.

17. Voirt soe wie enen mensch vercrafte bij dage off bij nacht ende onse richter bedragen mocht mit scepen off mit twee wittaftigen poirteren, daer souden wij off onse richter richten over sijn lijff ende deylen an sijn goet, gelijc als van den dootslage.

18. Voert soe wie den anderen stale sijn goet ende men vonde driven off dragen off datten onse richter bedragen mochte mit scepen off mit wittaftigen poirteren, daer soude onse richter richten over sijn lijff ende deilen an sijn goet gelijck als van den dootslage, alsoe verre dat tyen scillingen weert ware off daer en boven.

19. Voirt desgelijcx van den diefflijcken goede te vijff scillingen toe off daerenboven, daer sal onse richter richten over sijn ore.

20. Voirt soe wat vutemsche man beset worde bynnen der vriheit voirsc. van scoude, die mach quyt wesen mit sijnen ede, ten waer off die gheen dien beset had betoech had van drie scepenen, soe en mach hij daer nyet voer zweren, ende had hij ander betoech van wittaftighen luden, soe souden wij dat besien off onse richter, off hij daer scout an had, ende dat te richten bij onsen goetduncken off bij ons richters,

21. Voirt alsulcke kueren alse onse scepenen leggen bij wille ons richters, die sal men houden ende altoes behouden,

ons onser heerlicheiden ende die kueren te mijnren ende te meerren ende off ende aen te doen, als wij willen, ende alle die saken te dueren tot onsen wederseggen, dat is te verstaen van de kueren die men dagelicx leit bij onser richter ende bij onse scepenen, behoudelic der hantvesten alle dandere punten, die sij bescreven heeft,

22. Ende wij sullen scepenen setten ende ontsetten, wanneer wij willen, ende alle ambochten bynnen der vriheyde, ende alle maten sal men barnen ende yken bij ons off bij den ghenen die wijt bevelen, ende bij onsen scepenen. Ende ware oick dat sake, datter scepenen ontbraken ende wij bynnen lants nyet en waren, soe mocht onse richter enen kyesen bij sijnen ede, daer wij ende onse poirte mede bewaert waren.

23. Voirt soe wat scout gemaect wart, die onse richter ende scepenen kennen, dat sal men vutpanden bynnen vierthienacht den derden pennync beter nae scepen schieringe, behouden elcken coman van buten sijns rechts alset voers. is.

24. Voirt soe wie hem scepen kenningen vermatt ende des after bleve, die verbuerde tegens ons een pont.

25. Voirt soe mach onse richter van onser wegen poirteren ontfaen voer twe scepenen off meer, ende die gheen die men ontfaet sal gheven een pont ter poirten oirbaer mede te vesten.

26. Voirt alle misdaet ende brueken, die bij nacht geschien off geschien moegen, daer sal onse richter mit den scepen een waerheit off moegen ondervijnden, alsoe wel bij vermoeden elc man op zijnen eedt als off ment gesien had, ende elc misdaet daer aff te verbeteren, gelijc als hier voer gescreven is.

27. Voirt wanneer wij off onse richter den scepenen vonnisse vermanen in den gericht, dat die selve scepen dan wijsen off die meerre hoep, dat sal van dien saken voirt gaen sonder argelist.

28. Voirt soe sullen alle onse hoffsteden bynnen onser vriheyt staen op enen erfpacht in sulcken manieren alsoe sij vutgheven sijn.

Ende alle dese voirs. punten ende rechten hebben wij Willam van Duvenvoirden heer van Oisterhout ende Heylwych vrou van Vijanen ende van Oisterhout geloift ende geloven voir ons ende voir onse nacomelinge te houden in allen manieren als voirs. is, ons altoes behouden onser heerlicheit, ende alle saken

sonder argelist. In oirconde desen brieve besegelt met onsen zegelen. Gegeven int jaer ons heren dusent drie hondert ses ende dertich des anderen dages nae S[te] Matheus dach.

(HS. 1 fol. 1 volg.)

VIII. Gysbert, heer van Vianen en van den Goye, en Zweder van Vianen, zijn broeder, geven aan de poort van Vianen het recht om accijnsen te heffen. 18 Februari 1354.

Wy Ghysbert here van Vyanen ende van den Goye ende Zweder van Vyanen myn broeder maken condt ende kenlic allen luden die desen brieff sullen sien off horen lesen, dat wy gegeven hebben ende gheven by raede onser liever vriende myt onser vryen wille onsen lieven poirten van Vyanen ewelycken ende erfflycken te behouden van ons ende van onsen nacomelingen alle deze punten die hier nae bescreven staen.

1. Dat is te verstaen tot enen cys der poirten van Vyanen mede te verbeteren:

In den yersten van elcken vreemden vate biers twee grote.

Item van elcken vate byers, dat men bynnen de vryheit van Vianen bront, twie pennyngen.

Item van elcken mudde hertz koerns, dat men bynnen der vryheit te cope backet, vier penninghen.

Item van elcken mud haveren, dat men te cope backet, twie penningen.

Item van elcken runde, dat men ter banck slaet, acht pennyngen.

Item van elcken scape, dat men ter banck slaett, wie pennyngen.

Item van elcken vercken, dat men ter banck slaet, twie pennyngen.

Item van elcken mud zouts, dat men verteret bynnen der vryheit van Vyanen, twie pennyngen.

Item van elcken huut, die boven vyff scillinge gelt, twie pennyngen ende die sal die coman gelden.

Item van elcken zalm, die men bynnen der vryheit snit, twie pennyngen.

Item van elcken laken, dat men bynnen der vryheit van

Vyanen vutsnyt, dat cost boven zestien ponden, twie grote, ende soe wat cost beneden zestien ponden twie scillingen.

Item van elcken ame wyns een take wyns.

Item des gelycx van alle wyn, die men mit tonnen off mit vlesschen haelt, te cope nader amynge.

Item van elcken vate honicx acht pennyngen.

Item van elcker mese buckinx acht pennyngen.

Item van elcken coppel froyts acht pennyngen.

Item van elcken vate meeds enen groten.

Item van een pont grote wert metserien twe grote.

Item van elcken hoit weits, dat men bynnen der vryheit van Vyanen vercoept of vutmet, acht pennyngen ende die sal die coman gelden.

Item van elcken hoit haveren, dat men bynnen der vryheit vercoept off uvtmeet, twe penningen ende die sal die coman gelden.

Item van elcken wevegetouwe daer men op weeft in der weken wekelicx enen pennic.

2. Item die borye van der poirten te verhueren gelyc den cys van der poirten.

Item die dobbelschole te verhueren bynnen die vryheit van der poirten gelyc den cys van der poirten.

Item die keylbane te verhueren bynnen der vryheit van der poirten gelijc den cys van der poirten.

3. Item alle scout die hier aff bescout wert van desen punten voirscr. die sullen wy hem vut doen panden alle onse landen doer, gelyc oft mit aller recht vervolch waer.

4. Item dese voirscr. punten sal men vermynren ende vermeerren by rade des heren van Vyanen ende by rade des scouten, scepenen ende des gemeyn raets van Vyanen alset hem donct orbaer wesen.

5. Item soe hebben wy gegeven ende geven der poirte van Vyanen voerscr. tot onser wederseggen ende onser nacomelingen alle boeten, die verschynen tot drie ponden toe bynnen der poirten vryheit voerscr. ende die boeten ende alle boeten te rechten over dwarsnacht.

6. Item soe hebben wy gegeven ende geven der poirten van Vyanen voirscr. cys, wage ende botermate, alsoe alst van oudts haer gecomen is, tot onser wederseggen of onser nacomelinge.

7. Item soe geven wy allen poirteren van Vyanen, soe wat goet sy copen off vercopen inden jaermarcten hoer tollegelt

te gaen ander poirten oirbaer, ende dit sal wesen tot des heren van Vyanen wederseggen.

8. Item soe sullen die iaermarcken van Vyanen bliven staen in allen rechten als zy van oudts haer gecomen syn.

Ende om dat wy Ghysbert heer van Vyanen ende van den Goye ende Zweder van Vyanen myn broeder willen, dat alle dese punten voirscr. vast ende gestade bliven ewelycken van ons ende van onse nacomelingen alsoe als sy voirscr. syn, soe hebben desen brieff tot enen oirconde besegelt mit onser zegelen. Gegeven int Jaer ons heren dusent driehonderd vier ende vyftich sdynxdages na Valentini

(HS. 1 fol. 2 verso. Ontbreekt in HS. 2.)

IX. Hertog Willem van Beyeren, graaf van Holland, enz. bevestigt de tolvrydom door graaf Willem III aan die van Vianen verleend, 19 November 1355.

Hertoge Willam van Beyeren, greve van Hollant, van Zeelant ende here van Vrieslant ende verbeider der grevesscap van Henegouwen, doen cont allen luden, want die vryheide und die poirte opten Oever te Vyanen, die heer Willam van Duvenvoirde, heer van Oesterhout, ende ver Heilwyff, vrouwe van Vyanen ende van Oesterhout, syn wyff, onse nichte, ghemaect hebben voir die borch te Vyanen bynnen der palen, alsoe alse die brieve spreken die daer op gemaect syn, ende die sy van ons houden hoghe gherichte ende leghe, ende want die vriheide ende die poirte leghet op dat eynde van onsen lande, ende wyse gerne verbetert saghen, waer by dat sy ende hoir nacomelingen ons ende onse nacomelingen te bett daer mede dienen moegen. Ende hebben om sulcken trouwen dienst als her Ghysbert, her van Vyanen, ende syn ouders ons ende onsen ouders gedaen hebben ende noch doen sullen, sulcke gratie ende vryheiden gedaen, dat wy gegeven hebben ende geven voir ons ende voir onse nacomelingen alle den genen, die bynnen dier vryheiden ende poirten voirscr. nu ter tyt wonen off naemaels wonen sullen, dat sy tollen vry sullen varen met alle horen goede duer alle onse grevesscappen van Hollant, van Zeelant ende duer onse lande van Vrieslant. Ende nemense in onsen hoede ende bescermte ghelyc anders onsen luden van onse grevesscappen

ende lande voirscr. Ende waer dat sake dat sy enich goet tot Utrecht voerden off dat sy ander lude op horen tollevry vuerden, daer mens op hem mit recht bewisen mocht, die soude ons Ghysbert voirscr. hoer lyff ende hoer goet overleveren also verre als hys machtich wesen mochte. Ende waert dat hy des nyet en dede, als hys van ons off van onser wegen vermaent worden, soe waer die tollen iegens ons verbuert. Ende alle dingen sonder argelist. Ende omdat wy willen dat alle dese punten van ons ende van onse nacomelingen vaste ende stade ende onverbroken bliven, soe hebben wy desen brieff open besegelt mit onsen segel. Gegeven tot Scoenhoven op sinte Elysbetten dach int jaer ons heren MCCC ende Vive ende Vyftich.

Jussu domini Comitis praesentibus domino de Culenborgh, Johs. de Bruel et Jo. Zungen
Jo. DE BUEREN. S. DOMINUS DE IJSELSTEIJN.

(Hs. 1 fol. 5 verso. ontbreekt in Hs. 2.)

X. Gysbert, heer van Vianen en van den Goye, en de poort van Vianen verklaren te hebben beloofd aan hertog Willem van Beijeren, graaf van Holland enz., dat niemand van de door graaf Willem van Henegouwen verleende tolvrijdom gebruik zal maken dan tot het vervoeren van goed van de poort van Vianen. Vóór 23 Juni 1356.

Alle denghenen die desen brieff sullen sien off horen lesen doen wy Ghysbert, heer van Vyanen ende van den Goye, ende die poirte van Vyanen verstaen mit kennisse der wairheit, want ons grave Wallam van Henegouwen ende van Hollant, daer God die zyell off hebben moet, sulcke gracie gedaen heeft, ende gegeven onser vriheide ende poirte van Vyanen tolle vry te varen doer synre gravesscappen van Hollant, van Zeelant ende syn heerscappie van Vriesland, allen die inder vriheiden ende poirten voirscr. wonen ende wonen sullen mit hores selffs goede ende anders nyemants. Ende om alle twij ende woirde, die hier namaels off vallen mochten, so hebben wy geloeft ende ghewilkoert onsen lieven heren hertoge Willem van Beyeren, grave van Hollant, van Zeelant, here van Vrieslant ende verbeyder der gravesscap van Henegouwen, nyemant goed dan der poirte van Vyanen te vueren vry van

den toll. Ende waer dat sake dat yemant van onsen poirteren van Vyanen voirscr. hyer aff in gebreke gevonden worde ende ment ter waerheit betonen mocht, die verbuerde iegens onssen lieven here van Hollant voirscr. lyff ende goet. Ende dien souden wy hem tot synen vermanen overleveren synen vryen wille mede te doen also verre als wy syns machtich waren of geworden konden, sonder enygerhande argelist. In kennisse enz.

(Hs. 1 fol 6 recto. Ontbreekt in Hs. 2).

XI. Gijsbert, heer van Vianen en van den Goye, en Hendrik van Vianen, heer van Ameide, zijn zoon, verleenen aan die van Vianen vrijdom van bede en schattingen, 9 September 1383.

Wij Ghijsbert, here van Vyanen ende van der Goye, ende Heynrick van Vyanen, here van der Ameyden, onse zoen, doen cont ende kenlyck allen luden, dat wy gegeven hebben ende geven voir ons ende voir onse erven tot ewyghen dagen alle die gheen, die nu ter tyt bynnen onse poirte van Vyanen wonen off hier namaels wonen sullen, vry te wonen ende te wesen van alre beden ende scattinge die hem roerende is van onser wegen, tsy mergenghelt tsy huysgelt, in wat maten dattet toecomen mocht, vutgeset te muren, te graften ende te steenstraten ende anders alle saken die der poirten van Vyanen tot orbaer comen mochten. Ende wy Ghysbert, heer van Vyanen ende van der Goye, ende Heinrick van Vyanen ende van der Ameyden geloven in goeder trouwen voir onss ende voir onse erven onsen poirteren van Vyanen alle dese voirscr. punten ende voirwaerden vast ende stede te houden ende nyet te verbreecken in gheenre wys. In kennisse der waerheit soe hebben desen brieff open besegelt mit onser segelen. Ende om die meerre vestenisse ende sekerheit soe hebben wy gebeden heren Zweder van Vyanen, heren Heynrick van Vyanen, onse broeders ende oemen, ende heren Jan van Brakel, ridders, desen brieff mede over ons te besegelen. Ende wy Zweder van Vyanen, Heynrick van Vyanen ende Jan van Brakel, ridders, om bedes wille heren Ghysberts, heren van Vyanen ende van den Goeye, ende Heynrics van Vyanen, heren van der Ameyden, ons broeders ende neve voirscr., soe hebben wy desen brieff mede besegelt myt onser

segelen tot eenre rechter vaster oirconde. Gegeven int jaar ons heren dusent drie hondert drie ende tachtig des Woensdages na onser vrouwen dach nativitatis.

(Hs. 1 fol. 3 verso, met latere hand bijgevoegd. Ontbreekt in Hs. 2).

XII. Hendrik, heer van Vianen en van der Goye, burggraaf van Utrecht en heer van Ameiden, en Jan, des heeren dochter van Vianen, jonkvrouwe van Ameiden, geven aan die van Vianen nieuwe bepalingen omtrent het recht van accijnsheffing. 22 September 1407.

Wij Heynrick, here van Vyanen, van der Goye, borchgrave tutrecht ende here ter Ameyden, ende Jan des heren dochter van Vyanen, Joncfrou van der Ameyden, doen cont ende kenlik allen luden mit desen openen brieven, dat wy ghegeven hebben ende geven by raede onser vriende ende mit onser vrien wille onser lieven poirten van Vyanen ewelycken ende erfflycken te behouden van ons ende van onsen nacomelingen . alle die punten, die hier na bescreven staen, dat is te verstaen tot enen cys der poirten van Vyanen mede te verbeteren, welcken cys ende punten, die hier nae bescreven syn, in onser poirten hantveste van Vyanen, die sy van onse ouders heeft, niet bescreven en staen.

In den yersten van wollen ende werverijen, van elcken pont groot wert salmen geven affi to cyse twe grote.

Item van enen vate smeers off van enen vate olys twe grote.

Item van enen vierdel boter enen halven grote.

Item alle boter, die men in vaten opslaet ende voert vercoft worde, sal men vercysen elc vat voir twe groten.

Item van enen vate honichs twe grote.

Item voir enen vate pecx off voir enen vate traen enen halve grote.

Item van wasse ende voir vlasse van elcke pont groot wert., twe grote.

Item van eenre wage ysers drie penninge.

Item voirt alle yser, dat men opslaet ende voirt vercopt, salmen uercisen na den beloop voirscr.

Item van potten, ketelen, coperwerc, potspyse, clocspyse,

tynnen ende loot, gewrocht ende ongewrocht, van elken pont gewichte twe grote.

Item alle hout, dat men opslaet tot Vyanen ende vercoft wert, dat is cysber, van elken pont gewichte twe grote, ten waer dat ment onvercoft en wech voerde.

Item van spec ende voirt van alre vetter waren, die men vercoept, van elcken pont gewichte twe grote.

Item van lynnen laken des gelycx.

Item van enen bryndel vederen enen penninc.

Item van vier bryndel hennips enen penninc.

Item van enen vate edix twe penningen.

Ende dit sal wesen payment na ingehout der voirhantvesten der poirten van Vyanen alse dat van ouds haergecomen is.

Item alle scout die hier aff bescout wert van desen punten voirscr. die sullen wy hem wt doen panden alle onse lande doer, gelyc oft mit allen recht vervolcht waer.

Item soe hebben wy gegeven ende geven onser poirte van Vyanen alle dese punten voirscr. van ons te hebben ende te houden tot onse wederseggen toe ende onser nacomelinghen in alle der maten ende voirwerden also der poirten hantvest van Vyanen, die sy van onse ouders hebben, daer off inhout ende begrepen heeft, sonder arch. Ende omdat wy Heynrick here van Vyanen, Jan, des heren dochter van Vyanen, Jonckfrou van der Ameyden voirscr. willen dat alle dese voirscr. punten vast ende stede bliven alse voirscr. syn, soe hebben wy desen brieff besegelt myt onser segelen. Gegeven int jaer ons heren MCCCC ende seven op sinte Mauritius dach.

(Hs. 1 fol. 4 recto. Ontbreekt in Hs. 2.)

XIII. Hendrik, heer van Vianen enz., en Johanna, dochter tot Vianen, jonkvrouwe van Ameiden, geven aan die van Vianen tolvrijdom binnen het land van Ameiden en Meerkerk. 1 Maart 1414.

Wy Heijnric, here van Vyanen, van den Goye, borchgrave tutrecht ende heer ter Ameyden, ende wy Johanna, dochter tot Vyanen, joncfrou van der Ameyden, doen cont ende kenlic allen dengenen die desen brieff sullen sien off horen lesen, dat wy gegeven hebben ende geven voir ons ende voir onse nacomelinge mit onsen vryen wille onser liever

poirten van Vyanen ende onser goeden getruwen luden poirteren ende poirtressen, die nu ter tyt wonen ende hier namaels wonen sullen bynnen der vryheit van onser poirten van Vyanen voirscr. tolle vry te varen ende te keren, te water ende te lande, voirby onsen tollen doer onsen landen van der Ameyden ende van Merkerck. In oirconde deses, want wy Heynrick, here van Vyanen ende Jan, dochter van Vyanen voirscr. willen, dat dese vryheit van deser tollen voirscr. onser lieven getruwen poirteren ende poirtressen tot Vyanen vast ende gestade ende ewelick blive ende gehouden werde van ons ende van onsen nacomelingen, alsoe als voirscr. staet, soe hebben wy van onser rechter wetenheit onse segele aen desen brieff doen hangen. Gegeven int jaer ons heren dusent vierhondert ende viertyen opten yersten dach in der maent die men hiet Meert.

(Hs. 1 fol. 4 verso. Ontbreekt in Hs. 2.)

Dit is dat haercomen onser poirten alsoe men recht opter enynge [1].

1. Item soe wie an den anderen in gebreke wair, dair hij mit recht op spreken off clagen will op der enynghe, die sal en doen vuerbieden ende men sal en dach van recht leggen over dwarsnacht, soe sal die clager sijn clage doen ende dan mach die gheen die angesproken wert hem ontrichten mit synen ede, dat hij en nyet schuldich en is, will hij. Coemt hij nyet voer soe sal men en weder dach van recht leggen over XIIII dagen, soe sal dan die clager sijn clage vernyen. Comt hij dan nyet voer ende ontricht hem als voirscr. is, soe sal men panden, ende die pande sullen staen XIIII

1) De volgende stukken zijn in het Hs. achter de hier voorgaande handvesten geplaatst. Vele doen zich uitdrukkelijk kennen als *overdrachten* of keuren, met medewerking van den heer gemaakt en door dezen afgekondigd. Van de andere is de aard onzeker, want hoewel enkele zich als *haercomen*, dus als costumen of rechtsgewoonten, aanwijzen, vindt men ook daarin aanwijzingen, dat ze ten deele althans haar oorsprong hebben in overdrachten. Ze worden mitsdien hier uitgegeven, zooals ze in het Hs. voorkomen, met bijvoeging van doorloopende nummers.

dagen ende die sullen den derden pennync beter wesen na scepen schattinge. Ende opten XIIII dach sal men die pande voert schatten ende eijghenen als recht is, ten waer off die gene die angesproken waer voer der schattinge voer quaem off op sijnen dorpel ghinghe staen ende ontrichte hem selven dat hij den clager nyet sculdich en waer als recht is [1]).

Aldus recht men van schade ende van schoude nae onse haercomen.

2. Item soe wie rechts te doen had op ten anderen van schade off van schoude, die sal en anspreken opter poirte dingdach ende des dages te voren voer doen bieden, dan sal hij zijn clage doen ende die clage sal staen drie XIIII dage, alsoe verre als die ghene die angesproken is hem nyet en onrecht als recht is, ten vutdragende dage ter vierder clage sal men ghulde off recht doen, off men sal den clager gewonnen goet panden, ende die pande sullen staen drie XIIII dage, ten vutdragende dage sal men die pande schatten ende eygenen den derden pennync beter tot des heren behoeff na schieringe ende wijsynghe der scepenen.

3. Item alle heren schout, seijs goet, erffhuse ende wesen goet pand men ende vercoeptet sonder den derden pennync beter te wesen, na costume ende haercomen onser poirten daer aff.

4. Item alle pande die men pandt ende die ter scepen schattinge comen, die sullen den derden pennynck beter wesen ende daer houden wij onse loesse, an gelijc als van den coman voers. is. Ende die loesse te staen over dwars nacht, loessen wij se dan nyet, soe sullen wij den clager die pande laten volgen ende behouden sijnen wille mede te doen.

5. Item soe wie onrechte aenleijdinge dede off onrechte were van schade off van schoude, die mit clagen vervolcht waer, die verbuerde jegen ons XXIII scillinge drie werven.

6. Ende dede yemant onrechte anleydinge off onrechte weer over scepenen brieve off scepenen vonnisse, die verbuerde XIIII ponde alsoe dicke als hijt dede, dats te verstaen tegen

---

1) Hierop volgen (fol. 9 recto en verso) twee door verschillende handen ingeschreven stukken van het gerecht te Amersfoort, betreffende de tolvrijdom aldaar van die van Vianen.

elcken scepen 1 pont ende tegen ons alsoe vuel als tegen alle die scepenen.

Van vrede te weygeren.

7. Item soe en sullen wij geen poirters noch poirtersen die binnen onser poirten wonen off namaels wonen sullen op leijden off in vangnisse leggen om gheen bruecken off anticht, die wij hem op segghen willen, alsoe verre als sij sulcke bruecken verborgen willen, die hem onse scepenen over wijsen sullen, ende daer aff sullen wijse te recht setten.

8. Item waert sake dat onse richter off zijn bode off onse scepen des vreden nyet en vermaenden, soe mach een poirter den vrede eijsschen; also dick als yemant dien vrede weygerde off verswege die men eysschde ende ment betugen mocht mit scepenen off mit twe poirters, soe verbuerde hij tegens onser poirten V ß ende dat drie werven toe, wie dattet daer en teynden weygerde off verswege, dat quaem aen den here te beteren.

9. Item wes zuene, dat wij off onse gerecht seggen tusschen onser poirteren off die wonachtich sijn in onser vrijheit, die sullen sij houden. So wie die zuene nyet en hielde, also menichwerven als hij se nijet en hielde off wedersechde, so verbuerde hij tegen der poirten XX ß, nochtan wouden wij die zuene gehouden hebben van onser heerlicheit wege. Ende van der zuene sal onse gericht hebben enen ouden dordrechtsche gulden van dengenen, die sij meest inden onrechten vynden.

10. Item so wat onse gerechtslude doen van onser wege, wie daerop sprake off misdede ende ment betugen mocht mit twe scepen off mit twee poirteren, dien sal men in bieden ende hij sal in ligghen in sijnen huse ende hoffstede te bliven XIIII dage lanc, daer en bynnen sal hij beteren dat hij misdaen heeft bij ons ende onser gericht. Ende also dick als hij vuyt ghinge ende ment betugen mocht als voirs. is, soe verbuerde hij tegen onser poirte V ß drie dage lange duerende, daer en teijnden quaemt an onser heerlicheit te genade te beteren van den brueken als die ghene die onse recht versmaet. Ende waert dat yemant daer voir ontruimde off verweke, die soude ballinck slants wesen ter tijt toe dat hij dat der heerlicheit gebetert had. Ende desgelijcx te richten van allen de ghenen die in geboden werden.

Van zweeren.

11. Item wair yemant die zwoer voer schout ende hem namaels bedacht, dat hyt sculdich waer ende qualick gezworen hadde, die sal noch weder mogen comen ende betalen tselve dat hij ontzworen had sonder bruecken aen den heer dair aff te verbueren.

12. Item soe wie sijn poirterscap op gheeft die sal geven ter poirten oirbaer vyff ponde.

13. Item soe wat men op enen marctdach willekoert off verscult, dair aff sal men altijt op alle dage recht doen alsmens begeert na costume ende haercomen onser poirten dairaff. Ende waert dat yemant op enen merctdach enige wair cofte, dair hij den genen nyet aff en vernuechden dair hyt tegen cofte, ende hem die ander daer om toe sprake, dat gelt soudmen den genen diet vercoft had rechtevoirt vutpanden ende richten sonder vertreck.

14. Item wair yemant in onser poirten oft in onsen lande wonachtich, dair wij in ghebreke an waren van bruecken, van reynten off van tyenden, daer die dage off verleden waren, daer men rechts an begeerde mit scepen brieven van Vijanen, off van verwonnen scult, dair souden wij off onse rentmeester enen coepdach off doen leggen bynnen den yersten XIIII dagen ende een yegelycken sijn gadinge dair aff te copen totter tijt toe dat wij dat onse dair aff hebben ende dan voert enen yegelycken te richten na onser poirten recht.

15. Item soe en sullen onse poirters malchanderen nergent buten besetten noch hoer goede an spreken na costume ende haercomen onser poirten. Ende waert sake dattet yemant dede, die soud men in bieden ende hij soude bij ons ende onsen gericht beteren na onsen haercomen, dat is te verstaen bynnen XIIII dage naestcomende.

16. Item waert sake dat onse poirteren buten erghent vechtende off twistende worden, daer off en souden sij onder ons gheen boeten verbueren, mer men soudse in bijeden ende zuenen na den recht ende haercomen onser poirten, gelijc oft hier gesciet waer.

17. Item soe wie poirter wert off is tot Vijanen, die sullen sijn kynderen die hij dan crycht poirter wesen ende poirtrecht genieten, ter tijt toe dat hyt off sijn kijnderen opgeven off verbueren.

18. Ende wie eens poirters dochter behilict ende daer mede wonachtich blijft in onser poirten, die sal poirter ende poirtrecht mede te hebben ende te genieten mede behylicken.

19. Item soe en sal men ghenen poirter tot Vijanen besetten bynnen der vriheit, mer men sal en vuerbieden ende beclagen na den recht van onser poirten, ten waer dat hij soe lichtladen waer ende al sijnen boedell dagelix an hem had, soe dat hij gheen goet en liet aen te rechten, so mocht men hem besetten gelijc enen wechveerdygen poirter ende anders nyet.

20. Item wair enich poirter, die van brueken, van boeten off van sculde, die hij nyet verborgen en konde, in helden quaem, daer aff soude hij voir sijn stockgelt geven, als hij vutquaem, XII dordrechtsė placken, ten waere dootslach off anders ondaet dat ander heerlicheit quaem, daer soude stocgelt off staen op enen ouden scildt, mer waert dat hij yemant gewont had dat totter vresen stonde, daer aff soude dat stocgelt staen die ijerste acht dage op XII dordrechtsche placken, ende teijndens den yersten acht dagen, waert dat die manne ter vresen stonde ende hij hem nyet en verborchden, wair hij een poirter soe soude hij alle dage sitten op een dordrechtschen plack thent hij hem verborcht, tot enen ouden scilt toe, ende ist een vutheems man soe sall hij alle dage sitten op drie dordrechtschen placken tot enen ouden schilt toe als voers. is.

21. Item vut sake dat een vutheems man beset worde, die hem nyet verborgen en conde, ende daervoir in helden quaem, die soude sculdich wesen tot sijnen vutdragende rechtdach toe XII dordrechtsche placken, ende saet hij langer teijndens sijnen vutdragende rechtdach, soe sal hij alle daghe sitten op drie dordrechtsche placken, tent hij hem verborcht, tot enen ouden scilt toe als voirs. is.

22. Int jaer ons heren dusent vierhondert vyff ende tseventich op ten derden dach in Meerte wert overdragen by onse lieve vrouwe van Bredrode, van Vyanen, als voecht ende mombaer van Walraven onser lieven Joncheren, here der selve landen, ende by den borghemeysteren ende gericht out ende nye ende by anders den magen, vrunden ende goeden mannen, en een Rydinghe geordineert van der brouwerien ende ter gemeynre nutscap ende profyte der poirteren ende ondersaten, na der costume ende gewoente van anderen goeden steden hyer omtrent, in deser manieren als hyer na bescreven volcht.

23. In den eersten soe sullen alle brouwers bynnen onser poirten vriheit geseten brouwen van drie Vyaensche mudden weyts, van vyftenhalve mudden ende een scepel garsten ende van acht mud haveren vier ende twyntich volle vaet biers ende een vat voir haer drincken ende nyet meer, ende dess gelyx die een halff brout off een quartier brouwen nae dien beloep. Ende hier op sullen die brouwers, brouwers wive, maechden ende knapen tot alle vierdel jaers, te weten Gregorii, Odulphi, Lamberti ende Lucie hoeren eedt doen ende dat liefflick aen den heiligen zweren, also veel koerns als voirscr. is daer in te doen ende nyet myn dair in te doen noch te doen doen ende nyet langer dat te brouwen dan voirscr. staet. Ende wair yemant die op dese voirscr. rydinge nyet brouwen en woude, die soude die naeste twe jaeren synre brouwerien offstaen ende bynnen dier tyt niet brouwen. Waert oeck sake dat die gene die van der stede wegen dair toe geordiniert sal worden, bevynden conde dat sy myn koerns dair in deden off langer brouden dan voirscr. staet, soe souden sy daer an verboten alsoe dicke als men dat bevonde twe oude vranc-rycksche scilde, halff tot onser poirten ende halff tot dess geens behoeff die dat bevynden sal, ende dairen teynden een brout biers tot sheren behoeff.

24. Item als een hoet weyts gelt twaelff rynser gulden current, een hoet garsten sestalve rynser gulden ende een hoet haveren drie rynser gulden ende derdalve scillingen, soe sal dat vol vat biers gelden twaalff stuvers current.

25. Item soe wanneer dat koern gemeenlicken verloopt hoger off leger, dat beloept elken rynser gulden twe wittgens op elck vol vat myn noch meer.

26. Item den oncost van den brouwers als huyshuer, kna-peloen, malen, ketell, tonnen, hop, brant ende z. v., te samen acht arn. gr. vyftien cromstart van den gulden op elck brou.

27. Item die tonnen yketmen op thien emmer, elken emmer gerekent op seventien mengelen ende vier mengelen voir dat gisten.

Ordinanci ende overdracht visch ende vleysch te copen off vercopen.

28. Item soe is onse lieve heer van Vyanen mit synen gericht ende vrienden overdragen ende willen, dat nyemant veynotscap maken en sal visch te copen, die hy voirt vercopen

wille bynnen onser vriheit van Vyanen, dan hoerre twe te samen, by eenre penen van drie ponden.

29. Item soe willen onse lieve heer ende syn gericht dat nyemant ghenen coman, die visch brenct off die opten weghe is syn visch te vercopen tot Vyanen, synen visch aff en cope, hy en heeft syn male gestaen, by eenre penen van drie ponden.

30. Item waer yemant dat hier en boven dede dat men hem overtugen mocht, die verbuerde totter poirten behoeff also dicke als hyt dede drie pondt. Ende die men nyet betuchen en mocht, die mach staen tot synre onscout also dick als mens hem vermaent.

31. Item soe wie visch had aen der merct die nyet goet en waer die souden onse gezworen die merct verbieden, ende waer yemant die en daer en boven vercoft, also dick als hyt dede soe verbuerde hy drie pondt.

Van vleysch ter banck te slaen ende te vercopen.

32. Item so wille onse lieev here van Vyanen ende syn gericht, dat nyemant gheen veynoetscap maken en sal vleysch ter banck te slaen dan hoerre twe te samen, by eenre penen van drie ponden.

33. Item waer yemant die verkensvleysch ter banck sloege dat ghelten off soghen waren die onghemaect waeren, alsoe dyck alss hyt dede, soe verbuerde hy drie pont. Item waer yemant die vleysch bliese, dat die vynder vonden, die verbuerde alsoe dick als hyt dede, drie pont. Item ware yemant die ontidich vleysch ter banck brocht, dat die vynder vonde, die souden sy die merct verbieden ende vercoftet yemant daer en boven also dick als hyt dede, soe verbuerde hy drie ponden.

34. Item soe en sall nyemant gheenrehande vleysch ter banck slaen hy en salt levende aen der banck bynden eer hyt slaet, by der penen van drie ponden.

Item soe en sal nyemant vleysch ter banck slaen daer hy langer ter banck mede staen sal dan drie male tussschen meye ende sinte Lambertus dage, by der penen van drie ponden.

35. Item soe en sal nyemant geenrehande waer die op wege is ter merct te comen, op copen ter tyt toe dat men dair mede op ter merct staet, op verbuerte van enen ouden gulden.

36. Item soe en sullen die voircopers ende vutheemsen op ten merctdach niet copen des somers voir IX uren ende des wynters voir X uren, opt verbueren van enen ouden gulden.

Van den ghewicht ende mate ende backer recht.

37. Item soe en sal nyemant meten dan by der poirten gebrande mate, noch vercopen dan by der poirte gewicht, also dicke alss daer yemant over dede ende die vynders dat bevonden soe verbuerde hy drie pont.

38. Item soe sal een yegelic tapper tappen tsy wyn off bier ende al dat voert ten tap loopt by der poirt brant, ende enen yegelic daer af tsyn geven. Ende yemant die den anderen syn volmaet nyet en gave ende die gheen dat bevonde die men daertoe sette, die verbuerde also dicke alss hyt dede drie ponden.

39. Item soe salmen backen nader ryt ende waer yemant die syn wicht daer nae nyet en had ende daer na biecke ende die gheen dat bevonde, die men daer toe sette, die verbuerde, also dick alss hyt dede, drie pont, ende dese pene sal halff hebben die poirte ende halff die gheen die daer toe geset wordt.

40. Item ofte sake waer dat yemant sprake op onse gerecht van desen voirscr. saken off op den ghenen die daertoe gezworen syn, die soudmen aff panden, also dicke alss hyt dede, drie ponden.

41. Item soe sal een yegelyck biertapper, die bier tapt om gelt, tappen by der poirten brant ende enen yegelycken syn volmate buten huse seynden, elc mengelem om twe doytken. Waer yemant die des nyet en dede, ende die vynders vonden off dat men betugen mocht, die verbuerde also dicke alss hyt dede, drie poirt ponde.

Voirt willen wy ende onse gerecht, dat een yegelic biertapper die bier om gelt tapt, syn bier vercopen sal ende vutseynden alsoe lange alss hyt heeft ende hyt vercoopt naden paymente voirscr., waer yemant die des weygerde ende nyet en dede ende daer en boven vercofte ende die vynders vonden off dat ment betughen mocht, die verbuerde also dick alss hyt dede, drie poirt ponde.

42. Item soe sal een yegelic tappen bynnen synre huse alse gewoentlic is geweest.

T'geleyde vander wekemerct.

43. Item dat geleyde van onser wekemerct sal ingaen dess dijnxdages als die clock drie slaet over middach durende tot dess woensdages ende dien dach thent die sonne ondergaet.

Vanden jairmarcten.

44. Item so syn in onser poirten gelegen ende van oudts haer gecomen drie jairmarcten, alse sente Jacops dach, sente Severyns dach ende des sonnendages tot midvasten. Ende dat merct recht van elcker merct voirs. duert XIIII dagen lanc, dat is te verstaen drie dagen voer den rechten staenden marct dach des midnachts te voren ingaende, ende also voert XIIII dage lanc vut durende, des midnachts weder vutgaende.

45. Item alreheiligen dage ende alre zielen dage snyt men ghewant tot Vijanen.

46. Item des Sonnendages na midvasten ende des dages daerna snyt men oick gewant.

Overdracht off yemant ons gezwoeren ongunst bewijsden.

47. Item waert sake dat yemant onsen gezwoeren die nu syn off namaels wesen sullen enyge vete off ongunst toende off bewysde dat vete geleeck [ende dat van des gerechts wegen][1], soe souden sy tot maninge ons off ons gerechts inleggen, ter tyt toe dat sy dat verricht ende verbetert hadden by ons ende by onsen gerecht. Ende waer dat sake dat sy dese maninge versaten, dat waer by eenre penen van vyff ponde, drie dage lanck elcx dages vyff ponde. Ende daer en teynden soe sullen wyse daervoer aen tasten ende houden ter tyt toe dat sy ons dat verbetert hadden. Alle dese voirscreven voirwaerden willen wy dat vast ende stade bliven ende onverbroken ende welkoer dattet verboerde nyet te verdragen, ter tyt toe dat wy mit onsen gericht anders overdragen, dat ons ende onsen gericht beter dunct.

Van den gezwoeren waker ende van der wake.

48. Aldus is onse lieve heer van Vyanen overdragen mit synen gerecht van den gestaden gezwoeren waker, die sy gewonnen hebben, nachtelicx te waken, dat hy ten heiligen gezworen heeft te doen als hiernae bescreven staet ende des nyemant te verdragen.

In den yersten soe sal hy alle avont ter wake blasen ende, als hy yerst geblazen heeft, soe sal hem elck reyden ter wake

---

1) Het tusschen haakjes geplaatste [ ] is ter zijde bijgevoegd.

te gaen. Ende als hy anderwerff blaset soe sal een ygelyck wesen op syn waken, ende dair sal die waker omgaen ende wie hy dan nyet en vyndt op synre waken, dien sal hy aff panden twe witte groten. Waer yemant die sliep ende nyet te slapen en buerde, die soude hy aff panden twee witte groten. Ter midnacht ende des mergens sal hy des gelycx omgaen ende die wake besyen. Ende waer yemant die van der muere ghinghe des mergens eer hy luyder op geblazen had, dien soud hy aff panden twe witte groten. Ende wie nyet van alder nacht en coemt, dien sal hy aff panden vier witte groten. Voirt waert sake dat die wakers hem vergaderden opter muren vier off vive te samen in der muten, die sal die waker sceyden, ende waer hyse heet gaen, daert hem nut dunct, daer sullen sy gaen. Ende wie hem dit verseit ende nyet en gaet daer hyse heet gaen, dien sal hij aff panden drie witte groten. Voirt waer yemant die desen waker misdede off onredelycke woirde gave van desen voirscr. punten, die salmen in byeden ende hy sal inleggen na costume van onser poirten ter tyt toe dat hy dat ghebetert heeft by mynen here van Vyanen ende by synen gericht, ende syn boeten daer aff betaelt heeft naden recht van onser poirten.

39. Item soe is overdragen ende geboden dat een yegelyc syn wake opter poirten mit syns selffs live houden sal off enen stercken man voir hem opter poirten ter waken seynden ende dan selve enen omganc an te nemen die wake te besyen, soe dat by den gerecht geordineert wert.

Van kijff ende sceldinge.

50. Item soe is onse lieve heer van Vyanen met synen gerecht overdragen, soe wie kijff off sceldinge maket bynnen onser poirten vriheit, het waer man off wijff, ende den anderen sprake dat hem ghinge an syn lijff off an sijn ere, dat die borgermeysters betughen mochten met twee wittaftighen ghetugen ende tgericht bekende na den getuge dattet den anderen ghinge an syn lijff off an sijn ere, die soude verbueren drie pont alsoe dicke als hyt dede ende ment betughen mocht.

51. Ende soe wie van desen bruecken bruekich worde dien sullen die borgermeysters in bieden off yemant van den gerecht, ende die gheen die daer in gheboden worde, die sal inlegghen na costume ende gewoente van onser poirten ter tijt toe dat hij die bruecken gebetert ende betaelt heeft.

52. Voirt waert sake dat yemant van desen bruecken voirscr. bruekich worde en sijn viertienacht in gelegen had ende onse borgemeysters gheen goet daer an en vonden off dat sij selve seyden dat sij gheen goet en hadden, waert een manhoeft, die soude daer voir in. vengnissen leggen in hanneken, elck atmale om drie scillinghe in afcortinghe van den boeten voirs. ter tijt toe dat hij sijn boeten daer aff verlegen hadde.

53. Ende waert dattet een wijffhoeft waer, die soude voir dese voirs. brueken den steen draghen van der waterpoirt, ter kercken toe. Ende waert sake dat yemant ontrumede van desen voirs. brueken, die souden ballinc wesen slants ter tijt toe dat hij den heere ende der poirten van Vyanen dat gebetert had.

54. Voirt soe sal hier aff tughen een yegelic die die borgemeysters hier aff tot enen ghetuge vermanen, naden ouden haercomen.

Van kijff ende vechtelic.

55. Item waert sake dat yemant kijff off vechtelic makede daer een vrede off quaem, dat is te verstaen die een poirter tegens den anderen, die souden die borgermeysters in doen bieden ende die sullen inlegghen vierthien daghen, ende bynnen den yersten acht daghen soe moeghent hoerre twier vrienden zoenen off sij kunnen, ende zoenens die vriende nyet soe salt tgerecht zoenen bynnen den anderen acht daghen. Ende wes dat gerecht dan daeraff seyt, dat is by eenre penen van twyntich poirt ponden, alsoe dicke als sijt weder seggen off weder spreken.

56. Item waert sake dat yemant enich kijff of vechtelick makede als voirs. is, dat is te verstaen een poirter tegens enen vuthemsche man off een vuthemsche man, die een tegen den anderen, die sullen die borgermeysters inbieden ende, overmits dat die vuthemsche man sijn vriende nyet bij hem en heeft, soe sullen sij dach hebben twe daghen lanck hoer vriende daerbij te werven, also verre alss sij voldoen nader ouder costume ende gewoenten onser poirteren; so sullen sij bynnen den tween yersten daghen bij schijnender zonne weder incomen ende een huys kyesen bynnen der poirte van Vyanen ende daer sullen sij inlegghen vier daghe lanck ende so moeghent hoer vriende zoenen bynnen den yersten twe dagen. Ende en zoenens die vriende nyet soe salt tgerecht zoenen bynnen

den anderen twe dagen. Ende wes zoene dat onse gerecht hier aff seyt dat is bij eenre penen als voirs. is, ende van der zoenen sal onse gerecht hebben eenen ouden dordrechtschen gulden van den ghenen die sy meest in den onrecht vijnden.

Ghebot ons lieffs heren a° XIIII^c ende seven in vigilia Nicolai.

57. Item soe dede onse lieve heere van Vyanen opten selven dach in der kercken seggen, dat alle eenlopen poirters in comen sullen bynnen Vyanen tusschen dit ende sonnendach naestcomende ende daer by hem te bliven ende mede te doen gelyck andere poirteren, soe dat behoert. Ende wie des nyet en doet die sal verbuert hebben syn poirtrecht beheltlycken der poirten hoers rechts daer aff ende en sullen bynnen drie jaeren na deser tyt gheen poirter weder werden mogen noch der poirten noch des poirtrecht hier en bynnen erghent in te ghenieten.

58. Item dat alle ons lieffs heren ondersaten; die onder hem in synre landen geseten ende gecomen hebben gheweest, by hem comen sullen ende by hem bliven in synre poirten voirscr. waer yemant die des nyet en dede ende anderswaer weecke, die doet hy opseggen hoer buerscap ende en wilder tot ghenen tyden voir ondersaten verantwoerden noch weder onder hem hebben mitter woen, ende waer yemant die daer en boven weder onder hem quaem mitter woen, daer woude hy syn beraet op houden, wat hy daer mede doen woude.

59. Item waert sake dat enich van onsen poirteren waeren die nyet tegenwoirdich en waeren, die sullen rechtevoirt in comen ende hoir wapenscouwinge doen van sulcken harnasch als sy op geset syn ende bynnen der poirten bliven gelyc den anderen off enen anderen hores gelyc mitt synen harnasch houden in synre stat, wie des nyet en dede die verbuerde alle dage een poirt pont totter tyt toe dat hyt dede.

Ghebot ons lieffs heren a°. XIIII^c ende XII opten beloken Paesdach.

60. Onse lieve heere van Vyanen doet ghebieden alle synen poirteren ende ondersaten die onder hem geseten syn, dat sy by hem ende onder hem bliven ende in ghenen landen anders-

waer, in steden off sloten, en trecken ligghen, then waere off yemant om syn kenlike wittaftighe comanscap of andere noetsaken vuttoghe ende weder quame alss hy die ghedaen had. Waer yemant die daer en boven anderswaer in enich stede of slot ghinge liggen, also menigen dach alss hy vutwaer soe soude hy verbueren tegens ons ende onser poirten alle daghe een poirt pont, ende dat sullen onse burgemeysters in der tyt van onser poirten wegen ende onse scouten van onser wegen in onsen lande tot alre tyt tot hoeren goetduncken vut richten moghen an hoeren goeden, dat sy erghent in onsen landen hem toebehoerende vynden moghen, ende vynden sy dan gheen goet in der tyt ende hem namaels enich goet an quame, daer mochten sy an rechten. Ende vonden sy gheen goet mit allen, so mochten sy an syn lyff richten off hy weder in den onsen quaem, ter tyt toe dat hy datt ghebetert had.

61. Onse lieve Jonchere van Brederode is met synen gerecht ende mitter vroetscap overdragen ende doet gebieden, dat nymant aen geen zijde van der Lecken en provande op thien oude scilden, ende dat goet te verbueren soe dicke alsmen dat bevynt. Ende die ghene die scuten hebben en sullen nyemant over der Lecken vueren, sy en hebben oerloff van minen lieven Joncheren op die scuyt, ende thien oude scilde te verbueren. Ende dit gebot sel dueren totter tyt toe dat myn lieff Jonchere anders overdraecht. Overdragen ende gesloten opten beloken paeschdach a°. etc. LXXXIIJ.

Overdracht hoe dat men recht doen sal van pacht anno XIIII^c LXI.

62. Item in den jare XIIII^c ende LXI soe is onsen lieven heer Reynolt, heer tot Brederode, tot Vyanen etc. mit sijnen vrunden, die doemproest ende anderen sijnen maghen ende vrunden, mit sijnen gerechte ende goeden mannen overdragen om orbaer ende nutticheit sijnre gemeente ondersaten, dat alle die ghene die ghearft sijn in den lande van Vyanen die sullen horen pacht panden met schout ende scepenen, ende die pandingen zellen staen XIIII daghen lanck, ende teynden de XIIII daghen soe mach die gheen, die men sijnen pacht sculdich is, scatten aen des pachters goet waer hij aen gescat wil wesen ende wijst, soe wel dat van sijnen erven off op sijnen erve is, wair hijt in den lande van Vyanen bevijnden

kan. Ende dese scattinghe sal men scatten den derden pennynck beter tot dess heeren behoeff. Ende wil die heer die scattinge aen hem nemen, soe sel hij den lantheer die die scattinghe begeert, dat gelt opleggen, ende die heer sal houden sijn beraet van der scattinge na den rechte van den lande, dat is te weten van erfenisse XIIII dagen lanck ende van reet goed ende tijlbaer have van twee dage op den derden, off die heer mach den lantheer die die scattinge begheerde die scattinghe te goede scelden off hij will.

63. [1]) Item wordt aldus geuseert, dat een grontheer oft lantheer mit schout ende schepenen mach panden voer twee jaeren achterstallige pachten ende voer dat lopende derde jaer. Ende altijt is die grontheer naerder sijnen pacht te besweeren dan die pachter te ontsweeren.

Overdracht van pachten ende erffpachten ende van loeft van pachten, anno XIIII^c ende acht.

64. Item soe willen wij ende onse gerecht, waert sake dat enich gebreck gheviel van den verleden pachten, tsij erfpachten off ander pachten, dat houden wij mit onsen gerecht an ons tot onser verclaringe, overmits dat die lande vuest ende onghebruyct gelegen hebben. Ende waer yemant, die daer en boven over onser verclaringe recht socht, die verbuerde tegens ons ende onse gerecht een peyne van vijff oude gel. gulden. Ende nochtans en soude onse gerecht daer en teyndens gheen recht daer over wijsen off doen.

65. Item waer yemant die onder ons ghelant ende ghearft waere, die van sijnre lanthuer off pacht ergent buyten den onsen in anderen gerechte geloeft off wilkoer naem, daer off en soude onse gerecht dan daer en teynden gheen recht doen noch daer over staen, overmits dat sij ons rechts yerst affgegaen ende trecht anderswaer ghetogen hebben.

Van vutheemsche luden die van buten mitter woen coemen.

66. Item soe hebben wij ghegeven ende gheven alle den ghenen, die van buten onder ons vut anderen steden ende

---

1) Deze bepaling is met een latere hand, uit de 16e eeuw, bijgeschreven.

landen metter woen comen, ende hoer poirtrecht off buerrecht onder ons wynnen ende ontfangen, dat sij van alre schout, die sij buten eer sij onder ons metter woen quamen gemaect hadden, vry ende onbelast daer aff in den onsen wesen sullen, ende dat onse gerecht daer aff over hem gheen recht doen en sal, vutgesceyden off sy onder ons off in den landen die mit ons in enynghe staen enighe wilkoer gedaen off schout gemaect hadden, daer aff ende van alre scout, die sij maken na dat sij onder ons mitter woen gecomen sijn, sal men yegelijcken recht doen na onsen lantrecht.

Van bodenloen ende van dagelixschen arbeyde, anno XIIII^c ende acht.

67. Item van bodenloen, dat is te verstaen van knapen ende meechden, so willen wij dat wie die boden houden dat sij hem teynden hoerre aessen, als sij vutghedient hebben, hoir gelt geven ende betalen sullen, off men sal hem hoer ghelt vut panden tot hoerre vermaninghen ende vutrichten bynnen viertiendaghen oft mit allen recht verwonnen waer. Ende waer yemant die mit sijnre bode schele crege oft twist bynnen der aessen, ende sij nyet en overdroeghen, so mochten sij scheiden bij den gerecht off bij hoirre twier vriende, ende wes sij dan overdroegen dat soudmen den bode doen off men soudt hem vutrichten als voirscr. is. Wair oick yemant die sijnen bode oirloff gave bynnen sijnre tijt, buten gescheit des gerechts off hoirre twier vriende, daer die bode op croende, die verbuerde tegens den bode die vol aessen ende onsser poirten daer toe enen ouden gulden. Ende waert dat enich bode vut sijnre aessen off dienst ghinge bynnen sijnre tijt sonder gescheit van den gerecht off hoirre twier vriende daer men op croende, die verbuerde tegen onser poirten een jaer vut onser poirten vriheit te wesen ende der poirten enen ouden gelres. gulden.

Van allen dagelixschen arbeit ende loon.

68. Arbeidslude, die men dagelix om gelt ende loon wint, dien sal men hoir ghelt ende loon als sijt verdient hebben gheven ende betalen, off men salt hem onvertoicht over dwersnacht vutrichten ghelt off pande, want sij des qualiken langer ontberen moeghen dan des etens, overmits dattet zwetich ende bloedich loen is.

Van den boedelen die bynnen der poirten besterven daer huijssen toe hoeren, anno XIIII^c ende XI op onser Vrouwen avont purificatio.

69. Item soe is onse lieve heere van Vyanen mit sijnen gerecht ende vrienden overdragen als hier nae bescreven volcht. In den yersten soe wanneer een boedel besterft bynnen der vryheit van onser poirte tot Vyanen, daer huys ende hoffstede tot den boedel toe hoeren so moegen die gheen die daer in bestorven sijn, zamelic in den helen boedel bliven sitten also lang als hem des genuecht. Ende ist dat yemant die in den boedel hoert, een off meer, hoir deel vut den boedel hebben willen ende schiftinge ende deilinge gheren, die sullen dan overgheven den eygendom van den huse ende van der hoffstede voirscr. ende mit den anderen, die in den boedel bliven sitten, overdragen om een redelic gelt, bynnen jaers te betalen, ten ware dat sij selve mit gunste anders overdrogen. Ende vut sake dat die gheen die aldus sijn deel vut den boedel hebben woude, den eygendom dan nyet over en gaven als voers. is, die sullen dan voirtaen allen onraet van den huse ende hoffstat voirs., also cleyn ende also groet verwaren gelijc off die alinge eygendom daer off alheel hoer waer. Ende waert sake dat sij dien onraet voirs. nyet en verwaerden, soe moegen die borgermeysters onser poirten van Vyanen dien voers. onraet also groot als dien dan buert te wesen, an hem rekenen totter tijt toe dat die onraet also groet geworden is als hoer deel daer aff belopen mach off weerdich is, ende moghen dan dien eygendom voirt vercopen ende overgeven van onser poirten wegen, ende dat sal stantaftich wesen ende bliven gelijc off die eygendom an onser poirten bestorven ware.

70. Voirt waert dat yemant, die oick in den boedel bestorven ware, vutlandich waer, soe mach die schout van sheren wegen den voirs. eygendom overgeven gelijc off hijt selve waer, ende alsulc boedel deel als hem in den boedel bestorven mach wesen onder onser borgermeyster hande te bliven totter tijt toe dat hij quaem ende den eygendom selve quyt schoude.

71. Voir van allen boedelen die voir desen tijt bynnen der vriheit van onser poirten bestorven sijn, daer die boedel aff geschoert is, die sullen mit malchander overdragen bynnen drie maenden na datum deser overdrachte, die husinge ende hoffstede aen ene te brengen, off een yegelic alsoe menich als

daertoe hoert sal daer en teynden van sijnen deel enen alinghen onraet verwaren, ende daer voert mede te doen als voirs. is, mer waert dat sij in deser maten die husinge voirs nyet scheiden noch overdragen en konden, soe soude die ghene die dair ghebreck in had den anderen sijn deel setten moeghen op een ghelt, te nemen off te gheven, ende waert dat die ander dan nyet et koor bynnen XIIII daghen daer na, so soud hij daer en teynden van des anderen deel, die dat gheset had, enen alinge onraet mede verwaren ende dair mede te doen alss voirs. is. Mer alle boedelen die bestorven sijn ende noch zamentlic zitten onghescuert, die moghen voirt bliven sitten ter tijt toe dat sij hoeren boedel schueren willen, ende dan daermede te doen alss voers. is.

72. Voirt had yemant enighe ledighe ombetijmerde hoffstede bynnen der vriheit van onser poirten voirs. die aen sijn woenstat nyet gelegen en waer, ende van alle anderen ledighen ombewoenden hoffsteden, daer aff sal men doen ende ghelden sulcken onraet, als bij ons ende onsen gerecht daerop gheset sal werden.

73. Ende viel hier enich ghebreck off arguaci inden punten voirs. tot eeniger tijt, dat houden wij mit onsen gerecht an ons tot onser verclaringhe. Dese overdracht voirs. wert overdragen als voirs. staet bij ons ende onsen gerecht ende vrienden int jaer ons heren M. IIII^c ende elve op onser liever Vrouwen avont purificatio.

Van goede vut bestorven boedelen te winnen.

74. Item waer yemant, die vut enen bestorven boedel van schade off schoude goet winnen woude mit recht, dair die boedelherde gheen weer op en dede, die soude an elke hant nemen drie manne ende daermede houden, als recht is, dat ment hem sculdich is, ten waere dat hij sijnen schijn daertoe dede dat hij also ellendich waer, dat hij nyemant en had daer hijt mede doen mocht, dan soude hij dat selve houden als voirs. is ende also menighen eedt daervoer doen als hij menighen manne an elke hant gehadt soude hebben. En waer yemant die in enen boedel bestorven waer vutlendich off onmundich, waer dat men recht op socht, dien mach sijn naghelnaest verantwoirden als recht is, waert dat die rechte voicht off die boedelherde hem nyet en verantwoirden.

75. Item waer yemant vutlendich, daer men recht op socht, ende hem sijn naghelnaest nyet en verantwoirde alse recht is,

so soude die clager an elke hant enen man nemen ende daer mede houden, alse recht is, dat ment hem sculdich waer, dan soudmen hem voirt richten als recht is.

76. Item alle onmundighe off weeskynderen, die onder ons besterven, daer die rechte voecht aff buten in anderen landen woent, die en sal die kynderen nyet vervoechden ten waere dat hij onder ons mitter woen qvaem ende bleve, ende die sal men van onser heerlicheit bij den anderen maghen besorghen ende vervoechden.

Ghebot van den dobbelen ende van boeveryen anno XIIII^c ende vivve.

77. Item waer yemant, die tegen den anderen dobbelde off enigerhande spul spuelde om ghelt, ende hem meer off wonne dan hij reets ghelts bij hem had, ende den anderen hielde weder sijnen danc in den huse opten berde off opter straten, dat woude onse lieve here van Vyanen richten alst gheweldelijcken saken.

Van den dobbelen ende van boeveryen anno XIIII^c ende XIII des sonnendaghes na Agnetis.

78. Onser lieve here van Vyanen heeft mit sijnen gerecht ende vrienden overdragen groten last, die vallen mocht van den dobbelen so men tot Vyanen dagelicx dobbelt, daer hem onder sijnen ondersaten ende luden groet gebrec, perlement ende vechtelic aff comen mochten, datter sommighe liveloes, goedeloes ende verderfflic bij mochten werden, dat hij zeer node had, ende heeft daerom een ordinanci daer aff geset ende geordineert, dat hij voer tbest gedaen heeft, die hij enen yegelic gebiet te houden bij den penen also die ordinanci daer aff inhout ende hierna bescreven volcht in deser maten.

In den yersten soe willen wij, waer dat men dobbelt in den onsen, dat sal wesen vyaensrecht na den ouden haercomen ende gelt noch kansse te versyen.

79. Item wat ghelt dat men opslaet opten berde dat men nyet en kende off nyet goet en waer, dat sal die ghene die dat hout winnen off verliesen tot sulcker weerde als die weert seecht dattet goet is.

80. Item soe wie enich gelt voer hem set opten berde, een stuck off meer, daer hij op dobbelt, soe mach yemant, die

daerop gewonnen heeft tyen gulden off meer, een stuck gouts daer off trecken ende den weert laten syen, ende tot also vuel alst die weert weerdeert sal hijt nemen ende gheven den anderen voirt daerop off doent hem gheven dat hij tsijn hebbe.

81. Ende waert datter meer lude dan een op eens mans gout gewonnen hadden, wie dess yerst begeert die mach dat gout na hem trecken, ende off dat gout beter waer dan hij daeran ghewonnen had, dat soude hij den anderen opleggen off doen leggen tot weerderinge des weerts.

82. Ende waer yemant, die hem dess weren woude, dat men sijn gout nyet striken en most, also dick als hij daer weer in dede, so soude hij tot elcker tijt als hijt dede verbueren twijntich poirt ponde, halff onsen lieven here van Vyanen ende halff der poirte.

83. Ende waer yemant die den anderen foberdi daer over dede off in besichde, dien soudmen inbyeden ende dat richten na ghewoenten onser poirten.

84. Item waert sake dat yemant dobbelde anders dan om reet gelt ende dat hij yemant schuldich bleve tot enen nobel toe off daer en binnen, daer aff soudmen den anderen, also verre als hijs begeert, bynnen den yersten atmale rechtevoirt recht doen gelijc oft van sijs goede waer. Mer waer yemant die dat over den atmale liet staen dat hijs den gerecht nijet bij en bracht ende rechts daer off gheerde, daer en sal onse gerecht dan dair en teynden gheen recht aff doen.

85. Item waert sake dat yemant over dobbelspul bynnen enen atmale opten anderen wonne, dat hij en meer sculdich bleve dan een nobel, daer aff en soude die gheen, die dat opten anderen ghewonnen had, nyet hebben, mer also vuel als hij meer dan enen nobel off yemant ghewonnen had, also vuel soude mijn here ende die poirte van elken hebben, ende dat an hem beyden vut te rechten alss sijs goet.

86. Item waert sake dat yemant ghedobbelt had ende sculdich bleve, so mach die ghene die op hem ghewonnen had tot enen nobel toe off daer en bynnen, off onse borgers waert dats meer waer dan een nobell, also verre alsij sijns goets nyet en vijnden aen te richten als voirscr. steet, dien daer voer in doen byeden in een huys te liggen, nader ghewoenten van onser poirten vanden inliggen, ter tijt toe dat hij daer aff voldaen had. Ende waer yemant die dat verbrake off vutghinge eer hij voldaen

had, dat soude onse lieve here ende onse poirte an hem richten willen, gelijc off hij van anderen saken in gheboeden waer na gewoente onser poirten daer aff.

87. Item soe wie yemant enich ghelt leent op dobbelspul off boeveryen, valt hem daer in ghebreck int wedercrigen off valt den borgen gebreck, die daer voir loven, dat sij ghelden off leysten off schade daer bij lijden, daer en willen wij gheen recht aff laten geschien, wie oic ede off sekerheit van yemant daer aff ontfing, hoe sij dat deden, dat soude onse lieve heer willen richten als an den ghenen die hem sijnre heerlicheit bewonde.

88. Item dess gelijcx willen wij, of yemant enigerhande andere boeverye off spul tegen den anderen spuelde, het sij sotsen, potreynen, weyen, zeylen, traetzen, caetsen off wortafelen, kolffslaen, ryettrecken off enighe boevery, hoe dat sij ghenoemt sijn, dat tot also vuel ghelts coemt, als voirsc. is, daer aff te doen ghelijck voirs. staet.

Van dobbelen om tgelach datmen lewen heit.

89. Item soe willen wij, waer men om tgelach dobbelt, op wien dattet valt, diet verliest, daer salt die weerdt an houden, mer waer yemant dair hijs nyet bijsonder anhouden en woude, dien sal zij zonderen ende noemen, eer hij beghint te dobbelen.

90. Item waer men om tgelach dobbelt, daer en sal men nyet vorder int vat wynnen dan dat gelach datter tegenwoirdich verteert is. Ende wie vorder opten anderen wonne daer aff en soud hij nyet hebben, mer dat soude myn heere ende die poirte hebben ende desgelycx also vuel van den ghenen die dat ghewonnen had, ende dat vut te richten van hem beyden als voers. is. Ende dat sal die weert sculdich wesen onsen borgermeysters des anderen dages bij te brengen bij eenre penen van XX poirt ponden, halff den heer ende halff der poirten.

91. Item waert sake dat die weert an yemant meer hielde dan dat gelach datter tegenwoirdich verteert is, also dick als hij dat dede, soe soude hij verbueren X poirt ponde, halff den heer ende half der poirten.

92. Item waer yemant die tgelach verdobbelt had off die int vat meer verloren had, ende den weert ontghinge, dat soudmen den weert rechtevoert als hijs begheert vutrichten als sijsgoet. Ende vonde men sijns goets nyet also vuel, soe soudmen hem daer voir inbyeden in een huys te leggen, na der gewoenten onser poirten van den inligghen, ter tijt toe dat

hy daer aff voldaen had. Ende waert sake dat yemant dat verbrake off vutghinge eer hij voldaen had, soe soude mijn heer ende die poirte dat an hem richten willen, gelijc off hij van anderen saken in gheboden waere nader ghewoenten onser poirten daer aff.

93. Item waert dat yemant in enighen der punten voirs. enyge ny vonde vynden woude, off dat onser ondersate buten den onsen dobbelden off boevery deden, als voirs. is, ende sij enyge cloecheit hier in sochten off besichden, dat souden onse lieve heere ende die borgermeysters selve besien ende dat caven tot hoeren goetduncken ende richten na der ordinanci voirs. gelijc oft in den onsen geschiet waer. [1])

Nota van vuersteden, anno XIIII^c ende XVIII.

94. Item des sonnendages na Agnetis virginis anno XIIII^c ende XVIII wert in den kercken geboden, dat nyemant stoken noch vuer en soude hebben in cameren off ander vutlaten off op zolre, boven noch beneden, them waere datter scoorsteen in waren, die bynnen ende buten van den brande versekert waren; also menich werven als men erghen vuer vonde in cameren off ander vutlaten, boven off beneden, daert soe nyet besorcht en waer, soe woudmen dien aff panden enen ouden gulden tot onser poirten behoeff, ende dessgelijcx mede den ghenen die die cameren verhueren.

95. Voert soe doet men enen yegelycken seggen, dat nyemant gheen cameren en verhuer na desen tijt vuer in te hebben tensij dat sij voer den brant versekert ende versorcht sijn mit scoorsteen bynnen ende buten ende anders wael bewaert, also dicke alss daer yemant over dede, dien woudmen aff panden een ouden gulden ass voers. is.

Van den gasten te husen.

96. Item is geboden enen yegelycken, dat sij toe sien van hoeren boden ende gasten, die sij husen off houden, dat sij daer voir verantwoirden mogen, want schiede erghent enighen schade van hem luden, dat woudmen richten ende houden an den ghenen, daer sij thuys toghen, elx sye daerom toe.

1) Hier volgen in het Hs. (fol. 24—28) eenige breedvoerige ordonnantiën van 17 Februari 1490, houdende eene evaluatie van de munt, overgangsbepalingen betreffende de betaling van oudere schulden en renten, en prijzen van levensmiddelen en andere waren, eindelijk betreffende de graanprijzen en het gewicht van het brood, die hier zijn weggelaten.

Nota van den vletquaet.

97. Item waert sake dat yemant enich vletquaet in sijnre hofstede droeghe off dat yemant stoecte off keersen kleemde dattet bernde, soe datter loope off gheruft aff quaem, dien soudmen aff panden drie poirt ponden tot onser poirten behoeff off men sal en dairvoir inbyeden alss gewoenlyc is.

Van den eede, lest overdragen anno MIIII^c ende LXI opten Meydach.

98. Onse lieve heere van Brederode, van Vyanen etc. doet een yegelijck weten, hoe dat hij mit eendeels sijnre maghen, vrienden ende gemenen gerechte, ter eren Goids ende tot salicheit der zielen, overdragen is ende gehouden wil hebben bynnen sijnre stede ende landen van Vyanen van enigen eden, die voir sijnre dingbancken gezwoeren worden op verbuerenisse ende correctien hier na bescreven.

99. Item soe wie dat voir der dingbancken ons lieffs heren voirsc. voir scade off voir scult mitten rechte aen gesproken ende beclaget warde, ende dat die die angesproken is sijn onscult ende eedt dair voir doet, ist dan sake dat die anlegger van der toespraken, bynnen der eerster maent dair na hem die voirganger also gezwoeren had, mit waeraftiger levendiger conde hem anbetugen ende beschinigen mochte, dat onse lieve here voirsc. mit sijnen gerechte docht dattet getuych genoech waraftich bewesen ende bij gebracht waer, dat den eedt quellic ende menedich waer gezworen, soe sal die menedige persoen op enen sonnendach, die men hem bij den gerecht voirsc. beteyckenen zal, voir der homisse in een paer lynnen cleder in der processie voir den cruce sonder meer an te hebben openbaerlic gaen. Ende dede hij dess nyet, soe sal hij sijn twe voirste vingeren, daer hij den ede mede gezworen had, dair an verbuert hebben ende die sal men hem sonder lang vertreck offhouden ende dat hem in gheenrewys verdragen, ende hier toe sal dan die menedige persoen betalen den aenlegger der toesprake bynnen die naeste XIIII dagen, na dien datten eedt valselic bewesen waer als voirs. staet, dat selve dat hem die menedige persoen sculdich waer. Ende en gesciede hem die betalinge also nyet, so sal die rechter hem dat terstont vut sijnen alre reedsten goede, rue-

rende ende onruerende, soe lange alst daer is vut halen ende vut panden gelyck tsheren scult ende den aenlegger voirsc. dairmede betalinge doen.

100. Item waert sake dat yemant den anderen menedich betugen woude ende hem dat anseyde, ende des dan nyet bij gebringen noch waraftich betugen conde, die sal staen totter selver correctie voirscreven.

Die ordinancie van den beesten te schutten, anno MIIII^c ende LXI op ten meydaeh.

101. Item soe wie scade gedaen wert, ende dat goet wart geschut, die sal nemen twe sijn naeste buer, een boven ende een beneden, ende laten den scade besien, ende waren die bueren voirs. nyet wijs genoech, soe sal hij nemen twe goede wijse bouluden, ende laten dien den scade bezien, ende dat en sal nyemant den anderen weygeren buten nootsaken. Ende alss dit voirs. gesciet is, wil dan die gheen, die die scade gedaen heeft, nyet beteren bij die twe voirs. soe sal men hem verdagen voir trecht ende die scepenen sullen die twe getugen horen bij horen eedt ende hem dair nae vutrichten.

102. Item soe is overdragen bij onsen lieven heere van Brederode ende tot Vyanen etc. ende mit sijn gemeen gerechte dat een ygelijcke, die den anderen voir onse dingbanck mit recht toe spreket, dat die aenlegger sel seggen den ghenen die aengesproken wart, wair voir dat hij hem toe gesproken heeft off neen, men sel hem dair gheen recht aff doen.

Van der zoenen, lest overdraghen anno MIIII^c *ende* LXXII *op Ste Mathijs dach.*

103. Item soe is onse lieve heere van Brederode, van Vyanen etc. mit sijnen gerecht ende vrienden overdragen, in den eersten, soe wes zoene dat wij off onse gerecht zoenen, soe wie die zoene nyet en hielde, alsoe dicke ende menichwerven als hij die verzwege off weder seide, soe verbuerde hij tegen onser poirten XX ℔, nochtans wouden wij die zoene gehouden hebben van onser heerlicheit wegen. Waert sake dat yemant daer en boven den anderen misdede tzij mit slaen, mit steken off anders dat kenlic ende bewijslic waer, ende men mit wittaftigen waraftighen personen betugen mocht, datter van dier sake toe quaem, daer die soene oft gesleten waer, die soude daeraen verbueren veertich oude Vranckrijcsche scilden. Noch-

tant soe soude hij den ghenen beteren dien hij misdaen hadde tot cavelinge ons ende onss gerechts. Ende waert sake dat die misdader geen goet en had, die verbuernisse voirgenoemd mede te betalen, die soude daer voir in vangenisse leggen in hanneken, elck atmael om VI scillingen in affcortinge sijnre verbuernisse, ter tijt toe ende alsoe lange dat hij die verbuernisse daer off verlegen had. Ende wij sullen hem water ende broot leveren van der heerlicheit wegen, ende dese verbuernisse sal staen halff tot sheren ende halff tot onser poirten behoeff.

Van den vutheemschen luden.

104. Voirt meer alle die ghene die van buten onder ons mitter woen comen ende onse poirter worden off die in onsen lande buerrecht wynnen ende hem verbonden hebben vijff jair lanck onder ons mitter woen te bliven, die sullen teynden jairs ende dage, nadien dat sij poirter ofte buer geworden sijn, mit horen brieven tsy van lijffrenten off anders al alsulcx rechts mogen plegen als onse poirteren ende ondersaten. Voort meer soe wes recht dat onse poirteren ofte ondersaten in anderen lande gebuert van besettinge off van lijffrenten, des gelijcx soe willen wij enen ygelijcken wederom doen.

105. Onse lieve Joncheer Walraven heer tot Brederode, tot Vyanen, Burchgrave t'Utrecht ende heer ter Ameyden is mit sijnen raetsvrunden ende gerechte overdragen ende gesloten over dat zeer te beduchten is, dat dagelicx voer den rechte vele quader eden van scaden ende sculden geboeren, alss dat die clager geen eedt van scade off van sculden nemen en sal, hoe wel die sculdenaer sijnen eedt daer voir biedt, die clager sal d'aff geven eer den eedt gedaen wert den gerecht off den genen daer onse lieff jonchere dat belieft aen te comen, enen stoter, om den eedt te bet daermede te vertrecken ende te verscutten. Overdragen ende gesloten op S[te] Ponciaens dach anno etc. LXXXV.

Van den haecken ende ander instrumenten.

106. Int jaer ons heren MCCCC ende LXXIII op sinte Lucyendach soe is onse lieve vrouwe van Brederode, van Vyanen etc. als voecht ende momber van onsen lieven Joncheren, mit haren magen, vrienden, raide ende gerecht oudt ende nye overdragen als van den haken ende ander instrumenten, dair men slote listelycke ende subtylike mede op doet

ofte op breect, so doet men enen ygelijcken seggen, waert sake dat men bevynden conde dat hem yemant dair mede behelp heymelic off openbaer ofte aen hem hadde, die soude dair aen verbueren, also menichwerven als men dat aen hem bevynden cónde, vyff oude vranckrycsche scilden, halff tot sheren ende halff tot onser poirten behoeff. Ende dair en teynden sal hij op die caeck staen op een woensdach drie uren lanck, als van achte tot elve uren toe. Ende des en sal men nyemant verdragen. Ende waert sake dat yemant hier voir ontruimde ende vluchtich werde, die soude dan balling slants wesen ende en soude dat lant nyet weder mogen comen tegen den heer, ten waer dat hij sijn sentencie voersc. eerst voldaen ende volbracht hadde. Ende wair yemant die geen goet en hadde aen te richten dese voirsc. bruecke mede te betalen, die soude dair voir in vangenisse legen in hannigen, elc atmael om drie scillingen in affcortinge der bruecke voirsc., ter tijt toe ende alsoe lange dat hij die bruecken dair off verlegen hadde. Ende die borgemeysters in der tijt sullen hem van der stede wegen water ende broot leveren. Nochtan soe sal hij opter caick staen als voirsc. is. Ende waer enich smyt off sloetmaker die dese voirsc. haken ofte andere instrumenten, die men dair toe besicht, maecten dat men also in der waerheid bevynden conde, die soude staen totter selver correctie alss voirsc. staet.

Nota van den waker.

107. Voert meer soe is onse lieve vrouwe voirsc. op ten selven dach ende bij den selven overdragen van den waker die des nachts van des gerechts wegen waect. Soe wes dat hem begegent opter mueren off opter straten alst sijnen omganc is tsy van ruygen, onredelijcken ofte onbetamelijcken woirden ofte anders van eniger ondaet, dat sell hij den gemenen gerecht by sijnen ede by brengen. Ende dair na sal men dat rechten sonder yemants wederseggen.

Ghebode onss lieffs heren anno XIIII^c ende XVIII opten XIII^en dach.

108. Int jaer ons heren M. IIII^c ende XVIII opten heiligen XIII dach wert overdragen bij onsen lieven here van Vyanen, bij den Borgemeysteren, scout, scepenen ende bij anders den vrienden ende goede mannen alse Ghijsbert van Vyanen, doude

ende sijnen zoen Heynrick van Vyanen, Voern van Vyanen, Splinter van der Vliet, Jan Gheritszoen, Wouter Scade etc. in deser mate als hier nae bescreven volght, dat des sonnendages na XIII dach openbaerlick in der kercken vutgesproken wert. In den yersten soe doet onse lieve here van Vyanen gebieden alle sijne poirteren ende ondersaten die onder hem geseten sijn, dat sij bij hem ende onder hem bliven ende in genen landen anderswaer, in steden off sloten en trecken leggen, ten waere off yemant om sijn kenlijcke wittaftige comanscap off andere nootsaken vut toge en weder in quaem als hij gedaen had. Waer yemant die hier en boven anderswaer in eniger stede off slote ghynge liggen, also menige dach als hij vut waer, soe soude hij tegens onss ende tegens onser poirten verbueren alle dage een poirt pont, ende dat sullen onse borgermeysters in der tijt van onser poirten wegen ende onse scouten in den lande van onser wegen tot alre tijt vutrichten mogen tot hoeren gaetduncken an hoeren goeden, dat sij erghent in onse lande hem toebehoerende vijnden moghen. Ende vonden sij dan inder tijt geen goet ende hem namaels enich goet aen quaem, dair mochten sij an richten. Ende vonden sij geen met allen, so mochten sij richten an sijn lijff off hij weder inden onsen quaem totter tijt toe dat hij dat gebetert had.

Van dengenen die buten leggen.

109. Soe onbiedt onse lieve here ende doet alle onsen poirteren seggen die tot deser tijt nyet tegenwoirdich en sijn, dat sij rechtevoirt incomen tusschen dit ende over acht dagen naestcomende, ende bynnen der poirten bliven ende doen gelyc den anderen, wie des nyet en doet die sal daer en teynden verbueren alle dage tegen onser poirten een poirt ponde. Ende wat poirteren diet vut bleven, die hooftheren sijn off yemant onder hem had leggen, die soude verbueren alle dage twe poirte ponden, totter tijt toe dat hij ingecomen sij als voirs. is, ende dat alre tijt vut te richten alst ons off onsen Burgermeisteren goetdunckt.

Van den eenlopen poirteren.

110. Soe doet onse here seggen, dat alle eenlopen poirteren incomen sullen bynnen onser poirten tusschen dit ende over acht dagen, ende daer bliven ende mede doen gelijc anderen poirteren soe dat behoirt, wie des nyet en doet die sall ver-

buert hebben sijn poirtrecht, beheltlic nochtans onser poirten hoers rechts daer aff, ende en sullen bynnen drie jaeren geen poirter weder werden mogen noch der poirten noch der poirtrecht erghent in te genieten.

Van den ondersaten.

111. Soe doet onse lieve here seggen dat alle sijn ondersaten, die buten leggen, weder thuys comen in sijnen lande tusschen dit ende over acht dagen ende daer bliven, waer yemant die des nyet en dede, die soude verbueren alle dage een poirt pont als voers. staet vut te richten.

112. Item so heeft onse lieve here van Vyanen ghegeven onser poirten alle verbuernisse, die hier aff verbuert werden. Ende wil dat die borgermeysters onser poirten dat van tijde te tijde inwynnen als daer van yemant verbuert wert sonder yemant te verdragen.

113. Soe doet onse lieve here van Vyanen seggen dat hij alle die ghene, die vut getoghen sijn geweest ende buten gelegen hebben, van des sij daer an verbuert hebben tot deser tijt toe, om beden wil sijnre vriende voirsc. ende des gerichts overslaen ende quytscelden wille. Ende scelt hem dat quyt indien dat sij noch in comen ende doen mede gelijc anderen onsen poirteren soe dat behoert. Ende waer yemant die dair overhorich in waer, die soude dan ballinc onser landen wesen daer en teynden, beheltlic nochtan onser poirten sulker verbuernisse als hij dair in verbuerde an sijnen goeden vut te richten als voirs. is.

114. Onse lieff here van Brederode doet bevelen ende ghebieden een yegelijcken. Alsoe hier an ende doer den lande vast dagelicx zekere rutteren ende boeven vertrecken, datse nyemant en huse noch en hove, eten noch drincken en vercope, noch tot genen vere over en vuere. Ende waert sake dat sij hier in mijns heren lande lagen leiden, yemant vinghen off scaden, soe doet myn heer gebieden, dat mense mit den clockenslach vervolgen, vangen ende doetslaen sall sonder verbueren. Overdragen bij minen heer ende bij sijnen rade op St. Bartholomeus avont anno domini etc. LXXXIX.

Ordinanci van den vuer ende van den brande etc., a°. XVII in vigilia assumtionis Marie.

115. Item soe is overdragen datter vuermeysters wesen sullen tot Vyanen alse an der oostzyde opten langen dijck twe, alse II ende II after ander muren ende in der straten voer vorens tot after der kerc, ander moelen toe twe, alse II ende II opt mercvelt ende die strate after tgasthuys ende te vijffhusen, voirt ter kercken toe twe, alse II ende II an die oestzyde vander vorder strate twe, ende an die westzyde vander vorder strate twe, voirt opten corten dijck ende die strate van heren Jans tot Coenre van Herlaer ende die strate ondertusschen twe, ende in der strate daer Heynric van Vyanen woent ende die steghe omtrent twe. En dese vuermeysters sel men jaerlix setten, noemen ende vernyen, alss men die homans van der waken ende de wake vernyet off daer en binnen alss den gerecht oirbairlijcken dunct. Ende sij sullen dagelix tot alre tijt alst te doen is off alst hem van den borgemeysters gheseecht wert, omgaen ende die husen besyen off der koern, stro off ruwer in gedragen waer, dat ter sorghen stonde. Ende doen dat rumen also dat bijden recht overdragen is op sulken kueren alss daer op staen.

116. Item hierop sijn geordineert twe overste vuermeysters om off ons last viel van brande, alse an die oestzyde een ende an die westzyde een, alse II ende II.

117. Item alle die ghene die 'snachts die wake op ter mueren buert, die sullen opter mueren bliven ende elx zyn stede te houden ende daer nyet afscheyden in geenre wijs.

Mede is geordineert dat alle die scutte ende die boghen hebben ter muren lopen sullen den wakeren te bescudden, elx op syn quartier daer hy wonachtich is. Ende desgelijcx sullen allen de goede mannen die geharnascht ende getuycht sijn mede ter muren lopen, om die te helpen wairden, elx op syn quartier daer hy wonachtich is. Ende alle die blote, oudt ende jonc, man ende wyff, sullen voirt mit emmeren, mit oesvaten, mit lederen ende ander reescap lopen opten brande om dien te vervallen ende te doen dat hem die overste vuermeyster heiten doen.

118. Voirt waert sake dat enich gheruft quaem off dat wij buten enighen onraet gewair worden, so soude elc die des nachts die wake opter mueren buerde, syn stede op ter mueren

houden ende in gheenrewijs off scheiden. Mer wie des yerst gewaer worde die soudt rechtevoert te weten doen. Ende dan sullen die scutte ende alle die goede manne die geharnascht ende getuycht syn ter muren lopen elx op syn quartier. Ende alle ander blote, oudt ende jonc, sullen vergaderen opter straten by haeren oversten vuermeyster alss voirscr. staet om offter erghent brant op ghinge dien te vervallen.

Van den bussen.
Voirt soe is gheordineert van den bussen ende van den busmeysteren off er te doen waere.

119. Soe sullen tusschen Batesteyn ende die waterpoirt an beyden sijden van den nyen toren, ende in der voerpoirt van der waterpoirte aan beiden sijden bij den bussen wesen, Hubert van Laer, Jan Jacobs zoen, Martyn Tymmerman, Ludeken van den Oever. Ende voirt van der waterpoirte tot Gheenkens poirthuse Goesen van Nyesteyn, Gherit van Zande, Hubertus Tymmerman. Van Gheenkens poirthuse totter moelen toe ende daer omtrent, Alart van den Wale, Hensberch Sulcken. Voir der Vyaensche poirt ende voert van daer tot den ouden molenwerff toe ende daer omtrent Jan van Coude, Beernt van Tulle, Jan Zweyn, Gherrit Joest.

120. Item tot Batesteyn ende daer omtrent Gheryt Jans mit den huysgesinde. Ende dese lude te vernyen als te doen is by den gerecht.

121. Item soe doet men enen yegelijcke seggen van alle deser poynte voersc. dat alle man willich sij dese voirsc. punten mede te doen als voirsc. staet, ende elx doe daer hij toe geset is. Waer yemant die dair onwillich in waere ende des nyet en dede, dat woude onse lieve here ende onse gerecht aen dien houden ende rechten dat na hoeren goetduncken.

122. Item soe doet men alden goeden mannen ende den scutten seggen dat alle man syn harnasch ende hoer boeghen reyde ende rede hebben ende hem saten bij hem te hebben, om alle saken die ons ruekeloes wedervaren mochten.

123. Item is gebode op dese selve tijt ende enen yegelijcken doen seggen in der kercke, dat nyemant ghelt op yemants harnasch, boghe off weer en lene noch te pande en neme, wair yemant die dat dede ende men dat vernaem, dat woude onse lieve here off onse gerecht sonder ghelt van hem weder doen halen.

Van ycken. [1])

124. Item tot wat tyden schepenen sitten omme te ycken tonnen, kannen, maten, poirtgewicht oft anders, soe sullen sy hebben van elcke tonne eenen stuver, van elck pont eenen halven stuver ende alle ander gewicht daer onder een sextgen, van een quaerts tonne eenen halven stuver ende alle ander kannen oft maten (tsy mengelen oft pynten) een oertgen, van een elle te ycken eenen halven stuver, van een schepel twee stuvers, van halve schepelen, spint oft halff spint eenen stuver ende van halve voeten oft kannen byers eenen halven stuver. Ende allet gheen dat eens geyckt is geweest ende dat oude teyken noch heeft, sal men halff ghelt aff hebben nae advenant als voirscr.

Op dootslaghen.

125. Reijnolt heer tot Brederode, tot Vyanen, Burchgreve t'Utrecht ende heere ter Ameijde is overdragen bij rade ende consente sijns gerechts ende goeder mannen van sijnre ghemeenten alsulcken punten als hier na bescreven staen in den jaer ons heeren dusent vier hondert negen ende veertich.

In den eersten waert dat bynnen onser stede van Vyanen ende lande off bynnen onser stede van der Ameyde ende lande enich ongeval ghesciede, dat yemant doot bleve, dat setten wij terstont in vreden van al den onsculdighen maghen op beiden zijden, die in onsen steden ende landen voirsc. wonaftich sijn, duerende drie atmael lanck. Ende bynnen dier tijt en sellen des doden maghen gheen wrake daerom doen op dess ontsculdighen hantdadighen maghen. Ende waert dat yemant daer en boven missdede dat willen wij aen hem rechten, als aen enen vredebreker mitten zweerde aen sijn lijff, gelijc off hij dien vrede selve mitter handt ghegeven had. Ende soe wes vrede, dat men daer en teynden van dootslagen nemen sal die sal dueren twaelff weken lanck. Ende dit punt sal men alle jaer kundighen ende vernyen opten heyligen jairs dach in allen kercken in onsen steden ende landen voersc. om enen yegelijk te waeren ende te laten weten dat hij nyet en misdoe.

---

1) Deze bepaling is met eene latere hand (van de 16e eeuw) op f. 35 verso geschreven.

Op arbcytsludc.

126. Item waert dat yemant enighe arbeyts lude wonne, het waer man off wyff, hem te arbeyden bynnen onser stede off daer buten bij dach hueren, off enich werck aen name te maken voergreeps om sijn loon daer aff te hebben, die sal daerbij nemen twe personen te tuge om haer voerwaerden te vestigen. Ende waert dat die ghene in sijn werck nyet en quame off dat hij int werck quame en daer vut ghinge buten oorloff zijns meysters, eer dat hij sijn werck voldaen had, soe verbuerde hij alle dage een pont. also verre alst hem vermaent werde van den ghenen die hem gewonnen had bij tween personen. Ende so mach die ghene sijn werck bestaden aen een anderen ende soe wes dattet meer coste dat sal die arbeytsman betalen. Ende waert dat sij hieromme twiachtich werden ende yemant den anderen hier om voer tgerecht toe sprake ende die tuge daerom geboden worden haer konde hier off te seggen, dat sullen sij terstont doen by enen koer van enen ponde also menichwerven als hij des van onsen rechter vermaent worden. Ende wes zij tughen daer en sal nyemant ontscout voer doen.

127. Ende dese kueren die hier aff verschijnen zullen, hebben onse lieve here die ene helft ende onse gerecht die ander helft. Ende die selmen den ghenen die bruekich wert off halen mitten bode als heeren scout. Ende waert dat hij gheen goet en had aen te richten soe sullen die boden hem bieden in te leggen ende daerin te bliven ter tijt toe dat hij sijn koeren betaelt heeft ende ghebetert bij den gerecht dat hij gebroect heeft. Ende waert dat hij inlaghe ende daer vut ghinge off dat hij niet in en ghinge leggen, dat sal onse heer mit sijnen gerechte rechten tot horen goetduncken.

128. Ende waert dat dese arbeytslude hoer loon nyet betaelt en worde alss hem geloeft waer, dat sal men hem vutrechten alss men van outs haer toe gedaen heeft nae inhout onser hantvesten.

Ordinanci also alst recht weder gheopent wert a° XIIII° ende acht, dat om des oorloges wille ende ander ghebreke lange op gestaen had.

129. Item so syn wy Heynrick heer van Vyanen, van der Goye, borchgrave tutrecht ende heer ter Ameyden, overdragen bij onsen gerecht ende bij rade ende goetduncke onser vriende,

want men om ghebrecs wil ende last van oirloghe, die wij ghehadt hebben, gheen recht in onsen steden ende landen gedaen en heeft, dat voert best ghedaen is, dat men voertaen enen yegelic recht doen sal over al in onsen steden ende landen inder manieren als hiernae bescreven volcht.

In den yersten soe willen wij ende onse gerecht dat alle scout, die gemaect is voer sinte Remigius dach int jaer XIIII[c] ende seven, daer die daghe der betalinge op die tijt off geleden ende omcomen waeren, op staen sal een jaer lanc van des manendages na sinte Urbanus dach naestcomende om hantgelt, dat is te verstaen van tyen ponden een te reynten, tot tyen ny gulden toe off daer en boven. Ende scout die gemaect is als voirsc. staet tot vyff gulden toe off daer en boven, sal des gelijcx mede op staen een halff jaer lanck van desen dage voirsc. Ende alle scout die beneden vijff gulden sal men recht aff doen. Ende soe wie die scout nyet en betaelde noch betalen en will, dat tyen gulden is off daer en boven, die machse onderhouden alss voirscr. is, also verre als hij voldoet van den hooftgelde bynnen eenre maent daer naest volgende ende die reynt daer aff te voren betaelt bynnen XIIII dagen na desen dage voirsc. Mer hij sal comen bynnen den yerste acht dagen na dat hys vermaent wert, ende voldoen den gerecht dat hy bynnen eenre maent voldoen sal als voirscr. is. Ende viel enich gebrec in den voldoen tusschen den partyen die souden voldoen by den gerecht. Voirt waert zake dat enes zacwout niet en voldede off doot waer, so mogen die borgen dat goet verborghen ende onderhouden als voirsc. staet. Voirt waert sake dat enich van den borgen onwillich waeren ende nyet voldoen en wouden mit horen mede werckeren, so moghent die ander verborghen ende onderhouden als voirsc. is. Ende so sal men die borghen voirt richten aen des zacwouts goet ende aen des onwilligen borgen, also verre als sijt gheren nader recht van den lande. Ende waert yemant die nyet en voldede gelijc voirsc. staet aen dien soudmen voirt richten nader lantrecht. Mede waert dat yemant voir den anderen borge waer ende vut der borchtocht wesen woude, dien borghe soude die zacwout alzo voldoen bij den gerecht, dat hij zeker is dat hij gheenrehande goet wech vueren en sal noch mit sijnen live en wech varen, hij en heb yerst voldaen van der ouder scout voirsc., dat is te verstaen dat hij en voldoen sal mit borgen off mit sijnen ede.

130. Ende alle alsulcke scout alss die ghemeyn poirte ende tlant van Vyanen sculdich sijn, sal hier vut gesceiden wesen, ende daer sal men aff doen bij ons ende bij onsen gherecht alss redelic is, want men dat noch nyet wael ghereyden en kan, overmits dat die zacwoude ende die borgen daer aff een deel vervaren ende verstorven syn, ende onse poirte ende lande in last gestaen ende woest gelegen hebben. Mer teyndens desen jaer voirscr. so willen wij van dien scout voirsc. enen yegelijcken toe helpen dat sij dat gelijcke betaelt sullen werden als voirscr. staet, na gelegenheit der saken also verre alss onse lande in rusten bliven. Ten waere off yemant hier en boven anderswaer buten den onsen in anderen steden daer aff recht socht ende vervolchde, daer en wouden wij dan nyet verder in doen. Ende alle openen brieve die tot meerre reynten ende penen staen dan van tyenen een, daer salmen des gelijcx aff doen by ons ende onsen gherecht als redelic is. Mer alle ander scout, die gemaect is, daer die daghe aff geleden sijn sint sinte Remigius dach voirscr. off scout die sint ghemaect is ende die men voert aen dagelicx maect off maken sal, daer sal men voert aen een yegelijcken recht aff doen na onser poirte recht ende na den lantrecht.

131. Voert waert sake dat yemant den anderen myn eysschen woude dan men hem sculdich waer, om sijn gelt eer van hem te crighen, off dat yemant den anderen meere borghen woude dan hij hem sculdich waer, om dat gelt langer onder te houden, daer sullen onse scepenen toegaen ende dat vertasten, ende wes sij daer aff vijnden ende hoirre enich over wijsen dat sal elx den anderen daer aff doen.

132. Item waert sake dat yemant enighe brieve onder hem had van ouder scult, daermen hem in sculdich waer ende bij hem liet leggen, daer hij nyet mede en sprake noch en maende bynnen jairs na daten deser overdrachte, ende die nu enen transfixe dede vernyen, van sijnre aensprake daer en wouden wij dan teynde dier tijt gheen recht mede laten geschien.

133. Voert waert sake dat yemant hier en boven maende off croende off brieve over gave anderen luden off over namen mede te manen off te doen manen, die verbuerde tegen ons ende tegen onser poirten, also verre alsen onse gerecht betughen mach mit wittaftigen ghetuge, vijff oude gelresche gulden also dicke alss dat gesciede, ende die sal hij betalen bynnen drie dagen na dien dat hy betughet wert. Ende waert dat hij die

vijff gulden nyet en betaelde als voirscr. is, so souden sij daer en teynden staen alle dagen op een peyn van een vleemsche placke. Ende dese voirsc. vijff gulden mitter penningen voirscr. die daer aff verschijnen tot alre tijt vut te richten alst ons ende onsen borgermeysteren van onser wegen ende van onser poirten wegen goet dunct. In orconde des bezegelt mit onss lieffs heren zegel voirscr. Gegeven int jaer ons heren dusent vierhondert ende acht, des Sonnendages na sints Servaes dach [1]).

Ordinantie van der appellatien. (4 *December* 1543).

I. Reijnault heer tot Brederoede, vryheer tot Vianen, Borchgrave Tutrecht, heer tot Haveraingcourt, ter Ameyde *etc.* doen te weeten, alsoe tot onser kennisse gekoemen is, dat dagelicke voer den leeghen in onsen landen van Vianen ende Ameyde veele ongeregeltheiden gebueren, dat perthijen die vonnisse tot hoeren achterdeele vercrijgen, dickwyls daervan appelleren ende nochtans haer appellatie niet en prosequeren noch en verheffen in behoerliker tijt, dan alleenlick omme te dilayeren ende treyneren, soe hebben wij, omme daerinne te remedieren, geordineert ende ordineren mitsdeesen, dat alle die geene die nae deesen daghe appelleren ende bijnnen veerthien daeghen nae date vanden vonnisse haer appellatie niet en verheffen ende vervolgen, dat alsdan tzelve vonnisse sijn volcoemen effect sorteren sal, ende die appellant sal verboeren een boete van veerthien ponden, dat pont gereeckent voer enen beiersgulden van XLI groten vlaems, den beierschen ghulden halff tot onser ende halff der schepenen behoeff, daer tvonnisse geweesen is. Ende wie bij definitive sententie bevonden wordt tonrechte geappelleert te hebben, sal verboeren eene boete van twee ponden groten vlaems tot onsen proffijte. Dan indien yemant in deer tijt hangende die appellatie daer van soude willen renuntieren, sal 't selve moeghen doen bij oerloff van den richter der

1) Hier eindigt (op fol. 37 verso) het oorspronkelijke door éénzelfde hand geschreven HS. Op fol. 38 begint eene nieuwe reeks van stukken, zijnde afschriften van ordonnantien van Reinoud van Brederode, uit de eerste helft der 16e eeuw, als naar het oorspronkelijke gecollationeerd geteekend.

appellatien, mits betalende die costen vanden processe ende boeten vanden vierthien ponden, halff tot onsen profijte ende halff der richters van der appellatie. In oerconde van deesen onse gewoentlike hantschrift hier onder gestelt opten vierden dach van December anno XV^c drie ende veertich (aldus onderteyckent) R. de Brederoede.

Gecollationeert teghens syn originael, is bevonden daermede t'accorderen. By my J. LUDOLPH.

(23 *Augustus* 1535). [1])

II. Reynold heere tot Brederode, vryheere tot Vyanen, heere tot Haveringcourt, borchgrave tuytrecht, heere ter Ameyden, tot Heemsroede, Berghen ter Kermerlant, heere van den orden van den gulden vliese, houtvester in Hollant, doen te weten allen onsen officieren, justicieren ende ondersaten van Vyanen ende van der Ameyde voirscr. dat alsoe wij verstaen dat dagelix bynnen onser steden ende landen van Vyanen en vander Ameyde voirs. groot gebreck valt van bedelaers, door allen onser voirscr. landen te gaen bedelen ende bysondere in allen feesten van gilden, bruloften ofte kermissen, nyet tegenstaende dat zij gesont ende machtich sijn huers lichaems ende huer cost ende broot well wynnen moegen, die welcke mede dickwijls bynnen onsen voerscr. lande mit onsen scamelen ondersaeten anders leven dans behoert, waer omme wij ordonnieren ende bevelen onsen voirs. officieren ende justicieren, dat men van nu voert daen sulcke bedelaers, machtich huers lichaems omme den cost te wynnen, waer die bynnen onsen heerlicheden voirscreven bevonden zullen worden, apprehendere, vanghe ende bynnen den derden dach ter scerper examinatie stelle, ende alsdan voerts die selve naer quantite van huer delicten huer recht laet gescyeden oft te recht stellen, zonder die selve langer ghevangen te houden. Want onse geliefte sulcx is. Gedaen tot Cleve onder onse hantscrift hier onder gestelt den XXIII^te Augustus anno XV^c ende vyff en dertich. (Aldus onder get.) R. de Brederode.

Gecollationeert tegens den principale ende accordeert metten selve by my. A. ROEVOET.

---

1) De ordonnantie is met een andere hand dan de overige ordonnantien van Reinoud van Brederode ingeschreven op fol. 38 verso.

(2 *Augustus* 1535.)

III. Op huden is bij onsen genadigen heeren van Brederoede vryheer tot Vianen etc. sijnre Genade raitsvrunden ende gerecht mit enigen van den geerffden bynnen Vianen, den schoute mit enighen van den gerechten van Heycoep, Lecksmondt, Meerkercke, Ameyde ende Thienhoven geordineert, gestatueert ende overdragen tot proffyt ende welvaeren van den gemeenen ondersaten der steeden ende landen Vianen ende Ameijde, die nu tegenwoerdich sijn ende hijr naemaels koemen sullen, deese puncten hijr nae volgende, omme dit vast ende onverbroeckelick geobserveert ende onderhouden te worden gelijck andere municipael rechten ende hantvesten der steeden ende landen voirscreven.

1. In den eersten, alle die gheen dien hoer ouders vader oft moeder afflivich geworden sijn, die sullen succederen ende erven inde plaetse van hoeren afflivigen ouderen, te weeten voer een hoeft in hoer oude vaders ende oude moeders goeden in allen schijne als hoer ouders in levende lijve weesende gesuccedeert ende geerft souden hebben, vutgesondert die leengoeden, dwelcke sullen blijven staen tot hoeren ouden ende behoerliken rechten, ende daer en tendens alle andere successien te blijven staen als die voer date van deesen gestaen hebben ende trecht van dien geweest is.

2. Ten anderen, soe wie bijnnen den steeden oft landen voers. enige liggende erven, staende getymmer oft geypotekeerde renthen, leen oft eyghen, vercoept, soe sullen des vercopers naeste vrunden, een oft meer die effen nae sijn, ende die oudtste inden leengoeden bynnen jaers die vercofte goeden nae rechte van vernaestinge, gelijck in anderen steeden ende landen, daer vernaestinge onderhouden ende gebruijckt wordt, aen hem moeghen nemen ende trecken, mits den coeper restituerende sijne penningen, die hij vuthgegeven ende verschoeten hadde ende voerts voldoende allen anderen conditien, ter cause vande vercopinge gemaeckt, wel verstaende indien die cooper ende vercoeper enighe collusie oft heijmelick verstant tsamen maeckten, die penningen van den coop hogher segghende oft aenbrengende, dan die inder waerheit geschiet waer, die sullen verboeren tegens onsen genadigen heeren alsoe veele als die penningen vanden aengebrachten coop bedragende waeren. Ende omme alle bedroch hier inne soude moeghen vallen te

secluderen ende verhoeden, sullen die vercoeper ende coeper gehouden weesen als sij des versocht worden, bij eede te verclaren hoe, in wat manieren ende voer hoe veele penningen sij den coip gemaeckt hebben, sonder enich argh ofte list.

3. Item ten derden, soe daegelicks veele abusen vallen in pandingen die voer schout ende schepenen gedaen worden ende die pantkeeringhen daer teghens, die in absentie van schout ende schepenen geschien, soe sullen van nu voertaen alle die ghene die bij schout ende schepenen gepant worden, ende hoer panden willen keeren, dat sij tzelve sullen doen voer schout ende schepenen ende sulcks te register doen stellen, als van der pandinge geschiet, ende daer van betalen gelijck men vander pandinge doet. Ende die inden onrecht valt sal den anderen gehouden weesen sijn oncosten te restitueren. Actum den anderden dach van Augusto anno XV^c vijff ende daertich mij tegenwoirdich. J. LUDOLPH.

Copie vanden vrijheitsbrieff van beden ende schattingen, den inwoenders van Vianen, Heycoep, Lecksmondt ende Meerkerck bij heeren Reynolt heeren tot Brederoede gegeven. (18 *Juni* 1546.)

III. Wij Reynolt heer tot Brederoede, tot Vianen, Borchgreve t'Utrecht etc. doen kont ende kenlick allen luden dat wij voer ons ende voer onsen erven ende nacomelingen gegeven hebben ende geven, mit deesen onsen tegenwoerdigen brieve, allen dengenen die nu ter tijt binnen allen onsen kerspelen van Vyanen, van Heycoep, van Lexmonde ende van Meerkerke woenachtich sijn off hijr namaels wonen sellen, vrij te woonen ende te weesen van alre beden ende schattinge, die hem ruerende is van onser weghen of van onser erven off nacomelingen wegen, tzij margengelt of huysgelt, in wat maten dattet toecomen mochte, wtgeseecht te muren, te graften ende te steenstraten ende anders alle saecken die der poirten van Vyanen te oirbaer comen mochten. Ende wij Reijnolt heer tot Brederoede voirs. geloven in goeden trowen voir ons ende voir onsen erven ende nacomelingen allen onsen kerspelen voirsc. alle deese voirs. punten ende voerwerden vast ende stede te houden ende niet te verbreecken in enigerwijs, alle dinge sonder argelist. In oerkonde der waerheit zoe hebben wij desen brief voir ons ende voir onsen erven ende nacome-

lingen doen besegelen ende onsen segel daeraen gehangen tot eenre rechter vaster oerkonde. Gegeven tot Vyanen des manedages nae den heiligen palmdach in den jaer ons heeren dusent vierhondert vier ende vijftich, vijfthijn dage in Aprile.

Gecollationeert teghens den originalen brieff volseegelt mit eenen gantsen ende gaven pethanigen seghele aen eenen dubbelden steert, van rooden wasse, inhebbende wier leewen ende inde circumferentie van dien stont geschreven: Reynalt heer tot Brederoede, tot Vyanen enz. Ende was bevonden daer mede te accorderen, in presentie van Willem van Erp borgermeyster, Cornelijs van Sandwyck ende Willem Dobbe schepenen by my.

J. LUDOLPH.

Ordinantie van geschrifftlicken dingtalen te maecken.
(18 *Juni* 1546.)

IV. Reynault, heer tot Brederoede, vrijheer tot Vianen, Borchgreve t'Utrecht, heer tot Haveraingcourt, ter Ameyde etc doen te weeten, dat tot onser kennisse gekomen is, datter daeghelicks veele abuysen ende gebreecken voer onsen schepenen ende rechtbanck van Vianen gevallen bij parthyen ende hoeren procureurs, dat sij in cleijnen saecken groote ende langhe dingtalen in geschrifte maecken, somtijts veele meer die saecke verduijsterende dan trechte verstant voertbrenghende, mits oeck dat parthien ende hoer procureurs veele ende langhe dilaijen ende treijnementen soecken, ongelijck meer dan behoerlick is, waeromme hyrinne willende remedieeren hebben wij geordonneert ende gestatueert, ordonneren ende statueren mits deesen, dat van nu voertaen van saecken vijftich carolus ghulden ende daer onder bedragende gheen geschrifftelicke dingtalen gemaeckt en sullen worden, maer men sal die zelve by monde aff pleyten ende opt corste die verificatien daerbij onder schepenen leveren, ten waer dan dat die selve schepenen swaricheit inde saecke bevindende, parthyen ordineerden hoere dingtalen in geschriffte te stellen, tselve sal elck vanden parthien als dan gehouden weesen te doen bij corte memorien sonder vorder daerop d'eene teghens den anderen te repliceeren ende dupliceeren. Ordonnerende voerts den procureurs hoeren parthien niet te abuseren bij frivolen persuasien ende perversen inductien, off anderssins onnutten ende exorbitanten costen

te brenghen, opte peene van suspensie hoers diensts ende arbitrale correctie nae gelegentheit van der saecke. Oerkonde onses gewoenlickes hantschrifft hieronder gestelt opten XVIII[en] dach van Junio anno etc. XLVI. (onderteykent)

R. DE BREDEROEDE.

Ordinantie onses Genadigen heeren van goeden te mortificeeren, openbaerlick gepubliceert ende affgeleesen voer den stadthuise in presentie van den drost Reynault die borchgreve van Brederoede, Cornelijs van Sandtwijck ende Bernt van Oestrum schepenen opten XV[en] dach van aprille anno XV[c] XLVIII. (12 *April* 1548.)

V. Reijnault heer tot Brederoede, vrijheer tot Vianen, Borchgreve t'Utrecht, heer tot Haveraingcourt, ter Ameyde etc. doen te weeten dat wij gehadt tadvijs van onsen gerechte tot Vianen ende anderen onsen raidtsvrunden geordineert ende gestatueert hebben, statueren ende ordineren mitsdeesen voer ons, onsen erven ende naecomelinghen tot proffijt ende walvaeren vanden gemeenen ondersaten onser heerlicheiden ende landen Vianen ende Ameyde, dat men van nu voertaen gheene onroerende goeden, husen, erven, lant, sandt oft onlosbaer erffrenthen bijnnen denselven onsen heerlicheiden ende landen gelegen, en sall brenghen aen cloosteren, collegien oft enighen gheestliken personen oft plaetsen, omme die selve goeden perpetuelick ende ewelick gemortificeert te worden, sonder onsen oft onser erven expressen octroye ende consente. Bevelende daeromme allen onsen schouten ende schepenen, die nu sijn oft naemaels koemen sullen, bijnnen onsen heerlicheiden Vianen ende Ameyde deese onse ordinantie scherplick tonderhouden ende gheene kennisse te nemen oft yemant van vutheemschen oft inlandigen ter contrarie te doen soude willen attempteren bij der peenen van arbitrale correctie ende allet gheene anders gedaen mocht worden null ende van onweerden te weesen. Oerkonde onses gewoentlicks hantschriffts hijr onder gestelt opten XII[en] dach van Aprille anno XLVIII (onderteijckent) R. de Brederoede.

Gecollationeert teghens sijn originael is bevonden mitten selven te accorderen. By my

J. LUDOLPH.

Ordinantie onses Genadigen heeren aengaende van vutheemschen malckanderen te besetten. (15 *April* 1548.)

VI. Onse genadige heere heeft geordineert doer aengeven van den gerechte omme sonderlingen reedenen, dat van nu voirtaen gheene vutheemschen malckanderen alhijr bijnnen Vianen arresteren noch mit recht bespreecken sullen van civile saecken, die hijr niet gevallen noch gecontraheert en sijn, in personeelen actien, mer sullen gerenvoyeert worden voer hoeren competenten richter, daer sij hoere woenstadt houden, ten waer saecke dat eene vanden parthien mit ons in eenige stonden. Actum bij onsen genadigen heere opten huse Bathensteyn, den XVen Aprilis anno XLVIII mij tegenwoerdich

J. LUDOLPH. [1])

Copie. (17 *Maart* 1558.)

I. Henrick heer tot Brederode, vrijheer tot Vianen, burchgraeff tot Utrecht, heer tot Haverincourt, ter Ameyde etc. doen te weten dat, alsoe onse lieven ende getrouwen burgeren, inwoeners ende ondersaeten der steden, heerlickheyden ende landen van Vianen ende Ameyde, vuyt hoerluyder rechter goede gunste tot behulp van onse lasten ende ter wilsten van onse huldinge ende blijde incomste, ons vergunt ende gegeven hebben seven stuvers ende een halven brabants op elcken margen lants jaerlicx te heffen den tydt van ses jaeren aen een geduerende, daer deerste jaer aff vuytgeset ende gegeven sal worden opte vruchten ende pachten Petri ad Cathedram a⁰ XVc acht ende vyftich lestleden gevallen ende verschenen, ende alsoe telcken jaers terstont nae Petri, voirsc. jaeren geduerende sonder langer. Soe ist dat wy daeromme belieft ende geconsenteert hebben, believen ende consenteren mitsdesen voir ons, onsen erffven ende naecomelingen, heeren ofte vrouwen van Vianen, dat wy die voirsc. gifte nyet en sullen moegen trecken in consequentie, nochtte oeck binnen voirs. jaeren ondersaeten ende geerffden vorder ofte mit andere subventien ofte wtsettingen belasten, dan die voirs. steden ende landen, burgheren, inwoenders ende

1) Hiermede eindigen de gecollationeerde en geauthentiseerde afschriften en beginnen op fol. 43 recto met eene andere hand afschriften van ordonnantien van Hendrik, heer van Brederode.

ondersaeten van dien te houden in heure oude vrijheyden ende previlegien, hem by onse heeren ofte vrouwen van Vyanen verleent ende gegeven, dewelcke wy geapprobeert ende geconfirmeert hebben, approberen ende confirmeren by deese. Oeck deselffde gelovende nu ende ten eewigen daege te ontlasten, costelois ende schaedelois te houden van alle alsulcke renthen, daer sy voir onsen heeren ende vader hoichlofflicker gedachte voir verscreven ende verzegelt hebben, tzij aen heeren Thomas van Nykercken saliger ofte andere gheen vuytgesondert, soe wel van den hoeftzomme als van de verlopen renthen. Voirt dat indien binnen enich van de voirs. jaeren die voirs. steden ofte landen sulcx gestelt worden by oorloge, waeters imbreck van dycken ofte ander inconvenienten (dat God verhuede) dat hem nyet doenlick waer die penningen voers. te betaelen, dat men alsdan dat jaer ofte die jaeren supersederen sal van de voers. penningen te gaderen ofte tontfangen, mer tselve te continueren totdat een beteren tydt gecomen sal syn. Ende dan voirts die resterende termynen ende iaeren te innen ende voirts te doen gaderen. Well verstaende oeck dat indien wy afflivich worden voir ende all eer die voers. ses jaeren geexpireert waeren, in sulcken gevalle die resterende jaeren nyet gegadert en sullen worden, dan die voers. ondersaeten ende geerffden daer van ontlastende, ende gelovende by deesen voir ons, onsen erffven ende nacomelingen daervan costelois ende schaedelois te houden. Die selffde oeck gelovende te verscryven op gelegender tyt alles tgunt hemluyden ofte enich van hem op heurluyden versueke by ons geaccordeert is ofte noch geaccordeert sal worden, op te puncten by ons in deliberatie gehouden. Des toirkonden soe hebben wy ons gewoentlicke hanteecken hier onder gestelt ende onsen grooten zeghell onder aen deesen brieff doen hangen by onser rechter wetenscap opten XVII dach Martii a° XV^c acht ende vijftich stilo communi.

Copie. (17 *Maart* 1558.)

II. Henrick heer tot Brederode, vrijheer tot Vyanen, Burchgrave t'Utrecht, heer tot Haveraincourt, ter Ameijde, etc., doen te weeten, dat overmits die goede gunste, die wij draegen ende hebben totten burgheren ende inwoenders onser stede van Vyanen, soe ist dat wij daeromme ende oeck om die selve stede te verbeteren ende die vromen te bewegen

daer binnen mitter woen te comen ende metter woen te blijven, bij onser rechter wetenscap ende wt onse sonderlinge gratie, mit voerbedachten raede, deselve burgheren ende inwoenders binnen der stede mueren geseten ende woenende ofte noch aldaer metter woen sullende comen, voir een eewich onwederroepelick statuyt ende previlegie geaccordeert ende gegeven hebben, accorderen ende geven mits desen voir ons onsen erffven ende nacomelingen, heeren ofte vrouwen van Vyanen. dat soe wie van nu voirtan duer enighe forfeyten ofte delicten tzy van dootslaegen ofte anderen verbuert sijn lijff ende goederen, dat die selve goederen van ons geredimeert sullen moegen worden mit hondert gulden, twijntich gefalueerde stuvers den gulden gereeckent. Ten waer tfaict ofte tdelict zeer enormelicken geschiet waer ende dat tzelve smaecken ofte sijn soude crimen lese majestatis aut superioritatis, daervan te geschieden als nae bescreven rechten. Ende hebben voirts in vuegen voirs. in recompense van anderhalffven gefalueerden brabantsschen ofte hollantschen stuiver, die ons geconsenteert is nu ende ten eewigen daegen op elck vat biers *nu ende ten eewigen daegen* [1]), dat wtgetapt sal worden om gelt binnen der stede van Vyanen ende die vryheijt van dien, boven den gewoentlicke excys, geaccordeert ende beloeft, accordieren ende beloven bij deese, dat van nu voirt an der selver burgheren, ondersaeten ende inwoenders, gheen bier om gelt vuyttappende, ongemolesteert sullen blijven ende ongehouden wesen van enich gruyt ofte excijs te betaelen tzij van onsen ofte der stede wegen. Ende dat wij oeck van nu voirtan die moelens binnen Vyanen voirs. nimmermeer en sullen laeten huyren ofte gebruycken bij een, dan aen ende bij verscheijden distincte personen, die oeck gheen collusie ofte vennetscap met een maecken sullen moegen in enigerwijs. Alles sonder arch ofte liste. Des toirkonden hebben wij onsen gewoentlick hantteijcken hieronder gestelt ende onsen zeghell aen deesen brieff doen haugen, bij onser rechter wetenscap. Geschiet opten XVII[en] Martii anno XV [c] acht ende vijfftich stilo communi.

Copie. (4 *Maart* 1559.)

III. Henrick, heer tot Brederode, vrijheer tot Vianen,

1) Deze woorden zijn onderstreept in het handschrift.

Burchgraeff t'Utrecht, heer tot Haveraingcourt, ter Ameyde, etc., doen te weten dat, om die goede gunste die onse ondersaeten, geseten onder den schoutampten van Vyanen, Boelghry, Outhenae, Heycop, Leexmondt ende Laeckervelt, ons verthoont hebben ende seeckere geschenck ons bij hem tonser goeder benuegen gedaen, wij voir ons, onsen erffven ende naecomelingen, heeren ofte vrouwen van Vyanen, wederomme allen denselffden ondersaeten ende heuren goeden vuyt onse sonderlinge gratie mit voerbedachten raede, moet ende wille geaccordeert, vergundt ende gegeven hebben, accordeeren, vergunnen ende geven mits deesen, thijnsvry te weesen van nu voirtaen ten eewigen daegen geduerende, mits dat sij alleenlycken daervoer ende wijders tot een kennesse jaerlicx sullen betaelen ofte doen betaelen geheel commervrij ten comptoir van onsen rentmeester van Vijanen in elcker tijt ende telcke sinthe Peters daeges ad cathedram bij den gadermeister van tgemeen lants penningen ende van tgemeen lants wegen onder ende van elcken schoutampt voirs. thien gefalueerde stuvers hollantssche off brabantssche munte, vuyt te haelen opten selven gadermeester als andere onser demeynen bij gebreecke van betaelinge. Ende dat wij oeck ter contemplatie ende beede van den voirs. onsen ondersaeten dselve geaccordeert hebben ende accorderen bij deesen inder qualiteijt ende in vuegen voirs., dat van nu voirtaen onder den schoutampten voirs. ende voirt in onsen steden ende allen onsen landen van Vianen ende Ameijde geaboleert, doot ende te nyet wesen sal alsulcke vernaestinge als by tijden van onsen heeren ende vader hoogher memoerien opgebracht, geordineert, gestatueert oft geaccordeert was, sulcx dat van nu voirtaen op gheen vercofte goederen vernaestinge vallen sal meer dan van een cleijn parcheel van erffhuys ofte lant, gemeen, ongescheyden ende onverdeijlt liggende in ofte met een ander parcheel ofte parchelen, dat bij dengheenen ofte bij den gheene die tmeestedeel hebben ofte heeft, vernaest sal moegen worden alleenlicken binnen ses weecken, nae dat deygenaers ofte eygenaer van tmeerder deel gerechtelicken ende geschriftelicken geadverteert sullen ofte sal wesen van den coep, die welcke oeck bij den vercoeper beswoiren sall worden, indyent begeert wordt, sonder simulatie ofte andere heymelicke verstandt tusschen denzelven coeper ende vercoeper geschiet te weesen, gelijck verthoont ende angegeven wordt. Hierenteyndens hebben mede

alsvoiren geaboleert ende te nyete gedaen, aboleren ende doen te nyete bij deesen tpretense previlegie van dat over die vuytheemssche, die onder ons metterwoon comen, gheen recht gedaen soude worden van schulden onder ons ofte in onse steden ende landen voirs. nyet gemaeckt, in vuegen dat dzelve vuytheemssche van nu voirtaen justiciabell sullen wesen in ende op als gelijck andere onse ondersaeten, beheltelicken ons onse aucthoriteyt dieselve daer tegens te moegen versien met onse gratie ofte geleyde tot onsen gelieven ende gelijck wij te rade bevijnden sullen dienlicken te weesen ende te behoiren. Ende want alle tgeene ende in soedaenige vuegen als voirs. is by ons ende bij onser rechter wetenscap gedaen, geaccordeert, gestatueert ende geordonneert is sonder arch ofte liste, soe hebben wij ons gewoentlicke hantteycken hieronder gestelt ende onsen zegell onder an desen doen hangen. Gegeven den vierden dach Martii anno vijfthienhondert negen ende vijftich styll van Utrecht. (Onderteyckent)

H. DE BREDERODE.

Copie. (3 *Maart* 1566.)

IV. Henrick, heer tot Brederode, vrijheer tot Vianen, Burchgraeff t'Uytrecht, heer tot Ameyde, Berghen etc., doen te weten, dat ter oersaecke onser stede van Vijanen, soe overmits den cleynen incoemen van den excyssen als ter cause van de nieuwen brouwerije, tot grooten costen van de voornoemde stede opgerecht ende nochtans geen effect gesorteert hebbende, merckelicken becommert ende ten achteren gestelt is, sulcx dat de regierders derzelver stede geschaepen sijn nyet te sullen connen in reparatie houden die poirten ende muyren derzelver stede met dies daeran cleeft, dezelve regierders aen ons versocht hebben, dat den excijssen van wijnen ende waeren ter slete gelevert, verhoocht ende gerenoveert soude werden, als wel eer in gelijcke saecke gedaen is geweest, blijckende bij de brieffven daervan bij onsen voirsaeten den voirnoemden regierders verleent in den jaere XIII c ende XIIII c wij, gheneycht sijnde hierinne te voersien ten eijnde onser voirs. stede te voiren gebracht, poirten ende muijren in reparatie gehouden moegen werden, hebben vuyt onser rechter wetenschap voir ons ende onse naecomelingen, heeren ofte vrouwen van Vyanen, tot prouffyt van onsen voirs.

stede gegeven ende geven bij deesen brieffven allen civylen bruecken ende vechtkueren, binnen den schoutampt van Vyanen vallende, die welcke well eer tot deesen daegen toe onsen voirsaeten ende predecessuers laeten volgen hebben tot prouffijte van de schutterije tot Vyanen. Welverstaende nochtans dat die Burghermeester van Vyanen inder tijt van stadts wegen jaerlicx gehouden sal sijn op elcke maenschut de voirs. schutterije te betaelen XII stuvers, mitsgaders hemluyden tot tweemael des jaers noch te beschicken off doen leveren ses tonnen dobbelt biers tot haerluyder refectie, als drie tonnen sint Joris dach ende gelijcke drie tonnen op sinthe Huybrechts dach. Hebben voirts onse voirs. stede tot versuecke van den voernoemden regierders ende ter fijne als boven geduerende den tijt van vier jaeren, ende langer nyet, geaccordeert ende accordeeren hemluyden mitsdesen, dat den excijsse op elcke aeme rijnsche wijns, romanije ende bastert thien stuvers ende op elcke aeme fransche wijnen acht stuvers meer verhoocht sall worden, gelijck wij denselven exchys verhoogen by desen, dan die tot noch toe geweest ende daervan genoiten ende ontfangen is geweest, ingaende die voirs. verhoginge Petri et Pauli apostolorum toecoemende. Accordeerende van gelijcken geduerende denselven tijt van vier jaeren ten excijsse op elcken osch ende koe, die binnen onsen schoutampte van Vyanen ter bancke geslaegen ende mitter slete gelevert ende vercoft sall worden, twee stuvers, op een vercken eenen stuver ende op een scaep een halffve stuver. Ende dit all sonder prejudicie van de previlegien ende vrijheijden onser voirs. stede, die wij nyet en verstaen hierbij te derogeren, dan hebben diezelve geapprobeert ende approbeeren die bij desen, in vuegen dat naede expiratie vande voirs. vier jaeren die voirs. verhoginge ende impositie van excyssen aff, doot ende te nyete wesen sall als voirs. is. Alle dinck sonder arch. Des toirconde hebben wij desen brieff mit onsen naeme onderteijckent ende mit onsen zeghele hier vuythangende doen bevestigen. Gegeven int jaer ons heeren duysent vijff hondert ses ende tsestich den III[en] dach in meerte naer gemeen styll, ende was onderteijckent H. de Brederode ende nochtans nyet bezegelt. [1])

---

1) Op het laatste beschreven blad van het HS. (fol. 46 verso) staat nog een ordonnantie van de Staten van Holland van 15 Maart 1678, ingeschreven door dezelfde hand die de handvesten van Hendrik van Brederode schreef.

(15 *November* 1551).

Schout [1]), Borgemeesteren ende gerechte hebben geordineert bij bevele onses Genadigen heeren, dat alle die gheene, die van nu voertaen eenige koemanschap doen in herbergen ende droncken gelaegen, die sullen gehouden weesen die selve koemanschap binnen drien atmaelen voer schepenen off anderen wettachtigen persoonen bescheydelick doen beschreyven off bij gebreecke vandijen en sal men daer geen recht overdoen. Aldus gepubliceert voerden stadthuyse opten XV^en dach van november anno XV^c LI ende was onderteijckent J. Ludolph.

Copia copie.

Die Grave van Boussu, heere van Beury, Gammeraiges, Blangy etc. stadthouder ende capiteyn generael bij provisie die president ende raeden des Conincx over Hollandt ende Vrieslandt. Edele, vrome, eersaeme, discrete, goede vrienden. Alsoe d'Excel. van den hertoge van Alve bij seeckere zijne Excellentie missyve van date den XV^en october deser tegenwoerdige maendt ons schrijft onder andere, dat wij ons souden informeeren vande coustumen ende previlegiën, die dsteden ende particuliere ondersaten moegen hebben, aengaende die crimineele proceduyren buijten der dispositie der gemeenen rechten. Ende dat wij daer van sijnder Excellentie souden adverteeren, omme daernae op sulcke coustuymen ende previlegien sulcken aenschouw genomen te worden als naer behoeren. Soe requireeren wij ende nyettemin van Conincklijcker Majesteits weegen lasten ende ordonneeren, ons metten allder spoedelicxte over te schicken allsulcke costuijmen ende previlegien, als ghy eenichsins in uwen bedryffve soudt moegen hebben, ten eijnde die bij ons daer nae aen zijnder Excellentie overgesonden moegen werden, omme daer mede sijne Excellentie goede geliefte gedaen te worden, ende van t'gundt voers. es en zijt in geene gebroecke, Edele, vrome, eersame, discrete, goede vrunden onsse heere Godt zij met u. Geschreven inden Haege den XVII^en october anno 1569, ende was onderteijckent Drost. Superschriptie: Edelen, vromen,

1) Dit stuk, evenals de volgende stukken in HS. 1 ontbrekende, is ontleend aan HS. 2, en ter zijde daarvan staat: Dit poinct is staende ofte gesteecken in schepen regte tot Vyanen op date ende jaere daer inne verhaelt.

eersaemen, discreten, goede vrunden, Drost, Burgemeisters ende regierders der stede van Vianen. Hebbende een opgedruckt cacheth in rooden wassche. Onder aen desen stondt geschreven: Gecollationeert jegens zijn originael in date onderteijckent ende gecachetteert alsboven, ende is daermede bevonden taccorderen opten achsten Junij anno 1573 bij mij secretaris der stede Vianen. Ende was onderteeckent Pelgrums.

Gecollationeert jegens die copie authentycq in date ondergeschreven ende onderteeckent alsboven, ende is bevonden daermede taccordeeren opten 19[en] Juny 1594 bij mij als substituyt secretaris der stede van Vianen. B. Bosman.

Copia copie.

Die grave van Bossu, heere van Beury, Gammeraeges, Blangy etc., stadthouder ende capiteyn generael bij provisie die president ende raeden des Conincx over Hollandt ende Vrieslandt. Eersaeme, discrete, goede vrunden, allsoe wylen hoochlofflicker gedachten die keyser Kaerl, die vijffde des naems, onsen alre genadichsten heere (wyens ziele Godt genadich zij) begeerende te remedieeren op de abusen procederende duer die diversiteyt van de costuijmen, die men in de landen van herwaertsovere gebruyckt ende useert, ende te voersien tot die inconvenienten die daer vuyt spruyten, mitsdyen dat men dickmaels in eene plaetse contrarie costuymen bevynt, ende oeck omme die costen te schouwen, die de parthyen doen omme die voers. costuymen te veeriffieeren, hier voermaels bij zijner Majesteits opene brieffven van ordonnantie, gedecreteert opt stuck van der politie van desen landen van herwaertsovere, eerst in den jaere XV[c] een ende dertich ende tzedert inden jaere veertich daernae volgende, onder anderen gestatueert ende geordonneert heeft, dat allen officieren ende wethouderen van den steden, groot ende cleyn, bailius, prevoisten ende andere officiers van allen Quartieren, ende elcx van hun int zijne voer heure schependom, jurisdictien, Bailliuagien, provoisen, gehouden zouden weesen binnen seeckeren tijde te hove over te seynden die costuymen van elcken quartiere schriftelicken geredigeert bij goede declaratie, omme die te duersien ende veeriffieeren ende met goede ende rijpe deliberatie van raede die te decreteeren ende op die onderhoudenisse ende observatie vandyen te ordonneeren, zoe nae recht ende redenen ende ten meesten oerbaer, welvaeren,

prouffyt ende commoditeyt van sijner Majesteits vasallen ende ondersaten bevonden zoude werden te behoeren, ende want nu veele ende diversche persoonen met die voers. costuymen hen in menigerleije maenieren behelpen willen, soe begeert die Excellentie van den hartoch van Alva, stadthouder Gouverneur ende Capiteyn generaell over desen landen, van de voers. costuymen onderrecht te zijn, waeromme zoe requireeren wy u ende nyet te min, van weegen Coninclijke Majesteit onsen alre genadichsten heere, lasten ende ordonneeren, dat ghy binnen drie maenden naedate van desen ons overschickt, allsulcke costuymen als ghij eenichsins souden moegen hebben in uwen bedryffve well ende behoerlicken in geschrifte gestelt, zoe voors. es, op peyne zoe verre ghy van des te doen in gebreecke blijft, van uwen costuijmen gepriveert ende bovendyen arbitralicken gestraft ende gecorrigeert te werden, waerom van t'gnnt voers. es, en zijt in geen gebreecke. Ende hiermede, Eersaeme, discrete, goede vrunden onsen heere Godt zij met u. Geschreven in den Haege den III[en] november 1569, ende was onderteijckent Ernst. Superschriptio: Edelen, vroomen, eersaemen, discreeten goede vrunden Drost, Burgemeesters ende gerechten der stede ende landen van Vianen. Hebbende een opgedruckt cachet in rooden wassche. Onderaen desen was geschreven: Gecollationeert tegens zijn originael in date onderteijckent ende gecachetteert alsboven, ende is daer mede bevonden te accordeeren opten achsten Junij anno 1573 bij mij secretaris te Vianen ende was onderteeckent Pelgrums.

Gecollationeert jegens die copie autentycq in date ondergeschreven ende onderteeckent als boven. Is bevonden daermede taccordeeren, bij mij als substituyt secretaris der stede van Vianen. B. Bosman.

Copia copie.

Die Grave van Boussu, heere van Beurij, Gammeraiges, Blangy etc. stadthouder ende Capiteijn generaell bij provisie die president ende raeden des Conincx over Hollandt ende Vrieslandt. Eersaeme, discrete, goede vrunden, wij hebben zeeckeren tijt geleden bij twee onse missiven, deen in date den XVII[en] Octobris, ende dander in date den III[en] Novembris beijden lestleden, aen u luyden geschreven, dat ghij ons binnen seeckeren tijt in de voers. missyven geroert sout overseynden allsulcke coustuy-

men, als ghy eenichsins soudt moegen hebben in uwen bedrijffve, als ghij all tzelve breder hebt moegen verstaen bij de voers. onsen missyven. Ende allsoe wij ontfangen hebben allen costuymen, soe well crimineele saecken als civyle betreffende van allen steden ende plaetsen van Hollandt, soe en bevijnden wij nochtans daer onder nyet die costuymen, die ghij in uwen bedrijffve hebt civyle saecken betreffende. Soe lasten ende ordonneeren wij u nochmaels bij desen well vuytdruckelicken dvoers. costuymen ons eerstdaeghs over te schicken, op peijne inde voers. missive geroert, waeromme van tgundt voers. es en zijt in geen gebreecke. Eersaeme, discrete, goede vrunden onssen heere Godt zij met u. Geschreven in den Haege VII[en] Aprilis 1570 naer Paesschen, ende was onderteeckent De Barendrecht. superschriptie. Eedele, vroome, eersaeme, discrete goede vrunden Drossaert, Burgermeesters ende Regierders der stede Vianen, hebbende een afgedruckt cachet in rooden wassche. Onder aen desen stondt geschreven. Gecollationeert jegens zijn originael in date onderteijckent ende gecachetteert alsboven. Ende is daermede bevonden taccordeeren opten VIII[en] Junij anno 1573 bij mij secretaris der stede Vianen ende was onderteeckent Pelgrums.

Gecollationeert jegens die copie autentijcq in date staende ondergeschreven ende onderteeckent alsboven, is bevonden daermede taccordeeren opten XIX[en] Junij XVcXCIIII bij mij als substituyt secretaris der stede Vianen. B. Bosman.

Copia copie.

Hoochgeboiren, vermoegende, eedele, zeer hoochgeleerde heeren wij gebieden ons zeer dienstelijcken met alder reverentie in uwer E. goede gratie.

Hoochgeboeren, vermoegende, Eedele, zeer hoochgeleerde heeren, wij seijnden uwer E. hier bij gevoecht, over achtervolgende die bevelen aen ons gedaen bij twee missyven, die costuymen ende usantien, die wij alhier int bedrijffve ofte vrijheijt onderhoudende ende gebruijckende zijn, daervan datter over seer langen tijt eenige bij geschrifte gestelt zijn, ende eenige allsoe voerts vervolgende een tijt lanck daernae, gelijck dat all breder gesien zall moegen werden bijde daten derzelffder, ende eenige nu tegenwoirdich maer nochtans zoe lange geobserveert ende onderhouden, dat geen menschen memoerie ter contrarie

en gedenckt, ende tot verscheyden reijssen in juditio contradictorio geapprobeert, versouckende ende biddende zeer oetmoedelicken dat mijnen voers. E. heeren ons souden belieffven te houden voer gerecommandeert, ten eijnde wij ende onse schamele ondersaeten mochten genijeten tgeene ons ende hemluyden over langen tijt vergannen ende geaccordeert is geweest.

In de dorpen van Heycop, Lexmondt ende Laeckervelt onder Vianen voers. resorteerende, werden genouch gelijcke costuymen ende usantien onderhouden ende gebruijckt, immers geheel gelijcke in de successien van goederen, als in den bedrijffve van Vianen voers. onderhouden ende gebruyckt werden, versouckende ende biddende daeromme zeer oetmoedelicken alsboven.

Hoochgeboiren, vermoegende, eedele, zeer hoochgeleerde heeren, Godt almachtich verleene uwer E. sijne Goddelicke gratie ende genade. Vuyt Vianen desen XVIII^{en} dach in Aprili anno XV^{c} ende tzeventich. Subschriptie: Die geheele uwe goetwillige dienaers Drossaert, Burgermeesters ende regierders der stede Vianen, ende was onderteyckent: Pelgrums. Superschriptie: Hoichgeboiren, vermoegende, eedelen ende zeer hoochgeleerden heeren den Grave van Bossu etc., als stadthouder generaell over Hollandt ende Vrieslandt, die president ende anderen raeden sconincx van Spaengien etc. over Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, resideerende in den Haege. Hebbende een opgedruckt cachet van groenen wassche. Onder aen desen stondt geschreven: Gecollationeert jegens zijn originael in date onderteijckent ende gecachetteert alsboven ende is bevonden daermede te accordeeren opten achsten Junij 1573 bij mij secretaris tot Vianen ende was onderteijckent: Pelgrums.

Gecollationeert jegens die copie autentijcq in date, staende onder geschreven ende onderteijckent alsboven, is bevonden daermede taccorderen opten XIX^{en} Junij 1594 bij mij als substituyt secretaris der stede van Vianen. B. Bosman.

Costumen van Vianen van 1570.

Copia copie van de costuymen ende usantien der stede Vianen als nu eerst bij geschrifte gestelt, maer nochtans soe lange geobserveert ende onderhouden, dat geen menschen memoerie ter contrarie en gedenckt, soe well in judicio contradictorio als daer buyten, ende eerst beroerende derffenisse ende besterffenisse der eijgentlicke goederen soe ruerlicke als onruerlicke.

1. Voer all ende eerst werdt, soe wordt alhier geobserveert ende onderhouden, dat die kijnderen in haerluijder oulders goederen ab intestato succedeeren, deijlende dzelffde in capita ofte hooft voer hooft in zoe veel stucken ofte deelen alsser kynderen ofte kynts kynderen syn, jure representationis ende anders nyet.

2. Wederomme zoe succedeeren doulders in haer kynderen goederen, buijten sluijtende broeders ende susters, hoedaenich die oeck weesen moegen, alsse dzelffde kynderen sonder geboirte after haer te laeten afflyvich werden.

3. Broeders ende susters succedeeren oeck in des anders goederen in capita, paert paerts gelijck, alsser geen geboirte noch oulders en zijn, secludeerende ende buijten sluytende broeders ende susters kijnderen.

4. Ende allwaer sulcke persoonen als voers. staet nijet en zijn, soe succedeert ofte succedeeren die aldernaeste in bloede, sonder aenschouw te nemen vande zijde ofte live en mitsgaders oeck vande qualificatie van persoonen, tzij man ofte vrouwen, ofte oeck van sulcke gecomen ofte oeck eenigen oulderdom.

5. Man ende wijff en moegen deen in des anders goederen nijet succedeeren, all waert oeck dat zijluyden malcanderen mochten bij testamente geinsitueert hebben, meer dan een cleyn redelick testament genyeten, te reeckenen naer state ende qualite vanden goederen der zelffder ende daer beneffens die lijftochte van allen hueren goederen, indyen sulcx belieft is bij dezelffde ende anders nyet, mitsgaders tvordel hier voeren gestelt.

6. Item ende datter tusschen dzelffde persoonen terstondt naede confirmatie van thuwelick in facie ecclesie geschiet, is

gemeenschappe van goederen, soe verre in de voerwaerde vandyen nyet anders gecaveert en is. In welcken gevalle dzelffde persoonen ende oeck allen anderen haer moeten reguleeren naeden tenuer van de zelffde nyet alleen in 't geene voers. staet, maer oeck in allen anderen poincten daerinne begrepen, hoedanich oeck weesen moegen.

7. Allen natuerlijcke kijnderen werden van vaders goederen ende van dier zijde gecomen gesecludeert, maer deijlen in smoeders goederen ende die van dier zijde gecomen, soe verre alsse dzelffde nyet overwonnen ofte diergelijcke bastaerden en zijn.

Ten tweeden beroerende die maeniere ende stijll van procedeeren in saecken, daer van inde voers. handvesten geen mentie gemaeckt en werdt, ende sonderlinge in materien van proceduijren ende executien op erffpachtsbrieffven, soe die in voertijden genoempt zijn, ende nochtans inder waerheijt nijet en zijn dan rentebrieffven, schepenen schultbrieffven ofte anderen diergelijcke bekentenissen, vonnissen, landtpachten ende diergelijcke, daerinne alltijts geprocedeert is geweest zoe hier nae volcht.

8. Eerst dat den erffpachtheer ofte proprietaris van eenige renthen gehipotequeert op eenige speciale landen, erffven, huijssen ofte diergelijcke (soe die nu genoempt wordt) nyet konnende geraecken tot betaelinge van zijnen erffpacht ofte renthen, den possessuer van thypoteque in zijne brieffven ten onderpant gestelt met schout ende schepenen ontwaeringe doen doen moet, daerbij verstaen werdt denzelfden possessuer daermede geinthimeert te zijn, dat hij tachterweesen binnen veerthien daegen betaele, op peijne dat den voers. tijdt overstreecken zijnde hij zijn zelven bij schout ende schepenen voerschreven sall doen en geven int voers. hypoteecke voer zijn voers. ten achterweesen.

9. Ende blijffvende den voers. possessuer in gebreecke, verweygeringe ofte vertreck, soe wordt den erffpachtheer ofte proprietaris van de voers. renthen (parthye daer toe geroepen) in tvoers. hipoteecke geeijgent, met een reserff dickwils van noch binnen eenen gracelicken tijt te moegen betaelen dvoers. afterstallige renthen ofte erftpacht mette costen daeromme

gedaen in sulcken gevalle, ende dvoers. betaelinge allsoe gedaen zijnde dvoers. eijgeninge van onwaerden zijn zall.

10. Maer indijen den possesseur den voers. tijt laet overstrijcken, soe en mach dvoers. eygeninge nyet te nyet gedaen werden; dan mits bij den possessuer leggende die hooftsomme van voers. erffpacht ofte renthe metter verloep vandyen ende costen daeromme gedaen. Ende ingevalle dvoers. opegginge vertoegen ende nyet geeffectueert en werdt, zoe moet de erffpachtheer ofte renthier den voers. possessuer met schout ende schepenen doen gebieden, nae dat hij in de voers. eijgeninge den tijt van veerthien daegen berust zall zijn, dat hij tvoers. hipoteecke ruympt binnen anderen XIIII daegen op peyne van hem srechts daer over te willen versien.

11. Ende in cas van oppositie, vertreck ofte dilaeij, soe wordt denzelffden possesseur vuyten naeme ende tot versoucke van de voers. erffpachtheer ofte renthier bij schout ende schepenen geboden den opganck ende offganck van tzelffde hipoteecke all binnen den tijt van XIIII daegen alsboven.

12. Ende ingevalle dvoers. possessuer alsdan noch in weijgeringe blijft, soe wordt den erffpachtheer off renthier in de possessie vandyen gestelt, die alsdan tvoers. hipoteecke mach gebruijcken ende genyeten ter redelicker wijse tot dat hy jaer ende dach in tzelffde berust zall zijn, alsdan hij sall moegen versoucken aen den schout ende schepenen voers. (sijn parthye daertoe geroepen) dat hij in t' voers. hipoteecke nu ende ten euwigen daegen geeijgent zall werden, ende zijn parthyen voers. daervan nu ende ten euwigen daegen onteygent, laetende hem daermede bewerden als met zijn eijgen zelffs onbecroont van yemanden.

13. Swelck schout ende schepenen sulcx doen (parthye nochtans eerst ende alvoerens daerop hoerende ende nyet sonderlincx weetende te zeggen) waernae ende tvoers. vonnisse allsoe gegaen zijnde, geen redemptie ofte lossinge meer en valt, maer mach den erffpachtheer ofte renthier daermede doen onbecroont van zijn parthije als met zijn eijgen zelffs goederen.

14. Ten anderen, dat men vuyt crachte van de schultbrieffven, schepenen kennissen, willige condempnatien, vonnissen, metsgaders van verscheenen landtpachten ende andere diergelijcke gepreviligeerde saecken den debituer met schout ende schepenen mach panden, daerbij verstaen werdt denzelffden debituer daerbij geinthimeert te zijn, dat hij tachterweesen binnen XIIII daegen

betaele, op peijne dat den voers. tijt overstreecken zijnde, den voers. crediteur met zijn begonste pandinge zall moegen voerts vaeren, doende die panden haelen tot op den stadthuijse.

15. Ende die voers XIIII daegen overstreecken zijnde, doet den credituer die voers. panden duer den gerechtsbode met consent van den schout opten stadthuijse haelen, ende eenen coepdach daerop leggen tot sulcken daege als den voers. schout dat belieft, insinueerende daervan den voers. debituer.

16. Ende in gevalle den voers. debituer middelrentijt nyet en betaelt ende oversulcx den voers. coepdach laet voert gaen, soe mach den schout voers. die vercofte goederen aen hem nemen ende behouden, mits betaelende die penningen daervoir, en die gecoft waeren mette costen daeromme gedaen.

17. In welcken gevalle den debituer voors. dzelffde lossen mach met dubbelt gelt ende anders nijet.

18. Waertoe den voers. schout dach nemen mach opte vercofte ruerlicke goederen den tijt van drie daegen, ende opte onruerlicke goederen veerthien daegen.

19. Dan indyen hij den coepe aen hem nyet en begeert te houden, soe moet hij den credituer daermede laeten bewerden als mit zijn eijgen zelffs goederen naede expiratie van den tijt voors.

20. Oeck werdt alhier geobserveert ende onderhouden, dat dofficiers tot parthijen behoeve in de costen van den processen, die zijluijden tegens dzelffde geinstitueert hebben, gecondempneert werden indyen die saecken daertoe gequalificeert zijn.

21. Van de stijle ende maenieren van proceduijren inder camere van appellatie alhier, dijckrechten ende leenrechten, en wordt alhier geen mentie gemaeckt omme dattet resort van de appellatien, dat alhier boven ende langer dan menschen memoerie gedenckt, geweest is, bij provisie den hove van Hollandt geannexeert is, ende leencamere alhier den leenhove van de Graeffelicheyt van Hollandt voers.

22. Oeck wordt alhier geobserveert ende onderhouden, dat op een sweerts ofte taverniers boeck, mits besweerende die schulden in tzelffde beschreven ofte doen schrijven, soe well gesproiten van verdroncken bieren ende verteerde costen, voer anderen te betaelen toegeseijt als bij de debituers selffs verdroncken ende verteert, recht ende justicie gedaen ende geadministreerd werdt, all waert oeck dat dzelffde schulden in thien ofte twijntich jaeren nyet gemaeckt en waeren, gelijck oeck

op andere borgers boecken gedaen werdt van waeren ten slete gelevert, soe verre dzelffde exchysbaer geweest zijn.

Onder aen desen stondt geschreven aldus: Geextraheert vuyt zeeckere coustuymen ende usantien der stede Vianen in den jaere van tzeventich lestleden, duer bevele van den stadthouder president ende raeden van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt bij huerluyder reiteratijffve brieffven, deerste in date XVII^en^ October 1569, danderde in date IIII^en^ November daer aen volgende ende den derden ende lesten VII^en^ aprilis 1570 naer paesschen, bij geschrifte gestelt ende neffens andere poincten geextraheert vuyte hantvesten der stede Vianen voers. In den raede van den hove van Hollandt resideerende inden Haege XVIII^en^ der voers. maendt Aprilis overgesonden, ende zijn daermede bevonden taccorderen opten achsten Junij anno XV^c^ drie ende tseventich bij mij secretaris tot Vianen, ende was onderteijckent Pelgrums.

Gecollationeert jegens die copie autentycq staende ondergeschreven ende onderteeckent alsboven, is bevonden daermede taccordeeren opten XIX^en^ Junij XV^c^ XCIIII bij mij als substituyt secretaris tot Vianen. B. Bosman.

VII. Vonnis van den abt van St. Paulus te Utrecht, gewezen op advies van een Doornikschen rechtsgeleerde. 1294.

Het proces, waarover de hierachter uitgegevene stukken handelen, loopt over de bekende vraag, of de ambachtsheer dan wel de parochiekerk recht had op de kerspeltienden. In dit geval waren het de heer van Buren en het kapittel van St. Pieter te Utrecht, als bezitter der kerk van Malsen (een dorp in de heerlijkheid Buren), die samen overhoop lagen. Reeds in 1287 vernemen wij uit het kapittelarchief van St. Pieter, dat de elect Jan de novale tienden in de geheele heerlijkheid Buren vroeger aan heer Otto van Buren geschonken had, doch dat hij die gift thans herriep met de merkwaardige overweging, „quod non equitatis esse videtur layco concedere decimas, que tribute sunt egencium animabus, cum eciam de jure communi in laicum jus percipiendi decimas non posse cadere videatur". De heer van Buren had zich echter onderwijl door het wereldlijke gerecht in het bezit der tienden doen stellen, en onmiddellijk daarop beginnen de twisten. In het begin van 1288 onderwerpen partijen hun geschil aan den Domproost en andere scheidslieden, die weldra uitspraak doen en den heer van Buren de teruggave der Malsensche tienden bevelen, doch tevens aan het kapittel den eed opleggen, dat het inderdaad eigenaar is. De teruggave volgde echter niet, en in 1292 zond de bisschop den heer van Buren eene „monicio", waarbij hem op straffe van excommunicatie gelast werd, de tienden uit te keeren. Doch vruchteloos! en 's bisschops geestelijke rechter, de officiaal, wien het vervolgen der zaak opgedragen was, maakte daarmede geene haast. Hij beweerde, dat hij „propter universitatem causarum predicte cause non posset commode intendere", doch wij mogen uit het verdere verloop der zaak afleiden, dat het hem nog meer aan den lust en den moed om den machtigen heer van Buren en zijne „fautores et complices", zooals eene akte van 1294 zegt, in den weg te treden, dan wel aan den tijd tot de behoorlijke instructie der zaak ontbrak. Immers het was nauwelijks twij-

felachtig, dat de quaestie, voor het geestelijk gerecht aanhangig gemaakt, op de veroordeeling van den heer van Buren moest uitloopen: de geestelijke rechter kon niet anders oordeelen dan het kanonieke recht steeds geoordeeld had, dat de parochiale tienden aan de parochiekerken behoorden. De bisschop kwam zijnen rechter te gemoet en onthief hem van de behandeling der netelige zaak; een ander, machtiger geestelijke, de abt der beroemde St. Paulus-abdij te Utrecht, trad als gedelegeerde rechter op. De heer van Buren begon natuurlijk met te ontkennen, dat het recht van het kapittel, zooals dit beweerd had, notoir was. Partijen legden den eed af, dat hunne zaak rechtvaardig was, de dingtalen werden gewisseld, vidimussen der arbitrale uitspraak van 1288 overgelegd, de van weerszijden geproduceerde getuigen verhoord, opmerkingen van partijen aangehoord. Toen was de zaak in staat van wijzen. Maar het bleek nu, dat ook de abt van St. Paulus niet veel behagen in de opdracht schepte: in mindere mate gevoelde ook hij dezelfde bezwaren als de bisschoppelijke officiaal. Hij wenschte zich althans te dekken door het advies van een bekend rechtsgeleerde, de verantwoordelijkheid voor het zonder twijfel ongunstige vonnis met hem te deelen. Aanvankelijk slaagde hij niet: er waren te Utrecht wel vele bekwame rechtsgeleerden (eene opmerkelijke verklaring voor het einde der 13e eeuw!) maar velen excuseerden zich. En de anderen waren wel bereid advies te geven, maar zij waren „alterutri parcium suspecti", m. a. w. de heer van Buren had ze omgekocht, hun advies was dus te voorzien en met zulk eene uitspraak kon de geestelijke rechter geen vrede hebben. Eindelijk gelukte het den abt een uitweg te vinden: hij wist partijen te bewegen goed te keuren, dat het advies werd ingewonnen van een beroemd canonist in die dagen, heer Pieter Maertenssoen uut Zeelant [1]), kanunnik te Doornik. Deze geleerde, op zoo verren afstand van partijen levende, kon zonder vrees voor de gevolgen uitspraak doen. Door de toestemming van partijen tot dezen naar het schijnt ook in die dagen buitengewonen maatregel nam het geheele proces min of meer den vorm eener tweede arbitrale uitspraak aan, waarmede partijen in ieder geval genoegen hadden te nemen.

---

1) Ik herinner mij, dezen rechtsgeleerde elders ontmoet te hebben onder den naam van Petrus Martini Alostensis (van Aelst), maar ik kan de plaats niet terugvinden.

Onverwijld werden nu maatregelen genomen om het begeerde advies te verkrijgen. Ziehier op hoe omslachtige en kostbare wijze zulk eene zaak destijds werd aangevat. Een klerk, door partijen aangewezen, werd speciaal met dit doel naar den adviseur gezonden; hem werden als reisgeld 5 Toursche zwarte solidi per dag toegelegd en een na zijne terugkomst te bepalen loon voor zijne moeite; de rechter nam hem den eed af, dat hij zijn last getrouwelijk zou uitvoeren, en van een en ander werd eene akte opgemaakt. Daarna werden hem de stukken van het geding toevertrouwd met eene geleidende missive van den rechter aan den adviseur, en verder overhandigde men hem de aanzienlijke som van 5 mark sterling, door partijen daartoe gedeponeerd, als loon voor den adviseur. Zoo toegerust begaf zich de klerk Jan Dircssoen in Maart 1294 op weg naar Doornik; eerlang keerde hij terug met eene bezegelde akte, waarin het advies van Mr. Pieter Maertenssoen vervat was. Toen volgde weldra het vonnis: den 1 Juli 1294 besliste de abt van St. Paulus conform het ingewonnen advies, erkende het recht van het kapittel op de Malsensche tienden en herstelde het in het bezit daarvan. De heer van Buren werd tot teruggave der geroofde vruchten veroordeeld en hem verder een eeuwig zwijgen over de zaak opgelegd. Intusschen, er schijnt in het vonnis altijd nog eene gelegenheid voor den heer van Buren opengelaten te zijn om te chicaneeren: van het eeuwig stilzwijgen kwam zóo weinig, dat reeds 15 November van hetzelfde jaar 1294 heer Otto zijne zaak op nieuw aan de uitspraak van den bisschop onderwierp. Den 31 December liet het kapittel ten bewijze van zijn recht vidimus van de akten van het proces voor den abt van St. Paulus opmaken en legde dit over; 1 Maart 1295 volgde 's bisschops uitspraak, waarbij de heer van Buren althans zooveel won, dat de beslissing over het recht op de novale tienden (denkelijk op grond der herroepene gift van 1287) voorbehouden werd. Overigens werd het oude vonnis bevestigd, maar ook nu nog vruchteloos. De heer van Buren gaf steeds goede woorden aan het kapittel, maar tot de teruggave kwam het niet: nog anderhalf jaar later (16 October 1296) moest het kapittel den bisschop dreigen, dat het den kerkdienst zou staken, wanneer de kerkvorst thans eindelijk niet zorgde, dat het gewezene vonnis werd uitgevoerd.

Verder hooren wij voorloopig van de zaak niets. Eerst in

1314 schijnt zij op nieuw levendig gemaakt te zijn: het kapittel liet toen ten bewijze van zijn recht de akten van het proces voor den abt van St. Paulus op nieuw vidimeeren. En ditmaal gelukte het tot eene schikking te komen: heer Lambert van Buren bleek minder vasthoudend dan zijn voorganger, hij erkende het recht van het kapittel op voorwaarde, dat de betwiste tienden hem in erfpacht werden afgestaan (1315). Daarmede eindigde het geschil voorloopig. In 1344—1355 vernemen wij van nieuwe processen, die tot in hoogste instantie vervolgd werden, doch die ten slotte in den toestand geene verandering brachten. Nieuwe gewelddadigheden van den heer van Buren in 1409/10 leverden hem nog minder voordeel: zijn erfpachtsrecht werd in pacht veranderd. En sedert het midden der 16e eeuw gelukte het aan het kapittel eindelijk, de tienden in eigen beheer te verkrijgen.

De geschiedenis dezer tienden zelven boezemt ons trouwens geen bijzonder belang in; mij scheen slechts het proces voor den abt van St. Paulus en de incidenten, die zich daarbij voordeden, voor de kennis der rechtspleging in de 13e eeuw niet onbelangrijk, en van daar dat ik de stukken hier doe afdrukken. Ik geef ze uit volgens de beide ons alleen (in het kapittelarchief van St. Pieter) bewaarde vidimussen van 1294 en 1314 (Inventaris N°. 379, 380.) De dagteekeningen zijn berekend volgens den Paaschstijl: uit de stukken zelven blijkt, dat deze gevolgd is.

S. Muller Fz.

---

1. *Bisschop Jan beveelt den abt van Marienweerd en anderen geestelijken, om Otto heer van Buren te excommuniceeren, als hij de tienden van Malsen niet aan het kapittel van St. Pieter te Utrecht teruggeeft of zijn recht daartoe bewijst.* 6 *December* 1292.

Johannes Dei et apostolice sedis gracia .. episcopus Trajectensis dilectis sibi in Christo .. abbati de Insula sancte Marie ordinis Premonstratensis, in Erinchem, in Suolen, in Malcen, in Bosinchem presbyteris celebrantibus, necnon Civilis et sancti Jacobi ecclesiarum presbyteris Trajectensibus, ad quos presentes littere pervenerint, salutem in Domino. Conquesti sunt nobis dilecti in Christo .. decanus et capitulum ecclesie beati Petri Trajectensis, quod Otto vir nobilis dominus de Buren miles eosdem .. decanum

et capitulum ac eorum ecclesiam decimis eorundem et ecclesie, in parrochia de Malcen consistentibus, in quarum pacifica possessione vel quasi fuerunt a tempore cujus memoria non existit, spoliavit et spoliat minus juste, quamquam nichil juris ut proponitur habeat in eisdem, in ipsorum et ecclesie predicte non modicum detrimentum, et quod requisitus pluries non restituere ipsas decimas nec de hiis satisfacere curat, quod adeo manifestum et notorium per rei evidenciam ut dicitur existit, quod nulla poterit tergiversacione celari, non considerans, quod decime sunt tributa egencium et quod ex earum subtraxione proveniunt multa mala secundum canonicas sanxiones. Cum igitur ex officii debito ecclesias nostras ab omni violencia et injuria defendere et subditos nostros in possessionibus bonorum suorum, donec evicti fuerint, conservare teneamur, vobis singulis ac universis, qui ad presens mandatum exequendum fueritis requisiti, in virtute sancte obediencie sub pena suspensionis et excommunicacionis firmiter precipiendo mandamus, quatinus ad predictum militem, ubi copiam ejus habere poteritis, personaliter accedentes, eundem auctoritate apostolica qua fungimur et nostra moneatis, ut infra decem dies post vestram monicionem, quos sibi ad hoc pro primo secundo et tercio peremptorio termino assignamus, ablata restituat dictis .. decano et capitulo ac alias satisfaciat competenter; alioquin ipsum militem, quem extunc in hiis scriptis excommunicamus, excommunicatum publice nuncietis, nisi infra predictum terminum peremptorium coram nobis racionabiliter ostendat, quare ad premissa minime teneatur; nos enim parati erimus ipsum audire et sibi ac dictis .. decano et capitulo facere justicie complementum. In hiis exequendis unus vestrum alium vel alios non exspectet. Datum anno Domini M°. CC°. XC°. secundo, in die beati Nicolai.

2. *Bisschop Jan draagt den abt van St. Paulus te Utrecht op, om vonnis te wijzen in het geschil tusschen het kapittel van St. Pieter en Otto heer van Buren over de tienden van Malsen, nadat de officiaal des bisschops aan de hem gedane gelijke opdracht niet voldaan had.* 25 *April* 1293.

Johannes, Dei et apostolice sedis gracia episcopus Trajectensis, religioso viro .. abbati monasterii sancti Pauli in Trajecto salutem

in Domino. Cum causam, quam dilecti in Christo .. decanus et capitulum ecclesie beati Petri Trajectensis coram nobis movent contra Ottonem, virum nobilem dominum de Buren militem, super eorundem decimis, in parrochia de Malsen consistentibus, quas ad se et ecclesiam suam pertinere proponunt et in quarum possessione pacifica vel quasi fuerunt a tempore, cujus memoria non existit, asserendo se per eundem a dicta possessione violenter ejectos, nostro .. officiali inter dictas partes commiserimus diffiniendam, ac idem .. officialis propter universitatem causarum predicte cause non possit commode intendere, ipsa ab eodem .. officiali ad nos hiis presentibus revocata, vobis dictam causam hiis eisdem presentibus inter dictas partes duximus committendam, mandantes vobis, quatinus inter ipsas partes secundum antehabita coram nobis racione previa procedatis, facientes quod decreveritis per censuram ecclesiasticam firmiter observari; testes autem, qui fuerint nominati, si se gracia odio vel timore subtraxerint, censura simili compellatis, veritati testimonium perhibere. Datum anno Domini M°. CC°. nonagesimo tercio Sabbato post Dominicam qua cantatur Jubilate.

3. *De abt van St. Paulus, als rechter tusschen het kapittel van St. Pieter en Otto heer van Buren, draagt den klerk Jan Dircssoen op, om in deze zaak het advies te gaan inwinnen van Pieter Maertenssoen, kanunnik van Doornik, en bepaalt het reisgeld van den bode en het loon van den adviseur.* 3 *Maart* 1294.

Judex comparentibus coram nobis in judicio syndico venerabilium virorum .. decani et capituli ecclesie sancti Petri Trajectensis ex una et magistro Conrado, procuratore domini Ottonis domini de Buren militis, ex altera super facto, quod proponitur notorium, tractatu habito super consilio habendo, consencientibus partibus, decrevimus mittendum fore Tornaci ad magistrum Petrum Martini, canonicum Tornacensem, per Johannem Theoderici, clericum curie Trajectensis, quem partes elegerunt communiter ad instrumenta deferenda, a quo Johanne recepimus sacramentum, quod predicta negocia fideliter aget et neutri parti machinabitur dolum sive fraudem; et taxavimus eidem Johanni communiter pro viatico, quolibet die, quod dictum negocium expediet, quinque solidos Turonenses nigrorum, salvo

sibi suo sallario, cum fuerit reversus; et nichilominus quelibet pars exhibebit nobis infra Sabbatum post Reminiscere quinque marcas sterlingorum, dicto magistro Petro deferendas pro sallarii renumeracione. Datum anno Domini M°. CC°. XC°. tercio, feria sexta post Cineres.

4. *Henric, abt van St. Paulus, als rechter tusschen het kapittel van St. Pieter en Otto heer van Buren, vraagt Pieter Maertenssoen uut Zeelant, kanunnik van Doornik, om zijn advies over de zaak, tusschen partijen in geschil. (Maart* 1294.)

H*enricus*, Dei permissione.. abbas monasterii sancti Pauli in Trajecto inferiori, judex a patre reverendo domino.. episcopo Trajectensi delegatus in causa, quam.. decanus et capitulum ecclesie beatri Petri Trajectensis contra virum nobilem dominum de Buren prosequuntur, viro nobili morumque et scienciarum titulo redimito, magistro Petro Martini de Zelandia, canonico Tornacensi, salutem cum affectu sincero. Cum apud nos in civitate Trajectensi predicta, non propter defectum jurisperitorum, sed propter ipsorum excusaciones, et eciam quia aliqui ex eis alterutri parcium predictarum sunt suspecti, copiam consilii in ferenda sentencia sive pronunciacione in hujusmodi causa habere non possimus, de vestra discrecione ac fidelitatis vestre constancia plenissime confidentes, requirimus consilium vestrum super sentencia in hujusmodi causa ferenda, acta, inter partes ipsas tum coram.. episcopo predicto tum coram nobis habita, vobis transmittimus examinanda, quia dicte partes nostri auctoritate vos in assessorem et consiliarium super ipsa pronunciacione seu sentencia in hujusmodi causa ferenda communiter elegerunt, sallarium competens vobis per exhibitorem presencium, racione consilii seu assessorie vestre destinando, rogantes ut pro qua parte ferenda sit sentencia et qua forma et que raciones vos moveant in ipsa ferenda sentencia pro alterutra predictarum parcium sub obtestacione divini judicii et secundum conscienciam vestram, singula super premissis fideliter nobis litteris vestris sigillo vestro interclusis quantocius rescribatis.

5. *De abt van St. Paulus wijst vonnis in het geschil tusschen het kapittel van St. Pieter en Otto heer van Buren, over de tienden van Malsen.* 1 *Juli* 1294.

In nomine Domini amen. .. Abbas monasterii sancti Pauli Trajectensis, judex unicus a reverendo patre domino Johanne .. episcopo Trajectensi deputatus. Cum viri venerabiles .. decanus et capitulum ecclesie beati Petri Trajectensis virum nobilem dominum Ottonem de Buren militem per litteras predicti reverendi patris domini .. Johannis moneri procurassent super restitucione fructuum decimarum terre in Malcen, quibus asserebant ipsos dictum militem spoliasse et spoliatos fuisse, et ad ipsos dicentes dictas decimas de jure pertinere et in possessione earum per longa retroacta tempora extitisse, et hoc esse adeo notorium et manifestum, quod nulla posset tergiversacione celari, secundum quod in predictis litteris monitoriis continetur, que sic incipiunt:

(Volgt afschrift van No. 1.)

Quibus (?) litteris sigillatis facto mandato in prima cauda in signum monicionis et in secunda in signum excommunicacionis facte, dictis partibus coram ipso patre presentibus, ipse .. episcopus dictam causam super ipso notorio nobis inter dictas partes commisit terminandam. Ipsis igitur partibus coram nobis presentibus, prefatus miles per suum procuratorem negabat, ipsum factum predictum esse notorium. Nos ergo super ipso facto notorio recepto juramento utriusque partis, factis posicionibus, et responsionibus ad easdem receptis, testibus pro parte dictorum .. decani et capituli et ipsis diligenter examinatis, eorum attestacionibus publicatis, auditis hincinde que partes proponere voluerunt, processu habito secundum quod in notoriis est consuetum, concluso negocio, die demum assignata ad diffiniendum, habito consilio jurisperitorum et precipue viri discreti magistri Petri Martini canonici Tornacensis, cujus consilium requisivimus de voluntate et consensu utriusque partis, speciali nuncio ad hoc deputato pro consilio referendo, qui nobis suam intencionem rescripsit, prout in suo instrumento nobis directo continetur; et quia idem magister Petrus consulendo asseruit, dictos .. decanum et capitulum ad restitucionem [1]) dictarum decimarum fore

1) Lees: possessionem. Ook het vidimus van 1314 leest echter: restitucionem, zoodat de fout in het oorspronkelijke stuk schijnt gestaan te hebben.

restituendos, et quia eciam in actis invenimus, prout in notoriis probari solet, dictos .. decanum et capitulum suam intencionem plenarie probavisse, diffiniendo ad ipsos predictas decimas de Malcen de jure pertinere pronunciamus et ipsos .. decanum et capitulum restituimus in possessionem earundem et pronunciamus restituendos, et mittimus ipsos per nostram diffinitivam in possessionem predictam, et fructus sibi ablatos per vim et spolium ipsis debere restitui per dictum dominum Ottonem de Buren, et ipsum ad premissa sentencialiter condempnamus, inhibentes dicto domíno Ottoni militi, ne impediat dictos .. decanum et capitulum in possessione et fructibus supradictis, et dicto militi super dictis decimis perpetuum silencium imponentes, ipsum ad premissa sentencialiter condempnantes cum expensis litis, questione tamen expensarum et moderacione earum nobis reservata. Pronunciatum anno Domini M°. CC°. XC°. quarto, feria quinta post festum beatorum Pretri et Pauli apostolorum.

6. *Notariëele acte, opgemaakt van het vonnis van den abt van St. Paulus in het geschil tusschen het kapittel van St. Pieter en Otto heer van Buren, over de tienden van Malsen.* 15 *Juli* 1294 [1]).

In Dei nomine amen. Anno ejusdem millesimo ducentesimo nonagesimo quarto indictione septima mensis Julii die quintadecima, in presencia mei .. notarii infrascripti et testium subscriptorum, ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum, constitutus Johannes Theoderici, clericus curie Trajectensis, quasdam litteras, sigillis religiosi viri domini Henrici .. abbatis monasterii sancti Pauli Trajectensis ad causas sigillatas, legit et publicavit in hunc modum:

(Volgt afschrift van No. 3.)

Qui Johannes, prout confessus fuit, dictum onus acceptans, de consensu dictarum parcium, ut dictum est, predicto magistro Petro litteras dicti domini .. abbatis, suo sigillo sigillatas, presentavit, que sunt tales:

(Volgt afschrift van No. 4.)

1) Het stuk noemt in het begin den 15 Juli, aan het slot den 31 December als datum. Deze tweede datum is de dag, waarop de officiaal van den bisschop het vidimus van het stuk gaf, dat ons alleen bewaard is: denkelijk is dus in het vidimus eene verwarring ontstaan tusschen de beide daarin onmiddellijk op elkander volgende data, en is 15 Juli de juiste dagteekening van dit stuk, dat in het oorspronkelijke zal geëindigd hebben: „Datum ut supra."

Visis itaque et diligenter intellectis litteris et instrumentis, dicto magistro Petro a prefato domino .. abbate transmissis, sicut in littera dicti magistri Petri dicto domino .. abbati remissa, suo sigillo sigillata, contineri vidi, idem magister Petrus supradicto domino .. abbati inter cetera sic respondit: „Quod omissis omnibus, que in dictis instrumentis dici possent, satis videretur dicendum, omnibus consideratis, quod .. decanus et capitulum predicti ad possessionem decimarum de Malcen restitui debeant." Habito ergo consilio jurisperitorum et aliorum proborum virorum in civitate Trajectensi, ac precipue magistri Petri predicti, cujus consilium de consensu predictarum parcium, ut supra dicitur, requisitum est ab ipso .. domino abbate, nuncio ad hoc specialiter deputato, idem dominus .. abbas in dicto negocio processit et sentenciam diffinitivam pro .. decano et capitulo predictis tulit, prout in litteris super hoc confectis, sigillis dicti domini .. abbatis sigillatis, continebatur plenius sub hac forma:

(Volgt afschrift van No. 5.)

Quibus litteris lectis et publicatis per dictum Johannem coram testibus infrascriptis, .. decanus ecclesie sancti Petri Trajectensis predicte, nomine suo et capituli sui tunc ibidem presentis, meum officium imploravit, supplicans ut super premissis jam publicatis et lectis publicum instrumentum conficerem et meo consueto signo signarem.

Acta sunt hec in choro ecclesie Majoris Trajectensis, presentibus discretis viris dominis Rychardo choriepiscopo, Wilhelmo de Montforde, Johanne dicto Fresone et Theoderico de Sancta Gertrude, Majoris, Johanne dicto Vischer et Theoderico dicto Vrenkin, sancti Salvatoris, Arnoldo dicto de Foresto et Jacobo dicto Teutelart, sancti Johannis ecclesiarum Trajectensium canonicis, magistro Conrado advocato curie Trajectensis, et aliis pluribus canonicis presbyteris vicariis et clericis civitatis Trajectensis, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Erembertus Henrici de Trajecto, sacri imperii publicus auctoritate notarius, premissis omnibus et singulis presens interfui et ad preces predicti .. decani ea fideliter conscripsi et in hanc publicam formam redegi, meoque consueto signo signavi. Datum anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo quarto in vigilia Circumcisionis Domini.

VIII. Twee schepenbrieven uit het archief van Zierikzee,

MEDEGEDEELD DOOR

Mr. J. P. N. ERMERINS, burgemeester van Zierikzee.

Wy *Jan Clays Robeels z'*, *Cornelis Jan Gelbaerts z'* ende *Pieter Hugenz'*, Scepenen in Zierixee, oirkonden ende kennen: dat *Huge Willems z'* te rechte settede thuys ende sinen rechten voget, dat *Renger Willems z'* plach te besitten, ende was den selven huyse of den rechten voecht eyschende dat men dat selve huys soude doen oprechten, want het up sijn huys lach ende dat sijn huys dairmede bedarf, ende bat den schoute ende scepenen, dat sy dat aensyen souden. Dair die schoute ende scepenen dat aengesyen hebben, ende doe wort gewesen mit vongnisse van scepenen, dat dair tymmerluyden ende maetzelaers over souden gaen, ende syen wat dair best inne gedaen ware, ende dat men soude late weten die wedue van *Renger Willems z'* voirs. als bewinder van der huyse met eenen poortknape, dat sy sage dat sy dat huys dede uprechten, dair *Lievyn Stenck* die poirtknape die wete voir ons gekent heeft gedaen te hebben. Dair ten eynde nyement en quame die dat huys wilde helpen, dairt gewijst wort mit vongnisse van scepenen dat *Huge Willems z'* dat huys soude doen rechten up des huys cost. Dair voir ons gecomen is *Poppe Jans z'* als Decken van die maetzelairs ende heeft dat huys gerecht ende hevet gehouden met sinen eede, dat dairan verdient es vier scellingen groete ende vier grooten, ende dat *Huge Willems z'* hem dairof sijn gemoede gehat hevet, behouden *Huge Willems z'* sijns rechts up dat huys of upten rechten voget van den huyse, behouden voir een ygelijc sijns rechts. In orkonden desen brieve bezegelt met onsen zegelen, gegeven int jair ons Heeren duysent vierhondert achte ende tsessticht upten zeventiensten dach in Novembri.

(Op perkament met drie afhangende zegels in groen was aan perkamenten strooken, het eerste zegel zeer geschonden.)

Wy *Pieter Lams sone*, *Jan Willems sone* ende *Dicric Jans sone*, Scepenen in Zierixee, orkonden ende kennen, dat *Hughe Willems sone* die bontwerker voer ons belyede dat hy upgedragen ende gegeven hevet, updraget ende overgevet in rechten vryen eygendome *Cornelis Jan Hughen sons* weeskinderen een scepenenbrief ende briefrecht met zulker loftocht, zekerheyt ende verbande, volgende ende alle dat den gheheelen scepenenbrief dat inhout ende begrepen hevet, dair desen tegenwoirdigen brief dore gestoken ende bezegelt es, van welken scepenbrief, inhoudende vier scellinge ende vier grote, ende updracht vorsc. *Hughe Willems sone* vorsc. belyet hem van den vorsc. weeskinderen volnoecht, betaelt ende wel voldaen te wesen den laetsten penninc metten eersten, ende dat die vorsc. weeskinderen metten vorsc. scepenenbrieve ende updracht alle recht sullen mogen voerderen, eyschen, nemen, geven ende achtervolgen in alre manieren joft *Hughe Willems sone* vorsc. selve ware. Ende waert dat hier meer toe behoerde van custingen of van eeden te doene, daer belyet hem *Hughe Willems sone* vorsc. altijt toe beryet te wesen als vermaent wort met rechte. In orkonden desen brieve bezegelt met onsen zegelen, gegeven int jaer ons heeren duyssent vierhondert vive ende tseventich upten tyenden dach van Januaryo.

(Als voren.)

VERSLAG OVER HET JAAR 1887/1888.

In het afgeloopen Vereenigingsjaar is in het aantal der leden weinig of geene verandering gekomen, terwijl ook de Directie dezelfde is gebleven. Alleen heeft de benoeming van MR. C. PIJNACKER HORDIJK tot Gouverneur Generaal van Nederlandsch Indië ten gevolge dat de Directie tijdelijk zijne gewaardeerde actieve medewerking zal missen.

Aan de leden werden behalve eene aflevering der Verslagen en Mededeelingen twee nieuwe werken afgeleverd, het eerste deel der Westfriesche stadrechten van Mr. M. S. POLS, en het eerste stuk van de oude vertaling van den Saksenspiegel, uitgegeven door Mr. B. J. L. BARON DE GEER. Dit eerste stuk bevattende den ouderen tekst, is reeds gevolgd door het tweede stuk, bevattende den jongeren tekst met de glosse, dat nog in dit Vereenigingsjaar ter perse gezonden, sedert is voltooid en rondgedeeld in het nieuw aangevangen Vereenigingsjaar, waartoe het alzoo behoort. Inmiddels wordt ook de voorbereiding van andere uitgaven voortgezet, zoodat de Directie vertrouwt ook in het thans aangevangen Vereenigingsjaar geregeld met de uitgaven te zullen kunnen voortgaan.

Uit den hierna volgende staat der ontvangsten en uitgaven, sluitende met een batig saldo van *f* 1162.56[5] tegen *f* 702.02[5] in het vorige, blijkt de voortdurend gunstige toestand der kas. De vermeerdering van het saldo is echter ten deele een gevolg van het feit, dat onder de uitgaven die voor de in het Vereenigingsjaar verschenen werken slechts tot 1 Januari, en mitsdien ten deele voorkomen. Aan den anderen kant ver-

klaart dit echter ook de geringere inkomst uit den verkoop der werken, die uitsluitend omvat den verkoop van vroegere werken, terwijl die der nieuw uitgegeven werken eerst op de volgende rekening zal voorkomen. Een meer volledig overzicht van de werkzaamheid der Vereeniging en van de resultaten van het financieel beheer wordt slechts verkregen door een overzicht over een langer tijdvak, dat onlangs opgemaakt zijnde, hier wordt medegedeeld, in de veronderstelling dat de leden er misschien niet zonder belangstelling kennis van zullen nemen. Het omvat de acht eerste jaren van het bestaan der Vereeniging, en moge ten bewijze strekken dat de Vereeniging niet zonder vrucht heeft gewerkt, en tot nu toe ook ruimschoots den steun van belangstellenden heeft ondervonden, die haar in staat stelde, behalve de jaarlijksche aflevering der Verslagen en Mededeelingen, reeds 13 boekdeelen in het licht te zenden.

Overzicht der Rekeningen over de jaren 1879/1880 tot 1886/1887.

Ontvangsten:		
contributiën	*f* 6460.—	
zuivere opbrengst van verkochte werken	- 2651.38	
renten van belegde gelden	- 57.74	
		f 9169.12
Uitgaven:		
kosten van uitgaven van 9 werken (13 deelen) en 7 afleveringen der Verslagen en Mededeelingen. .	*f* 7685.34	
administratiekosten	- 83.55	
kosten van afdrukjes, kopijloonen, enz.	- 165.75	
belegde gelden	- 532.45	
		- 8467.09^{5}
Batig Saldo . .		*f* 702.02^{5}

Nota. Behalve de zuivere opbrengst van verkochte werken is aan de leden voor eene waarde van *f* 6407.75 aan werken geleverd, dus nagenoeg de volle waarde der contributiën, terwijl het batig saldo, verhoogd met het bedrag der belegde gelden, in werkelijkheid *f* 1234.47[5] bedraagt.

Overzicht van de Rekening en Verantwoording van den Penningmeester over het jaar 1887/1888.

Ontvangsten:

saldo vorige rekening	*f* 702.02[5]	
aan contributiën	- 910.—	
aan in 1887 verkochte werken . .	- 98.12	
aan renten van belegde gelden . .	- 17.32	
		f 1727.46[5]

Uitgaven:

administratiekosten	*f* 10.—	
aan uitgaven van werken in 1887:		
Westfriesche Stadrechten I (gedeeltelijk)	- 356.50	
Saksenspiegel in Nederland (id.). .	- 152.40	
Verslagen en Mededeelingen, II, n°. 2. (id.)	- 46.—	
		- 564.90
Saldo . .		*f* 1162.56[5]

NAAMLIJST DER LEDEN.

Mr. M. A. VAM DEN ACKER te 's Gravenhage.
Mr. J. Bon D'AULNIS DE BOUROUILL te Utrecht.
Jhr. Mr. W. H. DE BEAUFORT te Leusden.
Mr. A. R. VAN BEL te Amsterdam.
Mr. A. J. ENSCHEDÉ te Haarlem.
Mr. R. T P. L. A. VAN BONEVAL FAURE te Leiden.
Mr. H. O. FEITH te Groningen.
Mr. P. R. FEITH te 's Gravenhage.
Mr. S. J. FOCKEMA ANDREAE te Leiden.
Dr. R. FRUIN te Leiden.
Mr. B. J. L. Bon DE GEER VAN JUTFAAS te Utrecht.
Mr. J. A. GROTHE te Utrecht.
Mr. C. PIJNACKER HORDIJK te Batavia
Mr. E. H. KARSTEN te Arnhem.
Mr. F. A. J. VAN LANSCHOT te 's Hertogenbosch.
Mr. F. B. CONINCK LIEFSTING te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. J. A. L. MARTENS te Utrecht.
Mr. R. MELVIL Bon VAN LYNDEN te Utrecht.
Mr. D. J. MOM VISCH te Arnhem.
Dr. P. L. MULLER te Leiden.
Mr. S. MULLER Fz. te Utrecht.
MARTINUS NIJHOFF te 's Gravenhage.
Mr. A. A. DE PINTO te 's Gravenhage.
Mr. M. S. POLS te Utrecht.
Mr. M. J. PIJNAPPEL te Amsterdam.
Jhr. Mr. TH. H. F. VAN RIEMSDIJK te 's Gravenhage.
Mr. N. DE ROEVER te Amsterdam
Jhr. Mr. J. ROËLL te 's Gravenhage.
Mr. W. J. ROIJAARDS VAN DEN HAM te Utrecht.

W. F. N. VAN ROOTSELAAR te Amersfoort.
Mr. J. J. S. Bon SLOET te Arnhem.
Mr. L A. J. W. Bon SLOET te Arnhem.
Jhr. Mr. O. Q. VAN SWINDEREN te Groningen.
Mr. J. TELTING te 's Gravenhage.
Dr. J. VERDAM te Amsterdam.
Mr. G. DE VRIES Az. te 's Gravenhage.
Dr. M. DE VRIES te Leiden.
Mr. N. J. VAN YSSELSTEIN te 's Gravenhage.

Mr. J. HEEMSKERK Azn. te 's Gravenhage.
Mr. P. VERLOREN VAN THEMAAT te Utrecht.
Mr. J VAN DER LEEUW te Amersfoort.
Jhr. Mr. D. G. VAN TEYLINGEN te 's Gravenhage.
Mr. Æ. Bon MACKAY te 's Gravenhage.
Mr. AUG. PHILIPS te Amsterdam.
Mr. A. J. ANDREAE te Kollum.
Mr. N. F. VAN NOOTEN te Utrecht.
Mr. C. R. MERKUS te Utrecht.
Mr. S. J. HINGST te 's Gravenhage.
Mr. T. H. BONDAM te 's Hertogenbosch.
Dr. H. E. MOLTZER te Utrecht.
Het Historisch Genootschap te Utrecht.
Mr. A. TELTING te Zwolle.
Mr. J. C. REEPMAKER te Rotterdam.
Mr. J. P. MOLTZER te Amsterdam.
Mr. J. J. VAN GEUNS te 's Gravenhage.
Mr. H. H. VAN CAPELLE te Arnhem.
De Universiteits-Bibliotheek te Cambridge.
Jhr. Mr. W H. DE BEAUFORT te Utrecht en Driebergen.
Mr. J G. GLEICHMAN te 's Gravenhage
De Universiteits-Bibliotheek te Utrecht.
De Universiteits-Bibliotheek te Leiden.
De Universiteits-Bibliotheek te Amsterdam.
Mr. J. F. BIJLEVELD te Arnhem.
Mr. E. FOKKER te Middelburg.
Mr. J. KAPPEIJNE VAN DE COPPELLO te 's Gravenhage.
Het Genootschap Pro Excolendo Jure Patrio te Groningen.
Mr. JOSUA VAN EIK Jzn. te Amsterdam.
Mr. L. VAN HASSELT te 's Hertogenbosch.
Dr. J. H. GALLÉE te Utrecht.

Mr. J. C. DE KONING te Amsterdam.
Mr. W. A. Bon VAN VERSCHUER te 's Gravenhage.
Mr. J. L. BERNS te Leeuwarden.
Dr. K. HÖHLBAUM te Keulen.
Jhr. Mr. V. DE STUERS te 's Gravenhage.
Mr. H. L. DRUCKER te Groningen.
Dr. P. J. BLOK te Groningen.
Mr. J. LAMEERE te Gent.
De Openbare Bibliotheek te Arnhem.
Prof. A. ESMEIN te Parijs.
Mr. A. J. ROIJAARDS te Amsterdam.
Mr. C. E. HARBORD te Amsterdam.
De Universiteits-Bibliotheek te Heidelberg.
Mr. W. L. P. A. MOLENGRAAFF te Utrecht.
Het stedelijk Archief te Keulen.
J. H. L. VAN DER SCHAAFF te Utrecht.
MR S. GRATAMA te Groningen.
Mr. R. FRUIN TH. Azn. te Utrecht.
De Universiteits-Bibliotheek te Freiburg i/Br.
Dr. J. W. MULLER te Leiden.

KORTE MEDEDEELINGEN.

IX. Een drietal ordonnantiën betreffende den Westfrieschen Zeedijk,

MEDEGEDEELD DOOR

Mr. G. DE VRIES Az.

In mijn werk: *het dijks- en molenbestuur in Holland's Noorderkwartier* heb ik aangetoond, hoe krachtig de Graven uit het Bourgondische en uit het Oostenrijksche huis voor de instandhouding van den Westfrieschen dijk hebben gewaakt. Na de uitgaaf van dat werk heeft een onderzoek van de Grafelijkheid's of Thesauriersrekeningen mij nader geleerd, hoe ernstig Stadhouder en Raden in de vijftiende eeuw zich het toezicht op het onderhoud van dien dijk hebben aangetrokken. Telkens als de dijk door storm en hooge vloeden beschadigd was, zond dat college enkele zijner leden naar de plaats zelve om den staat van zaken op te nemen. Dikwijls reisde de Stadhouder zelf derwaarts. In het midden der eeuw was het reeds gewoonte geworden, dat jaarlijks eenigen uit den Raad met gedeputeerden uit de steden op den dijk kwamen om daar in overleg met de waarschappen der dorpen te keuren en te ordineeren, wat behoorde te worden gedaan, welke werken moesten worden uitgevoerd; terwijl dan later door Stadhouder en Raden een commissaris werd gezonden om op te nemen of het geordineerde was bewerkstelligd.

Voornamelijk golden die zorgen den dijk tusschen Petten en Medemblik; van 1454 af gewoonlijk dien van Winkelerpaal oostwaarts tot Medemblik; enkele keeren strekten zij zich verder oostwaarts uit, maar van Medemblik oostwaarts was de dijk nog veel door voorland gedekt.

De steden Haarlem, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen en Medemblik, de kastelein van Medemblik en Willem de Bastaard, Heer van Schagen, werden herhaaldelijk naar den Haag geroepen om ordonnantiën op den „Vriezendijk" te maken. Den 29sten December 1452 is te 's Gravenhage eene groote algemeene dagvaart gehouden van al de Steden en Edelen van Noord- en Zuid-Holland, om te beramen, hoe men het best den Vriezendijk zou onderhouden.

Een aantal ordonnantiën op dien dijk, uit de Grafelijke tijden afkomstig, zijn bewaard gebleven en in mijn bovengemeld werk vermeld. Vele daarvan, en daaronder niet de minst belangrijke, zijn echter uit de archieven opgespoord moeten worden, en zijn, zoover mij bekend is, nooit gedrukt. Ik meen daarvan een drietal hier te mogen mededeelen.

Het eerste stuk betreft het dijksbestuur van Geestmerambacht, en vermeldt ons eene der gewichtigste veranderingen, die in de geschiedenis van dat bestuur zijn voorgevallen. Het is eene handvest van Graaf Philips van 6 of 16 Maart 1439. De Graaf regelt daarbij eenige punten van bestuur en ontneemt aan de dorpen hun aloude recht om waarschappen te stellen.

Aan de waarschappen was het dagelijksch beheer van den dijk toevertrouwd. Elk dorp placht namelijk een gemachtigde te stellen, waarschap genoemd, om tusschenman te wezen tusschen de dijkplichtigen en dijkgraaf en heemraden. Hij vergezelde laatstgenoemde op hunne schouwen, bracht het gekeurde aan de dijkplichtigen uit zijn dorp over en zorgde dat dezen den hoefslag van het dorp tegen den bepaalden tijd in orde brachten. In geheel Westfriesland was de schouw over den zeedijk opgedragen aan dijkgraaf en heemraden van het ambacht. Maar aan de dorpen was het recht gewaarborgd door hunne waarschappen deel te nemen aan het dijksbestuur. Al de dorpen van het ambacht hadden bij den geheelen dijk, waarin elk zijn deel onderhield, een gemeenschappelijk belang. Hoezeer dus de oplettendheid van elken waarschap in de eerste plaats aan de hoefslagen van zijn eigen dorp gewijd was, bestond er voor de gezamenlijke waarschappen alle grond om met elkander in overleg te treden. De landsheer heeft vanouds hun recht om in gemeen overleg besluiten te nemen en bepalingen vast te stellen, erkend. Hij heeft hun de

bevoegdheid gegund om met zijn baljuw of dijkgraaf of wel met beiden keuren te leggen op den dijk, waarnaar dijkgraaf en heemraden de schouw moesten drijven, behoudens 's Vorsten eigen macht om die keuren te veranderen. De meeste bescheiden maken van het gemeenschappelijk keuren van baljuw, dijkgraaf, heemraden en waarschappen gewag. Andere laten waarschappen alleen, zonder heemraden, maar met den baljuw of dijkgraaf, keuren en ordonneeren.

Maar het gebeurde dikwijls dat de waarschappen zich niet alleen door het belang van de zeewering lieten leiden. De zucht om den last voor zijn dorp niet te verzwaren, woog zeer bij elken waarschap, en de dorpen waren er vaak op uit om de zoodanigen af te vaardigen, die in zoo weinig mogelijk onderhouds- of verbeteringswerken zouden toestemmen en bij de schouw niet te nauwlettend zouden toezien. Vooral in Geestmerambacht is dit in groote mate het geval geweest, en leed het onderhoud der zeewering daaronder. Vandaar het besluit van den Graaf om den dorpen van Geestmerambacht het afvaardigen van waarschappen te ontnemen en in de plaats van de tien waarschappen door de dorpen gekozen een college van slechts zes waarschappen te stellen, waarvan hij zelf er twee zou stellen voor zijne dorpen Zuidscharwoude, Noordscharwoude en Broek; zijne Moei, MARGARETHA VAN BOURGONDIE één uit het Nieuweland (Sint-Maarten en Eenigenburg) haar destijds toebehoorende; de Heer VAN EGMOND twee uit zijne dorpen Warmenhuizen, Oudkarspel en Harenkarspel, en Heer ROELAND VAN UYTKERKEN één uit zijne dorpen Koedijk en Oudorp. De dorpen van Geestmerambacht verloren alzoo niet alleen het recht om zelve hunne vertegenwoordigers in het dijksbestuur te kiezen, maar moesten zich daarenboven er mede vergenoegen, dat niet langer uit elk dorp een waarschap aan dat bestuur deel nam.

Wel heeft die uitsluiting der dorpen er toe geleid, dat, ten minste reeds in de volgende eeuw, jaarlijks gecommitteerden uit die dorpen, onder den naam van *Volgers ten platte lande*, tot het aanhooren der rekening en verantwoording van dijkgraaf en waarschappen bijeenkwamen; wel is de keus der waarschappen in later tijd weder aan de dorpen gekomen, die daarna het recht van benoeming bij beurten hebben uitgeoefend; maar nooit is het getal der waarschappen weer op het oorspronkelijke cijfer, één voor elk dorp, teruggebracht,

en nooit is de waarschappij in Geestmerambacht geworden, wat die in de andere ambachten van Westfriesland, met name in Drechterland en de Vier Noorder Koggen, tot in onze dagen geweest is

De handvest hier medegedeeld wordt gevonden in een register of handschrift bewaard in 's Rijks archief, getiteld: Dickage int Generael, zie aldaar bl. 609. Zij komt ook voor in het Perkamenten privilege-boek van Geestmerambacht, bewaard in het archief van dat ambacht, zie f°. 9. In het eerstgemelde register draagt zij de dagteekening van 6 Maart 1439, in het laatstgenoemde die van 16 Maart van dat jaar, waaronder ik haar altijd heb vermeld. Het stuk wordt hier gegeven, zooals het voorkomt in eerstgenoemd register. Hier en daar heb ik echter gemeend eenige fouten te moeten verbeteren overeenkomstig de lezing in Geestmerambacht's privilegeboek. Aan den voet der bladzijde is dan de lezing van het register: Dickage int Generael (D. G.) opgegeven.

Het tweede stuk is de Ordonnantie van Maximiliaan en Karel, van den jare 1510, op het onderhoud van de dijken gelegen in de Vier Noorder Koggen van het Oosterdijkgraafschap van Medemblik.

Op het bestuur van geen der dijken van het Noorderkwartier zijn zoovele ordonnantiën door de Graven gemaakt als op dat van den Vier-Noorder-Koggen-zeedijk. Het groote gevaar, waaraan die zeewering was blootgesteld, het groote belang, dat het geheele Noorderkwartier bij hare instandhouding had, hebben reeds in 1478 aan Gedeputeerden van de Groote steden van Noord-Holland een oppertoezicht op het onderhoud van dien zeedijk doen opdragen, dat, in het laatste dier eeuw en den aanvang der volgende een en andermaal gewijzigd, gedurende de Republiek is in stand gebleven.

De ordonnantiën van 1476, 1478, 1493, 1495, 1497 en 1499 zijn, de eene in de eene, de andere in andere verzamelingen gedrukt en uitgegeven. Maar de ordonnantie van 1510, zeker niet de minst merkwaardige, is nog onuitgegeven. In mijn werk: *het dijks- en molenbestuur in Holland's Noorderkwartier*, waar ik al die ordonnantiën heb behandeld, heb ik zoover ik weet, het eerst de aandacht op die ordonnantie van 1510 gevestigd. Zij was al sinds eeuwen in het vergeetboek geraakt. Toch steunde het College van Superintendentie over

den Vier-Noorder-Koggen-zeedijk, zooals het uit vijf leden, waarvan elk der steden Haarlem, Amsterdam, Hoorn, Alkmaar en Medemblik er één afvaardigde, bestaan heeft tot dat daaraan in 1643 een zesde lid werd toegevoegd, bepaaldelijk op die ordonnantie van 1510 [1]).

De ordonnantie van 1478 had een college van hooge heemraden over den Vier-Noorder-Koggen-zeedijk ingesteld, bestaande uit acht leden, waarvan de Heer van Egmond één, de stad Haarlem twee, en de steden Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen en Medemblik elk één zouden benoemen. Of dit college tot 1493 werkzaam geweest is, is twijfelachtig. Hoe dit zij, in dat jaar ordonneerden Maximiliaan en Philips eene nieuwe regeling. Zij bepaalden toen, dat tot het afnemen der rekening van de dijkmeesters, wier aanstelling bij diezelfde ordonnantie was bevolen, en het regelen van den omslag door dezen te doen, de stad Medemblik jaarlijks zou oproepen twee gedeputeerden uit elk der steden Haarlem, Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen en Medemblik zelve, welke twaalf personen tevens tot verzekering van den dijk meer werken konden bevelen dan door dijkgraaf, heemraden en waarschappen waren gekeurd. De ordonnantie van 1495 bracht daarin deze wijziging, dat het bijeenroepen van de gedeputeerden aan den dijkgraaf in plaats van aan de stad Medemblik werd opgedragen. In 1497 besloot het Hof de instelling der dijkmeesters op te heffen. In de daartoe uitgevaardigde ordonnantie werd alleen van gedeputeerden der steden Haarlem, Alkmaar, Hoorn en Medemblik gewaagd, jaarlijks door de klerken of waarsmannen van het vak, dat gemeen werk gebleven was, uit te noodigen, eerst tot bijwoning der besteding, vervolgens om de rekening van hun beheer op te nemen, „tot redelijcke kosten van den lande.”

De ordonnantie van 1510, de instelling van dijkmeesters herstellende, bracht tevens belangrijke veranderingen in de samenstelling en inrichting van het bestuur. Het oppertoezicht werd daarbij opgedragen aan vijf der bovengenoemde steden, namelijk Haarlem, Amsterdam, Hoorn, Alkmaar en Medemblik, die elk een gedeputeerde moesten zenden, om met dijkgraaf, heemraden en waarschappen te keuren en te

---

1) Zie mijn aangehaalde werk, bl. 61, 569.

schouwen, de rekeningen van de dijkmeesters te sluiten, omslagen te bepalen, en zoo noodig een voordracht voor de benoeming van een nieuwen dijkgraaf te doen. Volgens deze ordonnantie zou Enkhuizen niet meer geroepen worden een gedeputeerde te zenden. Aan die der andere steden, behalve Medemblik, werd ten laste van het gemeene land der Vier Noorder Koggen een daggeld van 12 stuivers toegelegd.

Zoo samengesteld uit vijf leden, gedeputeerden uit de steden Haarlem, Amsterdam, Alkmaar, Hoorn en Medemblik, tweemaal 's jaars door den dijkgraaf beschreven om te Medemblik bijeen te komen, heeft het college na 1510 de superintendentie over den genoemden dijk gevoerd.

In mijn aangehaald werk bl. 569—571 heb ik medegedeeld, op welke wijze het college met een zesde lid, door Enkhuizen af te vaardigen, is vermeerderd. Omstreeks 1640 had die stad de ordonnantie van 1493 opnieuw onder de oogen gekregen en verbeeldde zij zich toen, dat zij ten onrechte niet met de andere steden werd opgeroepen, zooals die ordonnantie voorschreef. Van de ordonnantie van 1510 droeg zij toen geene kennis. Na de uitgaaf van mijn werk heb ik inzage gekregen van een brief van 10 September 1640, waarbij zekere Dirk van Wijdenesse, gezegd Baens, aan Burgemeesteren en Raden van Enkhuizen uit den Haag schreef, dat hij hun daarbij zond de authentieke kopyen van alle de ordonnantiën en akten van den Vriesendijk bij Medemblik, die hem na zorgvuldig onderzoek bekend waren geworden, waaruit zij zien zouden hun goed recht om daar benevens eenige andere steden te mogen compareeren. Die brief wordt in het gemeente-archief van Enkhuizen bewaard (in Doos T). Niet onaardig is de nota daarbij liggende en met dien brief aan Burgemeesteren en Raden aangeboden. Daaruit blijkt dat de schrijver geene andere ordonnantiën of akten gevonden had dan de vijf volgende: 1°. die van 14 Febr. 1493; 2°. die van 1 Sept. 1495; 3°. die van 25 Oct. 1497; 4°. die van 27 Mei en 5°. die van 15 Juli 1499.

Uit die stukken maakte hij op, dat het eerste octrooi door geen van de volgende was gerevoceerd. Hij beweerde daarbij dat in het bijzonder de ordonnantie van den Hove van 1497 wel voorschrijft, dat de gedeputeerden van Haarlem, Alkmaar, Hoorn en Medemblik op de rekening zouden compareeren tot redelijke kosten van den lande, maar dat zij daarom Amster-

dam en Enkhuizen niet uitsloot; dat zij haar alleen niet toegelegd heeft het voorrecht om op kosten van den lande te verschijnen, zoodat zij nog gehouden bleven om overeenkomstig de ordonnantie van 1493 op haar eigen kosten te komen; — dat voorts de bepaling dat de klerken den dag der besteding aan de vier steden zouden schrijven, niet belette dat volgens het vroeger octrooi de dijkgraaf de steden Amsterdam en Enkhuizen moest roepen; — „eindelijk dat alzulke „provis. interlocutiën van den Hove geen recht den steden by „octroy en Privilegie ghegheven kunnen verstaen worden „wechghenomen te hebben."

Wat er ook tegen die beweringen moge aan te voeren geweest zijn, vermits niemand zich op de latere ordonnantie van 1510 beriep, hebben de Staten op het beklag van Enkhuizen den dijkgraaf bij hun besluit van 15 December 1642 geboden, voortaan met de overige steden ook Enkhuizen op te roepen. In de besluiten der Staten omtrent de Superintendentie over de zeewering na 1677 genomen, gewaagden zij dan ook van de gedeputeerden der steden, die volgens het privilege van Keizer Maximiliaan en zijn zoon Philips van 14 Februari 1493 jaarlijks op de groote keur en op het hooren opnemen en sluiten van de Koggenrekening kwamen.

Evenals Graaf Philips in 1439 ten aanzien van Geestmerambacht, begrepen ook Maximiliaan en Karel in 1510, in het belang van een voldoend onderhoud der Vier-Noorder-Koggenzeewering den invloed, dien de dorpen door hunne waarschappen oefenden, te moeten beperken. Het getal der waarschappen lieten zij hier onveranderd: één uit elk dorp, maar de keus dier vertegenwoordigers ontnamen zij aan de dorpen om die aan den dijkgraaf met de heemraden en Gedeputeerden der vijf steden op te dragen; en, om hen te beletten bij het formeeren van de voordracht voor een dijkgraaf of bij het keuren de steden te overstemmen, gaf de ordonnantie aan de waarschappen van elke kogge te zamen slechts ééne stem, zoodat zij in plaats van zeventien slechts vier stemmen uitbrachten. Den vier heemraden te zamen werd ook slechts ééne stem toegekend. In elke vereenigde vergadering konden dus tien stemmen worden uitgebracht. Staakten de stemmen bij het maken der keuren, dan besliste de dijkgraaf.

Zooals ik in mijn werk heb opgemerkt, is het twijfelachtig of de veranderde wijs van verkiezen der waarschappen en de

beperking van hun en der heemraden stemrecht in het keuren wel tot aan het einde der Grafelijke regeering hebben voortgeduurd. Later ten minste vindt men de dorpen weer in hun oude recht hersteld.

Een hoofddoel van de ordonnantie van 1510 was het herstellen van de instelling der dijkmeesters. De ordonnantie van 1493 had die instelling in het leven geroepen om een einde te maken aan het onderhoud van den dijk door de hoefslagplichtigen zelve. Zij had verboden dat iemand voortaan zijn eigen dijk maakte of deed maken, en gelast dat uit elk dorp vier personen gesteld zouden worden, die als dijkmeesters de hoefslagen van het dorp onder hun toezicht in dagloon zouden doen opmaken en de kosten over de dijkplichtigen van elken hoefslag zouden omslaan. De weerzin van de ingezetenen van het Ambacht tegen deze nieuwigheid, die hun, zooals zij klaagden, op vrij wat meer kosten te staan kwam dan de vroegere manier van dijken, had het Hof in 1497 bewogen de instelling op te heffen en de oude costume te herstellen. Maar de gevolgen bleven niet uit. Het onderhoud werd zoo gebrekkig, dat de dijk herhaaldelijk voor het geweld der vloeden bezweek. Met het oog op de ondervinding gedurende de jaren, dat de instelling der dijkmeesters gewerkt had, verkregen, beseften daarom MAXIMILIAAN en KAREL de dringende noodzakelijkheid om die te herstellen. Zij hebben dit bij hunne ordonnantie van 1510 gedaan, daarbij een aantal der bepalingen van de ordonnantiën van 1493 en 1495 nagenoeg letterlijk overnemende [1]).

Een nieuwe verordening, waarbij de dijkmeesters weder zijn afgeschaft, is niet bekend. Hoe lang echter en in hoever die instelling stand heeft gehouden, is niet uit te maken.

In het gemeente-archief van Twisk heb ik een akte gevonden van Burgemeester en Schepenen van Twisk, gedagteekend 30 Mei 1563, dus kort na de nieuwe meting van den zeedijk, die in dat jaar heeft plaats gehad, waarbij de rijkdommen en de gemeene buren van Twisk verklaren met elkander te zijn overeengekomen, dat van toen af alle parken van Twisk in den zeedijk gemeen werk zouden zijn zonder eenige stoeling (verhoefslaging). Enkele buitengewone her-

---

1) Zie *Handvesten van Enkhuysen*, bl. 44, 45, 49, 50.

stellingen zouden evenals vroeger worden bekostigd door een omslag over al de morgens van den geheelen ban, doch de kosten van het gewone onderhoud zouden morgenmorgensgelijk gedragen worden door de morgentalen, die in elk park dijkplichtig waren. Van dijkmeesters wordt in die akte niet gewaagd. Waren zij destijds overeenkomstig de ordonnantie van 1510 in functie geweest, voor eene overeenkomst als die tusschen de rijkdommen en gemeene buren van Twisk aangegaan, zou geen reden bestaan hebben.

In 1627 was in Wognum, blijkens eene nota in het archief dier gemeente bewaard, het onderhoud van de parken zeedijks, die ten laste van het dorp waren, aan vijf hoofdlieden opgedragen, één uit elk der kwartieren, waarin het dorp was verdeeld. Die nota vangt aldus aan: „Memorye ghehou-„den van den hooftluyden van die vijf quartieren van onse „dorpe van Woggenum van alle exterordynaris oncosten, „die gevallen zijn aen den noorderdijck bij Medenblick ende „daeromtrint ende dat over onse vierthien hondert morghen, „dat sedert den jare anno 1623 a. 1624 a. 1625 a. 1626 a. „1627." . . . . .

De ordonnantie van 1510 hier medegedeeld is te vinden in het Zwartbonte register of zesde register van de Rekenkamer (in 's Rijks archief) f°. 133, v°. n°. 157.

De derde ordonnantie bevat de keuren op den dijk van Geestmerambacht, Schager en Niedorper Koggen in 1518 door commissarissen uit het Hof van Holland in overleg met het dijksbestuur tot stand gebracht, en den 13den September 1518 op hun rapport door het Hof goedgekeurd.

Zij is in de Memorialen van het Hof bewaard gebleven en te vinden in het Eerste Memoriaal van Sandelin f°. 228. Zij komt ook voor in eene verzameling privilegiën en octrooien van Geestmerambacht, berustende in het archief van dat ambacht, zijnde een handschrift in folio, gebonden in perkamenten omslag, waarop met vergulde letters: Warmenhuizen.

Toen Karel V in 1515, op het ontvangen bericht, dat de zeedijken o. a. in de Westfriesche ambachten zeer verwaarloosd waren, zijnen raad en kamerling Charles van Poitiers, Heer van Dormans, tot superintendent van de dijken benoemd had, met last om zich daarheen te begeven en in overleg met bepaalde personen, in zijne commissie genoemd, die

dijken te schouwen en te doen herstellen, [1]) heeft de genoemde superintendent ook den dijk van Geestmerambacht, Schager en Niedorper Koggen bezocht, die toen, door dat de Zijpe nog niet bedijkt was, van Krabbendam af noord- en oostwaarts geheel zeewering was en tegen de aanvallen der Noordzee een zwaren tegenstand had te bieden. Daar gekomen heeft hij krachtens de hem gedane opdracht de keuren en bepalingen verordend, die hij ten nutte der dijkage noodig achtte.

De ordonnantie zelve door den Heer van Dormans toen op dien dijk uitgevaardigd schijnt verloren te zijn gegaan. Maar in het hieronder medegedeelde stuk wordt vermeld, dat de commissarissen van 1518 in overleg met den dijkgraaf, zijn substituut en den Heer van Schagen hebben geconcipieerd eenige punten uit die, welke vroeger door den Heer van Dormans, JAN BENNIG en andere commissarissen op denzelfden dijk geordonneerd waren geweest, waartoe ook heemraden en waarschappen, nadat die hun voorgelezen waren, hunne toestemming hebben gegeven. Men mag dus aannemen, dat deze keuren van 1518 grootendeels gelijk geweest zullen zijn aan hetgeen de Heer van Dormans, als superintendent der dijken, had verordend. Daarom, en wijl die keuren ons een overzicht geven, wat men destijds ter verzekering van een deugdelijk onderhoud der zeewering noodig achtte te bepalen en voor te schrijven, is deze ordonnantie een belangrijke geschiedkundige oorkonde.

Bij beschikkingen van 5 Sept. 1519 [2]) en 6 Juli 1521 [3]) heeft het Hof enkele te strenge bepalingen der keuren van 1518 in milderen zin gewijzigd, maar die keuren voor het overige gehandhaafd.

---

1) VAN LEEUWEN, Handvesten van Rijnland, blz. 120.
2) Eerste Memoriaal van SANDELIN fo. 282 v°.
3) Tweede Memoriaal van SANDELIN fo. 94 v°.

I. *Extract uit het Register getiteld: Dickagie int Generael.*

Philips, by der Gratie Godts Hertooch van Bourgongien, van Lottringe, van Brabant, van Limburch, Grave van Vlaenderen, van Arthoys, van Bourgongien, Palatijn van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende van Naemen, Marckgraeve des Heylichs Rijcxs, Heere van Vrieslant, van Salins ende van Mechelen, doen condt allen luyden, hoe dat, alsoo onlancx tot onssen kennisse gecomen is, den dijck in Geerstmarambocht, Schager-cogge ende Niedorper-cogge seer qualijck besorcht ende in grooter vreesen langen tijt gelegen heeft ende noch huyden sdaechs doet, ende hoe langer soo meer geschapen waer te doen, waert dat daerinne nyet voorsyen en worde; soo hadden wij daeromme daerop gesendt onssen getrouwe Raedt ende camerling den Heere van Santes ende van Beaumont, overste, ende eenige andere van onssen Rade gecommitteert ten saecke van onssen landen van Hollant, van Zeelandt ende van Vrieslant, om alle gestanden ende gebreecke daeraff te vernemen ende te doorsyen; dye aldaer geweest ende ons claerlicken bijgebracht hebben, dat den voorsz. dijck cranck ende seer qualijcken verseeckert is jegens dye groote vloeden ende onweren, dye men altijts wachtende moet sijn, soo ons dat aengebrocht was; dat toecomt ende gesprooten is [1]) nar allen gestanden, daeroff zij hem hebben konnen doen informeren, ende oock selve doorsyen, daeroff sij ons goet onderwijs gedaen hebben, vuyt quader ordonnantie, dye sij daerop ondertast ende bevonden hebben, naemelijcken in vijff poincten. Eerst dat dye dorpen in der voorsz. dijckgraeffschap gelegen, tot sulcken tijden als men dien dijck keuren, opbieden ofte eenige andere zaecken daerop hantieren sal, vuytseynden omme daerinne te helpen voorsyen, dye strengste ende onredelijcxte warschappen, dye zij weten te gecrijgen, het sij dijckwrecht daer [2]) sij hooren dijck aen bestaet hebben, oft die de waerschappen aengenomen hebben te bewaren by jaerschaere om tminste gelt oft anders, ende vuyt sommige dorpen dye [3]) geen dies buerte

---

1) D. G.: gesproocken.
2) D. G.: dat.
3) D. G.: dyer.

dattet valt, gerekent by den huyssen, huyden dat een, morgen dat andere, ende soo voort omgaende, hoedanich dat hij sij, daert op valt, goet oft quaet. Ten anderen poincte, dat dye aertschouwe nyet eer gelegen en is dan des dijngsdaechs nae sinte Maertens translatie, wantet dan op 't onledichste is van den hoytijt ende veele te verde int jaer omme dat aertwerck te mogen harden ende drooghen; ende van gelijcken van den schouwen van den ouden ryedijck, dye tot veele tijden lange gesoncken is eenen voet boven cleye [1]) te wesen, dat dye niet eer gelegen is dan des dijngsdaechs nae allerheyligen dach; want veele outsdijcx tot veele tijden ontstantelijcken leyt ende oock wael beurt, dat dye meeste stormen van den jaer comen tusschen Sinte Baeve ende Allerheyligen dage, ende mede dat alle laege ende onstantelijcken vaecken blijven liggen tot der derder schoudach toe eer men se besteden mach. Ten derden poincte, dat die wrechten den dijck annemen te maecken om gelt, daer dye zommige inne soucken alle de subtylheyt, die men mogelijcken bedencken soude mogen omme met den minste ende lichsten costen ende aerbeyde daeroff te scheyden, nyet achtende den swaeren lasten, dye daervuyt coemen ende spruyten mochte, dat daer geen starcker ende strenger correctyen toe en staen. Ten vierden puncte, dat sommige onse dienaeren, dijckgraven aldaer, dye nu zijn ofte voortijts geweest hebben, geplogen hebben die selve dijckgraeffschap te verpachten om eenen seeckere somme gelts, ende dat sij ofte hoeren stedehouder verding te maken plegen met sommige dorpen ofte persoonen, dye keuren opten selffden dijck geleyt ende gemaect ende dye scouwen, die men daerop pleech waer te neemen ende te hantieren, grootelijcx tegens dragende; ende oock dat dye dijckwrechten van heuren loon van hem ende van heuren stedehouder crancke ende verlange betalinge mogen crijgen. Ende ten vijffden puncte, zoo als van ouden haercomen ende gewoonte onssen dijcgrave ende zijnen gewaerde stedehouder ofte heuren clerck, dye zij dat gemachticht hadden, hoer boeten, dye hem toegewijst worden, opten dijck geplogen hebben inne te winnen ende te panden aen gaedelijcke panden, dye hij zelve wijssde ende men drijven ofte draegen mochte; dat dye schepenen van sommige onssen steden ofte dorpen ende van der heer-

---

1) D. G.: cleyne.

lijckheden, dye men van ons te leen houdt, gelegen binnen den voorsz. dijckgraeffschap, van alsulcke boeten als onssen dijckgraeve voorsz., dye nu is ofte onlancx geweest hebben, verscenen mogen wesen oft verschijnen dagelijcx, als hij oft zijnen gewaerde stedehouder oft clercq, dyen hij des gemachticht heeft, daeroff recht begeeren, dye tot veel tijden wijssen aen ongadelijcke panden, dye men ten oirbaer nyet drijven noch dragen en mach, als aen hoy in een barche, aen plancken, dye nagelvast zijn aen huysse, aen oude schuyten, aen den daecke van een huyse oft dyergelijcke; oyck mede alst gebeurt, dat onsse voorsz. dijckgrave gelt vuytleyt oft boeten verschijnen op sommige vaecken dijcx, ende dye geene, dye den dijck toebehoort, geen gadelijcke panden heeft dan lant ende hij daerop panden moet, dat onsse schepenen oft dye gheene dye heerlijcheyt van ons houden onder de voorsz. dijckgraeffschap gelegen, onsse voorschreven dijckgrave schatten aan een deel van dyen lande, ende daerop met argelist om een iegelijck hem selven ende de sijne meynende te lichten alsoo oordeelen voor rechte, daermeede dye voorsz. boeten te nyet ende van geender waerden gemaeckt worden. Ende onlangh [1]), waert dat daerinne ende in allen voorsegde puncten nyet voorsyen en worde, dye voorsegde dijck geschaepen [2]) waer mede te vergaen [3]) ende te nyet te coemen ende die gehoorsaemheyt van onssen dijckrechte onder den voet leggen in afterdeel ende verderffenis van onssen voorsz. landen, daer wij toegeneycht zijn met allen onssen harten als mogelijcken dat behoort, om dat te verhoeden ende te wederstaen. Soo ist, dat wij daeromme met goeden rijpen ende voorsienigen rade, daerop gehadt met onser lieven geminde moeijen Margriete van Bourgongien, Hartoginne in Beyeren, Gravinne van Henegouwen, van Hollant, Zeelant etc. ende onsse baenridssen, ridderen ende heerschippen in de voorsz. dijckgraeffschap geseten ende geërft, daerop overgedragen ende gesloten zijn in der voegen ende manieren hyer naer verclaert, te weten: op dat eerste punct, dat men vuyten voorsz. dorpen warschippen kiesen sal eens jaers op Sinte Pietersdach ad cathedram, dye den dijckgrave eeden sal opten dijck ter

---

1) D. G.: onlancxs.
2) D. G.: geschicpen.
3) D. G.: voorgaen.

aanschouwe, eer hij beginnen sal keuren, in der bester forme ende manieren dye hij er metten heemraden sal cunnen bedencken; te weten: vuyt onsse kercksoeckinge, dye wye nu ter tijt hebben, als Suytscherwoude, Noortscherwoude ende Brouck, in die stede van den dryen, dye de buyren plegen daer vuyt te seynden, twee; onsse voorsz. moeye vuyt heuren kercksoeckinge, in die stede van de tween, dye de voorsz. buyeren daervuyt plegen te senden, een; onsse getrouwe den Heere van Egmont vuyt sijne kercksoeckinge, in dye stede van den dryen, dye de buyren daervuyt plegen te seynden, twee; onsse getrouwe heer Roelant van Vuytkercken, vuyt sijne kercksoeckinge, in dye stede van den tween, dye de buyren plegen vuyt te seynden, een; dye alre nutste, wijste, gevouchlijcxste mannen, meest genegen tot der dijckagie, dye een iegelijck heeft in den zijnen. Ende dese sullen kiesen ende gebieden daertoe elck in den zijnen, oft dye geene die zij elcx hoere heerlijcheyt bevolen hebben te bewaren; ende sullen an blijven een jaer lanck, ten waer dat zij afflivich wordde ofte dat dye dyckgrave, die dan wesen sal, ons ofte den genen, die den waerscippen alsoo gecoren ende geboden sullen hebben, onderwijssen conde, dat sij nyet nutte daertoe en waeren, soo soude men anderen een ofte meer, zoo als dat gebeurt, in heur stede kiesen ende dye gebieden, daertoe dye gehouden sullen wesen alle steden ende stonden waer te nemen als men dijck keuren, opbieden, schouwen ofte eenige andere saecken de dijckaige aengaende hantieren sal, daer men se toe behouven mochte bij dijckgrave ende heemraden, sonder eenige onschulde daervoor te bieden, zonderlinge nootsaecken vuytgesondert. Up dat anderde puncte, dat men alle aerdtwercken scouwen sal des dingesdages voor Sint Jan ende alle vuytgevalle ofte opgeboden dijck des dynsdaechs nae Sinte Barthelmeus dach ten halven dijck, ende alle ryedijck den dynsdaechs nae Sinte Baven dach, gelijck den kleye, ende des dynsdaechs nae allerheiligen alle dijck een voet boven cleye; ende alle laege ende onstantelijcke vaecken zal men besteden ten andere schouwe van S[te] Baeve. Up dat derde punct, dat tot wat tijden eenich dijckwrecht op eenich vack betuycht wort by den heemraden, dat hij dat gevalscht heeft, dye sal terstont ballinck onses lands wesen ende daervuyt ende vuyt allen onssen heerlijckheden, dye men van ons te leen hout, ruymen binnen den derden daege sonne-

schijns [1]), twelcke den dijckgraeve gehouden sal wesen te cundigen openbaerlijck opten dijck terstont als den tuych van denzelven heemraden gegaen sal wesen, ende nimmermeer daer weder in comen op sijn lijff; ende oft dye ballinge, een oft meer, weecke van der eenre heerlijckheyt tot die andere, soo sal onsse ofte der geenre dyenaers, daer hij onder geweecken sal wesen, gehouden zijn dien een oft meer te vangen ende te corrigeren naer vuytwijsinge deser overdrachte, op zijnen dienste ende opte gelden, dye hij daerop staende heeft. Up dat vierde puncte, dat onsse dijckgrave aldaer, die nu is ofte naemaels wesen mach, dye voorsegde dijckgraeffschip nyet verhuyeren noch verpachten en sal, ende dat hij noch zijne stedehouder geen verding maecken en sullen met nyemanden, wye hij sij, van geenrehande zaecken dye keuren ofte schouwen van den dijck aenroerende, hoe men dat versyeren ofte bedencken mocht; ende wanneer men dat ter waerheyt bevint, soe en sal hij achter dye tijt nyet meer bewints hebben opten dijck ende daerenboven alle zijnen dijcboeten ende vuytgeleyde gelden tegens ons in den onssen ende voorts tegens denghenen daer zij onder vervallen ofte vuytgeleyt sullen sijn, iegelijck in den sijnen (verbeuren); ende oft eenich dijckwrechte hem beclaechde van gebreecken, dye hij opten dijckgrave hebben mochte van loon, dye zij an den dijck verdient mochten hebben, dye sal dye dijckgrave ofte zijnen stedehoudere vernoegen nae dijckrechte eer den tijt dat hij vorder schouwen sal mogen. Ende up dat vijffde puncte, dat voortaen onssen dijckgrave in der tijt wesende oft die ghene die hij des machtigen sal, dye boeten dye hem toegewijst sullen zijn, naer den dijckrechte inwinnen ende panden sal aen gadelijcke panden, dye hij ofte sijnen stedehouder zelver wijssen sal, ende men ten oirbaer sal mogen drijven ofte dragen, ende dye sal onse offte desguenen schout, daer dat onder gebeuren mochte, teynden veerthyen dagen naer dat hij daer aen gepandt sal hebben, hem leveren opter vrijer heerstraete tot zijnen willen ende buyten zijnen cost. Ende tot wat tijden onssen voorsz. dijckgraeve gelden vuytgeleyt heeft oft boete verschenen zijn op eenich vacke dijcx, daer die geen, dye dat toebehoort, geen gadelijck panden en heeft,

---

1) D. G.: sonneschijn dage.

soo sall onssen dijckgraeve pandige ende schattinge hebben aen dat alinge lant, daer den dijck off roert, gemengder buyer ende [1]) gemeenre erve. Ende oft aen den schout ofte schepene, daer dat onder gebeuren mochte, eenich gebreck viele, dat sal wesen op een boete van thyen ponden dye schout ende elcx van de scepenen, sulcx payements als wij in der tijt doen opbeuren ende ontfangen van onssen renten ende heerlicheden, daeraff dat wij in den onssen oft dye guene, daer dye rechtvorderinge onder geschien mochte, van de voorsz. verbeurnisse sullen hebben dye twee deelen ende onssen dijckgrave, dye in der tijt wesen sal, dat derdendeel. Ontbieden daeromme ende bevelen, soo wij ernstelijcxste konnen ende mogen, onssen dijckgrave, heemraden ende waerschippen [2]), dye in der tijt wesen sullen, alle onssen ondersaten binnen ofte onder die voorsz. dijckgraeffschip geseten, dat zij alle dye voorsz. poincten waernemen ende achtervolgen, sonder daertegens te doen in eeniger wijs; ende voort allen onsen schouten, booden ende scheepenen ende dye geene, dye heerlicheyt hebben onder die voorsz. dijckgraeffschap, ende eenen iegelijcken bijsonder, dat zij van allen der boeten, die onsse voorsz. dijckgrave in der tijt wesende verschenen zijn ofte voortaen verschijnen sullen, tot allen tijden als hij, ofte dye geene dye hij des gemachticht sal hebben, des aen hem begeren sullen, daeraff doen ende laten geschyeden inninge ende overtogen recht in manieren als overdragen ende boven verclaert is, sonder iet anders mit argelist ofte andere vuytwegen daerinne te laten geschyen, hoe men dat bedencken ende versieren mocht, op die peynen ende verbeurnissen voorsz. Ontbieden daeromme noch voort ende bevelen onsen Raide Geordonneert ter saecken onssen landen van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant voorsz. ende allen anderen onssen ofte dergheener baltjuwen, dye heerlicheyt van ons houden in der voorsz. dijckgraefschap geseten ofte heuren stedehouderen, op alle dat sij verduchten onssen thoorn ende op dye peyne ende verbeurnisse van heure dienste ende dye gelden, dye zij daerop staende hebben, dat sij tot alre tijt, als sij van onssen voorsz. dijckgrave vermaent

---

1) D. G: ofte.
2) D. G: watschippen.

sullen worden, daeraff doen ende laten geschyen, elcx in den sijnen als dat gebeuren sal, onvertogen recht op den ghenen dye in de verbeurnisse vallen mochte sonder des iemant te verdragen, alle argelist vuytgescheyen; want wijt alsoo gedaen willen hebben; behoudelijcken ofte saecke waer, dat in den voorsz. poincten hyer naemaels eenichsins iet te verbeteren waer, dat houden wij met onsser liever moeyen, baenridse, ridderen ende heerschippen voorsz. tot onssen verbeteringe ende verclaringe. In kennisse der waerheyt, soo hebben wij desen brieff besegelt mit onssen segel hyer aen gehangen.

Ende want wij Margriete van Bourgongiën, Hartoginne in Beyeren, Gravinne van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant ende Vrouwe van Vrieslant, Jan, heer tot Egmont, Roelant van Vuytkerck, heer van Heestert ende van Hemsroede, Willem bastaert van Hollant, heer van Schagen, ende Bartout van Essendelft, heer van Veenhuyssen, yegelijck voor ons selven, onssen nacomelingen ende ondersaten, omme immer den voorsz. dijck altijt verbetert ende gestarcket te wesen ende dye gehoorsaemheyt van onssen dijckrecht te onderhouden ende te vermeeren als van ouder haercomen gewoonlijcken geweest is ende aldernutste ende oirbaerlijcxte wesen sal, opdat dye landen immer nyet inbreecken ende verganckelijck by versuymenisse en worden, in den voorsz. poincten ende overdrachte wel, met goeden rijpen rade bedacht ende met vlijte belieft ende geconsenteert hebben, believen en consenteeren mits desen brieve, soo ontbieden wij daeromme ende bevelen onssen baljuwen, schouten, scepenen, booden ende onderzaten, iegelijck in de onsse, soe wij ernstelijck connen ende mogen ende bij alsulcken verbeurnissen als vooren geroert staet, dat zij alle die overdracht ende rechtvorderinge in den naemen boven verclaert, in allen heuren puncten waernemen, achtervolgen, doen en laten geschyen, zonder daer versuymelijck inne te wesen ofte yet anders in te trecken mit argelist ofte anders. Ende hebben des toirconden desen brieff mede besegelt mit onssen segelen hyer aen gehangen. Gegeven opten sesten dach in Maerte int jaer ons Heeren duysent vyer hondert acht ende dertich naer den loop van onssen hoove ende beneden opte bloeye stont geschreven: by mijn heere den Hertoge, Grave van Hollant etc. ende was geteyckent J. D. Zweten; onder stont geschreven: gecollationneert jegens de origenaele hantveste ofte privilegye, dye geschreven was in franchyne ende geteeckent als boven,

hebbende onder vuythangende vyff segelen in roode wasse als drye groete ende twee cleynder, all in dubbelen staerte; ende is desen metten selven bevonden 't accordeeren by mij secretaris tot Warmenhuyse desen XVII[en] Juny A[0]. XV[c] seven ende tnegentich. Toirconde mijn subsignature ende was onderteyckent J. Jacobs z. sch.

II. *Extract uit het Zesde Register van de Rekenkamer, genaamd: Het Zwartbonte register, beginnende* 1505.

Ordonnancie gemaict bij mijne genadige Heere in den jare XV [c] ende tien uptie onderhoudenisse van den dijcken gelegen in die vier Nordekoggen van toisterdijckgraefscip van Westvrieslant.

Maximiliaen by der gracie Gods gecoren Keyser etc[a], ende Kaerle by der selver gracie, Eertshertoge van Oestenrijck etc. Allen denghenen die desen brieff zullen sien, saluyt. Alzoe onse voervaders graven van Hollant ende Zeelant ende heeren van Vrieslant den goeden luyden woenende in de vier Noordekogge van toisterdijckgraefscip van Westvrieslant gegonnen ende gegeven hebben gehadt zeker privilege van heemraiden, waerscippen te kiesen, die dijcken te kueren ende maken ende anders te doen dat goede getrouwe ondersaten ende officiers in gelijcke saicken behoeren te doen, welcke heemraden int kueren ende maken van den selven Vriesendijcke, abuserende ende mesbruickende van de voorsz privilegien ende oude gewoenten onderhouden int stuck van dijckaidsen, zoe qualijck ende onduechdelick daerinne gehandelt ende procedeert hebben ende noch doen, datter vele inbrecxen ende andere gebreken geschiet zijn, daervuyt de geheele destructie ende verlies van onsen lande van Westvrieslant ende van all tquartier daeromtrent gelegen gescepen is geweest te commen ende gebueren, om int welck te voersien ende remedieren zeker ordonnancie daerup gemaect hebben geweest eerst in den jaere XCIJ ende daernae by zekere addicien in den jaere XCV daertoe gevoecht ende geordonneert. By welcke ordonnantien ende addicien men claerlick bevonden heeft gehadt goet regement ende pollicie int stuck

van de voersz. dijcken ende dat tlant daerby beschut is geweest van inbrexen ende dangueren, zoe dat, mits onderhoudende die selve ordonnantie, tvoersz. lant behouden ende verzekert hadde geweest. Ende hoe wel nyemant heymelick, noch int openbaer, directelick oft indirectelick daertegen en behoerde gedaen te hebben ofte noch te doen, desen nietjegenstaende die voersz. heemraiden, ziende dat zij hueren quade ende onduechdelicke manieren niet en mochten gebruicken, hebben om hoer eygen ende singulier proffyt ende op huer sinistre ende onduechdelick te kennen geven zoe vele geaerbeit, dat de voersz. ordonnantie te nyenten gedaen is geweest, ende dat zij wederom op huere oude manieren gedijckt hebben, by den welcken den voersz. Vriesendijck in tjaer XV^c zeven lestleden tot vele ende diversche plaetsen ingebroken ende by naest geheelick afgeloopen ende tlant daeromtrent bevloyt, verdorven ende verdroncken zyn geweest, mits welcken ende dat die haecken liggende in de zee voer ons lant van Hollant ende daermede tselve lande plach beschut te zijne, meest verloopen zijn, ende dat doer die selve haecken een groot ende zwaer diepte ende grooter ende dieper dan eenigen andere diepten ofte zeegaten commende in onse voersz. lande van Hollant geschuert is, ende overmits dien de vloeden ende stroomen aldaer vele lastiger ende grooter vallen dan zij plagen; ende overmits die voersz. abusen, gebreken ende mesbruicken gedaen ende voortgestelt by de voers. heemraden, zoe is tvoers. quartier van de vier Noordercoggen van Oisterdijck van lanckheden van tijde niet alleene gescepen met alle te vergaene, maer oick een groot deel onsses voersz. lants van Hollant daer omtrent geleghen; ten waere dat van onsen wege haestelick daerinne vorsien worde als wij verstaen; soe eyst dat wij, begeerende hierinne te voersien tot welvaert ende zekerheyt onser voersz. landen ende ondersaeten van dien, ende hierup eerst gehadt tadvys van onsen lieven ende getrouwen die stedehouder, president ende luyden van onsen Raide ende Rekenynghe in Hollant, die hen up des voersz. es, wel ende duechdelick hebben doen ende laten informeren, met oick van de gedeputeerden van onse steden van Haerlem, Amsterdam, Hoerne, Alcmaer ende Medenblijck, dien dese saicke meest aengaet, wij hebben, by advyse ende deliberacie van onze zeere lieve dochter van ons Keyser vrouwe ende moye van ons Kaerel, vrouwe Marguerite

Eertshertoginne van Oistenrijck, Hertoginne ende Gravinne van Bourgoingnen, douagiere van Savoyen, Regente ende Gouvernante etc., ende van de luyden van onsen grooten ende heymelicken Raide, wederroepen aff ende te nyente gedaen, wederroepen ende doen aff ende te nyenten mits desen onsen brieve alle die oude previlegien, hantvesten ofte gewoenten van te dijcken in de coggen ende quartieren voerscreven dragende directelick tegen dese onse nyeuwe ordonnantie, die welcke wij willen ende ordonneren onderhouden, geachtervolcht te worden ende huer volcomen effect te sorteren in alle die punten ende articulen hiernaer verclaert, ende dit by manieren van provisien voer den tijt van vier jaeren naestcommende en achtereenvolgende, ofte ter tijt toe, dat by ons anders daerup geordonneert sal worden.

In den eersten zoe sal men van nu voirtan ordonneren ende stellen vuyt elcken dorpe gelegen binnen die vier Noordercoggen van toisterdijckgraefscip van Westvrieslant voersz. vier persoonen daertoe nutze ende bequamste wesende, die genoemt zullen zijn dijckmeesters, die welcken zullen elcx int zijne haers dorps dijck van ryet ende wierum doen maken ende onderhouden, ende alle tguent dat by dijckgrave, heemraiden ende waerscippen van de landen daerup gekuert sal worden, te maken, beginnende ter date van dese, wel verstaende dat men die voersz. vier persoonen vermaecken ende vernyeuwen, off ende aenstellen sal, die selve ofte andere, na de beliefte ende goetduncken van den ghenen die hiernae daeraff last hebben zullen ende by dese gegeven sal worden dat te doene. Item zoe en zullen die voersz. vier persoenen, vuyt elcken dorpe gecoren als voersz. es, gheenen dijck oft werck by de hoope oft by vaken besteden te maken in geenre wijs, maer zullen aerbeitsluyden daer dagelicx toe hueren omme hare dachgelden ende daerinne te doen wercken alst van noode wesen sal in huerder tegenwoerdicheyt oft te minsten een van him, ende zullen voort gehouden wesen selver te coepen riet, wier, ijser, hout ende alle tguent dat men daertoe behoeven sal ten meesten oerbore ende proffijte van den lande. Item dat niemant van nu voirtan sijns selfs dijck ofte dijcken van riete oft wier en sal moegen maken ofte doen maken up de verbuernisse van lijf ende goedt ofte ander peyne arbitraire naer de gelegentheyt van de saicke oft misdaet, omme die groote gebreken, die in voorleden tijden daervuyt int maecken

van de voersz. dijck gevallen ende gebuert zijn. Item ende waere by alzoe dattet gebuerde, dat eenige van de vier persoonen vuyt elcken dorpe riet, wier, hout, ijser ofte anders oirbaerlick wesende aen den voersz. dijck niet crigen en conden, oft dat eenighe quaet willende dat niet vercoepen en wilden, zoe zullen zij tnaeste ende tbeste oirbairlucxste ende proffijtelicxste hun daertoe dienende selve aenverden moegen ende doen nemen, omme die makinge ende onderhoudenisse van de voern. dijckagien sonder yemants wederzeggen, ende dat betalen [1]) tot scattinghe van den dijckgrave, heemraden ende burgemeesters van Medenblick; ende waert saicke dat yemande, wie hij waere, hemlieden in haeren persoonen oft anders met woerde oft wercken wederstonde oft belet dede omme dat is te hinderen, dat soude wesen uptie verbuernisse van hueren liven ende goeden jegens ons. *Ende zoe* wie van de voorsz. vier persoonen eenig uploop ofte hinder gebuerde omme zijnder voersz. officien wille ende dat niet aen en brochte binnen achte daghen aen den dijckgrave, dat soude wesen upte verbuernisse van thien ponden vuyt hoeren eygen goeden zonder eenich verdrach. Item zoe sullen die voersz. vier persoonen van elcken dorpe voren ende al voren gehouden wesen te doen maken al den voersz. riet ende wierdijck, den quaetsten alzoe goet als den besten, ende alle cleyne vaken bringen tot groote vaken, ende gheene cleyne vaken gelijck in te leggen dan van thien roeden lanck daer die kuyl groot genouch is ende sulcx eyscht ofte lijden mach, ende op elck vack in geschrifte stellen die costen van dien tot dien eynde, dat den eygendom van elck vack dragen sal die cost van zijns selfs dijck ende niet meer. Item oft yemant was, die zijnen dijck langer bestedet hadde dan totten twaelf nachten van korsmisse lestleden, soe sal die voirwarder daeraff voortan doot ende te nyet wesen ende sal voirtan staen in die handen van de vier persoonen als voersz. is. Item waert by alzoe dat eenich van de voersz. vier persoonen van de voersz. dorpen in gebreke waere den dijck van hoeren dorpen elck in de zijnen te maken, zoe dat zij by dijckgrave ende heemraden in boeten gewesen worden, dat sal den dijckgrave by roeden verhalen aen den geërfden binnen dien dorpe, die welcke

---

1) Er staat: *betalinge*.

weder haer verhael hebben zullen an die vier persoonen voersz. Item dat die voersz. vier persoonen, elcx int zijne, gehouden zullen wesen, die oncosten van de voersz. dijck ende tloon van den aerbeyt in gescrifte te stellen ofte doen stellen van daghe te dage als men daeran werckende is, wie, waeromme ende wat zij betaelt hebben off daeroff schuldich zijn, ende daeroff die rekeninghe ende bewijs volmaect en gereet hebben alle jaere binnen die vier heylighe daghen van kersmisse, ende sullen huere rekeninghe doen daerover geroepen die daerover behoeren geroupen te zyne, te wetene eerst Medenblyckkogghe upt stedehuys aldaer, daernae Hoochewoudercogge in der prochikercke van Hoichtwoude, daernae Woggernumerkogge upt stedehuys van Hoorne ende daernae Middelkogge tot Zibekerspel in de prochikercken aldaer. Item zullen noch geordonneert ende gedeputeert worden by de steden hierna volgende, omme by ende over die voersz. rekeninghe te wesen ende die te hoeren vijff persoonen, te weten: een gedeputeerde van de stede van Haerlem, een van Amsterdam ende van Alcmaer, een van Hoerne ende een van Medenblyck, ende men sal gheene rekeninghe doen noch sluyten dan int bijwesen van de voersz. vijf persoonen, die welcke gehouden zullen wesen alle jaere binnen die twaelf nachten van kersmisse in de plecken voersz. te commen tot alsulcken daghen binnen dieselfde twaelf nachten als den dijckgrave van Medenblyck, die den last daeroff hebben sal, den voersz. steden scriven ende beteykenen sal, ende aldaer die voersz. rekeninghe te hoeren ende te sluyten sonder langer vertreck, ten waere by grooten noode van onweder, zoedat men niet reysen en mochten, in welcken gevalle zij gehouden zullen wesen terstont, dat voersz. onweder over zijnde, toe scriven van den voersz. dijckgrave aldaer te commen ende doen dat voersz. is. Item die rekeninghe aldus gedaen ende gesloten wesende elcx int zijne, zullen die voersz. vijf persoonen vuyt de steden metten vier persoonen ende notabelste van elcken dorpe omme slaen hoe vele dat elck mergen totten voersz. costen schuldich sal wesen te gelden. Item den ommeslach aldus gedaen wesende, sal men openbaerlicke in de kercke van elcken dorpe doen kundigen, hoe vele elcke mergen lants daerinne te geven heeft, welcke gelden eenen yegelijck betalen sal ende zijn land vryen binnen acht dagen nae Sinte Pontiaensdach daer navolgende oft binnen acht dagen naer 't slot ende

den ommeslach gekundicht zijnde, in handen van de voersz. vier persoonen van elcken dorpe, ofslaende ende cortende dat elck te voeren, omme de haestige costen te vervallen, by ommeslagh off anders betaelt sal hebben, welcken ommeslach oick om haestich werck te vervallen wij den voersz. vier persoonen van elcken dorpe, elck int zijne, daer des noot sal wesen, by dijckgrave ende heemraden oirloven te moegen doen in redelicker wijsen; ende zullen alsdan de voers. vier persoonen gehouden wesen eenen iegelicken te betalen ende te voldoene van tguene dat zij schuldich zullen wesen van 't voersz. werck ende huerer rekeninghe aengaende. Item ende indien dat yemant in gebreke waere van te betalen tguens dat upte mergen omme geslagen sal zijn ten tijden als voersz. is, soe sal den dijckgrave terstont tot vermaninghe van de voersz. vier persoonen elck int zijne met twee heemraden oft meer gaen upten dijck ende aldaar [1]) de penninghen, die dan daer gebreken, vuytleggen ende betalen ende die weder heerlicken inpanden twee schat in gelde oft vier an pande nae vuytwijsen des dijcxrechts. Item soe sullen alle jaeren die dijckgrave, heemraden ende die vijf gedeputeerde, die alsdan gedeputeert zullen commen vuyten voersz. steden, volcommen macht hebben te kiesen, ten eynde van der rekeninghe, sonder langer vertreck, vuyt elcken dorpe voersz. vier persoonen, hetzij die viere die tvorleden jaere geweest hebben oft eenige van hemlieden oft andere, die hun nut, oirbaer ende bequaem daertoe duncken ende wesen sullen, zonder yemants wederzeggen; welcke voersz. vier persoonen in elcke prochie geordonneert sal worden een redelick loon tot coste ende laste van den ingeërfden van elcken dorpe voersz. voer huere kommer, moyte ende aerbeit by den ghenen die de rekeninghe gesloten sullen hebben ende dat onder de correctie van onsen stadhouder, president ende raiden van Hollant, up datter questie comt van de taxacie. Item en waert by alzoe dat die gedeputeerde van de voern. steden eenighe wercken ordineerde nut en oirbaer wesende tot onderhoudenisse en verzekertheyt van de voersz. dijck meer dan by dijckgrave ende waerscippe daerup gekuert waere, zoe zullen die voersz. vier persoonen van elck dorp die gehouden wesen te vol-

1) Er staat: *ale*.

commen ende te doen maken in alder manieren oft die by dijckgrave, heemraiden ende waerscippen van den lande gekuert waeren. Item ende want in voerleden tijden, zonderlinge binnen vijf ofte zes jaeren harwaerts, vele twisten ende geschillen opgestaen ende geresen zijn ter causen van de dijckgraefscippe van Medenblyck, sprutende eensdeels van de verpachtinge van dien, daervuyt vele ende diverschen inconvenienten ende groote perikel ende gebreken gecommen zijn ende noch meerder commen mochten tot laste ende geheele verachteringe van de dijckaigen voerscreven, zoe hebben wij, om dese ende andere merckelicke redenen ons daertoe porrende, wederroepen, af ende te nyenten gedaen, wederroepen ende doen aff ende te nyenten mits desen den dijckgrave nu zynde mitsgaders den pacht, die hij daeran heeft, gonnende ende consenterende niet mijn, dat hij van zijnen redelicken costen, scade ende verlette daer duechdelick aff blijcken sal, redelick ende tamelick vernoucht ende gerecompenseert zij; ordonnerende voorts dat van nu voirtan die gedeputeerden van de vijff steden voerscreven, te weten: Haerlem, Amsterdam, Hoirne, Alcmaer ende Medenblieck, metten heemraiden ende waerscippen, makende tsamen thien stemmen, ende die principael last hebben zullen van de voersz. dijcken, van stonden aen ende ten ingaen van deese ordonnantie drie goede notabel mannen kiesen zullen van de nutsten, bequaemste ende hen in die werck best verstaende, die zij zullen connen vinden ende bedincken, welcke drie persoonen by hen aldus gecoren zij ons in gescrifte by naemen ende toenamen overzeynden ofte presenteren zullen, om by ons ofte onse raidt een dairvuyt te nemen ende machtigen tot eenen dijckgrave van de voersz. quartiere voer dat toecommende jaer, welcke dijckgrave gehouden sal wesen onse brieven van commissie daeraff te nemen ende zijnen eedt te doen daer ende alzoe men gelijcken eedt geplogen heeft te doen, ende teynde van den jaere, ten dage dat men die rekeninghe van de voersz. dijckaige doen sal, die voersz. vijf gedeputeerde metten heemraet ende waerscippen voerscr. zullen denselven dijckgrave mogen continueren, ofte van nyeux andere drie persoonen kyesen ende ons die overzeynden ende presenteren om een van dien te nemen ende institueren als voeren, zoe zij vinden zullen nuttelicx ende oirbaerlicst te zijne. Item dat die voersz. dijckgrave teynden van de voersz. jaeren ge-

loent ende gesallarieert sal worden van zijnen dienste ende aerbeyde, by onsen rentmeester van Kennemerlant ende Vrieslant in der tijt wesende ende van de penninghen commende van de peynen ende bruecken, die hij ontfangen sal, ter taxatie ende ordonnantie van de luyden van onse rekeninghe in den Hage ende by advyse ende goetduncken van de voersz. vijf gedeputeerde, heemraden en waerscippen ende naer gelegentheyt van zijnen dienste ende aerbeyde voerscreven, wel verstaende dat ten zelven dage, dat die voorsz. taxatie geschien sal, die voersz. dijckgrave gehouden sal worden rekeninghe, bewijs ende relycqua te doene tot onse proffijte van alle die boeten ende bruecken, die hij vuyt saicke van de selven dijckgraefscip ontfangen sal hebben. Item dat die selve dijckgrave duerende den tijt, dat hij tselve dijckgraefscip bedienen sal, oick gehouden wordt zijn residencie ende woenstadt te houden binnen der stadt van Medenblieck ofte tot sulcke andere steden ende plaetse als die voersz. thien persoonen voir dbeste kiesen ende adviseren zullen, ende en sal die selve dijckgrave gheen openbaer taverne moegen houden. Item dat van nu voirtan die scou van aertwerck, die tot noch toe gelegen is geweest daechs nae Sinte Laurensdach, leggen ende wesen sal daechs nae Sinte Servaesdach in de maent van Meye, ende die scouwe van de nyeuwen wierum, die plach te zijne sdaechs na Sinte Bavendach, sal voirtan wesen des daechs naer onser Vrouwen dach naetivitatis in Septembri, ende den generaelen schoudach, die plach te zijn des daechs nae Alderheyligen, die sal voirtan wesen des daechs nae Sinte Bavendach. Item overmits die gebreken die dagelicx gebueren ende geschien, dat men den dijck niet en schouwet, dan van achte dagen tot achte dagen, so es geordonneert dat men die nootlicxte vaken van nu voirtan scouwen sal dach over dach, ende die eerste scoudach daervan sal geordonneert ende geset worden, als des gebuert ende noot is, by den dijckgrave, heemraden ende gemeene waerscippen van den lande indien zij accorderen, ende indien zij onderlinge niet en accorderen, zoe sal den dijckgrave terstont ende zonder vertreck roupen ende bescriven die gedeputeerde van Hoerne ende Medenblyck ende metten selfden gedeputeerden, heemraden ende waerscippen den eersten scoudach van alsulcke nooturfstige vaken stellen ende ordonneren ende dach over dach bescouwen. Item, waert dat die voersz. vier dijckmeesters in

gebreck waeren van eenigen articulen van dese jegenwoerdiger ordonnantie te onderhouden ende te volcommen, die sullen verbueren elcx thien ponden, zoe dijckwils als dat gebuerde, vuyt haers selfs goet, ende bovendien naer gelegentheyt des artikels, daeraff zij in gebreke waeren oft oick hoers gebreken, quaetwillicheyt oft negligencie arbytralijcken gecorrigeert te worden. Item, als den dijckgrave vermaent wordt vuytleg te doen van de dijckmeesters, zoe sal die dijckgrave gehouden zijn vuytleg te doen vuyt dat dorp, daer die dijckmeesteren woenen ende dijckmeesters off zijn, behoudelick dat die dijckmeesters van tselfde dorp al sulckdanich recht hebben zullen up die onwillige persoonen ende hueren erven tot die zevende graet toe, als die dijckgrave up dat voern. dorp gehad heeft. Item, waert saicke dat die dijckgrave vermaent worde van den dijckmeesters omme vuytleg te hebben ende dat niet en dede binnen acht dagen nae dat die dijckmeesters den dijckgrave vermaent hadden, zoe sal den dijckgraven verbueren, alzoe dijckwijlen als hij in gebreken waeren, thien pondt tot proffijt van ons, twelck die voers. dijckmeesters schuldich zullen zijn binnen veerthien daghen daerna te inthimeren onsen procureur generael up gelijcke boeten van thien pondt. Item dat die scout ende scepenen van de dorpen den dijckgrave een goet cort recht tot allen tijden als zij versocht zullen worden ende rechtdach zijn sal, zullen doen, upte gewijsde boeten binnen sdaechs sonneschijn, up peyne van thien ponden te appliceren als boven. Item van nu voirtan en sal men geen stroo, stommel, hoy, oudt dackriet, lichte rietsoeden, noch alinge mollen, noch quaet erde, noch scelpen upten dijck brengen upte peyne van drie ponden, vuytgesondert haestigen noot van inbrexsem oft tempeeste van de zee. Item dat men alle breucken terstont wijsen sal up die staende voet up elck vack ofte werck, dat men bevinden sal tegens ende contrarie de kuere gemaect te zyne. Item dat die rijcdom van de drie koggen van Medenblyckerdijck, te weten Hoichtwouderkogge, Woggernumerkogge ende Middelkogge allen jaeren kiesen sullen vuyt hueren pontbouck seven van de rijcxsten ende notabelste persoonen van huere kogge ende die presenteren den dijckgrave om hemraet te wesen voer dat jaer, daervuyt dieselve dijckgrave kiesen sal een vuyt elcke kogge om hemraet te zijne, die hem oirbaerlicxste ende believen sal. Item dat die dijckgrave, heemrae-

den ende die gedeputeerde van de vijff steden voernoemd alle jaere sullen kiesen vuyt elcken dorpe gelegen in die vier noorder koggen een man, die waerscip sal wesen een jaer lanck geduerende, nutste ende bequaemste daertoe zijnde, ende sal die soe gecoeren een jaer lanck waerscip wesen ende nyemant anders. Ende die dijckgrave sal gehouden wesen die in gescrifte te stellen ende te eeden. Item en sullen van nu voirtan die seventhien waerscippen van de seventhien dorpen van de voersz. vier Noorderkoggen, die int kueren elcx eene stemme plegen te hebben ende zoe met veelheyt der stemmen die steden, die elcx maer eene stemme en hadden, te overstemmen alst hun beliefde, niet meer stemmen ende hebben dan vier stemmen, te weten elcke kogge met zijn dorpe te samen een stemme, ende die hemraden sullen tot alle tijden mede cueren ende maer een stemme te samen hebben, ende die steden voern. oick elcx een stemme. Item sal die dijckgrave gehouden zijn alle jaeren omtrent Sinte Pietersdach ad Cathedram die voersz. steden ende heemraden te bescriven tot Medenblieck omme aldaer, nae tgheen dat voersz is, te kiesen die waerscippen ende alzoe voort met die gedeputeerden, heemraden ende alsdan gecoren waerscippen te keuren dat aertwerck ende desgelijcx oick mede die wierum met dat rietwerck; die oick al te samen tot bescriven van de dijckgrave gehouden zullen wesen te commen, ende die minste stemmen zullen die meeste volgen. Item alzoe dan die voern. steden, heemraden ende waerscippen te samen int keuren sullen hebben thien stemmen, waert dan by alzoe dat vijff tegen vijff stemmen, zoe sal alsdan die dijckgrave eene stemme hebben ende geven metten ghenen die hem sal duncken best ende proffijtelijcxste tot oirbair van den lande gestemt te hebben, ende anders en sal die dijckgrave geen stemme hebben. Item alle andere keuren behalven die twee principale keuren voorsz., die tot oirbair ende onderhoudenisse van den dijck soude moegen vallen ende gebueren, die sal die dijckgrave met die stede van Medenblick, heemraden ende waerscippen voersz. mogen keuren, wel verstaende altijt dat die heemraden te samen maer een stemme ende die dorpen gelegen in elcken kogge te samen een stemme hebben zullen, gelijck voersz. is, ende in cleyne saicken sullen die heemraden metten dijckgrave keuren moegen. Item, waert by alzoe dat eenich van de vier persoonen, vuyt eenich van de dorpen tot dijckmeesters

gecoren, sieck ofte van huys waeren, soe sal die dijckgrave metten heemraden een ander dijckmeester in zijn stede kiesen ende stellen ter tijt toe dat die jerste gesont oft thuys waere; ende alle die voersz. vier persoonen, tot dijckmeesters gecoren van hueren dorpen, sullen haeren eedt doen in handen des dijckgraefs alle dinck rechtverdich wel ende getrouwelick te maecken ende naerstich te zijne. Item en sullen die vier persoonen gecoren dijckmeesters, indien zij haere penninghen hun comende van hueren exercicien ofte wercken lieten verjaeren, van die vierjaerde penninghen geen vuytleg hebben, ten waere dat zij die persoonen, daeran hun sulcx reste, jerst int dijckrecht verwonnen hadden. Item soe en sal van nu voirtan nyemant, wie hij zij, schillen, zant oft schilpen moegen halen tusschen den Wijsom ende den driespronck up die verbuernisse van thien ponden tot behouff van den dijckgrave, scouten van Medenblick ende Abbekerck gelijck te deelen, ende up die peyne daarenboven arbitralick gecorrigeert te worden, ende zullen die voersz. officiers omme dese boeten te gecrigen met die overhant cabels, zeylen ende anckers vuyt die scepen, contrarie dinhouden van dit artikel doende, moegen halen omme die boeten daeran te verhalen, ende zullen niet min sulcke schillen, zant oft schilpen verbuert zijn overall waer zij commen tot des officiers van de plecken behouff. Item en sal die dijckgrave met nyemant dadingen, composen oft andere overcomste maken dragende tot qualick te dijcken oft eenige quaede dijcken oft eenighe plaetsen qualicken gemaect ombekeurt overgaen oft doer die vingeren zien, up arbitralijcken ten exempele van allen anderen gecorrigeert te worden. Item zullen die voersz. gedeputeerde van de vijff voorn. steden tot twee reysen ten beschrijven van den dijckgrave tot Medenblyck ende upten voersz. plaetsen, in manieren als voeren is, gehouden zijn te compareren ende te commen up die boeten van thien ponden half tonser behouff ende half tot proffijte van den dijckgrave; des wert die dijckgrave gehouden binnen drie weken de ghene van de gedeputeerden, die niet en compareerden, onsen procureur generaal van Hollant te overschriven ende te kennen te geven, ten eynde dat hij upte non comparanten procederen ende de boeten affwinnen mach. Ende zullen die voersz. steden gehouden wesen totter voersz. bescherminge te zenden eenen burgemeester in der tijt zijnde off zijns gelijcx, ende sal die

soe gesonden wort by de vier steden als Haerlem, Amsterdam, Alcmaer ende Hoerne, hebben elcx daechs als hij vuyt is van tgemeyn lant in de vier Noorderkoggen gelegen twaelf stuvers sdaechs. Item dat voirtan die dijckmeesters ende werckluyden bij den dijckmeester gehuert om tgemeyn werck te maeckenen, gehouden zullen wesen te commen upten dijck des smorgens ten upganck van den zonnen ende tottes zonnes onderganck aldaer te bliven, ende zullen die selve dijckmeesters ordonneren upten selfden dijck bequame ende nutte persoonen omme te wercken, te weten boven XVIII[e] ende beneden LX[e] jaeren, ende dit al upte boeten van drie ponden soe dijckwil als contrarie van dese gedaen sal worden. Item zullen die dijckmeesters, indien zij gheen aerbeyders en connen gecrigen, macht ende auctoriteyt hebben te bedwingen die persoonen die gewoenlicken zijn te aerbeyden omme upten dijck te commen aerbeyden ende dat upte boete van drie ponden, die de dijckgrave terstont gehouden sal sijn in te winnen ende hemlieden af te nemen met dijckrechte. Item dat nietmant met wagen ende paerden commen sal upten scoudach dijcken upten dijck upte verbuernisse van wagen ende paerden. Item dat nietmant eenich riet vuyt de vier koggen van tdijcgraefscip van Medenblick voeren en sal upte boete van thien ponden ende daer en boven arbitralick gecorrigeert te zijn. Ende want wij die selve onse ordonnantie onverbrokelick onderhouden willen hebben, ontbieden, lasten ende bevelen onsen lieven ende getrouwen neve den Grave van Egmondt, stadhoudere president ende andere onsen luyden van den Raide van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, onsen dijckgrave, heemraden, waerscippen ende gemeene ondersaten van tdijckgraefscip van Medenblick in de vier Noorderkoggen, dat zij ende elck een van hun dese onse ordonnantie onverbrokelicken in allen hoeren formen, puncten, articulen ende inhouden getrouwelick ende naerstelick onderhouden ende doen onderhouden sonder daertegens oft contrarie van dien te doen in eeniger manieren, uptie verbuerte van hueren live ende goeden oft anderssins gecorrigeert te zijn naer de gelegentheyt van de saicken in exempele van de anderen, niet jegenstaende appellacie gedaen oft te doen, ende zonder prejudicie van diere oft eenige brieven ter contrarien van desen gegeven, want ons alzoe gelieft ende gedaen willen hebben.

Des toirconden wij hebben onsen zegel hier an doen hangen.

Gegeven in onse stadt van Mechlen den X[en] dach van Maerte int jaer ons Heeren duysent vijfhondert ende thiene ende van den rijcken van ons keyser te wetene van Germanien 't XXV[ste] ende van Hongrien etc. 't XXI[ste], ende ondergeteyckent p. Imperatorum Margaretha. Ende upten ploy statt gescreven: Bij den Keyser ende mijnen Heere den Eertshertoge in hueren Raide, ende geteyckent: Haneton.

Gecollacionneert tegens zijn oorginael by mij
(geteekend) T. VAN DULLCKEN.

III. *Extract uit 't eerste Memoriaelboeck gehouden bij tijden van Mr. Arnoult Sandelin, Griffier van den Hove van Hollant, beginnende den . . . . Novembris Anno* XV[c] *derthien ende daer te vooren ende eyndende den* IX *January* XV[c] XXIIIJ.

Ordonnantie van Gestmerambocht.

Achtervolgende die commissie van den Hove van Hollant in date den XXI[en] dach van Augusto Anno XV[c] ende achthien sijn wij Jasper Lievensz ende Gerijt Muylaert, Raeden in den selven Hove, getroucken des dijnsdaechs den lesten dach van Augusto voirsz. up den dijck van Geesterambocht, aldair wij gevonden hebben de dijckgrave mit zijn substituyt, die heemraeden, mitsgaders oick die waerscappen van Geestmerambocht, mitten welcke, in presencie van den Heere van Scagen, wij achtervolgende onse commissie gescouwen hebben den dijck voersz. ende die gebreecken van dien, gaende alsoe langes den dijck tot up den dijck van die van Scagenkogge ende Nyendorper Kogge, ende hebben bevonden dat den dijck van Geestmerambocht redelijcken wel gemaict was achtervolgende den keuren tot dien daige dairup geleyt, vuytgesondert dat zij int geheel den crabbendijck nyet gemaict en hadden als hem by andere commissarijssen geordonneert was, ende dat oick eenighe particulier persoonen boedtschuldich gewesen zijn, alsoe zij die voersz. keuren in anderen punten nyet voldaen en hadden; ende vandaen gaende up den dijck van die van Scagen hebben aldair gevonden die waerscappen ende

mit dien denselven gevonden gemaict mitten crabbendijck achtervolgende die voirsz. ordonnancie, vuytgesondert eenige particulier, die in boeten gewesen worden; ende vandaen gaende upten dijck van 't Nyeuwelant van Sinte Martijns, Barsingerhoirn ende meest alden dijck van Nyeuwercogge, [1]) mit die waerscappen van dien staende up heuren dijck, hebben denselven dijck meest alsoe gerampeneert gevonden, dattet ons ende den anderen daer present zijnde dochten te zijn in groote perijckel omme mit sulcken dijck te commen in den winter, mits dat den selven dijck nyet gehadt en hebben heuren behoirlicke breete ende onder zeer vuytgevallen ende afgespoelt waren, in sommige plaetzen tot een derdendeel, in sommige tot een vierendeel van den zelven dijck ende waren boeven, zoe wel van buyten als van binnen, zeer overgestreecken omme soe veel te breeder te schijnen; waeren daer oick luttel crappeldijcken gemaict ofte begonnen te maicken ende daer palen in stonden ende waeren in gheenre manieren gevolt noch gevonden [2]) alsoet behoirde; hebben oick gevonden dat den dijck in sommige plaetsen veel ende merckelijcken lager was dan in anderen plaetsen; soe dat wij by advyse van den voorgenoemde persoenen gelast hebben den wairscappen, dat zij up eenige plaetsen stellen souden paelen, nae den welcken men den voirsz. dijcken hoegen soude, ende hebben voirts by advyse als voeren op die nootelijcxste gebreecken geordonneert ende gekuert die vier naevolgende punten omme die van stonden aen gemaict te worden.

In den eersten, dat die waerscappen van Scagencogge ende Nyendorper kogge van stonden aen sullen duersien beneden den dijcken van Scagen ende Nyendorper koggen, ende zoe wair zij bevinden quade vacken, daer kuylen ende andere gaeten onder zijn, die zullen sij van stonden aen up beeden ende sal die dijckgrave den eersten dijnsdag naer Bamisse schouwen uptie boeten als up geboden dijck staet.

Item dat zij voor den selven schoudach hueren dijcken maicken ofte doen maicken, soe dattet laechste zoe hooge is als tgemeen hoechste soe wel die overtoichten als die andere gemeen dijcken.

---

1) Bedoeld zal wel zijn: Niedorpercogge.

2) Lees: gebonden.

Item dat alle oversteck werck ende angeclampt werck gheen dijck strecken en sal buyten noch binnen.

Item dat, alsoe die dijck by den Keynse, leggende in Haringewael, binnen zeer steyl ofgaet, soe dat men hem van binnen nyet sonder groote cost gleuyen en mach, waer zij sullen die van Harinckhuysen huer crabbendijck hoogen up twee voeten kley hoich, omme al beschoudt te wesen ten voirsz. schoudage. Actum tot Scagen den eersten dach van September anno XV^c ende XVIIJ.

Item welcke articulen ende punten wij gegeven hebben in geschrifte den dijckgrave omme die te doen publicheren ende achtervolgende dien te schouwen, ende dairnae hebben wij by advyse van den dijckgrave, zijnen substituyt ende den Heer van Scagen voersz. geconcipiert eenige andere punten ende articulen vuyten geenen die hier voertijts by den Heer van Dormans, Jan Benninck ende andere commissarysen up denzelven dijck geordonneert zijn geweest ende die tsamen gelesen den heemraiden ende waerscappen hiernae genoempt, die welcke int selve genouch geconsenteert hebben, vuytgesondert in den voerderinge ende anticipatie van de schoudagen, begerende dat wij souden willen heuren ouden schoudaigen laeten, andere ter contrarie seggende, dat die schoudaigen te laeten [1]) zijn overmits die tempeesten, die jaarlicx vrouger ende meer commen dan zij hier voertijts plaegen, welcke punten ende articulen hiernae volgen.

Item in den eersten wordt gekeurt ende geordonneert, dat die dijcken van Crabbendam tot Kolhoeren sel men maicken ende hoegen gelijck vierkant tlaichste naer tgemeen hoichste ende beste van den dijck ende die breedte naer ouder gewoente.

Item dat men oversteecken ofte anclampt werck voer geen dijck rekenen en sal, noch voer dijck strecken en sal.

Item alle dijcken zullen binnen dijcks van boven tot beneden an den kandt van den watersloet lijnrecht gevult worden.

Item dat alle vuytgevaelen dijck ende nyenwerck en sal men nyet min insetten dan een roedijcks tsamen up die boeten van drie pondt; des sal eenen yegelijcken, dies naebueren nyet reedt en is mit hem gelijck in te setten, die geheel roede mogen insetten ende sal daeroff betaelt [2]) worden by taxacie

---

1) Lees: te laat.
2) Er staat: *betaedt.*

van den dijckgrave ende heemraiden, ten waer dat binnen die roede lencte aen beyde zijde goeden vacken stonden, die nyet oirbairlijcken vuytgebroiken en waren, want alsdan sol men tusschen dien vacken, mogen insetten min dan een roede zonder verbeuren.

Item dat men in toecommende jair mit die keuren upgaende sal beginnen te maicken ende volmaicken een crabbendijck van Crabbendam off tot Kolhoiren toe, onder breedt wesende acht voeten ende boven zes, blijvende wesende vier voeten onder tcleywerck mit goet dijckwerck gemest; wel verstaende dat indien yemant zijn dijck bepaelen wil, die sal dat doende dairmede volstaen ende nyet gehouden wesen een crabbendijck te maicken; wel verstaende oick dat dieghenen, die in voirtijden een crabbendijck gemaict hebben van minder breete, dat die nyet gehouden en sullen zijn tot dese kueren, ten ware dat eenighe merckelicke vacken vuytgevallen waren, die welcken zij in dien gevalle sellen gehouden zijn van nyeux up te maicken mit sulcke hoichste ende breete als voeren staet.

Item indien yemant voor sijn dijck paelen gemaickt heeft, ende hij teynden den VII^{en} jaeren verstelt [1]) wordt up een andere dijck, dair geen paelen en staen, zoe sal die geene die verstelt [1]) wort op die voirsz. bepaelde dijck, by taxatie van dijckgrave ende heemraiden betaelen den geenen die de paelen dair geslagen sal hebben.

Item ende alsoe by 't maicken van de voirsz. crabbendijck die principaeldijck zeer onderhouden wort ende gheen ofte luttel reparacie behouven en sal blijvende die crabbendijck in wesen, zoe en sullen die gheene die de dijcken angenomen hebben te maicken, nyet moegen eysschen ghelt van den dijck te onderhouden, ten wair dat zij naer advenant van dien die crabbendijck maicken wilde tot discretie van den dijckgrave ende heemraiden.

Item alsoe die dijck van borgers [2]) tot Kolhoirn toe onder zeer hol is ende men dair nyet wel zoude moegen maicken eenen crabbendijck, overmits twater van de ebbe ende vloet, die daer dagelijcx compt, zoe is geordonneert dat men den

---

1) Lees: verstoeld.
2) Lees: Barringers; zooals in het boek met opschrift: Warmenhuizen.

voirsz. dijck bepaelen sal, indien hij tot noch toe nyet bepaelt en is.

Item dat men allen bepalingen wel gorden, bynden ende vollen sal upgaenden naer vuytwijsen die keure van de aertwercke.

Item dat nyemant die strange buytens dijcx halen, delven ofte vuythalen sal naeder den dijck dan een roede up die boeten van zes scellinck.

Item dat men geen riedt snijden, noch vuyten landen dragen en sal vóór oft naer die zonne op die verbuerte van drie ponden, mair die geene die riedt snijden wil, sal tselve te kennen geven den eygenaer oft den dijckgrave binnen drie dagen ende binnen denselven drie dagen betalen uptie boeten voirsz., ten wair hij des eygenairs gemoede hadde, van welcke boeten sal die dijckgrave hebben die twee deelen ende die eygenairs een derdendeel.

Item soe wat riedt gesneden wort, aen die westzijde van de borgers [1]) zal betaelt worden twee stuvers die snees ende aen die oestzijde derdalve stuver.

Item in beyde die kogge zal men betaelen voor die riedtzoeden van die roude [2]) een halve stuver, ende voir die groen zoeden van die roude [2]) een stuver, ende in Geestmerambocht tot taxatie van den dijckgrave ende heemraiden.

Item dat die geene die pretendeert recht te hebben tot die konijnen wesende in den dijck tusschen den ouden dijck van Scagen ende Sinte Maertins ende daeromtrent, gehouden sullen zijn den zelven vuytevangen binnen den tijt van drie maenden nae die publicatie van desen; ende soe verre zij daervan in gebreecke zijn dat in toecommende tijden daer eenige konijnen nesten, soe wordt geconsenteert eenen yegelijcken zonder boeten ofte yet te verbueren die selve konijnen te vangen.

Item dat men van nu voortaen denselven ouden dijck nyet en sal moegen boven offsteecken ofte haelen, noch daerinne delven, houwen ofte graven zonder consent van den dijckgrave, heemraeden ende wairscepen; wye contrairie doet, sal verbueren drie ponden ende van stonden aen sal die dijckgrave tot dies coste toestoppen.

---

1) Lees: Barringers.
2) Lees: roede.

Item dat zoe wat sonder consent als boven duer den ouden dijck voirsz. gehaelt, gedolven ofte gegraven wairt, het zij omme spoyen in te leggen ofte water te uutslagen ofte losen, dat men tselve binnen een maendt nae de publicatie van dese vuytdoen, vallen [1]) ende effenen sal tot hoichte van den anderen ouden dijck ende dat uptie peynen van thien ponden te verhaelen upten geenen, die contrarie gedaen sal hebben, ende nyet min sal die dijckgrave tselve mogen stoppen tot coste van den onwilligen.

Item dat men van nu voert aen die sloeten diepen ende wijden sal tot allen plaetsen dair men mit aerdewerck ofte rietwerck an den dijcke comt, ten eynde dat men mit geladen schuyten aen den dijck varen mach; ende om dit te volbrengen sal die dijckgrave den schout ende scepenen elck int sijne bevelen alsoe den ondersaten te gebieden ende te doen achtervolgen up die boeten van drie ponden jegens den dijckgrave te verbeuren ende die te innen nae dijckrecht.

Item dat den eersten schoudach sal wesen den eersten dijnsdach in Junio omme te scouwen dat cleywerck viercandt nae zijn oude breeten, ende zoe wye zijn dijck alsdan na de keure niet gemaict en heeft, zal die dijckgrave nemen die oude boete ende nietmin den dijck doen maken naer dijckrecht.

Item den tweeden schoudach zal zijn omme den andijck [2]) te bringen ten halven dijcke ende sal oic schoudach gehouden worden den eersten dijnssedach nar onser vrouwe halve ougst [3]).

Item den derden schoudach zal wesen den eersten dijnsdach nae Sinte Matheus in September ten welcken dage alle rietdijcken wesen sal gelijck cley hoich wel gelast met slijck oft ander goedt werck; niet min indien dair naer eenige vacken zeer leelijcken ofgesoncken waren, zoe zullen die wairscappen, ofte dijckgrave ende heemraden by gebreke van den wairscappen, tselve mogen keuren ende scouwen gelijck den cleydijck ende dat up die oude boeten.

Item dat men gheen schoudagen verlanghen sal mogen dan bij consente van den dijckgrave.

Item dat die dijckgrave, heemraden, wairscappen ende

---

1) Vullen?

2) Aartdijck?

3) Bij 's Hofs beschikking van 5 September 1519 is die weder naar oude gewoonte gesteld op Dinsdag na Bertelmei (24 Aug.).

clerck noch nyemen van hemluyden en sal mogen dijckwerck annemen te maken of te repareren anders dan hueren eygen dijck up die boete van XVIJ ponden.

Item dat nyemant, wye hij zij, sal mogen annemen eenige dijcken te maken ofte repareren boven die ses roeden dijcks up die voirs. peynen ende boeten, mair dair onder sal hij wel mogen aennemen.

Item zullen die wairscappen achtervolgende hueren eede gehouden zijn hueren kueren up den dijck te maken mit den dijckgrave of zijnen gemachtichde; ende zoe verde den dijckgrave ofte zijnen gemachtichde dunct, dat die wairscappen int maken derzelve keuren simuleren ende tot proffijt van de dijcken niet en keuren als zij schuldich zijn, sal tselve te kennen geven mijn heere den Stadthouder, president ende raeden van Hollant omme dairinne te voorsien ende gedisponeert te worden tot coste van de wairscappen ende welvaren van de landen alst behoort, ende oic ten eynde dat sulcke wairscappen arbitralicken mogen gecorrigeert worden nae gelegentheyt van hueren delicten.

Item ende zullen die wairscappen gehouden zijn sulcke keuren, als by hem in de manieren voors. gemaict zullen worden, te geven of te zeynden in handen van den dijckgrave of zijn gecommitteerde autentijck onderteykent bij een van de clercken ofte secretarijsen van de wairscappen ofte scependomme ende dat acht dagen eer die schoudach dienen sal, up die peyne van twee ponden te verbeuren bij den wairscippen in gebreken zijnde.

Item zullen oick die heemraden die ordonnantie ende noch andre keuren bij den wairscappen ende andere tot proffijte van de landen te maken, onderhouden, ende in scouwen te wijsen ende achtervolgen up die boete van XVIJ ponden elck vuyt zijn eygen goet te verbeuren ende bovendien in arbitralicken correctie, indien zij of yement van hem bevonden werden met yemant te simuleren of te collideren.

Item dat alle eygenaers hebbende meer dan drie roeden dijcks te maken zullen voor elke drie roeden dijcks ongemaict verbeuren die gewoenlicke boeten, wel verstaende dat die poerters van Alcmair verbeuren zullen die boeten achtervolgende die oude gewoenten.

Item dat die boeten van de eerste, tweede en derde schoudage wesen zullen nair oude gewoente, ende indien die dijck

niet gemaict en is tellicke schoudage achtervolgende die keure, soe sal die dijckgrave die besteden te maken van 's Heeren wegen nair dijckrecht; ende indien die dijckgrave ten tweeden ofte ten vuyterlicksten derde schoudage die zelve geramppeneerde dijcken niet en hadde doen maken zoe behoort, sal den zelve dijckgrave dairof gecorrigeert werden bij den Stathouder, president ende raden in Hollant, als men naer gelegentheit der sake bevinden sal te behoeren.

Item welke keure ende ordinantie, gemaict by advijse van den Heer van Schagen, Ysbrant van Rijck, dijckgrave, Cornelis Ackerman, onderdijckgrave van de voorsz. dijck, ende zijn gelesen in presentie van Jan Jansz., Gerbrant Gerbrantsz., heemraden, Pieter Gerijtsz., Dirck Willofsz., Gerijt Gerijtsz, Adriaen Mertsz., Geryt Oom, Reyer Jansz., wairscappen van Geestmarambocht, Mathijs Gerbrantsz., Albrecht Heynez. wairscappen van Schagen, Cornelis Albrechtsz. ende Gerijt Dircsz., wairscappen van Barnigerhoorn, Claes Heynrijcxz. ende Claes Pietersz., waerscappen van Nyedorpercogge, Nanninck Willemsz., wairscap van Winckel, Adam Mairsz., heemraet van Schagen, Cornelis Pietersz., heemraet van Winckel, Jan Jansz. schepenen van Scagen, Dirck Denijsz. ende Pieter Jansz. schepenen van Nyerop.

Gehoirt raport van de commissarissen in dese sake geordonneert Mrs. Jasper Lievensz. ende Gerit Mulart, raidslieden van den Hove van Hollant, thof heeft dese ordonnantie geagreert ende geapprobeert mets desen in alle hueren punten. Actum den XIIJ^{n} September a^{o} XV^{c} en XVIIJ. In kennisse van mij

(*Geteekend*) A. SANDELIN.

X. De Woudenbergsche meente.

Bij een bezoek aan het archief van Woudenberg vond ik een register en eenige losse stukken betreffende de gemeene weide van dit dorp. De collectie scheen mij belangrijk en althans ten deele de publicatie te verdienen. Terwijl er over de marken in onze oostelijke provinciën tal van bescheiden gedrukt zijn, is er over het beheer der gemeene weiden en gronden in de overige deelen van ons land tot dusver weinig bekend. Toch bezat ook de provincie Utrecht van ouds dergelijke instellingen. De vereeniging der „gemeene malen van Weede en Emmiclaer" bestaat tot op den huidigen dag, — de Maarsbergsche gemeene heide is eerst voor een paar jaren verdeeld, — en de stad Utrecht had hare gemeene weide, die in 1432 door haar vervreemd werd. Al zou eene nauwkeurige vergelijking der bescheiden ons leeren, dat het beheer en de rechten der eigenaars van de gemeene weiden in deze streken niet wezenlijk verschilde van hetgeen wij in de oostelijke deelen des lands hebben kunnen opmerken, dan nog zou dit resultaat, naar het mij voorkomt, zijn belang hebben. Ik doe dus hierachter de belangrijkste stukken afdrukken, terwijl ik als inleiding een overzicht geef van wat de inzage dier bescheiden en van de overige, die het drukken niet verdienen, mij omtrent de Woudenbergsche meente geleerd heeft.

Onder de bedoelde stukken is het voornaamste het „registratieboek", waarvan art. 11 van het reglement van 1811 spreekt. Het boek heeft ongetwijfeld aan dit artikel zijn ontstaan te danken, daar het over 1813—1847 loopt en, behalve de jaarlijksche rekeningen, lijsten der ieder jaar opgegevene scharen en ook eenige lijsten van de weigerechtigden bevat. Vóór 1811 was het blijkbaar niet de gewoonte, dergelijke opteekeningen geregeld te doen, en uit die vroegere tijden is ons dan ook alleen bewaard het hierachter afgedrukte reglement van 1594. Het is geschreven op een groot vel perkament met eene hand van omstreeks 1630; de verbleekte letters zijn in 1846 door den burgemeester M. Lagerwey opgehaald en geauthentiseerd. Uit het opschrift blijkt, dat wij hier voor ons hebben niet de origineele ordonnantie, maar eene vernieuwing;

ik geloof echter te mogen aannemen, dat die vernieuwing van omstreeks 1630 niet van het origineel verschild heeft. De vaststelling in 1594 schijnt niet zulk een karakter van eenvoudige bevestiging gedragen te hebben: de aanteekening aan het slot zelve zegt met een middeleeuwsch woord, dat de ordonnantie „verclaert" (d. i. door verduidelijking of wegneming der duisterheden [1]) veranderd) is. Wellicht zijn de artt. 9—14, die de verplichtingen van weigraven en herder bevatten, toen aan de eerste artikelen, die de bevoegdheid der weigerechtigden regelen, toegevoegd; de bijvoeging achter art. 8 schijnt althans het karakter eener slotbepaling te dragen. Hoe het zij, wees niet reeds het zooeven genoemde woord „verclaren" het aan, de verplichting, aan die van Heynschoten opgelegd om een brouwketel te houden (art. 1), wijst op overoude toestanden. — Het reglement van 1811 met de latere additioneele artikelen heeft natuurlijk voor ons minder belang, daar het eene geheel nieuwe inrichting schijnt te beschrijven. Maar waar dit reglement zelf naar de oude gewoonte verwijst (art. 2, 4, 16, 18), en bovendien in hoofdzaken de geheele inrichting van 1594 behoudt en bevestigt, schijnt het aannemelijk, dat daarin gezien moet worden eene codificatie van het oude gewoonterecht, zooals het gedeeltelijk sedert 1594, maar gewis ook voor een groot deel reeds vóór dien tijd zich gevormd had. Eene uitzondering maakt het eerste artikel, dat de wijziging bevat, die aanleiding gaf tot het ontstaan van het geheele stuk. — In nog sterkere mate geldt het boven gezegde van de conditiën van aanbesteding van de waarneming van het herdersambt. Hoewel de ons bewaarde conditiën slechts over 1844—1851 loopen, bevatten zij de duidelijkste aanwijzingen, dat het inderdaad de conditiën zijn, die, zooals het reglement van 1811 (art. 2) zegt, „van ouds gewoon zijn geweest" [2]). Zij moeten in hoofdzaak van oude tijden, ja uit de middeleeuwen dagteekenen. Ook hier vinden wij een middeleeuwschen term terug in het woord „afvreden" (art. 3), — ook hier eene verwijzing naar middeleeuwsche toe-

---

1) Niet alle duisterheden werden echter weggenomen: zoo is art. 6 al. 2 geheel onverstaanbaar en wellicht bedorven. Het werd dan ook reeds in het bij de ordonnantie liggende afschrift der 18de eeuw weggelaten.

2) Er werden gewoonlijk eenige „speciale conditiën" bijgevoegd, die natuurlijk van jaar tot jaar wisselden en voor ons van geen belang zijn.

standen in de verplichting van den herder om te blazen „aan den kerkrooster" (art. 9), die toch zeker evenals overal elders [1]) reeds met de middeleeuwen verdwenen was. Doch het merkwaardigste voorbeeld van de taaie gehechtheid van het landvolk aan oude gebruiken en uitdrukkingen vind ik in de „Woudenbergsche guldens à 30 cents het stuk" (art. 1, 8), die volgens de conditiën van aanbesteding „van ouds gebruikelijk zijn geweest" en waarmede zoowel deze conditiën als het registratieboek rekenen. Dat er ooit te Woudenberg guldens geslagen of bijzondere guldens in omloop geweest zouden zijn, is geheel onaannemelijk. Ik meen dan ook in deze guldens van 30 cents te herkennen de Utrechtsche guldens van 30 wit [2]), die te Utrecht reeds in 1454 verdrongen werden door de Hollandsche ponden [3]). Een merkwaardig feit, dat deze muntsoort althans als rekenmunt (gemakshalve op $^1/_3$ gulden gesteld [4])) op het platteland nog vier eeuwen lang is blijven voortleven! Minder verbazend, maar toch nog opmerkelijk genoeg als staaltje van landelijk conservatisme [5]), is het feit, dat de conditiën van aanbesteding (art. 7) nog spreken van „Meidag (oude stijl)." De ordonnantie van 1594 laat het gebruik der meente beginnen met „Meydach" (art. 3, 11, 13); natuurlijk oude stijl, al wordt het er niet bijgevoegd, want de pas van 1582 dagteekenende nieuwe stijl was destijds te Utrecht nog geheel niet in zwang. Het door den Landdrost goedgekeurde reglement van 1811 vermeldt den ouden stijl natuurlijk niet meer; maar het landvolk is blijkbaar twee eeuwen lang voortgegaan, op denzelfden dag de gewone bezigheden te verrichten. Het opteekenen der scharen en het in de wei brengen van het vee wordt daarom in het reglement (art. 3, 7, 9) op 11 en 12 Mei (1 en 2 Mei oude stijl) bepaald; terwijl men de aanbesteding op 1 Mei nieuwe stijl

---

1) In het afgelegene Bunschoten alleen ligt de rooster nog tot den huidigen dag (natuurlijk geheel doelloos, daar ringsloot en kerkhofmuur vervallen zijn!) op het kerkhof. Het is het eenige voorbeeld, dat ik zag.

2) De wit gold in 1407, 1420, 1436 en 1443 volgens nauwkeurige berekening van Mr. N. G. Pierson respectivelijk 6½, 4, 3½ en 3¼ cent van onze geldswaarde; bij eenigszins grootere depreciatie is het verschil in waarde met onze cent dus gering.

3) Zie de rekeningen der Buurkerk (Bijdr. en meded. Hist. Gen. III. p. 150) ad 1454.

4) Zie de aanneming van het herdersambt in de conditiën van aanbesteding.

5) Een derde staaltje levert het van blijvende kracht verklaren der ordonnantie van 1594 in art. 20 van het reglement van 1811, dat toch blijkbaar bestemd was om de oude ordonnantie te vervangen en al hare belangrijke bepalingen overneemt.

gesteld heeft, aldus in den vorm eener transactie tusschen oud en nieuw eene doelmatige verbetering aanbrengende. Doch de conditiën van aanbesteding, uitgaande van de weigraven zelven, storen zich zelfs in 1844 aan geen nieuwen stijl en spreken (art. 7) ouder gewoonte van „Meidag oude stijl," waar het reglement 11/12 Mei noemt! Er is dus inderdaad reden te over om aan te nemen, dat onze met eene moderne notarishand op zegel geschrevene conditiën van aanbesteding een respectabelen ouderdom bezitten, en ik gebruik ze zonder bezwaar als kenbronnen van oude toestanden.

De Woudenbergsche meente bestond uit een stuk weidegrond van ruim 60 morgen. Aldus verklaren de weigerechtigden zelven in een request aan den Landdrost van 9 December 1807. De zetting der grondlasten, in 1820 volgens oude manualen gedaan, spreekt, evenals het verdeelingsplan der meente, precieser van 61 1/3 morgen, terwijl in 1844 61 5/6 morgen vermeld worden.

Het recht tot het gebruik maken van dezen weidegrond — „het regt tot inschaeren van vee in 't gemeenteland," zooals het heette — was, zooals de Drost van het 1e kwartier 16 Januari 1808 na onderzoek in loco aan den Landdrost berichtte, „geaccrocheerd aan huizen en hofsteden, in Woudenberg staande en gelegen, en hetzelve regt gaat met den eigendom der huizen tevens over; ook hebben diegenen, welke meerdere zoodanige huizen of hofsteden bezittten, dus ook het regt tot scharen weyden op de gemeente van een grooter aantal vee, alles volgens de bepalingen, van ouds bekend en geüseerd."

Het woord „hofstede" heeft eene eenigszins onzekere beteekenis; men spreekt van „eene boerenhofstede" in den zin van eene boerderij = huis en erf; doch ook van „huis en hofstede," waar dus hofstede = erf zonder huis is. Ik geloof, dat het woord in onze meentewetten in de eerste beteekenis opgevat moet worden; althans in art. 5 al. 2 der ordonnantie van 1594 vindt men eene latere bijvoeging uit het begin der 18e eeuw, die bepaalt, dat hij, die eene „lege hofstede" (d. i. eene hofstede zonder huis) in gebruik heeft, alleen dan recht heeft om daarvoor op de weide te slaan, indien hij reeds uit anderen hoofde (dus krachtens eigendom aan een huis) gerechtigd is. Bij de zetting van 1820 komen dan ook als weigerechtigd voor vele huizen, in volgorde genommerd van

N°. 1—65. Wel worden bovendien eenige perceelen onbebouwde grond genoemd (in het geheel 71 perceelen, behoorende aan 52 personen); maar ik vermoed, dat de onbebouwde perceelen de plaats van afgebrokene huizen innemen en dat men daarin de „lege hofsteden" moet herkennen, waarvan het bovenaangehaalde artikel van het reglement van 1594 spreekt [1]).

In 1594 waren (zie art. 4) „alle hofsteden int dorp" weigerechtigd. Later is dit echter niet zoo gebleven: de 65 in 1820 genoemde huizen vertegenwoordigden lang niet meer *alle* hofsteden van het dorp, doch slechts een zeker getal van ouds tot het gebruiken der weide gerechtigde [2]). Oorspronkelijk moet het getal hofsteden veel kleiner geweest zijn dan het later was; immers de meeste in het registratieboek genoemde zijn halve hofsteden en dus door splitsing ontstaan (Ord. 1594 art. 5 al. 1). Onder de hofsteden, waaraan weigerechtigheid verbonden was, behoorde ook het huis N°. 50, „genaamd Nassau-Woudenberg of den Burgwal", (d. i. de plaats, waar eenmaal het kasteel Woudenberg stond), — de kerk van Woudenberg voor de pastorie, de school en eenig land achter de pastorie, — en de St. Anna-broederschap te Woudenberg (nog in 1871) voor een ander huis.

Behalve de bezitters van hofsteden in het dorp waren weigerechtigd die van Heynschoten voor 18 scharen, terwijl hun daarvoor de verplichtingen opgelegd waren, om ten behoeve der dorpsgenooten een brouwketel en een „verre" (jonge stier) [3]) te houden, en om jaarlijks een voeder heide en een voeder rijs ten gebruike op de meente te leveren (Ord. 1594 art 1); — verder de bewoner van het erf Nyenhuysen met

---

1) Eene uitdrukking in het reglement van 1811 zou tegen mijne meening aangevoerd kunnen worden: art. 10 geeft aan „elke hofstede *of morgen land*" recht op 3 scharen. Nu bevat echter blijkbaar niet elke hofstede juist een morgen. De oplossing der moeielijkheid schijnt mij deze, dat men met het oog op de grondbelasting de geheele meente op het papier verdeeld heeft tusschen de weigerechtigden naar den maatstaf der scharen, die ieder bezat. Althans de zetting der grondbelasting van 1820 geeft aan elke hofstede een getal morgens, gelijkstaande met ⅓ van zijn aantal scharen, terwijl het geheele getal morgens (61 ⅓) met den omvang der meente overeenkomt; hetgeen mogelijk was, omdat het getal hofsteden (65 in 1820) nagenoeg hetzelfde was als het getal morgens land in de meente (61 ⅓ in 1820). Denkelijk betaalde men derhalve grondbelasting, alsof men zijn deel in de meente pro diviso bezat; en zoo kan men gekomen zijn tot de spreekwijze, dat de scharen per morgen werden opgeslagen

2) Vlg. vriendelijke mededeeling van Mr. J. B. de Beaufort te Woudenberg.

3) Vgl. resol. Gedep. Stn. 13 Juli 1644, bij: Van de Water, Plac. b. III 654: „varren."

12 scharen (Ord. 1594 art. 2; nog in 1820 worden genoemd 5 scharen voor „een gedeelte van de hofstede Nieuwenhuizen"), — en een erf of hofstede, in de meente zelve gelegen, welks eigenaar recht had zoovele beesten te weiden als hij in eigendom op zijne stal had (Ord. 1594 art. 3. — Regl. 1811 art. 8). In eene bijzondere betrekking tot de meente stonden verder de molenaar, die als recognitie voor het gebruik van den aan de gemeente behoorenden molen en huisstede 30 stuivers in het herdergeld bijdroeg (Ord. 1594 art. 10; — in 1807 was deze „erfpachtcanon" tot *f* 4.—10 st. verhoogd), — en de herder, die, als hij door gebruik eener hofstede weigerechtigd was, voor 3 scharen vrij was van herdergeld (Ord. 1594 art. 7).

Elke hofstede had recht om 3 scharen op de meente te slaan; halve hofsteden hadden recht op 1 1/2 schaar (Ord. 1594 art. 4. — Regl. 1811 art. 10); kleinere onderverdeelingen van hofsteden waren verboden (Ord. 1594 art. 5) [1]). In het geheel telde men 184 scharen; het getal weigerechtigden verschilde natuurlijk naarmate de hofsteden in verschillende handen kwamen. In 1811 telde men er 54; in 1820 worden 52 genoemd, terwijl nog in 1844 hetzelfde cijfer voorkomt [2]).

De weigerechtigheid was beperkt tot de eigene beesten van den gerechtigde; het weiden van eens anders beesten (behalve van gehuurde melkkoeien) was, ook al geschiedde het uit gunst, verboden (Ord. 1594 art. 6. — Regl. 1811 art. 5). Ten einde het toezicht mogelijk te maken en overtredingen te constateeren, moest ieder weigerechtigde jaarlijks op Meidag aan de weigraven opgeven, voor hoeveel beesten hij van zijn recht gebruik wenschte te maken [3]) (Ord. 1594 art. 11. — Regl. 1811 art. 3); vond men later meer beesten dan opgegeven waren in de weide, dan betaalde de overtreder, al had hij recht op zoo-

1) Toch werd bij de verdeeling één persoon gerechtigd bevonden tot 1/3 hofstede.

2) In 1847 worden slechts 48 weigerechtigden met 48 1/3 morgen genoemd. Er waren dus waarschijnlijk sedert 1844, toen er nog 61 5/6 morgens in de meente waren, eenigen uit de gemeenschap gescheiden, wellicht volgens het bij de additioneele artikelen van Juni 1842 vermelde voorstel van den heer Van Asch van Wijck. In 1852 telde men in de meente 51 bunders, 10 roeden, 4 ellen, — volgens het vonnis der Amersfoortsche rechtbank van 1871 ruim 51 hectaren met 109 gerechtigden. Ik vermoed, dat het aantal *scharen* bedoeld is; althans ik kan zoo groote en snelle vermeerdering van gerechtigden niet anders verklaren.

3) Lang niet alle gerechtigden maakten van hun recht gebruik: het getal gebruikte scharen wisselt tusschen 80 en 120. Ook de omslag variëert natuurlijk daarmede: van 13 stuivers tot *f* 1,—.

vele scharen als hij geweid had, behalve het herdergeld voor deze beesten, eene boete (Regl. 1811 art. 9. Vgl. Ord. 1594 art. 11). Naar het schijnt was men alleen bevoegd zijne weigerechtigheid uit te oefenen, indien men in het dorp zelf woonde; althans het reglement van 1811 spreekt (art. 4) van „het wonen binnen den bepaalden kring, binnen welke het recht altijd is besloten geweest" [1]).

Hoewel het niet uitdrukkelijk gezegd wordt, zal bij verhuur der hofstede het recht om scharen op de meente te slaan wel aan den gebruiker overgegaan zijn. Ook afzonderlijke verhuring van de weigerechtigheid was althans sedert het reglement van 1811 (art. 4) geoorloofd, mits de huur (sedert 1842 bij schriftelijk contract) met andere weigerechtigden gesloten werd [2]). Doch verkoop van de hofstede zonder weigerechtigheid (en dus ook verkoop van de weigerechtigheid zonder de hofstede) was volgens eene beslissing van weigraven van 30 September 1848 nietig; dit vonnis was gegrond op de overweging, dat „uit de ordonnantie van 14 April 1594 duidelijk blijkt, dat het regt der gemeente rust op de hofstede of den grond en geenszins daarvan kan worden afgescheiden."

Het beheer van de meente was toevertrouwd aan twee weigraven (een naam, ook voor het hoofd der in 1432 verkochte gemeene weide der stad Utrecht in gebruik), die telken jare in Mei aftraden [3]). Het ambt ging denkelijk bij beurten onder alle weigerechtigden om; immers zoo werd de volgorde in 1811 vastgesteld (Regl. 1811 art. 1). Tegelijk werd er toen echter eene verandering gemaakt, en wel omdat het beheer te wenschen overliet: op initiatief van een der weigraven verzochten de gerechtigden den Landdrost te bepalen, dat er zouden zijn drie weigraven, van wie jaarlijks één aftreden zou. Het gevolg van dit verzoek was de opdracht van den Landdrost aan de fungeerende weigraven, om eene nieuwe ordonnantie voor de meente te maken; zoo ontstond het reglement van 1811.

De weigraven waren belast met de uitvoering der ordonnantie op de meente (Ord. 1594 art. 9). Zij beboetten de overtreders op aanbrengen van den herder. De schout executeerde het vonnis (Ord. 1594 art. 9); volgens het latere regle-

1) Zie echter Ordonn. 1594 art. 6: „tsy buyten 't dorp of int dorp."
2) Deze bepaling werd nader ingescherpt bij publicatie van weigraven dd. 1 Mei 1850.
3) Request van weigraven aan den Landdrost dd. 9 Dec. 1807.

ment (art. 19) zorgden de armmeesters, aan wie alle boeten vervielen, voor het innen. Zij hadden recht om de beesten, die zich ten onrechte in de weide bevonden, te schutten (Regl. 1811 art. 18). Het onderhouden en in goeden staat houden der meente was hun opgedragen. Zij besteedden het herdersambt aan, en sloegen de gewone onkosten jaarlijks over de gezamenlijke weigerechtigden om; buitengewone uitgaven mochten zij niet doen zonder machtiging van de meerderheid [1]) der gerechtigden, die zij daartoe konden bijeenroepen (Regl. 1811 art. 15) [2]). Zij namen elk jaar op Meidag op, hoevele scharen ieder gerechtigde wilde opslaan (Ord. 1594 art. 11); sedert 1811 moesten zij (art. 11) daarvan een registratieboek aanleggen, waarin tevens de rekeningen, die zij jaarlijks voor de aanbesteding aan de vergadering moesten doen, geschreven zouden worden.

Een deel van de verplichtingen der weigraven werd door hen overgedragen op hun eenigen ambtenaar, den herder. Op 1 Mei werd jaarlijks bij openbare, vooraf door blazen op den horen aangekondigde, aanbesteding (waarbij blijkens de rekeningen natuurlijk een en ander verdronken werd) dit ambt aan den meestbiedende gegund (Regl. 1811 art. 2). De herder aanvaardde zijn ambt dadelijk, want den volgenden dag gingen de beesten in de wei (Ord. 1594 art. 13. — Regl. 1811 art. 7); hij, die ze vroeger daarin zond, was beboetbaar. Elken morgen moest de herder door het blazen op den horen de eigenaars van het vee (aan het oost- en westeinde van het dorp, in de Middelstraat en „aan den kerkrooster") waarschuwen (Cond. art. 9). Voortdurend moest hij of iemand van zijnentwege bij de beesten tegenwoordig zijn; van ziekten en ongevallen van het vee moest hij dadelijk kennisgeven (Ord. 1594 art. 12. — Cond. art. 6). Weigraven machtigden hem de beesten van niet-gerechtigden in het schuthok te brengen tegen genot van $^1/_3$ der boete (Cond. art. 11). — Met het hoeden van het vee werd ook het onderhoud der meente door weigraven aan den herder aanbesteed: hij wiedde het weiland, zorgde voor de omheining en diepte de greppels uit; hij onderhield den rijweg,

1) Over een voorstel tot verkoop van de erfpacht van den molenaar in 1808 werd gevraagd de goedkeuring van de meerderheid der weigerechtigden, vertegenwoordigende de meerderheid der morgentalen.

2) Vermakelijk naief is de strafbedreiging tegen „kuiperij" in art. 17 van het reglement van 1811.

die door de meente liep, met de daarin liggende brug, in goeden staat, en het water in de grift op behoorlijke diepte (Regl. 1811 art 14. – Cond. art. 2, 4, 13).

Het loon van den herder en de andere gewone uitgaven (graven van nieuwe sloten, planten van wilgen en doornheggen, reparatiën aan heul en hek) werden jaarlijks door de weigraven over hen, die van hun recht om op te slaan gebruik gemaakt hadden (de „gebruikers"), volgens het getal hunner scharen omgeslagen (Regl. 1811 art. 16 [1])). De omslag variëerde in 1813—1847 tusschen 13 stuivers en *f* 1.— per schaar; de uitgaven bedroegen omstreeks *f* 80.— per jaar, waarvan de herder gewoonlijk ongeveer *f* 60.- genoot. Onder deze som waren echter niet begrepen de „reëele ongelden" (verponding of grondbelasting, Eemgeld en Slaperdijks-geld), die afzonderlijk werden omgeslagen over de eigenaars der hofsteden per morgen [2]). Ook de verbeteringen der meente moesten volgens het reglement van 1811 (art. 6) over de eigenaars worden omgeslagen; maar hieraan schijnt de hand niet gehouden te zijn, althans wij zien deze lasten in de rekeningen door de „gebruikers" dragen [3]).

De Woudenbergsche meente is verdeeld in 1868. Den 1 Mei 1865 is het besluit daartoe door de gerechtigden genomen, en bij K. B. van 5 Mei 1867 n°. 11 is het verdeelingsplan (dd. 15 Maart 1866) goedgekeurd. Den 23 Maart 1868 werden de 122 kavels (die elk $^1/_2$ hofstede vertegenwoordigden) bij loting verdeeld. Een proces tusschen gerechtigden en de gemeente Woudenberg, die beweerde, dat de eigendom der meente haar toekwam, werd 7 Juni 1871 bij vonnis der Amersfoortsche rechtbank ten voordeele der gerechtigden beslist. De wegen en verdere werken in de gewezene meente, wier onderhoud op de gezamenlijke eigenaars rust, worden volgens het reglement van 15 Maart 1866 thans bekostigd uit een omslag over allen „naar het aantal perceelen

---

1) Naar het schijnt hield men bij het omslaan vroeger met andere omstandigheden rekening.

2) Advies v. d. Drost v. h. 1ste kwartier aan den Landdrost dd. 16 Jan. 1808. — Ook uit het rekeningboek blijkt het onderscheid.

3) Ook de weigraven verklaarden in 1807 in hun request aan den Landdrost, dat de eigenaars de verbeteringen der meente betaalden. Denkelijk worden groote verbeteringen bedoeld, die in den tijd, waarover wij rekeningen bezitten, meestal bekostigd werden door verkoop van stukjes der meente.

of halve hofsteden, op welke de verpligting rust"; elk eigenaar brengt ter vergadering „zooveel stemmen uit als hij perceelen of halve hofsteden in eigendom bezit." [1])

Mr. S. MULLER Fz.

Bijlagen.

I. *Ordonnantie, in wat voegen men placht te gebruycken de gemeente van Woudenberch, ende dat getogen uyte oude ordonnantie in date den* 14^en^ *April* 1594, *die hiermede wort vernieuwt.*

1. In den eersten plachten die van Heynschoten op de gemeente te mogen slaen 18 scharen, mits dat sy gehouden waren alle jaar ende jaarlijcx tot behoeff van de gemeene inwoonderen vant darp te houden een brouwketel ende een verre op de gemeente, mitsgaders alle jaar te leveren op elcke eynt van de Heerestraat een voerde heyde en een voeder rijs, alles op pene van deselve scharen niet te mogen opslaen.

2. Item vant erf Nyenhuysen mach men opslaen 12 schaeren.

3. Item vant erf in de Meent mach men opslaen sooveel schaeren als men aldaer op het erf wassende mach uytvoeren ende meerder niet, alle jaar op behoorlijcke ordonnantie ende visitatie van de Weygraven, daertoe den pachter de Weygraven op Maydach-avont versoecken sal, om sijn buytenlants wil.

4. Item dat men van alle hofsteden int dorp sal mogen opslaen 3 schaeren op de gemeente voorseyt, ende van halve hofsteden 1 $^1/_2$, mits conditiën dat sy mogen van de halve hofsteden 2 scharen opslaen, by alsoo soo sy schamele gesellen sijn ende vant leste geheele schaer dubbelt hartgelt moeten geven.

5. Item dat men egeene smaeldeylinge van hofsteden minder in de scharen sal mogen maken dan half off heel, verstaende egeen dardendeelen of vierendeelen.

Ende en sal men van egeene lege hofsteden in maniere

1) Ik ontleen deze bijzonderheden aan de gedrukte „Stukken betreffende de verdeeling der gemeene weide of meent te Woudenberg", mij welwillend ter inzage verstrekt door Mr. J. B. de Beaufort te Woudenberg.

van 2 halve hofsteden mogen verscheyden beesten, verstaende van verscheyde persoonen, opslaen; dan die een lege hofstede gebruyckt sal of mogen opslaen 3 schaeren, alst geseyt is, *mits selfs gerechtigt wesende.*

6. Item daer en sal niemant, 't sy buyten 't dorp of int dorp, eenige scharen mogen aennemen van anderen, 't sy om gelt ofte om faveure ofte hoe men dat sal mogen noemen. Somma die egeen beesten selfs en heeft, die en mach niet opslaen in geenderley wijs, anders dan melckoeyen, die men mach huyren.

Ende en sal men van geene hofsteden, sy sijn bewoont ofte onbewoont ofte gebruycker, meer als van eene woonder mogen opslaen.

7. Item sal die hart sonder hardergelt met mogen opslaen 3 schaeren, indien hy een hofstede gebruyckt ende anders niet.

8. Item en sal niemant boven noch beneden mogen varen, jagen off dryven door de gemeente dan de oude heerewegen.

Alle dese voorseyde puncten ende articulen moeten aldus onverbreeckelijck onderhouden worden op pene van degeene, die hiertegens dede ofte bevonden wort, sal elcke reyse verbeuren 6 stuyvers voor d' eerste reyse ende de tweede reyse dubbelt gelt, verstaende van elcke schaer ende van elcke wagen.

9. Item sullen de Weygraven goede toesicht houden, opdat dese voorseyde articulen volcomelijck nagegaen ende volbracht worden sonder eenige simulatie, op pene dat sy de boeten selfs sullen betaelen, daervan den scholt die executie doen sal.

10. Item sal de meulenaer van nu voortaen, sulcx hy van ouder gewoonte schuldich is, tot behoeff vant hardergelt alle jaar betaelen 30 stuyvers, ende dat van de molen ende huysstede.

11. Item sullen de Weygraven gehouden sijn op Meydach, sonder langer te vertoeven, alle die scharen op de gemeente te tellen ende te kerven naer ouder gewoonte, op gelijcke penen.

12. Item sal die hardt gehouden sijn die scharen, alse peerden, beesten en(de) anders, te bewaeren, uyt te dryven ende in te brengen als 't gebruyckelijk is, ende alle sieckten der beesten aen te brengen, op sijn perijckel ende boete voorschreeven.

13. Item sal die hart die verckenen moeten beginnen te

heuden op Meydach als de beesten, alles volgends het oude gebruyck.

Ende en sullen de gemeente de hardt egeene verckenen mogen voorgeven dan gerincht off gepint, op poene voorschreven.

14. Sal oock de hardt gehouden sijn te stellen twee suffisante borgen naer olt gebruyck.

Aldus vernieuwt, verclaert ende geaccordeert by de gansche gemeente ter presentie van den scholt ende twee schepenen. Onderteeckent op den 14[en] Aprilis 1594 (Ende was onderteeckent:) Frans van Triest, Claes Cruyff, † dit ist merck van Hendrick Cruyff My present: G. Cruyff

---

II. *Reglement van bestuur voor de gemeente van Woudenberg.*

1. Het gemeenteland van Woudenberg zal van nu voortaan bestuurd worden door drie weigraven, waarvan er jaarlijks een zal afgaan, die door den bewoner van een eerstvolgend huis, mits daartoe gerechtigd zijnde, zal worden vervangen naar volgorde van de numero's der huizen; zoo nogthans dat men met de huizen der thans fungerende weigraven een aanvang zal nemen en dat er geene jongelingen beneden de 21 jaren tot dit bestuur zullen worden toegelaten.

2. De weigraven zullen het hoeden der beesten in ieder jaar op 1 Mey publiek en aan den minstaannemenden aanbesteden, op zoodanige conditiën als men zulks van ouds gewoon is geweest.

3. De weigraven zullen zooveel mogelijk moeten zorgen, dat er geen ander of meerder vee dan waarvan de eigenaars daartoe gerechtigd zijn op het voorschreven gemeenteland worde toegelaten, ten welken einde de gerechtigden jaarlijks op 11 Mey zich bij de weigraven in der tijt zullen moeten vervoegen, om de beesten, die zij voornemens zijn te weiden, aan te geven, op poene van te zullen verbeuren eene boete van 6 guldens voor de diaconie dezer plaats.

4. De eigenaars van dit land zullen ieder voor zich zijn recht mogen verhuren aan de zoodanigen, die van ouds en nog daartoe gerechtigd zijn, mits wonende binnen dien be-

paalden kring, binnen welke dit recht altijd is besloten geweest, en aan niemand anders.

5. Daar van tijd tot tijd gebleken is, dat zommigen zich niet ontzien om op hunnen naam beesten te weiden van ongerechtigden, onder voorwendsel van dezelve gekogt te hebben en andere voorwendselen meer, tot merkelijk nadeel van hunne medegerechtigden, zoo zullen van nu voortaan dezulken, die zich daaraan mogten schuldig maken, de eerste maal verbeuren eene boete van 25 guldens en de tweede reis van 50 guldens, mede ten behoeve van den armen alhier.

6. Alle de kosten, zoo ordinair als extraordinair, welke tot verbetering van de gemeente worden aangewend, zullen door de eigenaars gedragen worden.

7. Er zullen van nu voortaan geene beesten voor den 12 Mey in ieder jaar op de gemeente mogen gebragt worden om aldaar te weiden, op eene boete van 3 guldens voor ieder beest, 't welk voor dien tijd daarop gevonden wordt, insgelijks ten behoeve van den armen dezer plaats

8. De weigraven zullen eens of twee maalen in elk jaar bij den huisman in de hofstede de Meent gaan visiteren, hoeveel vee hij van zijne eigene fouragie uitvoederd, welk vee maar alleen op dit gemeenteland zal mogen geweid worden.

9. De weigraven zullen verpligt zijn de beesten, die op 12 Mey in ieder jaar op de gemeente komen, te tellen; en indien bevonden wordt, dat iemand daarop meerder scharen brengt of gebragt heeft dan hij heeft opgegeven, zal hij, ofschoon zijn gerechtigd getal niet te boven gaande, daarvan het volle herdergeld moeten betalen en 1 gulden daarenboven voor den armen.

10. Van elke hofstede of morgen land zullen de gerechtigden op de gemeente mogen weiden 3 scharen, van eene halve hofstede 1 $^1/_2$ schaar, zijnde een koey en een pink; en zal men niet anders mogen inscharen dan paarden, koeyen, vaersen en pinken; paarden, koeyen en vaersen boven twee jaren gelijk gerekend elk op één schaar, en het pink beneden twee jaren op een halve schaar, zullende van de pinken maar half herdergeld betaald worden.

11. De weigraven zullen gehouden zijn ten kosten der gezamentlijke belanghebbende een registratieboek aan te kopen, en aldaar de scharen in te schrijven met de namen der tegen-

woordige eigenaars en bruikers, en hetzelve jaarlijks bij het doen der rekening en aanbesteding mede te brengen en alsdan aan de aankomende weigraven of weigraaf of wel aan den oudsten in dienst der weigraven over te geven, en bij verandering van eigenaars of bruikers daarvan behoorlijke overtekening te doen, alsmede aan te tekenen hoeveel scharen in dat jaar op de gemeente hebben gegaan en wat daarvoor ontvangen en uitgegeven is, en daarmede van jaar tot jaar moeten continueeren.

12. Voor elke wagen of kar, waarmede men door de gemeente rijd, zal betaald worden eene boete van 3 guldens voor den armen dezer plaats.

13. Niemand van de gerechtigden zullen eenige zooden of plaggen in dit gemeenteland mogen steken, dan boven het hofsteedje in hetzelve gelegen, mede op verbeurte van eene boete van 3 guldens voor den armen.

14. Er zal een doornheg langs de nieuwe sloot worden gezet op de Griftdijks-kant, die tweemaal des jaars door den herder zal moeten worden geschoren; ook zal den herder de modder, die jaarlijks uit de grift gebaggerd wordt, bij den doornheg moeten brengen daadlijk na den afloop van elke schouwe, ten einde dezelve in zijnen groeij bevorderlijk te zijn.

15. De weigraven zullen geene extra-onkosten mogen maken dan na convocatie en goedkeuring van de meerderheid der gerechtigden.

16. Alle de gerechtigden zullen van gelijk vee gelijk herdergeld moeten betalen, al ware het dat zulks van ouds niet mogt hebben plaats gehad.

17. Er zal geene kuiperij mogen plaats hebben ter bekoming van stemmen tot het maken van eene of andere extraordinaire onkosten direct of indirect; maar alle de werkzaamheden tot het daarstellen van buitengewone veranderingen zullen in 't openbaar en na convocatie en goedkeuring van de meerderheid der gerechtigden moeten plaats hebben, op verbeurte van eene boete van 25 guldens voor den armen ter dezer plaatse voor elk individu, die zich daaraan mogt schuldig maken.

18. De weigraven in der tijd worden bij dezen geauthoriseerd tot het schutten dier beesten, welke ingevolge dit reglement daartoe niet bevoegd of gerechtigd zijn, alles overeenkomstig deze en voorgaande reglementen en ordonnantiën.

19. Daar alle de boeten in dezen vermeld ten behoeven van den armen van Woudenberg verbeurd worden, zijn de armmeesters in der tijd bij dezen geauthoriseerd tot het invorderen derzelven, op zoodanige wijzen als zij zulks zullen goedvinden.

20. Waar voorts geene artikelen dezen aangaande meer zijn gemaakt, zullen zoo weigraven als verdere gerechtigden zich moeten reguleren naar de ordonnantie, dienaangaande geëmaneerd den 14 April 1594, zooverre dezelve hiermede niet strijdig is.

21. Na gedane goedkeuring zal dit reglement door elk der gerechtigden worden ondertekend.

Aldus gedaan en gepasseerd in het huis der gemeente van Woudenberg den 3 December 1811.

(*Hierna volgen de namen van* 20 *aanwezige gerechtigden*, *en die van* 34 *afwezige gerechtigden*, „absent dus volgens convocatie voor 't reglement.")

Mij present: H. LAGERWEY Mz.
fungerende Maire.

III. *Vergadering van de geregtigden tot het gemeenteland of de gemeente van Woudenberg*, *gehouden op Dingsdag den . . Junij* 1842 *in de school aldaar.*

Waren tegenwoordig al de geregtigden, hetzij bij volmagt, hetzij in persoon, met uitzondering van de navolgenden, die dus volgens de convocatie met de meerderheid instemmen, (*volgen* 7 *namen*), alzoo 7 absenten.

In de vergadering is vervolgens, op voorstel van den Burgemeester, met algemeene stemmen, behalve die van Arien Veenendaal (wegens het huis N⁰. 11 regt hebbende), aangenomen het volgende, hetwelk dus zal beschouwd worden als voortaan voor de geregtigden verbindend, evenals ware het in het reglement van 3 December 1811 geïnsereerd:

„Niemand der geregtigden zal meer scharen op de gemeente „mogen opslaen dan waartoe hij geregtigd is, zonder overlegging aan de weigraven 's daags vóór het inscharen van een „schriftelijk bewijs van huur, op de boete van 3 guldens voor

„de armen dezer plaats boven het herdergeld van de boven „het geregtigd getal ingeschaarde beesten of paarden."

Daarna is met eenparige stemmen aangenomen en heeft alzoo mede voortaan de verbindende kracht het volgende, mede door den Burgemeester gedane voorstel:

„Hij, die een of meer beesten, van den stal van een onge-„regtigde komende, inschaart, zal behoorlijk, volgens goed-„vinden van de weigraven in der tijd, moeten bewijzen, dat „beest werkelijk in eigendom te bezitten, op de boete bij het „reglement van 3 December 1811 bedreigd."

Verder is, op voorstel als voren met ééne stem tegen (die van gezegden Veenendaal) aangenomen het navolgende:

„De geregtigden verbinden zich, om in dit najaar of dezen „winter, de bezitters van paarden met rijtuig, de andere met „handen-arbeid, mede te werken tot brenging en doorlijking „van den modder en het zand langs de grift en de nieuwe „kolk in de gemeente ter plaatse door de weigraven aan te „wijzen."

Wijders heeft de heer Staatsraad Van Asch van Wijck, als door aankoop van onderscheidene scharen-weidens in de gemeente in het afgeloopen en tegenwoordige jaar geregtigd zijnde geworden voor 3 hofsteden, aangeboden, „om, ingeval „aan hem werd toebedeeld een gedeelte der gemeente, gelegen „langs de zuider- en wester-meentsloot, evenredig aan het regt „van gemelde 3 hofsteden, in dat geval tot verbetering van „dezelve gemeente te willen betalen een som van 70 guldens, — „verzoekende dat van dit aanbod en voorstel aanteekening „mogt worden gehouden, zoodat dit ter gelegener tijd nader „in overweging zoude kunnen worden genomen, zonder echter „bij deze bijeenkomst der geregtigden op eene afdoening van „zijn voorstel aan te dringen." En is daarvan, ten verzoeke als voormeld, deze aanteekening gedaan.

Mede is, op voorstel des Burgemeesters, met eenparige stemmen aangenomen de volgende bepaling:

„Er zal in het eerstvolgende jaar eene sloot van onder het „plaatsje in de rigting naar de Leusdensche maat worden ge-„graven van bekwame wijdte, en des noodig met zijtakken in „de laagten. Alsmede zullen er opstoppingen of schutjes in „de meentslooten van distantie tot distantie worden gemaakt, „om het water op de hooge plaatsen op te houden, ten einde „het land aldaar niet te veel uitdrooge."

Aldus gedaan en goedgekeurd door de geregtigden voornoemd, in tegenwoordigheid des Burgemeesters, op tijd en plaats voorschreven. Zullende een afschrift dezes, door de zorg des Burgemeesters en door denzelven voor overeenkomstig geteekend, in het register der gemeente woordelijk worden ingeschreven, ten einde hiervan ten allen tijde blijken moge, en de weigraven daarvan de uitvoering kunnen verzekeren.

H. M. A. J. VAN ASCH VAN WIJCK.
D. W. E VAN MAANEN.
A KOUDIJS.

IV. *Conditiën, naar welke de weigraven der gemeente van Woudenberg, ten overstaan van den Burgemeester dier gemeente, publiek en aan den minst-aannemenden zullen aanbesteden het hoeden der beesten van de in- en opgezetenen van Woudenberg voornoemd.*

1. Eerstelijk geschiedt deze aanbesteding bij den opslag en voor Woudenbergsche guldens à 30 cents het stuk, als van ouds gebruikelijk is geweest.

2. Ten tweede zal de aannemer gehouden zijn de brug tusschen het dorp en den molen goed aan te vullen en aan te hoogen, alsmede de sleuken en dellen in het wagenspoor behoorlijk in te slechten en aan te vullen, zoodat de brug niet benadeeld worde en de weg passabel zij.

3. Ten derde zal de aannemer gehouden zijn de voorschrevene gemeente of het gemeenteland af te vreden, in dier voege als zulks door de weigraven wordt goedgekeurd.

4. Ten vierde zal de aannemer gehouden wezen, uiterlijk binnen veertien dagen nadat de beesten in de weide zullen zijn gesteld, het zand ter plaatse waar de heul ligt uit de grift te graven, de dellen daarmede op te hoogen, het weiland van onkruid te zuiveren, de heggen op te slaan en de greppels open te graven, alles ten genoegen der weigraven.

5. Ten vijfde zal de aannemer de beesten des morgens moeten halen en naar ouder gewoonte weder te huis brengen, alles volgens ordonnantie en reglement daarvan in vigueur,

mitsgaders dezelve dagelijks des voormiddags om het plaatsje hoeden.

6. Ten zesde zal de aannemer den eigenaar van zoodanig vee, hetwelk op den weg of in de gemeente eenig letsel bekomt, daarvan dadelijk kennis moeten geven; en bij nalatigheid zal de schade, daardoor veroorzaakt, door den aannemer of zijne borgen aan den eigenaar worden vergoed.

7. Ten zevende zal de aannemer de beesten, welke hij op Meidag (oude stijl) voor zich zal krijgen, op de gezegde gemeente behooren te brengen en te hoeden, naar order en goedvinden der weigraven in der tijd.

8. Ten achtste zal de aannemer zelf, of zijne vrouw of iemand daartoe bekwaam, gehouden zijn van den eersten tot den laatsten dag bij de beesten tegenwoordig te zijn, en zoo door iemand, die beesten op de gemeente heeft en daartoe geregtigd is, bevonden wordt, dat hierin nalatigheid plaats heeft, zal hij dit aan de weigraven bekend maken, die den aannemer daarvoor elke reis 2 Woudenbergsche guldens zullen korten.

9, Ten negende zal de aannemer des morgens en telken reize moeten blazen met eenen hoorn van het oost- tot het westeinde, alsmede met eenen tweeden hoorn door de Middelstraat en aan den kerkrooster van het dorp Woudenberg.

10. Ten tiende zal de aannemer verpligt zijn, op aanvrage van hen, die paarden op de gemeente hebben, dezelve zooveel mogelijk aan te wijzen.

11. Ten elfde zal de aannemer gehouden zijn en wordt ook bij deze geautoriseerd, om de beesten van ongeregtigden, wanneer die zich op de gemeente bevinden mogten, in het schuthok te brengen, zullende hij daarvoor een derde der boete genieten.

12. Ten twaalfde zal hij de molshoopen moeten strooijen en slechten en de distels steken van heden af totdat de beesten in het eerstkomende jaar in de gemeente worden gesteld, ten genoegen der weigraven in der tijd, die zich ook voorbehouden om 20 Woudenbergsche guldens van de aannemingspenningen in te houden totdat het strooijen der molshoopen naar hun genoegen zij verrigt.

13. Ten dertiende zal hij verpligt wezen de langs den Griftdijk loopende sloot behoorlijk te verdiepen en de kanten op te zetten, alles ten genoegen der weigraven en op poene als in het vorige artikel is vermeld.

14. Eindelijk zal de aannemer der beesten voor de stipte nakoming dezer conditiën moeten stellen twee of meerdere gegoede borgen, ten volkomen genoegen der weigraven, die zich elk in solidum verbinden voor het aan te gaan engagement van den aannemer, onder renunciatie van de beneficiën van uitwinning en schuldsplitsing, de kracht daarvan hun voor onderrigt en bekend houdende, met submissie van hunne personen en goederen, dezelve onderwerpende aan alle geregtshoven en wel speciaal aan de Arrondissements-Regtbank te Amersfoort. Houdende de weigraven het regt aan zich, om den slag of den inzet te gunnen aan wien het hun gelieven zal zonder iemands tegenspraak, onder reserve van een half uur beraad, ten einde den inzet of den slag te accorderen of aan eenen anderen toe te wijzen, zooals zulks hun raadzaam zal voorkomen.

Op alle welke voorgelezene conditiën het hoeden der beesten over het loopende jaar 1844 is ingezet door Cornelis Verhoef te Woudenberg voor 175 Woudenbergsche guldens.

Verminderd door niemand.

Dus is door de weigraven goedgevonden, aan den vorigen aannemer Jan van Dijk Wz. het hoeden weder aan te besteden. Dus aannemer voor 165 Woudenbergsche of 55 Nederlandsche guldens, en zulks bij vergunning der weigraven.

Gedaan te Woudenberg 1 Mei 1844.

Wij ondergeteekenden, aanbesteders, aannemer en borgen, verklaren bij deze onze gedane aanbesteding, aanneming en borgtogt gestand te zullen doen volgens de bovenstaande conditiën, ten dien einde onderwerpende onze personen en goederen, als naar regten, en ten effecte als in deze conditiën staat vermeld op dato als boven.

De aannemer,
(*was geteekend*)
J. Van Dijk.

De aanbesteders,
(*was geteekend*)
W. Lagerwey Burgemeester.
A. Koudijs.
D. Van Wittenberg.
J. Van der Maarn.

VERSLAG OVER HET JAAR 1888/1889.

In het afgeloopen Vereenigingsjaar is het aantal leden nagenoeg hetzelfde gebleven, terwijl in de Directie geene verandering is gekomen.

Aan de leden kon, behalve eene aflevering der Verslagen en Mededeelingen, slechts het tweede stuk van „de Saksenspiegel in Nederland," uitgegeven door Mr. B. J. L. Bon DE GEER, en bevattende den vermeerderden tekst met de glosse, worden toegezonden. Wel is reeds geruimen tijd ter perse de uitgave der Nijmeegsche stadrechten waarvan, na het overlijden van den aanvankelijken bewerker Mr. C. C. N. KROM, Mr. A. C. BONDAM de voltooiing op zich heeft genomen; maar de verwachting dat ze nog in het afgeloopen Vereenigingsjaar zou kunnen worden ten einde gebracht, werd door verschillende omstandigheden te leur gesteld, terwijl de Directie niet in staat was te gelijkertijd een ander werk ter perse te zenden. Verschillende werken zijn echter in bewerking of in besprek, waaronder eene verzameling van Limburgsche dorpsrechten, uittegeven door den heer J. HABETS, en eene uitgave van de rechten der kleine steden van Utrecht, door Mr. R. FRUIN TH. AZN., waarvan een eerste stuk bevattende de rechten van Amersfoort en Rhenen nagenoeg is voltooid, zoodat de hoop mag worden gekoesterd dat het thans loopende vereenigingsjaar meer dan het vorige zal opleveren.

De staat der kas behoeft gelukkig niet tot inkrimping van arbeid te leiden, daar het batig saldo der rekening en verantwoording, waarvan het gewone overzicht hierachter wordt medegedeeld, op nieuw is gestegen. Vooral de inkomsten uit den verkoop der werken toonen een zeer bevredigend debiet dier werken, ook buiten den kring der leden.

Overzicht van de Rekening en Verantwoording van den Penningmeester over het jaar 1888/1889.

Ontvangsten:			
saldo vorige rekening	*f*	1162.56[5]	
aan contributiën	-	910.—	
aan in 1888 verkochte werken. . .	-	417.77[5]	
aan renten van belegde gelden . .	-	17.32	
			f 2507.66
Uitgaven:			
administratiekosten	*f*	10.90	
aan uitgave van werken in 1888:			
Westfriesche stadsrechten I (restant).	-	291.40	
Saksenspiegel in Nederland (id.) .	-	657.20	
Verslagen en Mededeelingen II n°. 2 (restant)	-	158.65	
kosten van overdrukjes en kopieerloonen.	-	28.60	
			f 1146.75
Saldo . . .			*f* 1360.91

NAAMLIJST DER LEDEN.

Mr. M. A. VAN DEN ACKER te 's Gravenhage.
Mr. J. Bon D'AULNIS DE BOUROUILL te Utrecht.
Jhr. Mr. W. H. DE BEAUFORT te Leusden.
Mr. A. R. VAN BEL te Amsterdam
Mr. A. J. ENSCHEDÉ te Haarlem.
Mr. R. T P. L. A. VAN BONEVAL FAURE te Leiden.
Mr. H. O. FEITH te Groningen.
Mr. P. R. FEITH te 's Gravenhage.
Mr. S. J. FOCKEMA ANDREAE te Leiden.
Dr. R. FRUIN te Leiden.
Mr. B. J. L. Bon DE GEER VAN JUTFAAS te Utrecht.
Mr. J. A. GROTHE te Utrecht.
Mr. C. PIJNACKER HORDIJK te Batavia.
Mr. E. H. KARSTEN te Arnhem.
Mr. F. A. J. VAN LANSCHOT te 's Hertogenbosch.
Mr. F. B. CONINCK LIEFSTING te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. J. A. L. MARTENS te Utrecht.
Mr. R. MELVIL Bon VAN LYNDEN te Utrecht.
Mr. D. J. MOM VISCH te Arnhem.
Dr. P. L. MULLER te Leiden.
Mr. S. MULLER Fz. te Utrecht.
MARTINUS NIJHOFF te 's Gravenhage.
Mr. A. A. DE PINTO te 's Gravenhage.
Mr. M. S. POLS te Utrecht.
Mr. M. J. PIJNAPPEL te Amsterdam.
Jhr. Mr. TH. H. F. VAN RIEMSDIJK te 's Gravenhage.
Mr. N. DE ROEVER te Amsterdam.
Jhr. Mr. J. ROËLL te 's Gravenhage.
Mr. W. J. ROIJAARDS VAN DEN HAM te Utrecht.

W. F. N. VAN ROOTSELAAR te Amersfoort.
Mr. J. J. S. Bon SLOET te Arnhem.
Mr. L. A. J. W. Bon SLOET te Arnhem.
Jhr. Mr. O. Q. VAN SWINDEREN te Groningen.
Mr. J. TELTING te 's Gravenhage.
Dr. J. VERDAM te Amsterdam.
Mr. G. DE VRIES Az. te 's Gravenhage.
Dr. M. DE VRIES te Leiden.
Mr. N. J. VAN YSSELSTEIN te 's Gravenhage.

Mr. J. HEEMSKERK Azn. te 's Gravenhage.
Mr. P. VERLOREN VAN THEMAAT te Utrecht.
Mr. J. VAN DER LEEUW te Amersfoort.
Jhr. Mr. D. G. VAN TEYLINGEN te 's Gravenhage.
Mr. Æ. Bon MACKAY te 's Gravenhage.
Mr. AUG. PHILIPS te Amsterdam.
Mr. A. J. ANDREAE te Kollum.
Mr. N. F. VAN NOOTEN te Utrecht.
Mr. C. R. MERKUS te Utrecht.
Mr. S J. HINGST te 's Gravenhage.
Mr. T. H. BONDAM te 's Hertogenbosch
Dr. H. E. MOLTZER te Utrecht.
Het Historisch Genootschap te Utrecht.
Mr. A. TELTING te 's Gravenhage.
Mr. J. C. REEPMAKER te Rotterdam.
Mr. J. P. MOLTZER te Amsterdam.
Mr. J. J. VAN GEUNS te 's Gravenhage.
Mr. H. H. VAN CAPPELLE te Arnhem.
De Universiteits-Bibliotheek te Cambridge.
Jhr. Mr. W. H. DE BEAUFORT te Utrecht en Driebergen.
Mr. J. G. GLEICHMAN te 's Gravenhage.
De Universiteits-Bibliotheek te Utrecht.
De Universiteits-Bibliotheek te Leiden.
De Universiteits-Bibliotheek te Amsterdam.
Mr. J. E. BIJLEVELD te Arnhem.
Mr. E. FOKKER te Middelburg.
Mr. J. KAPPEIJNE VAN DE COPPELLO te 's Gravenhage.
Het Genootschap Pro Excolendo Jure Patrio te Groningen.
Mr. JOSUA VAN EIK Jzn. te Amsterdam.
Mr. L. VAN HASSELT te 's Hertogenbosch.
Dr. J. H. GALLÉE te Utrecht.

Mr. J. C. DE KONING te Amsterdam.
Mr. W. A. Bon VAN VERSCHUER te 's Gravenhage.
Mr. J. L. BERNS te Leeuwarden.
Dr. K. HÖHLBAUM te Keulen.
Jhr. Mr. V. DE STUERS te 's Gravenhage.
Mr. H. L. DRUCKER te Leiden.
Dr. P. J. BLOK te Groningen.
Mr. J. LAMEERE te Gent.
De Openbare Bibliotheek te Arnhem.
Prof. A. ESMEIN te Parijs.
Mr. A. J. ROIJAARDS te Amsterdam.
Mr. C. E. HARBORD te Utrecht.
De Universiteits-Bibliotheek te Heidelberg.
Mr. W. L. P. A. MOLENGRAAFF te Utrecht.
Het stedelijk Archief te Keulen.
J. H. L. VAN DER SCHAAFF te Utrecht.
Mr. S. GRATAMA te Assen.
Mr. F. A. R A. Bon VAN ITTERSUM te Utrecht.
Mr. R. FRUIN TH. Azn. te Utrecht.
De Universiteits-Bibliotheek te Freiburg i/Br.
Dr. J. W. MULLER te Leiden.
Het Hanseatische Geschichtsverein te Lübeck.

DIRECTIE.

Mr. B. J. L. Bon DE GEER VAN JUTFAAS, *Voorzitter.*
Mr. G. DE VRIES Az., *Onder-Voorzitter.*
Mr. L. A. J. W. Bon SLOET, *Penningmeester.*
Mr. M. S. POLS, *Secretaris.*
Mr. S. MULLER Fz.
Mr. C. PIJNACKER HORDIJK.

KORTE MEDEDEELINGEN.

XI. De ambachtsheerlijkheid van Dirksland.

Door de welwillendheid van den heer J. Zaaijer Pz., burgemeester van Dirksland, werd ik in de gelegenheid gesteld kennis te nemen van een handschrift van het oud-archief zijner gemeente, waarin een aantal oude stukken betreffende Dirksland zijn afgeschreven. Mijn hoop daarin stukken te vinden, voor de kennis van de rechten van het land van Voorne van belang, werd teleurgesteld. Toch vond ik er eenige stukken in, wier mededeeling mij niet onwenschelijk voorkwam, en die mij bewogen tot een onderzoek of wellicht nog eenige origineelen of andere stukken betreffende die heerlijkheid in het bezit waren van den tegenwoordigen heer van Dirksland, Mr. H. M. Baron van der Goes van Dirksland. Mijn geachte vriend maakte geen bezwaar mij de stukken in zijn bezit mede te deelen, en daaronder vond ik althans één nog onbekend stuk, dat niet voorkwam in het H.S. van Dirksland, en, op zich zelve van gering belang, m. i. eene uitgave verdient, omdat onder de personen te wiens overstaan de akte werd verleden, voorkomt *meyster Jan Matthijssoon*, in wien wij niet behoeven te aarzelen den schrijver van het Rechtsboek van den Briel te herkennen. Hij stond hier met Gilles van Arnemuyden over eene akte ten behoeve van Aelbrecht van Naaldwijk, die ruim vier jaren later met denzelfden Gillis van Arnemuyden staan zou over het verlij van land, door zijn dood op zijn broeder Jacob Matthijszoen bestorven [1]). Daar-

---

1) Zie de akte medegedeeld door Mr. Pijnacker Hordijk, Versl. en Meded. I. n°. 6, bl. 424.

nevens achtte ik het oorspronkelijke verlij der ambachtsheerlijkheid, insgelijks in originali bewaard gebleven, eene uitgave waardig.

Het handschrift van het archief van Dirksland bestaat uit een register, folio papier in perkamenten band, op welks bovenzijde als opschrift staat: *Uitgifte*, *octrooyen*, *ordonnantien als andersints van Dirksland, begonnen den* 13 *November* 1415. Deze tijdsopgave betreft niet den ouderdom van het handschrift, maar van de oudste daarin overgeschreven oorkonde. Het H S. is blijkbaar een officieel register, omstreeks de helft der 17[de] eeuw aangelegd tot inschrijving der destijds bekende stukken betreffende Dirksland, later tot aan 1790 bijgehouden door de opvolgende secretarissen, wier handteekening onder verschillende der stukken voorkomt. Het bevat 145 beschreven, gevolgd door 66 onbeschreven bladen. Het oudste stuk is de handvest of het octrooi van hertog Jan van Beijeren, als heer van Voorne, van 13 November 1415, waarbij hij aan zijn lieven en geminden Pieter Claessen en diens medgezellen Dirksland uitgeeft ter bedijking tot een koornland. Het stuk draagt tot opschrift: *Copie authentijck vant uytgeven van Dircxlant*, maar is in het register niet geauthentiseert en blijkbaar slechts de copie van eene andere copie, vermoedelijk van de blijkbaar oudere en meer nauwkeurige copie, zich bevindende onder de stukken van den heer van der Goes. Het stuk is meermalen uitgegeven, en hoewel de bovengenoemde copien, vooral de laatste, wat zuiverheid van taal en spelling betreft, blijkbaar beter zijn, zijn de zakelijke varianten van te gering belang om een herdruk te rechtvaardigen [1]).

Uit die akte blijkt duidelijk dat Dirksland destijds nog was een waarschijnlijk onbewoonde schor of gors, alleen als grasland gebruikt. Als zoodanig komt het reeds twee eeuwen vroeger voor in een akte van Floris IV van 15 Mei 1229 [2]),

---

1) Privilegiën, keuren enz. van Voorn, 1684, bl. 238 vlg.; Alkemade, Beschr. v. d. Briel II. bl. 238 vlg. Alkemade heeft blijkbaar slechts de eerste uitgave nagedrukt. De twee boven vermelde copiën bevatten dezelfde varianten, waarvan de voornaamste zijn, vergeleken met Alkemade: in art. 4 *een groot*, in plaats van *een halve groot*, in art. 7 *stocken*, in plaats van *soeken*, in art. 8 als slotwoorden: *het en ware dat sy mit onsen veerluyden voeren*, in art. 16: *lijfneringhe* in plaats van *huisneringe*, in art. 17 eindelijk is de 2e en 3e regel te lezen: *dit voorsz. nieuwe lant meten*, *den dijck*, *weghen*, *ende wegheslooten*, *tlandt*, *blocken*, *ende een yghelijck op tsyne te brenghen*, *cleyn ende groot.*

2) Oorkondenboek I. n°. 314.

als *tlant dat men hiet Dircslant*, destijds in het bezit van heer Costijn, vermoedelijk een Costijn van Zierikzee en den eersten heer van Renesse. De graaf die bij die akte de goederen van Costijn in Zierikzee bekwam, in ruil voor zijne eigen haimannen en duinen van het westerdeel van Schouwen, uitgezonderd Burch en Haemstede, dus dat deel van Schouwen dat later de heerlijkheid van Renesse vormde, beloofde bovendien dat, als heer Costijn stierf, zonder wettigen zoon na te laten, zijne dochter Dirksland van den graaf te leenrecht zou behouden. Welk gevolg dit had, blijkt niet; maar uit twee akten van 1275 en 1279 blijkt, dat Dirksland destijds behoorde aan Floris V, en dat het vroeger had toebehoord aan de heeren van Zierikzee [1]). In de eerste wordt het omschreven als zeker zoutlant, genaamd Diederiksland, gelegen ten zuiden van het water genaamd Sonnemare, in de laatste als het land genaamd Diederixland liggende tusschen de wateren genaamd Sonnemaer en Greveninghen [2]). Floris V verkocht daarbij dat land aan heer Aelbert van Voorn, en bevestigde of verklaarde nader dien verkoop in 1284, met de verklaring dat hij „al die daar wonende ofte dykende of coeplude die daeran varende zijn ofte kerende, in zijn geleide en bescherming nam." [3]) Toch was een deel daarvan nog in 1334 in handen van de heeren van Renesse [4]); en die bedijking, bewoning en scheepvaart schijnen meer eene verwachting dan eene werkelijkheid te zijn geweest, daar het land in de akte van 1415 nog voorkomt als een gors, waarvan gorshuur werd voldaan, en dat ter bedijking werd uitgegeven om er bouwland van te maken [5]).

---

1) Zie de akten van 1275 en van 2 Januari 1279. Oork. II. n°. 506 noot 1, en n°. 373.

2) Deze opgave der grenzen is merkwaardig. De Greveningen is nog bekend als het water dat ten zuiden van Overflakkee en dus ook van Dirksland loopt, maar de Sonnemare was een water in Schouwen, dat later verdween door indijkingen, maar waarvan de naam bewaard bleef in een stuk van Schouwen of Duiveland. Het water schijnt vermoedelijk oudtijds ook doorgeloopen te hebben tusschen Goeree en Dirksland tot in het water thans als het Haringvliet bekend, misschien tot in de Bornisse, en dus de westelijke en noordelijke grens van Dirksland te zijn geweest, totdat ook dat stuk door bedijkingen verdween.

3) Oork. I. n°. 506.

4) Acte van 3 Juli 1334 bij Muller, Regesta Hannon. bl. 225.

5) Alkemade II. bl. 291 beweert wel dat het reeds vroeger bedijkt was, maar door dijkbreuk weer ondergevloeid, doch zonder zijne autoriteit aan te voeren voor die bewering, die niet te vereenigen is met de bewoordingen der akte van 1415.

Bij die akte van 1415 werd tevens het bestuur geregeld van het toekomende land, dat door de bedijking nu bebouwbaar en bewoonbaar zou worden. Heervaart, beden, diensten en lasten, te voldoen zeven jaren nadat de ploeg in den grond was gebracht, werden bepaald, gelijke bescherming tegen onbescheiden lasten door de geestelijkheid opgelegd, als aan het land van Voorne gegeven, werd verleend, bepaald dat de lagere rechtsmacht in het land zelve zou worden uitgeoefend, m. a. w. dat het een zelfstandig dorp of ambacht zou zijn, de verkiezing van schout en schepenen geregeld, en bepaald dat de schout en schepenen zouden moeten zijn inwoners en ten minste tien gemeten eigen land bezitten, en dergelijke meer. Bij akte van 15 October 1417 gaf hertog Jan aan Aelbreght van Naeldwijk honderd gemeten koornlands van zijnen vrijen lande in Dirksland, met beding ze ten allen tijde te zullen mogen terugkoopen of lossen voor 2000 Fransche kroonen, te betalen binnen Utrecht, Dordrecht of Antwerpen. Waarschijnlijk was de hertog deze reeds schuldig. Hij gaf daarbij echter tevens aan denzelfden Albrecht de ambachtsheerlijkheid. Deze akte werd bij eene akte van 1 Februari 1419 nader door hertog Jan, als zoon van Holland, bevestigd; en vooral ter wille van de tweede, waarin de naam van Jan Matthijssen voorkomt, deel ik ze hier mede uit de origineelen, in het bezit van den heer van der Goes.

Hertoge Johan van Beyeren, by der genade Goidts elect van Ludic, greve te Loen, here van Voirne enz. doen kont allen luyden, dat wy om menighen truwen dienste die ons Albrecht van Naeldwijck gedaen heefft, dagelix doet ende noch doen mach, ende sonderlinge om eenre groter merkeliker saken ende lasts wille dair hy hem tot onsen versuecke ende om onsen wille in overgegeven heefft, denselven Aelbrecht mit goeder voirsienicheit gegeven hebben ende geven mit desen brieve, voir ons ende onse nacomelingen, hondert gemeten korenslandes van onzen vryen lande in Dirxlandt, gelijc onse rentmeyster hem bewysen ende aff sal doen meten an enen off an tween stucken; welck hondert gemeten landes Aelbrecht voirsz. ende syne nacomelingen houden ende gebruyken sullen vry van dijckaedsen ende gelijck ons die vry bedijckt sijr Ende dese voirsz. hondert gemeten landts sullen wy ende onse wittige nacomelinge van onsen lyve gecomen altoes wedercopen ende aen ons lossen mit eenre sommen van twee

dusent Vranckrijcsche cronen tot enen maele. Ende wanneer wy off onse nacomelingen dit voirsz. landt lossen willen, so sullen wij dat Aelbrechten off synen nacomelingen dat een jair te voren laten weten; ende dat gelt sullen wy doen leveren commervry in Aelbrechts off sijnre nacomelingen seker behoudt bijnnen der stat van Utrecht off binnen der stede van Dordrecht off van Andewerpen, welck sy ons wysen sullen.

Voirt so hebben wy den voirsz. Aelbrecht voir ons ende onsen nacomelingen gegeven ende geven mit desen brieve die ambochtsheerlicheit van Dirxlandt mit ambocht ende ambochts gevolgh ende mit allen boeten, brueken en foirfayten tot thien pont toe ende dairbeneden. Ende alle brueken die meerre ende hoger sijn die sal hy berichten, bedryven ende inwinnen tot onsen behoeff mit sulken scout scepenen ende richters die hy ende syne nacomelinge aldair maken, setten ende ontsetten sal, also dicke ende tot allertyden als hem ende synen nacomelingen genuegen sal. Ende dese voirsz. dagelijcsche heerlicheit ende landt sal Aelbrecht ende syne nacomelingen tot enen goeden onversterffeliken erffleen houden, ende verheergewaden, alst gebuert, mit enen roden sperwair off mit vijff scellinge dairvoir.

Ende omdat wy alle dese voirsz. puncten van ons ende onse nacomelingen vast ende gestade gehouden willen hebben, so hebben wy by onsen wille ende weten onsen segel aen desen brieve doen hangen. Gegeven int jaire onss Heren dusent vierhondert ende seventhien, vijffthien dage in Octobry. (15 October 1417).

Jo. de Bavaria manu propria j. — Per dominum Leodiensem dominum de Voirne supra dictum. Et de eius speciali mandato. — Seymarx.

Origineel perkament, zegel verloren. Een copie hiervan vindt men zoowel in het HS. Dirksland f. 4, als achter het oudere afschrift van de akte van 1415, hierboven vermeld.

Johan, by der genaden Goids palensgrave opten Rijn, hertoge in Beyeren, soon van Henegouwen, van Holland, van Zeeland etc. doen kont allen luden, dat wy behoudelic ons ende ener ygeliken sijns rechts verlyet hebben ende verlyen mit desen brieve Aelbrecht van Naaldwijc die ambochtsheerlickeit van heel Dirxlandt mitten ambocht ende ambochts gevolch, ende hondert gemeten vry lants in denselven lande van Dirxlandt, die voirsz. ambochtsheerlicheit mitten ambocht

ende ambochtsgevolch ende hondert gemeten vry lants te houden van ons ende onse nacomelingen Aelbrecht voirsz. ende syne nacomelingen tot enen goeden onversterffeliken erffleen, na inhout sijnre brieve die hij dairaff van ons heefft. Welck leen hy verheergewaden sal als dat gebuert. mit enen roden sperwair off mit vijff scellinge dairvoir. Hier waren by ende over als onse getruwe manne, her Henrick van Naeldwijck, ridder, Gielijs van Arnemuyden ende meyster Jan Mathijssoon. In orkonde desen brieve ende onse segel hieraen gehangen. Gegeven in onser stede tot Rotterdam opten eersten dach in Februario, int jair ons Heren dusent vierhondert ende achthien, na den loop van onsen hove. (1 Februari 1419).

Origineel perkament. Zegel verloren.

De verdere lotgevallen van de ambachtsheerlijkheid vond ik vermeld in eene copie authentijck uit de leenregisters van Voorne ter leenkamer van Holland, in 1729 door den griffier van de leenkamer afgegeven, bevattende de verschillende verlijen, waarvan het meerendeel ook in originali of copie zich bevond onder de stukken van den heer van der Goes. Ze werd herhaaldelijk bevestigd aan Aelbrecht van Naaldwijk, en wel opnieuw in 1418, met vermelding van zijne huisvrouw Barte van Swieten, in 1420, 1427, en 18 Maart 1437 door Frank van Borselen. In 1438 schijnt een overgifte en transport aan den grave (vermoedelijk Frank van Borselen) als heer van Voorne te zijn geschied. Vermoedelijk was dit een gevolg van de lossing van de honderd gemeten lands voor de twee duizend Fransche kroonen, in het vermelde extract aangeteekend, zonder opgave van dagteekening. Hoe dit zij, ze keerden, voor de helft althans, met de heerlijkheid terug of bleven in het bezit van heer Aelbrecht, want na zijn dood werd zijn zoon Adriaen van Naeltwijck door hertog Karel van Bourgondie met de heerlijkheid en 50 gemeten vrij lants, hem aanbestorven van zijn vader, verlijd. Na den dood van Adriaen kwamen ze aan diens zoon Jan van Naaldwijk, maar werden ter zake van diens rebellie met zijne andere goederen verbeurd verklaard [1]). Na zijn dood werden ze door koning

1) Volgens de extrakten uit het leenregister schijnen ze verbonden te zijn geweest voor de douarie zijner vrouw, Jonkvrouwe Gilles van de Lecke, en na de verbeurdverklaring verlijd te zijn aan een Jacob van Naaldwijk. Hoe dit te vereenigen is met den brief van 1493, is mij niet gebleken.

Maximiliaan op 10 Maart 1493 teruggegeven aan de twee zusters van heer Jan, Agnes van Naaldwijk, gehuwd met Jan van Nederveen, en Adriane van Naaldwijk, weduwe van Willem van Nievelt. In het volgende jaar volgde nu de scheiding der heerlijkheid in twee deelen. Bij den dood van Adriane kwam in 1505 hare helft aan haar zoon Frederik van Nievelt, die deze echter in 1508 overdroeg aan Agnes van Naaldwijk, na wier dood de weder vereenigde heerlijkheid in 1528 werd verlijd aan haar zoon Jan van Nederveen, en na diens dood in 1560 aan zijn kleinzoon Philips de Gruijter. Tot 1594 werden achtereenvolgens verlijd Philips, de zoon van dezen Philips, jufvrouw Josina de Gruijter, zijne dochter, en Jan de Gruijter, na diens dood zijn zoon Philips in 1602, die de heerlijkheid in 1634 overdroeg aan Mr. Jacob van Baarland. In 1663 volgde de dochter van dezen, Magdalena van Baarland, in 1685 haar kleinzoon Maximiliaan Joseph de Lignes de Boulogne, graaf van Rupermonde, in 1711 diens zoon, Yvo Marie, die in 1728 de heerlijkheid overdroeg aan Mr. Maarten Vlaardingerwout, heere van Wijck, Veen en Aalburg, oudschepen der stad Rotterdam. Deze leefde nog in 1761, en na hem kwam de heerlijkheid aan Adriaan van der Goes, in wiens geslacht ze sedert is gebleven.

Wat het land zelve betreft, had Dirksland op 1 April 1421 van hertog Jan van Beijeren, als zoon van Henegouwen, van Holland en van Zeeland, ook tolvrijdom bekomen overal in Holland en Zeeland, eene vrijdom later herhaaldelijk bevestigd [1]). Toch schijnt de welvaart niet groot of in de tweede helft der 15de eeuw kwijnende te zijn geweest. Althans verzochten en verkregen de ingezetenen van het dorp en den polder van Dirksland op 28 Juni 1473 van hertog Karel van Bourgondien, dat voortaan schepenen niet meer tien gemeten eigen lands behoefden te bezitten, omdat er geen voldoend aantal zulke eigenaars was, maar dat ook verkiesbaar zouden zijn die ten minste 40 gemeten lands als pachters of huurders bezaten [2]). Voorts verdient nog vermelding, dat Dirksland in Juli 1544 van Karel V octrooi bekwam voor een jaarmarkt

---

1) Acten van 1 April 1421, 8 Juli 1497, 27 April 1563, 9 November 1579. H.S. f. 19 vlg. Op f. 19 verso wordt medegedeeld een uitspraak van het Hof van Holland van 1 Juli 1478, waarin het recht van tolvrijdom werd erkend.

2) Acte van 28 Juni 1473. H.S. f. 5.

en een paardenmarkt, terwijl in eene ordonnantie op de waag van 1629 melding wordt gemaakt van eene gelijke ordonnantie van 1554 [1]).

Behalve de vermelde stukken bevat het H.S. van Dirksland nog slechts afschrift van twee stukken waarvan het eene stellig, het andere vermoedelijk, al zij het dan eenigszins gemoderniseerd, tot het landsheerlijke tijdvak behoort, en die mij voorkwamen eene uitgave te verdienen. Het eerste is een octrooi of akte van koning Philips van 19 October 1558 [2]), waarbij hij bevestigt een keur van Dirksland, op 3 December 1536 gemaakt en op 3 October 1557 vernieuwd. Bij die bevestiging werden echter een paar bepalingen, § 2 en 15, voorbehouden, waaromtrent men zich aan de bestaande placaten zou houden. Het tweede stuk bevat een drietal dingtalen [3]), waarvan de tijd niet is opgegeven, maar die toch nog den vorm der middeneeuwsche wijze van recht te houden, hebben bewaard.

M. S. Pols.

A. Willeceure van Dircxlandt met het octroey daertoe dienende.

(Gepubliceerd 3 December 1536, vernieuwd 3 October 1557, en bevestigd door koning Philips 19 October 1558.)

Philips bij der gratien Gots coninck van Castilien, enz. allen dengenen die desen jegenwoordigen sullen sien, saluyt. Wij hebben ontvangen de ootmoedige supplicatie van onsen welbeminden die ambachtsheere ende gerigte van Dircxlant, inhoudende hoe dat sy in den jaere XV c sessendartigh lestleden onderlinge metten advyse van schepenen ende mannen aldaer geconcipieert hebben zekere articulen van policien ende andere, dienende totten gemeynen welvaren van den voorschreven lande ende inwoonderen van dien, dairvan 't inhouden is van woorde tot woorde soo hierna volgt:

Die oude ordinantien ende verboden van Dircxlant, zoo die by de voorsaten ambachtsheeren ende geregte van Dircxlant

1) H.S. f. 6 verso en 28.
2) H.S. f. 13—18.
3) H.S. f. 54 verso, 55 en 56.

over veel jaeren geordineert, gepubliceert ende by de gemeente onderhouden zijn geweest, die sijn by den ambochtsheere van Dircxlant, Jan van Nederven, ende by den officier van Dircxlant alsdoen wesende, Cornelis Pietersen, met gemeen overdragt ende willekeure van beyde die bancken, soowel schepenen als mannen van beschicke in Dircxlant, wederomme deursien ende gevisiteert, ende oock openbaerlijck gepubliceert geweest op der straten voor die gemeenten na die hoogmisse op Sondage, den derden dagh Decembris anno zessendartich, ende waren aldus luydende als volgt:

Tot onderhoudenisse van den dienst Godts ende bewaernisse van den dorpe ende inwoonders van Dircxlant voor brant ende ander prijckel ende inconvenienten te schuwen, tot gerieve, welvaren ende proffijt van alle de gemeent, zoo sijn dese navolgende articulen eensdeels genomen uyt den ouden voorboden ende willeceuren van Dircxlant ende eensdeels van nieuws nu daerby gevoegt ende geordonneert by den ambagtsheere Jan van Nederven mit gemeenen accoorde, willekeuren ende ordonnantien van den offficier ende van beyde de bancken, soowel van schepenen als van mannen, ende sijn openbaarlijck soo uyt een voorgaende kerckgebot op Sondagh den derden Octobris anno XV[c] zevenenvijftigh nae de misse op der straaten voor de gemeente opgelesen geweest, ende bevolen eenen iegelijcken hem daerna te reguleren op de breucken daertoe staende.

1. Eerst dat niemandt en sal binnen dorpe van Dircxlant nogh op den dijck des Sondaegs ofte des heyligen daegs onder de hoogmisse ende onder tsermoen [1]) voorstaen op de strate met eenige waeren hoedanigh die wesen magh. Oock en sal geen waert ofte waerdinne eenigh bier oft wijn tappen oft eenige dranckers oft gelagen setten onder de voorsz. dienst Gods, ende dat op de verbeurte van twee ponden swarten, soo by den waert offte waerdinne die se geset hadde, als by elcke van den gelaegsgenoten te verbeuren, so dicke zy daervan bevonden ende bekeurt werden, tsy by den officier ofte synen stadthouder alleene, sonder dat dat van noode sijn sal, dat

1) De vier laatste woorden zijn tusschen haakjes geplaatst en daarboven is geschreven: *predicatie*. Hetzelfde is ook elders geschied zonder dat ik het noodig acht er verder melding van te maken:

men daer mannen oft schepenen soude moeten by ofte present hebben. Alleen sal den officier oft synen stadthouder den persoonen die hy bekeurt sal hebben, terstont daervooren te gysele leggen, sonder eenigh vorder regt daeromme te dorven plegen, ende oock uyt het gyselhuys niet te gaen, voor ende aleer hy die opgeleyt ende betaelt sal hebben.

2. Item opdat dit wel onderhouden werde, soo sal den officier ofte synen stadthouder schuldigh ende gehouden sijn dickmael onder die misse ende tsermoen daerop ommegaen int dorp ende opten dijck, ende visiteren die herbergen ende cameren agter ende voore daerop hy eenigh vermoeden heeft, ende salt doen onbehindert ende onbelet van iemandt, soodat ingevalle den officer of tsynen stadthouder int selve visiteren eenigh hinder oft letsel gedaen werde, twaert van de waert ofte waerdinne oft van de gasten oft iemant wiet ware, die soude verbeuren tegens den heere een boete van thien ponden swarten, soo dick dat gebeuren mogte. Ende tselve sal den officier oft synen stadthouder oock gelooft sijn by sijn eedt alsvooren, ende denselven persoonen daervoren te gyselen leggen, sonder eenigh vorder regt daeromme te dorven plegen, ter tijt toe zy den breuck betaelt sullen hebben.

3. Item en sal oock niemandt, wie hy sy, des Sondaegs oft des heyligen daegs onder de misse caetsen, bollen, balslaen oft eenigh spel oft tuysserie hanteren, noch oock met taerlingen oft mit kaerten; noch oock en sal niemandt ten voorsz. tyde onder de misse mit wagens eenigerhande ware mennen oft mit schuyten vletten, doen mennen ofte doen vletten duerende den voorsz. dienst Gots, die misse ende tsermoen, ende dat soo dicke als daer iemant tegens dede ende daervan bekeurt werde by den officier oft synen stadthouder [1]), daeraff gelooff hebben by synen eede. Ende indien den officier oft synen stadhouder niemandt opt feyt en bevonde oft bekend werde, ende men tselve over hen kennelijck maken konde mit twee getuygen, mans ende vrouwen, sal daeraen verbeuren t'elcke twee ponden swarten, terstont daervooren te gyselen te gaene, sonder eenig vorder regt daerop te plegen als vooren.

---

1) Waarschijnlijk eenige woorden in de pen gebleven, b.v.: *ende sal den officier of synen stadthouder.*

4. Item [1]) niemant en sal ryden met wagens oft met karren op die steenstrate van Dircxlandt, hy en sal gaen neffens de wagen ofte peerden. Soo dicke jemant daertegens dede, dat waer op een boete van twee ponden swarten, en sal den officier ofte synen stadthouder daertoe gelooff hebben by synen eede, ende terstont daervoor te gysele gaen als voren.

5. Item en sal niemandt eenige verckens oft eenige andere beesten opt kerckhoff laten gaen, ende oock niemant eenige kleeren daerop te bleycken. Ende zoo wie daertegens doet, die sal t'elcken daeraen verbeuren twee ponden swarten, soo dicke den officier oft synen stadthouder dat bevonde ende daeraff bekeurt worde, ende sal den officier offt tsynen stadthouder dat gelooft sijn by synen eede, ende terstont daervoren te gyselen te gaen, sonder eenigh regt daerom te plegen als voor.

6. Item [2]) soo wie de wake toebehoort, zal een iegelijck schuldigh sijn die clappe tot des officiers huys oft synen stadthouders huys te halen, ende aldaar weder te bringen, ende sal schuldigh sijn selve te waken ende alle uyere van der nagt met die clappe ommegaen, swinterdaegs van agt uren tsavonts tot smorgens te vier uren, ende tsomers van negen uren tsavons tot smergens ten dry uren; oft hy sal iemandt in sijn stede mogen stellen, oudt wesende ten minsten twintigh jaer. Ende dat al op die boete van dry ponden swarten, wie bevonden wort contrary gedaen te hebben, ende by den balliu ofte synen stedehouder daervan bekeurt wierde, ende sal gelooff hebben de voorsz. balliu ofte synen stedehouder, ende terstont daervoor doen gyselen te gaen, sonder eenigh regt daerop te plegen, als voor.

7. Item sal een iegelijck inwoonder van Dircxlant allen Zaturdage avont, allen vier hoogtyden avont, alle onser Vrouwenavont zijn strate schuldigh sijn te vagen ende schoon te maken agter ende vooren, besyden ende opten dijck daer straten sijn, elck voor sijn deure, ende dat op een boete van een pondt swarten, zoo dicke iemandt by den officier oft synen stadthouder daervan bekeurt ward. Des soo wert gehouden den schutter ofte iemant van zynentwegen alle heylige

---

1) Door deze bepaling is een streep gehaald.

2) Als vorige noot.

avonden omme te roupen [1]). Ende sal de officier oft synen stadthouder daeraff geloof hebben by haeren eede, de boete te executeren by gyselinge als vooren.

8. Item dat niemant binnen den dorpe oft op den dijck van Dircslant eenigh vlas swingelen, nogh hekelen, nogh klemmen by de vier, nogh opten oven droogen, 's avonts nogh smorgens, nadat de kaersen ontsteken sullen sijn. Ende dat soo dicke alst contrarie gebeurde, ende by den officier oft synen stadthouder daervan bekeurt worden, ofte dat men tselve kenlijck maken konde met twee getuygen, tsy mans ofte vrouwen, al waert oock dat sy opt feyt niet bevonden ofte terstont bekeurt en wierden, op die boete van vijff ponden swarten, terstont daervoor te gysele te gaen als voor.

9. Item wort verbooden alle inwoonderen van den dorpe, dat niemandt eenige assye [2]) agteruyt dragen en sal, maer sullen die assy al ter straten vorenuyt dragen in den putte daertoe geordineert, ende dieselve assye, indien daer vier inne is, met water terstont uytgieten. Ende dat soo dicke als men dien contrarie bevonde [3]), soude die meester oft die vrouwe van den huyse daeraen verbeuren een boete van vijff ponden *swarten* [4]), al waert oock dat die meester oft die vrouwe zeyden tselve door de kneght ofte jonckwijff gedaen te sijn, deselve boete te executeren by gyselinge als voor. Ten waere oft imant ruym gehoft waere ende merckelijcke groote erve agteruyt hadde, die sal daer in dezelve zyne erve mogen delven eenen put, van dry ofte vier voeten wijt ende een spade diep, ende zijn assie daerinne mogen dragen. Behoudelijck dat denselven put niet en staet aen een stroo dack oft aen eenigh stroo of ruygte, ende dat op die boete voorsz.

10. Item en sal oock des avonts oft des nagts niemandt by kaersen na den negen uren eenige speelders ofte tuyssers ende dronckaerts sitten houden oft herbergen, tzy mit taerlingen oft mit die kaerte oft anders te sitten tuyssene. Ende dat op de boete, soo dicke iemant daertegens dede, van dry

---

1) In het H.S. tusschen haakjes geplaatst.

2) Blijkbaar geen schrijffout, maar zonderlinge vorm voor *assche*.

3) Op den kant staat met gelijk hoewel kleiner schrift: *oft dat men op iemants misput assy vindt, sal moeten verclaren dat hij die daer niet gegoten heeft ofte van een ander heeft sien gieten.*

4) Dit woord doorgehaald, en met gelijk hoewel kleiner schrift daarboven: *tot XI. groote pont.*

ponden swarten, soowel by den waert ofte waerdinne die se herbergt, als oock elcken van de speelders, te verbeuren, soo dicke den officier oft synen stadthouder hen daervan bekeurde oft kenlijck zoude maken mit twee getuygen, mans ofte vrouwen, te exccuteren by gyselinge als voor.

11. Item wort oock verboden eenen iegelijcken dat niemant, wie hy sy, woone aen de voorstraete oft aen de agterstraate oft op den dijck, eenige verckens en zeuge agter die huysen agteruyt maer alleene voor aen de straate [1]), ende dat, soo dicke yemandt daertegens dede, op de boete van vijff ponden swarte, te executeren by gyselinge als voor.

12. Item [2]) is nogh oock geordineert ende wort eenen iegelijcken bevolen, dat alle diegene die eenige varckens houden binnen den dorpe, dat hy deselve varckens sullen moeten ringen ende gerinckt houden, oft waer men deselve ongerijngt vint, tzy inne ofte aent dorp oft buyten den dorpe, dat sal wesen t'elcke op een boete van een pondt swarte, soo dicke sy daervan gekeurt mogte worden by den bailliu oft synen stadthouder, oft dat ment kenlijck konde maken mit twee getuygen, mans oft vrouwen, te executeren by gyselinge als voor.

13. Item [3]) en sal nogh een iegelijck die varckens binnen den dorpe hout, zijn varcken opsluyten ofte aen een lyne leggen, by huys houden, alst aen den ougst compt, te wetene nadatter alle jaer een kerckgebodt van den varcken gedaen sal wesen; soodat waer men deselve varckens buyten den dorpe oft oock opt strate los ende ongebonden vint, nae tvoorsz. kerckgebodt gedaen sal zijn, zal men dezelve varckens terstont mogen bekeuren ende in schutskoeye leggen. Ende zal die meester ofte vrouw die tvarçken toebehoort, daeraen t'elcken verbeurt hebben een boete van een pondt swarte van elck varcken, terstont daervoren te gyselinge gaen als voor.

---

1) Hier is blijkbaar iets uitgevallen, evenals het woord *woone* wel zal moeten zijn: *woonende* of *die woone*. Moet men aanvullen: *late loopen*, dan is de boete zwaar, vooral in vergelijking met § 5, 12 en 13. Zie ook de volgende noot.

2) Door deze bepaling is een streep gehaald, en op de kant eene nieuwe bepaling geschreven, bepalende dat niemand eenige varkens op de straten van Dirksland zal laten loopen op eene boete van 3 gulden.

3) Ook door deze bepaling is een streep gehaald, en op den kant geschreven dat ook verboden werd aan allen, taback op de straten, achterwegen of in de schuren te suigen, op de boete van 30 stuivers.

14. Item is nogh geordineert dat niemandt, wie hy sy, binnen den dorpe van Dircxlandt oft opten dijck wonen, eenige cramerye houdende te coope, tzy wolle laickene, schoenen ofte anders waere, dat zyluyder haer winckels ende veynsters gesloten sullen houden gedurende die hooftmisse ende tsermoen. Ende indien iemant contrarie dede ende by den officier oft synen stadthouder daervan bekeurt wierde, telcke reyse op een boete van dry ponden swarten, terstont daervoren te gyselen te gaen, sonder voorder regt daeromme te dorven plegen.

15. Item dat niemandt, wie hy sy, hem en vervordere omme te roupen ofte omme te doen roepen binnen den dorpe van Dircxlant gedurende de hooftmisse ende tsermoen. Ende indien iemandt contrarie dede, ende by den officier oft zynen stadthouder daervan bekeurt wierde, te weten die misse ende tzermoen niet geheel uytwesende, dat waer op een boete van drye ponden swarten, terstont daervoren te gysele te gaen, sonder vorder regt daeromme te plegen.

16. Item nogh is geconditioneert, dat niemandt van binnen ofte van buyten mit eenigerhande fruyt ofte andere eetbare spyse voort sal staen, ofte vleys voor de deur hangen, gedurende de hooftmisse ende tzermoen. En zoo wie contrarie dede, ende tfruyt ende andere eetbare ware spyse ongedeckt liete, ende by den officier ofte synen stadthouder daervan bekeurt wierde, dat waer op een boete van twee ponden swarten ende tselve fruyt ende vleys ende andere eetbare spyse verbeurt, terstont die boeten te executeren by gyselinge als voor.

17. Item nogh is geordonneert, dat niemandt, wie hy sy, van binnen oft van buyten eenige visch oft anders te coopen te bringen sal ruyckende oft stinckende. Ende tot wat tyden den balliu ofte synen stedehouder iemandt daervan bekeurde, dat waer op een boete van vier ponden swarten, terstondt by gyselinge te executeren als voren.

18. Item is nogh geordineert, dat niemandt, wie hy, wonende binnen den dorpe van Dircxlant opten dijck, aen de voirstraate, agterstraate, aen den rinck vant hoff ende somerstraate, eenige assy gieten voor sijn deure op straat, mishoopen houden leggen oft oock eenigh seepsop, ander vuyl water voren uytgieten sal, op een boete van vier ponden swarten, terstondt daarvoor in gyselinge te gaan als voor.

19. Item is nog geordineert, dat Godt verhoeden moet,

sijn vier qualick bewaarde, sulcx dat het brandt wierde, soo sal deselve daer den brandt uytgecommen is, gehouden wesen alle brantemmers ende brandthaecken te vergaderen die daer gebragt sullen sijn, ende byeenhouden ende die des anderen daegs gehouden wesen te leveren op sijn behoorlijcke plaats, op de verbeurt t'elcke reyse, soo wie contrarie dede, op een boete van vijff ponden swarten [1]), terstont daervoren te gysele te gaen, sonder eenigh vorder regt daeromme te plegen.

20 [2]). Item waert byalsoo dat iemandt, wie hy sy, den officier oft synen stadthouder eenige quade woorden gaven om tselve bekeuren, oft eenigh hinder aengedaen wierde, dat ware op een boete van thien ponden swarten, t'elcke reyse andere alsulcke criminele oft civile correctie als bevonden soude worden nae gelegentheyt des feyts.

Aldus vernieuwt, geordineert ende gepubliceert openbaerlijck ten aenhooren van eenen iegelijcken, bij Johan van Nederven, ambachtsheer van Dircxlant, Bouwen Engelsen, bailliu ende schoudt, Cornelis Huygh, Jacob Gillisse Waddesse, Maerten Geertse, Jacob Pieters, Mester Hendrick Cornelis, Quirijn Thonissen ende Govaert Dircxsen, schepenen, Bouwen Randtse, Balan Jansen, Mr. Hendrick Cornelis de Jonge, Willem Cornelis, Pieter Engelse Gebus, Jan Mattheusse ende Jacob Aliaense Wagemaker, mannen van beschicke in Dircxlandt, op den derden October 1557 [3]). In kennisse van my secretaris, ende was get. C. Cornelis.

Ende hoewel de voorsz. ordinantien ende verboden zedert onderhouden ende dezelve dickwils ende byna alle jaere gepubliceert sijn geweest om te beter te onderhouden te mogen worden, desniettegenstaende gemerckt onse aencomste totten administratie ende regieringe van desen lande van herwaerts over, ende die cessie ende opdragt van dien, by wylen hooglofflijcker gedagten den keyser Kairle de vijffde des naems, onsen lieven heere ende vader, wiens ziele Godt genadigh

---

1) Dit woord doorgehaald en daarboven in kleiner schrift: *tot XL groot tpont ende alle het brandgeweer dat is verloren*. De zeven laatste woorden nog latere bijvoeging, als met andere hand en met andere inkt geschreven.

2) In het H.S. staat boven deze bepaling 21. Misschien een schrijffout of misschien eene geheele bepaling overgeslagen. De laatste §§ toch zijn slordig overgeschreven, daar hier en daar blijkbaar enkele woorden zijn in de pen gebleven. Daar ze den zin niet onduidelijk maken, achtte ik het onnoodig er telkens op te wijzen.

3) Het H.S. heeft 1575.

zy, t'onsen behoeve gedaen, souder hen van noode wesen daerop te hebben onse behoorlijcke, openen brieven van confirmatie, om dewelcke sy ons zeer ootmoedelijck gebeden hebben; doen te weten, dat wy de sake voorschreven overgemerct ende hierop gehadt 't advijs eerst van den bailliu van onsen lande van Voorn, Nicolaes van Zantdijck, daerna van onsen lieven ende getrouwen, die eerste ende andere luyden van onsen rade in Hollandt, ende voorts van den hooftpresident ende luyden van onsen secreten rade, genegen wesende ter bede ende begeerte van de voorn. supplianten, hebben uyt onser regter wetentheit ende zunderlinge gratie voor onse erven ende nacomelingen, graven ende gravinnen van Hollandt, bevestigt, geconfirmeert, geratificeert, confirmeren ende ratificeren by desen die puncten ende artycelen hierboven geinsereert, alles na heure vorme ende inhouden, uytgesondert alleenlijck dat de voorn. supplianten aengaende die penen ende breucken, int tweede ende vijfftiende articul vermelt, hen reguleren sullen volgende de placcaten daerop gemaeckt, te wetene voor elcker der voorsz. penen ende breucken dertigh stuyvers Brabant, willende ende ordonnerende voorts dat de voorsz. ordinantie ende verboden andersints in alle haere puncten ende artijckelen onverbrekelijcken onderhouden ende geobserveert sullen worden. Ontbieden daeromme ende bevelen den voorn. van onsen secreten rade, president ende luyden van onsen grooten rade, den voorn. van onsen rade in Hollandt, bailliu van onsen lande van Voorne, bailliu van Dircxlant ende allen anderen onsen regteren, justificieren, officieren ende ondersaten, dien dit aengaen sal, dat sy den voorn. supplianten ende heure nacomelingen van dese onze jegenwoordige confirmatie ende ratificatie in der vougen ende manieren voorsz. doen ende laten gedoogen rustelijck, vredelijck ende volcomentlijck genieten ende gebruycken, sonder hen te doen nog te laten geschien eenigh hinder, letsel ofte moeyenissen ter contrarien, want ons alsso gelieft.

Des toirconde soo hebben wy onsen zegelen hieraen doen hangen. Gegeven in onser stadt Brussel, den 19 dagh van Octobry, int jaer onses Heren 1558, van onsen Rijcken, te weten van Spaengien, Sicilien ...., ende van Ingelant, Vranckrijck, Napels, etc.

By den Coninck in synen rade.
d' Overlooper.

B.. Dingtalen.

1. *Van den ban te houden.*

Officier. Spreekt gy, N. met andere mannen die schepenen sijn, over wat ban dat schepenen staan.

Schepenen. Heer schoudt! gelieft gy te hooren, gy sult u selven dagen met de schepenen die hier sijn, ende de secretaris; ende die hier niet en sijn, sullen hebben een regtelijcke wete omme op dien dag te compareren om in het dorphuys alhier ten rechtene goetijts voor tienen op de dagh van regte daervan parthie regtelijcke sal worden geciteert. Vorders sult gy se alle dagen tenselven dage dagen die daer regt te spreecken hebben in dit regt.

Officier. Volgens het megeven [1]) van schepenen soo dage ick mijn selven met de banne ende schepenen die daer sijn.

Officier. Spreekt gy, N. N. met de andere mannen die schepenen sijn, off de banne ingebragt is, na costuym van reght is.

Schepenen. Heer schoudt! wilt gy hooren, de ban is wel ingebraght, naar costuym van reght is.

2. *Om vierschare te maken.*

Officier. Spreeckt gy, N. N. met de andere mannen die schepenen sijn, off de dagh soo oudt ende soo verre is gegaan, dat ik magh vierschare maken om te beregten dat op huyden geleyt is.

Schepenen. Heer schoudt! wilt gy hooren, de dagh is soo oudt ende soo verre gecomen dat gy meugt vierschare maken om te beregten dat op heden geleydt is.

Officier. Volgens twysen van schepenen soo maack ick vierschare van Gotswegen ende van wegen den heere van Dircxlandt, ende verbie eenen iegelijcken datter niemandt in dese vierschare sal mogen spreken als geagte woorden, gereghte dingtaele, ende dat met raet ende oerloff van den officier, staende dry voeten van schepenen af. Soo iemandt anders dede, sal verbeuren ban ende boete volgens de keure van Voorne ende tmegeven van schepenen.

---

1) Zoo staat er duidelijk. Ook in de volgende dingtael komt het woord voor, waarschijnlijk in den zin van consenteeren, of het toegeven of medegaan met den eisch.

Officier. Spreekt gy, N. N. met de andere mannen die schepenen sijn, hoe verre de vierschare gaen sal.

Schepenen. Heer schoudt! geliefft gy te hooren, die vierschare sal gaen binnen tviercante van de camer dat met openen deuren; ende wie aen reghte te doen heeft, sal spreken met raet ende oerloff, staande drye voeten van schepenen, geaghte worden ende regte dingetale. off soo wie anders dede, sal men ban ende boeten aff nemen volgens de keure van Voorne ende tmegeven van schepenen.

Officier. Spreeckt gy, N. N., ofte vierschare gemaeckt is, na costume ende reght is.

Schepenen. De vierschare is gemaackt, naa costuyme ende reght is.

3. *Gifte van erve te geven.*

Officier. Spreeckt gy, N. N, met de andere mannen die schepenen sijn, offer soo breeden kennisse is, dat dese landen geboden ende volboden sijn, daervan op heden de gifte geleyt is.

Schepenen. Heer schoudt! gelieft gy te hooren, daer is soo breede kennis onder schepenen, dat dese landen geboden ende volboden zijn, daervan op heden de gifte geleyt is.

Officier. Spreekt gy, N. N. met de andere mannen die schepenen sijn, watter van regtswege hoort te geschieden.

Schepenen. Heer schoudt! gelieft gy te hooren, gy sult eenen ommevraagh doen eenmaal, andermaal ende derdemaal, ofter imandt clagtigh oft naestinge oft aenbeurt begeert heeft. Soo daer imandt clagtigh is, men sal hem hooren ende regt doen. Ende soo daar niemandt en claagt, soo sult gij N. N. daeraft bannen als vercooper ende N. N. daerop als cooper, ende leggen daerop de graafflijcheyts ban, den ban van der heer van Dircxlant ende schout ende schepenen ban, ende verbieden een igelijck, dat niemandt dese landen sal mogen aenspreecken dan met ouder brieven ofte beter reght, ende dat binnen jaer ende dagh, off soo imandt t'anders dede, men sal hem beclagen van clagt [1]) ende rooff.

(*Officier* [2]). Volgens 't gewijsde van schepenen soo vrage

1) Lecs: *cragt.*

2) Dit stuk is met ander slordig schrift op den benedenkant der bladzijde geschreven, dus zeker latere bijvoeging.

ick, eenmael, andermael, ende derdemael, ofter imand clagtigh is, aenbeurt ofte nastinge begeert. So der imandt clacht, ick sal hem hooren ende reght doen. Ende soo daer niemant en clacht, soo ban ick N. N. als vercooper van dese landen, ende N. N. als cooper daerop, ende legge daerop des graafflijcheyts ban, schouts ende schepenen ban ende den ban van den heere van Dircxlant, ende verbie een igelijck dat niemant dese landen sal mogen aenspreecken als met oudere bryeven ende betere recht, so wie anders dede sal men beclagen van cracht ende rooff.)

Officier. Spreeckt gy, N. N., met de andere mannen die schepenen sijn, off de vercooper wel aff ende de cooper wel op de landen gebannen is naer costuyme van den lande.

Schepenen. Heer schoudt! gelieft gy te hooren, de vercooper is wel aft ende de cooper op de landen gebannen, naer costuyme van den lande.

Officier. Spreeckt ghy, N. N. met de andere mannen die schepenen sijn, oft de cooper soo wel aen dese landen gecomen is, dat hy deselve magh vercoopen, beleenen, belasten als sijn voorder vry eygen goet.

Schepenen. Heer schoudt! gelieft gy te hooren, de cooper is soo wel aen dese landen gecomen, dat hy deselve magh vercoopen, beleenen ende belasten als sijn vorder vry eygen goet, mits voldoende den vercooper sijs voorwaarde ende betaele den heer sijn reght.

XII. De rechten der stad Goedereede.

In eene vroegere aflevering dezer Verslagen en Mededeelingen (I n°. 5, blz. 330 vlg.) werd door mij uitgegeven eene handvest van hertog Philips van Bourgondie van December 1451, houdende bevestiging der vroegere handvesten van Goedereede, belangrijk wegens de woordelijke insertie dier handvesten. Ik gebruikte daarbij de mij destijds bekende handschriften. In eene volgende aflevering vestigde Mr. C. Pijnacker Hordijk (I n°. 6 bl. 424, en daarbij noot 4) de aandacht op een handschrift van het archief van Goedereede,

dat dezelfde stukken bevatte in eene lezing die nog al verschilde van de door mij uitgegevene en zijns inziens somtijds de voorkeur verdiende. Onlangs door de welwillendheid van den heer M. Breen, burgemeester van Goedereede, in de gelegenheid gesteld van dat handschrift kennis te nemen, vond ik daarin werkelijk meerdere verschillen, die mij voorkwamen niet zonder belang, maar bovendien verschillende andere stukken, wier mededeeling mij belangrijk scheen, tot aanvulling deels van mijne vroegere mededeelingen over de rechten van Goedereede, deels, en vooral, van die over de rechten der Zuid-Hollandsche eilanden, vroeger behoord hebbende tot de heerlijkheden van Voorne en Putten, voor onze rechtsgeschiedenis zoo belangrijk, omdat ze als het ware een groep uitmaken van rechten die den overgang tusschen het Zeeuwsche en Hollandsche recht vormt, en tot de verklaring van het Rechtsboek van Jan Matthijssen, dat tot dezelfde groep behoort, kostbare bouwstoffen levert. De nauwe verwantschap meer bijzonder tusschen het recht van Goedereede, de hoofdplaats van Westvoorne, en van den Briel, de hoofdstad van Oostvoorne, op zich zelve verklaarbaar, blijkt uit de handvesten, aan die steden verleend, zooals ik bij de vroegere mededeeling reeds in het licht trachtte te stellen. Ze blijkt nader uit het feit dat in het handschrift van Goedereede zelfs een stuk is opgenomen, als recht van den Briele en van der Goederreede, dat woordelijk voorkomt in het werk van Jan Matthijssen en aan dat werk is ontleend of aan een stuk dat ook door Jan Matthijssen is overgenomen [1]).

Eene nieuwe uitgave der handvesten kwam mij echter onnoodig voor, omdat de tekst van ons handschrift evenmin zuiver is als die van de andere handschriften, en niet recht-

1) Het is bij J. Matthijssen het begin van het 2e kapittel van het 4e Tractaat, blz. 179 tot 181 regel 17. Het verschil van lezing, hoewel voor den inhoud van geen belang, is alleen merkwaardig omdat ze schijnt aan te duiden dat het stuk van Goedereede niet is ontleend aan het Brielsche H.S. van Jan Matthijssen. In enkele varianten stemt het overeen met den door Scriverius geëxcerpeerden tekst. Toch acht ik het zeer twijfelachtig dat het aan dezen tekst zou zijn ontleend, daar het in andere varianten daarvan weder afwijkt. Het kan dus zeer wel ontleend zijn aan een ander stuk dat ook aan Jan Matthijssen bekend geworden en door hem in zijn werk ingelascht is. Het handschrift van Goedereede geeft geenerlei mededeeling b treffende den oorsprong van het stuk, terwijl het opschrift waaronder het wordt medegedeeld: „*Ordonnantie ende koren, hoe ende in wat manieren men de banighe doen sall binnen den lande van Westvoirne*" blijkbaar niet oorsprenkelijk is.

streeks aan de origineelen is ontleend. In dien opzichte staat ze dus ten achter bij den tekst uit de grafelijke registers, die vermoedelijk, hoewel zonder veel zorg voor strikte nauwkeurigheid, aan de origineelen is ontnomen, althans aan afschriften aan den hertog ter wille van de confirmatie overgegeven, terwijl enkele der afwijkingen van het H S. van Goedereede blijkbaar latere bijvoeging zijn. Mijn aanvankelijke hoop dat de origineelen nog aanwezig zouden zijn, werd teleurgesteld. Hoewel het archief van Goedereede nog enkele origineele charters uit de middeleeuwen bevat, zijn de belangrijkste, en met name de door mij vroeger uitgegevene, niet langer voorhanden, en waren dat blijkbaar reeds niet meer in de helft der 17[e] eeuw, toen het handschrift werd gemaakt. Bij enkele namelijk van de in dit handschrift opgenomen oorkonden wordt uitdrukkelijk vermeld dat ze kopien zijn van het origineel, en wordt tevens een afbeelding gegeven van de zegels. Dit geschiedt echter alleen voor de nu nog in origineel voorhanden stukken, niet voor de overige, waarvan dus het origineel vermoedelijk niet meer voorhanden was. De nog niet uitgegeven, en daarbij ook de in originali nog aanwezigen, zijn, met uitzondering van een paar, voor de kennis van het oude recht niet belangrijk genoeg om in haar geheel te worden gedrukt. Eene inhoudsopgave is voldoende, en ik gaf er mitsdien de voorkeur aan het geheel der bekende handvesten van Goedereede mede te deelen bij wijze van regesten, met mededeeling, bij die der vroeger uitgegevene, van de zakelijke varianten die mij van voldoend belang voorkwamen. Slechts een tweetal nog niet elders gedrukte zijn in haar geheel medegedeeld. Daarentegen zijn de in het handschrift bewaard gebleven keuren, voorzoover ze geacht konden worden tot het landsheerlijke tijdvak te behooren, volledig medegedeeld.

Ten slotte een korte beschrijving van het handschrift. Het is papier in folio, gebonden in een perkamenten band met donkerbruin lederen rug, en bevat 281 gefolieerde bladen met eenige onbeschreven en ongefolieerde voor en achter. Het is blijkbaar een officieel register, van wege de regeering der stad in 1649, onder toezicht en door de zorg van den secretaris der stad L. de Zutter, aangelegd tot inschrijving van de destijds bekende oudere stukken, en is sedert bijgehouden door inschrijving van latere stukken, meestal met de

hand van de secretarissen en dikwijls met hunne onderteekeningen. Het bestaat uit vier onderscheiden deelen, alle in 1649 reeds aangevangen met de noodige tusschenruimten van onbeschreven bladen tusschen de verschillende deelen. Folio 1 bevat het algemeene opschrift: *Privilegien, statuten, keuren ordonnantien der stede van der Goederreede*, en drie gekleurde wapens (van de graven van Holland, de heeren van Voorn en de stad Goedereede), fol. 2 eene opgave van de drie deelen van het boek, met vermelding aan het slot van het vierde als bijvoegsel, eigenhandig geschreven en geteekend door L. de Zutter in 1649. Het eerste deel, op fol. 3 aanvangende, bevat: de privilegiën, vrijheden, keuren en rechten, der stede gegeven door de heeren van Voorn, de graven van Holland, de staten van Holland en voorts van wege de hooge overheid. Dit stuk dat geregeld doorloopt tot folio 50, is deels in gothisch deels in gewoon letterschrift geschreven, waarschijnlijk door dezelfde hand, vermoedelijk die van een klerk van den secretaris de Zutter, van wiens eigen hand enkele aanteekeningen zijn, betreffende vooral het collationeeren en accoord bevinden der kopiën. Bij de kopiën ex originali vindt men meestal een afbeelding der zegels. Na eenige onbeschreven bladen vindt men fol. 56 het vervolg, eerst een drietal stukken met dezelfde hand als het vorige geschreven, de eerste twee nog in 1649, het laatste in 1651, allen voorzien van eene aanteekening van de Zutter, daarna tot fol. 69 verschillende latere stukken, geschreven door de Zutter zelven tot fol. 67, daarna door anderen in 1757 en 1758.

Na een aantal onbeschreven bladen volgt het tweede deel op fol. 88 met het opschrift: *Eenige afgesonderde stucken, die Goedereede niet besonderlijk* (*maar gemeensamelijk*, is er later bijgevoegd) *aengaen*, met de wapens van den Briel en Goedereede in penteekening, ongekleurd. Het bevat het reeds genoemde stuk van het werk van Jan Matthijssen (fol. 89—90), eene verklaring van de stedelijke regeering van 6 Maart 1508 betreffende de wijze en het doen van omslagen en het hooren van rekeningen (fol. 91), een extract uit het placaat van Karel V op de wildernissen van 16 December 1517 (fol. 92 en 93 recto), eene memorie voor de officieren van de Keizerlijke Majesteit betreffende de casus mixti fori (fol. 93 verso tot 96 recto), een stuk van gelijken aard en vermoedelijken oorsprong als een vroeger door mij uit een Rijnlandsch

H.S. uitgegeven [1]), eene verklaring aan de steden den Briel en Goedereede en het land van Voorne gegeven door Karel V betreffende hun aandeel in de algemeene beden en contributien (fol. 96 verso en 97), alles blijkbaar bij het aanleggen van het register in 1649 ingeschreven, vermoedelijk door de Zutter, en een later door denzelfden ingeschreven stuk van 1654 (fol. 98 en 99).

Op fol. 100 vindt men het opschrift van het derde deel: *De keuren en ordonnantien by den Gherechte ende de regierders der stede Goederee gemaecht*, met twee gekleurde wapens, van Holland (de leeuw in de tuin) en van Goedereede, op fol. 101 het gekleurde wapen van Westvoorne en het begin der voirboden of keuren, de oudste van 1478. Tot aan fol. 187 zijn ze geschreven door dezelfde hand die het eerste deel in 1649 schreef, maar geheel in gewoon letterschrift, hier en daar geteekend door L. de Zutter, het voorlaatste zelfs eigenhandig door hem geschreven in 1649. Alleen het laatste stuk, eene ordonnantie op de weekmarkt van 7 April 1650, is het volgende jaar bijgeschreven. De latere keuren, ook nog enkele van 1650, zijn door anderen, meestal door de achtereenvolgende secretarissen, geschreven en onderteekend, door L. de Zutter het laatst in 1667. De laatste ingeschreven ordonnantie is van 1746 (fol. 266); maar daarna volgen nog een paar stukken van anderen aard en een onbeschreven blad, terwijl op fol. 270 het vierde deel of bijvoegsel begint met het opschrift: *Hier volghen de eeden by schout, burghemeesters en schepenen ende andere, elk om sijn ampt, te doene*, waarboven een wapen in penteekening, vermoedelijk dat van de heeren van Voorn. Het is eene verzameling van eeds-formulieren, beginnende met de vroegere, als by der Koninklyke Maiesteyts tyden, en de na de afzwering van Philips II daarvoor in de plaats gestelde eeden (fol. 271—274), alles geschreven door de hand die het Register aanving, deels in Gothisch, deels in gewoon letterschrift. Er is echter veel in geschrapt en geklad, en ze schijnen later opnieuw veranderd. Er volgen althans nog tal van eedsformulieren die blijkbaar later zijn ingeschreven, hoewel ten deele nog met dezelfde hand, ten deele met eene andere hand, waarschijnlijk die van L. de Zutter.

---

1) Versl. en Meded. I n°. 1 blz. 92.

Eindelijk volgt fol. 277—281 een tafel van den inhoud des boeks, in alfabetische volgorde.

Bij de uitgave der keuren heb ik als tijdgrens gekozen het jaar 1572. Hier en daar vindt men aanteekeningen betreffende latere wijziging op den kant geschreven. Voorzoover ze binnen dien tijdgrens vielen, heb ik ze in de aanteekeningen opgenomen. Voorts heb ik den vorm waarin het handschrift ze mededeelt, bewaard, maar de afzonderlijke bepalingen van een doorloopend nummer voorzien. In het handschrift zijn slechts hier en daar de bepalingen van eenzelfde keur of de tenzelfde tijde vastgestelde keuren genummerd. Ook die nummering is opgenomen, maar ter onderscheiding tusschen haakjes, en met Romeinsche cijfers.

M. S. Pols.

A. Privilegien.

1312. 1 Mei. Geeraert, heere van Voorne, burgh-graef van Zeeland, geeft allen die binnen de vrijheid van Goedereede wonen of hierna wonen zullen, keuren en rechten. In het jaer des Heeren 1312 in Meye dagen.

HS. f. 3—7; uitg. bl. 332—350.

Varianten: 47 artikelen wegens vereeniging van § 21 en 22, en het ontbreken van § 37. Voorts vindt men het meerendeel der varianten terug, door mij als R. A. gekenmerkt, terwijl overal waar het woord *versche* voorkomt het woord *vorsce* wordt gevonden, ook in § 2 in plaats van *veste*.

§ 8. *Item soe wie goet koopt ende dat niet en mach gelden, soe mach die verkooper dat goet weder anveerden tot synen gebreke, mach hijt beganghen binnen der vryheyt van Goeree.*

§ 9 noot 5. *nemende.*

§ 11 noot 1. *noeget.*

§ 12. *Item soe wie yemand is scoudich bleven van die zee te varen*, enz. — Bij noot 2: *arresteren.*

§ 14. *Item soe wie den parochiepape, den richter oft des heeren knape oft de weert van synen huyse, tzy mannen of schepenen van der vryheyt ontseyde vrede voir scepenen oft voir drie gebueren* enz.

§ 15 *Item wie eenen buir vrede weygerde mit drye wittachtige buiren*, enz.

§ 16. *Item soe wie de prochiepape, oft den richter of tsheeren knape oft den weert van synen huyse* enz.

§ 17. *oft voir drye gebuiren.*

§ 22. De slotwoorden: *beteren gelijck met een plat wapen.*

§ 26 noot 4. De tusschen haakjes geplaatste woorden komen ook in dezen tekst voor.

§ 30. *Hier en moet geen koopman van vissce hem gemeen maken sonder mit synen gebuiren* enz. en aan het slot: *verwinnen mit wittachtige getugen ende gebuiren.*

§ 31. *Item wat scepen in noot oft te stryde kompt, geschiet hem lachter, die men hem doet, dat sal men hem beteren vierscat* enz.

§ 34. *Item men moet geen bruyt geven buiten den huse dair sy komt zonder leyders* enz.

§ 36. De slotwoorden: *het enne dede hem sijn* ontbreken.

§ 40 Aan het slot bijgevoegd: *uutgesondert van scoude die op den marktdach gemaakt is.*

§ 41. *Sal wesen even gelijcke.*

§ 46. Aan het slot bijgevoegd: *uutgesondert van sint Jansmisse tot sinte Maertemisse salt wesen vacantie, behalvens scoud en twist die de neringhe van de stede angaet, ende van persoonen dair suspitie up is, of die souden willen ruimen.*

1316. 27 Januari. Geeraert, heere van Voorne, heere van Putten, burgrave van Zeeland, geeft aan Symon Doe (Doede?) Dirxz. half den lageren ban van den Oudelande in Westvoirne, uutgenomen die Goederee mit haren vryheyt; voirts achtien scellingen jairlijx mit (uut?) haer met-scot, ende achtentwintich scellingen ende een derdendeel van de ganse-tienden ende die tollen van eenen scolle-bot te Maerlant, van hem te houden ende niet te versterven binnen der achtersusterkinderen; voorts ten rechten leene van hem te houden twee merk 's jairs int lantscot van Pieters-kamps-tienden. Gegeven in den jaere 1316 des dijnsdaechs na Sint Pauwelsdach in den winter.

HS. f. 9 recto. Zie Muller, Regesta Hannon. bl. 70, waar deze gift vermeld wordt naar de Registers van Voorne sub 24 Januari en 1 Februari 1316/7, als gegeven bij 2 onderscheiden akten, een van S. Pauwelsavont i. d. w. (24 Januari) en een Dingsdag na S. Pauwels. Dit was in 1316 27 Januari, in 1317 1 Februari.

1330. 19 Augustus. Geeraert, heer van Voirne, burchgrave van Zeeland, geeft aan zijne goede luden ende poorteren ter Goeree te gebruiken het recht van de harinkmarkt ter Goederee.

Gegeven te Voirne des sonnendaechs na onser Vrouwendach te half Ougst, int jaer ons Heeren 1330.

HS. f. 9 verso—10 verso; uitg. bl. 340, 341.

Varianten: § 1 en 2 tot een artikel verbonden, en § 2 aanvangende: *Alle vreemde luden oft een koopman*, enz.

§ 3. De slotwoorden: *den koopman dairvoiren bieden by de rechte.*

§ 5. *Item eenen koopman die harijnk opt land doet inhangen ende den visser niet en voldoet, soe mach den visser den harijnk verkoopen, tot dien tyden dat hy tsyne heeft.*

1331. 8 Februari. Geeraert, heere van Voirne, burghgrave van Zeeland, geeft aan zijne goede luden van zijne poirteren tot Goedereede een weekmarkt des Donderdags. Gegeven te Voirne des Vrydachs na onser Vrouwen lichtmisse, int jaer ons Heeren 1331.

HS. f. 11 recto; uitg. bl. 341.

Varianten: de uit R. A. aangegevene.

1393. 30 Januari. Aalbrecht, by Gods genade palsgrave op den Rijn enz. confirmeert zynen dorpsluden ende ondersaten van der Goederee en zynen lande van Voorne alle privilegien, vryheden, keuren, handvesten ende rechten, die sy hebben van de vroegere heeren van Voorn. Ghegeven in den Hage, Donderdaechs na sint Pauwelsdach conversio, in tjair ons Heeren 1392.

HS. f. 12 recto; uitg. bl. 342.

Variant. De vermelding van den Stilus Curiae ontbreekt. In de uitgave is deze akte bij vergissing op 26 Januari gesteld.

1396. 13 Januari. Aalbrecht, enz. geeft aan zijne goede luden van Goedereede vrijdom van alle tollen van Holland en Zeeland, tegen betaling van viertich Ingelscer nobelen. Gegeven in den Hage op sint Pontiaensavont, int jaer ons Heeren 1395, na den lope van onsen hove.

HS. f. 12 verso; uitg. bl. 342.

1436. 23 Maart. Frank van Borssele, grave van Oistervant, heere van Borssel in Zuytbeveland, van Voirne, van Zuylen, van Hooghstraten ende van sint Maertensdijk, geeft aan zyne goede luyden ende ondersaten van zyner stede van der Goedereede eenige punten van rechten en privilegien.

Gegeven op zynen huyse tot sinte Maertensdijk op den XXIII[en] dach in Meerte, in tjair ons Heeren 1435, na den loope 's Hofs van Holland.

HS. f. 13—16, recto; uitg. bl. 343—346.

Varianten. 18 artikelen ten gevolge van splitsing van § 6 in twee artikelen; voorts de varianten uit R. A. overgenomen.

§ 3, 4e regel: *parthyen moeten te gysele leggen.* — De tien slotwoorden ontbreken.

§ 13, 2e regel: *ter zake* in plaats van *ten verzoucke.*

§ 16, 4e regel: *seven pont swarte.*

1437. 7 Februari. Francke van Borselen, enz. doet uitspraak in het geschil tusschen de steden van den Briel en van der Goedereede, over het kaap- en vierboetgeld, in dier voege dat de kabiljauwbooten uit Goedereede sullen geven elk aan die van den Briel voor kaap- en vierboetgeld 12 grooten jaarlyks, en de haringbuizen 3 scellingen groot, mits dat zoo die van Goedereede twee betamelijke vierboeten en kapen deden zetten, zij alsdan geheel vrij zouden wezen. Gegeven in den Briel op den zevenden dagen van Februario, int jaer ons Heeren 1437.

HS. f. 18, 19.

1438. October. Frank van Borssel enz. ordonneert aan alle zyne onderzaten ende ingeseten zijns lands van Westvoirne, binnen zyner stede van der Goederee ende dairbuiten, alsoe hy om oirbair, nutscap ende prouffyte van synen lande van Westvoirne, ende voor die beschermenisse van hunne lyve ende guede, zijn stede van der Goederee heeft doen vestigen ende stercken om aldaer hun lyven ende goeden te bergen, oft gebeurde en van noode ware, dat men van nu voortaen geen bier meer opslaen sal binnen of an synen lande van Westvoirne, dan binnen zyne haven ende stede van der Goedereede gevoirt werd, daer sal diegene diet bier uytvoert, af geven van elke vate biers twee Vlaemse grooten; gedurende tot zijn wederzeggen. Gegeven in de maent van October, int jaer 1438.

HS. f. 20.

1450. 29 Juni. Franck, grave van Oestervant, enz. op het te kennen geven van zijne onderzaten van Goedereede en van Ouddorp in zijn land van Westvoorne, dat zij wegens de ge-

ringe bevolking voortijds tot nog toe geregeerd zijn geweest door een cureyt, die zijn principale cure hield in titulo en name in Ouddorp, maar altijd een kapellaan gehouden en gezet had te Goedereede, dat echter de bevolking van het land van Westvoorne zoo vermenigvuldigd was, en ook elke kerk genoeg gegoed was om een cureyt te onderhouden en te voeden, en dat zij hem mitsdien verzochten, dat de stad Goedereede met de gemeene buren van den Oostdijk daaraan gelegen, een afzonderlijke parochie mocht zijn met een cure en een cureyt, — staat als waarlijk patroon dit verzoek toe, onder voorwaarde dat de kerkmeesters van Goedereede der papelijke prouven ende cureyt van de kerke van Ouddorp alle jaren ten eeuwige dagen zullen geven drie lood fijn zilvers troys gewichte, en dat hij, heer van Voorne en zijne nakomelingen, ten allen tijde als een van de twee kerken kwam te vaceeren, als waarlijk patroon gifters en presenteerders wezen en blijven zouden. Gegeven upten 29[en] dach in Junio, int jair ons Heeren 1450.

HS. f. 22 verso, 23 recto.

1451. 22 Februari. Franck, grave van Oestervant, heer van Borssel, enz. geeft aan zijne stede van der Goedereede, om de groote kosten die zij gehad heeft wegens het leggen van kapen, vierboeten ende tonnenbaken, dat alle schepen van 60 last en daarboven zullen geven tot kaap- en vierboetgeld 48 grooten; item uutlemsche lieden, als zij het voorschreven gat uitvaren, half kaapgeld, en als zij weder inkomen, half; item een schip beneden 60 lasten tot 32 toe, 32 grooten; item een schip beneden 32 lasten 16 grooten; item alle uutlemsche schepen nog eens 's jaars 8 grooten; item dat alle visschers van buiten, niet zijnde zijne onderzaten, het gat van de zee van Westvoirne zoo vrij mogen inkomen en uitvaren, als zijne onderzaten doen in de plaatsen daar zij onderzaten zijn en met hunne schepen afvaren. Gegeven op den 22[en] dach in Februari 1450, na den belope 's hofs van Hollant.

Origineel perkament, zegel verloren, in het oudarchief der gemeente Goedereede. Copie naar het origineel in HS. f. 21. In deze kopie is de acte op 20 Februari gesteld.

1451. December. Hertog Philips enz. bevestigt de privilegien, keuren en vrijheden, door de vroegere heeren van Voorn

aan Goedereede gegeven. Gegeven te Brussel, in der maent van December, int jaer ons Heeren 1451.

HS. f. 25, 26 recto; uitg. bl. 331 en 346. De handvesten zelve zijn in het HS. niet geinsereerd.

1452. 20 Januari. Jacob, heere van Gaesbeek, van Apcoude, van Putte en van Strijen, verklaart dat de poorters en inwoners der stede van Goedereede hem wel betaald hebben van zulken speldegeld, als zij hem schuldig waren van de goederen die zij voorbij den tol van Geervliet gevoerd hadden, en scheldt hun ter wille van de liefde die hij toedraagt aan den edelen heere Frank van Borselen en zijne onderzaten van Goedereede, en ook om zekere somme van penningen die zij hem gegeven hadden, kwijt de verdere betaling van hetzelve speldegeld te Geervliet. Voorts verzoekt hij den hertog van Bourgondie, grave van Holland en van Zeeland, enz. dit privilegie te bevestigen en goed te keuren. Gegeven op den 20 dach January, int jair ons Heeren 1451, na den loope 's hoefs van Holland.

HS. f. 23 verso, 24 recto.

1453. 14 Februari. Hertog Philips bevestigt de tolvrijheid door Jacob, heer van Gaasbeek, aan de stad Goedereede gegeven. Gegeven opten veertienden dach van February, int jair ons Heeren 1452, na de loope 's hoefs van Holland.

HS. f. 27 recto.

1477. 23 Maart. Maria, by der ghenade Gods hertoginne van Bourgondien, enz. regelt de verkiezing der regeering van Goedereede in dier voege, dat de twee burgemeesters en de zeven schepenen van het vorige jaar op hun eed die zij daar openbaar zullen doen, op vermanen van den baljuw of in diens absentie van den schout, telken jare op Sint Stevensdag naast aan den Kersdag volgende, als de rekening van de stad gesloten zal zijn, zullen mogen kiezen elk twee mannen van de notabelste, eerbaarlijkste, rekkelijkste en vredelijkste mannen van de stad, en deze den baljuw in geschrifte overleveren, die daarna het oude gerecht zal ontslaan en uit de hem overgeleverde achttien mannen kiezen het nieuwe gerecht, te weten een burgemeester en zeven schepenen, die na beëediging een burgemeester van der steden wege zullen kiezen bij meerder-

heid van stemmen, en laten beëedigen, en deze zoude de negende schepen wezen. Gegeven in hare stede van Ghend, opten XXIII[en] dach van Maarte, int jaar ons Heeren 1476, vóór Paesschen.

Origineel perkament met het groot zegel der hertogin in groen was, in het oudarchief van Goedereede. Kopie in HS. f. 29 en 30.

1477. 16 Augustus. Maria hertoginne enz. geeft aan hare gemeene poorters en poorteressen en inwoners van hare steden den Briel en Goedereede en aan de gemeene onderzaten en inwoners van haar gemeen land van Voorne, met al hun aankleven en toebehooren, mitsgaders van de polders daaraan bedijkt en nog te bedijken, elk van hen zoover als het hen raakt, zekere punten en artikelen. Gegeven in hare stad van Gend, opten 16 dach van Augusti, int jair ons Heeren 1477. 26 artikelen.

HS. f. 31—38 (getrocken uyt het privilegieboek der stede van den Briele). Uitgegeven in: Keuren en privilegiën van Voorne, den Briel 1684 bl. 11 vlg.; Alkemade, Beschr. van den Briel, II bl. 83 volg.

1479. 14 Januari. Maximiliaan en Maria, enz. belooven aan de regeering van de steden van den Briel, Goedereede en het land van Voorne, dat de aanstelling van Jan van Stavele, een geboren Vlaming, en niet van den lande van Holland, tot kapitein van de gezegde steden en lande, van geen praejudicie zijn zal.

Uitgegeven in: Keuren en privilegiën van Voorne 1684 bl. 27 vlg.; Alkemade II. 95.

1486. 7 Juli. Maximiliaan en Philips van Oostenrijk bevestigen de vroegere privilegien, handvesten en keuren van den Briel, Goedereede en het land van Voorne.

Uitgegeven in: Alkemade II. 101.

1494. Philips van Oostenrijk bevestigt de vroegere rechten en privilegien van Goedereede en voegt er nieuwe bij.

Philips, van Godts genaden aertshertoghe van Oistenrijk, hertoghe van Bourgongien, enz. heeft der stede van der Goedereede gheconfirmeert, ghegonnen, gegeven ende verleent, dese nagescreven poincten ende articulen in der vougen ende manieren hiernae verklaert.

1. Alvoren eerst soe heeft dieselve eertshertoge gheconfirmeert, gevesticht ende belieft, voir hem, voir synen erven ende nakomelinghen, graven ende gravinnen van Holland, heeren ende vrouwen van Vrieslant ende van Voirne, alle die rechten, privilegiën, keuren, coustumen ende gewoonten, hemlieden verleent, soe by wylen onse lieve heeren ende oudevaderen hertoghe Philips en Kaerle van Bourgoingen, als andre heeren ende onser voirvaderen saliger gedachten, ende dat van deselve tandren tyden deuchlijk geuseert ende ghebruykt hebben. Ende voorts om de supplianten te bat te voirsien.

2. Item soe wanneer yemant van der wet ofte gerechte der stede van der Goeree binnen den jare van synen scependomme sterve ende aflyvich ware, soe sullen dat alsdan die andre van derselver wet ende gerechte te lyve blyvende, sullen binnen vijftien dagen nae die voirscreven oflyvichheyt mogen kiesen eenen anderen persoon, nut ende bequaem daertoe sijnde, in der stede van den voirscreven aflyvigen scepen, die by onsen bailliu ofte in sijnder absentie by onsen scout, aldair in die tijt wesende, geëet ende gestelt sal wesen in de possessie van den voirscreven scependom, om dat te houden ende te bedienen, tselve scependom geduyrende, in de stede van denselven dooden ende aflyvigen.

3. Item dat die burgeren ende ingesetenen derselver onser stede om simpele dootslagen ofte andre messuysen niet meer tegens ons ende onse nakomelingen verbeuren en sullen dan haer lijf ende tsestich pond, van veertich grooten onser Vlaemscher munte tpond goet gelts, voor de confiscatie van heuren goeden, uutghesceyden van moorden, moortbrant, vrouwekracht, kerkrooven, straetrooven, desperatie, monopolie, conspiratie, opstant tegens ons ende onse nakomelijngen, ende dootslagen mit ingesetten laghe.

4. Item dat die ingeseten ende inwoonende onser voirscreven stede van der Goedereede ende lande van Westvoirne, om eenige gront van erve, cijns, renten oft andre weerlyke saken, in die eerste instantie, niet betrocken en sullen mogen wesen buiten derselver stede ende lande, noch voir eenige andre jugien of rechteren dan dengenen van derselver stede ende landen, wie de kennisse dairaf toebehooren sal; maer sullen al die voirscreven saken, in der eerster instantie, ingestelt, vervolght ende gesloten moeten wesen by der gerechte van der plecke, dair die kennissen dairaf toebehooren sal, het en sy om saeken ghepriveligeert ter contrarien, ende om redelyke saeken.

5. Item soe wanneer eenich scip den voirscreven supplianten toebehoirende, oft anders dair sy of yemant harer eenich goet, hoedanich dat sy, in hebben sullen, by storm ende onweder of anders in zee verderven ofte driftich wesen sal, dat hy deselve scepen oft de stucken van dien mitten goeden, hemluden toebehoorende en alsoe verdorven ende driftich wesende, te lande komende, waer dat sy, sullen mogen aenvaerden, mit hen nemen ende heur prouffijt dairmede mogen doen, mits betalende redelijk berchloon dengene die se gevist ofte gebercht sal hebben.

6. Item dat alle die van der gerechte onser voirscreven stede van Goederee in den tijd wesende, sullen ghehouden wesen alle vonnissen van der saken die voor henlieden hangen ende bedingt sullen wesen, te uiten binnen drye viertiennachten naerdat die gerŧet sullen hebben geweest, ofte eer ist mogelijck, sonder langher of voirder vertrek dairinne te moghen nemen, tensy dat sijt laten om eenige merkelyke ende redelyke saken wille, ende by weten ende consente van onsen bailliu aldair.

7. Item dat alle burgeren ende ingesetenen onser voirscreven stede van der Goederee, tsy man of vrouwe, die uytter selve stede vertrecken sullen, om in andere steden, vryheden oft plecken te woonen, ofte dat sy hem buiten derselver stede ende vryheyt van diere tot huwelyken betrecken sullen, sonder in derselver stede of vryheyt weder te komen woonen, dieselve persoonen, aldus vertreckende, sullen gehouden sijn te geven ende te betalen tot behouf onser voirscreven stede van der Goederee, om het onderhoud van diere, voir trecht van exue den twintichsten penningh van alle haren goeden die sy in derselver stede sullen hebben ende willen vervoeren.

8. Item dat dieselve van den gerechte alle jairen nae het vermaken ende vernieuwen van de wet aldair, ende dat die rekeningen van derselver stede ghehoort ende gesloten sal wesen, sullen mogen kiesen ende maken die kerkmeesters ende heylige geestmeesters van der parochiekerke aldaer, die by onsen [1]) aldair geëet ende uutgeroupen sullen werden, in der manieren gecostumeert.

9. Item alsoe die scolasterye van onser voorscreven stede van der Goederee staet tot onser gifte ende collatie, ende

1) Hier is een woord, bailliu of scout, uitgevallen. Het werd boven den regel ingevuld maar weer uitgekrabt.

dat diegene die van diere versien werden, dikwils niet nut en sijn om die kinderen van de voirscreven supplianten te leeren ende te institueren, ofte dairtoe niet verstaen en willen, twelk keert denselven supplianten tot grooten hinder, scade ende lasten, mits dat sy hoere kinderen moeten houden liggen ter scolen in andre vreemde steden ende plecken, soe hebben wy den voirnoemden supplianten gegonnen, gegeven ende verleent, gonnen, geven ende verleenen mits desen die dispositie ende collatie van de voirscreven scolasterie, om van nu voirtan tot ewigen dagen dairvan te mogen voirsien alsulke persoonen, nut ende bequaem dairtoe wesende, als hen goet dunken sal.

10. Item soe wanneer eenich dootslach gebeuren sal in onser voirscreve stede van der Goedereede ende lande van Westvoirne, alle die vrienden, magen ende bastarden van den factor, onbesculdich wesende van den voirscreven dootslach, sullen, terstont nair den dootslach ghesciet sijnde, bevrijt wesen voir ses weken tijts, ende dairnair tot ewigen dagen, sonder dat dieselfde vrienden, magen ende bastarden onbesculdich, te rechte sullen moeten kommen, noch bedwijngelijk sijn te gelden ofte contribueren in den suene oft tractaet, die van alsulcken dootslage gemaekt sal worden. Ende oft gebeurde dat wie hy ware, quame oft dede tegens die saeken voirscreve, oft enige van dien, hy sal verbeuren sijn lijf ende tsestich pont tot onsen proffyte, etc.

(Onderstont) Deser privilegien gezegelt met een groenen zegel met syde staerten, soo root ende geluw. Anno MCCCCXCIIII, onderteykent sijnde: Numan.

H.S. f. 40—42. Blijkens het onderschrift afschrift van een, blijkbaar reeds gemutileerd, afschrift. In enkele opzichten verdacht, althans bevreemding wekkend [1]), zooals meerdere stukken uit dit jaar, waarin aartshertog Philips zijn blijde inkomst deed en bij die gelegenheid alle privilegien sedert den dood van Karel den Stouten verkregen aboleerde en casseerde met bewilliging der staten (12 December 1494), maar enkele bepalingen daarvan op nieuw bij verschillende handvesten verleende. Zoo het hierna volgende privilegie, in December 1494 aan de steden den Briel en Goedereede en het land van Voorne verleend. Het hier medegedeelde stuk bevat eigenlijk geene nieuwe bepalingen, daar men ze allen, soms met gewijzigde redactie of in kern, terugvindt in boven-

---

1) Voor de echtheid zou pleiten dat § 3 blijkbaar is vermeld in de uitspraak van het Hof van Holland van 8 Julij 1529, zie hierachter § 3.

vermeld privilegie van 16 Augustus 1477 (§ 2, 6—8), deels in het Groot Privilegie van vrouw Maria (§ 4, 5, 8, 9), deels in het hiernavolgend privilegie van December (§ 1, 10). Deels komen zij ook voor in een privilegie, in Februari 1494 verleend aan den Briel en het land van Voorne (Alkemade II bl. 112 vlg., en wel § 1, 2 en 10). Is ons stuk aan een echte handvest ontleend, dan is deze waarschijnlijk ook van Februari geweest.

1494. December. Philips, aartshertog van Oostenrijk enz. verleent aan de geërfden en ingezetenen van zijn land van Voorne, bij gelegenheid van zijn blijde inkomst en receptie an die heerlijkheyt zyner landen van Holland, Vriesland en Voirne eenige rechten. Gegeven in onze stad van Geertruydenberge, in die maant van December, int jair ons Heeren 1495.

H.S. f. 43 45. Uitgaven: Keuren en priv. van Voorn. 1684 bl. 46; Alkemade. II. 117. Daarin het jaartal 1494, wat mij voorkomt het juiste te zijn.

1515. 6 Juli. Kaerle, by der gratien Gods prince van Spaengien, enz. bevestigt, ten verzoeke van burgemeesteren, schepenen ende raide zijner stede van der Goedereede, voor hem en die gemeene burgers en ingezetenen derzelve stede en van het land van Westvoorne, alle zulke privilegien, handvesten, vrijheden en exemptien, als zij voortijds van de heeren van Voorne, graven en gravinnen van Holland, deugdelijk verkregen en gebruikt hebben. Gegeven in zijnen hove in den Haghe in Holland, den sesten dagh van Julio, int jaer ons Heeren 1515.

H.S f. 46, 47.

1529. 8 Juli. Ordonnantie, bij uitspraak, van het Hof van Holland betreffende geschillen tusschen den baljuw van Voorne en het gerecht van Goedereede.

Ghesien by den Hove van Holland die articulen, by forme van doleantie overgegeven by Andries van den Bronkhorst, raed, heere van der Schoot, van weghen die bailliu slands van Voirne, op ende jegens die van den gerechte van der Goedereede, beroerende diversche punten ende articulen, der jurisdictie ende bailliuschap der Goedereede voorschreven aengaende. Waerop dieselve van der Goedereede beschreven sijnde, gesonden hebben heure gedeputeerde, diewelke gecompareert sijn voor sekere commissarissen van den voirschreven hove, in presentie van die van de rekeninghen, ende aldair

int langhe gehoort geweest. Ende hebben begeert die voorsz. doleantie te hebben in geschrifte, die hemluiden gelevert sy; ende daerop overgegheven in gheschrifte sekere heurluider antwoorde. 't Voorschreven hof, hierop communicatie ghehad hebbende mit die van de rekeninge voirschreven, mit rypen deliberatie van raide, consideratie op alles genomen hebbende, heeft geordonneert tgunt hierna volght, al by consente van partyen:

1. Eerst dat van nu voirtan die van den gerechte van Goedereede oft eenighe van hunluyden, ten minsten tot twee in getale, gehouden sullen wesen tot vermaninghe van den voirsz. bailliu te doen informatie precedente mitten bailliu aldair op sekere articulen die den voirsz. bailliu overgeven sal van alle delicten hoedanigh die wesen moghen, soo wel criminele als civile, die aldaer gebeurt sijn ofte vallen mogen, gelijk tselve van rechtsweghen behoort. Ende sal die voorsz. bailliu tegen diegene die by informatie bevonden worden culpabel, tot synen geprefigeerden rechtsdaghe conclusie nemen alternatijf, hetsy criminelijk oft civilijk na gelegentheyt van der zaken; op welcke conclusie die van den gerechte gehouden sullen wesen recht ende justitie te doen; mits dat deselve bailliu gehouden wert den bannen te leggen criminelijk ende civilijk, gelijk hy in meyninghe is te concluderen.

2. Item dat den voirsz. bailliu, nae behoorlyke informatien precedente, sal mogen in criminele zaken, daer de punity af soude moeten geschieden lichamelijk, sal mogen procederen by apprehentie van de delinquanten, ende hemlieden te rechte stellen pede ligato; sonder dat hy gehouden sal wesen dieselve op cautie tontslaen. Ende sal den voorschreven bailliu mede moghen apprehenderen die delinquanten van civile saeken, sooverre die niet solvent en sijn oft geen cautie en weten te stellen voor tgewijsde van schepenen.

3. Item dat de voirschreven van der Goedereede van nu voortaen hen reguleren sullen in materie van dootslaghen na het inhouden harer privilegie van wylen koningh Philips, by henlieden geallegeert; ende den bailliu van 's keysers wegen te laten volgen die goeden van den dootslagen oft andere criminoeusen die haer lijf verbeurt hebben; ten ware dat sy realijcken geexecuteert worden, in welcken gevallen sy sullen volstaen mit tsestigh ponden, nae het inhoud der voorschreven privilegie. Ende van andere delicten, daervan int voorschreven privilegie geen mentie gemaekt en wort, sullen hen reguleren na de gelegentheyt van de delicten, soo dat van rechtswegen behoort.

4. Item sullen ook dieselve van der Goedereede van nu voirtan kennisse hebben van alle delicten die by den poorters ende ingeseten van der Goedereede gedaen worden in de duynen of op de stranghen; mits dat sy ghehouden sijn henluyden te reguleren naervolghende de placcaten van de keyserlyke mayesteyt opt stuk van de wildernisse ende zeevonk ghemaekt.

5. Item alsoo bevonden is gheweest dat van voorleden tyden eenighe uyt der wet, wesende namaegh al van dengenen die in rechte te doen hadden, oft in der zaken in recht hanghende heure ghetuygenisse gedaen hebben, sijn gebleven zitten in de bank, en hebben helpen administreren justitie in derzelver zake, twelk es gheweest een groot abuys; soo heeft tvoorsz. hof, omme hierinne te voorsien, geordonneert, dat diegene die in eeniger manieren parthyen bestaen in maeghschap of swagherschap, oft in der zaeken ghetuygenisse ghedraghen hebben, hem sullen verdraghen dairinne kennisse te nemen ende als burgemeesters of schepenen dairover te staen.

6. Item sullen ook die voorschreven van den gherechte van Goedereede in zaken daer sy rechters in gheweest sijn ende twelvaren van de stede niet aen en gaet, partyen stellen teghen partyen, als die zaken by appellatie oft reformatie betrocken worden, sonder tot kosten van de stede d'een pertye oft d'andre te adhereren.

7. Interdiceert voorts tvoirschreven hof dieselve van der Goedereede eenige keuren te maken tegens oft in prejuditie van der hoogheyt ende jurisdictie van der keyserlyke mayesteyt. Ende sullen ghehouden wesen altoos, als sy yet willen keuren tot proffijt van der stede, den bailliu daerover te roupen.

Ghedaen in den Haghe den VIII July XV^{c} negen ende twintigh, by heeren Gerrit van Assendelft, ridder, d'eerste raed presiderende, heere Jan van Duvenvoorde, heere tot Warmont, ook ridder, meester Abel van Coulster, François Coebel, Joost Zasbout, Willem Pijns, Reynier Brunt ende Geleyn Zegers, raedsluiden van Holland.

(Onderstont) Geextraheert uyt het derde Memoriaelbouck, gehouden by tyde Mr. Arent Sandelijn, in leven Griffier van den hove van Holland; staende aldaer geregistreert folio 275.

HS. f. 48—50.

1562. 15 Mei. Philips, koning van Spanje, enz. vergunt aan burgemeesteren en schepenen zijner stede van Goedereede, die hem te kennen gegeven hadden dat zij op den 11^{den} Juni 1545 van keizer Karel hadden ontvangen octrooi tot het heffen

van zekere imposten op de zeevaarders en andere schepen, komende binnen dezelve stede, dat zij op nieuw voor den tijd van twintig jaren, zoowel van hunne eigene poorters en ingezetenen, als van degenen die hunne haven en kaai zullen gebruiken, zullen mogen ontvangen van elk last haring twee stuivers, van elke zeevaart van de hoekvaart twee stuivers, van elk nettemans- en andere schepen van elke zeevaart, als zij verkoopen boven de somme van vierentwintig stuivers, een stuiver, en nog eenige andere imposten; op voorwaarde dat zij zullen zetten bekwame personen om die impost te ontvangen, en daarvan elk jaar rekening doen in handen van den rentmeester van Voorne.

Origineel perkament, met 's Konings zegel in rood was, geschonden, in het oudarchief van Goedereede.

B Keuren of voorboden.

Voirboden der stede van der Guederree anno LXXVIII.

1. Item soe en sal voirtan nyemant sonder consente aen yements erve eenigen slooeten uutoesende, nochte mit geenen hoepnetten uutgaende wesen, up die buete van vijf ponden heerens gelts, ende up dat nette mitten getuge dat sy mit hem uutdragende sijn, verbuert te wesen. Ende dat recht dairof te plegen binnen alsoe nauwen tyden als den rechter des up hem rechtelyken beproven kan. Ende voirt alsoe houde als des up hem mit rechte beprovet is, soe sal alsdan den gebreukigen tenden XIIII dagen dairna den heere sijn gemoede dairof hebbende wesen, sonder enich meer rechts dairof te gesciene, mer der stede recht dairof te plegene, ofte dairvoiren in een gyselhuus te gane.

2. Item vorder soe en sal nyement voirtan areweten, bonen ofte ander kruut in ander lude guet sonder consente plockende ofte halende wesen, up die buete van vijf ponden heerens gelts. Welcke beute die een helft aen den bailliu van 's vrouwen weghen komen sall, ende die ander helft aen dengenen denwelcken hy scade gedaen heeft. Van denwelcken men die wete mit kerkboden ofte an den banne doen sal. Ende soe wie van beyden percheelen voirsz. in enigen gebreken van misdoene als voirsz. is bevonden worde, dat sal

ons bailliu mit allen manieren van rechte als in dit percheel hier boven verklaert is, inwinnende wesen.

Actum by den bailliu, burchmeysteren ende schepenen den V[en] dach in Julio anno LXXVIII. (1478).

Ander keuren, geordonneert in den jare XIIII[c] LXXXII.

3. (I). Ten eersten waert byalsoe dat tot enige tijt tuekomende brant ware in eenige huysen, ende diegene die dat huys toebehoorde, geen brant en riepe, die zal verbeuren jegens den heere en jegens elk van syne gebueren aan beyden syden van hem X ponden swerten, ende voorts staen tot correctie van de stede.

4. (II). Item waert byaldien dat het brant ware, soe en zal niemant syne gueden vluchten dan die gebueren die aen dezelve syde woonen, daer tbrant ware, ten weten an elcken zyde van den brande vier huysen, ende anders niement. Waert byalsoe dat yement contrarie dede, dat waer up een buete van XXX schellingen Hollands ende correctie der stede.

5. (III). Item verbiet men van nu voortan dat niement meer kleyne schoorsteenen maken en sal, ende die se gemaekt hebben, sullen die wesen schuldigh of te doen, tot vermanen van de heeren ende de stede. Ende wairt byalsoe dat daer yement contrarie dede, dat wair up de verbeurte van X ponden swarten, ende tot correctie van de stede.

6. (IV). Item noch gebiet men dat nu voirtan niement meer vier bernen en sal binnen synen huyse, dan in eenen steenen schoorsteen, oft midden up den heert ofte in enige vuster een steen dicke ofte meer, ende die in mortel geleyt, breet wesende als dat vierbint uyt is stekende, hooge tot der worminge thue ende daerboven geloyt over dat vierbalk mit leem, dik na den eysch van den wercke. Ende waert byalsoe dat yement contrarie dede, dat wair up een boete van XXX schellingen ende correctie van der stede.

7. (V). Item soe en sal niemant eenige gaten stoppen in kleyen weegen of in daken mit matten ofte mit out net. Wair dat yement sulkx dede, twair up een buete van XXX schellingen ende correctie van der stede.

8. (VI). Item soe gebiet men dat niement van der Guederee eenigh pik, spiegelaer heeten en zal ofte eenige scepen sceepswant tarren en sal ofte spiegelaren, binnen der poorten ofte muyren voorsz., ten ware op den timmerwerf alleene. Ende

dat daer yement waire die contrarie dede, dat wair up een buete van XX schellingen ende correctie der stede.

9. (VII). Item of yement by nootsaeke moeste peken ofte terren binnen der stede ofte haven, sal dairof eerst consent begeeren van de stede, ende alsdan by den ketele te hebben staen 2 of 3 tonnen water, ende twee mannen dair altoos by, en dat up een vol zee, dat up een buete van X pont swarte ende correctie der stede.

10. (VIII). Item oft byalsoe waire datter hier namaels brant waire (dair ons God voor wil behoeden) dat dair yement snachts ofte daeghs enich vreemt guet thusewaert drage, ende dat hem niet thue en behoorde, die sal gehouden wesen dat 'sanderen daeghs wederomme te geven ofte te brenghen, ofte voir sijn deure te zetten, tot dengenen behouf die dairinne gerecht es. Ende waer byalsoe dat hy tniet en dede, dat wair up een beute van X ponden swarte ende correctie van der stede.

11. (IX). Item soe en sal niement slijk of vulnis in de haven werpen, up een buete van X schellingen Hollands, alsoe dicke als men dat mit rechte beprouven kan. Ende diegene die men dairmede bevint, die sal terstont die boete upleggen, ofte hy sal dairvoren te gysel gaen, alsoe dicke als men dat beproeven kan mit rechte, mit twee scepenen of mit drye wittachtige getuygen.

12. (X). Item wairt byalsoe dattet vroese, soe sal een ygelijk gehouden wesen een bijt te maken achter sijn huys, up een buete van drye schellingen.

13. (XI). Item wie dat mit yemende huysinge en erve gemeen heeft binnen der Goederee, believet hem niet tzamen te verhuyren ofte houden, soe mach diegene die dair het minste deel heeft aen die huysinge ende aen die erve, dat voirsz. huys en erve bieden doen mit drye sondaeghse geboden, ende dairtenden die voorschreven huysinge ende erve te zetten, te geven oft te nemen. Ende diegene die dat voorsz. huys ende erve aengezet wort, die sal tende die voorsz. zettinge een half jaer langer dagh hebben aen die betalinge, dan diegene die dat voorsz. huys ende erve gezet heeft. Ende wie des contrarie dede, dat ware up een boete van XXX schellingen ende correctie van de stede, alsoe dicke als men dat beproeven mochte mit rechte.

14. (XII). Item wairt dat yement van onsen rechteren ter

Goederee, soe van wat zaken dattet ware, by scepenen te gysel leyde, ende diegene dair niet en ginge, soe mogen onse rechteren den wederhoorigen gyselaer beleeden · ende doen beleeden allen daghen tot twee bueten van XXX schellingen Hollands ende niet meer, ende dit rysende tot een beute van tsestigh ponden swarten ende niet hooger.

15. (XIII). Item soe en sal niement van binnen der Guedereede of dairbuten binnen der kercken ommegaen bidden, tsy mit borden, schotelen oft anders, dan van den heyligen Geest ende van der kercken, ten waire by oirlove ofte consent, by den pastor ende burgmeesters ende gerichte. Ende wie des contrarie dede, hy waire van binnen oft van buten, dats up de buete van XXX schellingen, soe menichwerven men dat bevinden konde, ende correctie van der stede.

16. (XIV). Item allen dengenen die den eenen of den ander gelt ofleenen op panden, ende diezelfde panden te lossen teenen sekeren termijn, wairt dat hy die pant niet en lossede ten zelven daghe ofte termijn als hy belooft hadde tpant te lossen, soe sal diezelve die die panden beleent heeft, die panden doen bieden voor recht drye sonnedagen. Ende wairt byalsoe dat hy binnen die drye Sonnendaghen die panden niet en lossede, soe sal die stedebode dairteynden diezelve panden verkoopen. Gelden die panden meer, soe sal hy die bate hebben, die die panden verzet heeft; ende gelden die panden min, hy sal dengenen noch voldoen moeten tot die somme toe, dairvoiren dat die panden ghestaen hebben.

17. (XV). Item wairt byalsoe dat daer yemant na den rechten van der stede by onsen rechter yement in dat gyselhuys verwonnen worde, ofte aldair rechtelijk gheleyt worde van eenigerhande sculden oft broke, dair sal die parthye sculdigh wesen die penningen te betalen van de broke ofte sculden voirsz. die scout, of hy sal daervoiren te gysel gaen, ende dair liggen en houden sijn gyselhuys nae die rechten van der stede ses weken langh ende niet langher; dairteynden sijn goet doen verkoopen by den heere, tot dergenere behouf die hem dair geleyt heeft, ten waere of hy die sculden binnen die ses weken eer betaelde. Ende noch dairtenden indien dair niet guets genough en ware, dair perthye an gehouden ware, soe sal den voirsz. gyselaer noch sculdigh wesen te blyven in dat gyselhuys ses weken langh dairna. Ende noch tenden die andere ses weken soe sal die voirsz. sculdenaer geenderhande

neringe doen ofte doen doen binnen der vryheyt van der Goederee, ter tijt en wyle tue dat hy sijn sculdenaer voldaen heeft. Zoo wie die contrarie dede, dat waire up een buete van thien ponden swarte, deen helft den heere ende de helft de stede.

Dit is alsulke ordonnantie als hiernae gescreven staat, gemaekt by den bailliu, scout, burchmeysters ende scepenen, den XXII^en dach in Januario anno XCI (1491).

18. Om zekere duysterheyt dien wy in der stedeboeck vinden ende noch weer vinden mochte, indien datter by den gemeenen gerechte niet in voirsien en worde, soe hebben wy baliu, scout, burchmeesters ende scepenen geordineert, van alle datgene datter in der stedeboeck geteykent sal worden, als dat alle die kennisse houden sullen een jaer lanck geduyrende nadat den laatsten datum van den termynen van alle die kennissen die verscenen sijn, die binnen der Goederree ende binnen deser vorsschen geteykent sullen werden. Ende voort allen die kennissen die uutlands sijn, ende die binnen den lande Westvoorne niet woenachtich en zijn, dair sal die stedeboeck of houden twee jaeren nadatten laetsten termijn verschenen ware, ende niet langer. Ende daerentenden mogen allen die sculdenaren haer onschout doen van allen sculden daer sy haer selven in verbonden hebben in der stedeboeck, ten waere of men die kennissen binnen den jare, alst voorsz. staet, van den inlantsen, ende binnen twee jaren van den uutlantsen als voorsz. staet, wederom op een nieu deden vernieuwen, so sullen die kennissen, hetsy van binnen, sijt van buiten, niet langer houden, dan van beyde die percheelen voersz. staet, dats te weten den inlantsen een jaer nadattet laetste termijn verschenen waer, en de uitlandse twee jaren nadattet laetste termijn verschenen waer.

Ander ordonnantie, 17 *Januari* 1492.

19. Item so ist noch voertaen meer geordineert by den baliu, scout, burchmeysteren ende scepenen voersz., dat men van desen datum voorwert, den XVII^en dach van Januario anno XCII, dat men niet meer in der stedeboeck teyckenen en sal van eenige pennincksecult ofte andere kennissen van scepenen, tensy dat die partye een contercedulle uyt der stedeboeck van den secretarius heeft. Ende dair sal den secretarius af hebben

een halven grotie. Ende wairt byalso datter yement in geteyckent worde by scepenen, alst voersz. staet, sonder contercedulle, daer soude die partye voren zweren mogen, alsoverre als hy dorste, alleens oft voer geen scepenen niet gesciet en ware. Ende waert sake dat die partie haer contercedullen verloren ende te voerscijn niet en brochte op den dach van der betalinge, so sal die verweerder dair oick mogen voren zweren, alleens oftet voer scepenen oik niet gesciet en waere. Voerts so sal die secretarius gehouden wesen der stedeboeck ende die contercedulle op synen eet te lesen, in presentie van beyde die partyen, eer hy daerof sceyden sal, alle dijnck sonder argelist. Vaerder waert byalso datter eenige duysterheyt in viele, alst of God wil niet en sal, van desen twee parcheelen voorscreven, dat so houden die baliu, scout, burchmeysteren ende scepenen aen haer.

Ordonnantie hue men voirtan goet en scult uiten sal, gemaekt by den baillíu ende die van den gerechte van der Goederee, upten XXVII[en] dach in Februari anno MCCCCXCII.

20. (I). In den eersten datter niement goet en scult uiten en sal, dan vrouwen ende kinderen die ongehylict sijn, die en derren niet inkomen, sy en willen. Ende diegene die de uitinge doen sullen, hetsy vrouwen ofte kinderen, die sullen gehouden wesen terstont die uytinge te doen mit dat men den dooden uytdraeght, ende dat in kennisse van den bailliu, scout ende scepenen. Ende en sullen dair niet meer sculdich wesen uut te dragen dan eenen rok over haer hemde.

21. (II). Item wairt byalsoe datter yement van huis ware van die erfgenamen die utinge sculdich waren te doene, die sullen gehouden wesen die utinghe te doene in presentie van den schout ende scepenen, en dat binnen denselven daghe dat hy thuys gekommen es, soe sullen sy dan die uytinge doen soeals voirsz. es.

22. (III). Item wairt byalso dat die heere ofte sculdenaren bevinden konde den eersten jare, dat daer yement waire die die uytinge gedaen hadden ende eenich guet te voren hadde doen vluchten ofte doen verhulsteren, alsoe dat sy dat int openbaer niet en brachten, soe en soude die uytinge van geender weerden wesen, die sy gedaen hadden.

23. (IV). Item so sullen die sculdenaren keur hebben,

binnen den jare die luyden te bedryvene die die uytinge gedaen hadden mit rechte, en haerluden te doen kennen op haren eet, of sy die uitinghe gedaen hebben rechtveerdichlyken in manieren als voirsz. es.

24. (V). Item als die uytinge gesciet es in manieren als voirsz. staet, so sal die stedebode ommeroepen dese gueden, ende doen se verkoopen by den scout na den rechten van der stede. Ende dair sal die bode ende scout of geloont worden van haren arbeyt, ende dat by scepenen, na datter veel of luttel is te verkoopen.

25. (VI). Item als men dese gueden verkoopt, so sal die secretarius die gueden bescryven mit de borghen, in manieren up alsulcke dagen ende voorwairden als die gueden verkocht sullen werden, ende dairna sal die secretarius dairof geloont worden by den gerechte. Ende die secretarius sal dairof maken drie cedullen alleens ludende, een onder den scout, ende een onder die stede, ende een onder die sculdenaren tot wiens behoef dat die goeden verkoft sijn.

26. (VII). Item dit aldus gesciet wesende, ende die daghen van betalinghe omghekommen sijnde, soe sullen die sculdenaren eendrachtelijk eenen man stellen dairtue, om dese penningen inne te winnen. Indien sy dat doen, het is wel int goede, ende indien sy dat niet en doen, so sal men dair een van de stede wegen instellen, ende doen die penningen inne vergaderen tot behoef van de sculdenaren. Ende die sal men loonen by der stede up het guets kost.

27. (VIII) Item wairt byaldien dat dair eenige duisterheyt in viele in eenighe van de punten voirsz., dat sal staen aen den bailliu, scout, burchmeesters ende scepenen. [1])

Ordonnantie van schout ende secretaris pontgelden der verkoopinghen in de sterfhuysen, ghemaekt 6 Julius 1496.

28. Upten sesten dach van Julio anno viertienhondert en ses ende tnegentich is geordineert bij den bailliu, scout,

---

1) Op den kant is later aangeteekend: „Na oude usantie, in de sterffhuysen moet yder scr (schuldeischer?) zijn schulden inbrengen binnen jaer en dage op verstek, volgens de vonnissen 24 January en 16 Mey 1562, te zien int register beginnende 1559. Ende daertoe tsterffhuys moet open staen voor buytenslands woonende schuldeyschers een jaer en ses weken, op verstek, als mede gewesen bij vonnissen 5 December 1524 en 18 February 1528, te zien in toude stuk registers."

burchmeesters, scepens ende alle gerechte der stede Goederee, dat soe wanneer eenich sterfhuys verkoopen sal binnen der vryheyt van der Goederee, dat alsdan die scout verkoopen sal als voirsz. is om een groetjen Vlaems van elk pont Hollants, ende dairvoir gehouden wesen binnen een half jaer na den dagh van die betalinge, die dairof wesen sal, te leveren dat gelt den erfvoeghden, indien daer eenige ballingen (*misschien:* betalingen) wairen van eenighe perceelen. Ende die clerc sal hebben een halve groote Vlaems van elk pont Hollands, ende dairvoir gehouden wesen te scryven drye celen, een onder de stede, een onder de erfgenamen ende een onder de scout, omme dairmede te innen als voirsz. is.

Van de huysen te verkoopen, een ordonnantie.

29, Indien yement voirtan eenige huusen ofte arven binnen der vryheyt van der stede kofte up dagen, jaren en termynen, rechtelijk dairup gekommen sijnde, diezelfde daghen niet en hielde in die betalinge, sal den verkooper ofte syne gemachtigen alsulcken huys ende arve om syne sculden ende achterstellen die hy gemaekt sal hebben, mogen wederomme bieden, by den secretarius doen te boecke stellen ende bieden met drye sonnendaeghse geboden. Alsoe gedaen sijnde, ende die kooper die sculden of achterstallen niet en betaelde, sal den voirsz. verkooper oft sijnre gemachtighe den gerechte kennisse doen van syne sculden ende gebreken. Daerentenden sal, tsijnder beliefte, dieselve huyse en erve by den bode van der stede mogen doen uutroepen, ende hebben den scout der voorscreven stede by hem, die dairof na der ordonnantie voren verhaelt geloont sal werden, alsdan verkoopen openbaerlyken ten laetsten bode. Welverstaende dat hy alsooveel gelts gereet int verkoopen sal bespreken als dair ter cause van dien sal resten ende gebreken, ende voort dat surplus, op alle voirwairden, conditien ende dagen, als kooper ende verkooper van denzelven gemaekt ende getracteert hadden van te voiren. Ende indien gevalle die voirscreven huyse ofte erve meer gelde, die kooper en soude daerof geen bate hebben. Maer gelden se min, hy soude moeten upleggen ende betalen, naer der eerste koope ende voirwairden, ende dat na der keure ende ordonnantie der voirsz. stede, sonder langer vertrek.

Ordonnantiën van der merktdach.

30. (I.) In den eersten soe sal elk vreemt man den merktdach vry gebruyken mogen met sijn lijf ende goet, sonder van sculden die op die merktdach gemaekt sijn.

31. (II.) Item verkofte yement van buyten buiten de voirsz. merktdach eenige lakens, die soude verbeuren up elcke elle lakens vier grooten Vlaems, half die heere, half die stede.

32. (III.) Item verkofte yement van buiten als voorsz. is eenige hosen, scoenen ofte pantoffelen, die sal verbeuren van elk paar hosen vier groot, ende van elk paer schoenen ende pantoffelen een groote, die een helft die stede ende dander helft die heere.

33 (IV.) Item niement van buiten en sal alle andere kleyne waren verkoopen, buiten de voirsz. mertdach, dat men hier te koope vint, op die boete van III schellingen, te gaen als voirsz. is.

34. (V.) Item niemant en sal buiten den voorsz. merktdach eenigh goet op straet voortdoen, dan dat hier niet te koop is, hy en sal eerst oirlof hebben van de burghmeesters, op die boete van III schellingen, ende te gaen als voirsz. is.

35. (VI.) Item niemant en sal mit tafeletten om der stede gaen, up een boete van III scellingen, te gaen als boven.

36. (VII.) Item niemant van buyten en sal mit eenighe victuaelgie staen up de markt, buiten den merktdach, ten ware binnen haer scepen in die haven, up die boete van III scellingen, te gaen als boven,

37. (VIII.) Item soe en sal niement van binnenslants oft ook van buyten tot eenige poirtershuysen eenige victuaelgie ofte oik andre goeden te koop zetten, op die boete van III scellingen, te gaen als boven. Ende die poirter soveel als die van buyten, ende correctie van der stede.

38. (IX.) Item soe sullen die ingelande mogen sitten alle die weke dore met haer victuaelgie op die merkt, ende die verkoopen tharen scoonsten.

39. (X.) Item niemant en sal ambacht oft neringhe doen binnen der vryheyt van der stede, hy en sy eerst poirter. Ende wie contrarie dede, dan soude den scout hem mogen bestellen, ende nemen hem die buete af, te weten XXX scellingen Hollands, also dicke ende menichmaels als sy eenige neeringe doen.

40. (XI.) Item soe wat dese punten niet en besceeden, dat sal staen tot discretie van den heeren ende scepenen om te besceeden.

41. (XII.) Item indien dair eenige duysterheyt geviele in eenige van de punten voirsz., dat hout de stede an haer.

42. (XIII.) Item waert byalsoe dat yemant in dese eenige dese punten gebreukt hadde, die sal onsen scout bestellen, ende winnen dat rechtelijcken in. Ende soe wie in eenige verwonnen worde, sal geven telke reyse III scellingen.

43. (XIV.) Item van alle dese punten en boeten voorsz. sullen perthien betalen tenden die vierscare, oft dairvore te gysel gaen, totdat sy dit betaelt sullen hebben.

44. (XV.) Item de scout mach een ygelyken stellen tot kennisse of ten eede. Ende wort dair yemant mit kennisse verwonnen, dair sal die perthie af gelden van elke kennisse III scellingen, ten waire scepenenkennisse, dairaf die scout niet meer hebben sal dan een III scellinge.

Dit is alsulcken scepenensoen, als by den bailliu, scout, burgemeesters en scepenen der stede van der Goedereede gemaekt is, om den ondersaten van der voorsz. stede in payse en in vrede te houden.

45. (I). In den eersten soe ist geordonneert ende uytgesproken by de voornoemde soenders, dat deze voornoemde perthyen van nu ende tot eeuwigen daghen sullen blyven ende wesen versoende luyden, up een pene van XXV goude leeuwen, ende die niet verbeurt te wesen dan by den gerechte, ende die te gaen daer se behooren sal, indien dair eenige verbeurt wort.

46. (II). Item wie daer succumbeert oft overwonnen wert in eenen scepenenzoen, sal gehouden wesen te geven en te brengen een nobel van acht scellingen onder die scependom ende gerechte.

47. (III). Item soe sal den succumbent gehouden wesen te geven den bailliu een boete van X pont swarte, ende (noch staen tot) [1]) correctie van der stede.

48. (IV). Item soo sall die scout hebben van elcke ge-

1) Het tusschen haakjes geplaatste is later bijgevoegd.

tuyghe die sy leeden, een boete van III scellingen, dat geen scepenen en sijn.

49. (V). Item soo sal de heylige kercke daeraf hebben twee pont was.

50. (VI). Item die secretarius voir sijn leges XV grooten.

51. (VII). Item die bode sal hebben VIII grooten.

52. (VIII) Item dit altemaele volkomen van den succumbent binnen der nachten, up die buete van LX ponden swerten.

53. (IX). Item indien hier yet in stonde te verbeteren, dat houden de scepenen tot haren verklaren.

Ordonnantie gemaekt by den bailliu, scout, burgemeesteren, scepenen, rade der stede van der Goederee, anno XV^c en VIII den XII^en Junio.

54. Item soe en sal nu voirtan niemant geen arweten, look, raepen, koelen oft boonen plucken sonder consent van den eygenaer van dien, up die verbeurte vant upperste kleet ende een buete van XXX scellingen ende correctie van de stede, also dicke als haer de heere daerinne vindet by daghe, ende by nachte dubbelde buete ende correctie. Ende oft gebeurde dat yemant van de overtreders seggen wilde dat hy oirlof van den eygenaer hadde, soo sal den eygenaer sweeren ten heyligen dat hy den bekeurden verlof gegeven heeft aleer de heere die bekeuringe gedaen hadde.

Ordonnantie over de hoven, van de schutters en oik andere.

55. Item soe ist geordonneert by den bailliu, burghmeesters ende scepenen der stede van Goederee, dat alsoe wie hy sy niemant plucken of sceuren en sal binnen der scutters hoven ofte eenige andre hoven, van eenighe kruyden ofte boomen, waer dat die staen, binnen desen lande van Westvoirn. Ende soe wie dairinne bevonden wert, pluckende oft scheurende, by daghe oft by nachte, dair yet uytname, ende men dat up hem beproeven mochte mit rechte, dats up een buete van XXX scellingen, ende voirts correctie van de stede. Ende so wie dair by nachte inne bevonden werde, dats up dobbel boeten ende correctie.

Is noch geordonneert aldus.

56 Item dat niemant mit hoepnetten gaen sal om te vissen, van eersten Junius of tot den lesten Julius tue, op een buete van XXX scellingen ende correctie van der stede.

Van tbloet laten by de barbiers.

57. Het is geordineert by bailliu, burghmeesters ende scepenen der voirsz. stede, dat geen meester ofte barbier en sal latenpannen om te latene uytsteken ofte uythangen, het en sy een vol kruys, half kruys ofte geteykende dagen, geteyckent by den almanac van den jare, noch oik aderen steken, in wat let dattet sy, hy sy wijs ende expert daertoe, noch bloet in de pannen op de veinsteren laten staen achter twaelf uuren, up een buete van X ponden.

Andere articulen van keure rakende d'harijngh en visvaert.

58. Alle stiermans, reeders ende vennouts te harijnghe sullen haer rekeninge doen van den harijnghvaert telcken jare goets tijts voor sint Thomasdach. Ende soe wie bevonden wierde in gebreke van dien, tsy stierman, reeder, vennouts, sal telcken verbeuren een buete van X pont, ende correctie van de stede.

59. Item soe en sal voirtan wie hy sy, van buten oft van binnen, niet mogen inleggen ter harijnghe kinnekens oft halfvaten, dan op de gerechte brantmate, up de verbeurte van die kinnekens en half-vaten, ledigh oft vol, te wesen verbeurt, soo dicke ende menichwerf dat gebeuren zal, half den heere ende half die stede.

60. Item dat van nu voirtan geen veynouts, hetsy van hoecke, dogghe ofte korve, hem besteden noch bezetten sal met eenen anderen stuerman ofte scip, sonder consent van synen stuerman dair hy mede verbonden ofte besteet is. Noch den stuerman en sal niet mogen sijn veynouts oirlof geven ofte versteken binnen synen tijt sonder merckelijcke redenen of synen consente, elkx up die boete van X ponden, half die heere ende half die stede. En dair terstond voor te gysel te gaen, ende noch correctie van der stede.

61. Item wairt byalsoe dat eenich veynout hem hadde bezet oft besteet met eenige stierman te harijnge om een huyre, sal sijn broot mogen winnen te dogghe, te korve ende

anders daert hem believen sal, tot up XIIII dagen na sint Jansmis in de somer. Insgelijkx die up netten varen, sal ten voorsz. tyde gereet sijn, soedat de stierman daerby niet behindert en belet sy. Ende soe wie van deser in gebreke sy, oft oik noch absent in zee waire, so sal de stierman alsdan mogen huyren eenen anderen in syne stede, diet hem believen zal; ende oik andre netten in syne netten stede doen maken of koopen, tot gener kost die in gebrek wesen sal. Wairvan hy synen stierman, mitsgaders oik van den geleenden gelde ende anders dat hy hem sculdigh ende ofgebracht mach hebben, op dat jaer sal vernougen ende contenteren, ten eersten dat hy uyter zee ende thuys gekomen sal wesen, ofte sal van stonden aen dairvoir te gysel gaen, ter tijt toe dat hy tvoorsz. voldaen sal hebben.

Voorder ordonnantie op den hoekvaert ende vischkooperie.

62. Geen hoecker sal voirtaen ofte visscher syne hoepen beswaren mogen ofte eenighe onkosten op zetten mogen, dan up de drye eerste hoepen, ende niet voirder, welverstaende up elke hoepe twee groote, up een beute van XXX scellingen, ende correctie van der stede.

63. Item niemant en sal sijn visch ophouden; maer hy sal loven en afslaen, ter tijt toe dat hy verkocht es, up een buete van XXX scellingen.

64. Item geen visser, hy en sy van binnen oft van buiten, die en sal sijn visch in de haven oft voor de haven, aleer hy afgheslaghen sal hebben, in manden overgeven in een ander scip, om andersins te vervoeren, up een buete van XXX scellingen.

65. Item soe wat hoecker van der Goeree ter zee vaert, ende eerst in de haven komt, die sal scieten in sijn sellinghe, alsoe verre als hy mach, ende die sal gehouden wesen eerst te verkoepen, voirt an en an ten lesten scepe, up die buete van XXX scellingen.

66. Item waert byalsoe dat yement van de vissers beliefde ter Goeree voirsz. in te kommen, synen vis niet te verkoopen, sal denselven man mogen uphouden om andersins te vervoeren ende te verkoopen. Maer wie contrarie dede, sal denselven vis verbeuren, int wederbrenghen in der stede te verkoopen, ende de koopers desgelijkx noch elk een buete van XXX scellingen.

67. Item soe en sullen geen nette-luiden verkoopen, voirdat de hoekers al verkocht hebben, die van denselven getyde innekommen, up een boete van XXX schellingen.

68. Item soe sullen de nette-luyden varen binnen der bruggen in de nieuwe haven, ende haren vis op die scoote leggen, eer sy die verkoopen, up een buete van XXX scellingen.

69. Item wairt dat yemant vis verkochte, ende van twee zeewaerden ware, ende dat niet te voren en seyde, die vis wair verbeurt, ende noch daertoe een beute van XXX scellingen.

70. Item soe en sullen geen nette-luyden haeren vis verkoopen, dan binnen der bruggen in de nieuwe haven, beyden kooper ende verkooper up een beute van XXX scellingen.

71. Item waert dat yement sijn scepen liete sitten in de kille, dats up een buete van XXX scellingen.

72. Item wairt dat yemant binnen denselven getye inquame, ende niet boven en mochte, die sal ongehouden wesen van de buete voirsz,

73 Item soe wat hoeker van Goeree te hoecke vairt, die sal ter Goeree in de haven oft voor die haven verkoopen, beyde kooper ende verkooper up de buete van X schellingen.

74. Item soe wat hoecker voir die havene komt up een leegh water, ende begeert voir de havene te verkoopen, die sal een bode upsenden aen den tollenaer ende an de scryver, ende doen roepen koomans, up een buete van X scellingen.

75. Item soe en sullen geen viskoopers eenige mecken te zamen houden, die van deser stede sijn ende vis vueren ten vente, dan twee poirters oft ingesetenen te zamen, ende niemant meer, ende dat up een buete van tien ponden swarten, ende correctie van der stede. Ende dat van stonden an of te nemen, als ment over henluden proeven sal.

76. Item soe en sullen geen visvoerders van buiten eenighe mecken te zamen maken met eenige andre visvoerders, dan alleene die van eender hye sijn, up de boete van X pont ende correctie van der stede.

77. Item soe wat hoecker dat eerst uut der zee komt ende binnen vreyse komt, die sal sijn beste doen om in de haven te komen, sonder eenighe uytwegen of loose vonden daerin te soecken, oft eenige practique dairin te hebben, up een buete van XXX schellingen.

78. Item soe en sal niemant van buiten koopmans anroe-

pen om eenige vis te verkoopene binnen der haven op een getyde, tensy dat de inwoonende der stede eerst verkocht sullen hebben, up een boete van XXX scellingen.

79. Item wairt dat alsulcke zaken die heere beliefde, soo sal hy dese broeke voirsz. ten haren eede zetten, oft hy boven mochte ofte niet. Ende wairt byalsoe datter yement broekich waire van dese punten voirsz., daerof sal de heere dairvoren terstont te gysel doen leggen.

80. Noch wert geordonneert, dat van nu voirtain alle stiermans te hoecke, die eenige veynoets hebben die henluden besteet hebben te hoecke te vairen by eenigen stierman, die sullen gehouden wesen, van stonden an alse van hare stiermans angesproken sullen werden, met henlieden te varen horen bezetten tijt. Ende indien dair questie viele voir den rechte, sullen de stierlieden int zelve gelove hebben by horen eede, hoe sy die veynoets aengenomen hebben; ten waire of die veynoet sekere kennisse hadde den stiermans eet te stoppen. Ende indien de veynoets mit den stierluiden niet en voere, dat waire op een boete van XL pont swarte, ende correctie van der stede. Ende insgelijx soe wie wanneer eenige veynoets mit den stierluiden bezet sijn, ende die stierluyden hemluden niet an en spreken, als sy gereet sijn om te varen, soo sullen de veynouts dat twee scepenen te kennen geven, dat hy niet van synen stierman angesproken wert, ende mit hem bezet is, ende soecken sijn scade mit recht an den stierman. Ende de stierman sal verboren de boete voirsz. Ende sullen deselve veynouts by haren eede gelove gegeven worden, hoe en in wat manieren dat syluden mit hare stierluden bezet sijn; ten ware oik dat de stierluden eenige kennisse hadden, om de veynouts haren eet te stoppen.

Ordonnantien ende koren geordonneert by mijn heer, die raetsheer Andries van der Bronkhorst, heere van der Scoete, raet van Holland, bailliu slants van Voirne, ende by die van den gerechte, out ende nieuwe raed der voirsz. stede van der Goederee, op den tweeden dach in Januari anno XV^c ende dartich, a circumcisione. [1])

81. (I). In den eersten soe wanneer die bailliu, uyt den naem der keyserlyke Maiesteyt, eenige persoonen rechtelijk

---

1) Volgens de hierna volgende ordonnantie van 28 December 1530 zou dit stuk van

heeft doen dagen, henluyden voor recht anzeggende eenige delicten by hemluyden gedaen, ende dat die bailliu datzelve niet en kan proberen dan met eene getuyge, alsdan die gedaeghde persoon oft persoonen moghen ofstaen van den eysch by den bailliu op hemluiden gedaen, mits doende haren eed dat sy van die zake ofte zaken ontsculdigh sijn, die den bailliu op hemluyden geeyscht heeft.

82. (II) Item indien yemant by den bailliu gedaecht wort, ende henlieden aenzeggende eenige delicten, sonder eenige ghetuyghe oft getuygen dairaf te hebben, sal dieselfde gedaeghde persoon oft personen met vonnisse van de burgmeesters ende scepenen geabsolveert worden, sonder eet ofte oordeel te doene.

83. (III). Item soe wort voorts geordineert, dat op de merkt deser stede oft andere dagen, soo wanneer eenich koren, kasen, boter, eyeren, hoederen oft ander victuaelje te koope komt, en sullen geen voirkoopers ofte vreemde persoonen die mogen koopen voor de klocke elf uyren op den middach, op die boete van kooper ende verkooper elkx van X ponden swarte, ende correctie van der stede; altyd het gelt verbeurt, half de heere en half de stede.

84. (IV). Item als eenigh koorn oft ander victaelje hier in der stede te koope komt met eenighe scepen van buyten, en sullen geen voirkoopers oft vreemde luyden hetselfde koren ofte victaelje mogen koopen, aleer dat tselfde om de stede ommegeroupen is, opdat die ghemeente deser stede mogen koopen haer gerijff. Ende drye uyren daerna dat tzelfde omgeroepen es, soo sal alleman, tsy voirkoopers ofte vreemde luyden, mede mogen koopen. Nochtans altijt dat allen poorteren ende poirtessen mede paert ende deel in der koopmanscappe sullen hebben in gelijcken pryse, voir alsoeveele alst hemluyden belieft, op gelyke boete ende correctie als voorsz.

85. (V). Item oft gebeurde dat eenige voirkoopers, tsy luyden van buyten of van binnen, hem vervorderde eenige lantluyden oft andere persoonen, die deser stede versoecken wilde mit victaelje, hetsy terwe, gerste, rogghe, eyeren,

---

2 Januari 1529 zijn geweest. Waatschijnlijk wordt daar bij paaschjaren gerekend, terwijl hier uitdrukkelijk de nieuwe stijl is aangegeven.

gansen, vogelen, hoenderen, boter, kase, scapen oft andre victaelje, te moete te gaene ofte varen, om eenighe victaelje als voren van henlieden te koopene, ofte gesimuleerde koomanschappe ofte toezegginge mit hen te doene, hoe men dat soude mogen bevinden, dat soude wesen op die boete van XX pont swarte ende correctie van der stede. Ende wert by desen wel ende expresselyken bevolen ende verboden, dat geen voirkoopers, van buyten oft van binnen, hem voirtan sullen vervoorderen te gaen te landewaert om te koopen oft eenigh toezeggen mit hen te doene mitter victaelje voirsz. Dan sullen dezelfde als vooren ter merckt gebracht werden, op de buete voirsz., ende hetzelfde alhier binnen der stede verkoft sal werden.

86. (VI.) Item soe en sal die bailliu noch niemant van den gerechte ymant mogen consenteren oft oirlof geven, yemant van buyten te koopen ofte verkoopen eenige dijngen contrarie die policie van der stede. Ende oft tselfde mochte gedaen worden, sal gehouden werden van geenre waerden.

87. (VII.) Item soe wie binnen der vryheyt van der Goederee eenigen twist, moeyenisse ofte vechteles maekt, hetsy offer smerte geschiet oft niet, sullen diezelfde twistige persoonen ofte persoon, nadat dair vrede genomen es, by den bailliu, synen stehouwer oft den schout te gysel geleyt worden. Te weten, ist vechteles mit smerte, die gyselinge sal geschien als die persoon ofte persoonen van der smerten genesen is. Ende vechteles sonder smerte sal geschien van stonden aen. Ende sullen die perthyen gehouden wesen ter gysel te gaen, des daeghs sonneschijn, binnen die herberge die hoer gewesen sal worden, en daer blyven in haer gyselhuys te legghen den tijt van seven dagen. Ende gijnghe die gegyselde persoon oft persoonen in haer gyselhuys niet, soo sal hem den heere alle daghe, die zeven daghen geduyrende, mogen beleeden tot driemalen daeghs toe. Ende sal die gegyselde persoon verbeuren telcke beleedinghe een boete van XXX schellingen Hollands. Ende gijnghe eenige persoonen die gegyselt waren, uyt haer gyselhuys, nadat sy in haer gyselhuys geweest hadden, ende by den bailliu beleet werde, die soude die beleedinge beteren mit een boete van tsestich ponden swarten, vijftien grooten voor elk pont. Ten ware nochtans dat die pertyen by middelen tyden accorderen, sullen mogen gaen uyt haer gyselhuys sonder verbeuren, mits die versoe-

ninge te kennen te geven den bailliu, oft in sijnder absentie den stehouwer.

88. (VIII.) Item of yemant van eenigen twist als voirsz. es gegyselt worde, ende presenteerde mit sijnder perthye by goede mannen oft by den rechteren taccorderen, ende sijn perthye niet overstaen en wilde, sal dieselfde persoon nochtans te gysel gaen, maer sal sijn kosten en interest mogen verhalen op sijn perthye, die sijn presentatie niet heeft willen accepteren oft ontfangen, zulkx als burghemeesters en schepenen sullen vinden dat recht is.

89. (IX.) Item niemant en sal ambacht doen oft poirters neringhe hier binnen der stede, op een boete van XXX scellingen Hollands, hy en sy eerst poirter.

90. (X.) Item soe wie bevonden wert te meten mit een valsche mate, hetsy biermate ofte wijnmate oft koornmate, oft van valscher gewichte dair men mede uytweeght, oft hebben valsce ellen, ende alsoe die scamel gemeente het haire onthouden ende bedriegen, so wie dairinne bevonden werde alzulkx ghedaen te hebben, sullen verbeuren tegens die *keyserlyke majesteit* [1]) telke reyse een boete van XX pont swarte, ende correctie van den heer ende die stede.

91. (XI.) Item soe en sal niemant tappen mit ongheijkte maten of kannen, hetsy wijn, bier, oly, azijn ofte andere diergelyke dijngen, die men mit de mate uytmeet, noch ook wegen mit ongeijkte gewichten, noch hebben ongeijkte koornmaten. Wie dat contrarie dede ende dairaf bekeurt worde, sal telcken reyse verbeuren een boete van XXX scellingen Hollands.

92. (XII.) Item soe wie bevonden werde getapt te hebben mit gebuylde kannen ofte gebuylde maten, al ist dat se al geijkt sijn, ende die haer volle mate niet en houden, die sal verbeuren tegen den heere een boete van IIII schellingen Hollants, ende die kannen den boedem ingeslagen, maer die kannen niet verbeurt.

93. (XIII.) Item soe wat poirters deser stede hen behelpen met tappen ende te verkoopen wijn, bier, olye, boter, asijn oft diergelijcke, sal gehouden wesen, nadat hy die ontsteken heeft, te verkoopen en uyt te tappen of uyt te wegen tot alsulcken pryse als hijt int eerste begonnen heeft te geven,

---

1) Het gecusiveerde doorgehaald en met latere hand daarboven: *heere.*

sonder datselve op te steken ende hooger te verkoopen, tsy op daghen oft om gereet gelt, hetsy in tyde van stormen, vorst of andere excusatie, die sy souden mogen opbrengen. Maer wel mogen min geven, indien dat hen belieft. Ende wie dat contrarie bevonden wort, sal verbeuren tegens den heere een boete van XX ponden swarte, ende staende tot correctie van de heere ende van der stede. Ende te restitueren ende wederom te geven die arme scamel gemeente die penningen die sy meer betaelt mogen hebben dan voirsz. is.

Van de administratie van weesengoederen.

94. Soe is noch geordonneert ende gekeurt by den bailliu, burghmeesters ende schepens, alle diegene die administratie heeft oft hier namaels krijgen sal van eenige weesengoeden, hier binnen deser stede, hoe dat sy gelegen mogen wesen, lant, zant, renten, huysen, hoven, scepen, netten, meubelen oft immobile, sullen schuldigh wesen, binnen die ses weken na deser tijt, te brengen diezelve goeden op een inventaris, by den bailliu of sijn stehouwer ende by burghmeesters ende schepens, om aldaer geregistreert te worden. Ende daerenteynden te stellen dieselve vooghden sufficante cautie ende borghe daer de weesen mede bewaert sullen wesen. Ende doen ook jaerlijx rekeninge ende reliqua, ende dat in presentie van den bailliu ende die van den gerechte ende erfvooghden. Ende dat op een boete van XX pont swarte, ende correctie van der stede.

Noch is geordonneert by bailliu, burghmeesters ende schepens.

95. Dat van nu voirtan niemant en sal brengen verckens, beesten oft scapen van sinte Bartolomeusdach ingaende ende geduyrende tot Kersmisse toe, up de boete van XXX scellingen, dan alleen op de verckensmerkt.

96. Item soe en sullen geen lantluyden binnen deser stede mit eenige wagens komen ryden binnen der stede poorten, sy sullen sculdigh wesen te gaen neffens die paerden, op een boete van XXX scellingen, alsoe dicke als sy bekeurt sullen werden, ende dat hy ook sal betuygen mit twee poirters ofte mit drye gebuyren.

97. Item soe en sal niemant voirtan geen vercken houden binnen deser stede, sy sullen eerst alvoren gerijngt wesen mit

twee rijngen, ende dat op een boete van drye scellingen Hollands. Ende dat sal komen aen den dienaer van den bailliu, alsoe dikwils als sy bekeurt sullen werden, ende dat in te gaen binnen acht daghen.

Dit zijn de keuren van der stede van der Goedcree, geordineert ende gecorrigeert by mijn heeren die raetsheer Andries van der Bronkhorst, ende by ouwe en nieuwen raed der voorsz. stede, up den vijfden dagh in Meye, int jaer ons Heeren M vijfhondert ende dertich.

98. (I). Ten eersten soe wie eenigen korfharijnck ofte verschen harijngh inbrenght, sal sculdich sijn van denselven harink een besceedelijcke monster van XXVIII oft XXX harijngen ofte daerboven op te brengen, om den koopman sijn koomanscap daerna te mogen doen. Ende men sal dat voirsz. monster nair ouder kostume stellen ende bewaren ter tijt toe den harijnk al gelevert sal sijn, overmits eenich gescil dat daeruut soude mogen komen in de voirsz. leveringe, dat men by dien soude mogen modereren ende na redenen 't voorsz. gescil sceyden. Ende wie contrarie dede, sal verbeuren een boete van XXX scellingen, ende correctie van der stede.

99. (II). Item men sal geenen korfharijnck oft verschen harijnk verkoopen voor oft na der sonnen, ten ware by nootsaekelyke redene, alsdan ook te hebben consent van de voirsz. stede. Ende die stierman sal openbaerlijk doen koopmans roepen, als dat behoert, by hem hebbende den secretaris oft schryver int verkoopen. Ende sal sculdich wesen te zeggen, van wat doode den voorsz. harijnk es. Ende alsdan den harink al verkoopen sonder ophouden, ten ware of yemant van de reeders beliefde te houden. D'een [1]) helft om denzelven prijs dat hy soude gelden, sal dan den voirzegger daerna kavelen tegens den koopman, ruym tegen ruym, oft anders na dien dat gelegen es. Ende soe wie contrarie be-

1) De interpunctie van het handschrift is over het algemeen zoo willekeurig dat ik haar bij de uitgave door een betere verving. Hier ter plaatste was ik echter onzeker, hoe de zinnen af te deelen. Ik volgde daarbij de verklaring die mij de meest waarschijnlijke voorkomt, te weten dat als een van de reeders de lading wil naasten, hij verplicht is de helft daarvan, zonder schifting en zooals ze hetzij in het schip (ruym tegen ruym) hetzij daar buiten ten verkoop opgeslagen ligt, aan de kooplieden te verkoopen en dan de andere helft voor denzelfden prijs zal behouden.

vonden worde, dat wair up die verbeurte van X pont, ende correctie van der stede.

100. (III). Item soe wie eenich korfharijnk oft versen harijnk afslaet, ende den koopman niet en levert op die helft na soeveel hy verkoft heeft, soo sal dien koopman van denselven koop mogen wesen ongehouden, indien them belieft. Ende die stierman sal verbeuren een buete van XXX scellingen ende noch correctie van de stede.

101. (IV). Item soe sal geen stierman, wie hy sy, harijngh afslaen, hy sal alvoiren zegghen op synen eet, indien men hem dies vermaent, mit wat zout den harijnk gezouten is. Ende soe mit der waerheyt werde bevonden te hebben gedaen ter contrarie van dien, sal verbeuren een buete van tsestich ponden, ende noch correctie van der stede.

102. (V). Item soe sal men opslaen ende oik afslaen, half; een tonne harijnk, op een last of twee onbegrepen; ende dat met behoorlijcken onschult [1]). Daeraf die stierman oft yemant van synentwegen dat eerste last niet koopen oft mynen en sal, noch ook eenich contract ofte verkoop mit eenige koopluyden van derselver harijnk gemaekt sal hebben, op die boete van X ponden, en tot correctie van der stede.

103. (VI). Item soo sal elk stierman eenpaerlijk afslaen, sonder daerop te blyven staen ofte swygen. Ende soe wes hem in noch uyt dien monde is, sal hy niet mede verliesen. Ende den koopman sal hebben synen behoerlijcken afslach, naer ouder kostumen.

104. (VII). Item die secretaris ofte clerc sal gehouden wesen openbaerlijk ende discretelijcken te zegghen op de stoel van den stierman ende koopluiden, hoeveel den afgeslagen harijnk ter tafelen staet. Indien den stierman oft koopman meynde dat hy anders behoorde te staene, sal daerinne leggen twee grooten Vlaems, na der ouder usantie. Ende men sal ommevraghen ende scheeden, als behoort.

105. (VIII). Item soe wat stierman vooren binnen vreyse komt, sal eerst afslaen Ende dat binnen den derden daghe dat hy ingekomen sal sijn, hem en lette merkelyke redenen, op de boete van XXX schellingen, ende correctie der stede.

106 (IX). Item elk stierman sal sijn gewoonelijk merk op

---

1) Daar de zin mij duister is, geef ik hier de interpunctie van het H.*S.*

die duyghe voir die plogghe stellen, op een boete van XXX scellingen, ende correctie van der stede.

107 (X). Item soe wie bevonden wert sijn harijngh of vis geleyt heeft anders onder, boven ende int midden, dan alleleens, dat ware op eene boete van XXX scellingen, op elcke tonne te verbeuren, ende noch correctie van der stede.

108 (XI). Item soe en sal geen harijnk langher up der straten liggen, dan drye daghen nadat hy verkoft sal wesen, oft hem en lette merckelyke reden ofte onschult, op die verbeurte van XXX scellingen, ende correctie van der stede.

109 (XII). Item van alle dese voirsz. punten ende articulen soe sal die bailliu ofte scout den stuerman, zoutman oft koopman mogen vermanen op haren eede, alsoo dicke alst gebeuren sal.

110 (XIII). Item den bailliu, van wegen der keyserlyker maiesteyt, ende die stede sullen participeren alle die voirsz. boeten ende breuken, indien daer eenighe verbeurt werden. Ende men sal van stonden aen daeraf gyselen ende correctie daeraf doen, sonder eenich vertreck.

Dese nabescreven articulen die sijn gekeurt by mijn heer de raetsheer Andries van der Bronkhorst ende by den bailliu Joost Claesz, ende burghemeesters ende schepens der stede van der Goedereede, den XXVIII^en December anno XV^c ende dertigh.

111 (I). Alsoe opten tweeden dach van January int jaer ons Heeren 1529 by den bailliu ende die van den gerechte gemaekt es sekere ordonnantie van de gyselinghe [1]), twelk gedaen was tot beternisse ende lichtenisse van der gemeente; maer alsoe men bevint dat mits desen de justitie ende rechtvorderinge geheel blijft illisoir, ende dat dairdoor die kercken, godshuysen ende die heer en creditoren qualijk konnen geraken tot haerluyder betalinghe, dat gescepen is veel twist dairuyt te kommen, soo es geordineert: soo wat persoonen by vonnisse gecondemneert worden, ofte hem verleden hebben eenige sculden te betalen op het gyselhuys, dat sy sculdigh

---

1) Zie hiervoor blz. 320, § 81 vlg.

sullen wesen, nadat sy die wete gehat sullen hebben van den scout oft synen substituyt, binnen XXIIII uyren te gaen in haer gyselhuys Ende wie daeraf ware in gebreke, sal den bailliu die persoon mogen beleen, smorgens ende savonts, ende sullen verbeuren telke reyse een boete van XXX scellingen Hollants, ende dat alsoo lange als een boete van tsestich ponden swarte. Ende sal men daernae dieselfde persoon executeren, na die privilegie van der stede.

112. (II). Item offer eenige persoonen gegyselt worden, ende compareerde in haer gyselhuys, ende na uyt haer gyselhuys ginghen, sonder consent van den heere ende pertye, die sal den bailliu mogen beleeden, telcke reyse tot een boete van XX ponden als gebrooken gyselinge, ende dat drye daghen gheduyrende, elcken dach een boete van XX ponden, beloopende binnen drye dagen een boete van tsestich ponden, mits latende XXIIII uyren tusschen elcke tijt. Ende daerna dieselfde executeren na der privilegie van der stede.

113. (III). Item soe wie in der manieren voirsz. gegyselt worde ende binnen der tijt voirsz. overquame ofte betaelde den heere, der stede, die kerckmeesters, gasthuysmeesters, gildemeesters, zevengetydemeesters ende haren sculdenaren, ende uyt den gyselhuys gijnghe en den bailliu niet te kennen en gave, ende daerna by den bailliu beleet worde, sal alsulcke beleedinge stede houden, in der maniere of sy hoer gyselhuys niet gehouden en hadden.

114. (IV). Item soe en sal men geen poirters goet mogen bestellen, hetsy van luyden van buyten ofte van binnen, dan harijnk, vis ende diergelyke koomenschappe die uyter zee komt, ende dat van sculden die eenige persoonen, hetsy van binnen oft van buyten, eenighe poirteren deser stede doet, tot vordernisse van den harijnkvaert, dogghevaert ende anders niet; ende dat van sculden die van datzelve jaer aengeleyt sijn, ende anders geen. Ende sal altijts voorengaen die huyrlinghen, eer yemant aen dieselfde bestelde goeden recht sal hebben, alsoo verre als die huyrlingen op datselfde goet arrest gedaen sullen hebben.

115. (V). Item soe wie dat binnen der stede van der Goederee gearresteert wort, tot versoecke van den heere ende perthye, sal gehouden wesen te stellen suffiçante borgen, daer den schout oft partyen mede te vreden es, die hem verbinden sullen den gearresteerden persoon te rechte te brengen

up den dach die hem beteekent sal werden. Ende indien de gearresteerde persoon niet te recht en quame, soude verbeuren tegens den heere een boete van XX pont swarte, ende correctie van der stede. Ende sullen de borgen gecondemneert worden voor den gearresteerden persoon die boeten te betalen ende die sculden, die men op den gearresteerden persoon mit rechte sal winnen moghen.

116. (VI). Item indien die gearresteerde persoonen geen borge en hadden te zetten, ofte goeden bewesen hier binnen deser stede, daer die sculdenaers haer sculden an souden mogen verhalen, soe sal den scout gehouden mogen wesen die persoon te vangen ende brengen in sheeren ghevangenisse, ten waer of pertye mit sijn simpele beloftenisse te vreden ware. Ende wie alsoe ghevangen wesende, den scout sijn slippe ontoghe oft weghliepe, dat sal die persoon beteren als ghebroken vanckenisse.

117. (VII). Item [1]) alsoe men bevint dat die persoonen die hem dagelijkx generen met taelspreken voor deser vierscare, hem daghelijkx vervorderen te nemen groot salaris voor recht ende moeyte, twelk komt tot groote moeyte ende achterdeel van de arme gemeente, soo is geordonneert dat geen taelspreker meer nemen en sal van tot eender vierscare om yemants woort te houden, hetsy tegens den heere of pertye, het waire in criminele zaecken, die sullen hun geloont worden by burghmeesters ende scepenen, te weten van een saecke van vijf scellingen of daer beneden, hetsy in eyscen of verweeren, eenen groote Vlaems, een saecke van XX scellingen tot V scellingen toe twee grooten Vlaems, van alle saecken boven XX scellingen sullen sy hebben vier grooten Vlaems, sonder meer. Ende soe wie contrarie bevonden wort, sullen gecorrigeert worden na gelegentheyt van der zake.

Andere articulen rakende tpleyten.

118. Wort geordonneert als dat niemant voor recht dijnghen en sal, dan by oirlof telcke reyse van den rechter, ende synen

---

1) Op den kant is door latere hand aangeteekend: „Merkt, den schout is verboden yemants recht te bewaeren ofte taelman of prokureur te wesen, dan voor weduwen, weesen, geestelyke goederen, voor d'hooge overheyt en zijn eygen zaken, anders niet. Ziet int register van den gerechte op pinxteravond tjaer 1554.

eysch niet langer of meer dijngen en sal dan tot dryemael toe, ende die verweerder desgelijkx. Ende dat op een boete van drye scellingen Hollands.

119. Item wort noch geordonneert, dat van nu voirtan niemant boven komen en sal binnen de kamer vant stadhuys dan die voir recht spreken en sal, en dan twee partyen by malkandren. Indien dat daer yemant meer quame binnen die kamer, die sal de scoute beslaen ende nemen daer een boete af van III scellingen Hollants, alsoe dikwils alst gebeuren sal.

Andere articulen van keuren, verscheydlijck gemaekt.

120. Soe en sal niemant van buyten of van binnen koorn koopen of verkoopen, dan by onser mate van onser stede, ofte lantmate, up de boete van XXX scellingen ende correctie.

121. Niemant sal eenich bier, van binnen of buyten, selver hooger opsteken, dan by consent van de stede, ende buyten den huyse gehaelt of binnen, dan om ééne prijs geven, op eene boete van XXX scellingen ende correctie van der stede.

122. Item soe sal men nu voirtan de pinte geven van den biere om een ingelse, tensy dattet van meerdre prijs ware, ende by der keure van der stede.

123. Niemant sal voirtan dragen daggen oft anders dan gelijcke mate die daer hangen sal ofte hanget. Soe menigen screven als sy deur den rijngh overgaet, dat is op een boete van XXX scellingen, ende dat wapen verbeurt.

124. Item soe en sal niemant voirtaen dobbelen met taerlingen, op de boete van XXX scellingen, soe wel de weert ende waerdinne, als elk speelder bysonder; ten ware oft gebeurde tegens den dank ofte wille van den voirsz. waert oft weerdinne.

125. Niemant sal voirtan geenen poirter oft inwoonende onser voirsz. stede vervoeren oft helpen vluchten om te vervaerene, op de boete van XXX scellingen ende correctie van der stede, alsoe menichwerven als dat gebeuren sal, hy sy van binnen of van buyten.

126. Men gebiet dat geen buyssen ofte ledige scepen, dair men te harijnk ofte koopvaerdie mede plach te varen, niet liggen en sullen in de haven van Symon Juda ende Antonis Jansz. Maes steeger, die men Maerten Piers steeger plach te heeten, totter brugge tue, ofte geen turfluden, tensy

of daer yemant een last turf lossede voor sijn huys, ofte min ofte meer. Soe sullen se sculdich wesen terstont wegh te varen deur die brugge ofte van de steygers voirsz. oistwaerts, ende leggen hare scepen aldair. Ende wairt byalsoe dat yement contrarie dede, dat waire up een buete van XXX scellingen van elcke getyde dat die scepen vlotende waren.

127. Is overgedragen by state van rechte, dat niemant eenige vuulnis uutgieten en sal van kooman Huygh Gerbrantsz. slop tot den baillius slop toe, noch op de markt, dan in de kribbe, op een boete van drye scellingen; noch eenich hout leggen up de strate.

128 Item soe en sal niemant van der baillius slope voorwaerder ten hoofde insgelijkz vuylnisse gieten dan voor Piermijs slop ofte int nieuwe werk, up dezelve boete.

129. Niemant en sal up der stede poorten, muyren ofte tunen eenige kleederen oft andere gueden hangen, oft aen de bruggen eenige seylen benetten, focken an of ophanghen. Waert dat yement dede contrarie, dat waer op een boete van X scellingen.

130. Item wairt byalsoo dat van nu voortan yement, hetsy van binnen ofte van buyten, poorter ofte ingezetene, die die stede, kercke ofte heylige geest eenige scade dede, hetsy wair of dattet waire, dat sullen sy die stede, die kerke, heylige geest beteren vierscat, ende den heere XXX scellingen, ende voirt tot correctie van de stede.

131. Item soe gebiet men van nu voirtan, dat men die stede erven van nu voirtan niet betuynen en sal, tot heyningen oft tot eenige verckenskoten dairup te zetten, sonder consent van der stede. Ende wairt dat dair yement contrarie dede, dat wair op een buete van XXX scellingen ende correctie van der stede. Die boete sal alsoewel verbeuren den timmerman, als die doet timmeren.

132. Item soe verbiet men van nu voirtan, dat men geen verckens houden en sal binnen der vryheyt van der Goederee loopende by der straten, op de boete van X scellingen Hollants.

133. Waert datter yement quame mit broot te koopen, dat geen poirters en wairen, van buyten der vryheyt woonende, die sollen hair broot mogen verkoopen alle daghe upter straten. Maer sy en sullen up niements veinsteren mogen zetten te verkoopen. Wairt byalsoe dat dair yement contra dede, dat waer upten buete van X scellingen, ende tbroot verbeurt.

134. Alsoe men bevonden heeft ende noch dagelijx bevint dat daer eenige poorters deser stede hem onderwinden te koopen ende verkoopen uyt den naem van uytlandse koopluiden, ende sijn horen factoren van dien, wairdeur die stede neringe ende koomanscappe te niete komt; ende alsoe datselve gepubliceert ende uutgeroepen es geweest vant jaer van twintich, ende dat up zekere groote peynen en boeten, naer uytwysens zeker koren daeraf wesende, willen alsnoch, dat dezelve kore sal onderhouden worden up dieselve boeten, als te weten, soo wie hem selven van dien ontgaet ende ontgaen heeft ende men over hem dat kan beprouven, die sal dairan verboiren telcke mael een buete van LX ponden swarten tegens den heer, ende een jaer sijn neeringe, ende gecorrigeert te worden alsoe dat behooren sal ten profyte van der stede.

Keuren van wijntappers.

135. Item [1]) omdat die wijntappers dikwils klaghtich komen voirt gerichte, dat sy niet betaelt en worden van haren wijn ofte gelagen, als wairby dat de stede dikwil sonder wijn staet, twelk dair komt tot hinder ende achterdeel van die voirsz. stede ende des gemeenen oirbair, soe is overdraghen by de heeren en by der stede, dat soe wie van nu voirtan wijn halen tot den wijntappers huysen oft haren gelagen sculdich blyven, sullen ten eersten vermaent worden van den waert ofte waerdinne, ende dan sculdich te wesen die wijn te betalen, ofte dairvoiren terstond te gysel te gaen, oft up sulcken recht als den excysers up den tapper heeft. Ende indien tusscen de wijntappers ende den wijnhaelders oft dranckers eenich gescil gebeurde, als van meerderen oft minderen, dair sullen de wijntappers eedlijnx wesen die eerste dagen nadat den wijn gehaelt sal wesen ende niet langer. Ende indien daer in dese punten eenighe duysterheyt geviele, dat houden

1) Op den kant staat met latere hand aangeteekend: „Naer ouder gewoonte mogen waerds en waerdinnen de betalinge van 'tverteerde in gelaegen eyschen thunder believen eenen uut het gezelschap die tverteert hebben, denwelken op dien eysch voor tgerechte wiert by den gerechte gecondemneert tgelagen ten vollen te betaelen, behoudens hem zijn recht tegens d'andere van tgezelschap te verhaelen, tgunt hy dan voor hunlieden hadde betaelt. Waervan de vonnissen te zien in de Registers alhier op 22 January 1530, 14 Juny 1550, 11 December 1555, 22 January 1557, January 1559, 28 Meye 1560, 12 December 1562."

die heeren ende stede voirsz. aen hair dat te verklaren. Ende soe wie contrarie dede, dat soude wesen up de boete van XXX scellingen tegens den heere, ende correctie van der stede, soo dicke en menichwerf dat geboeren sal.

Van tveer op Brouwershaven.

136. Op den III[en] in Augusto anno negentien [1]) es gewesen mit vonnis dat die veerman, die op Brouwershaven, sullen hebben tot alle ty leggende haer scepen int vlot, om die reesbaer man [2]) tgerieven, ende dat ant slik of an die kreek. Ende indien dair faute in valt, so sullen die reesbair luden mogen nemen scepen tot haer beliefte, om daermede gerijfft te wesen.

Van de schippers vrachten.

137. Up huyden den vierden in Augusto anno 1531 soe is gewesen mit sententie van burghmeesters ende scepens, soe wanneer als dat dair sijn binnen der stede van der Goedereede eenige koopluyden van harijnk, hetsy van Amsterdam ende van andere steden ofte plaetsen, so sullen dieselfde koopluyden gerijft werden van de poirteren derselver stede, ende dat om het loon na de ordonnantie van de stede. Indien datter geen poirteren en sijn, of die dat niet willen doen, soo sullen denselven koopluden gerijft werden van andre vreemde scipperen, tot proffijt van de koopluiden.

Hiervan noch den 26 *Augusti* 1564.

138. Burgmeesters, scepenen wysen voor recht tusscen die van Amsterdam ende onse schippers, nopende van ladinge van harijngh: Alsoe die van Amsterdam hier niet gelost en hebben, als dat onse scippers geprefereert sullen wesen den harink te laden ende te voeren voor alsulcken loon als de Amsterdammers den schipper van buiten geloift hebben; mits dat den koopman by eede affirmeren sal wat hy den schipper gelooft heeft, ende den schipper sal by eede affirmeren wat hy bedongen heeft; oft ten waire byaldien dat onse schippers mit secxwoorden te vrede wairen. Actum ut supra.

---

1) Op den kant met latere hand aangeteekend: „den 3 Augusti 1519 geordonneert, als naerder te sien int out Register van de Sententien enz. dier tijt gehouden."

2) Reizende man of reiziger?

Ordonnantie op bierstekers.

139. In den jare 1539 is gekoirt by bailliu, burgemeesters ende scepenen, rade deser stede, dat geen biervoerders van nu voirtan hem en vervordere eenigh bier op te slane hier binnen deser stede vau Goedereede, hy en zal eerst alvooren brengen goede declaratie van synen brouwer ofte brouwers, hoeveel biers ofte kuise, val van de bank of ander dobbel bieren, hoe men die noemen mach; ende dat by certificatie oft alsulk goet besceyt, waerby men denselven gelove geven sal. Welk besceyt den biervoerders sullen brengen in handen van den bailliu oft in handen van sijn stedehouwer in sijn absenti aleer hy eenigh bier roeren sal. Ende wie contrari hiervan dede, die soude daeran verbeuren een boete van LX pont swarte ende correctie deser stede, ten ware dat de stad den excijs verhuyrt hadde ende den excysenaer anders te vreden ware.

140. Soe is als noch geordonneert ende gekoirt, wanneer denselven biervoerders ditselfde besceyt an den bailliu of synen stedehouder oft excijnsenaer getoont sullen hebben, sullen denselven gehouden wesen datzelfde bier 't sevens te lossen ende op die kaye te slaene, ende dat van tonne tot tonne van den bailliu of synen stedehouder oft excysenaer getelt te warden, om also te bevinden of het bier ende hoirluyder besceyt, dat syluden gebrocht hebben van haren brouwers, dat hetselfde besceyt ende het getal van hoirluyder bier overeenkomen sal. Ende dat op een boete van X ponden swarte ende correctie van der stede.

141. Item soe wort geordonneert ende gekoirt, dat denselven biervoerders en sullen geen bier uytleveren, dit al gedaen sijnde, sy sullen hebben een briefkin van den excysenaer, wie dat bier van henluyden haelt ende hoe veel bier, mitsgaders dat denselven persoonen die dat bier halen, sullen den excysenaer betalen synen excijs, als syluiden het briefkin van den excysenaer ontfangen, ende dat op een boete van X ponden swarte ende correctie van der stede.

142. Item soe wert noch gekoirt ende geordoneert, dat alle biervoerders sullen sculdich wesen te komen rekenen by den excysenair, ende hem betalen van reyse tot reyse, aleer hy om eenich bier varen sal, ende dat op de boete van X pond swarte ende correctie van der stede.

143. Item sullen alle biervoerders ende bierslyters koemen doen haren eed in handen van den bailliu, burgemeesters ende scepens alle verhuyringe, ende alsdan by den burgemeester verklaren de zake van heurluder bieren, op een boete van X pont ende correctie deser stede.

144. Item sullen alle biervoerders hebben tot hoirluyder volle bier, sonder de stede daervan te geven enigen excijs, de derthiende tonne ende niet daironder.

145. Noch 31 October 1571 is overkomen en geordonneert by bailliu, burgemeesters, schepenen en rade der stede van der Goedereede, dat die biervoerders sullen gehouden sijn, te hebben in haer kelder, acht dagen voor sinte Cateryne geduyrende tot Lichtmisse, drye lasten moselaers ende een last kuysen. By gebreke van dien soe sullen den huyrmeesters of den poirters bier mogen halen tot haer belieften; welk alsdan eer uytgesleten sal werden, eer eenich bier, van den biervoirders alsdan gebrocht, uytgedaen by yemant sal werden, mits gebracht de kosten onder mijn heeren, om getaxeert te werden na behooren.

Ordonnantie van de draghers, gemaekt anno 1539.

146. Soe wie van nu voirtan wil dragen mit den pijnboom of mit zacken eenige turven, sal gehouden sijn eerst en alvoren te komen int gilde van sinte Cristoffel, ende betalen den deken van den gilde dat goint dat dair van ouden hairkomen toe staet, ende den oneffenen penningh sal altijt wesen tot proffijt van sinte Cristoffel. Ende so wanneer denselven dragers op heylige dagen eenigh bier of wijn opslaen, daer sullen sy dobbel loon of nemen; ende dat dobbel loon sal wesen tot proffijt van het gilde van sint Cristoffel, ende wie hierof contrarie dede, so menichmael alst hem overtuyght sal worden, die sal daeran verbeuren een boete van XXX scellingen Hollants ende correctie van der stede.

147. Item so wort geordonneert, dat van nu voirtan niemant geen bier dragen en sal, hy sal eerst synen eet doen in handen van den bailliu, ende dat oek in presentie van scepenen. Synen eet gedaen sijnde, sullen denselven geen bier by nachte [1]) uyt eenige kelders dragen, hy sal eerst en alvooren sculdich

1) Op den kant staat: Hier is na noch by gedaen *of by daghe.*

sijn te gane an den excysenaer, ende hebben van hem consent, ende dat op een boete van X pont zwarte, ende een jaer gebannen uyt der stede van der Goederrede ende lande Westvoorne. Ende sullen denzelven bierdragers komen alle verhuyringe, als den excijs omme der stede geroepen wort, op de kamer, ende sullen hoiren eet als dan vernieuwet warden by den bailliu of synen stedehouder, op verboirte als voren.

Ordonnantie over de weesen ende weeskamer deser stede Goedereede.

148. (I.) Bailliu, burgmeesters, scepenen ende raede der stede van der Goederee hebben, by consente van den oulden ende nieuwe gerechte, gekoren, geordonneert ende gesloten, dat men by de voors. raede kiesen sal drye goede mannen, tsy van den burgmeesters, scepenen ende raden, oft anderen diet den kiesers beliefven sal, elkx gegoet wesende tot honderd leeuwen toe, ende oult wesende twee en dertich jaren of daerenboven, ende ook drye jaer achtereen poirter geweest hebbende. Die welcke drie mannen weesmeesters wesen sullen van allen onse medepoorters ende poorterssen weeskinderen ende heuren goeden.

149. (II.) Item up den Jaersdach so sal die voorsz. raede kiesen een goet man, gequalificeert ende gegoet als vooren, ende die goede man zal dat jaer mit die twee oudste andere weesmeesters van den voorgaenden jaere dienen. Ende voirts zal van jare tot jaere also gebeuren, behoudelijk datter niemant gekoren en zal worden, hy en heeft een jaer gheweest sonder weesmeester te wesen.

150 (III.) Item up denselven dach als dese weesmeesters ghekoren sijn, soo sal men hem eeden by den gherechte aldus: Dat sweer ik, weesmeester te wesen, allen den weeskinderen goeden alst my aengebrocht wort, in geschrifte te nemen, om die op te scryven ende te doen bewaren ende regieren na mijn beste wetenscip, tot den kinderen oirboir ende prouffijt, ende dat also hantieren alle jaere sonder aflaten; ende dat trauwelijcke te bewaeren sonder eenigh prouffijt, gunst, gelt ofte nut van de weeskinderen of van yemant anders van den kinderen goeden daeraf te nemen. Also moet my God helpen ende alle heylighen.

160. (IV.) Item waert dat eenige van onse poorteren oft poorterssen oflyvich wierden ende weeskinderen achterlieten,

daerof zal die vader of moeder die levende blijft, mit twee die naeste magen van de dooden, zo verre die weesmeesters mit redenen duncken die nut en bequaem te wesen omme hun eygen goeden te regieren, indien sy die magen krygen konnen, ende indien die naeste magen niet nut ende bequaem en sijn, ten advyse als vooren, zoo zullen de naeste daeraen ten advyse voors. kommen voor tscependom deser stede binnen ses weken naerdat die vader of moeder aflivich es geworden, ofte indien daer redene dient omme langer tijt te gunnen tot discretie van weesmeesters, tot zulcke tyde als die weesmeesters ordonneren sullen bequamelijk. Ende en konnen sy de magen niet krygen, soo sullen sy selver kommen ende begeeren voochden te hebben van den kinderen, ende dit al op de boete van drye pont Hollants. Ende voort alsoomenige weke als sijt over die ses weken oft anderen geordineerden tijt lieten staen, alsoomenige drye pont Hollands te verbeuren. Ende waert dat vadere ende moedere beyde binnen die ses weken aflijfvich worden, soo soulde dan van die naeste van den magen, van elcker syde een, kommen voor tscependom binnen ses weken ofte geordonneerden tijt van den weesmeesteren, indien daer eenige by hemluyden geordonneert es, naerdat die vader ofte moeder aflyvich sijn geworden, ende begeeren voochden te hebben, elkx op die boete voorsz., alle welke boeten gaen sullen d'een helft an mijn genaden heere, ende d'ander helft an den weesmeesters.

161. (V.) Item oft gebeurde dat vader of moeder die, by consente van den weesmeesteren, vrienden ende magen ende voochden van denselven kinderen, eenigh uytkoop deden van den achtergelaten goeden van den eersten overleden, ende in dienzelven uytkoop bevoorwaerdet worde, dat die vader ofte moeder lankxt levende anname tot haeren laste die weesen die van den eersten aflyvigen achter mogen blijfven, te onderhouden ten mondigen dage [1]) in kost ende kleederen, so sullen alle die goeden van den lankxlevenden daermede belast blyven, soo langhe en ter tijt en wyle toe dat die weeskinderen hairen mondigen dagen hebben, alwaert ook al dat die lankxlevende, tware vadere of moedere, storfve aleer dat kint ofte kinderen tot haren mondigen dage gekommen waeren.

---

1) Op den kant staat: Nota: twerden gerekent deese mondige dagen, voor de zonen op 20 jaeren; ende voor de dochters op 18 jaeren.

162. (VI.) Item so sullen dan die voochden die by den scepenen gezet zullen worden, kommen binnen vier weken daernaer dat sy gekoren sijn, voor die weesmeesters, ende hem overgeven in gescrifte alle die goeden die de kinderen hebben, ende sijnder eenige verderfflyke of tilhave, die nutter te gelde gemaeckt zijn dan alsoo gebleven, die sal men, by rade der weesmeesters ende der kinderen magen, te gelde maken, ende mitten selven gelde zal men betalen die sculden die zy sculdich zijn. Ende wes dan daer overblijft, tzy gelt, erve ofte huysinge, of wat goet datter es, daer zullen die vooghden handelinge af hebben, onder behoorlyke cautie als sy stellen zullen, als hiernaer volget, ende dat employeren, by advyse van den weesmeesters, totten kinderen meesten oirboir ende proffijt, ende om dien minsten koste, als men naest raken ende maken kan. Des sullen diezelfde voochden van alle die verkoopinghen, betalinghen, ende waer die penningen en goeden sijn, verklaringhe bringen in der weeskinderen bouk, binnen den tijt van vier weken na die verkoopinghe dier gedaen sal wesen, ende dat op die boete van elk voocht te verbeuren drye ponden Hollants, tot alle weken als sy verlaten nae die voors. vier weken te volbrengen tgunt dat voorsz. es.

163. (VII.) Item so wes die kinderen overloopt boven die sculden, daeraf zullen die voochden gehoulden wesen borghe suffisante tweedubbelt te stellen den weesmeesters voorsz., soodat die kinderen bewaert mogen wesen. Oft anders soo zullen die kinderen, gekomen wesende tot heuren mondigen jaeren, huer scade mogen verhalen an heur voochden. Ende indien die bevonden worden niet solvent te wesen, aen den weesmeesters van den jaere dat men die borge behoorde te eyschen.

164. (VIII). Item soe zullen die voochden alle jaere, tusschen Jaersdach ende Lichtmisse, onvermaent kommen voor de weesmeesters mit die erfvoochden, omme rekeninge te doen van den weeskinderen goeden; ten ware of hem uyt redelijcke oorzake eer vermaent worde ende beteykent haer rekeninge te doen binnen zekeren bequamen tijt. Ende zo wie zijn rekeninge niet en dede als voors. staet, die sal teynde die tijt ingheleyt worden ende blyven inliggen te gysele, ter tijt toe dat hy sijn rekeninge begeert ende bereyt es te doene. Ende waert dat hy hierenboven uytginge, dat waer

op die boete van drye ponden Hollants, also dicke als hy daeraf bekoirt ende betuyght worde by twee wettige poorters ofte scepenen; ende dat zal staen tot discretie van burgemeesters ende scepenen.

165 (IX.) Item so sal dit aldus onder tscependom ende weesmeesters staen, ter tijt toe dat die weeskinderen oult sijn twintigh jaeren, ten waere dat die scepenen ende die weesmeesters, by goetduncken des oulde gerechte ende der vier vierendeelen van de kinderen magen, als men die naeste raken ende vinden kan binnen dese stede ende vryheyt van dien, nut dochte te wesen dat men die kinderen liet begaen mitten goeden. Anders en zullen die kinderen geen macht hebben te verkoopen, te verlyen, te verbeuren, te verspelen, te verbonnen, noch in geenderhande wijs hem daeraf te vervreemden, voordat die kinderen twintigh jaren oult zijn, behoudelijk onsen genadigen heere sijn recht.

166. (X). Voort waer dat die kinderen binnen den twintigh jaeren voorsz. eenige beloftenisse deden ofte sculden maekten mit briefven oft sonder brieven, buyten den scependom ende weesmeesters, die sculden ofte beloftenisse en soulde geen stad houlden noch van geender waerden wesen, noch men zoulder geen betalinge of recht af doen als die twintich jaeren ommegekomen waeren, ten waere dat die weese, als wesende nut tot regimente van sijn goeden, daertoe eer by burgmeesters, scepenen ende weesmeesters gelaeten ware.

167. (XI). Item waerdt dat yemant van onsen poorters ofte poorterssen storfve, die weeskinderen achterlieten die tot haeren jaere gekommen waere, ende die nochtans niet vroet genouch en waren haer goet te regieren, die zoulde men, by anbringen van haeren vrienden ende magen ende consent der rade van der stede ende weesmeesters, in der weeskinderen bouk zetten, gelijk die weeskinderen.

168. (XII). Voort zoo wie van onsen poorteren ende poorterssen, man ofte vrauwe, hem qualyke oft bonnelijcke regierde ende sijn goet onnuttelyke weghbrochte, ende die vrienden ende magen dat den scepenen ende weesmeesters anbrochte, die man oft die vrauwe zoude men der stede kint maken, ende haer goet zetten in der weeskinderen bouk, gelijk die weeskinderen.

169. (XIII). Voort waerd zake dat yemant van onsen onderzaten ofte wie sy waren, eenich van den weesmeesters, by die

van den rade van der stede totten voorsz. zaken gekoren sijn, mesdede, het ware mit woorden oft mit wercken, die sal misdoen ende gecorrigeert worden, gelijk of hy tgerechte misdaen ofte miszeyt hadde. Ende sal die misdadige gecorrigeert worden zulkx datter een ander exempel an nemen mach.

170. (XIV). Ende waert dat die weesmeesters in eenich van den artikelen voorsz. eenigen van den scependom tot eenigen tyde te doen hadden of behoufden, soo zullen die scepenen verbonden wesen hemluyden te raden, hulp en bystand te doen van allen des sy van den weeskinderen wege te doen sullen hebben mogen.

171. (XV). Item soo zullen de weesmeesters een bouk hebben, daer men alle die weeskinderen goeden in bescryven sal, ende soo wes daerinne gescreven ende gezet sal worden, dat sal wesen by eenen goeden clerc, die by oulde ende nieuwe gerechte daertoe geordonneert sal worden. Ende die en sal daer niet in zetten noch inscryven, dan in presentie van twee weesmeesters. Ende van dier kennisse zal men recht doen, gelijckerwijs oft van scepenenbriefven of van wetsculden.

172. (XVI). Item dat loon van den weesmeesters ende van haren clerc ende van haeren bode sal wesen dat eerste jaer ter discrete van den gerechte, om te besien wat arbeyt dat daerinne gelegen es.

173. (XVII). Voort allen dengenen die weeskinderen houden, ende eenige penningen ofte goeden van den kinderen onder hebben, ende die kinderen niet en houlden so redelijk es naer goetduncken van den weesmeesters ende naer inhout des registers, ende naer die tijt van der opzegginge omme gekommen es, so zal men den persoon of persoonen voor den weesmeesters ontbieden, ende manen hem om die goeden te hebben. Eyst sake dat men die penningen niet op en leyt binnen een maent daeraen, soo zal men haer goet te koopen bieden den eersten sondach daer naestvolgende om gereet gelt, ende sullen nochtans der kinderen houdinge betalen totter tijt toe dat sy die gelden opgeleyt ende betaelt sullen hebben.

174. (XVIII). Voort soo wie gelden van den weeskinderen onder hebben, ende naerdat sy vermaent sijn van den weesmeesters, die penningen niet op en leyden binnen eender maent, soo zal men binnen veerthien genachten daeraen haer goet verkoopen om reet gelt.

174. (XIX). Voort soo wanneer eenich weeskint alsoo-

lange uytlandigh geweest es, dat de laetste zekere kennisse, daeraf gekomen, geleden es over sestien jaeren, soo sal men by de stede, indien die erfgenamen verzouken, dat kint doen zoucken tot synen kosten totter laetster plaetse daer tkint geweest es ende daer kennisse af es, om te brijngen seker betooch van tkints leven of van sijnder doot.

175. (XX). Of dat van tskinds leven geen certaine kennisse en waere, alsdan sullen die erfgenamen van den kinde alle des kints goeden mogen deelen, na den rechten van desen stede. Behoudelijk dat sy ende elk van hen, naer advenant van den goeden die elkx opboeren sal, dieselfde wel verborgen sal, ende vaste zekerheyt doen van denselven goede die sy opboeren, hetsy op lande, an zekere renten of op huysen, daer den weesmeesters mede te vreden sullen wesen. Ende die goeden die d'erfgenamen aldus opboeren van den uytlandigen weeskinderen, indien tweeskint of zijn wettige hoor weder te lande quame, sullen sy wederom geven mit die opgeboerde renten, vruchten of huyre van den huysen, ten uyterste penningh toe, of men salt terstont verhalen an den goeden die ten onderpande gestelt sijn ende an den borgen, sonder eenich langer vertrek.

176. (XXI.) Item ofte gebeurde dat eenich poorter ofte poortersse deser stede aflivigh wierde, achterlatende kint ofte kinderen, ende soo luttel goets, dat die weese ofte weesen naer goetduncken van den weesmeesters, burgmeesteren ende scepenen niet en soulde van den vruchten van dien onderhoulden moghen worden, ende dat diezelfde weese ofte weesen diet goet ankomt, sijn kost niet en kan winnen, so zullen burgmeesteren ende scepenen diezelfde weese ofte weesen openbaerlijk besteden onderhoulden te worden van eten, drincken, kleeren ende schoen, ende van sijn nootdurticheyt, voor der weese oft weesen goet, ende diegene die zulkx eenich weese anneempt, die sal gehoulden wesen tselfde te laten registreren in tvoors. weesbouk, binnen achte dagen dat hy die weese angenomen heeft te onderhouden. Of indien hy des in gebreke es, sal elcke weke die verloopen sal naer die acht dagen voorsz., verbueren drye ponden Hollands, die eene helft jegens die heere, ende de andere helft jegens die weesmeesters, ter tijt toe dat hy die registreringe sal hebben doen doen ten weesboucke voorsz., ten waere dattet gebrek quaeme deur den weesmeesters ofte weesmeester ofte hueren clerck.

177. (XXII.) Item oft gebuerde dat die weese geen ofte weynich goeden hadden, en de vader ofte moeder die aennamen, by burghmeester, scepenen ende weesmeesters, te houlden tot hare mondige daghen voer heur goet, diezelfde vader ofte moeder sal ongehoulden wesen eenige borghe te stellen ofte die goeden an te brijngen ofte doen registreren. Ende indient gebeurde dat vader ende moeder doot waeren, ende een varder in graet den kinderen aenname als vooren, die sal mede ongehoulden wesen te doen tgunt dat vader ofte moeder ongehoulden soulde wesen te doen, indien eenighe van hemluyden zulcke weesen, als vooren gemencioneert, angenomen hadde.

De ordonnancie van den clerc van den weeskamer.

178. (XXIII.) Eerst so sal hy dienen den weesmeesters als sy in de kamer sijn, ende niemant anders, ende waert zake dat hem die weesmeesters tot eenigher plaetse senden wilden om yet te doen, den weeskinderen angaende, daer sal hy altijt bereyt wesen dat de doen.

179. (XXIV.) Item al waert oik dat die weesmeesters tot eenige tijt te doen hadden, ende sy in den kamere niet.....

Dusdanigh geschrifte van ordonnantie van den weeskamere der stede Goederee bevonden in de secretarie derzelver stede, scheen tachterste blat afgescheurt, ende was daeraen hangende deurgesteken bezegelt een francynen brief van inhout aldus:

Wy burgemeesters, schepenen ende raede der stede van Goedereede, doen kont eenen ygelijcken, certificeren mit kennisse der waerheyt, allen dengenen desen gethoent ende geexhibeert sal werden, dat de ordonnantie gemaekt ende geordonneert opt onderhout van den weesen ende weeskinderen goederen, daer dese onse certificatie es duergeannexeert, es bevonden in onse secretarie des stede voors, ende es oeck by kennise van eenige van den onsen gescreven by eenen secretaris, genaempt Jan Jansz. van der Haer. Maer en es ons niet kenlijk, dat dezelve in XXV oft XXX jaeren in alle syne puncten ende articlen es geobserveert ende onderhouden. Ende dat by verminderingh ende declinatie der stede voornoemd, ende oek datter in langen tyden voor ons niet en sijn ghemoveert questien oft geschillen die weesen aengaende, oft ook gehoort eenige klachte. Ende verklaren ook van anders geen ordonnantie te weten opt stuk van den weesen gemaekt, anders dan noch een artikel der keuren derselver stede (§ 94) es roerende

vant goet des weeskinderen op behoorlyken inventaris aen te brengen, jaerlijkx rekeninge, bewijs et reliqua te doen. Aldus dat wy ons anders nergens na en weten te reguleren dan na dese ende advijs ende consultatie van rechtsgeleerde. Ende want men schuldich es in allen getuygh der waerheyt te geven, bysonder des verzocht sijnde, als wy nu sijn, des toirkonden hebben wy stedezegel dat wy dagelijkx sijn gebruyckende ter zaecken geaccomodeert, hieronder aengehangen den 5en April XVc tachtich. (onderstaende) By my als gesubstitueert van den secretaris, zijnde onderteykent: Cor. Klerck.

Onder aen denzelven voorsz. brieve hingh aen een dubbelen francynen steert (door den voorsz. geschrifte aen den rugghe deurghesteken zijnde) tvoornoemde stede kleyn zegel in groenen wasse.

Naer overzien desen tegens dien geschrifte en brieve als voorsz. bevonden dit daermede overeen te komen den 19en Junius 1649, by my secretaris deser stede voornoemt. L. de Zutter 1649.

Ordonnantie van den afslaghe, ghemaekt by bailliu, burgemeesters en schepenen, Xen Octobris 1552.

180. Soo wat vischkooper, hetsy van binnen oft van buyten, eenigen visch ten afslaghe mijnde, ende dezelfde somme gezet wert ter tafele van den schryver oft den inner van de visch, sal denselven koopman oft koopluyden sculdich wesen te koomen by den schryver oft den inner, aleer hy sijn schip oft schepen uyt der haven oft uyt der vryheyt der stede sal voeren, ende mit hem rekenen ende betalen, oft hem te vreden stellen van alsooveel als hy ter tafelen gesommeert staet. Ende indien denselven viskooper oft viskoopers hieraf in gebreke gevonden werden, ende den schryver op hem of henluyden klachtigh waere, soude mogen de zeylen van den wederhoorigen ende quade betaelders van de mast doen halen by den diender van de bailliu, ter tijt en wylen toe dat syluyden den schryver oft den inner betaelt sullen hebben. Ende sullen daerenboven den diender betalen voor de executie twee schellingen grooten Vlaems, ende noch verbeuren tegens den heere een boete van thien pont swarte ende correctie van de stede. Ende deselfde boeten van stonden aen af te nemen, ende daervoor te gysel gaen; ende dieselfde visch sal wederom afgeslagen werden. Gelt hy min, die schade sal komen op den wederhoorigen; gelt hy meer, salt sijn proffijt zijn.

Ander ordonnantie.

181. Gheordonneert by den bailliu, burgemeesters ende scepenen, rade deser stede van der Goedereede, achtervolgende seker privilegie daervan wesende, so wie dat binnen der stede ende vryheyt van der Goedereede ende den geheelen lande van Voorne, hetsy geestelijk of waerlijk, dobbelt, kaertspel oft eeniger spel speelt om gelt, oik hoe dat oik genaemt sy, uytgezeyt kaetsen, worstelen [1]) (by dage ende niet by nachte), ende den bal mit der kolven te slaen buyten der vesten van de stede, ende scieten mit den boghe, die sal verboren, alsoo dicke en menichwerven als hy dat dede, drye ponden Hollants. Dese boeten sullen wesen by nachte twee scatte. Ende soo wie in huys liete dobbelen ofte eenigh verboden spel liete spelen als voorscreven is, dat wair op dieselve boete, de waerlijcke persoonen te komen aen den waerlijcken heeren ende die boeten van de geestelyken persoonen te komen aen den geestelyken heere.

182. Item alsoo men bevint dagelijkx groot gebrek onder den gemeenen volcke, hetsy geestelijk ofte waerlijk, van achterklap, waerby menich man oft vrouwe hoir goeden naem ofte faem of hoirluder eere by benomen wort, soo is geordonneert by denselven heeren, als die van nu voirtaen achterklap doen van persoonen onbefaemt, waerby denselven persoonen daer sijt af zegghen, souden verliesen hoirluden eere ende goede name, datselve sal men corrigeren na ghelegentheyt van der zaeke.

183. Item soo is geordonneert ende overgedraghen by denselven heeren, alsoo men bevint dat daer groot gebrek valt onder mannen ende vrouwen, ende byzonder van den jonghen van X, XII of XV jaeren, als van ondorpelyken woorden ende leelyken te spreken, als te weten vloecken, evelen, als sint Jansplagen, ende den name Gods onnuttelijcken in den mont nemen, daerby te sweeren ende by syner gebenedyde moeder ende allen heyligen, ende voorts anderen onbehoorlyke woirden, die niet en behooren gesprocken te worden, soo wie dat men bevint van denzelven gedaen te hebben, sal dairan verboren, hy sy man ofte vrouwe, ende den jonghen

1) Waarschijnlijk het van elders bekende *werp-* of *worptafelen*.

als van hair outheyt vooren verhaelt, telcke reyse een boete van twee ponden swarte, ende den jonghen onder XV jaren het wairde heylige sacrement een toortse, telcken reyse als men dat over hemluden proven kan.

184. Voort soo is geordonneert by den geestelijcken ende weerlijcken heere, dat niemant hem en vervordere, wie dat hy zy, geestelijcke of weerlijcke persoonen, te gaen klappen binnen der kercke onder die hooghmisse oft onder die vespere, op elcke reys te verbeuren een boete van ses grooten Vlaems.

185. Item soo is noch geordonneert by der stede, soo wie dat van nu voirtan dat eerwaerdige heylige sacrament niet en bewijst eere ende reverenty, hetsy in der kercken, hetsy op straten te vallen op haer knien, soo wair dat h. sacrement voirby passeeren sal, die sal dairvooren gehouden wesen den eersten donderdagh te hooren die misse die men singet alle donderdaghe ter eeren van het h. sacrament, op sijn knien mit een berrende waskaersse in sijn hant, tot exempel van een ander, hetsy man of vrouwe ende hoirluyder kinderen die boven acht jaeren sijn. Soo wie dairaf in gebreke waire dese penitenty te doen, die sal verboren tegens den officier van der stede een boete van drye pont swarte, ende te geven dat h. sacrament een paer toortsen oft twee schellingen dairvoren, van stonden aen af te nemen.

Ordonnantie tot bewaringhe van de pricken in de grachten.

186. Alzoo dair gekomen is tot onser kennisse, datter dagelijkx gestikt wort mit den ellegaer, ende mit den hoepnetten uijtgegaen wort te visschen in die graften hierontrent deser stede, dair die vissers dagelijkx hair aes van pricken in hanghen, om alsoo levendigh te houden, waerby sy hairluider broot mede moeten winnen, ende datselfde aes deur dat sticken van den ellegaer ende den hoipnetten gedoot ende bedorven wort, soo is geordonneert bij bailliu ende die van den gerechte deser stede, soo wie bevonden wort van nu voortaen in deselfde graeften liggende binnen der vryheyt deser stede (als te weten buten noch vijftich ruen), die sal dairaen verboren tegens den bailliu van wegen K. M., out wesende boven syne XVI jaeren, een boete van LX ponden swarte ende correctie deser stede. Ende soo wie bevonden wert onder sijn XVI jaeren, sullen werden gegeeselt op de merkt deser stede an een stake, tot exempel van allen anderen. Ende

soo wie bevonden wert hem te onderwinden te komen aen de korven dair die pricken in sijn, dieselfde op te halen ende te schudden, oft eenige handtastinghe dairan te doen, waerby dat hetselfde aes soude mogen bedorven werden, anders dan den eygenaer van dien, ende dat op de boete voors. Ende soo wie bevonden wert hetselfde delict gedaen te hebben by nachte, dat waer op dobbel boete, ende gecorrigeert te werden na gelegentheyt der saken.

Verbot van onbehoorlijcken ommegangh oft conversatie der priesteren ende andere mannen met eenighe vrouwluyden.

187. Alsoo men bevint dat binnen deser stede van der Goedereede eenighe persoonen sijn, als priesters, mannen, vrouwen, geecht ende ongeecht, die dagelijkx bruyken onbehoorlyke conversatie, soodat allen menschen openbaer is, welk men niet sculdich is te gehenghen, waerby dat die van de stede beduchtende sijn te vallen in den toorne Gods, ende omme hierinne te versien, sooverre alst mogelijk es, soo es geordonneert by mijn heere den provisoor van Voorne, uyt den naem van mijn heer van Uytrecht, ende die van den gerechte, dat alle priesters die eenighe suspecte jonghwyven hebben ofte vrouwen daer sy dagelijkx mede converseren, ende voirt andere mannen of vrouwen, geecht ofte ongeecht, binnen drye dagen na dese publicatie van een scheyden en blyven gescheyden, ende hunluden wachten voirtan, hetsy by daghe ofte by nachte, tsy in eten ende in drijncken, maelkandren sprekende up die straten of in eenige huysen, of andere loose vonden die syluden daerop souden mogen versieren. Ende wie hierinne bevonden wert, sal de eerste reyse verbeuren elk persoon een boete van drye hondert carolus guldens, ende voor de andere reyse een boete van ses hondert guldens, voor die derde reyse die waerlyke persoonen gebannen te wesen uyt der stede ende vryheyt van der Goederee ende uyt den geheelen lande van Voorne, ende de priesters op de pene van gepriveert te werden van haerder misse, tot den tijt van een half jaer, ende de penningen die sy souden ontfangen van haerder beneficien van den halven jare, na beloop des tijts sullen ontfangen worden by hare collatoren om die by henluiden gedistribueert te worden in aelmoessen, daert denselven collatoren haren goeden raet gedragen sal. Ende

die geen beneficien ofte proevens hebben, die sullen niet ontfangen noch betaelt werden van eenighe gilden, kercke of h. geest, gasthuysen oft andre persoonen, maer sullen die penningen blyven onder dengenen die se sculdich sijn, om die by hemluiden gedistribueert te werden in aelmissen, daer tharen goeden raet bedragen sal. Ende die boeten te gaen onder die heeren daer die persoonen onder staen.

Geordonneert op twegen vant koorn en meel van den mole ter wage.

188. Eerstelijk geordineert dat een ygelijcken sal mogen gaen ter molen daer hy best gerijft wort, mits dat een ygelijk zal gehouden wesen in die wage te komen, aldaer hy gehouden is te sacremente te gaen. [1])

Van tselve voorts geordonneert.

189. Item den meulders die de molens huyren tsy der stede oft Oudorp, die sal gehouden wesen te brengen en setten ten huyse van den waeghmeester van elkx een soorte meels, tsy terwe, rogge etc., tot voldoeninge der waeghmeester. Ende sal den waeghmeester gehouden sijn een ygelijk sijn koorn te wegen, eert ter molen gaet. Ende sal een ygelijk ook gehouden wesen sijn meel wederom te brengen in de wage, aleer hy tselve thuys draeght, om alsoo by den waeghmeester het voors. meel wederom gewoogen te worden. Ende indien dat by den waeghmeester bevonden wert, tsy meer of min te hebben dan den rechter meulder, dat sal alsdan by den waeghmeester werden gesupplieert oft gemindert werden; mits dat den meulenaar altoos sal hebben ende genieten naer alle oude gewoonte twee ponden voor 't stuyven. Ende soo wie contrarie dees ordonnantie bevonden wert te doene, dat sal wesen op een boete van X schellingen ende correctie, d'een helft den officier, d'ander helft de stede, soo wie bevonden wert in gebreke, soowel den molenaer als den waeghmeester.

190. Ende een ygelijk sal geven ende betalen van een zak hert kooren te wegen, tsy terwe, rogge etc., de somma van XII myten Vlaems, de achtendeelen, mudden na advenant.

---

1) Op den kant is aangeteekend: Hiervan te sien int out register der sententien op den 11 December 1559.

191. Item noch soo is gekeurt ende geordonneert, dat den molenaer niemant eenich koren sal mogen verkoopen, tsy meel of anders, dan dat eerst gewoogen sal werden in de waegh, om den waeghmeester tsyne dairvan te geven.

192. Den waeghmeester is gehouden te sitten om te wegen van IX uyren tot X uyren voormiddaeghs, ende van twee uyren tot drye uyren namiddagh. Ende is gehouden eet te doen in handen van den bailliu, om die gemeente ende den molenaer in rechtszaecken te beschermen ende een yder tsyne te geven.

Verbot de watervaten, voor de deuren geordonneert, te breken, weghwerpen of uytgieten.

193. Alsoo daer sekere klachte gekomen es aen bailliu, burgmeesters, scepens ende raide der stede van der Goedereede, hoe datter eenige ingesetene ende jonge luyden hemluyden vervorderen by nachte te loopen lankx der straten, ende huerluyder petulanschap thoonende om het water uyttegieten, twelk voor de deure geordonneert es te staene tot preservatie van de voors. stede, ende dairenboven hemluyden belieft te hebben, de tobben, halfvaten ende andere vaten waterhoudende in stukx te smyten, ende naer maelkanders lijf te werpen, ende oik wech te nemen; ende om hetselfde te remedieren, soo es geordonneert ende gestatueert, ordonneren en statueren by desen, soo wie van nu voirtaen bevonden wert alzulkx te doene, dat sal wesen up een boete van LX ponden swerten ende correctie, het een derdendeel dén aenbrenger, het ander dordendeel de stede, ende het derdendeel den officier. Ende sal daerenboven gegeeselt werden rontsomme der stede, tot een exempel van allen anderen. Actum den 5en April anno XV c LX stilo communi.

Opt baekenen de haven.

194. Den bakeman sal gehouden sijn dagelijkx aftegaen, ende bakenen de kille wel af mit XII of XIII bolbakens, ende tusscen elk bolbaken twee goede lat-rijs-bakens, waerby de schepen haer mogen vuegen uyt en in zeylen, soe dat behoirt; ende het uyterste baken zijnde met een goede kap raven [1]),

---

1) In het H.S. zijn de twee laatste woorden aaneengeschreven.

mit een boem van een tonne oft mande boven daeraen als behoort, ende beneden een duyge overdwers spijckereren van vier voet, dit al tot discretie van mijn heeren voldoeninge.

Noch van tbakenen.

195. Op huyden den XXI July anno XV^c LXII soo es geordoneert ende gestatueert, ordoneren ende statueren mits desen by ordonnantie van bailliu, burgmeesters, scepenen ende raede der stede van der Goedereede, als dat den bakenaer ghehouden sal wesen te bakenen van het gat achteruyt tot den plas toe, ende op elk ende van de slake een goet bolbaken, ende op de steert van de slake een houte boy, die de stad selve leveren sal Noch soe sal hy gehouden wesen te bakenen van de slake af tot het gaetken toe, ende sal de bakens zetten op het oestlant, mit vier bolbakens op de hoecken, daer se meest van doene sijn. Noch soe sal hy gehouden wesen te baknen van de kille af uyt den gaetken toe. Waeraf hy de bakens setten sal op tzuytlant, van der stede af een groote booghscote wege van den dam. Ende op het ende van den dam sal hy zetten een bolbaken, ende baknen soe voirts aent noirdelant mit bolbakens op de hoecken, aldaert van noode es. Noch sal den bakenaer gehouden wesen de tonnen te leggen ende op te halen, dair tvan noode es. Ende alst in de vorst es, op te halen tot vermaninge van mijn heeren.

196. Item offer yemant eenige bakens opplokte ofte alwillens oft anders ommezeylde, oft dair met schuyten of schepen aenmeerde, dat zal wesen op de boete van III pont zwarten, ende de voirs. bakens te betalen.

Loon eens jaers, ingaende 1 *Augusti anno* 62.

197. Buys of boot ten harijngh varende, elkx een kinneken harijnghx.

Een boot te dogghe of hoecke te vaeren langhe reyse, een kinneken visch.

De hoeckvaerders of botluyden, elkx VIII grooten, binnelantsvaerders en drooge schepen, elkx VIII grooten, een buytenman, van tonnegelt ende bakengelt IIII grooten. Item offer yemant onwilligh waer te betalen dese voors. ordonnantie, die sullen gegyselt worden op het tselfde te voldoen.

Ordonnantien, *gemaekt* 5 *July* 1564.

198. Soe es geordonneert ende gestatueert by ordonnantien van bailliu, burgmeesters, schepenen ende raede der stede van Goedereede, als dat een ygelijk sal mogen verkoopen tot synen believe magere vee, als scapen, koeyen, paerden ende anders niet, dewelcke voors. goeden sullen alhier binnen der stad afgescheept werden, ende dat op een boete van X ponden swarten, alsoe kooper als verkooper.

199. Item wort geordoneert, dat hem niemant en vervorde, wie hy sy van buyten of van binnen, eenighe zeugen langhx der straten te laten gaen, ende dat op de boete van vijf ponden swarten. Welverstaende dat nae acht daegen eenige zuegen langhs der stede gaet, sal se den officier ofte sijn dienaers mogen aenvaerden en houden, tot der tijt toe dat de voirsz. boete, met den onkosten daerom gedaen, vol en al betaelt sal wesen.

200. Noch dat hem niemant en vervordere eenige verckens langhs de stede te loopen laten ongerijnget, op een boete van III ponden swarten.

201. Noch soe wort geordineert by bailliu, burgmeesters, schepenen, raede der voorsz. stede, dat hem niemant van onsen poorteren oft lantzaet en vervordere eenige goeden aen de steenkreke of dijcken oft strangen te lossen oft laden, anders dan binnen onse stede van der Goedereede. Maer oft gebeurde bij nootzaeke van water, sullen mogen lossen, ende dat by consent van den officier oft burgmeesters, halende paspoort, ende mits betalende de domeynen van de stede in aller manieren of sy binnen der stede gelost hadde. Wie contrarie doet, sal wesen op een boete van X ponden swarte. Actum ut supra.

202. Noch is geordonneert ende gestatueert by ordonnantie van bailliu, burghmeesters, scepenen en raide der stede van der Goedereede, dat een ygelijcke lantzate, wie hy zy, schuldich wesen sal alhier ter Goedereede ter merct te brengen vette schapen, lammeren, varcken, gansen, eyeren, hoenderen, botere, kaese, etc. welcke merctdagh die lantluyden alle daeghe houden mogen, op welcke merktdagen die poirters tallen uyren sullen mogen koopen haer gerijf, ende die voorkoopers ende buyteluyden en sullen die voorsz. victaelje niet mogen koopen voor XI uyren op de middagh. Altijt dat den

burgers en poorters tot haerder belieften tot allen tyden sullen part en deel hebben, sonder eenigh weygeren. Ende indien die lantluyden die voorsz. goeden tot haren wille niet en konnen verkoopen, sullen daermede mogen elders reysen daert hem believen sal, behoudelijk dat deselve binnen der Goedereede afgescheept sullen werden ende nergens anders, ende dit al op een boete van XV ponden swarten, alsoewel kooper als verkooper, ende tgoet verbeurt, oock alsoewel den schipper als voor degene die datselve goet buyten der stede ofschepen sullen.

Es dees voors. ordonantien wederom vernieuwt ende gepubliceert, den III[en] Novembris anno XV[c] een en tzeventich (was onderteykent) Cor. Klerck.

Dees voors. ordonantien sijn wederom by bailliu, burgmeesters, schepenen vernienwt ende vercontinueert by provisie te observeren, totdat anders by de voors. heeren geordoneert sal werden. Actum desen XXIIII[en] April XV[c] zevenentnegentigh.

Articulen, geaccordeert ende geordineert by bailliu, burgmeesters, schepenen ende raede der stede van der Goedereede, ende ook den ouden wethouders. Actum den VIII[en] Octobris XV[c] tzeventich.

203. Gheordonneert ende geaccordeert, dat alle dengeenen die arven hebben liggende aen tkerkhof, dat se dezelve arven gehouden sijn af te muyren tusschen dit en sinte Caterynen eerstkomende. Wat steen is geweest, sal men met steen metselen, ende wat hout geweest is, sal men moghen wederom met hout afthuynen, ende dat op een boete van XX pond zwarten, d'helft te imployeren tot behouf van de h. kercke, ende dander helft tot behouf van den officier.

204. Item dat men geen seepsop meer uytgieten en sal opt kerkhof, op een boete van III pond swarten, dier by den officier ofte sijn dienaer bevonden wort tselve te doen, telcke reyse.

205. Geaccordeert dat Aerjaen Tíjsd. gehouden is te stoppen het gootgad, responderende opt kerkhof, ende dat tusschen dit ende acht dagen, op een boete van X pont swarten, de een helft altijt te imployeren als vooren.

206. Item es noch geaccordeert, als dat allen dengenen die eenighe huysen afgebroken hebben, binnen vijf of ses

jaren herwaerts, oik die ledige arven hebben liggende aen de strate, dat sy gehouden sijn deselve af te tuynen; wat steen geweest is, mit eenen steenen muyr, ende wat hout geweest is, mogen sy wederom met hout optimmeren, altijt zeven voeten hoogte, te weten binnen de Cateryne-strate, ende voort geheel aen de noortzyde, ende in de kerkstrate, responderende by tcurenhuys, ende in de pieterstrate, ende dat op een boete van III pond swarte. Ende sal se den officier mogen bekoren alle maenden op de voors. boete, totdat deselve arven afgetuynt sijn.

207. Noch geordonneert, als dat men al de verckenskoten, staende aent strate, afbreken sal binnen XIIII dagen eerstkomende, op de boete van III pond swarte.

208. Noch geaccordeert ende geordonneert (ten selven dage), als datter geen kramers oft koomanstreggen, hoedanigh sijnde, hem en vervorderen eenige vensteren te openen, om eenighe krameryc oft anders daerop te zetten te koope, ofte ook binnen haren huyse te verkoopen, ende dat onder de dienst Gods of predikatie, maer sullen dezelve vensteren toegesloten houden, ende geen koomanschap hanteren, ter tijt ende wylen dienselven godsdienst predikatie geduyrt, ende dat op een boete van III ponden swarten, soewel int Oudorp als binnen deser stede.

209. Es geaccordeert, dat geene waert of waerdinne diesgelijkx haer niet en vervorderen onder den predikatie eenige kannen uyt te hangen, noch oik binnen haren huyse eenigh bier te tappen ende verkoopen, ende dat alsoelanghe als de predikatie geduyrende, ende dat op de boete van III pond swarte. Uytgesondert den reysenden man, hem te gerieven ende sijn natuerlijcken dorst te laven, met hem bevrydende een of twee poirters oft ingezetenen. Soe wel int Oudorp als hier binnen deser stede.

210. Es [1]) geaccordeert, wes den officier goet doen kan by twee schepenen oft drye wettachtige ghetuygen van de voors. articulen, sal de boeten innen met gyselrecht.

Sijn dese voors. zeven articulen ghepubliceert van de poyen. Actum den XII Octobris XV^c^LXX.

Ordonnantie op de burgerwachte.

211. Op huyden den VIII^en^ Mey anno XV^c^LXXI soe es by mijn heeren bailliu, burghmeesters, schepenen ende raede

1) In het H.S. met inspringende regels.

der stede van der Goedereede geordonneert ende gestatueert, ordonneren en statueren by desen, dat soo wie de inthimatie van den stedebode by hem of tot synen huyse gedaen is om te waken, dat syluyden gehouden sullen sijn om te komen ter wacht soe wanneer de wachtklocke geluyt wert, sonder lange te vertouven, oft een manspersoon out sijnde boven XVII jaeren in zijn plaetse, op pene van III schellingen IIII grooten Vlaems, ende noch arbitralijk gecorrigeert te werden tot discretie van burghmeesters ende schepenen voornoemt, achtervolgens de ordonnantie daervan sijnde. Welcke wachters sullen gehouden wesen haer hopman gehoorsaem te sijn, te waeken in haer wachte ten daeghe toe, dat men de huysen en de dijcken over het water sien mach, en dit op pene uytwysens het placcaet.

212. Ende ook sal hem een ygelijcken, tsy man of wijf, jonk noch out, van buyten of van binnen, hemselven houden achter deselve klokluydinghe van der straten, maer zal blyven binnen synen huyse met besloten deuren, op pene ende boete achtervolgende het placcaet ende ordonnantie. Maer nootelijcke bootschappen ende provande van noode sijnde om gehaelt te werden, sal men mogen halen gaende met lantaerne ende licht, op pene en boete als boven, ende dat tot proffijt van de wachters. Welcken boeten sullen de wachters aen die persoonen verhalen by apprehentie ende vangenisse.

213. Noch geordonneert den 15[en] Decembris, alsoe alser by klokgeslagh gepubliceert is, dat hem een ygelijk soude presenteren ende komen met sijn geweer als boven, soe sal den schout den absenten d' welk ongehoorsaem geweest sijn, d' zelfde gyselen tegen der stad, ende niet onslaen dan by consent van burghmeesters en schepenen. Actum den 15[en] Decembris ter presentie Jan Dirksz., burgmeester, Leonart Dirksz., Pieter Doensz., Leunis Pietersz., Chrijn Marinisz. ende Wilm Jacobsz., schepenen.

Van de ingebrachte versce visch terstont afteslaen.

214. Alsoe daer zekere klachte gekomen es aen bailliu, burgmeesters, schepenen ende raede der stede van der Goedereede, hoe dat ons burgers [1]) die dagelijkx te vorsche varen, hemluyden vervoirderen niet af te slaene binnen alsoe nauwen

1) In dit woord is geklad, zoodat het onzeker is geworden.

tijt als sy binnen de haven ingekomen sijn, al hetwelcke tot groot hinder ende achterstel es tot onser voorsz. stede; ende om hetselfde te remedieren, soo wert geordonneert ende gestatueert by ordonnantie van mijn heeren, soe wat hanghers oft eenige scepen die vis geladen hebben om te verkoopen, sullen gehouden wesen af te slaen binnen alsoe nauwen tijt als sy binnen derselver tyde ingekomen sullen sijn; mits dat se gehouden sullen wesen dairom te loten, ende alsdan den eenen nae den anderen af te slaen ende vervolgen, ter tijt en wyle toe dat se al afgeslagen sullen hebben, ende dat op een boete van LX ponden swarten ende correctie deser stede, de een helft te ampliceren tot proffyte van den officier, ende de ander helft tot profyte van der stede. Actum met de volle collegie, den II January anno XV LXI.

Verbot op 't kerkhof te spelen, schieten oft werpen.

215. Alsoe daer zekere klachte gekomen es aen bailliu, burgmeesters, scepenen ende raede der stede van der Goedereede, hoe dat onse poirteren ende inwoonders ende andere persoonen der voorsz. stede haerzelven dagelijkx vervurderen den bal te slaen op het kerkhof, ende oek alderhant spul spelende, ende voorts met bussen, boghen te scieten, soe naer duyven ende ander vogelen, wairdeur dat den toren, kercke ende glasen tot groter scade komt. Al het twelck alzulkx niet en behoirt noch en betaemt te gescieden. ende om het tzelfde te remedieren, soo is geordoneert ende gestatueert, ordoneren ende statueren mits desen, soe wie van nu voirtan bevonden wert eenigherhande spul te spelen op het kerkhof, hetsy balslaen, kaetsen, met lepelen te werpen oft klooten, oft met bussen oft met bogen te scieten, aen de voors. kerke, oft eenigh ander spul spelende, hoe men dat doen mach, wairdeur dat de kerke tot groter hinder oft letsel komen mach, dat sal wesen op een boete van III ponden swarten, dengenen die boven hair mondige dagen sijn, ende sal men hair de facto dairvoir mogen gyselen. Ende soe wie bevonden wert te wesen beneden hair mondige jaren, dat sal wesen op gelijcke boete, aldair men de ouders van de voirsz. onmondige persoonen voir gyselen sal. Actum de meeste collegie den . . . . [1]) January anno XV c LXII.

---

1) Niet ingevuld.

Noch geen vuylicheyt of beesten opt kerkhof doen.

216. Wert een ygelijcken by desen gewaerschout, dat hem niemant en vervordere eenige vuylicheyt opt kerkhof sy doende, oft werpende, dragende, noch eenige beesten opt kerkhof te laten gaen. Wert by desen expresselijk bevolen den dienaer sonder eenige simulatie met yemant te houden, mer sal dengenen die hy sulkx bevint, af bekeuren, op de boete als voirsz. III pond swarten. Ende van elk paert dair bevinde, tzelfde schutten en ontfangen van tpaert I schelling, elk horenbeest VI grooten, elk schaep en oik lam II grooten, elk vercken VI grooten.

Noch van vuylnisse.

217. Geordonneert by den bailliu, burgmeesters, schepenen en raede deser stede, dat niemant eenige asse ofte vuylnisse sal werpen op de merkt, op genige straten, oft in slopen, ofte op yemants missinge ofte erve; maer sullen gehouden wesen haer asse of mis te werpen an de walle, oft in eenige glyten. Wie anders dede, dat ware op een boete van vijf pond swarten, tinnen met gyselrecht. [1])

Ordonnantie opt brood.

218. By bailliu, burgmeesters, schepenen ende raed der stede van de Goedereede geordonneert, dat alle koopbackers die hen binnen deser stede ende lande van Westvoorn generen te koope te backen, dat sy sullen gehouden wesen van nu voortan hem te reguleren na deser geschreven ordonnantien, te weten, dat een roggenbroot van drye grooten sal wegen drie pont ende vier uncen, ende voirt allen brooden nae advenant. Item soe sal een tarwenbroot, gebuelt wesende een achtendeel meels op LII pont, van eene groote sal wegen $11^1/_2$ uncen, ende van stuyvers drye grooten nae advenant. Item een wittenbroot, een achtendeel meels gebuelt wesende tegen XLII pont, sal een broot van een oirtken wegen 4 oncen 9 penningen, te weten 12 penningen in den unce. Ende een broot van eene groote sal wegen 9 uncen 6 penningen,

---

1) De in het H.S, volgende keuren zijn van latere dagteekeningen, behalve een drietal, eenige bladzijden verder ingeschreven, en hier volgende.

ende een broot van een stuyver sal wegen XIX uncen, ende een broot van drye groote sal wegen 28½ uncen, ende voort alle andere brooden na advenant. Ende dat op een boete vant zelfde broot dat men bevinden sal min te wegen dan voirsz. is, ende elk broot op de boete van twee pont swarten, ende correctie van der stede na gelegentheyt van de zaecke. Ende dit geduyrende de tijt en wylen datter by mijn heeren voorsz. anders geordonneert wert. Actum den XXVIII^en^ February XV^c^LXXII, stilo communi.

Verbot geen gleuy of riet oft stroo uyt tland te voeren, int jaer 1562.

219. Alsoe daer zekere klachte gekommen es aen bailliu, burgmeesters, scepenen ende raede der stede Goedereede, hoe dat wy hebben een kleyn landeken, twelk belast es met grooter dijckagie te onderhouden, twelk es tot preservatie van den lande van Westvoirne, ende alsoe (God betert) de ruychte soe van gloy ende riet jaerlijkx sober ende seer van kleyne gewasse es, om tvoirsz. land dairmede te onderhouden, soe es by mijn heeren geordonneert ende gestatueert, ordonneren ende statueren mits desen, soe dat niemant hem en vervoirdere, van binnen oft van buyten, te landwaert oft ergens op te koopen eenich gloy, riet oft eenigerhande ruychte, sonder consent van den bailliu, als opper dijkgrave, ende scout ende scepenen van de vier bannen van Westvoorne gelijckerhant dairinne consenterende; dat sal wesen op de verbeurte vant voirsz. gloy, riet oft ruychte, ende op een boete van X pond zwarten ende correctie, te appliceren uytwysens des voirsz. keuren. Actum ter presentie Ad. Craspot Doensz., als stadthouder, Nicolaes Jansz. Gossaert, Mr. Gillis Jacobsz. Heemsink, burgmeesters, Grijp Cornelisz., Jan Anthonissen, Krijn Danckez. ende Jan Dirrikz. Backer, als scepenen der stede van der Goedereede, den XVII^en^ November anno XV^c^ twee ent sestich.

Van mate boter. Edict van der poy den 17 Juni anno 63.

220. Alsoe dair zekere klachte gekomen es aen bailliu, burgmeesters, scepenen ende raide der stede van der Goedereede, hoe dat dagelijkx onsen ingesetenen ende inwoonders van Westvoirne hemluyden vervurderende ter merkt te brengen ende te verkoopen hair mate botere, niet soe swair

wegende alse van outs gecostumeert sijn te wegen, waerdeur de scamele gemeente grotelijk gedefraudeert wert, ende om het tselfde te remedieren, soe ist van nu voirtan geordoneert ende gestatueert, ordoneren ende statueren mids desen, dat soe wie hy sy, van buyten ofte van binnen, eenighe mate botere ter merkt brengen ofte te koopen houden, dat se sculdich sal wesen te wegen een half pond ende twee loot swaerte, meer en niet min, ende dat op de verbeurte van de botere, ende een boete van thien ponden swarten. D'een zeght d'anderen voirt.

XIII. Het dorpsbestuur van Amerongen in 1399.

Bijgaande getuigenis dd. 26 Januari 1399 levert ons verschillende gegevens voor de kennis van het dorpsbestuur van Amerongen op het laatst der 14e eeuw. Wij vernemen, dat het hooge gerecht aldaar [1]) aan den bisschop toekwam. De ambachtsheerlijkheid behoorde echter aan den Domproost en den heer van Abcoude, en wel niet pro indiviso, maar zoo dat elk van hen eenen rechter aanstelde, die gezamenlijk met landgenooten en buurknapen rechtspraken. De tienden van het kerspel behoorden aan het kapittel van St. Pieter te Utrecht, als collator der kerk met het privilegie der congrue portie. Verder was ook hier (evenals bij andere kerspelen in dien omtrek) van ouds eene meente geweest; zij behoorde aan de beide ambachtsheeren [2]) en was door hen aan de buren in leen of in erfpacht gegeven; ruim 60 jaren voor het eind der 14e eeuw was echter de meent (althans gedeeltelijk) onder de buren verdeeld en ontgonnen; van die ontginningen werd de novale tiend aan het kapittel van St. Pieter betaald. Toelichting behoeft het stuk niet: het spreekt voor zich zelf.

S. MULLER FZ.

1) Eigenlijk staat er het hooge gerecht *der meente*, hetgeen echter wel niet in andere handen zal geweest zijn dan het hooge gerecht in het overige gedeelte van het kerspel.

2) Dat de eigendom van Rembouderweert zou bedoeld zijn, is op zich zelf niet onmogelijk, daar de ambachtsheeren wel hoeven in het kerspel en dus bij verdeeling der meente recht op een stuk daarvan zullen gehad hebben; doch het wordt onaannemelijk, omdat er bezwaarlijk gesproken kan worden van het hooge gerecht over een perceel ontgonnen land.

Hoghe edelmoghende heer! Uwe moghentheyt bidden wy oetmoedeliken te weten, dat wy Johan van Zeyst, richter eens eersaments prelaets des Doemproest van Utrecht, Heynric Bor Aernszoen, rechter des heren van Apcoude ende van Düersteden tot Amerongen, Ghiisebrecht van Zulen, Jan de Wolf, Heynric de Wolf, Dyrc Wynant, Dyrc Rutgherszoen ende Kocheyn van Tule, lantghenoten ende bůerknapen tot Amerongen, ende die ghemeen buere van Ameronghen, dat wy ghemeenliken kennen ende tughen by onsen ede, die wy bereyt siin te doen, als mens van ons begheert voer den recht ofte voer denghenen, daer wy den eet mit recht voer doen moghen, dat alle die tiende, die in den kerspel van Amerongen gheleghen siin, dien tiit dat wy gheleeft hebben ende by onser ouder tyden boven hondert jaren lang toebehoert hebben ende noch toebehoeren den eersamen heren den deken ende capitel der kercken van sente Peters t'Utrecht ende nyemant anders, ende wy tot deser tiit toe nye anders nochte contrari daerof en hoerden, uutgezeyt Otten tyende van Rienen. In welken voerseyden kerspel een bloc leyt, dat gheheyten is Rembouderweert, dat den deken ende capitel voerseyt toebehoert heeft ende noch toebehoert zeder die tiit toe, dattet van der meenten tot Amerongen te lande ghesleghen is, dat boven tsestich jaren lang gheleden is; welc meent altoes den kerspel van Ameronghen toebehoert heeft, ende die eyghendom daerof toebehoert den Doemproest van Utrecht (ende) den here van Apcoude, ende dat hoghe gherecht daerof toebehoert onsen eersamighen vader in Gode onsen lieven ghenadighen heer den bisscop van Utrecht. In oerconde des briefs ende in kennisse des ghetughes voerseyt, zoe hebben wy Jan van Zeyst, Heynric Bor, rechters van Amerongen voerseyt, Ghiisebrecht van Zulen, Jan de Wolf, Heynric de Wolf, Dyrc Wynant, Dyrc Rutgherszoen ende Kocheyn van Tule, lantghenoten ende bůerknapen voerscreven, onse zeghelen aen desen brief ghehanghen over ons ende mede over die ghemeen bůere van Ameronghen. Ghegheven int jaer ons Heren dusent driehondert neghen ende tneghentich des Sonnendaghes na sente Pauwels dach Conversio.

(*Origineel op perkament met 8 zegels in groene was. Arch. St. Pieter te Utrecht, N°. 291.*)

In Memoriam.

Het verslag en een groot deel van deze aflevering was reeds afgedrukt, toen de treurmare bekend werd van het overlijden van het hooggewaardeerde medelid der Directie, Mr. L. A. J. W. Baron SLOET VAN DEN BEELE. Toch mag de Directie deze aflevering niet in het licht zenden zonder een kort woord van warme hulde aan zijne nagedachtenis. Het is hare taak niet de uitnemende verdiensten van den heer Sloet op zoo velerlei gebied te verkondigen of eene beschrijving te geven van zijn werkzaam leven. Maar waar het geldt een geleerde die door zijne werken en zijne aanmoediging van anderen tot de voorgangers behoorde in de wetenschap op wier gebied de Vereeniging werkt, en daarin zijne belangstelling ook toonde door als medeoprichter en directeur der Vereeniging op te treden, voegt een woord van dankbare herinnering. Hoewel reeds een leeftijd bereikt hebbende, waarin voor anderen de tijd van rusten is aangebroken, aarzelde hij geen oogenblik zich aan te sluiten bij hen, die ook op zijn voetspoor getreden, eene uitgave op breedere schaal van de voorhanden, maar nog grootendeels onontgonnen schat der gedenkstukken van het Oude Vaderlandsche Recht voor eene vruchtbare studie van dat Recht onmisbaar

achtten. Toen, dank ook zijne medewerking, de Vereeniging kon worden geconstitueerd, liet hij zich niet slechts zijne benoeming tot lid van de Directie door de Algemeene vergadering van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van 24 Juni 1879 welgevallen, maar nam hij ook welwillend de functien van penningmeester en de zorg voor het geldelijk beheer op zich, die hij eerst met den aanvang van 1890, toen een bijna vierentachtigjarige leeftijd hem noode dwong zich meerdere rust te gunnen, uit handen gaf zonder daarom zijne verdere actieve medewerking aan de Directie te onttrekken. Zoo slechts een tweetal bijdragen van zijne hand de werken der Vereeniging verrijken, de breede lijst zijner verhandelingen, waarvan in 1871 reeds eene verzameling, hoewel alleen voor partikuliere verspreiding, werd gedrukt, en die later nog door menige kostbare bijdrage is vermeerderd, doch bovenal het „Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutfen," in de jaren 1872—1876 uitgegeven en ook later door menige aanvulling verrijkt, getuigen van zijne wetenschappelijke werkzaamheid op het gebied van het Oude Recht, en verzekeren hem een duurzame plaats onder de uitnemendste beoefenaars van dat Recht.

VERSLAG OVER HET JAAR 1889.1890.

In het afgeloopen vereenigingsjaar verloor de Vereeniging twee harer leden, maar mocht zich daarentegen verheugen in de toetreding als lid van vier groote instellingen, waaronder ééne buitenlandsche, de Bibliotheek van het Institut de France, en drie binnenlandsche, de Rijksarchieven in Noord-Holland en Limburg, en het Provinciaal Genootschap van kunsten en wetenschappen in Noord-Brabant.

In het personeel der Directie is geene verandering gekomen. Op zijn verzoek is echter de heer SLOET met 1 Januari 1890 ontheven van de functiën van penningmeester, sedert de oprichting der Vereeniging door hem waargenomen. Hoewel de Directie aan het billijk verlangen om op grond van zijn leeftijd van de zorg voor het financieel beheer te worden ontheven, geen weerstand mocht bieden, mocht zij daaraan evenmin voldoen zonder daarbij ook namens de Vereeniging eene bijzondere dankbetuiging te voegen voor de uitstekende diensten ook ten opzichte van dat beheer door haar hooggewaardeerd medelid aan de Vereeniging bewezen, eene dankbetuiging waarmede zij zich verzekerd hield dat alle leden der Vereeniging zouden instemmen. De waarneming der functiën van penningmeester is daarop aan den Secretaris, den heer POLS, opgedragen.

Behalve eene aflevering van de Verslagen en Mededeelingen, kon aan de leden in het afgeloopen jaar geen nieuw uitgegeven werk worden toegezonden. Eerst in het nieuwe Vereenigingsjaar was de Directie in staat een eerste stuk van de uitgave der Nijmeegsche stadrechten in het licht te zenden,

en zulks tengevolge van eene nieuwe regeling dier uitgave, die in het belang der Vereeniging niet langer mocht worden verschoven, al zag de Directie zich daardoor tot haar leedwezen van de verdere medewerking van den heer Bondam, die zich na het betreurde overlijden van den heer Krom met de voortzetting der uitgave had belast, verstoken. Zoodanige nieuwe regeling was meer en meer onvermijdelijk gebleken door den tragen en ongeregelden gang der uitgave, die de werkzaamheid der Vereeniging meer en meer dreigde te verlammen. Hoewel reeds in Mei 1889 een aanvang was gemaakt met het drukken, waren niettegenstaande allen aandrang van de zijde der Directie aan het einde van het afgeloopen Vereenigingsjaar nog slechts weinige vellen afgedrukt, en de kopij voor het vervolg nog niet in het bezit der Directie. Eenig gegrond uitzicht op meerdere bespoediging ontbrak. Zonder daarvan eenig verwijt aan haren geachten medewerker te maken, wiens verzekering, dat drukke ambtsbezigheden en andere omstandigheden hem telkens tot staking van den voorgenomen arbeid dwongen, zij geen grond had in twijfel te trekken, kon de Directie in dien tragen gang niet langer berusten, die ook hare werkzaamheid belemmerde. Wel had zij reeds in het voorjaar besloten de voltooiing dier uitgave niet af te wachten alvorens een nieuw werk te ondernemen, en was zij door den heer J. Habets in staat gesteld de reeds in het vorig verslag aangekondigde belangrijke Verzameling der bewaard gebleven Limburgsche dorpsrechten gelijktijdig ter perse te zenden, maar niettegenstaande deze uitgave, met den vereischten spoed voortgezet, reeds ver is gevorderd, was zij van te grooten omvang om binnen enkele maanden voltooid te worden. En ook die uitgave leed onwillekeurig vertraging ter drukkerij tengevolge van den ongeregelden gang der uitgave van de Nijmeegsche rechten. Bovendien, niettegenstaande verscheiden andere werken zich persklaar in handen der Directie bevonden, moesten deze blijven rusten, daar het gelijktijdig drukken van drie werken te veel bezwaar leverde om ondernomen te worden.

Onder die omstandigheden achtte de Directie eene nieuwe regeling noodzakelijk. Zij besloot het reeds afgedrukte deel der Nijmeegsche rechten, dat op zich zelve als een afgerond geheel kan worden beschouwd, als eerste stuk of aflevering in het licht te zenden, en de verdere voortzetting tijdelijk op

te schorten, totdat het vervolg geheel bewerkt in hare handen was, ten einde daarna het drukken te hervatten onder voorwaarden, die eene voltooiing binnen een gepasten tijd verzekerden. Ongelukkig is zij er niet in geslaagd den heer Bondam van de noodzakelijkheid eener nieuwe regeling te overtuigen, en ten opzichte van den verder te volgen weg met hem tot overeenstemming te geraken. Op andere wijze zal dus in de verdere uitgave worden voorzien. Met het bijeenbrengen van het noodige materiaal is reeds een aanvang gemaaakt, terwijl omtrent de bewerking en uitgave zoo spoedig mogelijk een besluit zal worden genomen.

De tijdelijke opschorting dezer uitgave veroorlooft thans met meerder kracht die van de Limburgsche dorpsrechten voort te zetten en daarnevens andere werken ter hand te nemen. Ze gaf reeds dadelijk gelegenheid deze aflevering van de Verslagen en Mededeelingen in het licht te zenden, en zoodra deze de pers zal verlaten hebben, een der nieuwe werken, die beschikbaar zijn, ter perse te zenden, waarover reeds de noodige besprekingen met de geachte bewerkers zijn aangevangen. Behalve de reeds vroeger aangekondigde zijn er meerdere, die daarvoor in aanmerking komen, met name eene uitgave van de oude rechten van de stad Aardenburg door den heer Vorsterman van Oije, archivaris dier stad, en eene verzameling van Tielsche buurspraken door den heer de Roever, archivaris van Amsterdam.

Inmiddels zijn andere werken in voorbereiding, waaromtrent de besprekingen echter nog niet zijn afgeloopen en dus eene mededeeling voorbarig zoude zijn. Alleen kan nog worden medegedeeld, dat de Directie ernstig in overweging heeft genomen aan haren werkkring meerdere uitbreiding te geven, door hare aandacht te vestigen op enkele categorien van bronnen die nog weinig bekend en meerendeels onuitgegeven, toch voor de kennis van het maatschappelijk leven in de Middeleeuwen en van het recht belangrijke bouwstoffen bevatten, te weten de rechten der gilden en van enkele geestelijke corporatien. De rol der gilden in het stadsbestuur, die van vele kapittels, met name de Utrechtsche, in het landsbestuur, is bekend. Hunne inwendige organisatie, de rechtsbetrekkingen der leden onderling en hunne werkzaamheid als publiekrechtelijke corporatien zijn echter nog onvoldoende bekend. Hunne statuten en rechten verspreiden daarover licht. Reeds

geruimen tijd had de Directie hare aandacht gevestigd op de gilden, maar alvorens tot eene uitgave te besluiten, is meerdere kennis van het voorhanden materiaal noodig, om uit den rijken vooraad in de eerste plaats datgene te kiezen wat eener uitgave het meest waardig is. Ten opzichte van de rechten der kapittels is daarentegen de keuze aangewezen. De statuten van het Domkapittel verdienen reeds op zich zelve den voorrang wegens de aanzienlijke stelling van dat kapittel. Maar bovendien is eene zeer oude verzameling bewaard gebleven, eene compilatie, omstreeks 1344 door Hugo Wstinc samengesteld uit de statuten van het kapittel, Synodaal-statuten van het Bisdom, oude overleveringen en aanteekeningen. Met dit werk, uit te geven door haar medelid Mr. S. Muller, Fzn., hoopt de Directie de uitgave dezer categorie van bronnen binnen niet al te langen tijd te kunnen aanvangen.

De staat der kas veroorlooft gelukkig de meerdere uitgaven die een noodzakelijk gevolg zullen zijn van verhoogde werkzaamheid der Vereeniging. Deze is alleen mogelijk door in ruime mate gebruik te maken van beloonde hulp bij het verrichten van het zuiver materieele werk, en mitsdien de post voor kopieerloonen, tot nu toe ontbrekende of onbeduidend, aanmerkelijk te verhoogen. Zooals uit achterstaand overzicht blijkt, zou het batig saldo *ƒ* 2218.48[5] hebben bedragen, ware niet een deel daarvan als blijvend rentegevend kapitaal belegd, en bedraagt het saldo in kas nog *ƒ* 1211.48[5]. Is dit aanzienlijk saldo ten deele een gevolg van de geringe kosten van uitgave van werken, die in het afgeloopen jaar zelfs grootendeels zijn gedekt door de ontvangsten van verkochte werken, een gevolg der mindere werkzaamheid van de Vereeniging, die naar de Directie hoopt niet meer zal voorkomen, zoo blijkt toch de finantieele staat der Vereeniging voldoende verzekerd, om, zoo noodig in het belang der Vereeniging, zonder overwegend bezwaar de posten van uitgaven te verhoogen.

Overzicht van de Rekening en verantwoording van den Penningmeester over het jaar 1889/1908.

Ontvangsten:			
saldo vorige rekening.	*f*	1360.91	
aan contributiën.	-	910.—	
aan in 1889 verkochte werken . . .	-	163.44	
aan renten van belegde gelden . . .	-	26.16	
			f 2460.51
Uitgaven:			
Administratiekosten.	*f*	16.31	
aan uitgave van werken in 1889:			
Verslagen en Mededeelingen II n°. 3	-	102.80	
Nijmeegsche stadrechten. 4 vel . . .	-	106.25	
Overdrukjes	-	10.25	
Kopijloonen	-	6.40	
Belegd in kapitaal	-	1007.—	
			f 1249.02[5]
		Saldo . . .	*f* 1211.48[5]

NAAMLIJST DER LEDEN.

Mr. M. A. van den Acker te 's Gravenhage.
Mr. J. Bon d'Aulnis de Bourouill te Utrecht.
Mr. W. H. de Beaufort te Leusden.
Mr. A. R. van Bel te Amsterdam.
Mr. A. J. Enschedé te Haarlem.
Mr. R. T. P. L. A. van Boneval Faure te Leiden.
Mr. H. O. Feith te Groningen.
Mr. P. R. Feith te 's Gravenhage.
Mr. S. J. Fockema Andreae te Leiden.
Dr. R. Fruin te Leiden.
Mr. B. J. L. Bon de Geer van Jutfaas te Utrecht.
Mr. J. A. Grothe te Utrecht.
Mr. C. Pijnacker Hordijk te Batavia.
Mr. E. H. Karsten te Arnhem.
Mr. F. A. J. van Lanschot te 's Hertogenbosch.
Mr. F. B. Coninck Liefsting te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. J. A. L. Martens te Utrecht.
Mr. R. Melvil Bon van Lynden te Utrecht.
Mr. D. J. Mom Visch te Arnhem.
Dr. P. L. Muller te Leiden.
Mr. S. Muller Fz. te Utrecht.
Martinus Nijhoff te 's Gravenhage.
Mr. A. A. de Pinto te 's Gravenhage.
Mr. M. S. Pols te Utrecht.
Mr. M. J. Pijnappel te Amsterdam.
Jhr. Mr. Th. H. F. van Riemsdijk te 's Gravenhage.
Mr. N. de Roever te Amsterdam.
Jhr. Mr. J. Roëll te 's Gravenhage.
Mr. W. J. Roijaards van den Ham te Utrecht.

Mr. J. J. S. Bon SLOET te Arnhem.
Mr. L. A. J. W. Bon SLOET te Arnhem.
Jhr. Mr. O. Q. VAN SWINDEREN te Groningen.
Mr. J. TELTING te 's Gravenhage.
Dr. J. VERDAM te Amsterdam.
Mr. G. DE VRIES Az. te 's Gravenhage.
Dr. M. DE VRIES te Leiden.
Mr. N. J. VAN YSSELSTEIN te 's Gravenhage.

Mr. J. HEEMSKERK Azn. te 's Gravenhage.
Mr. P. VERLOREN VAN THEMAAT te Utrecht.
Mr. J. VAN DER LEEUW te Amersfoort.
Jhr. Mr. D. G. VAN TEYLINGEN te 's Gravenhage.
Mr. Æ. Bon MACKAY te 's Gravenhage.
Mr. AUG. PHILIPS te Amsterdam.
Mr. A. J. ANDREAE te Kollum.
Mr. N. F. VAN NOOTEN te Utrecht.
Mr. C. R. MERKUS te Utrecht.
Mr. T. H. BONDAM te 's Hertogenbosch.
Dr. H. E. MOLTZER te Utrecht.
Het Historisch Genootschap te Utrecht.
Mr. A. TELTING te 's Gravenhage.
Mr. J. C. REEPMAKER te Rotterdam.
Mr. J. P. MOLTZER te Amsterdam.
Mr. J. J. VAN GEUNS te 's Gravenhage.
Mr. H. H. VAN CAPPELLE te Arnhem.
De Universiteits-Bibliotheek te Cambridge.
Jhr. Mr. W. H. DE BEAUFORT te Driebergen.
Mr. J. G. GLEICHMAN te 's Gravenhage.
De Universiteits-Bibliotheek te Utrecht.
De Universiteits-Bibliotheek te Leiden.
De Universiteits-Bibliotheek te Amsterdam.
Mr. J. E. BIJLEVELD te Arnhem.
Mr. E. FOKKER te Middelburg.
Mr. J. KAPPEIJNE VAN DE COPPELLO te 's Gravenhage.
Het Genootschap Pro Excolendo Jure Patrio te Groningen.
Mr. JOSUA VAN EIK Jzn. te Amsterdam.
Mr. L. VAN HASSELT te Zwolle.
Dr. J. H. GALLÉE te Utrecht.
Mr. J. C. DE KONING te Amsterdam.
Mr. W. A. Bon VAN VERSCHUER te 's Gravenhage.

Mr. J. L. BERNS te Leeuwarden.
Dr. K. HÖHLBAUM te Keulen.
Jhr. Mr. V. DE STUERS te 's Gravenhage.
Mr. H. L. DRUCKER te Leiden.
Dr. P. J. BLOK te Groningen.
Mr. J. LAMEERE te Gent.
De Openbare Bibliotheek te Arnhem.
Prof. A. ESMEIN te Parijs.
Mr. A. J. ROIJAARDS te Amsterdam.
Mr. C. E. HARBORD te Utrecht.
De Universiteits-Bibliotheek te Heidelberg.
Mr. W. L. P. A. MOLENGRAAFF te Utrecht.
Het stedelijk Archief te Keulen.
J. H. L. VAN DER SCHAAFF te Haarlem.
Mr. S. GRATAMA te Assen.
Mr. F. A. R A. Bon VAN ITTERSUM te Utrecht.
Mr. R. FRUIN TH. Azn. te Utrecht.
De Universiteits-Bibliotheek te Freiburg i/Br.
Dr. J. W. MULLER te Leiden.
Het Hanseatische Geschichtsverein te Lübeck.
De Bibliotheek van het Institut de France te Parijs.
Het Rijksarchief in de Provincie Noord-Holland te Haarlem.
Het Rijksarchief in de Provincie Limburg te Maastricht.
Het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant te 's Hertogenbosch.

DIRECTIE.

Mr. B. J. L. Bon DE GEER VAN JUTFAAS, *Voorzitter.*
Mr. G. DE VRIES Az., *Onder-Voorzitter.*
Mr. L. A. J. W. Bon SLOET.
Mr. M. S. POLS, *Secretaris* en *Penningmeester.*
Mr. S. MULLER Fz.
Mr. C. PIJNACKER HORDIJK.

KORTE MEDEDEELINGEN.

XIV. Eenige rechtsbronnen van Coevorden.

Aan de acht hierna volgende stukken uit het oud-archief der stad Coevorden, waarvan tot nog toe slechts één vroeger gedrukt was, zij het mij veroorloofd een korte inleiding te doen voorafgaan. Daaruit zal tevens blijken, welk belang vooral de uit te geven stukken in mijn oog hebben.

Reeds bij den eersten blik ziet men, dat zij bepaaldelijk het inwendig bestuur en daarmede in verband staande onderwerpen betreffen. Voor de uitwendige en politieke geschiedenis bevatten zij weinig belangrijks [1])

Alle, behalve de brief van Frederik van Blankenheim, dateeren uit de 16e eeuw.

Wat wij van voor dien tijd betreffende de inrichting en de bevoegdheid van het stedelijk bestuur weten, is zeer gering.

Het eerst vinden wij Coevorden vermeld als een kasteel, of sterkte van den bisschop van Utrecht. [2]) Dit in 1159 [3]). Omstreeks denzelfden tijd, spreekt de schrijver der Quaedam narracio de Groninghe, de Trente et de Covordia van een castrum Covordie [4]), waaromheen reeds spoedig eenige per-

---

1) Hen, die daarin belangstellen, verwijs ik naar Magnin Geschiedk. Overz. der besturen in Drenthe II. 1 § 5, II. 2 § 4, III. 1 § 4 en III. 2 § 4.

2) Voor de volledigheid vermeld ik hier nog een stuk van 1148, volgens hetwelk de betaling eener aan de abdij van Corvey verschuldigde pachtsom zal plaats vinden „apud Koiforde, in domo, quam nunc habet mulier quaedam, nomine Sigardis." Verwijs, de abdij van Corvey p. 52.

3) Zie van den Bergh Oorkondenb n°. 139 I p. 89. Een brief, waarbij de Bisschop van Utrecht door Paus Adrianus IV in verschillende bezittingen wordt bevestigd, o. a. „castrum Cuforde et terram de Drenthem."

4) Uitgave Hist. Genootschap Utr. p. 2, 11 enz.

sonen zich schijnen te hebben gevestigd. Deze vestiging, een verzameling van enkele huizen, vinden wij bij denzelfden auteur aangeduid met den naam van villa of suburbium [1]. Niet onwaarschijnlijk is het, dat deze eerste vestiging tegenover de bisschoppen in een hoorigheidsverband stond, doch hiervan blijkt niets bepaalds. In ieder geval volgt uit de gebruikte termen, dat de bedoelde woningen nog buiten de versterkingen van het kasteel lagen, en zelve nog een open vlek vormden. In 1232 schijnt het echter reeds eenigermate te zijn versterkt, toch waren die werken slechts van tijdelijken aard. [2])

Evenzoo spreekt de andere kroniek, die van Emo en Menko, welke uit deze streken afkomstig, gebeurtenissen van dien tijd behandelt, van het castellum en de villa Covordie [3]).

Zooals bekend is, beteekent het woord villa in het latijn dier dagen, dorp. Coevorden was dus toen dorp, en wel een dorp, waarvan de bewoners een markgenootschap vormden. Dit volgt voor dien tijd uit een oorkonde van 1276, waarin gesproken wordt over het gebruik der weide „in marca Covordie" [4]). In 1315 [5]) worden de rechten der „markenote Covordie" op een uitgestrektheid gronds ten N. van het tegenwoordige Coevorden erkend. De grenzen daarvan laten zich echter niet meer vast stellen. In ieder geval mogen wij dus aannemen, dat van Coevorden oudtijds de samenstellende deelen zijn geweest het kasteel van den bisschop van Utrecht en de marke daaromheen gelegen.

Terwijl in de bovenaangehaalde oorkonde van 1315 nog wordt gesproken van de villa Covordie, treffen wij in het laatst dier eeuw, de „statt Covorden" „oppidum Covordie" [6]) aan, en ontmoeten wij in 1372 de uitdrukking „borgere unde

---

1) l. c. p. 13, 60 enz. Iets dergelijks bij Vollenhove. Verg. Fockema Andreae Stadrecht van V. I p. 4, II p. 1.

2) Verg. Narracio quaedam, p. 84.

3) Uitg. Hist. Genootschap te Utrecht p. 13 en 117. Over de bewaring van het castrum Covordie wordt ook nog gehandeld in een oorkonde van 1263. Magnin II. 1 p. 32 vllg.

4) Bij Magnin. II. 1. p. 37.

5) l. c. II. 1 p. 40.

6) 1395. Verg. Register Archief Kampen I n°. 315. 1396 v. Idsinga Staatsrecht II p. 17 vlg., Dumbar Analecta II p. 375 en Kerkelijk en Wereldlijk Deventer I p. 626. 1402. van Idsinga l. c. p. 43, Dumbar l. c. II. p. 370, en K. en W. Deventer I p. 640. Matthaeus ad Anonymum p. 89.

buer van Covorde" [1]). In dien tijd schijnt er dus een meer blijvende versterking om de huizen bij het kasteel gelegen te zijn gemaakt, en zullen deze daarmede een geheel hebben gevormd.

In 1407, den laatsten dag van het jaar naar onze tijdrekening, geeft Bisschop Frederik van Blankenheim een voorrechtsbrief aan de burgerij van Coevorden, waaruit ons blijkt, dat deze reeds vroeger van Utrechtsche bisschoppen enkele privileges had verkregen. Die verleening zal naar alle waarschijnlijkheid met den overgang van het dorp Coevorden tot een stad zijn samengegaan Hiervan is ons niets naders bekend geworden, evenmin als van den tijd wanneer en de wijze, waarop Coevorden en zijne marke tot een afzonderlijk, van het omliggende land afgescheiden rechtsgebied is geworden. Immers dit moet, naar het mij voorkomt, zonder twijfel hebben plaats gevonden, wijl de stad en heerlijkheid van Coevorden als een evenmin tot Drenthe als tot Overijsel behoorend territoor werd aangemerkt. Wij vinden er dan ook een afzonderlijken rechterlijken ambtenaar, den schulte; al vereenigde deze dan ook later in zijn' persoon deze functies met het ambt van schulte te Schoonebeek.

Omvang en aard der in 1407 verleende voorrechten dienen wij nu nader na te gaan, vooraf echter zullen wij trachten ons een, zij het dan ook tengevolge van het ontbreken van berichten onnauwkeurige, voorstelling te maken van het bestuur van Coevorden voor dien tijd. Wij kunnen dit slechts door bij analogie gevolgtrekkingen te maken uit wat wij elders waarnemen.

In het kasteel te Coevorden had de bisschop zijne plaatsvervangers, die wij meesttijds tevens belast vinden met het bestuur over Drenthe. Bekend is dat deze, oorspronkelijk ambtenaren, later leenmannen, evenals elders trachtten naar zelfstandigheid. Deze pogingen voerden natuurlijk tot botsingen met den leenheer. Botsingen, waarvan het geschiedverhaal uit de eerste helft der 13e eeuw vrij nauwkeurig tot ons is gekomen, maar van welke wij na dien tijd weinig weten. Niet meer dan dat des bisschops macht in deze stre-

---

1) Arch. Coevorden Inv. n°. 689. Deze inventaris en die van het schultengerecht aldaar, zullen verschijnen in de Verslagen omtrent 's Rijks oude archieven, over 1889, Bundel XII.

ken langzamerhand afnam, en vrij wel tot nul was gedaald, totdat Frederik van Blankenheim haar omstreeks 1400, althans in Coevorden en Drenthe geheel, herstelde.

Die plaatsvervangers, onder den naam van prefecten of burggraven, oefenden voor den bisschop het landsbestuur uit, d. w. z. zij vertegenwoordigden hem bij de rechtspraak en voor enkele heffingen ten behoeve van den landsheer, terwijl op hen in tijd van gevaar de leiding der weerbare krachten rustte.

Voor het inwendig bestuur is vooral de eerste functie van belang.

De prefectus Covordie, later ambtman, ook wel droste of drossate genoemd, had bepaaldelijk voor Coevorden, het kleinere district, dat echter tegenover Drenthe vrij wel zelfstandig was en als zoodanig, althans later, den naam heerlijkheid van Coevorden droeg, een ambtenaar onder zich. Een ambtenaar, dien wij in 1382 met den naam van ambtman, [1]) later met dien van rechter, [2]) gewoonlijk echter met dien van schulte [3]) vinden bestempeld.

Hij was voornamelijk met de rechtspraak belast, bepaaldelijk met de lagere, derhalve in burgerlijke en in strafzaken, die niet aan den lijve gingen, terwijl in de hoogere, de crimineele, de drost zelf te recht zat.

Ten aanzien der marke mogen wij uit wat van elders bekend is, en wat wij uit den lateren toestand te Coevorden kunnen opmaken, aannemen, dat de gezamenlijke markegenooten, voor zoover zij aandeel in de marke hadden, derhalve door grondbezit daarin gerechtigd waren, bij de regeling der zaken daartoe betrekkelijk medewerkten. Met het meer dagelijksch beheer, voor zoover noodig, zullen waarschijnlijk jaarlijks, of voor langeren tijd aangewezen personen zijn belast geweest. Bepaald bewijs van vóór 1407 dagteekenende is echter ten aanzien van Coevorden niet te vinden. Als zeker mag toch in ieder geval worden aangenomen, dat ook bij de

1) Zie Magnin II. 1 p. 68. Men bedenke, dat toen de heer van Coevorden van den bisschop vrij wel onafhankelijk was, en dus toen de titel, dien later de drost van Drenthe gewoonlijk droeg, zeer goed voor den ondergeschikte van den heer van Coevorden en Drenthe paste. De onderstelling bij Magnin l. c. noot 61 komt mij ongegrond voor.

2) In 1411 was Egbert van Enghusen anders geheeten Bucking „rechter van Covorde" M II. 2 p. 8. Zoo in 1424 Johannes van Endenicht „richter toe Covorde". M. l. c. p. 182.

3) O. a. in stukken van 1520, Inv. Arch. Coev. n°. 440 a, van 1557, n°. 829, van 1560 n°. 440 c.

regeling der markeaangelegenheden de landsheer, of zijn plaatsvervanger, overwegenden invloed oefende.

Door den brief van dat jaar echter ontvangen wij meer licht. De „Scepene" zijn, zooals daaruit volgt, niet bij dien brief ingesteld, zij worden als een reeds bestaand regeeringslichaam behandeld. Derhalve moeten de personen, die aan het hoofd der burgerij stonden, als zoodanig reeds vroeger zijn voorgekomen. Dat aan die „Scepene," hoewel wij niet bepaald vinden aangewezen, hoe zij worden gekozen, de regeling der markezaken is opgedragen zien wij uit § 10, op welke plaats gansch algemeen wordt gezegd, dat zij de „marcke besetten moegen." Hunne bevoegdheid te dien aanzien maken wij verder op uit enkele oorkonden, waarin zij gezamenlijk met den drost, als vertegenwoordiger van den bisschop, hetzij als landsheer, hetzij als mede- of hoofdgerechtigde in de marke, en met de geheele gemeente, alle gerechtigden dus, over de marke beschikken, daarvan gedeelten verkoopen of verpanden.[1])

Hieraan sluit zich aan de in § 9 aan schepenen toegekende bevoegdheid tot regeling van de maten en gewichten, „broytwage en byermate," zooals het luidt. Een der eerste zaken, die, zoodra eenige handel en verkeer onstaan, aan de nadere zorg van de hoofden der marke worden opgedragen.[2]) Regeling van inwendige aangelegenheden der stad vinden wij tevens aan de schepenen toevertrouwd, zooals § 8 en 11 ons leeren.

In lateren tijd zien wij, al of niet onder medewerking van den drost — dit doet in dezen minder ter zake af — en wel in 1545 „Burgemeesters, Scepen en Raedt" [3]) bepalingen maken over het gebruik der marke en de uitoefening van hunne gerechtigheid daarin door de burgers, terwijl in 1549 weder de

---

1) Zie oorkonden van 1424 en 1425 (Inv. nos. 17 en 18) en van 1509 en later (Inv. nos. 690 en volgende.)

2) Verg. Racer Overijsselsche Gedenkstukken I p. 150, en V p. 33. Voorts Below, Die Entstehung der Deutschen Stadtgemeinde s. 59. Soms zelfs nog vóór van een eigenlijke markt in de plaats sprake is, of deze aanleiding geeft haar tot een stad te verheffen. Wij lezen b. v. in een ongedrukte boerwilkeur van Roden d. d. 1495, onder meerdere bepalingen, die dit onderwerp betreffen:

„Item worde yemant bevonden, dye tweeerleye maethe yn zijn huys hadde, daer hij mede ynmethe offte uuthmethe, dye sall breken tot erkennen dye daerthoe ghesedt sijndt ende mijns genedigen heren straffe". Verg. hierover Sohm, Die Entstehung des Deutschen Städtewesens, S. 99, n. 149, die deze bevoegdheid als uitvloeisel der „Marktgerichtsbarkeit" aanmerkt.

3) Zie n°. II., evenzoo in 1552, n°. IV.

„Schepenen unde geswaren gemeente" voorkomen als beschikkende over de marke.[1]) Beide malen echter onder medewerking der gezamelijke burgerij, zoo het een beschikking geldt, die het geheel der marke zelf aantast. In 1582 is in dergelijk geval de rede van „Burgemeesters und geswaren gemeente."[2])

Ook later als de marke- en de stadsfinancies meer beginnen uiteen te loopen, en er voor beide afzonderlijke rekeningen worden gehouden[3]) zien wij het stadsbestuur zich met beiden bezighouden, toezicht oefenen op de administratie dier geldmiddelen, en bij de ontbinding der marke, de afdoening der daarmede in verband staande schulden regelen.

Nog later, toen de eigenlijke marke reeds lang ten grave was gedaald, zijn de burgemeesters de „markerichters."[4])

Het stadsbestuur bezorgt wel niet meer de regeling der markezaken, daar die onnoodig is geworden, maar oordeelt in daarmede in betrekking staande geschillen. Dat wil zeggen het dagelijksch bestuur der stad vonnist questies over burenrecht.[5]) Het behandelt derhalve grensgeschillen, geschillen over servituten en over het doen van „wederwerk" zoogenaamd, nl. het maken der scheidingen enz. Evenzeer moet daarmede in verband worden gebracht de berechting van zaken, ontstaan door het schutten van beesten uit landen aan anderen toebehoorende, voor de vervolging waarvan wij in lateren tijd bepaalde ambtenaren (stadsschutters) vinden. Eindelijk moet ook hiertoe worden gerekend het toezicht op de wegen, of zooals het in de stad, tusschen de gebouwen heet, op de straten en stegen, en de waterlossingen, de schouw daarover met de rechtspraak over de boetvalligen.[6])

Alle die bevoegdheden zien wij later in handen van de burgemeesters.

Opmerking verdient het, dat langzamerhand de naam „Sce-

---

1) Zie n°. III § 12. In 1579, n°. V is eerst sprake van de „schepene" alleen, aan het slot echter van „scheepens und gezworen gemeente".

2) Verg. ook nos. VII en VIII.

3) Sinds het begin der 17e eeuw. Zie Inv. n°. 640.

4) Verg. Inv. nos. 501 en 506.

5) Verg. o. a. n°. VII § 16. Ook te Almeloo, zie Racer O. G. V. p. 310. Cf. von Maurer, Stadtverfassung III S. 261.

6) Verg. Below l. c. S. 57. waar hij zegt: „Wenn die Stadt Markgenossenschaft ist, so liegt es auf der Hand, dass sie auch die Verwaltung und Rechtsprechung in Bezug auf die mit der Markgenossenschaft gegebenen agrarischen Verhältnisse ausübt."

pene" te Coevorden verdwijnt — wij zullen dit nader nagaan — en integendeel de naam burgemeesters, de erfgenamen van de buurmeesters, of hoe de hoofden der marke ook heeten mogen, meer en meer op den voorgrond geraakt.

Men schijnt te mogen aannemen, dat te Coevorden oorspronkelijk de hoofden der marke, de leden van het bestuur daarvan tevens waren de vaste bijzitters in het gerecht van den ambtman, den drost. [1]) Ik vind althans nog een enkel voorbeeld daarvan. Uit de 16 eeuw zijn nog eenige vonnissen bewaard, gewezen op de „claeringe" door den drost „myt tsaement scepenen ende geswaeren gemeente tot Covorden." [2]) Het zijn echter uitspraken in hooger beroep van vonnissen door „den borgeren" geveld. Vermoedelijk, op grond van den aard der behandelde zaken, zal men hier hebben te denken aan de zoodanige, die onder voorzitting van den schulte waren gewezen.[3]) Dit blijkt echter niet met zekerheid.

Wel staat vast, dat in lateren tijd van beiden, en van uitspraken van het schultengerecht en van die van het stadsgerecht, behalve in geringere zaken, beroep ging aan den drost, als vertegenwoordiger van den landsheer. [4])

De schepenen komen in het schultengerecht niet voor, voor zoover wij kunnen nagaan. Volgens de oudste stukken daarvan afkomstig zit de schulte met twee keurnooten te recht. [5]) Deze oudste berichten betreffen de vrijwillige rechtspraak. Wij zullen daarin een aansluiting hebben te zien aan den toestand op het platte land van Overijsel, waar ook de vrijwillige rechtspraak tot de bevoegdheid van den schulte behoorde, bepaaldelijk de acten betreffende onroerend goed in het gerecht voor den schulte en zijne bijzitters, of keurnooten werden verleden.

Ook de gewone rechtspraak geschiedde waarschijnlijk in dat gerecht. Althans het oudste dienaangaande tot ons gekomen bericht, dateerende van 1626 [6]), vermeldt de keurnooten.

---

1) Dit is ook elders het geval. Cf. Below S. 88; Planck, Das Deutsche Gerichtsverfahren im Mittelalter I S. 25 flg.

2) Zie Inv. nos 618 en 619.

3) In de 16e eeuw moet de schulte alle veertien dagen terechtzitting houden, n°. VII § 9.

4) Verg. n°. VII § 9. Daar staat beroep „an den brugge" nl. die van het kasteel; er wordt bedoeld het beroep op den drost (Cf. L. R. van Drenthe van 1412 § 26.) Zie voorts de instructie voor de drosten van 1671, § 34. Tegenw. Staat van Drenthe I p. 242.

5) Verg. den inventaris van het schultengerechts-archief.

6) Zie dien Inv. n°. 9.

Mij is niet gebleken, dat die bijzitters werden genomen uit het stadsbestuur, zooals dit wel elders bijv. te Oldenzaal [1]) en te Enschede [2]) het geval was.

Voor de 17e eeuw blijkt niet meer van de aanwezigheid van omstanders in het gerecht. De mogelijkheid hiervan is echter voor eenigszins vroegeren tijd niet uitgesloten, dewijl men te Coevorden de Overijselsche wijze van rechtspleging volgde en aan een der omstanders het vinden van het ordel opdroeg, dat dan tot vonnis werd verheven of verworpen. [3]) Later was het zeker niet meer het geval, toen de verzending der stukken naar rechtsgeleerden gewoonte werd, wier advies eenvoudig door voorlezing in het gerecht kracht van vonnis erlangde. Mij schijnt die meerdere verwantschap met Overijsel ook de oorzaak, dat men te Coevorden veel vroeger dan wel elders in Drenthe het gerecht van schulte met keurnooten vindt.

Zooals ik zeide de schepenen verdwijnen langzamerhand. Het langst, zelfs tot aan de omwenteling van 1795 wordt in de acten van vrijwillige rechtspraak als vaste term gebruikt de vermelding, dat zij zijn verleden voor burgemeesters, schepenen en raad. Bij de andere functies, door het stedelijk bestuur uitgeoefend, is dit het geval niet. Waar het optreedt tot het geven van algemeene regels, tot het maken van keuren, en bij het nemen van andere besluiten vinden wij in de 16e eeuw [4]) den term „Burgemeester, Scepenen en Raat", ook „Burgemeesters en Raat." Maar later komt bij de burgemeesters en schepenen de „gesworen gemeente." De vermelding van „Burgemeesters en gesworen gemeente" wordt in de 18e eeuw de gewone.

Zie ik goed, dan zullen wij onder de burgemeesters dezelfde personen als de schepenen hebben te verstaan en onder „de Raet" de gezworenen of de „gezworen gemeente." Ik grond dit op het volgende.

---

1) Cf. Racer. Ov. Ged. V p. 88.

2) Cf. Racer l. c. p. 214.

3) Zie n°. VII § 9, waar gezegd wordt, dat zij, aan wie „in den recht voer de leghe banck", eén ordel wordt „anbestadet" geerfden moeten zijn, een „soltstede" moeten bezitten.

4) Zie stukken van 1510, Inv. n°. 20; 1545, n°. 25; 1552, n°. 28; 1573 n°. 40. Het privilege van Karel V (1541) is gericht aan „Scepenen, gemeene burgeren ende ingesetenen onser stadt van Coeverden"; een brief van 1558 (Inv. n°. 32) aan „Schepenen en Raat".

Zooals reeds gezegd, in de oudste stukken is slechts sprake van de „Scepenen." [1]) Den naam burgemeesters, ontmoeten wij het eerst in een stuk van 1509 [2]), zijnde een beschikking over markegrond, terwijl in een andere oorkonde van datzelfde jaar [3]) slechts voorkomen „Burgemeesters en Raad", en dat in een stuk betrekkelijk de vrijwillige rechtspraak, bij welke voor en na dien tijd alleen de schepenen, de schepenen en raad of zooals reeds is gezegd, gewoonlijk de burgemeesters schepenen en raad voorkomen.

Ook in stukken, die wij mededeelen, zooals in n°. VII, ziet men aan het hoofd den drost met de burgemeesters en de gezworen gemeente genoemd, als degenen, van wie de verordening uitgaat, terwijl aan het slot als zoodanig optreden: de „drost, schepenen en de gesworen gemeente." Eindelijk en dit is, schijnt mij, afdoende, in lateren tijd worden slechts bij de opgave der verkozenen burgemeesters en gezworenen genoemd, terwijl toch nog terzelfder tijd sprake is van de burgemeesters en de schepenen. Over de verkiezing der laatste verneemt men niets.

Zullen wij dus tusschen burgemeesters en schepenen slechts een verschil in naam moeten zien, later is onder den raad de gezworen gemeente te verstaan.

Oorspronkelijk niet. In de oudere stukken komt de raad onderscheiden van de schepenen, maar evenzeer van de „swoeren meente" voor [4]). Deze laatste vinden wij het eerst uitdrukkelijk vermeld in 1506, [5]) waarbij als hoofden der stad een rechtshandeling aangaan Burgemeesters, Schepenen en Raad en de „gemene, gesworen meente." De raden schijnen meer vaste vertegenwoordigers der burgerij te zijn geweest, terwijl de volmachten der burgers, de gezworenen, misschien daartoe telkens gekozen, in belangrijke gevallen, tot het nemen der beslissing worden opgeroepen. Geldt het echter verordeningen, de marke zelf betreffende of daarmede in verband staande — niet het gewone bestuur daarover — dan werd beslist door alle

1) Verg. ook nog Inv, n°s. 17 en 18.

2) Inv. n°. 690.

3) Inv. n°. 579.

4) Voordat de „Raet" zelf wordt vermeld, treffen wij een „raethuis" aan. (Zie op 1424/5 Inv. n°s. 17 en 18). In 1470 (Inv. n°. 577) komt de raad onderscheiden van de schepenen voor, in 1509, vinden wij: Burgemeesters en Raad, in 1510: Burgemeesters, Schepen en Raad.

5) Inv. n°. 619 a.

rechthebbenden gezamenlijk. Dit schijnt mij uit de stukken te volgen, hoewel de terminologie niet altijd even vast is.

Zoo wordt n⁰. II (1545) vastgesteld door „de Drost und Burgermeysters, Scepen ende Raed ...... bij belyven de swoeren meente unde gemeene meente."[1]) Andere verordeningen en besluiten vermelden den raad niet afzonderlijk, maar alleen de gezworen gemeente, soms ook daarbij de „gemeene meente", of hare gevolmachtigden.[2])

Zoo vinden wij gesproken van de B. en S. met „de gesworen meente en deputaten der gemeynre meenten toe Coevorden,"[3]) of ook wel van dezelfden met de „zwaerne mente" en de „ganse mente." Bovendien in n⁰. III § 17 wordt niet van verkiezing der leden van den raad gesproken, wel wordt er de handhaving der oude instellingen gevraagd: „daermet die borgemesters, schepen unde *geswaren meente*, gemene mente und kerckraet na older gewonthe gesath und gekoren muchten worden", terwijl wij in § 19 de burgemeesters, uit de „gesworen meentens" gekozen vinden. En n⁰. II, waarbij ook de raad wordt genoemd onder de wetgevers, wordt onderteekend door eenige personen „van weghen Schepen" en „sworne ment." Bij de latere opgaven der verkozenen komen geen raadsleden meer voor. Wij vinden alleen gesproken van de gezworenen, meestal ten getale van acht. Gelijktijdig echter komen én bij de vrijwillige rechtspraak én aan het hoofd van verordeningen en besluiten, die worden afgekondigd, voor: Burgemeesters, Schepenen en Raad.

Moge er oorspronkelijk dus eenig verschil tusschen den raad en de „swoerne meente" zijn geweest, wat mij echter niet waarschijnlijk voorkomt, reeds spoedig, in het midden der 16ᵉ eeuw, werd de „gesworen meente" de vaste vertegenwoordiging der burgerij, en werd deze een met den raad. De „gemeene meente" bleef door hare volmachten[4]), soms zelfs in haar geheel, en dan op het kerkhof te zamen geroepen, medewerken tot de meest gewichtige besluiten, vooral bij de financiëele aangelegenheden. En wel in later tijden onder den naam van „Gecommitteerden der breede

1) Verg. hierbij n⁰. IV.
2) Zie n⁰. V aan het slot, n⁰ˢ. VI, VII en VIII.
3) Inv. n⁰. 619 b. verg. 1560 n⁰. 36.
4) Verg. n⁰. III § 17, waar ook van verkiezing der „gemene meenten" sprake is.

gemeente". Hunne bevoegdheid was niet vast bepaald. Vandaar voortdurend geschillen tusschen hen en het stadsbestuur. Geschillen die omtrent 1770 zoo hoog liepen, dat de tusschenkomst van het Landschapsbestuur noodig werd. Al zal men hier zonder twijfel aan den invloed der nieuwere begrippen, die toen in de lucht hingen, moeten denken, niet te ontkennen valt het, dat er in die twisten tusschen de gemeentenaren buiten het bestuur en het stadsbestuur, eenige overeenkomst is met den strijd in grootere steden veel vroeger, bijv. te Groningen in de 15^e^ eeuw, gestreden en met zeer verschillenden uitslag geeindigd, tusschen de regeerende geslachten en het volk, in de gilden vereenigd.

Onze voorgaande beschouwingen samenvattende komen wij tot het resultaat, dat in het dorp Coevorden, later tot stad geworden, het stadsbestuur is gegroeid uit het markebestuur. Komt de naam „scepenen" voor de eigenlijke beheerders der marke het eerst voor, dien van burge- (de oude buur) meesters treffen wij ook spoedig aan [1]). Daaromheen groepeert zich bij den toenemenden werkkring van het stadsbestuur de „sworen meente", de raad, als een uitgebreider vertegenwoordiging der burgerij, die in gewichtiger zaken door hare volmachten onmiddellijk invloed oefent.

Zien wij nu, en dit is het belangrijke der medegedeelde stukken en van de geschiedenis eener onbeduidende stad als Coevorden, hoe dit bestuur zich tot het gezag van den landsheer in den loop der tijden verhoudt. Dit is te belangrijker, omdat juist tengevolge van het onbeduidende der plaats, van de geringe macht, die burgerij tegenover dat gezag kon stellen, de toestanden daar vrij wel stabiel zijn gebleven, terwijl zij elders geheel veranderden [2]).

Aan de andere zijde echter is Coevorden, wijl ook daar, vooral onder het bisschoppelijk bestuur, handel en verkeer niet onbelangrijk waren, een stad met stadsbestuur geworden, en niet een marke, als naburige Drenthsche en Overijselsche plaatsen gebleven. Immers, gelijk Sohm, in zijne onlangs

---

1) In Almeloo blijft „schepenen" de gewone naam voor het stadsbestuur. Voor zoover mij uit Racer Ov Ged. V p. 187 vllg. en p. 291 vllg. is gebleken, komen daar geen burgemeesters voor. In Vollenhove eerst later. Zie Fockema Andreae I p. 78.

2) Met name voor de geschiedenis van Groningen, dat ongeveer uit gelijken oorsprong ontstaan, ons een geheel ander beeld vertoont.

verschenen verhandeling [1]) het op de hem eigene voortreffelijke wijze heeft aangetoond, is het juist het verleenen der vrije markt met de daaraan verbonden gevolgen, die de stad, naar Middeleeuwsche beschouwing, van het dorp onderscheidt.

De macht van den landsheer — wij wezen er reeds op — bleef te Coevorden overwegend. Niet alleen volgens den voorrechtsbrief van 1407, volgens welken de verschillende aan de schepenen toegekende bevoegdheden moesten worden uitgeoefend „bi des drossaten rade", maar ook later. In de 16e eeuw [2]) toch wordt het stadsbestuur onder medewerking van den drost, den vertegenwoordiger van den landsheer, van het staatsgezag aangewezen. En wel de burgemeesters uit de gezworen gemeente, de vaste vertegenwoordiging der burgerij, voor den tijd van twee jaren. Bij aftreding leggen zij rekening en verantwoording af van hun beheer aan den drost, en gaan over in de gezworen gemeente, terwijl zij herkiesbaar blijven. Deze laatste zal overigens vermoedelijk, hoewel het niet uitdrukkelijk wordt gezegd, door de burgerij uit haar midden zijn gekozen [3]).

Later is dit het geval niet meer; voor zoover het zich laat nagaan — de opgaven dateeren van het laatst der 17e eeuw — worden op ongeregelde tijden door den drost vier burgemeesters en acht gezworenen aangewezen. Hierbij is hij geheel vrij. Wel vindt men dikwijls dezelfde namen; maar dat de bepalingen, hierboven aangehaald, toen nog van kracht zouden zijn geweest, blijkt niet. Hoe dit zij, de afhankelijkheid van het bestuur ten opzichte van den landsheer blijkt er voldoende uit.

En hetzelfde is het geval bij de handelingen van het stadsbestuur op zijn eigenaardig terrein, dat der markeaangelegenheden [4]). Ook daar is de invloed van den landsheer groot. Dit zal hiermede in verband staan, dat, zoo al niet aan een

1) Die Entstehung des Deutschen Städtewesens, Leipzig 1890. Het komt mij echter voor, dat de S. hoewel hij S. 92 erkent, dat de burgers ook „boeren" blijven, en de stad „Landgemeinde", in het verband zijner uiteenzettingen wel eenigermate dit uit het oog heeft verloren. Immers de hoofden van de marke behoeft niet overal het lot te hebben getroffen, dat hij ons S. 93/94 schildert. Zeker is het, dat zij te Coevorden ook in het stadsverband, voor de marktzaken de leiding in handen hielden.

2) Zie n°. III §§ 17 en 19, n°. VI § 11.

3) Hierop wijst eenigermate de uitdrukking: „gesath und gekoren" in n°. III § 17.

4) Verg. n°. I § 10.

hofrechtelijk verband te zijnen aanzien moet worden gedacht, hij voor een aanzienlijk deel in de marke gerechtigd was.

Daargelaten het feit, dat de algemeene verordeningen, die grootendeels de marke betreffen, onder medewerking van den drost tot stand komen, wij vinden diezelfde medewerking bij beschikkingen over de marke zelve, het verkoopen van markegrond [1]) of het bezwaren er van, door het opnemen van geld ten laste der stad of der marke.

Ten aanzien van de rechtspraak blijkt ons uit het privilegie van Frederik van Blankenheim ten eerste, dat op de jurisdictie, door het stadsbestuur uitgeoefend, door den ambtman, van wege den landsheer toezicht werd gehouden (§ 12). Voorts dat de hoogere rechtsmacht (jurisdictio alta), die aan lijf en leven ging, door den drost werd uitgeoefend, en eveneens die, welke men gewoonlijk onder de media aanduidt. Dezen tusschengraad vindt men echter als zoodanig in deze streken niet [2]).

De berechting in de eerste gevallen schijnt door den drost bij uitsluiting te zijn geschied, terwijl de lagere rechtspraak aan den schulte, zijnen plaatsvervanger, werd overgelaten. [3]). Zekerheid echter heb ik dienaangaande niet gekregen, wel is mij gebleken, dat in de protocollen en stukken van het schultengerecht afkomstig, alleen kleinere strafzaken als behandeld staan vermeld. Strafzaken, uitsluitend door de beleedigde partij aanhangig gemaakt en voortgezet.

Van de ambtshalve behandeling voor en door den drost of zijn' plaatsvervanger zijn geen berichten tot ons gekomen, tenzij men mag aannemen, dat het college van drost en geconvoceerde etten ook te Coevorden rechtsmacht oefende. Iets wat niet geheel onwaarschijnlijk is, daar het, althans ten aanzien van Drenthe, bij de ambtshalve vervolging in strafzaken door den drost, in de plaats trad van de schepenen te Coevorden, ten overstaan van wie o. a. de pijnlijke examinatie plaats vond [4]). Bovendien de crimineele rechtspraak werd geacht uit te gaan van den landsheer of van zijn' vertegenwoordiger, den drost; de geconvoceerde etten waren

---

1) Verg. Inv. n[os]. 690 vllg.

2) Verg. Racer Ov. Ged. III p. 92 vllg.

3) Cf. n°. I §§ 1, 2, 3.

4) Verg. de rekening bij Magnin III 1 p. 240.

evenals vroeger de schepenen, niets anders dan „bijsitters" [1]. Zooals ik echter reeds zeide, zekerheid dienaangaande bestaat niet.

De gewone rechtspraak in kleinere strafzaken en de burgerlijke, voor zoover zij niet die betrof, welke met de marke en hare regeling in verband stond, werd uitgeoefend door den schulte. Wel kwam een gedeelte der boete, daarbij verbeurd, aan het stadsbestuur, maar de berechting geschiedde van wege den landsheer. Dit schijnt mij te volgen uit de tegenstelling tusschen n⁰. I §§ 4—8 en het dan volgende. In de eerste toch wordt gezegd, dat iemand, die zich aan de daar verboden feiten schuldig maakt, een bepaald bedrag aan de stad zal verbeuren. In § 8 en volgende luidt het echter: „mer de broeken soelen wesen ter stadt behoef". Het bedrag wordt door het stadsbestuur vastgesteld, de berechting, en de oplegging der boete geschiedt evenzeer door dat bestuur. Het betreft dan ook bepaaldelijk onderwerpen, welke meer bijzonder tot de inwendige regeling der stad kunnen worden geacht te behooren,

Deze opvatting komt overeen met wat wij voor lateren tijd in de stukken terug vinden. Bij het nagaan daarvan zullen wij tevens zien, wat trouwens zich wel liet verwachten, dat er telkens strijd tusschen den schulte en het stedelijk bestuur over hunne bevoegdheid ontstaat.

Bepaaldelijk leende zich ook daartoe de vrijwillige rechtspraak. Zoo ver wij kunnen teruggaan geschiedde de overdracht van vast goed binnen het gebied der stadsmarke gelegen, voor het stadsbestuur. Maar evenzeer geschiedde dit in het gerecht, voor den schulte met keurnooten. Binnen de stad en haar gebied gold dus te dezen aanzien een dubbele competentie. Ik meen die bevoegdheid van het stadsbestuur te mogen afleiden uit zijn' oorsprong als bestuur der marke, omdat in Drenthe de overdracht van onroerend goed nog langen tijd geschiedde voor de buren der marke, waar het goed gelegen is, zonder dat zij echter gerechtelijk plaats vond. De schulte is daar dan ook, waar hij bij zulk een rechtshandeling voorkomt, slechts een testis sollemnitatis causa bij uitstek, die tevens dikwijls zijn zegel aan het stuk

1) Zie mijne Dissertatie, Een bijdrage enz. p. 88.

hecht voor meerdere zekerheid. Eerst veel later komt daar de gerechtelijke overdracht van onroerend goed op. Wat dus elders voor de gezamenlijke buren geschiedde, of voor eenigen uit hen, vond te Coevorden plaats voor hunne vaste gevolmachtigden, voor het marke- later voor het stadsbestuur. Brieven van overdracht van onroerend goed voor den schulte verleden, zijn eerst van een eeuw later bewaard. Dit kan zijn' reden daarin vinden, dat zij zijn verloren geraakt, maar ook dat de overdracht voor schulte en keurnooten eerst later in aansluiting aan het Overijselsche landrecht, gewoonte is geworden [1]).

Het stadsbestuur nu trachtte zijn' bevoegdheid tot het verlijden van acten op verschillende wijzen uit te breiden, en kwam daardoor in botsing met den schulte, die andere — als bijv. het aanstellen van voogden, in het algemeen de zorg voor minderjarigen enz. — als uitsluitend tot zijne competentie rekende.

In de 17e eeuw trachtte men door overeenkomsten de geschillen, die daarover misschien reeds waren ontstaan, uit den weg te ruimen, of ook wel mogelijk toekomstige te voorkomen. Die overeenkomsten staan in verband met de pogingen om de stad Coevorden met de Landschap te vereenigen, die telkens afstuitten op de vraag, welke plaats haar in den landsdag zoude worden ingeruimd. Tengevolge hiervan kwam de algeheele vereeniging eerst in 1795 tot stand. Hoewel die onderhandelingen niet tot een bepaald resultaat leidden en er misschien slechts sprake kan zijn van ontwerpen eener regeling, doen zij ons toch de punten kennen, die toen voornamelijk betwist waren, en geven daarmede eenige belangrijke inlichtingen over de bevoegdheid der bedoelde regeeringspersonen.

Van de zijde van het stadsbestuur wordt steeds aangedrongen op gezamenlijke jurisdictie in civiele zaken door den schulte en de burgemeesters. Dit in tegenstelling van wat men toen

1) Uit hoofde dier Overijselsche practijk was ook een bepaling als in den brief van Vollenhove van 1408 (§ 4 F. A. II p. 11) noodig om aan de „scepenen" alleen de bevoegdheid te verleenen, dat voor hen „buten unsen schulte .... copinge ende uplatinge van erffnisse" mocht geschieden. Daar werd dus de verplichte gerechtelijke overdracht door de handeling van den landsheer onder de competentie van het gemeente-orgaan gebracht. Verg. Below S. 39, 81.

noemde de crimineele nl. de alta jurisdictio, in zaken, die aan lijf en leven gingen. Later wordt nog deze onderscheiding voorgesteld, dat de rechtspraak in civilibus alleen over burgers gemeen zoude zijn, die over vreemden echter den schulte uitsluitend zoude toekomen. Voor den afstand aan de zijde van den laatste, wat betreft de rechtspraak, zoude hij als vergoeding zitting in den magistraat verkrijgen. Appel van de door het nieuw te vormen gerecht gewezen vonnissen zoude open staan voor zaken, gaande boven een bepaald bedrag [1]), en wel op den Etstoel.

Alle deze onderhandelingen liepen echter op niets uit. De toestand bleef even ongeregeld als hij was. Verschil van meening over de competentie kon dan ook niet uitblijven. Dit moest gereedelijk aanleiding tot twisten geven, tenzij de schulte en het stadsbestuur op een goeden voet met elkaâr stonden, of de eerste, zooals ook nog wel eens gebeurde, lid was van het laatste.

Wij vinden dan ook in 1680 [2]) tusschen de genoemde partijen oneenigheid over de vraag, of voor het stadsbestuur testamenten mochten worden verleden, welke vraag geheel ten gunste van het bestuur werd beslist.

Een moeilijker questie van denzelfden aard was, of ten overstaan van het stedelijk bestuur de openbare verkooping van onroerend goed, aan minderjarigen toebehoorende, mocht geschieden. Deze vraag, in 1680 aangeroerd, maar niet uitgemaakt, gaf eenigen tijd later wederom aanleiding tot geschil. En wel in 1738 [3]), toen, hoewel de drost uitdrukkelijk zijn' toestemming daartoe had gegeven, de schulte zich verzette tegen dien verkoop. De afloop der zaak is niet bekend. Een dergelijk twistpunt deed zich voor in 1745 [4]), toen voor de burgemeesters in het openbaar diaconie- en gasthuisgoederen werden verkocht. De verkoop daarvan zoude toch volgens den schulte uit hoofde

---

1) Over de grootte van dit bedrag bestond verschil van gevoelen. Het werd ten slotte vastgesteld op 50 Car. gl., in overeenkomst met de bestaande gewoonten voor het beroep op den drost. Later is dit bedrag ook wettelijk vastgesteld, bij § 74 der instructie voor de drozten van 1671. Tegenw. Staat I p. 242, waar verkeerdelijk gedrukt staat: 15.

Verg. over deze zaak een stuk van 1670, bij Magnin III 2 p. 247 vllg.

2) Zie Inv. n°. 485.

3) Zie Inv. n°. 519.

4) Zie Inv. n°. 524.

van den aard dier goederen niet behooren tot de vrijwillige rechtspraak [1]). De afloop dezer geschillen is niet met juistheid bekend, daar de stukken ver van volledig zijn. Wel is het zeker, dat er geen algemeene regeling voor deze punten is getroffen.

Desalniettemin was het gewone standpunt door de twistende partijen ingenomen dit, dat de contentieuse jurisdictie werd uitgeoefend door den schulte, de vrijwillige tot de bevoegdheid van beide behoorde. Maar wat daaronder viel, was als elders, zeer onzeker. Zoo was het in 1728 een punt van geschil [2]), of het hooren van getuigen uitsluitend tot de competentie van den schulte behoorde, terwijl bij diezelfde gelegenheid op het recht tot het leggen van beslag, door den magistraat, zeker ten onrechte, aanspraak werd gemaakt. Van de andere zijde schijnt de schulte zich te veel te hebben aangematigd, toen hij het stellen van voogden, als uitsluitend tot zijn ressort behoorende beschouwde [3]).

Het contentieus, met de strafrechtsmacht, voor zoover niet onder de competentie van den drost vallende, behoorde zonder tegenspraak aan den schulte. Zelfs moet men tot de gevolgtrekking komen — er is reeds eenigermate op gewezen — dat de berechting van geringe strafzaken, waarvan de boeten althans ten deele, aan de stad vielen [4]), niet door het stedelijk bestuur geschiedde. In zooverre nl. dat de vervolging en de aanzegging der boete van het stadsbestuur uitging en de betaling er van aan dat bestuur geschiedde, dat echter bij tegenspraak de berechting door den schulte plaats had [5]). De uitdrukkingen in de stukken gebruikt doen mij tot deze opvatting overhellen, hoewel de zaak niet bijzonder duidelijk is. Men zoude het kunnen vergelijken met de parate executie van „gichtige ofte liquide" schulden, waarbij eerst in geval van pandkeer de behandeling der zaak voor den rechter

---

1) Later komt hetzelfde weder ter sprake, in 1750, Inv. n°. 526; 1777 n°. 550 en 1788 n°. 556.

2) Zie Inv. n°. 517.

3) 1746 Inv. n°. 524.

4) Cf. n°. I §§ 4, 5, 6 en 7.

5) Zie Inv. nos. 493 en 499. In beide gevallen was tevens de zaak gecompliceerd; in het eerste door de omstandigheid, dat het den schulte zelven gold; in het tweede omdat de boeteschuldige een ingezetene van Drenthe, en dus een buitenlander was.

kwam [1]). De behandeling van gewone schuldvorderingen behoorde zonder eenigen twijfel tot het contentieus, zooals ook door het stadsbestuur werd erkend [2]).

Soms vinden wij ook inbreuken van den schulte op wat van ouds als tot de bevoegdheid van het stedelijk bestuur werd geacht te behooren. Zoo treffen wij het in 1675 [3]) aan in geschil met den Schulte over de afkondiging der vrije jaarmarkt en het oprichten, ten teeken daarvan, van „het cruys" [4]). Dit laatste schijnt, blijkens de uitspraak hierin door den Drost in 1677 geveld, namens den Schulte door zijn' dienaar te zijn gedaan. Bij de bedoelde uitspraak wordt deze toestand bevestigd, en in overeenstemming met het privilege van 1541 [5]) de afkondiging der jaarmarkten aan het stadsbestuur overgelaten. Zooals men weet, bestond het bijzondere der vrije jaarmarkt, [6]) behalve in meerderen of minderen vrijdom van belastingen ten aanzien der aangevoerde en verhandelde waren, ook in wijzigingen ten aanzien der rechtspleging ten gevolge van den bijzonderen vrede [7]), vooral met betrekking tot het beslag op personen en goederen. Het stellen van het teeken der vrije jaarmarkt, het oprichten van „het cruys" gaat uit van dengene, aan wien de rechtspraak in dezen competeert. Immers wel heeft het stadsbestuur het toezicht op maten en gewichten, maar de berechting van alle andere geschillen komt aan den schulte toe. De juiste tijd, waarop zij zal plaats hebben, wordt aangewezen door het stadsbestuur. [8])

Men kan hieruit tevens zien op hoe vele punten aanleiding bestond tot geschillen. Ik zoude daarbij nog kunnen wijzen

---

1) Verg. Diss. p. 258 vlg.

2) Verzending der zaak om die reden aan den schulte, o. a. 1739, Protocol n°. 8 p. 342. Inv. n°. 81.

3) Zie Inv. n°. 484.

4) Het opgerichte kruis, als teeken der marktvrijheid komt ook elders in reeds lang bestaande steden voor, bijv. te Deventer. Zie Reg. Arch. Ov. D. p. 580. Verg. over het marktkruis, het teeken van den stadsvrede en de stadsvrijheid Sohm. l. c. S. 18 fllg. 45 fllg. en 49 (bijzonder noot 17). Of te Coevorden ook het vaste, blijvende kruis voorkwam is mij niet gebleken; wel is er sprake van de „vijf steenen kruisen", maar de juiste beteekenis daarvan is mij niet duidelijk geworden. (Zie n°. VII §§ 21 en 83). Later (1641) wordt een stuk land met den naam „de vijft kruisen" aangeduid.

5) Inv. n°. 24, ook bij Magnin III 1 p. 280.

6) Zie ook Fockema Andreae, Stadrecht van Vollenhove I p. 16 vlg.

7) Cf. VII § 15.

8) Ook later, 1770 (Zie Inv. n°. 544) wordt de inmenging van den schulte bij het stellen van regels omtrent de markt door den migistraat met goeden uitslag bestreden.

op het feit, dat de stad hare schuldvorderingen door den stadsdienaar mocht laten innen, terwijl bij verzet tegen de executie de zaak weder voor den schulte kwam. Daarbij was het vooral in die tijden dikwijls twijfelachtig, of men te doen had met een vordering van de burgemeesters als zoodanig optredende voor de stad, dan wel als bijzondere personen.

Men mag zich daarom nog verwonderen, dat betrekkelijk zoo weinig aangaande dergelijke oneenigheden bewaard is gebleven.

In 1791 werd door tal van ingezetenen van Coevorden aan Ridderschap en Eigenerfden, als de staten van Drenthe, gericht een adres, opgesteld door den bekenden Overijselschen rechtsgeleerde dr. J. W. Racer, inhoudende het verzoek tot invoering van het Drenthsche landrecht in de stad en heerlijkheid. De hoofdoorzaak daarvan was de begeerte om tot vereenvoudiging der procedure te geraken.

Deze was, omdat men de Overijselsche practijk volgde, en bijna in alle procedures Overijselsche rechtsgeleerden optraden en de zaken behandelden [1]), voor het afgelegen Coevorden uiterst kostbaar geworden.

Dit verzoek werd bij besluit der staten op den landdag van 22 Maart 1791 toegestaan, en onder enkele beperkingen tot de invoering van het Drenthsche landrecht in Coevorden besloten.

Daarbij werd tevens in uitzicht gesteld, dat „bij een generaal reglement nauwkeurig zal worden bepaalt, welke zaken onder de contentieuse jurisdictie en welke tot het domestique van de Stad en Heerlijkheid zullen worden gerekent te behooren."

Van de laatste zou binnen tien dagen hooger beroep op den drost open staan, terwijl van de overige zaken, die altijd nog door den magistraat waren berecht, tot tijd en wijle het nieuwe reglement zoude zijn verschenen, appel van die uitspraken op den Etstoel zoude gaan.

Tot handhaving zijner oude rechten stelde het stadsbestuur op een „Memorie van deductie der rechten van de Burgemeesteren en gemeentslieden en gecommitteerden van de breede gemeente der stad Coevorden," met bijvoeging van een 158

1) Hier moet ook onder worden verstaan, hetgeen in onze ooren vreemd klinkt, het opzenden der stukken, behoorende tot een proces van eenig belang, aan een of meer rechtsgeleerden, wier somtijds zeer omslachtig advies eenvoudig door de uitspraak des rechters (d. w. z. door voorlezing in het gerecht in zijn geheel tot vonnis werd verheven.

tal bijlagen als bewijsstukken uit hunne protocollen getrokken. Dit stuk werd door den Drost in handen gesteld van den landschrijver van Erkenswijk, die daarop eenige „consideratiën" maakte en bij den Drost indiende. Naar aanleiding van dat geschrift werd een concept-reglement vervaardigd, dat echter, voor zoover mij is gebleken, niet is ingevoerd. [1]) Hoe dit zij uit de „Memorie" en de opmerkingen van van Erkenswijk blijkt ons de beschouwing dier tijden over het ontstaan en de ontwikkeling van den toestand, die op het punt was van te verdwijnen. Hier en daar zal men daarbij eenige afwijking vinden van de voorstelling in de vorige bladzijden gegeven, gevolg van niet altijd even nauwkeurige kennis. Tevens wordt ons duidelijk, hoe aan het einde der vorige eeuw de verhouding was tusschen het stedelijk bestuur en den schulte, den vertegenwoordiger van het landsheerlijk gezag.

Ik kan daarom niet nalaten uit beide stukken eenige passages, die het hier behandelde onderwerp betreffen, mede te deelen, en wel bepaaldelijk wat daarin over de jurisdictie wordt gezegd, vermits over de bevoegdheid tot regeling van het huishoudelijk bestuur der stad geen verschil van gevoelen bestond.

In de memorie wordt eerst de inhoud van den brief van 1407 nagegaan; de daarop steunende rechten en bevoegdheden worden aangewezen, maar ook naar de meening der opstellers kan daaruit niet alles worden verklaard. Zij vervolgen hun betoog aldus:

„Dog dewijl het immemoriaal bezit volgens het recht gaat voor zegel en brieven, zoo zal dit hier voornaamlijk in aanmerking moeten komen.

Een onderzoek hieromtrent betreft vooreerst de contentieuse jurisdictie van de burgermeesteren;

ten tweede derselver voluntaire jurisdictie;

ten derden het huishoudelijk bestier of polycy aan de burgemeesteren alleen of met de gemeentslieden competerende; en

ten vierden de rechten en vrijheeden van de stad zelve en derselver burgeren en ingezetenen. Doch van het laatste punt is het oogmerk niet zo zeer om alhier te spreeken [2]).

---

1) De drie bedoelde stukken berusten in het rijks-archief te Assen.

2) Als ook van minder belang voor ons onderwerp, schrijven wij hier de memorie over, totdat zij met de behandeling van dit punt begint.

Wat betreft de contentieuse jurisdictie van de burgermeesteren deser stad, daaromtrent is in het gemeen aan te merken, dat deselve van ouds en tot heden toe zonder forme van ordinair proces de plano is uitgeoeffend. Deeze contentieuse jurisdictie kan onderscheydentlijk betragt worden, naamlijk als niet off all aan het huishoudelijk bestier der stad verbonden, en dus in het laatste geval aan de burgermeesteren competerende, omdat dezelve betreft dingen, waarover zij het huishoudelijk bestier of polycy hebben.

Tot de contentieuse jurisdictie der burgermeesteren buiten betrekking tot derzelver huishoudelijk bestier kan gebragt worden derzelver kennisneeming en decisie over zaaken van werk boven of in den grond getimmert of gemaakt wordende; van bepaaling van landerijen of gronden en behuisingen; van reële dienstbaarheden; van niets tegen rechte te hebben op eigen goed tot nadeel van een ander; van afvreeding of goede bewalling of heining der landerijen en van mede daartoe behorende geschillen over schaêvergoeding van vee op andermans land; en dat alles zo wel buiten als binnen de stad Coevorden. Hiervan word een zeer groot getal, van voorbeelden in stadsprothocollen, waarvan het oudste nog voorhanden prothocol is van de laatst verleden eeuw, bevonden, van dewelke hier eenigen zijn bijgevoegt n°s. 5 tot 68. [1])

---

1) v. Erkenswijk merkt hieromtrent aan:

„Edog wanneer hierbij in aanmerking word genomen de gronden, waarop zulks door burgemeesteren of magistraat word gepractendeert, dan steunt het op een allegaat van langdurig posses.

Gevolgelijk is dit regt ten petitoir niet gefundeert op de privilegiebrief van den Bisschop Frederik van Blankenheim ofte eenige wettig verkregene titel van ankomst. De voorschr. zaken hebben ook geen invloed op of zamenhang met het stedelijk en huishoudelijk bestuir. De uitoefening van contentieuse jurisdictie in de hiervoren genoemde zaken is telkens buiten den souverein en consensu partium verrigt, vermoedelijk om kostbare processen ter eerster instantie voor het scholtengerichte en in cas d'appel voor het drostengerichte, beide naar de omslagtige Overijsselsche procesorder te ontwijken en dan als een compromis te beschouwen.

Ten minsten is het niet anders te considereren dan een usurpatie an zijde van de magistraat en onwettige uitoefening van de richterlijke magt tot de jura majestatica behorende, waaruit met effect naar rechte geen praescriptie tegens de Staten van den lande kan worden geallegeert. En mogelijk heeft de magistraat van Coevorden conform het landrecht van Overijssel even als in de kleine steden aldaar, iń alle die zaken de functie van markenrichters waargenomen."

Merkwaardige bevestiging onzer opvatting, volgens welke de bevoegdheid in deze zaken niet tot de „jura majestatica" behoort.

Wat hij als bepaald uitvloeisel van het markerichterschap beschouwt, leeren wij uit het volgende:

Terwijl tot de contentieuse jurisdictie der burgermeesteren, die aan het huishoudelijk bestier of oeffening van polycy der burgermeesteren, of ook der gemeentslieden verbonden is, behooren geschillen tusschen ingesetenen, zo wel buiten als binnen de stad Coevorden over publyke straaten, gangen, wegen, bruggen, vonders, waterloopen en gooten; voords gestoelten en stoelen in de kerk, die nevens het gebouw der kerk onder dit huishoudelijk bestier staan; als ook geschillen van de pachteren van stadsmiddelen met anderen over de pagt en boete of breuke wegens daarin begaane fraude; en geschillen tussen de schutteren en degeenen, wier vee geschuttet is, over boete en kosten; en geschillen van stadsamptenaaren met anderen over derzelver belooning of tractement; en geschillen van de rotmeesters met degeenen, die zig van stadsdienst onthouden, over de daardoor verbeurde boete, en geschillen der ingesetenen bij het doen van stadsdiensten, en geschillen over uitdriften van vee, omdat het reguleeren dezer uitdriften van ouds en tot heeden toe aan de stad behoort. Uit het zeer groot getal der voorbeelden hiervan in de stadsprotocollen, zooveel nog voorhanden zijn, bevonden wordende, zijn hierbij gevoegd n°s 69 tot 104.

Aangaande de contentieuse jurisditie over breuken of boeten ten voordeele van de burgermeesteren als tot derselver emolumenten van ouds behoorende; zijnde condemnatien in dezelve, door de burgermeesteren wordende gedaan, eigenlijk niet anders dan orders om die boeten te betaalen, waarvan voorbeelden, en hoe alsdan in geval van weygering wijders door

---

„En vermits bij het voormelde privilegie van den Bisschop Frederik van Blankenheim an de schepenen bij rade van den amptman is toegestaan „het bezetten van de marke," zo zoude mijns inziens daartoe behoren:

Het onder 's Landschaps hoogheid gesubordineert bewind en schouwe over publyke straten, gangen, weegen, bruggen, vonders, waterleidingen en gooten, zo in de stad, voor zo verre het een en ander niet tot 's lands vestingwerken behoord, als ook elders buiten de stad, binnen de marke van Coevorden; het bewind over de uitdriften van vee op de gemeente, midsgaders over het schutten van het vee aldaar met den aankleve van dien, midsgaders decisie de plano ter eerster instantie buiten vorm van ordinair proces, onder appel an den drossard, van alle daaromtrent voorkomende verschillen tuschen schutteren en particulieren en over het opkoopen van koorn voor den vastgestelden tijd door de opkopers op de markt geschiedende. Gelijk mede van alle de verschillen over het verrigten van gemeene stadsdiensten tuschen de rotmeesters en ingezetenen, en de breuken ter dier oorzake vallende".

Ook hier wordt zeker onder de bevoegdheden van den magistraat als uitvloeisels der hoedanigheid van markebestuur gebracht, wat er niet onder behoort.

de burgermeesteren word geprocedeert, hiernevens zijn gevoegt n°s 105 tot 120. [1])

Wat aangaat de voluntaire jurisdictie der burgermeesteren in de stad, en buiten de stad in het verder terrain der heerlijkheid van Coevorden, dezelve competeert aan de burgemeesteren, zo wel als aan den schultus van Coevorden, zijnde dit het eenigste, waartoe de burgermeesteren en de schultus gelijkelijk geregtigt zijn, zo dat de ingezetenen naar hunne verkiezing de burgermeesteren of den schultus daartoe gebruiken kunnen. Voorbeelden uit oude brieven en nog voorhanden prothocollen zijn hierbij gevoegt n°s 121 tot 156.

Wat betreft het huishoudelijk bestier of policy over de stad en verdere heerlijkheid van Coevorden aan de burgermeesteren allien of met de gemeentslieden competerende, zulks is naar luid der stadsprothocollen en verdere oude stukken, die men, desgevordert, kan vertoonen en conform het immemoriaal bezit algemeen, met uitzondering nogthans van hetgeene daarvan aan den heere drost competeert. Bijsonder ook bestaat zulks in het bewind en schouwe over publyke straaten, gangen, weegen, bruggen, vonders, waterloopen en gooten in de stad en verdere heerlijkheid van Coevorden, voor zo veel het een of ander niet tot de landsvestingwerken behoort, als ook over stadsgebouwen met den aankleve van dien, en over de stadsmiddelen van verpachting, uitdriften op de gemeente, afvreeding of heining der landerijen, en stadsdiensten. Voords ook bestaat het in het recht van de

---

1) v. Erkenswijk zegt te dezen aanzien, in vervolg op zijn in noot 1 p. 23 aangehaald betoog:

„De magistraat zoude met evenveel regt de judicatuire mogen praetenderen in zaken over verbale en reële injurien, angezien uit de judicaten en voorbeelden, bij de memorie van deductie overgelegd consteert, dat burgemeesteren zig niet hebben vergenoegt met de breuken wegens slaan, schelden, mesteugen, zo bij de privilegiebrief ten behoeve van de stad vergunt, maar zelfs bij usurpatie hebben gewaagd dieswegens condemnatien in honorable en profitabele amenden te doen, ook in gevallen, wanneer een medelid van de magistraat. of predikant aldaar praetendeerden gehoont en beledigt te zijn. Uit de geallegeerde voorbeelden en bijlagen bij de memorie van deductie uit de stadsprothocollen angevoert, blijkt het tevens, dat in eenige gevallen de ingezetenen het forum van burgemeesteren niet als competent hebben willen erkennen, nog zig an de vonnissen van dezelven submitteren".

Wij kunnen er hier nog bijvoegen, dat van de aangehaalde stukken slechts zeven werkelijk gevallen zijn van beleediging door woorden of daden, en lichte verwondingen, dus, verbale of reële injurien; in eenige van die gevallen wordt bovendien des „drosten breuke" of „gerechticheit" voorbehouden. In die enkele gevallen zal men aan „usurpatie" van het stedelijk bestuur hebben te denken.

ijk en van aanstelling van een ijkmeester; en van de uitzettingen, dog dit laatstgemelde met approbatie van den heere drost; en van verpagting van de middelen der stad en heerlijkheid van Coevorden, als zijn het gemaal, geslagt, bieren, wijn en brandewijn, tabak, hoornde beesten, winkelwaaren, en van parate executie tegen de pagters en derzelver borgen; en van begeeving der volgende stadsambten, als naamlijk van koster, schoolmeester, organist, stoelzetster in de kerk, stadsdienaar, rotmeesteren, schutteren, booden op Amsterdam, Zwolle en Hardenberg, doodgraver, doodenbidder, opwinder van het uurwerk en brandspuitenmeester, nagtwaaker en uitroeper en lantaarnenopsteeker, alsook van den ontfanger der grontschattinge en heerstedengelt, dog dit laatste met de gecommitteerden van de breede gemeente, van wier inzaage en recht met meerderen is te zien in de hierbij gevoegde decisie van den 20 Maart 1782, n°. 157; en van verpagting van de bank van leening ten voordeele van de stad, dog met approbatie van den heere drost, en van visitatie van den lombart en verkooping van desselfs verstaane panden; en van dispositie over de inkomsten van het gasthuis ten behoeve van onvermoogene ingezeetenen, en van jaarlijks rekening van de gasthuisvoogden te vorderen."

Wanneer wij ten slotte de hoofdzaken van ons betoog overzien, komen wij tot de volgende resultaten.

Het stadsbestuur te Coevorden was oorspronkelijk markebestuur. Dat bestuur omvatte niet alleen de regeling van de markezaken, maar ook de rechtspraak in geschillen met het landbezit [1]) daarin in verband staande, als geschillen over burenrecht, servituten, het onderhoud van wegen en waterlossingen, de handhaving der willekeuren op de marke genomen, enz. Hierbij komt het toezicht op de maten en gewichten en de rechtspraak over de tegen de verordeningen op dat stuk gepleegde overtredingen, waaraan zich verder aansluit de regeling van de inwendige huishouding der stad met de handhaving van de daartoe noodige bepalingen,

---

1) Landbezit, waar questies van eigendomsrecht voorkwamen, werd de zaak in het gerecht van den landsheer, van wege het staatsgezag, in dezen dus het schultengerecht behandeld. Mag hier tevens aan een historischen grond voor het verschil in behandeling niet alleen, maar ook ten aanzien van den competenten rechter, tusschen het „petitoor" en het „possesoor" worden gedacht?"

vooral ook die van het finantiewezen. [1]) Dit alles te Coevorden in meerdere of mindere mate onder goedkeuring en met medewerking van den landsheer of diens vertegenwoordiger, daar Coevorden immer in de positie eener van het landsgezag afhankelijke plaats bleef, en niet tot gemeentelijke zelfstandigheid zich verhief.

Al het voorgaande moet als eigenaardig uitvloeisel worden beschouwd der ontwikkeling van het stadsbestuur uit het markebestuur, en daarmede van den overgang van de marke tot stad. Daarmede is nog niet aan het gezag van den landsheer, als drager der staatsmacht, te kort gedaan [2]), op het hem als zoodanig toekomende terrein geen inbreuk gemaakt, waar de verleening van het marktrecht door den landsheer zelven is geschied. Zijn gezag toch, zijn' bevoegdheid op het gebied der rechtspraak, van het krijgs- en van het finantiewezen, is aan den invloed en de inwerking van het stedelijk bestuur onttrokken gebleven. Ja, men kan zeggen de ontwikkeling is buiten dat gezag omgegaan.

Wel kan het bovendien wenschelijk zijn uitdrukkelijken waarborg voor de uitoefening der bedoelde bevoegdheden van den landsheer, vooral waar diens macht groot is, te erlangen. Wel zal het noodig zijn, diens toestemming tot opneming der omwonenden in één versterking met het kasteel, den zetel van het landsbestuur te verkrijgen. Wel heeft uitbreiding van de bevoegdheden van het bestuur der marke plaats gevonden, ten gevolge der toeneming van handel en verkeer. Wel is meer bepaalde en meer in bijzonderheden tredende regeling getreden in de plaats van wat in de meeste marken nog slechts in kiem aanwezig was.

Maar als zoodanig is het landsheerlijk gezag, deel van het staats- of rijksgezag onaangetast gebleven.

En waar, zooals in Coevorden, ook bij de uitoefening der eigenaardig gemeentelijke functies, de inmenging en medewerking van een overwegend gezag, [3]) hier dat van den lands-

1) In 1450 vergunt de Bisschop de verhooging van den bieraccijns „tot behoeff der vestynge onser statt" voor den tijd van drie jaren. (Magnin II 2 p. 184.) Hieruit reeds, maar ook uit latere stukken blijkt, dat de landsheer ook op dit gebied te Coevorden een overwegenden invloed bleef behouden. Verg. Below, Hist. Zeitschrift N. F. XXII S. 245.

2) Verg. Sohm, Die altdeutsche Reichs- und Gerichtsverfassnng I S. 231 flg. Below. Die Entstehung der Deutschen Stadtgem. S. 7 flg.

3) De Duitschers spreken hier van een „Gemeindeherr". Aan onvrijheid der bewoners zelve behoeft volstrekt niet te worden gedacht.

heer tevens, bleef bestaan, daar is de gemeentelijke zelfstandigheid nooit bereikt, en is de plaats gebleven een „abhängige Gemeinde."

Die toestand is behoudens zeer enkele kleine uitzonderingen, in Coevorden tot de revolutie van 1795 blijven bestaan. De grootere omvang van de werkzaamheden, de meerdere functies, waarin het stedelijk bestuur in vergelijking tot dat der marke optreedt, is gevolg van den overgang der marke tot stad, sluit niet in zich vermindering van het landsheerlijk gezag, en behoeft zelfs niet onvermijdelijk samen te gaan met inbreuken op de macht van den „Gemeindeherr."

Dit aan te toonen was het hoofddoel dezer inleiding. Daarin ligt tevens het groote belang van de mededeeling der hierachter volgende stukken. Het oud-archief van Coevorden zoude hierom alleen reeds groot belang voor de geschiedenis der stadsontwikkeling hebben.

Ook voor andere belangrijke vraagstukken bijv. de inrichting der marke, waar het dorp zich tot stad heeft ontwikkeld, en de daarmede gepaard gaande geleidelijke verandering in de eischen voor deelgerechtigheid in de vereeniging, het veranderen van het karakter der rechtspersoon zelf, bevat dat archief èn in medegedeelde stukken, èn in tal van anderen nog hoogst merkwaardige bijzonderheden. Ook deze nader na te gaan scheen mij echter minder huius loci.

SEERP GRATAMA.

I.

Frederic van Blanckenheim bi der genaden Goits, Bisscop to Utrecht, maken kond allen luden, dat ons mit seekere konden aengecomen ende bijgebracht is van onsen vrienden ende van onsen lieven borgeren ende ondersaten onser stat van Coevorden, dat dieselve onse borgere ende ondersaten bynnen onser stat van Coevorden van older alsulke vrijheit, recht, ende privelegyen g[eha]dt hebben, als hierna bescreven staen, daer sij hoere brieve, die sij daerop gehadt hebben, verloren hebben.

1. In den iersten, wie den anderen bynnen onser stat van Coevorden doit sleyt, dat is lijff omme lijff off des heren genade.

2. Item wie den anderen daer bynnen wondet ledes dyep, dat is die hant, daer dat mede gedaen is, off des heren genade.

3. [Ite]m wie den anderen daer bynnen wondet, dat gheens ledes diep en is, dat is drie pont. Dese voersz. drie punten ende broeken sal die drossate berichten van onser wegen.

4. Item off yemant den anderen sloege myt staeken off mit anderen dingen ende niet en wonde, dat waer twe pont tot onser voersz. stat behoeff.

5. Item off yemant den anderen sloege mit vuysten off een messe toege offte lochende, die breke een pont der stat.

6. Item off yemant daer bynnen wapengerucht makede, die breke vijff pont der stat.

7. Item wie scheldewoirde hedde, breke een pont der stat.

8. Voert so sullen die scepene die waeke besetten bij des amptmans rade, nadien dat dat gelegen is, ende die broken daervan mede, mer die broeken soelen wesen ter stat behoeff.

9. Item so moegen die scepene die broytwage ende byermate setten bij des drossaten rade, ende die broeken soelen wesen ter stat behoef.

10. Item so moegen die scepen die marcke besetten bij des drossaten rade ende die broeken ter stat behoeff.

11. Item [1]) wanneer dat die borgers gaen totten meynen wercke, die boeten sal die stat beric .... Voert enighe redelike bode, die die scepen boden bij der ...... [2]) rade bij ee .. [3]) bo ...... [4]) cket, die sal die stat berichten.

12. Item weert dat die scepene in deser saken enich d ..... tich [5]) lieten ende niet en berichten b[yn]nen achte dagen daerna, dat hem die amptman des vermaende, so solde dat tot der tijt onse drossate berichten.

13. Ende want wij Frederic [Bissco]p to Utrecht voerg. aengesien hebben ende aensien menigen truwen dienst, den uns onse lieve getruwen borgers ende ondersaten bynnen onser stat van Coevorden gedaen hebbe[n e]nde, off Got wil, hernamails meer doen sullen, ende mede aensien swaren last ende arbeyt, den onse borgers ende ondersaten van Coevorden

---

1) Hier is met een latere hand iets aangevuld.

2) Met een latere hand weder ingevuld: drossaten

3) Evenzoo: ne.

4) Evenzoo: ette die bree. Ditzelfde heeft een afschrift van 1737, vermoedelijk heeft toen ook de invulling plaats gehad.

5) Naar een copie uit de 17de eeuw: drijfachtig.

voers. hebben, die wege, die daer toe gaen, to [mae]ken, so hebben wij voer ons ende voe[r] onse nacomelingen bisscopen to Utrecht dese voersz. punten voer een recht ende voer hoer privilegyen ende vrijheit derselver onser stat [van] Coevorden gegeven, gevest ende confirmert, geven, vesten, ende confirmeren tot eweliken dagen toe vast ende stede te blijven, beholdelic denselven onsen borgeren van Covorden, off sij [en]ige ander olde privilegyen ende vrijheiden van ons ende van onsen gesticht hedden, die in desen brieff niet begrepen staen, dat die mit desen brieve niet gekrencket, mer gevestiget sullen wesen in horen volcomenre macht ewelic te blijven sonder argelist. Ende hebben des tot enen orkonde vur uns ende voer onse nacomelingen bisscopen to Utrecht onse segele mit onser rechter wetentheit doen hangen. Gegeven tot Vollenho, daer over ende an waren onse vriende ende lieve getruwen van onsen rade, die eerberen Her Willem van Renen, Proist onser kerken tot Embric, onse vicarius, Her Godert Deken o[nser] kercken sent Johan to Utrecht, Rutger van Doernic onse hoiffmeister, Johan van Buchorst, onse Drossate onser lande van Coevorden ende van Drenthe, Steven van Roir onse [huys]maerscalc, Herman Stail, Coenman van Furbach, Ghyssbert van Loe, onse kokemeister, Wilhem van Wye, onse secretarius, ende anders goeder lude genoech. Gegeven int jaer ons Heren dusent vierhondert ende acht op sente Silvesters avont.

Scriptum per me Wilhelmum de Wye, secretarium Domini Trajectensis, de ipsius mandato speciali.

Naar het origineel op perkament in het archief te Coevorden aanwezig, waarbij nog voorhanden is het aan een perkamenten staart hangend zegel van den Bisschop in rood was. (Inv. n°. 15. Losse charters n°. 1.) Ook uitgegeven door Magnin, Geschiedkundig overzicht der besturen in Drenthe, II 2 p. 177 vllg.

II.

Anno XLV [1]) heeft de Drost unde Burgemeysters, Scepen ende Raedt een ordonnansi gemaeckt opte marckt van Couvorden, bij belyven de swoeren meente, unde gemeene meente

1) Dit is 1545.

als hier nabescreven in allen formen ende manieren dat selve to onderholden bij de pene daerop gesat is.

1. Ten eersten artykel, dat geene borgers oft inwoners van Couvorden oft uuythemse en sullen nyet meer peerden, beesten opte meente slaen dan sij des wynters foyderen connen, dan een oft twe, oft ten hoecxsten drye slachtbeesten bij verloes dat sij opte meente drijven unde bij een broeke van 10 ff den Keys. Mat. unde de stadt XX pont.

2. Ten anderen en sal nyemans vremde beesten van eenige vrunt oft magen, peerden oft beesten opte meente drijven bij de pene vorss., des sullen noch burgermeysters, noch scepens, ofte swoeren meente nyemans oorloff geven noch verhuyren bij pene vorss.

3. Ten daerden sullen nyemantz opte mark dryft hebben, dan die olde solsteden hebben unde dat bewijsen, dat een olde solstede is, bij pene vorss., daer sullen de burgermeysters, scepens mit de sworen meenteschutters bij hoeren eede scerp [1]) opsicht op hebben unde de to straffen bij pene vorss., unde men sal nyet meer van een solstede drijven dan één drijft holden unde gene twe dryft, al staen twe huysen op eene solstede bij pene voorscreven.

4, Ten veerden en sal nyemans mogen fuer oft roeck oft dryft holden, de opte meente sitten, het sij dan dat hij een olde solstede heeft bij pene vorss., tsij rijck oft arm.

5. Ten vijfte oft eenige, de opte meente getymmert heeft, de gene solstede en hadde, dee sullen bij den drost ende burgermeysters ende scepens jaerlicx pacht daervan geven, de nou getymmert hebben, comen ende verdragen van eem; sonder meer to tymmeren, dee gene solsteden en hebben.

6. Ten sesten off eenige arme weren, de opte meente getimmert hadden unde hadde gene dryfte, die sal men om behoerlick grasgelt bij den drost unde burgermeysters comen, unde dat vorss. grasgelt sal tot profijt van de stadt van Couvorden comen, daervan doen goede rekeninge unde bij consent van den drost uuytgeven tot stadtz nut.

7. Ten sevenden en sullen gene burgers oft inwoners van Couvorden in de marck nyet graven noch timmeren ombehoerlijck buyten consent des drosten ende scepens bij penen als voorss. ys.

1) H.S.: screp.

8. Ten achten dat nyemans mitten anderen laeten inhoeren bij verloes de buyrgerscep, de daerjegen dede uuytgesondert et huysgesynne.

9. Dese vorss. artykelen sullen geholden worden als bij de pene vorss. te weten X ff. den heeren, ende de stadt XXV pont.

10. Dese nabescreven artykelen van hueringe sal dueren ses jaer lange, unde oeck van de beesten, als de ses jaeren om sijn, sullen sij weder van den drost unde burgermeysters unde scepens weder nous hueren.

Item Roloff Mages voer sijne stede enen arns gulden.

Itum Derck van Taerlo ———— enen arns gulden.

Item Arent Scheers ———— enen horns gulden.

Item Sloethans enen horns gulden.

Item Harmen ter Haenrijck enen horns gulden.

Item Jan van Couvorden eenen snaphaen.

11. Item dit is van de beesten ende peerden, de gene dryfte en hebben.

Item dat peert sal geven IIII stuver brab.

Een koe sal geven II st. brab.

Item twe jaringe calver voer een koe. Ende men sal geene meer beesten holden, als men foederen can, dit duerende to ses jaeren desse huyr.

Dese puncten alles vorss. heb ick Drost mette Burgemeysters, Scepen ende Raedt unde geswoeren meente unde bij belyven van de gemene meente aldus verdragen dit alles vorss. steetz unde vast onverbroekelick to holden in allen manieren als vorss. is, unde bij de vorss. broeke, de daertoe staet. Dat dit alles alsoe voer mij geschiet is, soe hebbe ick Reynnolt van Burmania, Drost toe Couvorden ende slantz van Drenthe, mijn hanteijken heeronder gescreven, unde wij Burgermeysters Scepen ende Raedt unde sworen meente onse hanteykens heeronder geset, dat dit alles alsoe voer ons geschiet is, unde hebben oeck dit mit onse stadt zegel laten befestigen, omdat dit alles in allen puncten vorss. sal geholden worden als vorss. is.

Item dyt vors. hebbe ick Jan Berner ondertekent van weghen Schepen ende swarne ment.

Rennolt van Bourmania.

Lefert van der Lippe.
Hermen Oertwijns.

12. Soe dan in de artykelen voerss. unverstaent mochte comen, soe sijn de Drost mit sampt de Burgermeysters unde swoeren meente overkoemen, dat alle diegenige, die geene solsteden en hebben, sullen voer Paeschen opbreken, dee opte meente sytten, unde diegenige, dee op gaerden ofte op oer eygen gront sytten, dee gene solstede en hebben, sullen geen dryft daervan holden bij de pene vorss., unde die armen sullen geven nae vermogen dee artykel, daer sij op gesat sijnnen, unde dyt alles tot discretie van den drosten ende burgermeysters ende swooren mente.

Naar het origineel op papier, aanwezig in het archief van Coevorden met opgedrukt zegel der stad, onder een papieren ruit. Achter op staat met gelijktijdige hand: „Dys ys der stadt wylkoir." (Inv. nº. 25.)

III.

To gedencken so anno etc. XLIX up dach sancti Andreae Apostoli die erntfeste und frome Reinolt van Burmannia, Drost tzo Covorden und slandes van Drenthe etc. heft eine apentlicke kerckensprake doen laten, dat die tsamplicken gezwaren meente und gemene mente der stadt van Covorden solden des upgenanten dages tot einre ure bij der mollen erschinen, unde vernemen, wes hem van unsern upgemelten lieven Drosten solde voergeholden worden.

Wo dan doe ter tijt unversumelicken geschien.

1. Voer ersten gaven des Drosten lieften voer der bezwarenisse halven der Larewolders unde unsen mercken belangen, so dat sie na averkompst hoger rade unde commissarien Keys. Mat. und des edelen und walgebaren Heren und Graven to Bentheim etc. tegens uns niet freden noch graven tgedencken demselven metten besten vor to komen und to beraetslagen.

2. Ock so hebben sine Liefften vorgegheven van waterlossinge vor den venen hen to maken, die der mercke groet nutte unde profijt inbrengen solde.

3. Voert jaerlix alle olde gewonlicke waterlossinge up to ruymen na older gewonten.

4. Sus meer van wegen to maken tusschen der harenbruggen [1]) und tollbruggen met anderen dijcken, etc.

5. Ock hebben sine Lieffden vorgegheven van togeslagen lant in den Broke geschien bij der Pothavesmaet welckes sine Lieften van Schepen unde gezwaren meenten togestaen voer ene summa van penningen und ein beholp to doene, daermet ene stenestrate tusschen beiden tollbruggen gemaket solt worden, desses malls buten bezwarenisse den gemenen borgeren solde geschien.

6. Ock so beklaget sich die gemelte erntfeste und lieve Droste dat siner Lieffden van enen guden frunde geschreven sij, so dat meer als die helffte van borgeren over sinen Liefften geclaget met begeerten, dat nu terstont ein ieder daer doen solde, die bij siner Liefften verkortet und clagens van noden gewest, ofte noch were.

7. Daerup hebben die samplicken borgeren doe ter tijt geantwort, sie weten nemants, die buten landes geclaget, dan sie begeren aff to keren und to samen in de kercke bij den anderen to komen oer bezwerenisse und nodige saken to averlegghen, und des Drosten liefften bij etlicke geschicten an den negestvolgenden dage wederom vorgeven laten.

Wo dan geschien.

8. Daerto die borgeren erwelet hebben dem erbaren und ersamen Johan Schidrach amptman etc., Leffert van der Lippen, Cort van Munster, Tyas Cock, Henrick Grauwert, Aloff Brouwer, Johon van Eede, Roloff Winols unde Berent Tolmeteinge, die einesdels den Drosten vorgedragen als navolgende:

9. In den ersten metten Laerwolders und unser mercken belangende des fredens halven, daerinne die Laerwolders sumich gevonden, den voerraem stellen die gemenen borgers an unsen lieven Drosten, daermet die mercke in freden gestalt worde.

10. In den tweden als van waterlossyngen, die der mercken nutticheit und profijth in brengen muchten, daerto willen sich die borgeren willich inne vinden laten, wannet aver niet versumet und dorch die schepen den borgers na olde gewonheit angesacht worde.

---

1) De „Heeren brug," waarschijnlijk bij het kasteel; de tolbrug over de stadsgracht.

11. In den derden van olde waterlossinge, van wegen und dijcken to maken, wes den borgeren to done geboert, sulx sinnen sie ock willich, wannet die schepenen to gelegenen tiden verwittingen laten.

12. Angaende den artikel des gravens in den Broecke van den Schepenen ende geswaren meente geconsentert, sulx sinnen die borgern desses mals wal tofreden unde begern uter mercken niet to gestaden, to verhuren ofte to verkopen, dan so het die noet vervorderen worde na olden gebruick, und usantien [1]) na to komen unde to holden gelickes und na inholt des gegheven breves van Bisschop Ffrederick van Blanckenhem lofflicker gedachtenisse.

13. Vorder als van clagen der borgeren, wo sulx solde geschien wesen, aver gaer niet gestendich, wijder als siner Lieffden bewust; dan die gemenen borgeren bidden unde begern [2]), dat des Drosten liefften sinen ossenheerde daerto wil laten holden in hoeden unde driven, daermet dat Broeck so gaer niet verdorven und van sinen Liefften besten under die voten worde getreden, van welcken armoet sich die gemeente to erneren plegen, so doch alle borgeren unde inwonneren sich des Brokes miden moten bes to gelegenen tiden bij hogen poenen unde broeken.

14. Vorder so mogen des Drosten liefften einen dijck van siner boeden [3]) aff hebben leggen laten bes dorch den Monnickendijck, tusschen welcken dijcke unde Wijgerswolt noch ein groet stucke gemein brokes gelegen, so dat der borger derhalven in driven, in varen unde hoeden verkortet, bidden derhalven ock underdenichlicken densulven dijck an etlicken einden to veropenen, so men baven unde beneden nergent wal hen kan, daermet die borgeren ores grundes tgeneten mogen hebben, dat schyr ofte morgens gene unterffenisse daeruuth errisen konde, welcks in die lenckte to versorgen stonde.

15. Vorder so die koebrugge van oldes vor den borgeren unbeslaten is gewest, unde die borgers den koe- ofte pantdijck genomet, plichtich und schuldich to maken sinnen, so hebben die borgern denselven alle tijt in watersnoden ter noet und

---

1) H.S.: usatien.
2) H.S.: begegern.
3) Loods, schuur. Tegenwoordig worden te Schoonebeek nog boeën genoemd, de ten behoeve van den bewaker van het vee in de weide opgerichte hutten.

ock sus gebruket, aver die brugge bij allen vorsten und heren tiden, unde ock bij unseren allerengenadichgesten Heren iztundes Roms. Keys. Mat.

16. Avermaels met demodiger begeerten uw Lieffden willen apeninge der drifte denen borgeren in nodes tiden gunnen, unde sus daermet sie des vorss. dijckes ock tgeneten muchten hebben.

17. Noch meer so wij stadtrechten unde olde usantien hebben, bij welcken wij van oldes gepreviligeert ock bij Keys. Mayt. nu bevegtiget unde geconfirmeert; dennna sinnen wij noch ganslicken underdanichlicken bidden und begeren uw Liefften willen uns bij older gewonten unde statrechten hanthaven unde beholden, daermet die borgemesters, schepen unde geswaren meente, gemene meenten und kerckraet na older gewonte gesath und gekoren muchten worden, daervan ein ider to geboerlicker rekenunge gestalt, wo sich sulx van oldes geboert.

18. Desses nu in alles, wo upgemelt, sinnen die semplicken borgern noch tom hogesten bidden und begeren, des Drosten liefften willen desse articulen tom besten annemen unde verstaen, unde densulven so volle nakomen als mogelicken, so die genanten articulen noch ter tijt unverclaget, updat den borgeren schyr ofte morgen genes clagens van noden muchte wesen, welckes sie liever verhudet segen.

19. *Burgemesters, gesworen meente, kerckvogeden und ander bevelhebberen to ordineren unde to setten.*

Item noch stadtrecht und olde gewonte to Covorden. Die drost unde borgemesters met sampt den schepenen gesworen meenten unde met den anderen officiers plegen alle jaer up sanct Petersdach ad vincola umtrent negen ofte tein uren vormiddage bij der vorg. rechtstoel to komen unde als dan plegen die borgemesters die grote clocke tlaten luden, unde sie plegen die drost unde die gesworen meente, twie van den vier borgemesters, die langest borgemesters bint gewest, van dat borgemestersampt aff to setten, unde twie uten geswaren meenten weder to borgemesters to setten, unde die also wo vorg. affgesat worden, die bliven nochtans den tijt lanck hores levens gesworen meenten, unde worden up ein ander iaer ock wal weder tot borgemesters gesath. Unde die also wo vorg. tot borgemesters worden gesath, sinnen schuldich oren eeth to doen den drosten in stat unses genadigen heren getrow und

holt to sijn unde der stadt rechten, der stadt axijss, der stadt broken, der stadt guderen unde der stadt zegelen bij horen eeht, als manne van eren und van trouwen na horer macht to beschermen und to verwaren und daervan alle jaer den gemenen gezwaren meenten rekenschap to doene, sunder al argelist.

20. *Kerkvogede to setten.*

Item ock plecht men up plaets unde tijt vorg. alle jaer twie uter gezwaren meente und twie van den gemene meenten to kerckvogeden to setten, die horen eht schuldich sint tdoen der kercken gudern trouwelicken to verwaren unde daervan alle jaer voer den drosten, vier borgemesteren und gezwaren meenten und twie uter gemener meenten rekentschap to doen.

Naar een in het archief van Coevorden aanwezig exemplaar (waarschijnlijk origineel) op papier. Achterop staat met dezelfde hand: „Articulin avergegheven beij de gezwaren meenten unde gemene meente van Covorden up dem lesten vann January anno etc. 50." (Inv. n°. 27)

IV.

Up huyden den XXVIII[en] dach in Februario anno etc. LII is bij den Drosten, Burgermesters, Scepenen ende Raedt unde swoere meenten overkomen ende verdragen, als heerna volget:

1. In den eersten het verdrach ende overkompst, anno etc. XLV bij den Drost, Borgermesters, Scepen ende Raedt swore meente ende gemeene meente overkomen is gewest, tselve noch stantaftich.

2. Ten anderen soe dan in tselve verdrach begrepen is, alse van de hueringe in den Hagen oft anderen, die geen solsteden en hebben, sullen nou voertaen dubbelde huere gheven, oft om Gods wille de gelegentheit van den armen an te syen, allet tot discretie van de burgermesters.

3. Ten darden soe oeck tselve verdrach vermeldet alse van grasgelt ses jaren lanck durende, ende de jaren als nou om sin, sullen nou oick dubbelt grasgelt geven.

4. Ten vierden soe sal men van gene spijkerstede gene drifte drieven int klein ofte int grootte.

5. Ten vijften dat olde steden sin ende daervan driven ende deselve niet bewijsen kunnen, dat et solsteden sijnnen, sullen

bij den drosten ende scepens komen omme daerinne to handelen, als men nae reden befinden sall.

6. Ten sesten soe en sullen gene burgermesters ymans borgerscap toestaen mynder dan acht golden gulden, de borgerschap wynnen oft borger worden willen.

7. Desse voors. articulen beveelt de Drost mit sampt de Burgermesters ende Raedt enen yderen toe achterfolgen bij alsulcke pene, als voerhenen bij den Drosten, Burgermesters, Scepen ende Raedt ende swoere meente mit de gemene meente a°. XLV overkomen ende verdragen is. Enen yder schutte sijnen scaden. Soe wye men daerover befindet ofte ter contrarie dede, sal men straffen sunder genade.

Naar een in het archief van Coevorden aanwezig exemplaar (waarschijnlijk origineel) op papier. (Inv. n°. 28.)

V.

1. Drost und Schepen laeten weeten und gebieden, dat alle degeene, de buyten in de schuyren op goerdens offte op onbehoerlijcke steden woenen, dat dieselve sich daernae hebben unde stellen, dat se hoere gewoentlijcke plaetsen weder betimmeren unde invaeren; onde alle degene, de onderstaen hebben gerede op de goerdens und an hoere schuyren to timmeren om in te woenen, vuyr unde roeck te holden, dat deselve tusschen nu end naestcompstigen Sondage weder affbreecken bij verbuerte datselve timmer, dat men alsdan met de gemeene borgeren sall affbreecken.

2. Oick alle degene, de in schuyren woenen, vuyr unde roeck holden, sullen insgelijcks tusschen ditt en Sondach daeruuth vaeren, besunders de se van anderen gehuyrt hebben, bij pene van de huyre verbuert to hebben ende nae den Sondach alle daegen een olden schilt, den men hem stracks affnemen sall.

3. Oick dat alle degene, de tellegen uuthen Broecke gehouwen verleden sommer ende winter, sullen koemen verdraegen und accorderen, off men sall deselve schatten, nae des drosten ende schepens discretie, und dat sich nymant onderwinde enigh rijssholtt offte tellighen uuthen Broecke voertan the houwen sonder oirloff, up de verbuerte van een olden schilt van ider tellighe ende yder bont rijss.

4. Datt oick nymant, hij sij borgher offte nyett, enighe peerden offte beesten op de meente to weyden sall ahnnemen op de verbeurte van deselve peerden und beesten.

5. Oick sal sick nyemant onderstaen eenighe peerden toe koepen offte an te nemen um de op de meente te laeten graessen offte vett worden, om wedder tho verkopen bij verbeurtte alse voren, unde so vele belanght, dat de borgher om hoer eeghen werck te doene peerden koopen, dat sal men moghen doen bij discretie ende beleevent den drosten unde scheepens.

Aldus gedaen bij Drost, Scheepens und gezworen gemeente op den XXVI^en Aprilis a° 1579, unde was ondertekent:

Evertt van Ensse, Evertt Wenninck, Deetmer Sluiter, Goesen Alerts.

Deze copie is ackerderende tegens de prinspall in kennyes vann mij dem 22 Juny 1619.

(w. g.) J. Bernyers, Schultes.

Naar het in het archief van Coevorden aanwezige stuk. (Inv. n°. 44)

VI.

Articulen der stadtt Covorden bij den Heeren Drosten Evertt van Ensse ende denn Burgemeysteren und geswaren gemeente a° 1582, ingetreden unde confirmirt.

1. In den ersten, dat nae dit jaer 1582 nyemant, soo wall buyten als binnen die stadtt Covorden geseten, sall die vorss. marcke bedrijven mith beesten oder peerden vor den XVII^en Apprill bij verlos der beesten und stadt hoegste broecke, die daer baeven tdoen befonden wortt, heth wer bij crijgh, doertochden, und diepe jaren, wanner jederman sijn fur affgefuiret und bij incovenienten der tijt qualick gewunnen muchte sijn, das dan bij den heren drosten unnd borgemeysteren vor dat jar steidt te remedieren.

2. Ten anderen tott profyth der arme huysgesetene van Covorden is bij raeth van die vorss. Heern Drosten, Borgemeysteren und gesworen gemeynte verordinirt, dat men die gasthuysessteede met ore guyderen to Covorden gelegen, sall verkopen, unde die penninghen op guden roggenrenthen bij

gude wisse luyden mith raedt dess hern drosten unde die burgemeysteren belegghen und dartho sekere daghen verordinieren um diesulve tdispensieren unde uthdelen.

3. Ten derden sollen alle utheimische luyden, die so wel oir nerenge als die marcke bedrijven, der stadt jaerlickx twee daller, unde den borgemeysteren der tijt voir oiren solario twe daller betalen.

4. Ten vierden sal nyemant de borgerschap buyten dess heeren drosten wille unde zeeghel winnen, und daertho ene behoirlicke soltstede bewonen, aleer hem deselve togestaen wort.

5. Ten vijfften sall nemant van ene stede mer dan ene drifft holden bij verlos sijnner borgerschap unnde des heeren drosten ungenade.

6. Ten sesten sollen die beyde gylden als unser Lieve Vrouwen und sint Anthonys upkumsten bij den armen- und gasthuysesupkumsten gelacht worden.

7. Ten VII[en] sal des sommers niemant meer beesten oder peerden holden, dan hie dess winters gefuiret hefft, utghesundert sijne slachtbeesten unnd peerden, so sijne koecken unnd arbeytt fordertt, bij verloss deselve beesten unnd peerden, so baven befunden.

8. Ten VIII[en] sollen nae publicatie van dussen geene borgeren hoere steeden oder huiseren an den utheymschen sonder weeten, wille van die borgemeisteren verhuyren oder verkopen, unnd daernae sall noch den borgeren die tijt van sess weken togelaeten worden umme den naercoop daervan to nemen, so et ymant belyvett.

9. Ten VIIII[en] sall nemant binne oder buyten der stadt Coevorden up ungewaerde plaetssen enigh timmer upsetten, het weer hem dan eerst bij den hern drosten unnd borgemeisteren consentirt, undd de up sodane ungewaerde plaetzen wonnen, sollen in die tijdt van viertyn daghen nae publicatie van dussen kommen bij den Hern Drosten und Borgemeysteren, undd van sulckere tijden, nae oeren guyduncken unnd saecken gelegentheit, verdraghen, und die datsulve nyet achtervolget, den sal men nae older gewoente mith den tsamptlicken borgeren die huyseren affrieten.

10. Dess sall oick niemant enighe schuiren, steden angraven, se sinnen hem dan ersten van den borgemeysteren gewesen und die gordens, die ener beneffens sijner schueren darachter hefft, daervan sal hie jaerlicks die stadt gheven,

daerop hie dan gesath wordt, offt terstundtt inwerpen bij vijff goltgulden.

11. Ten Xen sollen up dach Cathedra Petri, als die klocke to tweelff uren geluytt wordtt, twee die oldeste borgemeysteren affgesath worden, unnd twe wederumme uth die gesworen gemeente angekoren, unnd des vorighen daghes rekenschap gescheen, woir die stadtupkumsten gebleven unnd lasten heergekommen binnen.

12. Is noch wijder mith raedtt des Heern Drosten ingetreden, dat nae dit jaer gyne soldaeten up den huyse, het wer hye van ene behoorlicke plaetse dreve, die mar[cke] mith beesten oder peerden beslaen, und daervan, soo gheen borger oder borgerkindtt is, grassgelt [1]) gelijck andere utheymische luyden jaerlicks die stadt betalen.

13. Ten XIen sall ein ieder die borgerschap versteecken sijn, die in tijden van Con. Majesteits Drosten unnd officieren binnen jaer und dach gien vuyr unnd roock na older gewoonte en holt.

14. Ten XIIen sall ein ider sijn vree maecken over sijne landen, aler die borgerbiesten worden uthgedreeven und so vaecken daer mangel bij gefunden wordt, sal die stadt hoegste broecke uplegghen unnd dat schütghelt daerbaeven betalen.

15. Desgelijcken sollen ock alle jar nye gasthussmeysteren kerckvogden, schuttheerders up dach Petri alss baven, gestalt worden, unnd guude regartt up de marcken draeghen, wanner gemeentlick die marcke verdorven plecht tworden.

16. Ten lesten sal die borgemeyster in der tijdt mith twe van die geswaeren gemeente alle bieren proeven und daernae setten, alehr sie verkofft oder upgestecken worden bij vijff goltgulden, die daer boven doet.

Diese is van de personen als folgt undertekentt:

Evert van Ensse, (en nog 12 andere namen).

Dese copye is ackerderende thegens de prynpall, in kennyes vann mij denn 22 Juny 1619.

(w. g.) J. Berniers, schultes.

Naar het in het archief van Coevorden aanwezige stuk. (Inv. no. 45.)

---

1) H.S.: grossgelt.

VII.

Dusse naebescreven artikulen sinnen van den gestrenghen Heren Reinolt van Burmany, onsen Drosten mit tsampt Borgemester unde geswaren meinte beraempt un voer godt angesen unde ock wederomme up nie mit onsen Heren Drosten Engelbert van Ense Con. Mat. Raedt gevisentert un nu alnoch weder upt nie mit onsen Heren Drosten Evert van Ense Con. Mat. Raedt gevisitiert, tot gemenen nute der stadt van Coverden, unde seer grotlick van noden is, ommedat ein ider mach weten hem daernae te holdenn.

1. In den ersten sollenn de borgeren noch inwonners van Coverden un ock de Waterhuisen [1]) niet meer besten op de gemiente slaenn, dan se des winters foeren konnen, uthbesundert hoere slachtelbesten, tot einne, twe drie offte viere ten hoegesten nach [2]) einn ider sijn huisholdinghe unde gelegentheit; ock nicht meer perden holden, als he des winters foeren kan un notwendich van doennde is, unde offte daer einer waere, de des winnters gene perden holden wolde, sollen nochtans diesolve, omme haer hoy, torff mit toe foren, des sommers vier perden unde niet meer holden moegen; unde wel hieruntbovenn befunden wort, sollenn van ein ider best oder peert twe olde schilde gebroecken hebben, de einen tot profite van Con. Mat., ende den ander van stadt van Coverdenn.

2. Ten anderdenn en sal niemants vrembde besten offte perden van ennighen frundt ofte maghen op de miente driven omme te weiden, ten weer saecke, dat de stadt nodich toe doende hadde, dat men mit raede des drostenn en biest, vier offte fife mach annemen daernae alst gelegen is, unde dat profit tot behoeff der stadt uth toe gevenn, alst behoren sall.

3. Ten derdenn sullen niemans up de marcke driffte hebben, dann die olde soltsteden hebben unde dat bewisen mit karckstoel unde fenne, dattet eine olde [3]) soltstede is, daer sollenn die borgemesters mit die gesworen schutters bij oren ede scherp opsicht op hebben, ende men sall niet mer van

---

1) Dit zijn eenige erven ten Z. en Z. W. van Coevorden gelegen, wier eigenaars aanspraak maakten op een grootere gerechtigheid in de marke, dan aan de gewaarden, die een „solstede" bezaten, toekwam. Verg. Inv. nos. 452 en 467.

2) A en B: mach.

3) A: f olde, B: fulle.

eine solstede drifen dan einenn drifft holden, unnde gine twe drifften. Un soe daer einer op ongewoentelicker platzenn, dat gene soltsteden sint, offte twe huiser up einer stede getimmert hebt, daer nochtans mer driffte affgaen, sollen desolven alle up Mey-avent sich bij dien Drosten unde Borgemesters findenn laten unde hoer perden unde besten bij ede latenn optekenen, unde sollen van ider pert toe grasgelt geven ein ordt dalers unde ein ider best drie stuiv. brab., datwelcke ein ider foert betaelen sall, aler he die sal moegen opdrifen, un wort he daerenboven onrecht befunden, sal he van ein ider perdt ofte best twe olde schilde gebroecken hebben, den einen tot profit Con. Mat., den ander ter stadt Coverdenn.

4. Ten vierden sal niemans wonninghe hebben op de gemente, daer se fuer offte rock offte driften van holden, de mente mede toe beswaren, noch ock nicht unbehoerlicken graven, noch anslan buten kunsent des drosten un borgemesters bij pene voerss.

5. Ten viften, sal nemans vromdes met hem latenn inhuiren, daer de mente mede beswaret wort, ten were sacke dat ein vader ofte moeder ein kindt [1]) mit hem wolden innemen in hoere kost, omme die toe warenn in horen older [2]) bij penne voerss.

6. Ten sesten diegenne, de nu op den Haghen getimmert hebbenn, sonder eymans meer toe timmeren sollen bliven sitten tot beleven des Drosten mit Schepen unde geswaren gemiente, unde dat alle ses jarenn annemen, uthbesundert offtet sacke waere, dat die drost mit de schepens unde geswaren gemente den Haghen tot profit der stadt wolden weder gerumet hebben, sollen se de timmer affbrecken buten unkosten der stadt, unde sollen niet mer torfes graven in de gemene venne, dan se tot ores solves huiss van doende sinnen, ende nichtes verkopen, ende anders gen inseggen in der marcke, kerckstoell un vennen hebben, un offte eimans van degenne, die in den Haghen wonnen unde getimmert hebben, van hier togen offte verstorven sonder geboerte, soe sollen se de timmeren affbreken unde nemant verkopen by pene vorss.

7. Ten sovenden sal niemant sine gewoentelicke soltsteden

---

1) In A. tusschen kindt en mit: wilden.
2) Older, B: olderdoem.

vercopen, gebrucken offte gebrucken laten, he sal daermede vercopen, gebrucken offte gebrucken latenn alle gerechticheit daertoe behorende is, un men sal die gerechticheit nicht van de eine stede up der ander leggen unde men sal nemant de borgerscha[p] laten, winnen, he sal erst eine gewoentelicke soltstede hebben, copen offte huerenn unde daerup wonnen by penne vorss.

8. Ten achten en sa[l n]emans in de gemene fennen egelicke fennen anslaen buten cunsent des drostenn mit de schepens unde geswaren gemente, unde waeren ock ennighe alsulcke geslagene vennen uter marck angeslagen, dee sollen voer gemente bliven liggen, unde daer sollen mogen ingraven alle, de gewoentelicke soltsteden hebben, un anders nemant, het sij hem dan van den drosten mit den scheepen unde geswarenn mente vergundt, unde offte daer eimant [en] tegen dede, sal alles bij bovengescreven straffe gestrafft worden.

9. Ten negenden soe sal de schulte nae older gewoente alle vertin daghen recht sittenn, soe ver alst ghen besloten recht is, unde offtet op einen Maendach, alst bestemmet rechtdach is, ein vernoemt [1]) festdach kumpt, soe sal men altoes des nasten werckeldaghes dat recht sitten, opdat nemant verkortet wort ende men sall nae older gewoente ghen hogher beroep maeckenn dan an de brugge; ock sal de schulte nae older gewoente nicht mer van ein rechtschen hebben toe besegen dan eine kanne wins, al waren mer ede dan ein offte twe offte mer toe elcken tit van einre sacken geschet. Ock sollen alle degenne, de gene olde soltsteden hebben, in den recht voer de leghe banck gene ordele anbestadet wordenn.

10. Ten tindenn offte enich borger offte borgersche van Coverden toghe mit de wonninghe up eine andere platse, daer se ein jaer ses wecken unde drie daghen vuer ende rock holden, unde binnen jaers als voerss. binnen Coeverden gen fuer offte rock holdenn, de sollen hoere borgerschap versteeckenn wesenn, het wer bij counsent van den drosten, schepens unde geswaren gementen nae den tits gelegentheit vergundt.

11. Ten elftten wat gebodt de droste latet gebeden van des heren landen offte vann Wierswoldt, die sie brecket, sal

1) Vernoemt, B: voernaemt.

nae older gewoente tot elker tit einen old[en] schilt gebroecken hebben ende desgelicken in dat Fredewater.

12. Ten twalften die besit eines guedes heft, dat he ein jaer ses wecken unde drie daghen rustelicken unde fredelicken heft beseten, daer mach de bijsitter broeckeloes in bliven, ter tit ein ander hem mit rechte daer weder uthsli[tt, u]nde men sall nicht mer als gerichtelicken schade betalen nae older gewoentenn.

13. Ten dertinden sal ein kindeskindt soe nae sijn tot die arffenisse sins groetefaders offte groetemoeders, gelick offte moeder noch leveden. [1])

14. Ten viertinden dat de eine den andern gewalt doet in sines solves huiss, die stedt in des heren genade, nae older gewoentenn.

15. Ten viftinden die die eine den anderen wundet binnen der Friheit van Coverden in den [2]) frien marcket, de brecket dubbelde broecke den heren offte der stadt, soeals dat gefalt.

16. Ten sestinden waer de schepen geischet worden omme behoerlicke gerechtung eine besichtinghe te doene tusschen nabers, dat sij van wat sacken dattet sij, dar se klaer bescheit van vinden, dat sollen se mit fruntschap offte mit geboden uthrichten, unde men sall daer voer recht nicht over wisen.

17. Ten soventinden sal niemans klockenslach macken, tensij dan brandes offte vuresnodt, unde ock gene kerckenspraecke doen offte omme der strate laten roepen om[me e]enich oproer toe maecken buten des drosten, schepen unde geswaren g[e-m]ente bij pene van gewalt offte des heren genade.

18. Ten achtinden wat gebodt, dat die droste mit schepen un geswaren miente gebeden offte setten tot profit der gemene mente, de sollen geholden worden bij eine pene, des drosten unde der stadt hogeste brocke.

19. Ten negentinden sollenn degenne, de broecke doen den heren offte der stadt, de sollen binne acht daghen vuldoen offte borghe stellen voer de brocke.

20. Ten twintichsten sol niemans ganse holden op de marcke van Coverden dan de Waterhuisen, de van oldes gewoentlick sinnen ganse toe holden unde desolve sollenn nichtes

1) Leveden, B: levede.
2) A. herhaalt: den.

mer olde ganse holden op de gemente dan vifuntwintich gansen met de ganten by pene vorss.

21. Ten einuntwintichsten dat niemans sal moegen plaggen meyen offte meyen laten binnen noch buitenn woenachtich op de gemente van Coverden, dan allene op genne sijde der viff stienen krusen unde up de Hoghe Loe, un nichtes anders upt groene lant bij penne voerss.

22. Ten tweeuntwintichsten sal ein ider, de dode perden, besten oder kalveren, nichtes uthbesunderth, [1]) hefft begraven ofte laten begraven un soe diepe, dat se van gennen hunden konnen uthgegrafen worden, unde so eimant befunden wort, de alsulcke aesen bij nachte ende untide uthworpe op di strate ofte op de miente, ofte int felt brochte ongbegraven, sal twe olde schilde gebroecken hebben den ersten maell, un aleefenseer geholden sien die alnoch [toe b]egraven ofte laten doen, alles bij pene van vier olde schilde de twed[en] mael, unde den derden mael alnoch, soe he onrecht befunden wort, sal als een ongehoersame gestrafft worden.

23. Ten vier[undt]wintichsten sall niemant schapen op de gemente holden noch drifen, [so] wal de Waterhuisen als de borgerenn, ten wer sacke dat de borgerenn van doende waren drie, viere offte fife, sall men moegen nae older gewoenten nae die vif krusen drifen, un wel hier boven befunden wort, sall bij bovengess. straff gestraffet wordenn.

24. Item mitt dussen wilckuer unde artikulen voerss. sal die stadtbreff nichtes gekrencket worden, dan gestercket, ende offte noch ennighe olde usantsyen hiernae moeghen befunden worden, dat voerhem in gueden gebruck tot fordel der gementen gewest is, de sal men altoes met beleven des drosten heer moegen bijstellen, unde offte daer ock welcke quade waren, die tot schade der gementen waren, sal men moegen affstellen.

Orkunde der warheit dat mij Evert van Ense Con. Mat. Raedt unde Droste voerss. dusse wilckuer un artickulen alsus mede belevet hebben, soe hebbe ick minen gewoentelicken naemen hieronder gesedt. Un wij Scheppen un geswaren gemente hebben onse stadtsegell beneden opt spatziun vann

1) In A. staat: nichtes un uthbesundert.

dussen gedrucket in den jaer ons Heren [1]) XV hondert sesuntachtentich op den ersten van denn May.

Desen gecollationeert tegens die gelijckluidende autentique copie, is daermede bevonden t'accordieren. In kennisse van mij ondergescreven Jr. Engelbert van Ensse end Doctore Athonide den 8 May anno 1617. (Was onderteekend): Engelbertt van Ensse en O Athonides. [2])

Naar het in het archief van Coevorden aanwezige stuk (A.), en een copie (B.), waarschijnlijk naar A, van omstreeks denzelfden tijd (Inv. n°. 47). Magnin III 2 p. 240 geeft hiervan den korten inhoud op.

VIII.

Wij Burgemeesteren en Gesworene der stadt Covorden doen kondt ende bekennen in cracht deses, alzoe wij in der daet hebben bevonden, dat bij verloop van tijden verscheydenn ungeregeltheyden int stuck van 'tinslaen van beesten op die gemenen marck van Covorden sint ingeslopen ende sich van dage tot dage doer die vermennigfoldinge der inwooners sint vermeerderende, waerdeur eyndelicken die gemenen marcke tot grooten naedeel ende schaeden der stadt voorss. ende ingesetenen derselvige soude mercklijcken verslimmert ende t'enenmael bedorven worden, ende gemerckt wij ons eedeshalven schuldich kennen daerentegens so veel mogelick te versien, oock ons in conformiteyt onser older privilegien, wilkeuren ende gewoontheyden geauthoriseert vinden omme met voerweten ende raede des heeren drossarden die marcken te berichten, ende die disordren ende abusen daerover ingekropen te remedieren, soe ist dat wij tot den eynde ten overstaen ende met consent des Weledelen Gestrengen Caspar van Ewssum, Heeren tot die Nyenoord ende Vredewolt, Drossard tot Covorden ende der Landtschap Drenthe naevolgende poincten ende articulen hebben beramet ende gewilkeuret, beramen ende wilkeuren midts desen.

1. Ten eersten dat diejenige, soe gerechticheyt van soltsteden hebben, volgens ouder gewoente soe veel ende niet

---

1) A. heeft: ons or.

2) Met een andere hand staat onder aan de pagina: „N.B. dat dese doctor O. Athonides gewest is schulte van Beyle."

meer beesten op die marcke sullen moegen drijven, als sij des winters sullen kunnen voederen uuytgenomen dat hun noch sal geoorlofft zijn een slachtelbeest, twee offte drie tot nootdurffticheyt haerer koecken op te slaen.

2. Ten anderen, naerdien befonden wort, datter eenige, gerechtigde soltsteden hebbende, tegens de opgemelde gewoonte haer verforderen vrembde beesten van uuytgesetenen in die weyde aen te nemen ende dieselvige tegens den winter wederomme terugge te seynden, is beramet, dat hetselvige vortaen niemanden sal toegelaten sijn, dan dat diegenen, soe bevonden mach worden eenich vremd beest als geseyt, in weyde aengenomen te hebben, voer elck beest, ende soe vaecke als hij dat sal doen, verbeuren sal de broecke van vier dalers, ende voorts dieselvige beesten uth te brengen binnen den tijt van acht dagen nae gedane aensegginge, bij gelijcke breucke van vier dalers, ende zoe voorts van acht dagen tot acht dagen, totdat zij de beesten sullen uthgebracht hebben.

3. Ende omme alle frauden dienangaende voer te komen is ten darden goetgevonden ende gesloten, dat niemant sal eenige beesten offte peerden mogen op die gemeene marcke drijven voer ende alleer hij dieselvige ter presentie van den statsdienaer bij eenen smidt, bij de burgemeisters daertoe te ordonneren, sal hebben laeten brennen ende teyckenen, betalende aen den smidt voer elck beest 1 ort stuyvers. Tot welcken eynde die burgemeisters voerss. elcke reyse, voordat die beesten in die weyde sullen geslagen worden eenen seeckeren dach sullen bestemmen ende denselvigen bij publicke aenpleckinge offte proclamatie den burgers ende inwooners laten verkundigen omme op alzulcken dach haere beesten, soe sij gedencken in die weyde te brengen, te laten mercken ende brennen, ende indien jemant hierinne soude suymich wesen ende sijne beesten ongebernt in die marcke drijven, sal voer die eerste reyse verbeurt hebben 1 daler, ende in cas dat hij opt nieuw vermanet sijnde in mora soude blijven binnen den tijt van acht dagen naestvolgende sijne beesten t'laten bernen, 1 daler, ende ten darden gewaerschouwet sijnde ende hem noch weygerich stellende, sal dieselvige d'ongebernde beesten verbeurt hebben tot profijt half van den heeren ende half van de stadt.

4. Ten vierden hebben wij gewillekeuret, dat geen uth-

gesetene gerechticheyt van soldsteden hebbende, macht sal hebben dieselvige van buyten te gebruycken, nock oock dieselvige aen uuytgesetene te verhueren omme van buten gebruecket te worden.

5. Ten vijfften sullen die burgers ende inwoonders van die stadt ende heerlicheyt van Coevorden mogen huyren offte pachten van in- offte uuytgesetenen, die dieselvige hadden te misten, sodanige soldtsteden als sij tot Covorden moegen hebben ende dieselvige gehueret hebbende, sullen even gelijck recht, voer soe lange haere huere sal duiren, met heyden ende weyden genieten als die eegenaers, prysent wesende, souden konnen doen, sullen oock mede gehouden wesen aen die articulen ende poincten boven opgestellet.

6. Ten sesten die burgers ende inwoonders van Covorden, diewelcke geene soldtstede in huere hebben ende effenswel geeren eenige beesten in de gemiene marcke drijven wolden, sullen gehouden wesen dieselvige den burgemeisters eerst aen te geven ende oock alsulcke biesten te laten bernen, gelijck boven art. 3. is gesecht, bij die penen daerinne gementioneret, ende sullen oversulcks van elck beest aen handen van die burgemeisters ende tot profijt van die stadt betalen behoerlick grassgeldt, te weten van een enterdier twintich stuyvers, van een old beest dartich stuyvers, ende van een peerd twee Car. guldens.

7. Eyndlicken sal denselvigen ingesetenen van Covorden geene soldtsteden hebbende, niet toegelaten worden meer beesten in de weyde voor behoorlich grassgeldt, gelijck gesecht is, te drijven, als sij des winters over connen voederen, behalven een offte twee slachtelbeesten tot harer huyssnodurfft, diewelcke sij oock den burgemeisters sullen aengeven ende bernen laten, ende voorts voor behoorlich grassgelt in de weyde moegen slaen.

Ende naedemael alle dese bovengestelde poincten strecken tot conservatie van die gemeene marcke van Covorden, sullen dieselvige bij allen ingesetenen wel ende strictelick worden geobserveret ende tot dien eynde opentlick worden gepubliceret. Dit alles bij provisie ende ter tijt van naerder wilkeur, oock insonderheyt sonder verkortinge van jemants recht offte gerechticheyt, soe hij sal kunnen bewijsen hem te competeren.

In oorcondt hebbe ick Caspar van Ewssum, Drossart voorscreven in kennisse, dat ick dese wilkeur hebbe geapproberet

jegenwoordige acte met eegener handt ondergeschreven Inssgelijcken hebben wij Bürgemeisters ende Geswoorne opgemelt hieronder onse handen gestellet. Actum den 13 February 1617.

(w. g.) Caspar van Ewssum.
benevens 12 andere namen.

Naar het in het archief van Coevorden aanwezig origineel. (Inv. n°. 73.)

XV. Willekeuren van Westerwolde.

Evenals in de andere aan de oostzijde van Nederland liggende gewesten, zijn ook in Westerwolde de willekeuren van boerschappen en markten van belang voor de kennis van den vroegeren toestand van dit gedeelte van ons vaderland. Zij zijn van oud Germaanschen oorsprong. Men ontmoet daarin gewoonten en gebruiken, die getuigen van de eenvoudige wijze, waarop de bewoners het gebruik van hunne gemeentegronden beheerden. Een eenvoud, die nog niet geheel is verdwenen uit de in het begin dezer eeuw herziene of voor het eerst aangegane willekeuren. Vandaar, dat ook laatstgenoemden hier worden gedrukt. De willekeuren waren overeenkomsten, aangegaan tusschen de eigenaren van eene markte of boerschap, waarbij werd geregeld het gebruik van die gronden en de verpligtingen, die de leden der boerschap onderling moesten vervullen, met betrekking tot de weiden, de bouwgronden, de wegen, de afwateringen, enz. Zij waren overeenkomsten uit vrijen wil, zonder tusschenkomst van eenige overheid, aangegaan. «Alle boeren wilkeur is vrij» «Alle boeren mogen zelve hunne wilkeur richten zonder breuke.» Aldus luiden de artt. 137 en 138 van het Westerwoldsche landregt.

De hier medegedeelde willekeuren zijn grootendeels gedrukt naar de afschriften, vroeger genomen naar de oorspronkelijke,

door den burgemeester of een ander bevoegd persoon. Alleen zijn de willekeuren van Ellersinghuizen en Veele door mij naar de nog aanwezige oorspronkelijke medegedeeld.

Mr. H. O. Feith.

Groningen, 7 November 1890.

I. *Willekeur Veenhuizen.* [1]

Wij ondergeschrevene huisluiden des loeges Veenhuisen bekennen kragt deeser onsen opgerigten wilkeur, hoe dat wij met malkander een heilig ende onzerbrekelijk hebben besloten als volget.

Ten 1sten zal een jeeder huisheerder gehouden weesen zijn weg schouw-vrij veerdig houden, ofte de buirrigter daartoe staande zal den brekhaftigen na buirregt straffen, als te weten een vane biers en dat zo vaken dubbelt op.

2. Item zal ook een jeeder zijn vonders over de sloten tusschen de huisen met rikken veerdig houden, bij poena als voorgeschreven.

3. Item ook zal een jeeder zijn veendijk schouwvrij houden ten einde zijn land, bij poena als voorgeschreven.

4. Item als een jeeder zijn beurt is om een buirhingst te huiren, zal gehouden weesen denselven de buiren van Veenhuisen eerst aan te presenteeren of zij gesamentlijk daar meede te vreeden waaren.

5. Item ook zal een jeeder gehouden weesen den groten Hem te schouwen tot zo lange dat wij gesamentlijk ordoneeren in te slaan, bij poena van een vierendeel biers.

6. Item ook zal een jeeder gehouden weesen niemant het water an te dringen, maar zàl het leiden daar het heen hoord, bij poena van een halve tonne biers tot breuke.

7. Item als een jeeder ofte een zich weigeragtig mogte maken om te buirwerken, zal verbeurt hebben eene vane biers.

8. Item ook sal zich niemant onderstaan eenige creatuiren te drijven van Jacobs berg den moerweg strekkende aan de Duine berg, bij poena van een halve tonne biers.

---

1) Zonder dagteekening, maar in judicio gebragt 20 November 1689.

9. Item als de buirrigter believet te buirwerken in de buirschap, zal deselve het 's daags te voren laten aanseggen.

10. Item zal zig ook niemant onderstaan te majen op de gemeene marke bij poena een vierendeel biers.

11. Item zal ook niemant eenige plaggen tho majen in het principaal-groen bij poena als voorgeschreven.

12. Item als het gemeene guiste goed na het Broek gebragt wordt, zal een jeeder het zijne daarheen brengen en na jeeder zijn land op ende daal drijven, bij poena als voorschreven.

13. Item off de buirrigter eenige dingen in de buirschap konde verbeteren, zullen die gemeene buiren gehouden weesen hem bij te wonen, zo zij het niet willen doen of accepteeren, zo zal de buirrigter twee mannen keesen om daarvan te oordeelen, waarmede de anderen zullen tevreeden zijn.

14. Item sal een jeeder gehouden wesen haare pumpen veerdig houden te einde zijn land, poena eene vane biers.

Dit alles wij voorgeschreven willen wij ten allen tijden in voorgeschreven punkten nagaan.

Oorkonde onse ondergeschrevene handen.

(geteekend.) Hanne Oolders mijn hand.
Johan Jacobs mijn hand.
Hensem Hensems mijn hand.
Schulte Meemes mijn hand.
Harm Röpers mijn hand.
Harm Wilsing mijn hand.
Elzo Engels bekenne dit.

Wij ondergeschreven huisluiden van Veenhuijsen hebben dit wilkeur hiermede verstarket, dat niemant geen vreemde imen zal zetten of hij zal van elk korf drie stuijvers aan de buirschap opbrengen.

Vh. 1ten Junius 1611.

(geteekend.) Alver Meemes mijn hand.
Alver Butter.
Harm Wilsing mijn hand.
Johan Jacobs.
Pieter Beerents.
Henssem .Henssems.
Jacob Hiddes.
Hanno Olers.
Johan Freerks.
Albert Röpers.

Exhibitum in Judicio. Actum Vlachtwedda den 20sten November 1689.

(get.) DILLINGA.
Rigter.

Exhibitum in Judicio en word partie advers copia geaccordeert. Actum Wedde den 23sten Januarij 1691.

(get.) B. ALDRINGA.
Drost.

Het origineel dezes is berustende onder Wubbe Jans Hiskes te Stadskanaal.

(get.) J. S. G. KONING.

II. *Willekeur Onstwedde.*

In den jare 1688 op den 3den Meij hebben d' gemeene egenerfden ofte huisluiden des dorps Onstwedde desen wilkeur opgerigt ende beschreven als volgt.

Item hijr na is beschreven den wilkeur. alse de gemeene huisluiden des ronden dorps Onstwedde voor dit maal tot noodt druft ende 't gemeene beste hebben opgerigt ende in schrift laten stellen, om een yeder sich daarna mogen rigten, hen ter tijt ende so lange daar anders dorch raad der gemeene huisluiden in voorsien wort, ofgenomen ofte daarbij gedaan te worden [1]).

Item so is wilkeur ende ook van olden gewoonlijken, de 8 mollen waar [2]) heeft de mag holden 16 koeijen, 16 guiste

---

1) Deze willekeur is herzien „den 4 Maij 1793 en is met gemeene toestemminge in sommige articulen de noodige veranderingen gemaakt, en den negenden dito daarop volgende, naar voorgaande kerkenkundinge, opentlijk aan de geinteresseerden in de karspelschool voorgeleezen, bestaande in 30 articulen." De wijzigingen zijn bij de daartoe betrekkelijke artikelen door mij aangeteekend.

2) „Molle waars". In de aanteekening op art. 275 van het landregt van Wedde en Westerwoldingeland (Werken Pro excolendo jure patrio dl. IV.) wordt *molle waar* verklaard te beteekenen, „niet eene voetmaat of zekere *bepaalde* grootte van land, maar eene uitgestrektheid lands, waarop 32 runderen en 8 paarden geweid en 20 mudden rogge verbouwd konden worden." De schrijver blijkt hierbij op het oog gehad te hebben de boven vermelde bepaling van de Onstwedder willekeur, dat de eigenaar van 8 mollenwaars dit door hem genoemde getal runderen enz. kon plaatsen. Uit eene vergelijking van deze bepaling met de in de verschillende willekeuren voorkomende aanwijzigingen van het regt der mollewaars, is af te leiden, dat het bezit van een *mollewaar* regt gaf tot het weiden van 4, 3 of 2 runderen met daarenboven een à twee paarden. Dat men in Westerwolde de begrooting der landen bepaalde bij *mollen*, blijkt ook onder

beesten, 8 olde peerden [1]) en 25 [2]) schapen en 4 [3]) olde gansen en een gant, ende de jonge gansen daar van komende op Miggelis, of te nemen dat niemant in [4]) sijn koorn ofte eckelen daar beschadigt wort bij een halve tonne te verbeuren voor de genen so hijr boven doet.

2. Item ofte jemant were hetzij arfman ofte keuter, de meer peerden op de markte weidet als na waartal, de sal geholden wesen alle jaaren te betalen voor yeder peert, so hij boven zijn geregtigheit opslaat om te weiden, een rijx dl. ende alle jaaren op Miggelis an de buurmeesteren ende keuren te betalen, wanneer 't selve bevorens angesegt is, bij een vane biers te verbeuren voor de eerste maal ende de andere maal dubbelt, sulks nochtans dat de gemeene huisluiden ofte egenarfden in 't overweiden sulker peerden sullen hebben te consenteren.

3. Item ofte jemant were, de altemet zijn peerden op andere weide brogte ende dat hij de somwijlen weder haalde omme te drijven ende dan op dese weide gaan liet, de zal geholden wesen, alhijr an de buirmester end keuren het vulle weide gelt 's jaars te betalen op Miggelis, wanneer 't selve bevorens angesegt is, bij verbeurte, ten eersten maal een vane biers en ten andere maal dubbelt [5]).

4. Item een yeder zal sik holden en rigten om niet meerder in 't velt drijven als na zijn ware, van wat dieren het zij, alle de gene so geen geregtigheit heeft in de markte om te weiden sonder consent der eijgenarfden, de zal voorbeurt hebben voor ijder peert, dat hij sunder consent op de marke weidet een halve tunne bier ende van ider koe een vordel

---

anderen uit het Reglement op de beroeping van predikanten enz. in de Oldambten van 12 Febr. 1673, art. 12, waarin de bepaling, dat men in de kerspelen Wedde, Onstwedde, Vlachtwedde en Sellingen zal stemmen, „nae mollewaers ofte waertallen met behoorlijke bouwte." In de oude Friesche wetten komen voor, *mollevoeten*, de uitleggers verklaren dit woord uit het Anglosaxisch, *molle*, *aarde*, *pulvis*, *sabulum*, vandaar beteekenen *mollesfoten*, *aarde voeten*, een landmaat. De genoemde schrijver der aanteekeningen op het Westerw. landregt, acht deze afleiding onjuist, maar verklaart *mal*, een teeken, *signum*. *Wachter* in gloss. Germ. voce *mol* zegt, „mol signum quantitatis in aridis et liquidis." Hoe de eigenlijke beteekenis van het woord ook zij af te leiden, vast staat het, dat *mollewaars* is een aandeel van eene uitgestrektheid in de gemeene marke of weide.

1) „2 enter peerden voor een old gerekent." Willekeur 1793.

2) „24 schaapen". Willekeur 1793.

3) „4". Willekeur 1793.

4) In plaats van „dat niemant in", „zoo dezelve iemant der huislieden tot schade gingen in". Willekeur 1793.

5) Art. 3 is in de Willekeur van 1793 weggelaten.

bier ende van ider guiste beest een agtendiel bier ende van ider swijn een vane bier.

5. Item alle de gene, die mit believent van de egenarfden en huisluiden geerne peerden ofte koeijen ofte guiste beesten wolden op de weide holden ofte swijnen daarop te holden, de zal geholden wesen alle jaren an de buirmester ofte keuren te betalen voor een yeder peert een rijxdaalder en voor ijder koe een daalder, en voor ider swijn twalf str., en dese penningen alle jaar op Miggelis op te brengen, wanneer 't selve bevorens angesegt is, wel alsdan op de bestemde tijt niet betaalt, de zal ten eersten maal voorbeurt hebben een vane bier en ten anderden maal dubbelt. [1])

6. Item ook is wilkeur, so jemant ware verhuist ofte versettet, de moet sij gehelijken van sig laten unde niets daer van beholden omme eenigerhanden creatuiren daar op te drijven ende an sik beholden, [2]) bij een halve tunne bier te verbeuren.

7. Item ook zo mag een ijder, de waren heeft, op een ijder waar jaarlijks graven op 't gemeene moer drie dachwarken torf ende dat veen niet onaardig te steken, bij verbeurte op ijder dagwerk agt stuiver, dat welke zal staan tot kentenisse van d'buirmester ende keuren. [3])

8. Item ofte jemant eenige dagwarken torf op 't gemeene moer mochte graven boven zijn geregtigheit, hij zij arfman ofte keuter, de zal an de buirmeester ende keuren alle jaren betalen voor ijder dagwark, so hij over graft, twalf stuiver op Miggelis op te brengen, wanneer 't selve bevorens angesegt is.

9. Item ook zal niemant van de keuters, de geene geregtigheit op 't gemeene moer hebben, eenige torf mogen graven al eer [4]) ende bevorens de egenarfden haren torf gegraven hebben unde wen se haren torf gegraven hebben, als dan een jegelijk van de keuters een bequame plaatse van de buirmeester ofte keuren toegewesen worden, daar se haren torf mogen graven, mits daar voor op Miggelis te betalen

1) Art. 5 in de Willekeur van 1793 niet opgenomen.

2) „Edog ingevalle van zoodanige verhuiringe of verzettinge, zal hij gehouden zijn om zulks aan de buurmesteren bekent te maeken, dat hij er eenige weiderijen heeft afgehouden". Willekeur 1793.

3) Art. 7 en 8 ontbreken in Willekeur 1793.

4) „Ende" tot en met „als dan" in Willekeur 1793 weggelaten.

voor jeder dagwerk twalf stuiver, alle de gene, de hijr boven doet, de zal voorbeurt hebben een halve tunne bier.

10. Item ook is wilkeur als het hoorn geblasen wort ende de buirmeester het hoorn in sijn [1]) brogt heeft, so mag hij van stonden op de plaatse gaan, daar men gewoonlijk te hope kumt, wie daar dan niet datelijk kumt, so mag de buirmester de uitblijvende een yeder panden [2]) en so zal elk uitblijvende persoon verbeurt hebben twe kroes bier ende als daar gearbeit is na als het van de buiren geordineert wort.

11. Item waar de buirmeester unde keuren het voor raatsaam tot den gemeene beste ansien in 't arbeiden, daar zal de gemeente volgen ende helpen te arbeiden, wel als dan uitblijvet, de zal den buirmeesteren ende keuren mogen panden en zal verbeurt hebben agt stuivers.

12. Item ook is wilkeur, dat een ijder, zo dat buurschap waret, des morgens zal uitroepen ende den heerde daaruit laten uitdrijven ende des avonts wederom na huis, en so een beest bij dage in den drek quam, dat de heerde daar niet weder uitligten konde, so zal de heerde dat beest, so het nodig is, wat onder dat hooft leggen, dat het niet in 't water verdrinket ende den heere des beestes van stonden an te weten doen, dede hij dat niet ende het beest worde also versuimt, so zal de heerde den schaden lijden, maar geit de heerde van stonden an als het beest in den drek valt ende segt het in 't huis daer 't beest hoort, so is hij vrij.

13. Item ook is wilkeur, dat niemant zijn guiste goet mank de koeijen zal laten gaan, kleen ofte groot, hetsij dan een enter dat niet meer kan gaen mank dat guiste goet, ende so jemant zijn guiste goet liet gaan mank de koeijen, de zal sulkes laten weten dat hij de daaraf waret, ende so hij de dan niet of waren en wil, de zal voor den eerste maal verbeurt hebben een halve tonne bier, en voor de anderde maal dubbelt.

14. Item des zal ene gemeene heerde ofte behuisling, omme woe het gevalt dat goet [3]), des tijtlijks uitroepen,

---

1) Vermoedelijk is hier verzuimd te schrijven het woordje „huis". Zie dergelijke bepaling in art 10 Willekeur 1793 en art. 9 Willekeur van het loech Vlachtwedde.

2) „En met de praesenten voort varen". Willekeur 1793.

3) In plaats van „omme, woe het gevalt dat goet", in Willekeur 1793, „Omme woe het goed des morgens".

ende een yeder sal 't hem voordrijven, ende so jemant were, de 't hem niet voor en drijft, de en behoeft het ook van den heerde niet weder eisschen, ende so een beest daarvan in den drek valt, zal geholden worden als voorgeschreven bij of uit den twalften [1]) artijkel te sien is, bij aldien als 't hem behoorlijk is voorgedreven.

15. Item so jemant des avonts een beest mistede van degene, so de heerde mede waret, so mag men de heerde des avonts daaromme anspreken ende ofte geviele, dat de heerde niet en wuste waar dat het beest gebleven weer, so zal de heere des beestes den heerde eene mede doen, ende se beide seulen te samen soeken so lange het beest gevonden is, maar is 't door versuimenisse des heerdes omme komen, so zal de heerde den schaden dragen [2]), overst is 't sunst anders also dat het in een torfsloot ofte dergelijken onnosselijken mogte te dode komen, so zal de schade wesen half en half, als men op een beest so egentlijk vaken niet weten kan, woe menig dat hij uitdrijvet.

16. Item ofte een beest roekeloos krank worde ende de heerde ginge ende sede den heren des beistes, ende dat biest storve onder de wijle, daar zal de heerde geen schaden bij hebben so veerne hij van stonden an geit ende den heeren des beestes van stonden an gesegt heeft.

17. Item ofte het mugte gebeuren, dat ééne biest dat ander doot stodde, de schaden solen beide parten dragen, aangaande het fel van dat dode gestodde beest, so veele als dat weert is, zal tot betalinge strekken in de helfte. [3])

18. Item ook is wilkeur, dat een ijder zijn worken als thuinen ofte wallen, hekken ofte wringen, zal eerlijken ende digt maken, den eenen nabuir bij den anderen, also dat niemant de eene op den anderen te klagen zal hebben en geene schade en doe, deit hij dat niet, so mag die beschadigde sik an de keuren [4]) beklagen, die dan den anderen seulen mogen panden voor de eerste maal op een oort daalders, de anderdemaal op een halve, de derdemaal voor een heele daalder, ende so veerne hij nog weigerig is ende

1) „Agste" Willekeur 1793.
2) In Willekeur 1793 is hetgeen hier in dit art. volgt, weggelaten.
3) Art. 17 is in Willekeur 1793 niet opgenomen.
4) „En buurmester" Willekeur 1793.

evenwel zijn goet in de essche leet lopen ende de worken ofte sloppen niet en makede, so mag die honende dat regt anspreken ende solven uit des egen willen geen [1]) goet laten executieren, dat hij schade betaalt krijge.

19. Item so is 't ook wilkeur, dat niemant zijn peerden achter hen in den esch mag tudderen. [2]) Ende so jemant het nodig van doen hadde, de zal het uit wille van zijn nabuiren doen.

20. Item ook is wilkeur, dat de keuren sullen huiren mogen jaarlijks eenen goeden degen hinxt mank den moerpeerden voor een besummet kooren, de den gemeenen buiren gelevet, ende voort mank en los laten lopen sunder denselven emant bij zijn peerden te holden ofte van de markte te mogen halen unde in sijn timmert ofte ergens brengen bij voorbeurte een halve daler ende een yeder zal zijn peerden jaarlijks op Meij laten anteikenen, wes dan bevonden van peerden, de op het darde jaar staan, daar wort van geven ende daarenboven.

21. Item ook is wilkeur, dat niemant eenige plaggen in graslant zal mogen meijen bij straffe van een vordel bier te voorbeuren, wel sulks doet. [3])

22. Item ook is 't wilkeur, dat niemant geene plaggen op de gemeene markte ofte in esch zal mogen meijen meer als [4]) de erfplaatsen, daar de landen toe gehoorig, ende de geene so geen geregtigheit en hebben, sullen sick daarvan ontholden bij een vordel bier te verbeuren voor de geene so desen contrarie gedaan bevonden sal worden.

23. Item ook is 't wilkeur, dat een ijder sijnen swijne des nagts zal indrijven, dat se den nabuiren geen schade en doen, ende so jemant sigh weigeragtig holt en leet se evenwel gaan, dat se den nabuiren schade deden, so mag dengenen, de den schaden lijdet, het dengenen anseggen, dat he sijne swijnen waret, ende waret degeene zijne swijnen dan niet en laat se dan al evenwel gaan, de heeft verbeurt voor de eerste maal vijf str. [5]) ende so de heere der swijne een, twe

---

1) „Geen" ontbreekt in Willekeur 1793.

2) „Weiden" in plaats van „tudderen" in Willekeur 1793.

3) „binnen de paalen mag steeken hetzij geregtigde of ongeregtigde bij de breuke van een voorel bier" aldus in de Willekeur van 1793.

4) „steeken meer als op" in Willekeur 1793.

5) „En zoo van ieder swijne vijf stuiver" in Willekeur 1793.

ofte driemalen angesegt is ende dan niet schutten en wil, zo mag de gene, zoo beschadigt wort en niet kan schutten ofte in de kove krijgen, ze doot slaan.

24. Item ook is wilkeur, dat niemant mag verkopen ofte veroorloven eenige leem uit de gemeene markte te graven en veuren [1]) sunder consent der gemeene buiren, hetsij een ander, bij een oort dalers te zullen hebben verbeurt.

25. Item is 't wilkeur, dat niemant geen beesten ofte peerden zal weiden ofte hoeden in den esch tendes de akkeren, so wijt de aene wenden uit strekken, sunderen de ane wenden sullen vrij blijven mit het kooren op de ackeren, alle de gene so daarboven doen ende daar over bevonden wort, de sal voor de eerste maal voorbeurt hebben een tonne bier ofte de waardie van die.

26. Item alle de geene, zo gene geregtigheit hebben in de gemeene markte van waartal, de sullen ook geene beesten in den esch mogen waren bij voorbeurte van een halve tunne bier voor de eerste maal en voor de anderde maal dubbelt.

27. Item ook zal neemant eenige visch vangen in de A ofte sloten oder in eenige watertogte, te weten degeene, zo gene geregtigheit in de markte of in de watertogten hebben, bij verbeurte van een halve tonne bier ende de vischnetten prijs.

28. Item ook zal neemant in eeniger manieren mogen visschen in 't water, so eenen anderen eigendoemelijken toekumpt, hetzij met klene garen, dwarsnetten ofte met andere instrumenten, op wat maniere hetselve mugten geschien, bij een halve tonne bier te verbeuren, de desen contrarie bevonden zal worden ende de netten oder andere instrumenten, zo daar toe gebruikelijken, voorbeurt ende prijs zeulen wesen.

29. Item ook is wilkeur ofte emant ganzen boven zijn geregtigheit mochten hebben, de zal des jaars daarvoor op Miggelis van ijder gans an de buirmesteren betalen een daalder.

30. Item ook is wilkeur dat een yeder voor vier beesten de heerde een dag in kost end drank zal moeten onderholden en ook voor ijder 4 beesten een dag een mede heerde mit doen.

31. Item mede is wilkeur, dat alle de geene, so geen be-

1) In plaats van hetgeen hier volgt, luidt het art. in Willekeur van 1793, „nog ook geen keien nog steenen meer rooden als tot zijn eigen nodruft nodig heeft. hetzij te verkoopen of weg te geven, bij de breuke van een daalder.

slag na zijn waartallen en geregtigheit heeft, so mag een ijder zoveel annemen als hij na zijn waartal kan verdedigen.

32. Item ook is wilkeur, dat sig niemant zal mogen verdrijsten omme zijn creatuiren, 't zij peerden ofte beesten, ofte wat namen dat sij hebben, in den esch drijven aleer ende bevorens den esch gants bloot ende vrij is, en alle degene so hijr boven doen, zal voor de eerste maal verbeurt hebben een halve tunne bier ende voor de anderde maal dubbelt.

33. Item zoo is wilkeur, dat de heerde, de de peerden waret, des morgens vroeg voor het opgaan van de sonne daar zal wesen ende zo eenige peerden in de meede bij dage mugten worden bevonden, de schade zal komen tot last van de heerde.

FINIS.

Desen tot art. 12 van den predigstoel afgelesen en gepubliceert den 27sten Meert 1718,

MOLANUS vēm. [1] in Onstwedde.

(geteekend) JARKE TEDINCK.
JAN MIGGELS.
FREERK HARDING.
AIKE NANNINGS.
JAN JANSEN BROYES.
JAN HUGES.
HARM NANNES.
JAN WILLEMENS.
HINDRIK BOELS.
HARMEN NANNINGES.
DERK BEERENS.
ROELF HARMENS.
HARM TAPPERS.
HANNO HUBBELING.
AYKE NANING.
GEERTKEN HARMENS.
WUBBE FOLKERS.
KARSKEN HUITSING.
WILT MENNERSING.

Deesen van de praedikstoel afgekondigt ad art. 11 den 15den Sept. 1737.

(get.) H. MOLANUS. Pastor Onstwedde.

1) vēm = verbi minister of verbi evangelii minister.

III. *Wilkeur van Sellingen.*

Eene door L. J. Meendring gevonden oude Willekeur van 1723 en de Sellinger Willekeur van 1822, geschreven door J. D. Meendring, door de staten der provincie Groningen goedgekeurd.

Bekenne wij ondergeschreven intresseerden van Sellingen verbinden ons eenparighlijk in solijdom als willekuijr, dat niemant eenege kraijeturen magt weijden, of hij sal kontrubueeren an die intresseerden van Sellingen, 't wieten van elck peert 15 stuv. en van elck koe een gulden, 10 stuv. en hijr geen peerd hijr 't hebben sonder gereghtigheit, of hij sal d'een ander wegh besteet hebben en niemant sal binnen d'worcken plaggen mogen sticken bij peena van een vierendiel bier brueken an buiren en oock geen soden 't sticken op dat veltien agter dat karckhoff bij brueke van een vordel bier. En elck sal geven van elck guste biest een gulden. In oorconde der waarheit hebbe wij dit eenpaarighlijck met onse handen onderteeckent. Datum Sellingen den 22 April anno 1723.

JAN MEENRINGH, mijn handt.
LUIKEN (misschien) ROELFSEN, mijn handt.
JAN i LANGE (misschien), mijn handt.
JAN JANSS., mijn handt.
WUBBE HARWERIJNGE, mijn handt.
WILT JANS.
HIJNDRIK LAMERS, mijn handt.

In den jare 1822, den 25sten Maart, hebben om dringende reedenen de intresseerden wettige eigenaren van het Sellinger hamrik, te heide, te weide, te veen en te velde, om alle misbruiken en ongereegeltheeden voor te komen, dit willekeur in der minne naar voorafgaande deeliberatien en overweeginge der zaken hijrtoe betrekkelijk opgerigt, om ter abprobatie van hun Edel Groot agtbare Heeren Staten van de provincie Groningen aan te bieden tot bekragtiging, als volgdt:

ART. 1.

Het eigendomsregt zal bestaan in agt en twintig waaren, zo als ook van ouds altoos tot nui toe zeedert onheuglike tijden gebruiklijk is geweest, te samen uitmakende zeeven

volle erven, dus die vier waaren in eigendom bezit, heeft een volle erve en is besloten dat,

ART. 2.

Op een ware op mandeelige weiden zal konnen opgedreeven en geweid worden vier koyen en die zoo veel koijen niet opdrijft, kan in plaats van een koe, een gust beest opdrijven, egter onder deselve lasten en verpligtingen als op de koijen plaats heeft, kalveren, beneden een jaar oud, konnen vrij van alles opgedreeven worden, ook zal op jeder ware een paard konnen worden geweid en dengeenen, die maar een ware heeft en twee paarden ter weide brengt, de zal voor het tweede paard weidegeld betalen 1 gulden 10 st. En diegeenen, die maar een halve ware eigendom heeft of 1/4 deel waar regt, die zullen na rato voor het te kort komende moeten betalen 1 gulden 10 st., ten voordeele der eigenaren en niet meer als twee ter weide mogen brengen en die geen volle waare regt bezit, zal ook drie koyen mogen opdrijven, maar voor het te kort komende voor jeder koe betalen 1 gulden 10 stuiver.

ART. 3.

Niemant zal plaggen tot stroijen onder vee of broeibulten mogen steeken als alleen heideplaggen, bezonder word verboden het plaggen steeken bijlangs de Zuidesch onder de walle, en bijlangs de Westerkamp onder de walle, ook niet tusschen de Zuidesch in nieuwe tuinen, nog ook niet bij de Bleekdobbe, nog tusschen de moestuinenkampen en oerte op het zoogenaamde veltken, wie zich verstouwt op een of ander verboden plaats plaggen te steeken, die zal voor jeder voer plaggen betalen 15 stuiver ten voordeel tot bestrijding der dorpslasten.

ART. 4.

Schelt plaggen [1]) zal niemant mogen steeken als an de veenkanten en in de zoogenaamde Zelleege, die op andere plaatsen in de groente steekt, zal voor jeder plagge betalen zes stuivers ten voordeele tot bestrijding der dorpslasten.

---

1) Schelt, Schelf plaggen, zijn de zoodanige die gelegd worden op de vorst van een schuur. Zie art. 21 van de Buirwillekeur van Vlachtwedde.

ART. 5.

Er zullen twee bourrigters of markmeesters plaats hebben, welke een jaar zullen kontinueeren, dezelve zullen belast zijn met de zorge over de waterlossingen, pompen, bruggen, dijken, weegen en voetpaden, wringen en vonders, watertogten uit de veenen en velden van boekweitelanden. Zij zullen zorgen dat een jeder zijn dammen, de hij in 't boekweite varen in de watertogten gemaakt, er na gedane varen er anstonts weeder uitmaake, wie daar nalatig bevonden word, zal voor jeder dam betalen tijn st. Zij zullen zorgen dat de dobben, die er reeds zijn bijlangs de weiderijen van nieuws worden opgegraven en in een goede zigtbare staat blijven, en wie binnen die dobben plaggen steekt, zal voor jeder voer betalen 15 stuiver tot bestrijding van dorpslasten. Zij zullen zorgen, dat de schapedijken in eene goede staat blijven.

ART. 6.

Alle verdelingen van landen, velden en veenen en waar zulks zal geschieden, zal naar meerderheid van stemmen naar regt van waaren of eigendomregt plaats hebben.

ART. 7.

De bourrigters zullen 's jaarlijks de belanghebbenden tegen de tijd, dat de rogge min of meer rijp is, te samen doen komen om eenparig of door meerderheid te besluiten de tijd, wanneer met het rogge maijen of zigten zal beginnen en wie dan voor dien bepaalden dag in de algemeene esch maijt, zal verbeuren drie gulden tot bestrijding van dorpslasten.

ART. 8.

Jaarliks in de maand April op een door de bourrigters bepaalden dag, zullen alle ingezeeten bij den boekhoudende bourrigter hunne paarden en beesten, de zij dat zomer voorneemen zijn ter weide te brengen, laaten aanteeken en die hijr in nalatig bevonden word, zal voor jeder paart of beest moeten betalen 10 stuiver boete tot bestrijding der dorpslasten.

ART. 9.

Inwoonders, die geen eigendom van waarregt hebben, edoch eigen huizen hebben, zullen meede op de mandelige weiden

mogen opdrijven, jeder huisgezin drie koijen, indien zij die in eigendom hebben en voor jeder koe weidegelt betalen, een gulden tijn stuiver, maar een vierde koe meede opdrijven, daarvoor betalen vijf gulden weidegelt en verdere lasten moeten dragen, gelijk de eigenaren als herdersloon en den herder kost geven, een meede herder, zooals dat beurtlings rondgaat en wanneer een of ander twee paarden heeft, de zal hij ook op de algemeene weide mogen brengen onder betaling voor jeder paart een gulden 10 stuivers. Edog zoo hij zijn paarden niet in de Mussel of op de Lauder mark besteed ter weide, zal hij voor jeder paard moeten betalen vijf gulden weidegelt.

ART. 10.

Wanneer er zal meente werkt worden, dan zullen de bourrigters daags te voren met zonnen ondergang het horen blazen om daarvan kennisse te geeven en een jeder zal verpligt weezen om te compareeren om orders te ontvangen en als het werk zal beginnen, zal het hoorn worden geblazen en die te laat komt, zal voor jeder uur betalen 1 1/2 stuiver, voor een heele dag wegblijven 15 stuiver betalen, er zullen weerbare perzonen compareeren.

ART. 11.

Die bourrigters zullen jaarliks in de maand November reeken moeten doen en aftreeden, en dan door eenparigheid of meerderheid van stemmen na regt nieuwe bourrigters gekozen worden en anstonds in funksie treeden.

ART. 12.

Dit willekeur zal, wanneer men in een of ander art. verandering wil maken door eenparigheid of meerderheid van stemmen naar regt van eigendom onder abprobatie van hunne Edelgrootagtbare heeren Staten van de provincie Groningen kunnen geschieden.

ART. 13.

Eindelijk zal het aan hunne Edelgrootagtbare heeren Staten van de provincie Groningen worden toegezonden, met verzoek dat het hunne Edel gelieve te bekragtigen.

(was getekend) J. D. MEENDERING.
L. R. BRUGGERS.
J. H. LUTH.
J. R. ROELSING.
J. J. TEES.
WUBBE DETMERS.
E. H. TRENNING.
M. H. TIMMER.
voor de pastorij erve
Kerkvoogden.
J. D. MEENDERING.
J. H. LUTH.
A. J. TER BORG.
T. H. TOOLS.
W. JANS MEENDERING.

Copij van de geschreven originelen.
Coll. accord.

Wedde 18 Dec. 1833. J. S. G. KONING.

IV. *Buir Wilckeur over het ronde Loech Vlachtwedde.*

In den Jaere een duisent sevenhondert drie en dertich den twee en twintichsten Februarij hebben de eigenerfden en intresseerden over de gemeene marcke des ronden loechs Vlachtwedde desen Wilekeur opgerichtet, waer nae een ijder ingesetenen sal hebben te reguleren, en bescreven invoegen als volgt, sulcks en tot der tijdt hijr in door meerderheit van waertallen sal sijn contrarie geresolveert.

1. Soo is wilckeur en oock van olts gebruickelick, dat diegeene, welke vier mollen waers [1]) in eigendom besit, voor een volle arve en plaetse wert geachtet en gereeckent.

2. Dat die geene, soo vier mollen waers in 't gebruick heeft, het sij in eigendom, sette of huire, jaerlijcks op de gemeene marcke mach drijven en weijden twalf koeijen, sestijn guiste beesten, vier werckpeerden en een enter peerdt, [mits dat die twee waeren heeft om anderde jaer een enter, en 1 waere om 't vierde jaer sal weijden,] twalf swijnen bestaende in een en twee voesters en soo vervolgens de rest in biggen, benevens

1) Zie aant. op art. 1 Willekeur Onstwedde.

vier gansen en een gandt minder en meerder in waertal alles nae advenant.

3. Sullende die jonge gansen daer van komende op Michaelis worden afgenomen, dat niemant in sijn coorn ofte eckelen dan niet beschadigt wert, sulcks bij poena en verbeurte van een halve tonne bier.

4. Sal oock niemant, het sij arfman of keuter, meer peerden of beesten als sijn juste gerechticheit op de weijde mogen brengen bij verbeurte van drie gulden met vergoetsinge van schaden en verder correctie tot des rechts arbitragie.

5. En is voor vast gesteldt, dat gansch en in 't geheel geen peerden of beesten in 't generael door de gemeene buiren zullen worden geweijdet, hetzij arfman, keuter of diegeene soo niet in de gemeene marcke is gerechtiget, alsmede oock geen gansen, en bij aldien iemant contrarie bevonden wert, sullende deselve creatuiren, an 't Ed. gerichte werden gebracht en verders daer over gedogen dispositie als nae rechte.

6. Bij aldien het muchte gebeuren, dat jemant van sijn peerden of beesten op andere weijde brachte en somwijlen eens weder haelde, sal evenswel als dan voor die tijdt niet gerechtiget wesen andere creatuiren daer voor te mogen weijden, sulcks bij poena van een dall. toe breucke, soo desen ter contrarie sal worden bevonden gedaen te hebben: *oock geen peerden voor beesten te weijden.* [1])

7 Worden alle en een ijder gepermitteert, soo geen gerechtiget hebben, swijnen te mogen holden en op de gemeene buirgront laeten gaen, mits betalende daer van op Michaelis an de buirmester van ijder swijn 12 strs., mits dat diegeene, soo swijnen hebben, gehouden sullen sijn sulx bevorens op S. Peter an de buirmester bekend te maecken, bij onstont daer van ontwaert te sijn, en voor dat jaer niet te mogen houden, en daerboven noch van ijder swijn betaelen toe breucke 12 strs.

8. Indien jemant een of meer mollen waers versettet of verhuirt, deselve sal geholden wesen in 't geheel 't versetten of verhuiren sonder dan van eenige praevilegie, 't sij van weijderie, plaggen steken of anders, apart an sich te holden of oock jeets daervan an een ander over te doen.

---

1) Deze woorden zijn later met zwarter inkt door dezelfde hand geschreven.

9. Oock is wilekeur, als het buirhoorn wert geblasen en die buirmester het hoorn weder in sijn huis heeft gebracht, soo mach hij van stonden an gaen op die plaetse, daer men gewoonlick te samen komt, en die dan niet opkomt, mach de buirmester den uitblijvende panden of rooven voor drie str., mits dat alle en een ijder, soo als dan praesent is, gehouden sal sijn tot assistentie van de buirmester mede te gaen om de pandinge te doen, sulcks mede op de verbeurte van drie strs. voor ijder persoon, en daerover deselve oock anstonts te rooven.

10. En sal het buirhoorn alle jaer omgaen van de eene buir of arfman, die vier mollen waers besit en heeft in 't gebruick, en het wilekeur bij denselven verblijven, mits dat een ijder intresseerde, indien het hem nodich is, ten allen tijden toeganck sal hebben, welcke omganck van de buirmesters plaetse altoos op St. Petri sijn begin en einde neemt.

11. Mede is wilekeur, dat waer de buirmester verordineert en raadsaem vint om tot het gemeene best te arbeijden, dan zal de gemeente volgen en helpen arbeijden, wie alsdan uitblijvet, zal de buirmester mogen roven voor acht str. en als daer met peerden en wagen gearbeijdet wert, den uitblijvende verbeuren een guld., waer over de buirmester denselven anstonts sal mogen roven, mits dat die geene, soo als dan praesent is, de buirmester te assisteren gelijk articul 9 is gesecht, bij verbeurte van bovenstaende 1 gl. met peerd en wagen, en het andere 8 str.

12. Sal oock de gemeene heerde des beestes des morgens de beesten uitroepen en de herder den uit [1]) laeten drijven, en des melck avonts en dan des avonts weder nae huis, en bijaldien een beest in d' dreck muchte koomen, dat hij dan niet konde uithelpen, soo sal hij het wat onder 't hooft leggen, en dan voorts heengaen, gevende kennisse an den eigenaer des beestes en bij aldien hij sulcx niet en doet, soo sal de herder de schade lijden, maer wanneer hij heeft gedaen als hijrboven is verhaelt, soo sal hij vrij en onbelast wesen.

13. Des sal een gemeene herder of bij huislingh, soo als

---

1) *Uit* dit woord, vermeldt de afschrijver, is bijna onleesbaar. In art. 12 der Onstwedder willekeur, met dit art. overeenkomende, staat in plaats van *den uit*, *daer uit*. Ook vindt men aldaar niet de woorden: *en des melck avonts*.

het gevalt, des morgens tijdlicks uitroepen, en sal een ijder hem voordrijven en diegeene soo hem de beesten niet voordrijft, die sal hetselve oock niet van hem weder konnen eijsschen, en soo een beest in den dreck valt, sal 't geholden worden als in articul 12 is gesecht, bij aldien hem behoorlick is voorgedreven.

14. En sal een ijder gehouden wesen als nae oude gewoonte en costume des Meijtijdts, soo wanneer als de herder achter de beesten komt, 1 dach mede herder moeten wesen, alle daegen huis bij huis omgaende, sonder onderscheit van arfman, keuter of ander, die maer beesten of beest heeft, sulx bij de verbeurte van ses str. boven hetgeene articul 12 en 13 is gesecht.

15. Indien des avonts een beest vermiste, soo mach die herder ofte herderen daer over anspreecken, soo sal de heere des beestes eene mede doen ende sij sullen te samen soecken soo lange als het beest gevonden is, maer is het door versuimenisse des herders omgekomen, soo sal die herder of herders de schade dragen, maer is het in een torfsloot of andersints onnoselijck ter doodt gekoomen, soo sal de schade sijn half en half, doordien men menichmael en eigentlick niet weten kan hoeveel de beesten uit of voorgedreven sijn.

16. Des sal oock niemant sijn guiste goet bij de koeijen laeten gaen, bestaende in kleijn of groot, hetsij dan een enter dan niet meer manck het guiste goet kan gaen, en indien eemant sijn guiste goet bij de koeijen liet gaen, sal hetselve hem angesecht worden en hij, die alsdan daer niet af haelde, sal voor de eerste mael verbeurt hebben een halve tonne bier en voor die ander mael dubbelt.

17. Als het muchte gebeuren, dat het eene beest het andere doodt quam te stooten, die schaede sullen beide partijen dragen, angaende het vell van dat doodt gestot beest, soo veel als dat weerdich is, sal tot betalinge der helfte strecken.

18. Het is oock wilckeur, dat een ijder sijn worcke, als thuinen of wallen, hecken of wringen, onstrafbaer dicht en goedt sal maecken den eenen nabuir bij den anderen, opdat die eene op den anderen niet hebbe te klaegen en geen schaede doe en doet hij dat niet, soo mach de beschadichde sich beklagen en dat recht anspreecken ten einde hem de geledene schaede vergoedet werde.

19. Sal oock niemant sijn peerden achter hem in den esch

mogen tudderen,[1]) maer soo het eemant van noden waer, sal sulcks niet anders als met wille van sijn nabuir mogen doen, bij verbeurte van een vaenne bier boven die geledene schaede.

20. Des sal oock niemant eenige plaggen in 't grass of groene landt mogen meijen of steecken, bij poena van een vierendeel biers te verbeuren, voor de eerste mael wel sulcx ter contrarie doet, en voor de andere mael dubbelt.

21. Oock sal niemant meer plaggen op de gemeene marcke of in de esch mogen steecken, als op ijder mollen waers drie daegen, bij verbeurte van een vierendeel bier voor de eerste mael en voor de andere mael dubbelt en soo vervolgens ijdermael een halve tonne. Alle diegeene, soo geen gerechticheit hebben, sullen sich moeten onthouden van plaggen te steecken als mede van schelf plaggen om op het huis te gebruicken, alsmede eenige sudden[2]) op het gemeene veen noch in de esch of boven en beneden eens anderen sijn toegedeelde veen, geen de minste plaetse uitgesondert, alles bij poena van een halve tonne bier voor de eerste mael en voer de tweede mael dubbelt, alles boven de vergoetsinge van schaden en verdere correctie tot des rechts arbitragie, gelijck als het 4de en 5de articul vermelt.

22. Sal oock niemant, soo niet gerechtiget is, eenige sooden, tot een putte of walle op te setten, mogen steecken, leem of sandt te graven, noch in 't gemeene veen torf graven, alles bij poena en verbeurte, gelijck als hierboven het 21ste articul wel duidelick spreeckt, als mede geen messe op de gemeene buirgront te leggen, bij verbeurte van bovenstaende poena.

23. Ook is wilekeur, dat een ijder sijn swijnen des nachts sal moeten indrijven, opdat sij de nabuiren geen schade doen, en soo jemant sich weigerachtig holt en laet se evenwel gaen, dat sij de nabuiren schaede doen, soo mach diegene, die de schade lijdet, het dengeenen anseggen, dat hij sijne swijnen waert en indien hij als dan den selve niet indrijft ofte waert en laet se evenwel gaen, die heeft verbeurt, voor de eerste mael 10 str., voor de tweede mael 1 guld., voor de derde mael 1 dall. en soo hij dan noch niet schutten wil, soo mach

---

1) Zie aanteekening op art. 19 van de Onstwedde keur.

2) Sudden = zoden.

de beschaedichde, indien hij de swijnen niet schutten kan of in de koove krijgen, deselve doodt slaen.

24. Niemant sul eenige peerden of beesten weijden in den esch ten einde die ackeren, soo wijdt als de ane wendinghs uit strecken, soo dat de ane wendinghs sullen vrij blijven met het coorn op de ackeren, sulx bij verbeurte van een halve tonne bier of de waerdije van dien, met vergoetsinge van alle schaden daer door geleden.

25. Verders sal oock niemant van diegeene, soo geen gerechtigheit heeft in de gemeene marcke van waertall, eenige beesten in den esch mogen waeren, bij verbeurte van een halve tonne biers en voor de andere mael dubbelt.

26. Niemant sal mogen eenige visch vangen in die A ofte slooten oder in eenich watertochten, alles wel verstaende de geene soo geen gerechtigheit in de marcke of watertocht hebben, alles bij poena en verbeurte van een halve tonne bier en de netten prijs.

27. Sal ook niemant eenige guiste beesten voor of nae Meij op de marcke mogen drijven om aldaer te weijden, maer deselve in de veenen drijven en weijden bij verbeurte van een halve dall. de eerste mael en voor de tweede mael dubbelt, en soo vervolgens ijder mael een dall.

28. Alle diegeene, soo in de gemeene meedt land, bij en omtrent Vlachtwedde gelegen, niet mede gerechtiget sijn of geen meedtland hebben, sullen sich moeten onthouden en niet onderstaen om eenige peerden of beesten in de meedtlanden te drijven en weijden, voor en al eer de esch in sijn geheel bloot en het coorn al te samen te huis is, jae hen ter tijdt, dat alle die hecken en wringen open staen, alles bij poena en verbeurte van een halve dall. voor de eerste mael, voor de tweede mael een dall. en soo vervolgens ijdermael 1 dall., alles boven vergoetsinge van schaden en verdere correctie tot des rechts arbitragie, gelijck als het 4de en 5de articul van desen spreeckt.

29. Alle diegeene, soo peerden of beesten op Veler of Wollingbuir marcke willen weijden en alhijr in 't ronde loech Vlachtwedde woonende of daeronder gehorich, als mede de Bourtangers sullen geholden wesen de heerewech langs te drijven en soo indien op Vlachtwedde gront worden bevonden, sal verbeuren . voor de eerste mael een vierendeel bier, voor de andere mael een halve tonne, mits daer en boven drie guld.

weijdegelt an die van Vlachtwedde bij aldien deselve op haer gront werden bevonden.

30. Oock is wilckeur, dat die tegenwoordige buirtimmerman, namentlick Geert Harmens, boven sijn torf graven, weijderie en plaggen stecken, niet meer als twee gansen, sal mogen houden en een gant als mede de schoelmester insgelijx niet meer als twee gansen en een gandt.

31. Een ijder sal gehouden sijn om sijne swijnen te ringen, soo wanneer het bevorens angesecht ofte gepubliceert is, alles bij poena en verbeurte van ijder swijn een vaene bier voor de eerste reis en zoo vervolgens ijder mael soo van desen in gebreecke is gebleven.

32. Mede is geresolveert en voor vast gestelt, dat van nu voortaen geen opslach van koeijen op de gemeene marcke voor Meijdach sal geschieden, hetzij dan arfman of ceuter en die geen gerechticheit heeft, echter niemant uitbesondert, sulx bij poena en verbeurte, voor de eerste mael, soo desen ter contrarie bevonden sal worden gedaen te hebben, een vierendeel bier of de waerdije van dien tot optie van de geintresseerden en soo vervolgens te verdubbelen hen ter tijdt toe, dat hij desen sal gehoorsamen, soo nochtans met deze restrictie, dat jemant van de intresseerden bij gebreck van voeragie met sijn koeijen wel in het veen sich moge sien te redden.

33. Sal een ijder geinterresseerde nae sijn gerechticheit als in desen is vervattet, de peerden mogen in de weijde of gemeene marcke brengen soo vroech in de voortijdt als 't hem behaegt en vermeint dat deselve sich aldaer konnen redden en erneren.

34. Sullende voorts daertoe tot opsichters van jaer tot jaer twee a drie personen werden geeligeert van de intresseerden, om noukeurich te letten en goede acht te nemen, dat in het uit en te huis drijven de guiste beesten geen schade in de weijde op d' marcke komen te doen mit het weijden, sulx bij verbeurte van een vaene biers voor de geeligeerden boven 't geene art. 27 is uitgedruckt, van ijder beest sal gaen weijden of geweijdet worden en dat soo menichmael als het bevonden wert, welcke de buirmester en geeligeerden in cass van geen betalinge het beest of beesten tot haer optie meugen ophaelen om de gestatueerde breucke te erlangen of oock bij middel van rechtspleginge te innen en 't selve verteren ter plaetse

van haer welgevallen; sal desen na verteinkeninge van meerderheit der waertallen effect sorteren en stant grijpen en soo vervolgens alles nae pluraliteit gereguleert worden.

En sijn hijr toe als eligeerden gestelt en genomineert om desen in alle sijn poincten stiptelick te observeren, welcke ofgaende geeligeerden bevoegd sullen sijn andere personen van de geinterresseerden weder te mogen kiesen.

36. Verders is geresolveert en goet gevonden, dat de ingaende buirmester voorts nae St. Pieter, als sijn ampt is geexpireert an de geintresseerden wegens sijn ontfangh en uitgave reeckeninge, relequa en oplosse sal doen, en hetgeene als dan in reeckeninge bevonden wert, an d'intresseerden onder genoechsame quitantie uit te keren met dese restrictie, dat de ingaende buirmester nevens alle andere buirmeesters hem naevolgende dit sullen moeten naekomen en een ijder sijn jaer sal moeten suiveren en innen of andersints van een ijder geintresseerde sal mogen en konnen worden angesproocken om door middel van rechtsplegingen denselven daer toe te constringeren.

Aldus gedaen op den 22[sten] Februarije 1733. Oorconde ons verteeckeninge met naems onderschrijvinge en ijders uitgedruckte mollen waers in 't getall. Actum et supra.

(was get.)

Jacob Hesse voor seven en drie vierendeel mollen waers.
Heere Geerdts voor vier mollen waers.
Jacob Tammes voor veer waeren.
Geerardus Heeres vier en voor 't Coeningh vier ware.
Remke Mens voor vier waeren.
Boelem Kolters voor ses waeren.
Jan Hommes voogt voor vier waren.
Hiske Hulsingh voor vijf waeren.
Lambert Tams voor twe waeren.
Lammert ten Velthuis voor vijff waeren.
Geert Tammes twe mollen waeren.
Wubbe Alverings voor sestehalf.
Harmen Geerts Stip voor een waer.
Jan Jacobs een waer.
Albert Jans een ware.
Jan Jans een waere.
Jan Freerks twe waeren.
Berent Berents twe waeren.
Andries Jans een waere.

HARM WESSELS I ware.
JAN WUBBES voor een waere.
GEERT ROELFT een ware.
JAN EEDES HEYTINGH voor een waere.
AYCKE GEERTS een ware.
WILCKE HESSE voor vier waren.

Voorstaande willekeur na examinatie (behalven het eerste en ses en twintigste articul voor zo verre de thans vigerende ordonnantien van hoogere overheid mogten contrarieren) geregtelijk geapprobeert. Actum Vlagtwedde Jovis den 2 Junij 1774.

(get.) A. H. VAN SWINDEREN,
Richter.

1733 den 29sten December is door ons ondergescreven ingesetenen en intresseerden van Vlachtwedder hamrick goet gevonden en geresolveert en voor vast gestelt, dat het tweede art. van dit gemaeckte en opgerichte wilckeur mits desen ten deele sal sijn en blijven verandert, sulcks in voegen dat als dan is gestelt, dat een ijder arfman of die vier mollen waer in gebruick of eijgendom heeft, sal mogen houden vier peerden en I jonck, dat van nu voortaen niemant meer als op ijder mollen waer I peerdt sal mogen drijven of weijden en het jonck peerdt een ijder nae sijn gerechticheit ontwaert sal sijn, sullende alle diegeene, soo meer als sijn juiste gerechticheit op slaet, als op ijder mollen waers een peert, anstonts bij het opdrijven of soo wanneer de antienckeninge naer ouder gewoonte van de peerden en beesten is gedaen, het weijdegelt ter somma drie guld. an de buirmester werden betaelt, alles met desen bedingh, dat niemant deselve op de gemeene marcke sal mogen brengen om in de buirschap geweijdet te worden, hen ter tijdt en soo lange als dan noch mollen waers ter huire of bij anderen uit bestedet konnen worden, alles op de verbeurte van 1/4 tonne biers voor de eerste mael en vervolgens dubbelt ofte de waerdije van dien, alles tot optie van de intresseerden, sullende alle die andere articulen in desen wilckeur vermelt in alle sijne deelen effect sorteren en stant grijpen. Oorconde onze verteickeninge. Aldus gedaen als voor is vermelt. Actum Vlachtwedde ut supra.

(get.) J. HESSE.

Noch is mits desen voor vast gestelt en geresolveert, dat de wech in 't ronde loech Vlachwedde soo, voor desen bij provisie naer waertall is gedeelt om te maecken, van nu

voortaen, soo als deselve tot dusverre is gemaeckt en onderhouden, niet meer in dier voegen sal worden gemaeckt maer dat ter contrarie deselve in 't gemeen van de geheele buirschap sal worden gemaeckt en onderhouden, gelijck als alle andere buirwegen, mits dat Boiginghstraete hijr van blijft geeximeert en deselve volgens die daervan gemaeckte rolle sal worden gemaeckt en onderhouden.

En dewijle de Bourtanger koeijen alhijr op Vlachwedder gront moeten worden geweijdet, soo is 't, dat wij mits desen hebben geresolveert en vastgestelt, om de gansen af te setten, welcke op aanstaande herfst 1738 van ydereen moeten worden ofgenomen, bij ontstont van dien, dat diegeene soo desen contrarie wert bevonden, daer over nae rechte sal worden gecorrigeert. Oorconde onse verteickeninge. Aldus gedaen den 1sten Maij 1738.

Wy ondergeschr. ingesetene van Vlachtwedde verbinden ons om nu voortaen geen peerden of beesten in d'esch of mede te mogen waren of indrijven, eer d'esch bloodt is en d'gemeene man resolveert om sij samentlijck er in te drijven. bij verbeurte van $^1/_4$ tonne bier, die contrarie mochte doen. Vlachtwedde den 5den Augusti 1746.

Wij ondergeschreeven eijgen arven en intresseerden des ronde Loegh Vlachtwedde hebben te samen goedt gevonden en opgericht in dit onse wilkeur, dat niemant peerden sal mogen weijden op de gemene weijde of daer voor an de burmester betalen voor ider peerdt drie gulden, en ieder koe twee gulden, welcke penningen alsdan sullen worden betaelt op Sunte Martijn daeranvolgende, dewelke penningen als dan niet worden betaelt, sal de buirmester hetselve, tot driemaelen toe, laten anseggen en daer op noch geen betalingh volget, soo sal de buirmester het hooren blasen en nemen van de burschap soo veel mede tot assistentie om den quaedtwilligen te rooven sooveel pand als de weerdije van 't weijden gelt en de onkosten of verteeringhe daerom gedaen ordentelijk betaemt nae gelegentheijt van dien. Oorkonde onse onderteykinge.

Vlachtwedde den 21sten Junij 1749.

(get.) A. HESSE; GERHARDUS HEERES; DERK HASELHOF; JAN TEN VELTHUIS; JAN ERENST LAARMAN; LAMBERT TAMMES; HENDRIK ALBERTS; WARNEKE JANS; HARM ENGBERTS; WUBBE SYMS; JAN TEN VELTHUIS; JAN REINTS; ANNA HOMMERCKHUYSEN weduwe OOSTERVELT; TAMME JACOBS; A. HESSE.

Wij ondergeschreven intresseerden van Vlaghtwedde sijn eens geworden en hebben beslooten om twe te bevolmagten om te reisen nae den Haegh om daer te requstereren bij haer Hoogh-Mogende om te mogen boeckweijten ofer de Veendijk tot an d' twede Veendijk, te weten d' bovenste. En verbinden ons om sodane onkosten het mogte vereisen, wij samentelijk sullen nae waertal hebben te betalen.

Aldus gedaan den 15den April 1745.

(geteekend) DERCK HASELHOF voor vier waren.
AYCKE HESSE voor seven 3/4 waars.
GEERHARDES HEERES voor achte.
WUBBE ALVERINGS voor ses waren min een half.
WILLEM HEERES voor vier waren.
MENNO REMKES voor vier waaren.
TAMME JACOBS voor 4 waaren.
LAMBERT TAMS voor 1 ware.
BERENT BERENTS voor 2 waren.
AYCKE GEERTS STEERENBURGH voor 1 waer.
JACOB S. OOSTERVELT 1 ware.
HARMANNES SMIT 1 waere.
GEERDT HISKES HULSINGH 3 ware.
ROELF HEYES min hand en ware.
R. OOSTERVELT 1 waare.
JACOB FREERKS een waere.
DERCK WILTS 1 waere.
JAN EEDES 1 waere.
HANNE HARMS yn qualite voor mijn koota als sybbe voogt, 6 waeren.
EERNST JANS LAERMAN, mie [1]) hant.
WURNKE JANS 1 ware.
AYKE HESSE voor WILKE HESSE weede [2]) voor vier waren.
JAN JANS TIMMERMAN een waare.

---

1) Mie = mijn.
2) Weduwe.

Wij ondergeschreven intresseerden en marktgeregtigden van Vlachtwedder hammerick bekennen door dese onse onderteekende handen, dat wij van nu voortaen dit artijkel in onse wilkeur hebben vastgestelt, dat niemant meer peerden, biesten ofte gansen in de weijde magh anneemen, als hij daer selves kan opbrengen en dat alle de andere peerden en biesten en gansen in die burschup sullen werden geweijdet, mits betalende voor ider peerdt twie gulden tijn st., voor ider koe twie gulden en van ider jong biest een gulden vijf stuver en van ider gans een gulden, sullende bij het opdrijven anstonts an de burmester werden bekent gemaekt en het weijdegelt voort an de burmester daervan te betalen en sal dit booven genoemde weijde geldt verdielt werden, nae dat een ider te kordt koomt in sijn opdrift en hetgeene, dat daer verder over is, nae ware gereghtigden sal werden verdielt.

Oorkonde onse onderteekende handen.

Aldus gedaen den 23 February 1767,

(get.) A HESSE. (get.) DERK HASELHOF.
JAN TEN VELTHUIS.
GEERT JANS TAMMES.
WUBBE SYMS.
GERARDUS HEERES.
HINDRIK ALVERINGH.
WILLEM HEERES.
JACOB TAMMES.
ANNA HOMMERCKHUIJSEN.
GEERT ELSES.

Meemorij tot ontholt van elk dorprigter in 't Ronde Loegh Vlagtwedde om de burweg 't moeten sligten alle jaar volgen rezeluzie, begint den 1 Maaj, moet worden van 't heele dorp den 1 Maj gesligt navolgende maanden Junius, Juilis, Augustie September toe. Deze laast 3 maanden is angestelt te sligten Jans Abels en Jan Wolter. De wegh na de Rene Hensen Hesse, Harem Krijsjans van de oster bruge tot an 't veerstyl, Hijnderk Jans Bonker van Osheershuis tot de Burthangh, de gemene burwegh te sligten en door de dorprigter ider maant de personen moet anzeggen om d'eerst dagh in 't maant maken: in 't dorp Jan Peeters de burwegh, na de Smerlingh Willem Wilkes, na Eeldersenhusen Heie Wubbes, na Feele Jan Jans Baker.

Wij ondergeteekende, geintresseerden en marktgeregtigden van Vlagtwedde bekennen door vertekening dezes het gemaakte artikel in dit wilkeur vermelt, wegens het afstellen van de ganzen, opgemaakt in den jare 1738, in volle kracht en waarde te houden, luidende als volgt. Dat weegens het weiden van de Buirtanger Koeijen de ganzen worden afgezet en dat niemant eenige ganzen of gans op de merke zal mogen drijven of weiden. Aldus gedaan en gerezolveert den 21 Maaij 1807.

(geteekend) Wilke Hesse voor agt waren.
Rijske Harms 5 waren.
Jan Tammes twee waren.
Harm Beerents vier waren.
Jacob Tammes zes waren.
Beerent Alveringh $5\frac{1}{2}$ waren.
Wibe Aeijelts een war.
Beerent Jans Hommes twee waren.
Jan Reints een ware.
Hindrik Wubbes Sijms 6 waren.
Reint Harms Luiring 1 ware.
Hilvert Harms 1 ware.
Klaas Freerks 2 waren.
Jan Willems 1 waare.
Jan H. Hazelhof 1 waare.
Sywert Jans 1 waare.
Geert Harms een waare.
Hynderyka Geerst 1 ware.
H. J. van Haateren 1 waare.
Reijnt Lusing een ware.
Jan van Hateren 1 waare.
Tamme Harmans Tams 1 ware.
Geert Alberts Snijder.
Engeltjen Wubbes 6 waren.
Hinderk Alberts 1 ware.
Leentje Hazelhoff 1 ware.

Gecopieert de bovenstaende willekeur en verdere daarbij behorende stukken uit een oud boek met pergamenten omslag, voorhanden in de kist der boerschap te Vlagtwedde. in welk boek die stukken achtereenvolgens voorkomen als originelen.

Voor accurate copij conform.

De Burgemeester der gemeente Vlagtwedde
(get.) J. S. G. Koning.

V. *Willekeur Eldersinghuisen.*

Op dato den 17 December 1753 hebben wij ondergeschreven arfgeseten van Eldersinghuisen onse willekeur, (zo van onse voorouderen in den jaare 1692 den 18 November is opgerigt met conditie omme 't zelve alle twe jaer bij meester stemmen te verminderen of te vermeerderen), vernieuwet, vermeerdert en verandert in manieren als volgt.

1 Artikul.

Eerstelijk is wilkeur, dat op jeder waare magh gedreven worden twee melkekoeijen en op jeder waare een peert en op jeder waare drie olde schapen, maar de schapen zullen niet langer op het velt worden gedreven als van sinter Claas tien dagen na olde Maij.

2.

Item ook is wilkeur, so een ijeder meer koeijen moghte opdrijven als hij volgens sijn geregtigheid kan verdedigen, zal voor jeder koe geven 2 gulden in 't jaar ende voor jeder peert een rijxdaler in 't jaar, op Martinij te betalen, zal dan 't selve miet wille wesen van die buiren, ofte se se voor weijdegelt willen laten opdrijven, en sal een jegelijk de buirhedder na antall van beesten voeden en loonen.

3.

Item ook is wilkeur, dat een ijeder volle arffgeseten soo veele guiste beesten mag weiden als hij in de Mossel [1]) verdegen kan ofte van sijn eegen kan voeren, maar sollen se van de koemarke off holden.

4.

Item ook is wilkeur, dat nemant in plaatse van koeijen guiste beesten mag up de marke weijden, maar dat hij zijn guiste beesten voor den buirherder sal moeten brengen, ende so hij onwillig was, sal hij voor de eerste maal, dat hem zulks ingesegt wordt, verbreeken 2 fane bier, voor de tweede maal een vierendeel, voor de darde maal een halve tonne

1) Mussel.

bier worden geexcuteert, so hij dan nogh onwillig was, sollen die nabers sulks uphalen ende an 't gerigte brengen.

5.

Item sal nemant int geheel gien guiste beesten bij de koeijen mogen holden, maar voor de buurherder moeten drijven, hetsij zaake, dat se so mager moghten wesen, dat sij niet in die Mussel gaan konen, bij verbeurte als in 't 4 artikel gesegt is.

6.

Item ook is wilkeur, dat op elke waaren mogen geholden worden een olde gans mit so volle jungen als dieselve voertbrengen, de gant overhoop.

7.

Item ook wilkeur so de koeijen bij börten van de buuren gewaart worden, sal een ijder krek regart nemen up sijn bört, ende soo jemandt sulcx vorsumede, sal op een vierendeel bier worden gerooft, ende zoo daar schade mogte gescheen, sal hij daarvoor staan.

8.

Item offte daar eene weer onwillig te buirwarken, als hem sulx wer angesegt, sal voor twee vane bier worden gerooft.

9.

Item ook is wilkeur, dat een jegelijk van drie jaar meerder beesten hefft updreven als sijn geregtigheidt, sal daar van het rukstendige weijdegelt moeten betalen.

10.

Item ook is wilkeur, dat voortaan geen buirholt zal worden verkogt, dan bij meester stemmen word geresolveert en geaccordeert.

Dit mit ons ondergeschreven eendragtigh besloten, hebben wij desen mit onse handen vertekent. Datum als boven.

Hindrick Stroenin.
Jantien Ghoringh.
Klaas Detmers Aysing.
Jan Alberts Boskes.
Engel Oelres.
Albert Wessels.
Krystyan Beerens.

Artykel 11.

Op bovenstaende voorrede of conditien hebben wij ondergeschreven dit 11 artijkel van dit onse wilkeur vermeerdert invoegen, dat het guiste goet van Weende als het uijt de Mussel koomt, magh gaan daar onze guiste goet gaat, gelijk oock onse magh gaan daar het haare gaat, soo langh wij goet vinden om met de van Weende te samen een osheer te houden.

Dit mit ons ondergeschreven eendragtig beslooten, hebben wij dezen met onse handen vertekent. [1])

Datum den 30 Junij 1756.

VI. *Willekeur van Wedde.*

Anno 1770 den 15 Maij hebben wij ondergeschreven geintresseerden in de bourschap Wedde een willekeur opgerigt over het gebruik van de marke en esschen en wat verder volgt, in navolgende artykelen begreepen.

Art. 1.

De geregtigde eijgenaaren, in haar aandeel van de bourmarken of over het geheele hamrik bij Wedde, zijn de navolgende:

De heer drost Petrus Muntinghe, een vorrel waare . . . 1/4
De heer rigter Albert Hindrik van Swinderen agt vorrel waare 8/4
Pastorij te Wedde, tegenswoordig Thed. Schmaal Pastor vier vorrel waare 4/4
Erfgen. van weduwe Boelkens, van de plaats in de Bargen vier vorrel waare 4/4
Engel Abels in de Bargen in qt. als gebruiker seeven vorrel waare 7/4
Jan Huiges, vier vorrel waare 4/4
De borggraaf Elzo Hazelhof, twee vorrel waare 2/4
Pieter Staal en Kuipers volk te saamen twee vorrel waare. 2/4
Hindrik Jans te Wedde, een vorrel waare 1/4
Fokke Bonninga, een vorrel waare 1/4

---

1) De onderteekening van deze bijvoeging ontbreekt, zij schijnt achterwege gelaten te zijn.

Jan Altingh, een vorrel waare 1/4
Beerent Jans Smook, een vorrel waare 1/4
De Wedder Hofte, een vorrel waare 1/4
Klaas Luitjes, een vorrel waare 1/4
Freerk Jacobs Prenger, een vorrel waare. 1/4
zijnde te saamen neegen en dartig vorrel waare ——
39

ART. 2.

Sal ook in een en ander geleegentheeden in boursaaken gestemt worden naar ijeders geregtigheijd in waartal en niet naar persoonen. En aldus sullen de minderheijd in waartal de meerderheijd in waartal moeten volgen.

ART. 3.

Op een geheele arve, bestaande in vier vorrels, mag worden geweid sestijn koijen of olde biesten en sestijn jonge biesten en ses olde paarden en swijnen soo veel als elk ordentelijk bij zijn bak kan voeden, en zes olde gansen met een gente, de halve arve en vorrels na advenant. [1])

ART. 4.

De schoolmeester mag één koe weijden, maar soo de schoolmeester versogt nog een koe weijde, sal hem geworden.

ART. 5.

Op Sunte Pietersdag sal de bourmeester met de andere bouren ommegaan, om de gansen te tellen en bevonden meer gansen te zijn, als jeder na zijn regt kan weijden, sullen vervallen zijn in een daalder breuke en de gans of gansen voort weg te maaken, maar deselve niet wegdeeden, zullen dan nog vervallen zijn in nog een daalder breuke en daarboven de gans of gansen prijs.

ART. 6.

De bourmeester sal gehouden sijn geduirig toe te zien op de worken, dijken en dammen, weegen en steegen, opdat deselve altijd behoorlijk in staat onderhouden worden, en niet in staat bevindende. voort aan te seggen, dat dat gemaakt wordt

1) In de wilkeur van 1793, is dit getal koeien gesteld op twaalf, dat der paarde op vier en dat der ganzen ook op vier.

door die, de sulkx te doen staat. En als de bourmeester heeft bekend gemaakt om weegen, steegen, dijken, dammen, worken te maaken, sal hij zich in het schouwen in alles na het regelment en ordonnantie van de Ed Mog. heeren Burgemeesteren en Raad in Groningen van den jaar 1735 moeten reguleeren.

ART. 7.

Sal door niemant in 't klein of groot eenijge koebiesten voor peerden, of peerden voor koebiesten mogen worden geweijdet of twee jonge biesten voor een old biest.

ART. 8.

Niemant sal enijge kreatuiren, 't sij peerden, beesten of swijnen op de esschen drijven, bevorens de esschen leedig zijn van rogge, bij twaalf stuiver breuke voor jeder kreatuir [1]).

ART. 9.

De bourmeester sal gehouden sijn aan te seggen, dat een jieder sijn swijnen moet ringen en die daarin suimagtig is, sal vervallen sijn in twee stuiver breuke jieder swijn.

ART. 10.

Als de esschen met vrugten besaait sijn, sal niemant swijnen op de esschen mogen drijven, dan alleenlijk wanneer het hard gevrooren is, maar het niet hard genoeg gevrooren is en er willens worden opgedreven sal van ijeder swijn drie stuiver breuke worden betaald, maar in 't besonder in 't voorjaar als het koorn begint op te schieten en alsdan de swijnen uit de esschen worden gehaald en geschut, sal van ijeder swijn drie stuiver voor de eerste maal en deselve swijnen voor de tweede maal uit de essche gehaalt ses stuiver breuke en' soo vervolgens dubbeld op.

ART. 11.

Wanneer een paart of beest van de essche uit de rogge word gehaalt, sal jieder kreatuir verbreken tijn stuiver en bevonden wordende overslagtig te zijn, zal sulx aan de

---

1) In de wilkeur van 1793 is de bepaling der breuk weggelaten.

eigenaar bekend gemaakt worden, ten einde de eigenaar daarin voorzee en dus gewaarschout zijnde en weederom uit de essche gehaald, de breuke verdubbeld soo menigmaal als bevonden word.

ART. 12.

Als de vorijge dag het is aangesegt om te bourwerken, sal alsdan de volgende dag jieder arve twee man, de halve arve en vorrels na advenant, nadat de klokke andermaal is geluid, haar op de plaats vervoegen en bij voute van dien, ijeder man vijf stuiver breuke en die de geheele dag niet komt, tijn stuiver breuke.

ART. 13.

Als de bourmeester nalaatig bevonden word in het oppassen van de worken om de esschen en tot zijner kennis is gekoomen dat de worken niet goed zijn, en geen anzegginge heeft gedaan aan de geene, die zijn worken niet goed zijn, dat se gemaakt worden, sal de bourmeester vervallen zijn in twaalf stuiver breuke.

ART. 14.

Sullen de plaggen gestooken worden op beijde marken op heijdveld en niet in groenland, als meede geen plaggen te steeken aan deese kand de meulenweg op de ossemark en sal niemant voor hem zelfs plaggen mogen steeken, dan alleen de geene die geregtigd zijn op de marken, of in eigendom of in huir hebbende en dat niet meer als vijf en twintig voer op jieder vorrel waare. Die tegen dit artijkel misdoet, sal vervallen zijn in twaalf stuiver breuke [1]).

ART. 15.

Sal niemand zijn weide mogen verhuiren aan een buitenman, die dan op dat gehuirde het vee van agteren op de marke zoude drijven. [2])

ART. 16.

De meede eigenaars van de bourmarken in 't Ronde Loeg

1) In de wilkeur van 1793, „die tegen dit artikel misdoet zal van ijder voer, 't welk meer hebben gestoken, moeten betalen drie stuver breuken".

2) „Bij de breuke van vijftien stuver van ijder kreatuir"; wilkeur van 1793.

Wedde behorende, sullen soo wel van haar eige vee als hetgeene zij op haar weijde anneemen, de koeheer voeden en loonen, 't geene voor de heere gaat, maar het vee dat niet voor de heere gaat, sal alleen het heeregelt betaalt worden.

ART. 17.

Die vee anneemt op zijn geregtigt andeel van weijde, sal niet minder mogen anneemen als voor jieder old paard twee gulden tijn stuiver, twee enterpaarden voor een old paard gerekent, en voor een old biest twee gulden en een jong biest een daalder, maar ingeseetene sullen geven van een old paard een daalder, twee enters voor een old gerekent, voor een old beest een gulden; twee jonge beesten voor een old gerekent; die voor minder weidegelt anneemt sal daarvan niet proviteeren, maar sal ten voordeel van de bourschap zijn.

ART. 18.

Sal vooran op beijde marken geen sand mogen worden gegraven [1]).

ART, 19.

Jieder markgenoot sal gehouden sijn, zijn vee op Maij ten uitersten oude Maij, bij de bourmeester te laaten anteekenen en de het niet doet, sal voor jieder kreatuir in een stuiver breuke vervallen zijn.

ART. 20.

Sal op het regt van een vorrel waare geen meer sodden moogen worden gestooken, als een man in een dag kan steeken [2]).

ART. 21.

De bourmeester sal zijn gequalificeerd voor een heele of halve arve in gebruik hebbende en sal worden gekooren op Sunt Petri in de karspelschole en sal twee jaar continueren daar benevens twee pandhaalders en sullen bij meerheid van stemmen gekoorene bourmeester en pandhaalders haar niet mogen onttrekken bij een daalder breuke.

---

1) „Op de ossemarke niet voor de holle rite, en op de koemarke aan deeze kante van den melkbrink sloot, te weeten tusken de sogenaamde hofte en de esk"; wilkeur 1793.

2 „En niet bij schoftijden"; iwlkeur 1793.

ART. 22.

De gestelde breuke, so de breukvallijge niet betaalen, sal door pandhalinge worden afgehaald en sullende komen ten voordeel van de bourschap.

ART. 23.

De volle arve sal mogen agt dagen torf graven, de halve arve en vorrels na advenant.

ART. 24.

De bourmeester sal in alle gevallen en in alle manieren ingevolge dit willekeur hem strikt houden, en bij opstand of teegenstand sal hij door de geheele bourschap worden ondersteunt en hem de hand gebooden, en zijn doen zal worden gereekent, als zijnde gedaan voor reeken van de geheele bourschap, mits zig conform den inhoud van deesen en naar landregt gedragende en zig niet te ligtveerdig en sonder voorkennis der geinteresseerden of markgenooten en toestemminge van deselve zig in geen proses te begeven,

ART. 25.

De bourmeester sal alle jaaren op St. Petri dag, dog als die op sondag of feestdag invalt, alsdan daags daaraan volgende, 's namiddaags om drie uir in de schoole te Wedde, aan de geinteresseerden, soo veele als tot dien einde sullen opkoomen en praesent zijn, doen rekeninge en oplossinge van zijne ontvangst en uitgave over het gepasseerde jaar, en de rekeninge agt dagen bevorens aan de schoolmeester ter hand stellen, opdat een jieder der geinteresseerden daarvan, so sulx mogten begeeren, visie of inspectie mogen of konnen bekomen of ook een door de schoolmeester getekent afschrift, mits de schoolmeester voor het schrijven contenterende [1]).

(was getekend)

B. MUNTINGHE, *Drost.*

A. H. VAN SWINDEREN, *Richter.*

JAN HUIGES.

E. HAZELHOFF, borggrave.

FOKKE BONNINGA.

ROELF HARMS TIJKS.

---

1) In plaats van dit art. 25, luidt in de wilkeur van 1793 het art. 25 aldus, „De buirigter in der tijd wordt geauthoriseerd, des goedvindende, gerigtelijke adprobatie en bekragtinge deeses bij requeste te versoeken."

Jan Alting.
Th. Schmaal, pastor te Wedda voor zijn aandeel en met consent van de kerkvoogden in der tijd.
B. Hommes voogt in qlt.

Jan Jans Wap.
Hinderik Jans.

Afschrift van het oorspronkelijke stuk berustende bij den boerrigter te Wedde, zijnde een manuscript. Coll. accord.

(get.) J. S. G Koning.

Anno 1793 den 5 Januari, na voorgaande kerkenkondigen, hebben wij ondergeschreven geinteresseerden eigenaren in de bourschap Wedde het wilkeur van 1770 den 15 Maij vernicjet over het gebruik van de marken en esken en wat verder volgt in de navolgende artijkelen begreepen. [1])

Geapprobeert conform apostille van den 13 Februarij 1793.

(get.) A. H. van Swinderen, *Drost.*

VII. *Willekeur van de interesseerden van het ronde loegh Veele.*

Wij ondergeschreevene eijgenervden en geinteresseerde ingeseetenen van Veele verklaaren deese onse willekeur op heeden van nieuws te hebben gemaakt en daarin met elkander overeengekoomen, dat een jeder onser na inhoudt deeser sig zal hebben te reguleeren en de daarin gestelde articulen nauwkeurig naa te koomen.

1.

Ingevalle jemant uit dit ronde loegh Veele ten dienste van het gemeen gekoosen wordt als volmagt tot een of ander saak ten gemeener beste te verrigten, denselven sal men schadeloos houden en een jeder na sijn quota en andeel van geregtigheijt daartoe zal moeten contribueeren, mits dat de gestelde volmagt desselvs praetensie van verschoten gelt en

---

1) Deze wilkeur is bijna gelijkluidende aan de voorgaande. De kleine wijzigingen zij bij de hierboven gedrukte in de noten aangegeven.

reijskosten met expressie van dag en datum ordentelijk en specifijcq moet overgeeven om door de eijgenervden te worden nagesien.

2.

Sal de schatbeurder van Veele deese onkosten voor den volmagt, als desselvs reeken door de eijgenervden of diens gevolmagtigden is ingenomen, van jeder ingeseeten na quota van zijn geregtigheijt en andeel in de bouremarke moeten beuren en ontfangen en voorts die penningen an de volmagt onder quitantie op de reeken te tellen.

3.

Sal bij versterve of ander merkelijk toeval van disqualificatie van een schatbeurder een ander bequaam intresseert persoon van dit ronde loeg weeder in desselvs plaatse worden angestelt en door pluraliteijt van stemmen en jeder na zijn andeel van geregtigheijt, te weeten van jeder mollen waars een stem in te brengen, worden verkoosen.

4.

Welk schatbeurder ook alle jaar eenmaal, te weeten daags na nieuw jaar, an de eijgenervden reken zal doen van zijn ontfangst en uitgave in het huis van de bourrigter van Veele.

5.

Welk bourrigter ook bij expiratie van de tijt van een jaar het bourehoorn an desselvs opvolger sal moeten overgeeven, welk ook alsdan ter praesentie van 2 a drie eijgenervden van desselvs ontfangst en uitgaave sal reeken doen en het montant van dien an den opvolgenden bourrigter overgeeven.

6.

Als de bourmeester om wettige reeden het bourehooren laat blaasen, zal van jeder huisgesin ten minsten een voljarig persoon aldaar moeten compareeren om te anhooren het geene als dan zal worden voorgestelt, welk persoon zal gereekent worden, als of de intresseerde uit desselvs huis in persoon selvs was gecompareert en zullen als dan de praesenten sonder de absenten te reekenen met het voorgestelde voortvaren, bij ses stuivers breuke voor de uitblijvende.

7.

Voorts zal jeder zijn eijgen toehorige weegen, dijken en dammen, vonders en voetpaaden schoon en schouvrie maaken, de vonders boven plat en met goede rikken voorsien, alles bij de breuke van twalf stuivers, soo meenigmaal door de bourrigter de gebrekkige panden worden angesegt en in vier daagen niet zijn gemaakt. Ook zal de bourmeester gehouden weesen deese anseggingе te moeten doen, wanneer hem zulks door een intresseerde wordt bekent gemaakt.

8.

Wanneer door de gemeente zal worden gebourwarkt, zal zulks des avonds te vooren door de bourmeester met het blaasen van het bourehooren worden te kennen gegeeven, wanneer als dan des morgens met toelaatinge van weeder en wint het bourewark zal beginnen, na alvoorens des morgens het bourehooren zal weesen geblaasen.

9.

En opdat niemant van het bourewarken zal worden benadeelt, zoo zal een vol erfgeseeten die vier mollen waars in de bourewarke heeft met twee mannen, de mindere en meerdere na andeel van haar geregtigheijt moeten bourwarken, wel verstaande, dat degeene, die twee molle waars heeft, een man en die een molle waars hebben, als meede de ongeinteresseerde ngeseetenen met haar twee, een man moeten uitmaaken.

10.

Dat voor jeder uitblijvent persoon voor de geheele dagh tot breuken betaalt zal worden ses stuivers, ook die een half uir laater koomt als het werk is begonnen drie stuivers, insgelijks ook die het boerewarke buiten nootsake verlaat, door de bourmester bij parate executie en panthalinge te innen.

11.

Dat wanneer de bourmester mogte versuimen op bekwaame tijden het bourewarken an te seggen door het blaasen van het hoorn en de ingeseetenen daarover in breuke vervielen, zal de bourmester zulks alleen moeten boeten en het gebrekkige pandt alleen maaken.

12.

Dat de bourmeester de panthaalinge van vervallen breuken zal mogen doen met assumtie van twee naaste naabers an beijde zijden van de bourmeester woonende, welke ook verpligt zullen weesen de bourmeester in de panthalinge te moeten adsisteeren.

13.

Zal ook niemant vermoogen zijn swijnen of jonge gansen te laaten loopen op de esschen op onbequame tijden ter optie van de bourmeester, maar deselve daar van te beletten en die geene bevonden mogte worden hijr teegens gedaan te hebben, zal voor jeder swijn of jonge gans verbeuren twalf stuivers door de bourmester direct met panthalinge te innen.

14.

Wordt ook een jeder vrijheijt gegeeuen de bevindende swijnen of jonge gansen op zijn gezaaijde landen na de schutstalle te mogen brengen, zullende de eijgenaren derseluer de schaade moeten boeten en het schutgelt betaalen.

15.

Ook wanneer jemands beesten, gansen of swijnen in een ander mans eijgen afgesonderde gronden of hoven worden bevonden, zullen deselve meede mogen worden geschuttet en de schade boeten.

16.

Op jeder molle waars in de boure marke zal niet meerder geweijt mogen worden als drie koeijen, vier guste beesten, een peert met een gans en een gent.

17.

En tot beeter onderhoud van onse beesten en peerden zal niemant der interesseerden eenige peerden of beesten of peert of beest van buiten loegs in de weijde mogen anneemen, bij een daalder breuke voor jeder beest, te verbeuren bij diegeene, die hijr teegen bevonden wordt gedaan te hebben, door den bourmester anstonts bij panthalinge te innen. Zal

ook niemant zijn waaren [1]) an de ingeseetenen van Vrieschelo mogen verhuiren bij gelijke poena.

18.

Dogh soo jemant buiten loegs een of meerder beesten op deese marke mogte willen laaten weijden, zal deselve sig bij de bourmeester moeten vervoegen, welke ook alleen het weijdegelt daar voor zal ontfangen en daarvan jaarlijks an de interesseerden reeken doen.

19.

Maar in het geheel zullen geen beesten uit Vrieschelo in de weijde mogen worden angenoomen bij de breuke van een daalder voor jeder beest, door de bourmeester te betaalen.

20.

Verders zal voor jeder koebeest een daalder en voor jeder gust beest vijventwintig stuivers, als meede 3 gulden voor een peert, alle van buiten loegs, tot weijdegelt an de bourmeester moeten betaalt worden, welke daarvan een nette lijst zal moeten opmaken, om jaarlijks daarvan reeken te doen.

21.

En om voor te koomen, dat onse weijde niet werde opgevreeten door vreemde peerden ofte beesten, zoo zullen diergelijke vreemde peerden ofte beesten, aldaar bevonden wordende, na de schutstalle worden gebragt, waarop de osse- ofte koeherder zal moeten vigileeren.

22.

Ook om te verhoeden, dat onse weijderie niet werde vermindert, zoo zal voortaan van nu of an, niemant der interesseerden van jeder mollen waars meer plaggen mogen steeken als ses daagen langh door een man gestooken kan worden, en wel expres buiten de groente. En soo wie hijr teegen bevonden wordt gedaan te hebben, zal jeder reijse daar voor verbeuren een daalder, door de boermeester met panthaling te innen. Ook zal diegeene, die plaggen wil steeken, zulks

---

1) mollewaaren.

eerst en daags te voren an de bourmeester bekent moeten maken bij gelijke breuke.

23.

Dat de plaggen, soo bevonden worden booven en teegen deese bepalingen gestooken te zijn, tot profijt der interresseerden zullen worden verkogt.

24.

Dat de bourmeester in de tijt als de rogge begint te rijpen het boerehoorn zal laaten blaasen, om de rogge met elkanderen te beschouwen en als dan een dagh te beraamen, wanneer het maaijen zal beginnen en wie als dan voor de bepaalde tijt op de essche koomt te maaijen of te sigten zal deselve daarvoor een daalder breuke moeten betaalen.

25.

Ook zal de bourmeester een jeder laaten anseggen om zijn swijnen te ringen als het nodig is en sulks vereijst wordt en soo wie inwendig drie daagen na gedaane ansegginge zulks niet doet, zal voor jeder swijn twalf stuivers breuke moeten betaalen.

26.

Ook zal niemant in de boere marke eenige plagvolders mogen leggen bij verbeurte van een daalder en de angelegde plaggevolder zal ten dienste der interresseerden publijcq worden verkogt.

27.

Dat ook niemant in het gemeene boureholt zal vermoogen houwen om holt assche te branden, bij een daalder breuke.

28.

Dat ook ten dienste van onse koebeesten en veersen een goede en bequaeme bulle zal worden angestelt, door jeder na andeel van zijn geregtigheijt te betaalen, om bij de koeijen en veersen van onse loegh Veele alleen gebruikt te worden met uitsluitinge van vreemde beesten buiten de loegh behorende.

29.

Dogh ingevalle jemant van buiten loegs zijn beest bij onse boure bulle wilde laaten springen, zal alvorens eerst an de bourmeester voor jeder beest hebben te betaalen ses stuivers; waar van de bourmeester nette anteijkeninge zal houden, om door hem jaarlijks verreekent te worden.

30.

Dat de boure bulle jaarlijks op de gewoone tijt als van ouds gebruikelijk is, van de eene interesseerde op de naastvolgende zal worden overgedaan om bij deselve op het voeden te weesen.

31.

Dat ingevalle de boure bulle door toeval of onmagt niet in staat bevonden wordt om bij de koeijen gebruikt te konnen worden, als dan zal de oude bulle worden verkogt en in diens plaatse een goede en bekwaame bulle, door twee daartoe te verkiesene interesseerden, worden angehandelt.

32.

Dat ingevalle tusschen de interesseerden over het een of ander geval eenig verschil mogte ontstaan ofte het niet eens konnende worden, zal alsdan na de meeste stemmen na jeders andeel van geregtigheijt in de boure marke, als booven in dit willekeur is gestelt in te brengen, worden beslooten en zullen de minste stemmen de meeste moeten volgen.

33. [1])

Verders is op heeden geresolveert dat een peert zal gereekent worden voor twee guste beesten. En zal een jeder zijn antal peerden en beesten an de bourmeester alle jaar op Maaij moeten laaten anteijkenen.

34.

Zal meede twee jonge gansen voor een oude gereekent worden en van een oude gans een gulden en van de jonge

1) De artikelen 33 en 34 schijnen er in 1760 bij de onderteekening van deze vroegere willekeur bijgevoegd te zijn. Ook de kleur van de inkt van deze beide artikelen duidt eer later tijd aan.

tijn stuivers weijde geldt an de bourmeester te betaalen, mede als voren te laaten anteijkenen.

Tot nakominge van voorstaande articulen hebben wij deesen eijgenhandig verteijkent op heeden in Veele den 3 Maay 1760.

Dr. S. SCHIPHORST.
JAN HARMENS.
GERRIT LAMMERS.
HINDERK ENGELS.
HARM LUIRINGH.
WARNCK BESSINGHS.
MANS PIETERS.
WUBBO SANDERS.
HINDERK JANS
ANDREES GEERS.
HARM BEERENS.
HIJNDERCK JANS.
JAN SWAENS.
HARM JANS.
HARM JURJENS.
ROELF KOERTS.
HARM KLAASSENS.
WILT DETMERS.
KLAAS JANS.
BEEREND JOLINGH.
HARM JANS.

VIII. *Willekeur van Veele* [1]).

Wij ondergeteekenden eigene erven en ingetresseerden van de Veeler marke bekennen door desen onder approbatie van het Provintiaal bestuur overeengekomen te zijn aangaande het maken van een boerwillekeur wegens het regt van weiden, plaggensteken enz. op het Veeler hamrik op navolgende conditien.

1.

Alle eigenaren van de Veeler marke zullen tot alle voordeelen van dezelve gelijke regten hebben en alle lasten gemeenschappelijk dragen naarmate dezelve er op geregtigd zijn.

---

1) Deze, bevattende eenige wijzigingen van die van 3 Mei 1760, is gedrukt naar een onnauwkeurig afschrift.

2.

Dit hamrik of marke bestaat uit 56 waren of mollenwaars, op ieder waar zal niet meer mogen geweidt worden als een paard drie koeijen en twee guuste beesten, ook zal een ieder verpligt zijn om zijn verkens te ringen zoodanig, dat dezelve niet in de groenten of in de hoven kunnen vroeten, bij de breuke van zes stuiver aan de boermeester te betalen en in geenes dings zal er verwisseling worden gedaan als in plaats van een koe sal een guust beest mogen geweidt worden.

3.

's Jaarlijks op de 10 Mei zal een ieder verpligt zijn om bij de boermeester prosie (?) te laten aanteekenen hoeveel vee hij dit jaar op de marke voornemens is te weiden, en indien bij de telling, welke 's jaarlijks zal moeten geschieden zoowel van paarden als ander vee, te veel wordt bevonden, zal direkt in schutting worden gebragt en het schutgelt zal onder die geenen verdeeld worden naar rato die zijn vol beslag van vee niet heeft gehad, en voor het eerste maal schutten voor een oud paart 1 guld. 50 cent en voor een jong paart 75 cent en een koe 1 guld. 50 cent en een jong beest een gulden en voor de tweede maal na rato te verhoogen met dubbelt gelt en zoo vervolgens voort.

4.

Niemand zal in de laagten of groenten leem of zand mogen graven, maar wel op de hoogten van het geheele hamrik, een ieder zal verpligt zijn na gedane graven zijn gaten weer te sligten bij de breuke van 60 cent.

5.

Niemand zal 's jaarlijks niet eerder geen zodden of plaggen mogen steeken eer de boerschap bij elkander is geweest ten huize van de boermeester om te rezelveeren op wat veld zij dan wilden steeken en als dan naar meerderheid van stemmen voort te varen, uitgezondert geene groene zodden of plaggen te steeken bij de breuke van een voer 1 guld. 50 cent en zoo bij opklimming tot voordeel van de boerschap.

6.

De boermeester zal behoorlijk zorge dragen over alle dingen en voor of op den 1 Mei rekening doen van zijn ontvangst en uitgaven bij het overleveren van het hoorn.

7.

Ook zal niemand van de ingetresseerden van Veele geen koeijen van Vriescheloo aannemen mogen; ook zullen de guuste beesten afgezondert worden van de koeijen en voor de osheer worden gebragt en geweidt, bij de breuke van 36 cent voor ieder beest, dat bij de koeijen bevonden wordt.

8.

Ook zal niemand van de ingetresseerden zijn waren mogen verhuuren na Vriessche(loo) bij de breuke van 1 guld. 50 cent. Alle breuken moeten aan de boermeester worden betaald en daarvan stiptelijk rekening doen.

9.

Het boerwerken zal beginnen een half uur na het blazen van het hoorn naar regt over het hamrik en een ieder zal verpligt zijn om weerbare mannen te sturen tot genoegen van de boermeester.

Veele den 31 Maart 1819. (*was get.*) enz.

IX. *Willekeur van Bourtange.*

Nadat de geinteresseerde eigenaren en deelhebbers van de mark en veengronden te Bourtange door de Boerrigters, op bekomen authorisatie van den heer Kommissaris van het kwartier Winschoten op den 8 November dezes jaars 1814 des voormiddags te 10 uur, behoorlijk zijn opgeroepen, om in de school, de gewone vergaderplaats, bijeen te komen, om gezamenlijk te delibereren, over het maken van eene nieuwe order of willekeur, aangezien de oude of voorheen plaats gehad hebbende keuren thans niet voldoende zijn bevonden, om de belangen der geinteresseerde eigenaren behoorlijk in acht te nemen, zoo is dien ten gevolge met eenparigheid van

stemmen door meergemelde eigenaren het navolgende bepaald en vastgesteld ten einde hetzelve aan de H. E. Ge heer Commissaris van het kwartier Winschoten ter fine van approbatie aan te bieden.

1.

Is bepaald en vastgesteld, dat hier ter plaatse door ieder volle marktgeregtigde niet meer in de commune weide zal gebragt worden als *twee* koeijen en *een* jong beest boven een jaar oud, zijnde die onder een jaar oud zijn, vrij. Edog dit getal vermeerderd of verminderd naar het regt, welke ieder in gemelde weiding heeft. Door eigenaren worden verstaan, de eigenbehuisde inwoners en diegene, die de geregtigheid door wettigen titel of door posses van onheuchelijke jaren of door zoodanig posses, als de wet vereischt, zijn deelachtig geworden en daarvoor op heden door hunne medegenoten erkend zijn.

2.

De geregtigden behouden hunne vrijheid zoo veele runderen hetzij van hun eigen of van anderen aan te nemen en ter weide te brengen, totdat een ieder zijn geregt getal vol heeft. Voor al de overige runderen, die men bovendien moge begeeren ter weide te brengen, zal aan de gemeente moeten betaald worden, voor de geheele zomerweide van eene koe boven de drie jaren oud, een gulden en voor een jong rundbeest boven een jaar oud, vijftig cent. Hierbij wordt expresselijk bepaald, dat alle vorige verdelingen der landen door de eigenaren voor wettig zullen moeten gehouden worden en dat niemand, wie hij ook zij, wegens de schaarsheid der weiden, geen paarden of runderen van andere plaatsen buiten deze gemeente zal mogen aannemen of laten brengen, voor en aleer dat al het vee van deze gemeente geplaatst of aangenomen is.

3.

Daar het thans plaats vindt, dat sommige huizen door verkoop als andersints gesplitst zijn, waaraan anders hier ter plaats maar eene geregtigheid of waardeel behoorde, doch heden werkelijk worden bewoond door twee huisgezinnen, die als regthebbenden in de gemeente landen tot dusverre zijn erkend, zullen dezelve voortaan ook toegelaten worden om eene volle portie als vruchtgebruikers bij de wettige eigene

portie te behouden, op deze voorwaarden, dat wanneer zoodanige huizen wederom een eigenaar mogten krijgen, of door verkoop aan anderen (en niet aan hunne kinderen) mogten overgaan, zal zulk gebruik wederom aan de eigenaren in de gemeente vervallen, en zal de overblijvende eigenaar zich aldus met een portie moeten vergenoegen en zullen voortaan geene andere gebouwen dit voorregt worden toegekend, dan aan diegeene, welke wettige eigene burgerlijke huizen zijn, en wanneer iemand hier naderhand een huis mogt laten zetten of een of ander huis thans niet als regthebbend erkend, zal de zoodanige daardoor geen eigendomsregt verkrijgen en alzoo niet voor mede-eigenaar der gemeentelanden worden beschouwd.

4.

Jaarlijksch op den 1 April zal diegene aan welke de directie van gemelde eigendommen is toevertrouwd, een zamenroeping van de geinteresseerde eigenaren laten doen, in welke bijeenkomst zal bepaald worden, wanneer de wijderij zal worden geopend en gesloten, zullende dan ook een algemeene veehoeder aangenomen worden, opdat een ieder zoowel als de veehoeder zich daarna zal hebben te regelen, alsmede eene commissie tot alle tauxatie worden benoemd.

5.

Elk, die op de Bourtanger gemeentelanden wil weiden, is verpligt al zijn rundvee te bezorgen voor den naar de wet aangestelden algemeenen veehoeder om dezelve daarvan te laten weiden. De weiderij tusschen houen en landen is als voorheen verboden, bij de breuk van 30 cents voor ieder rund of paard, en al ware het ook dat iemand om gewigtige reden van de boerrigter verlof bekomen had (welk zulks voor een korten tijd vergunnen mag) om een of meer runderen op eene afzonderlijke plaats aan of op de gemeenteweide, wegens of wat dies meer is, te laten weiden, zal dezelve evenwel verpligt zijn, het aandeel naar het getal runderen aan den algemeenen veehoeder naar den prijs, waarvoor dezelve gewoon is, moeten betalen, onder de verpligting tevens, dat dezelve bij dat vee een oppasser zal moeten hebben, doende hij, aan wien dat vergund wordt, afstand van alle exceptien ten opzigte van de orde op de sloten en schuttingen voor of om de hoven

en landen, zoodat indien daarin eenig vee in bevonden wordt, zulks dadelijk zal mogen geschut worden.

6.

Zoo de omstandigheden in het vervolg toelaten, dat in gemelde landen én veenen paarden kunnen geweid worden en dus begeerende te weiden, zullen deze voor ieder paard ten voordeele der geregtigden moeten betalen als volgd: nl. voor een oud paard *f* 1.50 en voor een jong paard boven een jaar *f* 1.— zullende de veulens beneden een jaar vrij zijn.

7.

Om zooveel mogelijk alle ongeregeldheid en misbruik voor te komen, zal een ieder verpligt zijn al zijn vee zoo voor zich zelven, als dat hij van anderen heeft aangenomen te weiden, op den 1 Mei jaarlijks bij den boerrigter laten aanteekenen bij de breuk van 30 cent, zullende de gebruikers of huurslieden den naam des eigenaars mede moeten melden, vóor welke zij zulks possideeren, en zal zulks in alle gevallen moeten plaats hebben.

8.

Om de veehoederij te vavoriseren en de landbouw te begunstigen en te vermeerderen, zoo laten de zoo kort beperkte groene markt of heidelanden dezer plaats niet toe, dat daarop, onder wat voorwendsel het ook wezen mogen, op eenigerlei wijze plaggen als andersinds mogen gestoken worden, om dezelve te vervoeren of te doen vervoeren, is en blijft ten allen tijde verboden. De overtreders van dit art. zullen naar bevind van dit art. telkens voor ieder persoon kunnen gebreukt worden in eene som van ten hoogsten 25 en ten minsten 5 gulden.

9.

Daar het belang der geinteresseerde eigenaars dezer plaats vorderd, dat alle schadelijke misbruiken zooveel mogelijk worden voorgekomen in het steken van turf en zoden tot brand uit de veenen der geregtigden, zoo zal ten dien einde jaarlijksch op den 1 April een of meer plaatsen worden vastgesteld, welke plaatsen op dien dag door de meerderheid de eigenaren zal bepaald worden waarop de benoodigde brand voor dat jaar zal kunnen en mogen gestoken worden, welke

door publicatie en het stellen van baken aan de ingezetenen zal worden bekend gemaakt, opdat een ieder zich daarna hebbe te gedragen. De overtreders van dit art. zullen naar bevind van zaken niet hooger als 10 gulden en niet minder als *f* 1.50 kunnen gebreukt worden, met verbeurdverklaring van al het gestokene of gegravene, alles ten voordeele der geregtigden of eigenaren.

10.

Tot steun der jaarlijksche lasten, intressen en onderhoud van commune werken, zal voortaan door alle ingezetenen, van de zoden of turf tot brand, welke uit of van de veenen der geintresseerde eigenaren gestoken of gegraven worden, worden betaald als volgd:

De geregtigden in gemelde veenen zullen eerst tien voer zoden vrij mogen laten steken en voor ieder voer daarboven, die zij meer benoodigd zijn, betalen 30 cent en daarbij zullen zij tien voer turf of kluiten vrij mogen graven, doch voor ieder voer, dat zij meer nemen, betalen 15 cents.

Die niet gerechtigd zijn en toch toegelaten worden, om hunne brand van de veenen dezer plaats te steken, zullen voor elk der tien eerste voeren zoden betalen 20 cent en daarboven voor elk voer 30 cent, verder voor elk der tien eerste voeren turf of kluiten tien cent en daarboven voor elk voer 20 cent.

De taxatie van alle gemelde brandstoffen zal naar voeren geschieden, berekend op volgende wijze.

De boerrigter zal met voorkennis zijner medeleden als taxateuren door publicatie de dag of dagen en uren bepalen op welke alle ingezetenen verpligt zullen zijn, hunne gestoken turf of zoden of andersints aan te wijzen, opdat de commissie alsdan over het getal voeren hunne taxatie kan maken. Bij mankement der nodige aanwijzing, zal al het gestokene of gegravene voor de helft aan de eigenaar der veenen en voor de andere helft aan de diaconie dezer plaats vervallen zijn.

11.

De betaling van al de gestokene brand zal moeten geschieden aan die geene, welke alsdan met de directie over gemelde veenen is belast, voor en aleer het gestokene of gegravene van de veenen of derzelver plaats mag vervoerd op eenigerlij

wijze mag getransporteerd worden, zullende bij mankement van dien de voerlieden of andere transporteurs, voor ieder voer, dat zij zoodanig hebben vervoerd, betalen 30 cent boeten, en diegenen, waarvoor zij het doen, ook 30 cent, voor elk voer.

12.

De lanen naar en van de veenen, moeten de breedte houden van 18 Rhijnlandsche voeten, de lanen tusschen hoven en landen ten algemeenen nutte 12 voeten en mogen door niemand afgestoken of versmald worden en moeten aan den invaard met een slagboom of andere bestaanbare schutting gesloten worden en telkens door de gebruikers worden toegedaan bij de breuk van 30 cent bij ieder keer, de overtreders bij het afsteken of versmallen der lanen zullen, naar bevinding van zaak, telkens gebreukt kunnen worden, doch niet hoger als 6 en niet lager als 3 gulden en moeten op hunne kosten hersteld worden.

13.

De uitwateringen tusschen, door en bijlangs de hoven en landen, moeten de breedte van 7 en de diepte van $3^1/_2$ voet hebben, de hoogere landen en plaatsen naar het waterpas, zooveel dieper, dat die bodem met de bodem van de lagere plaatsen egaal zijn.

Voornoemde lanen naar hoven, landen en veenen, alsmede alle dijken, waterlozingen en pompen zijn en blijven communale werken en moeten alzoo in eenen goeden staat gehouden worden.

De leverantie van de materialen zal de boerrigter gelasten naar de aandeelen van de rolle hierna in art. 14 vermeld.

De nalatigen in dezen zullen moeten gedogen, dat het op hunne kosten dadelijk besteed of geleverd wordt.

14.

Het gemeentewerk en leverantie van materialen aan waterlozingen, pompen, wegen enz. zal zoo veel mogelijk naar elks eigendom en bezitting geleverd moeten worden en in ordinaire gevallen zal zulks ook door huurlieden of gebruikers geschieden en zal daarvan een lijst of rolle worden opgemaakt, waarna de zaken in het vervolg zullen worden gederigeerd, doch zal de directie nimmer aannemer van het een of ander mogen zijn

en die genen, welke tot het gemeentewerk worden gezonden, zullen, weerbare mannen zijn.

15.

De boerrigter of diegeene, welke met de directie over gemelde eigendom is belast, zal naar tijdsomstandigheden zoo menigmaal moeten schouwen over alle wegen, dijken, waterlozingen, pompen en verder over alle tot nut aangelegde communiewerken, als dezelve naar bevind van zaken zal vermeenen te behooren.

16.

Wanneer er gemeentewerk zal moeten worden verrigt, zal de boerrigter zulks naar de gewone manier, minstens 24 uren bevorens aan de ingezetenen ter kennis moeten brengen, tenzij in extra gevallen, als het presseert, zal zulks zoo schielijk mooglijk geschieden, als de aard en omstandigheden van zaken medebrengen; zullende degeenen, die alsdan niet kompareren op tijd en plaats, in de breuk vallen van $7\frac{1}{2}$ cent voor ieder uur en 75 cent voor een geheelen dag, gelijk zulks ook in alle andere gemeentewerken zal plaats hebben.

17.

Nadat de geinteresseerde eigenaars behoorlijk zijn opgeroepen, zal de boekhouder elk jaar op 15 of 16 Januarij rekening doen van zijne ontvangst en uitgaaf aan de genoemde geinteresseerden, dan zal de verkiezing van een ander boerrigter in zijne plaats door de meerderheid van stemmen moeten geschieden, die in het geheel 2 jaren zal moeten continueeren; zullende de afgaande ook weder verkieslijk zijn, de alsdan continueerende boerrigter zal tevens voor dat jaar met het boekhouden belast worden.

18.

Alle voorheen plaats gehad hebbende orden van zaken in de zoogenaamde willekeur vervat, betrekkelijk de besturing van de commune eigendommen, zullen dadelijk na de approbatie dezes geannulleerd zijn en zullen de directie zoowel als de deelgenooten en eigenaars in voorschreven land, mark en veenen zich stiptelijk naar al het voorschrevene hebben te gedragen.

Al hetgene, dat niet voorzien konde worden en zich hier of daar zoude ontdekken en het per abuis overgeslagene of duistere, welke in een of andere zaak na dezen mogt worden ontdekt betrekkelijk de besturing van gemelde communie-werken en eigendommen, zal zooveel mogelijk ten voordeele van gemelde geregtigden moeten worden gederigeerd en in zaken van gewigtige aangelegenheden, zal zulks door meerderheid van stemmen worden bepaald, waarna elk zich zal hebben te gedragen, wel verstaan, dat deze besluiten niet strijdig zijn tegen de wetten van het Rijk en dat de invordering der boeten zal behooren te geschieden overeenkomstig de wetten.

Aldus gedaan te Bourtange op dag, maand en jaar als voren.

Ter fine van approbatie gezonden aan den WelEd. G. heer R. J. Modderman, commissaris van het kwartier Winschoten.

Boerrigters en Eigenaren.

P. J. KRUITER.
W. L. DINKGREVE voor de wede ECKRINGA.
B. B. STRONK.
D. NIEUWENHUIS.
W. VAN HATEREN.
R. TAMMES.
C. L. WEDEMEIJER.
H. C. PIEPER.
H. J. VAN HATEREN.
N. VELDHUIS.
A. HEERES.
D BOS.
J. VAN HATEREN.
J. KAS.
C. VAN HUSSEN.
W. ARNOLDUS.
R DE BOER.
Wede H. G. HEERES.
Wede BOELE EGGERS.
B. D. BOS per order de wede A. NIEUWENHUIS.

Geapprobeerd bij Resolutie van Heeren Gedeputeerde Staten der provincie Groningen van den 21 Junij 1815 n°. 15. In kennisse van mij

(get.) MULDER, *griffier*.

X. *Willekeur van Ter Borgh en Laude.*

In den jare een duizend agt hondert en zeeventien op den neegentienden der maand December, hebben wij ondergeschreeuen interesseerden en eigenaren van Louder hamrik de ontstane verschillen tusschen de eigenaren van Terborgh en de overige eigenaren van Louderhamrik, betrekkelijk het weiden der schaapen, uit den weg geruimd en, ter voorkooming van verdere oneenigheden, deezen opgesteld om van nu af aan en in vervolg van tijden tot reegel en rigtsnoer te dienen en voor willekeur te houden in manieren als hier na volgt.

1.

Vooreerst is besloten en vastgesteld, dat van heden af aan op ieder mollenwaars over Louderhamrik zullen mogen worden gehouden en geweid dertig, zegge 30 schapen zonder meer, nogthans die van de Louder scheeper bovendien.

2.

Ten tweeden zullen de eigenaren van en in Ter Borgh bovendien dertig op ieder mollenwaars buitendien mogen houden en weiden driehondert en vijftig, zegge 350 schaapen, zijnde die van hun scheeper hiermeede onder begreepen.

3.

Ten derden zal dit overige regt van weiden voor die van Ter Borgh nimmer eenige eigendom voor haar geven aan die *landen* of *gronden*, waarop dezelve geweid worden, of eenige deeling derzelve na waartal hierom kunnen hinderen, blijvende dus dit, als tot hiertoe ook gebruikelijk is geweest.

4.

Iemand bevonden wordende, om het eeven in welken tijd van het jaar, meer schapen te houden en te weiden, als zijn regt is volgens art. 1 en 2, zal daarvoor aan boete betalen in handen van den buirrigter ten voordeele van de buirschap voor ieder schaap drie stuivers en dadelijk van deeze meenteweide moeten afhouden of gedoogen om op zijne kosten door middel van recht hiertoe te worden genoodzaakt. Ook zal

naa den 20 April en voor den 1 December geene schapen op de marke en in de *Beetze* [1]) geweid mogen worden.

Dit onze meening en overeenkomst zijnde, hebben wij hiervan twee eensluidende opgemaakt, waarvan een aan die van Ter Borgh en een aan die van Loude is ter hand gesteld en door Albert Jans ter Borgh als voogd over zijne kinderen, eigenaren van Ter Borgh, en Wubbe Jans Walster als toeziende voogd ter eene en de overige eigenaren van Louderhamrik ter andere zijde beiden eigenhandig onderteekend en aan weerszijden berustende om te strekken na behoren heen ter tijd hieromtrent anders zal worden overeengekomen of beslooten.

Aldus gedaan op tijd als boven te Loude onder Sellingen op den 19 December 1817

(geteekend) HARM ALBERTS SCHURING.
HINDRIK HINDRIKS WAARSING.
A. J. TER BORG.
WUBBE JANS WALSTER.
B. J. TRENNING.
L. H. MEEMS.
AIKE WARRING.
WUBBE JANS VELTHUIS
J. D. MEENDERING.
JURJEN JANS TEES.
LUIKEN ROELFS BRUGGERS.
JAN HARMS LUTH.
ALBERT JANS TER WISCH.

Naar het origineel, berustende onder de Wedwe W. A. Hesse te Walslage.

(get.) J. S. G. KONING.

XI. *Willekeur van Smeerling.*

Wij ondergeschreven eigenerfden en intresseerden van Smerlingh bekennen mits desen met maalkanderen ingegaan en besloten te hebben, gelijck wij hijr mede noch besluiten craght desen onse buir wilkeur wegens die opslagh van creatuiren op onse gemelte buirmarke ofte weide lant.

---

1) Beetze, gehucht onder Vlagtwedde.

Ten eersten.

Angaande onse arftallen van oudts, soo als sij begroot sijnde ingevolge versegelinge van d' h. richter E. Sijbinga in dato den 26 Oktober 1648, alwaer die huisen Hoelinghs, Halmingh, Hiddingh, Eedingh, Lotteringh een volle arven egaal en gelijck zijn gestelt in opslagh en Hoijsing arve voor een vierde part tegens eene van die ander genoemde vijf erven is erckent, en zullen wegens het vierendiel niet meer opslaan als ..... [1]) acht biesten en twie peerden en anderen nae advenant die vierde part, alschoon oock die vijf huisen vermeerderingh van opslagh wilden doen, en bij Eedingh Lutke huis, ingevolge ackoert in dato als boven, is seuven olde biesten ofte in plaats van elke olde twie jonge biesten, twie peerden, twie gansen met een gant, een voester swijn, met twie olde guste swijnen, die welke bij Olert Eedingh met die ander ingeseten is verackordiert in dato als boven, maar onder Else Halmingh en sijn swaager Boele Nanninges in eigendoem wort geposediert en gebruicket.

Ten twieden.

Item verhaal in wat staat en voegen de arven nu in dese dato worden geposediert en gebruikt.

Ten eersten Horlinghs arve sijnde in dese dato noch ten vollen voor een arve gereghtigt en daer en boven een vierendiel van Eedingh arve angecoft, soodat sij nu voor vijfvierendiel zijn geregtigt. Hiddingh addidum oock van gelijcke vijfvierendiel geregtigt, 't eene vierendiel oock van 't Eedingh angecoft. Halmingh als noch voor een volle arve geregtigt, Hoijsingh een vierendiel gelijck boven is vermelt, sonder die boven gevoerde weijde van peerde en bieste te verminderen, daer en boven een vierendiel van 't Eedingh arve gekoft soo dat sij nu voor een halve arve geregtigt zijn in die markte sonder verminderingh van lusten ofte lasten.

Eedingh oock voor een halve arve geregtigt, het eene vierendiel van het Lottering angekoft, Else Halmingh en Boele Nanninges haer anpart als boven vermelt, is daer en boven een vierendiel vant Lotteringh geregtigheit ankoft, Jan Pollingh oock voor een vierendiel van 't Lottering geregtigheit,

1) Een woord onleesbaar.

Geesien Engels weduwe van Jan heit oock voor een vierendiel van Lotteringh geregtigheit.

Ten darden.

Over dese boven geroerde arven en gedielten van dien hebben wij met maalcanderen beraemt en besloten wegens den opslagh van wat creatuiren een jeder sal op dien weijd drijven ofte mogen opslaan.

Ten vierden.

Ten eersten zal een ıjder volle arve mogen opslaan ofte op die weide driven ses en dartigh biesten, ses olde peerde, ofte in cas van elck olt peert twie jonge peerde en ses gansen en die minder gedelten na advenaut.

Ten vijften.

Indien jemant van die ingesetenen het gebeurde merder creatuiren te hebben als op zijn anpart weide kan verdediget worden, soo sal niemant sigh mogen onderstaan om soodanige creatuiren, 'tsij peerden ofte biesten, op die markte te brengen voor en aleer dieselve te hebben bekent gemaekt an die buirrighter bij pena van 12 st. te breuke voor ijder creatuir op elken dagh aldaer bevonden.

Ten sesten.

En sal jder olt peert doen ter weide vijftigh stuivers, een jongh peert 25 stuivers en een biest twintigh stuivers en een gans 30 stuivers en sal niemant mogen opslaan peerden voor biesten ofte biesten voor peerden.

Ten seuven.

Indien te ofte gebeurde dat imant meerder getal van gansen muchte hebben als op sijn anpart weide kan verdedigt worden, soo sal de buurrighter gehouden zijn aldaer acht op te geven en dan op St. Piter oft tusschen den 22 Febrwarij en den eersten Meert, int bijwesen van die ander ingesetenen, te doen sijturen ende dan daar over bevonden sal voor elcks moeten betaelt worden als boven vermelt is.

Ten achten.

Oock zal een jder sigh hebben te regulieren als het buirhooren geblasen wort om anstonts sigh op den brinck te

laeten vinden, binnen die tijt van een half uir, bij ses stuivers 't breuke die daer naelatig is bevonden wort.

Ten negenden.

Oock als wij komen te buirwarcken soo sal een ijder int voorjaer, als die eerste maal angaat, een ijder sig laten vinden, sonder onderscheijt van klein ofte groot geregte te wesen en dan vervolgens, nadat een jeder gebruick heeft, sigh hebben te regijlieren bij 8 stuiverr breuke voor jeder die naelaetende bevonden wort.

Ten tijnden.

Oock wort die buirrighter gelast als daer eenigh werk komt voor te vallen een dagh te voren te laten ansegen en indien daer meer komt voor te vallen als een dagh soo sal die buirrighter gehouden wesen dat hoorn te blaesen en aldaer met die ander ingeseten over te reselvieren wat dagh en tijt daertoe bequamste worde geordoniert, maer indien die ander ingeseten daer niet eens in zijn, soo sal die buirrighter haer die tijt stellen ofte nae sijn goetvinden vort vaeren.

Ten elften.

Als het dan komt te gebeuren dat eenige uitblijven en quatt-willigh bevonden worden, soo sal de buirighter met die andere bijwesende uit die buirschap anstons doen pannen en sal voor jeder uitblijvende man moeten betaelt worden 8 stuivers. Dies sullen alle breuken in desen vermelt op die wijse gevordert worden.

Ten twalfden.

Verder is noch besloten en beraemt, indient gebeurde ofte mughte gebeuren, dat daer eenige quessie ofte verschillen voor villen, hetsij binnen onse buirschap ofte buiten, 't sij in marck-scheidinge ofte waer het eenighsins in die buirschap muchte vallen, zelfs in pleidooij, soo sal het zijn dat alwaer die twie stemmen wille en goet vinden dat die derde sulks sal ......[1])

Ten dartienden.

Des sal oock een ijeder ingeseten .....[2]) soo emant moghte

1) Hier een woord onleesbaar, vermoedelijk „verbinden of onderwerpen."
2) Onleesbaar.

gebeuren int voorjaer zijn creatuiren soo lange niet konde voeden als die ander ingeseten, soo sal hij mogen uitdriven op die eene zijde van die marcke die daertoe geordoniert wort.

Ten viertijnden.

Des sal oock niemant eenige plaggen mogen stecken op eenige groenlanden, 't zij hoogh ofte leegh, nabij ofte verre vant loegh gelegen, bij twalff stuiver breucke voor jeder voer.

Ter vijftienden.

Oock zal elk ingeseten gehouden zijn als int voorjaer die koeheerder bij die biesten koomt om te warren, 't sij dan voor Maaij ofte na gelegenheit van tijt, soo sal elck voor die biesten, die hij voor die heerde gedenkt te brengen, voort oock moeten die heerde die kost geven, alschoon die biesten noch op die stal muchten staen en sal oock diegeenen, die maer twie biesten heeft, in de eerste omme voedinge de heerde aldaer een dagh voor die kost geven gelijk voor vier en dan wijders nae advenant.

Ten sestijnden.

Sal oock niemant in die heerfte ofte sommer die koeheerde laeten verbij gaen alschoon hij sijn koejen van de koppel koomt afte houden tot an Sint Martinnen toe bij 8 stuivers breuke voor jeder dagh.

Oorconde der waerheit hebben wij eijgenerfden desen onsen wilkeur met onse eijgen hant en merck onderteijkent, aldus beleden op heden Smeerlingh den 27 Maaij 1728.

(was get.)

HINDERICK HIDDINGH.
BOELE HALM.
GEERT HEIS UIT LAST VAN SIJN VAEDER.
ENGEL FREIKES UIT LAST VAN SIJN VADER.
FRERK EEDINGH.

Genomen door mij naar een op sommige plaatsen door slijting der letters moeijelijk te lezen afschrift, mij daartoe welwillend geleend door den eigenaar den heer H. K. Maarsingh landbouwer te Ter Haar, gemeente Vlagtwedde.

Groningen 1890 H. O. FEITH.

XVI. Stadrecht van Arnhem.

Arnhem werd op 15 Juli 1233 door graaf Otto II van oppidum tot civitas verheven.

De stichtingsbrief is afgedrukt bij Sloet in zijn: Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen, op bl. 571 en is n°. 564 van dat werk,

Ik oordeel het niet ondienstig den hoofdinhoud van die oorkonde mede te deelen. Otto verklaart: „quod ego Otto ... de opido Arnhem civitatem condidi et ei omnem libertatem cum integritate rerum suarum contuli, ut hec civitas gaudeat eadem libertate et homines in ea manentes et mansuri, qua libera civitas fruitur et nostra civitas Zutphaniensis, et nullum faciam in ea exactionem nec accreditum preter civium [1]) voluntatem.

Instituens eciam, ut duodecim scabinorum [2]) consilio, qui ibidem eligentur, eadem civitas regatur, ut, si que in ea inordinata fuerint, ipsorum maturiori consilio pertractentur et ad integrum statum reformentur, et omnia in ea fiant secundum ius et bonas consuetudines civitatis Zutphaniensis; iudicio solum excepto, cuius emolumentum meus iudex capiat, sicut ante, qui tamen per sententiam et consilium scabinorum iudicabit. Preterea nullum burgensem, in ea degentem, infra terminos comitie et terre mee duello volo posse convinci, quin, actione adversus ipsum habita, actor recurrat ad iudicem et scabinos de Arnhem, ut causa eorum et negocium sine debito exsequantur.

Ipsi vero burgenses ab omni exactione telonei et solutione in terra et comitia mea sint immunes, nec domorum nec armorum dabunt hereditatem.

Si qui vero fuerint advene inhabitantes, cuiuscunque conditionis fuerint, qui nec dominos nec parentes habeant, quod

---

1) Vermelding verdient het, dat reeds in 1230, dus drie jaren voor het stadrecht, sprake is van: „cives de Arnhem" in een oorkonde, vermeld onder n°. 529 bij Sloet, t. a. p.

2) Hier vinden wij alleen gesproken van „scabini", terwijl toch in 1278 ook „consules" werden gekozen.

Sloet, t. a. p. n°. 1138 bevat de woorden: „... scultetus, scabini, consules et universitas hominum opidi de Arnem."

constet civitati, si decesserint, nec ego nec villicus meus hereditatem invadet, sed scabini inter se occupatam detinebunt ad annum et sex septimanas. Quod si infra annum vel dominus, vel heres ipsorum comparuerint, qui de hereditate ipsorum proposuerint actionem, scabini omnem sibi iustitiam facient.

Si vero nec dominus nec heres intra annum venerit, qui ius habeat in hereditate illa, tunc libere comes percipiat.

Accedentes autem cum curris et carrucis propter forum rerum venalium sabbato, si sexta feria precedente venerint et sabbato expediti non fuerint, die dominica recedant, et nullo onere thelonei premantur. quin, salvis rebus eorum, salvi recedant. Naves quoque ascendendo et descendendo ibidem applicantes cum mercibus suis, si eadem via revertuntur, qua venerint et nullum transitum fecerint, absque theloneo recedant."

Dat stuk vertoont een groote gelijkenis met de oorkonde, waarbij in 1190 of 1191 Otto I Zutphen tot een stad maakte.

Arnhem was dus een dochterstad van Zutphen.

„De willekeuren[1]), de vonnissen, de wijsdommen, welke van de Zutphensche schepenen waren uitgegaan, hadden daarom niet alleen gezag binnen Zutphen; neen, zij bevatten het recht, waaraan men zich ook in de dochtersteden hield."

Naar Zutphen had dikwijls een hofvaart plaats door de schepenen van Arnhem. [2])

De geschiedenis van Arnhem is geschreven door mr. J. W. Staats Evers in het werkje: „Beschrijving van Arnhem", zoodat wij ons van een beknopt overzicht van het verleden der stad Arnhem tot de opteekening van het oudste keurboek ontslagen rekenen.

Dit oudste stadrecht is volgens Nijhoff[3]) geschreven voor 1354, terwijl Staats Evers [4]) zegt, dat het „aangelegd" is in dat jaar en van Berck [5]) meent, dat het in dat jaar „gemaakt" is.

1) Aldus mr. Pijnacker Hordijk op bl. VII der Inleiding van zijn: Rechtsbronnen der stad Zutphen.

2) Zie v. Hasselt in: Arnhemsche oudheden I. 1. en Pijnacker Hordijk, t. a. p. bl. VII.

3) In zijn „Inventaris van het oud-archief der gemeente Arnhem, bl. 514 zegt hij: „Oud stad- of keurboek van A... bevattende: 1° keuren, gemaakt bij rigter, schepenen en raad van A., waarschijnlijk vóór 1354" — en in dat werk op bl. X van 't voorbericht: „Onder deze (statuten en keurboeken) is een oud boek merkwaardig, dat in 1354 aangelegd en ten deele op linnen- of katoenpapier geschreven schijnt te zijn."

4) Beschrijving van Arnhem. bl. 174.

5) Advijs op drie vraagen enz. bl. 8.

Eenig bewijs voor die gissingen wordt door die schrijvers niet geleverd, hoewel voor Nijhoff's meening eenige grond bestaat.

Na andere keuren volgt een bepaling van 1354 en nu is niets natuurlijker dan dat de vorige bepalingen ouder zijn dan 1354, omdat zij eerder genoemd worden.

Of wil men de bijvoeging achter art. 68: „Item constitutum et ordinatum sub anno.... 1354" laten slaan op alle voorgaande voorschriften?

Dan zeker is 1354 het jaartal van de vaststelling der keuren.

Het is trouwens van weinig belang, want van veel oudere dagteekening dan 1354 is Arnhem's oudste keurenverzameling niet, hoewel het jaar van vaststelling daarvan niet bekend is.

Het HS., het eenige dat wij kennen [1]), berust in het Archief der gemeente Arnhem en is vermeld in Nijhoff's Inventaris onder n°. 18.

---

1) De Archivaris van Arnhem, mr. Bijleveld, had de welwillendheid om mij mee te deelen, dat mr. G. van Hasselt een aantal stukken heeft verzameld en in eenige bundels tusschen bordpapieren schilden vereenigd, met het vermoedelijk plan om die later uit te geven. Een dier bundels, thans in de Openbare Bibliotheek zijnde, draagt tot opschrift: „Schat van Geldersche stukken No. 8" en daarin komt voor een niet zeer nauwkeurig afschrift van het Stadrecht op perkament. Achter dit afschrift heeft v. Hasselt een toelichting geschreven, waaruit blijkt, dat hij een ander HS. op papier geschreven heeft gekend, dat thans is verloren.

Mr. Bijleveld zond mij ook een afschrift van van Hasselt's toelichting, dat ik zoo vrij ben, hier te laten volgen, omdat het m. i. wel door den druk mag worden bekend gemaakt.

„Hier houden die oude statuten op. Ik heb niet nodig om mij in eene uitlegging van ijder derzelve te begeven. Een vergelijk met andere diergelijke steedenkeuren en de ophelderingen haerer uitgeveren zijn daarvoor dubbeld voldoende en bij de hand, immers de handvest van Graave Willem den IV aan de stad van Amsterdam geschonken, met de ophelderende aanmerkingen van eenen Wagenaer in de beschr. van die stad Dl. II bl. 101—124 beslaat alle boekerijen, maar dit moet ik nogthans omtrent ons HS. niet verzwijgen, dat, zo als hierboven alle de zoogenoemde renvoijen gedrukt wierden, zij ook op dezelve wijze in dat handschrift gelezen worden dan eens met dezelve, dan eens geschreven met eene latere hand.

Ik heb gemeend, dat zulks zorgvuldiglijk moest in agt genomen worden, omdat veele van die renvoijen zich als bijvoegsels schijnen aan te bieden van een later en nog later jaar, als vermeerderingen of verbeeteringen van vroegere keuren.

En in die gedagte vind ik ook de reden waarom dat men onder de statuten het jaartal niet overschreef, want zij duurden oudtijds niet langer dan een jaar, (vergelijk S. Wagenaar denkelijk dwaelende in de voorr. voor de Besch. van Amst. bl. XLVIII en de Besch. van Haarlem van den Heer G. W. van Oosten de Bruijn D. I. bl. 163). Iedere keur was ieder jaar een nieuwe keur; men revideerde, men herzag ze dan en dan wierden zij op nieuw voorgelezen. Naast diegeene die men opschorte of in 't geheel afschafte wierdt geschreeven: non legetur hoc anno, non legetur hac vice, non legetur isto die, of alleen non legetur, en dan sloeg de Secretaris of schrijver de lezing daarvan over. Dit

Het is slordig ingenaaid in een perkamenten omslag, groot quarto formaat, waarop geen opschrift voorkomt [1]) en 't bestaat uit 12 perkamenten quarto bladen, 2 octavo bladen papier en 4 bladen groot quarto papier.

Op de laatste 4 bladen zijn, evenals op de laatste octavo bladzijde, schepenkeuzen opgenomen.

Boven de namen der schepenen staan in den regel de beide laatste cijfers der jaartallen; boven één opgave der schepenen wordt: anno domini millesimo quadringentesimo enz. gelezen.

Wil men dit nu niet als bewijs beschouwen, dat de namen der „gekaren" schepenen van 19—89, welke op die bladen staan, zijn die van 1419 tot 1489, dan zijn bewijzen te putten uit een HS., getiteld: „Secreta Camerae", ook in 't Arnhemsch archief berustende en stukken uit 1431—1488 bevattende, hetwelk veel namen van schepenen geeft, die ook in de lijsten van ons HS. voorkomen.

Op de overige bladzijden van dit 8°. papier staan:

1°. „De panibus ordinatio", 2°. Procesverbaal van eedsaflegging door Wouter van Mekeren en 3°. Twee besluiten omtrent 't „raitschap."

De akte van Gerard van Gelre van 1227, n°. 504 bij Sloet, staat in 't latijn en in 't hollandsch op 't laatste blad perkament tusschen den eed van de „bierdrageren" en dien des „kaemerknechts."

Daarvóór zijn op die bladen eeden, terwijl de „ordinancie tusschen der moederkercke t Arnhem ende den brueders-

---

vindt men telkens in *een ander op papier* geschreeven keurboek, door mij op de boven secretarije, uit een hoop oud papier opgedolven en nog van ouder aanleg dan het perkamente. Dit boek, van buiten op zijn plat met groote Duijtsche letters Statuta beschreven, geeft door zijne smeerigheid en afgesletene bladen, al was het ook niet om andere redenen, bewijs genoeg, dat het het eigentlijke keurboek was, 't geen dagelijks in den raad behandeld, en voor zoo verre men goedvondt voorgelezen wierdt; ondertusschen zien wij uit deze verzameling, dat Arnhem al zeer vroeg haere Statuiten hadt, en ik betoog daarbij vroeger dan op eenig jaer 't geen daarin wordt uitgedrukt, want in het jaar 1356 wierdt in die beati Michaelis in deze woorden gestatueert: „Item so en sal nijemant van onsen Poerteren oft Poerterse bidden oft doen bidden ijemant vrouwen nocht mannen to jaerichtiden van doden na den ijersten jaer bij V ℔, mer wie coempt to kerken, die mach offeren en ten outaer brengen dat hij wil." En die keur veel omstandiger sprekende, dan dien wij hierboven onder den tijtel: „Item van jaerghetiden te bidden" gelezen hebben, bewijst die omstandigheid genoeg, dat zij nog jonger, dus dat die andere nog van voor het jaar 1356 is." — Zie vooral ook v. Hasselt in: Arnh. oudh. II bl. 139 v.v.

1) Slechts het nummer 18 staat op den rug.

schappen in derselven kercke" voor de eedsformulieren is afgeschreven.

Deze ordinantie volgt op ons art. 85.

Verschillende handen zijn gemakkelijk in 't HS. te herkennen. De opschriften en de meeste beginletters van de artikelen zijn met rooden inkt geschreven.

Het perkamenten gedeelte van 't HS., dat met de oudste hand is geschreven, schijnt mij toe afkomstig te zijn van omstreeks 't begin der 15e eeuw.

In 1561 [1]) werd op klachten van gildemeesteren en gemeenslieden besloten, „dat id politiebouck der stad het wellick men verstaet, dat zeer verdonckert, durchschrapt ende gecancelleert is, wederom durch eenen getrouwen secretarium by zyne eede in 't clare ende net geschreve und in teegenwoordigheyt der burgemrn., schepenen, raedt und der gildemrn. mitten alden gecollationeert ende geauctentizeert. Und voorts alle jaere openbourlick afgelese ende den gemeynen burgeren wanneer zy zullicx tot gelegener tyd begeren zullen geopent worden zal; op dat een yeder sich daar nae moege weten to richten und halden."

Ik geloof, dat met dit „politiebouck" bedoeld is ons HS.; maar bewijs kan ik niet bijbrengen.

v. Hasselt [2]) echter meent, dat het perkamenten keurboek, geschreven met roode en zwarte letters, hetzelfde boek is „'t welk van Henrick Janss. Notarius geschreeven, van Henrick Serres Custer St. Walbergen mit nye omslegh besorcht en die band in 1575 met 16 St. betaald wierdt."

Wanneer wij hieruit moeten opmaken, dat de notarius leefde in denzelfden tijd als Serres, dan voorzeker heeft gene niet het perkamenten keurboek geschreven, daar dit veel ouder is dan 3 1/4 eeuw.

J. Wessels Boer.

---

1) Zie van Berck, t. a. p. bl. 37 der bijlagen.

2) T. a. p. III. 143.

In Goets namen amen. Wij richter des hertoghen van Gelre tot Arnhem ende die ghemeyne scepene ende raet derselver stat doen cont allen luden, die dese dinghe sien ofte horen lesen, dat wi om orbaer, ruste ende vrede onser stat vorscreven hebben ghesat, setten ende maken dese koren, die hiernae bescreven staen ende ghelaven die te holden nae onser macht.

1.

Int ierste wille wi ende ordeniren: soe wie enen knief dreecht oft een scerpoert mes of dolle of felle mes, langher dan ene spanne, hem en si die oert af, heijmelic ofte openbaer, die men mit tween goeden knapen oft mit enen scepen betughen mach, die ghilt der stat II pond ende den richter sinen ban, uytgheseyt riddere ende richtere ende ghesijnde des hertoghen van Gelren, dat daghelics mit hem is.

2. *Van messe te dragen.*

Item soe wie enen knief oft een mes up den anderen trect, die verliest der stat IV pond ende den richter sinen ban.

Item weer enich man allene, die den anderen aenteghe of up hem segede, dat hi enen knief over hem heymelike dreghe [1] of een scarp oert mes, langher dan vorsproken is, die soudet up hem waer maken mit sinen ede up die heyligen, ende soe soude dieghene, die bedroghen worde mit den ghetughe der stat ghelden dubbel koer ende den richter sinen ban of dieghene, die mens anetege, mach hem ontsculdighen ten heylighen, of hi wil.

3. *Van vechten.* [2]

Item wie mit sweerden, pyken, colven, dolle, felle messe ofte mit enigherhande were, daer een man den anderen mede seren ofte quessen mach, tot stride to vechtelike gheet of loept ofte stellinge oft enigerhande weer in de hant neem [3]) bi daghe oft bi nachte, die verliest der stat II pond ende den richter sinen ban ende voert te vechtene up sijn recht.

4. *Van vechten.*

Item wie enen man mitter vust slughe oft stiet of in toernen-

---

1) Hiernaast staat op den kant: V.

2) v. Hasselt, Arnhemsche oudheden II. 159 v.v. geeft latere keuren van vechten.

3) De laatste negen woorden zijn door dezelfde hand op den kant bijgeschreven.

moede aenveerde, die verluest der (stat [1]) II pond ende den richter sinen ban.

5. *Item van vechten.*

Item wie mit enigherhande weer na den anderen worpt in ernstemoede ende niet en raket, die ghilt der stat II pond ende den richter sinen ban. [2])

6. *Van ligen.*

Item soe wie den anderen loghent in toernenmoede of horrensoen of quaetscalc heyt, die ghilt der stat II pond ende den richter sinen ban.

7. *Van scepenen te bieden.*

Item enich outscepen ofte nye, dien die bade ghebuet oft gheboden heeft, die ten scepene niet en coemt tot dierre tyt, dat hem die bade ghebaden heeft, die verliest II grote, is hi te huijs, also ducke alse hi dat doet; ende van dien gelde sal die richter den scepen voldoen ende voert peijnden aen denghenen, diet verboert heeft, ende en dede hijs niet, soe sal men den richter verdrinken voer I pond; ende en wils die bade niet peynden, soe sal men den bade peynden voer V sc. IV d.

8. *Van poerteren te bieden.*

Item soe wie ten scepen niet en queme, man oft wijf van onsen poerters, als hem die bade geboede, die verliest der stat I pond ende den richter sinen ban, alsoe ducke alse hi dat doet, ende nae V pond.

9. *Voer coren niet te bidden.*

Item enich scepen, oude ofte nye, die voer yemant bede, dat men hem sinen kore, dien hi verloren hedde, quijt liet, die verloer der stat V sc. ende den richter sinen ban tociens quociens.

10. *Van beteringe van misdaen.*

Item enich poerter, die van yeman misdaen were, die sal

1) Dit woord ontbreekt in 't HS.
2) 't Bovenstaande is ook afgedrukt in v. Hasselt, t. a. p. II. 167. v.

beteringhe nemen ter scepene seghen. [1]) Wanneer hem die scepene dat aensinnen ende weygherde hi des, soe verliest hi der stat I pond ende den richter sinen ban, alsoe ducke als hi des weygerde; ende dit moghen die scepene altoes meerren ende minren nae haeren wille. Ende oec dieghene, die broeke hadde ghedaen, die sal beteringhe doen desghelijcs

11. *Van citiren ende dagen.*

Item enich poerter, die den anderen tot Utrecht of anders waer uter stat daghen doet, die verliest der stat V pond ende den richter sinen ban tociens quociens, uytghenamen papen ende clerken ende die van oerden syn. [2])

12. *Van vrede te bieden.*

Item enich scepen, die tot vechtelike coemt of daerbi is ende dat vechtelike niet en vrede oft enen vrede biet, die verliest der stat X pond.

13. *Van scepene te verspreken.*

Item soe wie enen scepen slughe of stuet of loghende of mit lasterliken woerde verspreke, soe waer hi is, die verliest XL pond ende voert sal hi beteren bi den scepen; ende die helfte van den XL pond vorscreven soelen hebben die meyne scepen ende die ander helft sal hebben die scepen, die misdaen is, also verre alst aenbracht des scepens niet en is.

14. *Van ouden seepene te verspreken.*

Item soe wie enen raet of enen ouden scepen slughe, stiet of loghende of mit lasterliken woerden verspreke, soe waer hi is, die verliest XX pond ende voert te beteren bi den scepen ende hier af soelen die ghemeyne scepen hebben die ene helfte ende die ander helfte die raet, den misdaen weer.

15. [3])

Item weer dat sake, dat yeman enen scepen yerste stiet of slughe of aenveerdichte, die scepen mach hem verweren sonder brueke ende voert sal men hem beteren ter scepene ghenaden, behaudelic den heere syns rechts.

---

1) Er stond eerst: secghen, maar de c schijnt later met de g verbonden te zijn.
2) Zie de latere bepaling — art. 77.
3) Boven dit voorschrift staan drie roode krullen, die veel op v's gelijken.

16. *Een scepen, die coer verbreec.*

Item oft een scepen yerst aenslughe etc. habetur in secretis. [1])

17.

Item enich scepen, die koer verbreket tot enen ponde ofte daer bynnen, die scepen ghilt viervoudighen koere.

18. *Een raet, die coer verbreec.*

Item enich raet, die koere verbreket tot enen ponde oft daer bynnen, die verliest twivoudighen koere.

19. *Van scriver ende baden.*

Item soe wie der stat scriver, scoelmeyster oft der stat baden sleet of stut of mit lasterliken woerden verspreket, die verliest der stat IV pond ende te beteren ter scepene ghenaden, alsoe verre alst aenbracht der stat scriver, scoelmeyster of der stat bade niet en is.

20. *Scepenen niet voerspreec te wesen.*

Item soe en sal gheen out scepen of nye voerspreke wesen yemans, die van buten were, teghen onsen poerter bi enen ponde.

21. *Van vrede te byeden.*

Item soe mach een out scepen oft een nye vrede bieden bi enen ponde ten yersten, anderwerf bi V pond, derdewerf bi X pond, vierdewerf bi XX pond, vijftewerfe in oerkonde tweer goeder knapen bilieve ende die [2]) dan daer baven vicht, soe is tlijf tot sheren genaden ende die pene der stat — ende desghelijcs mach die richter vrede bieden.

22. *Van vrede.*

Item twee goeden knapen moeghen vrede bieden bi enen ponde ende na bi V pond ende niet hogher.

---

1) Hiernaast staat „vacat" met roode letters.

v. Hasselt in Arnh. oudheden III bl. 126 v.v. deelt mede, dat in dit artikel verwezen wordt naar het boek, get.: Secreta Camerae. Een bepaling, die de straf voor een „scepen, die coer verbreec" aangeeft, vond ik echter in dat boek niet.

2 Met dezelfde hand op den kant bijgevoegd.

23. *Van voercoep.* [1])

Item enich man, die uter stat gheet teghen die carren of teghen die scepe [2]) voercoep te doene aen die vissche, die verliest der stat I pond ende den richter sinen ban tociens quociens, oft hi machs hem ontsculdighen mit sinen ede of hi wil.

Voert soe en soelen si gheen verbont nyemant mitten anderen maken die vissche te setten bi I pond. [3])

24. *Item van voercoep.*

Item wie van voerhuker oft van voerhuijxter of van biertepper oft van byerteppers enigherhande goet cofte anders dan up den merct ende nae der clocken, die daertoe gheset is, die verliest I pond ende den richter sinen ban tociens quociens.

25. *Item van voercoep.*

Item soe wie te voren coept ganse, voghel oft hoenre in sijn huys te brenghen om voert te vercopen, [4]) die verliest XX sc. ende den richter sinen ban tociens quociens.

26. *Van vissche vercopen.* [5])

Item mach onser poerter een ende niet meer bi ene vischcarre staen ende helpen die vissche vercopen, mer hi sie dat hi hovescheliken daer medevaer, en duut hijs niet, soe moet hi beteren bi den scepene, mer des en sal hi niet doen bi gruenen visscheren *bi I pond.* [6])

27. *Van geselscap van vleishouwer ende vysscher.* [7])

Item soe en soelen van vleyschouweren noch van visscheren niet meer wesen dan twee ghesellen bi enen ponde ende den richter sinen ban.

---

1) Zie latere bepalingen bij v. Hasselt, t. a. p. I. 103 v.v.
2) Er heeft eerst gestaan: „scepene", maar dit was een vergissing.
3) Deze woorden zijn met een andere hand op den kant bijgevoegd.
4) Tusschen „vercopen" en „die" is bovengeschreven 't woordje „roe", dat m. i. moet wegvallen.
5) Zie v. Hasselt, t. a. p. I bl. 107 v.v.
6) De woorden: „bi 1 pond" zijn met een andere hand boven „visscheren" geschreven.
7) Cf. v. Hasselt, t. a. p. I. 113 v.v. over de bepalingen van „vleisch."

28. *Van vleisch vercopen.*

Item men en sal gheen vleisch [1]) ducker ter banken brenghen dan vierwerf tusschen sente Victoers misse ende sente Walburgen misse, ende tusschen sente Walburge misse ende sente Victoers misse niet dan driewerf, tensi ghesauten, bi enen ponde ende den richter sinen ban.

29. *Item van vleisch.*

Item soe wie enigherhande vleysche upbleest, *oft daer anders wat toe duet oft opleyt dan hem selven gewassen is*, [2]) die verliest I pond ende den richter sinen ban *ende een iaer sijns ambochts te derven.* [3])

30. [4])

Item soe en sal nyement kopen noch vercopen [5]) die clocke en hebbe ses gheslaghen bi I pond ende den richter sinen banne.

31. *Item de twierhande vleisch.* [6])

Item soe en sal nyemant twierhande runtvleesch noch gheen twierhande vleesch, verkenvleesch noch ander vleesch te samen op een banke veyl hebben, men en sal dat een voer vercopen ende dat ander nae, bi enen ponde.

32. *Item van vleisch.* [7])

Item soe wie en gheen reyne vleysche of zoeghen vleysche veyl heeft, die sal staen achter dat teyken, dat daertoe ghesat is, bi enen ponde ende den richter sinen ban.

33. *Van wijnteppere.* [8])

Item enich wijntepper sal volmeten mitter stat mate ende vol upbrenghen den luden, die in tavernen sitten, die mate vol in die hant gheven ende laten hem selven inghieten, men en heyt hem doen; mer die selven wijn halen voer den

---

1) Dit woord is door dezelfde hand ingevoegd.
2) Deze bijvoeging waarschijnlijk met dezelfde hand geschreven.
3) Door denzelfden schrijver bijgevoegd.
4) De art. 30 en 31 zijn later door een andere hand ingelascht.
5) Boven de tweede „e" van dit woord staat een „o" met een verticale streep. (o|).
6) 't Opschrift is niet door hem, die 't artikel opteekende, geschreven.
7) Zie ook v. Hasselt, t. a. p. III. 10 en I. 114.
8) Cf. v. Hasselt, t. a. p. I. 93 over wijn enz.

tappe, oft baden, die van buten wijn haelen, den mach die tepper mitter maten den wijn in haer vat ghieten sonder broeke. Weer oec dat hi den wijn bynnen tavernen of kelre anderen luden, die van bynnen seten, selven ingoete, men heyt hem doen, oft niet vol en mete, soe verliest die tepper V. sc. ende dieghene, diet gelt upboert, I pond der stat ende den richter sinen ban tociens quociens; ende dit sal staen buten mercts — *ende sal syns ambts derven een jaer oft men sal hem scuppen.* [1])

34. *Item van wijntepper.*

Item ellic wijntepper sal hebben ene quarte, een mengelle ende ene pijnte; als men eyschet ene quarte, soe sal hi upbrenghen een quarte mitter maten onder der penen als vorscreven is.

35. *Item van wyntepper.*

Item wie enen wijntepper winnet binnen jaers dien sijn tappen verbaden is, die verloer V pond der stat ende den richter sinen ban.

36 [2]).

Item soe wat men in tavernen verteert in eten oft in drinken *oft daerin haelt* [3]), dat mach men uyt doen peynden *bynnen iaers* [4]), alsoe lange alst niet verjaert is ende daerap en sal niemant en wech gaen, die weert en mach hem hauden voer sijn gelach oft hi wil.

37. *Van wijn.*

Item wie enen kraen steket in enen legelen een ander leghelen daermede te tappen, die verliest X pond tociens quociens.

---

1) De cursieve woorden zijn achter dit art. op den kant geplaatst door een andere hand.
Aan de zijde van deze bepaling staan deze, door een ander geschreven, woorden welke doorgehaald zijn:
„Item ghene cannen in kelre te hebben daer en mach een vol . . . ingaen bi I pond ende solvet wynheer".
De woorden: „ende solvet wynheer" zijn door een ander later bijgevoegd.
De maat, bedoeld in dat voorschrift, is verkort aangegeven door een teeken, hetwelk is doorgeslagen. Mr. Bijleveld ziet het aan voor een q' en leest alsdan: quart.

2) Naast artt. 34 en 35 staat dit met de hand van artt. 30 en 31 geschreven.

3) Deze drie woorden met dezelfde hand ingevuld.

4) Doorgehaald zijn de twee laatste woorden.

38 [1]).

Item soe wye een stuc wyns opdoet, die salt des iersten margens doen ropen oft als hi opduet [2]) ende anders niet, hi en wil vellen bi enen ponden ende richter sinen ban.

39. *Item van coern.*

Item soe wie sine coeren ende sine broeke van enen ponde niet ghelden of verborghen en mach, die sal een jaer uter stat wesen en comt hi binnen den jaer weder in die stat, soe soelen hem die rentmeyster aentasten ende setten hem up die poert.

40. *Item van coern ende saet.*

Item enich man of wijf, die saet of coern up den merct coept ende lettet updraghen, is dat hijs niet betalen en mach mit sinen goede, soe sal men hem aen syn lijf houden ende leveren denghenen, diet coren syn was.

41. *Item van goet buten te besetten.*

Item weer enich van onsen poerteren, die des anderen poerters goet of lijf besette buten onser stat, ende in dien onsen gherichte versmade, die verliest der stat V pond ende den richter sinen ban tociens quociens.

42. *Item van vuliken q....*

Item soe wie vuulike aes in steghen of in straten trect ende ledse bynnen der stat, die verliest I pond ende den richter sinen ban, mer hi salse uter stat trecken verreghenoech ofte graven. [3])

43. *Item van heymelicheden.* [4])

Item heymelicheide sal men afdoen in steghen ende in straten bynnen vertennachte bi C sc., alsoe verre alst den scepen moeghelike ducht wesen.

---

1) Dit voorschrift volgt op den kant op art. 37 en is geschreven met de hand van art. 36.

2) De vier laatste woorden zijn door dezelfde hand ingelascht.

3) Naast dit art. staat in het reeds meer genoemde schrift:

„Item soe wye hude maken oft anders onreyne dinc in die beke dede, die verlyst der stat I pond ende den richter sinen ban.“

4) Zie v. Hasselt, t. a. p. IV. 100.

44. *Item van mest* ...

Item soe sal alremalc sijn mest en wech doen vuren alletoes des Saterdaeghs bi X sc. ende den richter sinen ban buten der stat te vuren.

45. *Item van poerteren tontfangen.*

Item men sal en ghenen man tot poerter ontfanghen, die buten onser vrieheyt sit, ten were bi den scepene, ende dat der stat vorder ende orbaer daerane leghe, dat kenliken were. Ende die bynnen onser vrieheyt gheseten is, dyen sal men niet min te poerter ontfanghen dan ene marc brabansche ende een armborst van eenre marc brabansche ende den richter ende den burgermeystere ende den baden haer recht.

46. *Item van vechtinghe van gasten.*

Item weer enich gast van buten, die onser poerter enich ter waerheyt aenslughe yerste, die poerter mach hem verweren sonder broeke ende alle onse poertere, die daerbi syn, die moghen onsen poerter helpen verweren sonder broeke ofte koeren van onser stat.

47. *Item van banwijn te tappen* ...

Item [1]) wanneer die scepene of die burgermeystere ghebieden banwijn te tappen, wat tappe, dat dan loept, die mach daernae twee alinghe daghe tappen; mer en vellet hi niet des yersten daeghs alst verbaden worde bi sonnenscijn, soe en mach hi daernae niet vellen. Ende nae dien tween daghen mach men den banwijn updoen up dieselve ure dat verbaden wart sonder wederseghhen.

48. *Item van dobbelen ende spelen.* [2])

Item [3]) ten sal nijemant bynnen onser vrieheijt dobbelen mit dobbelstenen spoelen oft enigherhande ander spil spoelen om ghelt oft om quitinc bi daghe oft bi nachte bi twen ponden ende den richter sinen ban *ende die weert ofte weerdynne, daer men spoelde om gelt desgelycs* [4]) uytghenamen den jaermerket.

1) Hiernaast weder een letter, die op een V gelijkt.
2) Zie v. Hasselt, t. a. p. I. 233.
3) Naast dit woord staat een O.
4) De cursieve woorden zijn op den kant met dezelfde hand geschreven.

uytghenamen als onse heerscap hier binnen is, in haer herberghe mach dobbelen wie daerbi is.

49. *Item van vorwaerden te scriven.*

Item enich man oft wijf, die voer den scepene voerwaerden maket, dije sal se doen bescriven bynnen eenre maent onsen gheswaren scriver ende van hem loesen beseghelt, sondeı arghelist, want achterdijn soe en dorven dye scepene gheen vorwaerden ghehoeghen buten brieve, si en willent doen.

50. *Item van den maten.*

Item wie mit anderen wijnmaten mit dan mitter stat maten, die verliest C sc. dar stat tociens quociens.

51. *Item gheen cost te doen mit doden.* [1])

Item nyemant en sal cost in tavernen noch in husen mit doden doen onder een peen van V pond; met vreemden luden mach men wyn steeken, dyet doen wil.

52. *Item van cost ter brulocht.*

Item enich brudeghom van onsen poerteren mach hebben mit hem sesse man ende niet meer ten eten. Weert dat hi meer lude mit hem hedde, soe soude die brudeghom der stat ghelden V pond ende ellic man, die meer mit hem were, dan vorscreven is, soude ghelden der stat I pond — ende desghelycs mach die bruyt oec hebben ses vrouwen mit hoer ten eten ende nyet meer onder penen alse vorscreven is.

53. *Item van brulocht.*

Item ter brulocht soe en sal men gheen spise te bedde brengen uytghenamen wijn ende cruyt bi V pond.

54. *Item van cost ter vigelien.* [2])

Item soe en sal nyemant scenken wijn ofte byer nae der veghelien van jaerghetide of van maenstonde bi I pond.

55. *Item van jaerghetide te bidden.*

Item soe en sal men niet bidden, noch doen bidden, noch

---

1) Cf. v. Hasselt. t. a. p. I. 65 v.v.
2) v. Hasselt, t. a. p. I. 66.

doen kondighen ten jarechtighe nae den yersten jare bi V pond ende den richter sinen ban.

56. *Item van slaen ter brulocht.*

Item als men die bruyt truwet in der kerken of voer den huese, wie daer den anderen slueghe in spotte oft in nernste, die verloer XX sc. ende den richter sinen ban.

57. *Item van der weyden.*

Item soe wie onse poerter niet en is, die en sal niet slaen op onse weyde; doet hijt, soe is tgoet in der scepene genade ene scaer I pond.

58. *Item van husen te sliken.*

Item [1]) die huese sal men sliken, daer sliec af is, tusschen hier ende sente Johans misse te middesomer bi V pond.

59. *Item van doden te graven inder kerken.*

Item soe wie men in die kerke graven sal, die sal der kerken gheven X sc. tsiaers of V pond in ghereden gelre. [2])

60. *Item van kynderen te heffen.* [3])

Item soe wie een kynt heffen sal, dien sal niet meer gheven dan enen ouden groten of die weerde daer nae bi V pond ende den richter sinen ban.

61. *Van kijndelbier.* [4])

Item [5]) soe wie it of drinket, daer vrouwen kijnts ligghen oft alse die vrouwen te kerken gaen voer of nae, die verliest

---

1) Naast dit woord is een: v afgeschreven.

2) Door een latere hand is hier bijgevoegd: „Item cum magna campana solvet V solidos vel pandabitur pro X solidos." Mr. Bijleveld gaf aldus die, in 't H.S. afgekorte woorden aan.

Ten overvloede schrijf ik af de bepaling, die v. Hasselt, t. a. p. I. 66 opgeeft.

„Van de groeve in den kirchen. So wye men in der kircken greeft, die sall gheven der kircken also ducke ende vake, als yemant dair ynne gegreven wurdt vyff schillinge syaers, off vyff pont aen gereden gelde.

Ende dat graff te wulven off een sarck dair op leggen. Ende wye men mit der groter klocken averluydt, die sall der kircken gheven vyff schillinge. Ende dede hi des nyet so mach men hem peinden voir X schillinge".

3) Cf. v. Hasselt, t. a. p. I. 78.

4) Cf. v. Hasselt, t. a. p. I. 79.

5) Hiernaast komt weer een: O voor.

I pond ende den richter sinen ban tociens quociens, uytghenamen die bi der vrouwen syn in haerre noet; mer byer moghen die vrouwen alle daer drinken.

62. *Item van burgen te manen.*

Item ten en sal nyemant burghen manen in sijns selves herberghe.

63. *Item van maeltijden te leiste.*

Item een weert of een weerdinne en sal niet meer nemen noch rekenen van eens leysters maeltijt dan II grote. [1]) Ende vernemen die scepene, dat hi meer neme of rekende, den soude men peynden voer V pond ende des richters ban.

64. *Item van leystinghe.*

Item een poerter van bynnen, die leyst, sal eten een maeltijt des daghes ende een burghe van buten sal eten twee maeltyt des daghes ende niet meer.

65. *Item van panden.*

Item enich man, die den anderen etende pande afpeynt, die mach hi upbieden aver dwersnacht, ende daernae mach hi se vercopen ende wisen den anderen bynnen achte daghe doer ende dorpel, ende daernae en willen die scepene gheen tale daer meer af hoeren.

66. *Item van peyndinghe ter stat behoef.*

Item enich pande, die ghepeynt werden van der stat koere, broeke ofte rente, die sal men viertynnacht houden, ende niet langher, ende so mach men se vercopen; daernae soe en willen die scepene daer gheen kroen of tale af horen· Ende en weren die pande dan niet goet ghenoech, soe soude men dien man voert peynden.

67. *Item van banwyn* [2])

Item wye den anderen peynt van banwyn aen sine husinge,

1) Voor deze som stond eerst: „III vlaemsche grote".

2) Deze bepaling is er door een latere hand bijgevoegd. Achter art. 66 staat: „Item van banwijn verte folium". Omdat zij hier hoort, volgt zij hier.

die mach hem bieden pantruminge avertwersnacht ende dan vercopen ende wysen hem bynnen achte dagen doer en dorpel.

68. *Item van wyn te tappen binnen mercts.*

Item soe wie wyn upghedaen hevet eer men tcruce richt, die mach voert tappen, mer wanneer dat cruce ghericht is, soe en sal nyeman updoen nocht tappen binnen XXI daghen dan up den nyenmerct bi een pene van V pond tociens quociens, mer wanneer die merct tolt, so gheet onser statrecht weder inne; ende dit sal altoes voertaen staen ende duren.

Item constitutum et ordinatum sub anno domini MCCC quinquagesimo quarto circa festum beati Galli.

69. *Item van loffenisse in scepenenbrieven.*

Item enich man. die ghelavet heeft in scepenebrieven mit anderen burghen mit ghesamender hant, als die ghemaent ende beleyt is mit scepene ierstewerf, anderwerf, derdewerf, vierdewerf, ende en leyste hi dan niet, soe sal die richter daerup gheven den bade toe peynden voer sijn aendeel, nochtant en sal hi uter herberghen niet scheiden, den ghelover en weer ierste voldaen van hoefstal, van coste ende van scade.

Ende ghinge hi uter herberghen, soe mochte men hem noch eens manen ende beleyden mit scepene ie(r)stewarf [1]), anderwerf, derdewerf, vierdewerf, als vorseit is ende en leyste hi dan niet, so sal die richter daerup den bade noch eens geven toe peynden voer een aendeel — ende alsoe voert tot der tijt dat daeraver al ghenoech gedaen is.

70. *Item van burghen te laven.*

Item wanneer burghen hebben ghelaeft elc voer al in scepenebrieve, wie dan vervolget wort, als voe(r)screven [1]) is, den burge mach men peynden voer al. [2])

71. *Item van der gruyt.*

Item weer yemant die gruyt of cruyt anders waer haelde of dede haelen dan in der stat gruythuys, die verlore der stat V pond tociens quociens.

---

1) De „r" staat niet in 't H.S.

2) Door een latere hand — dezelfde, die het doorgehaalde toevoegsel bij art. 33 schreef — is hieraan toegevoegd: „Also verre als hi die ander vervolghet heeft mitter statbrieve als recht is. Ende dat is van allen burghen".

72. *Item van der gruyt.*

Item soe sal men van elken mouder te gruten gheven II sc.

73. *Item van der gruyt.*

Item soe wie hoppenbier hier bynnen onse stat brouwen wil, die sal gheven van elken vate II sc.

74. *Item van bier te tappen.*

Item soe en sal nyeman ander bier tappen of ander hoppe dan bynnen onser stat ghebrowen is bi enen ponde tociens quociens.

75. *Item van den brouweren.*

Item elc brouwer ende brouwester die sal comen alst die scepene eyschen of diet die scepene bevelen, ende verwaren ten heylighen, dat hi van elker moudertale ghegeven heeft II sc. te gruyt — ende weer yemant, die des niet sweren en woude, die verloer der stat V pond. Ende desghelijcs van elken vate hoppen.

76 [1])

Item so wyen sinen koer afwonnen wort, die sal den burger daeraf voldoen, alsoe dats hem genoecht; ende en dede hys niet, soe wye hem dan huusde oft havede nae dien dattet hem te weten is gedaen, dien sal men peynden voer den koer, nochtant soe en sal die ander niet quyt wesen.

77. *Van cytieren ende daghen.* [2])

Item enich burgere, die den anderen tot Utrecht of int hemelt oft anders waer dagede oft dede dagen oft syn goet oft syn lyf buten onse stat besettede oft dede besetten ende onse gerichte versmaede, oft die syn brieve oft syn gebreck buten onsen gerichte den anderen verkofte oft opdrueghe ofte gheve enen anderen daermede te moyen, die verliest der stat V pond ende den richter sinen banne tociens quociens.

---

1) Deze bepaling is later ingelascht en met dezelfde hand geschreven, die de meeste bijvoegingen heeft aangebracht.

2) Zie art. 11. Dit voorschrift is weder met de hand bijgevoegd, die in de vorige noot is bedoeld.

Ende dat mach men hem gebieden aen oeren mont oft aen oer were oft mitter statbrieve ierstwarf aver dwarsnacht by V pond, anderwerf aver dwarsnacht by V pond, derdewarf aver dwarsnacht by V pond, die men van hem nemen sal ende niet laten ende vierdewarf by oere burgerscap ende dan voert denselven te ontburgeren mitter clocken.

78. [1])

Nota — anno domini M⁰CCC⁰ quinquagesimo nono vigilia beatorum Petri et Pauli apostolorum scabini Wijnandus Ridder, Gyselbertus Zasse, Jamerlo, Docus, Cesarius, Velic, Jacobus Lamberti, Borro, Else, Jacobus Byerwisch [2]) ordinaverunt quod sequitur:

Wanneer die richter mit tween scepene enen man ghebaden hevet betalinghe te doen bynnen viertynnachten ofte pande te wisen daer die ander syn ghelt aennemen mach ende peynden eenwerf, anderwerf, derdewerf, vierdewerf, daerna soe sal comen die richter mit tween scepene ende biden hem dan binnen achtedaghe den anderen betalinghe te doen ofte goede pande te wisen aen te peynden en dede hys niet, soe sal die richter hem nemen ende leveren den ghelovere mitter slippen.

79. [3])

Item constitutum et ordinatum per scabinos sub anno domini millesimo tricentesimo sexagesimo primo feria tercia post Invocavit.

a) *De preconibus.*

Item der stat baden zoelen hebben haer gherven als haer recht is.

b) *De eisdem.*

Item si soelen hebben tot tween tiden van den jaere uyt elken huys tot elker tyt enen brabanschen.

---

1) Dit besluit staat na de artt. 79 en 80.

2) De namen der schepenen zijn meerendeels in 't H.S. verkort aangegeven. Een enkele fout kan dus in die namen voorkomen.

3) Zie v. Hasselt, t. a. p. II 10 v.v.

c) *De eisdem.*

Item binnen mercts moeghen si nemen van elken manne toe bieden enen brabanschen.

d) *De eisdem.*

Item van enen manne te besetten bynnen mercts ende buten enen brabanschen.

e) *De eisdem.*

Item haer cleder soelen si hebben tsjaers.

f) *De eisdem.*

Item si en soelen nyeman versconen van voren, [1]) noch van waken, noch van graven, noch van gheenrehande saken, die hem die burgermeysters hetten doen van der stat weghen, bynnen noch buten, noch daer voermede afnemen; deden si dat, also dat men si mit tween goeden knapen betughen mochte ten heijlighen, soe verliesen si haer ambocht sonder arghelist.

g) *De eisdem.*

Item si en soelen niet vechten daer dat aenbracht haer is bi haren ambocht, [2]) mer slughe men si aen, soe moeghen si hem verweren.

h) *De eisdem*

Item si en soelen ghene peynden vertrecken langher dan aen den derden dach ende sonder ghelt.

i) *De eisdem.*

Item soe soelen die baden elkerlyc voerbieden sonder enich vertrecke.

k) *De eisdem.* [3])

Item soe soelen si onderdanich wesen den burgermeystere,

---

1) Zou hier niet bedoeld zijn: „Coren"?

2) Door de meergenoemde latere hand zijn de woorden: „bi haren ambocht" doorgehaald en is daarvoor geschreven: „ende die scepenen dat getuech ummer haren soelen ende warden si dan betuecht dat dat aenbracht haer is, soe syn si entset van haren ambt".

3) Voor deze bepaling staat met dezelfde hand ingevuld: „Item soe soelen si op alle sente Paulus dach (terwijl er eerst heeft gestaan: „tot allen tiden [jaren] als die burgermeystere rekeninge...") haer roeden leggen ende niet weder aennemen die scepenen en gheven se hem weder, oft die twee deel van den scepenen oft si niet aver en droegen".

scepene ende rade, ende wes hem die burgermeystere heyten doen van der stat weghen, dat soelen si altoes doen.

l) *De eisdem.*

Item een gast, die yemant doet voerbieden, daeraf mogen si nemen tot allen tijden enen brabanschen.

m) *De eisdem.*

Item alle dese vorscreven dinghe soelen si der stat houden bi haren ede bi horen ambocht sonder enich arghelist.

80.

Item soe soelen dese statuten ende coren staen alleweghe ten were dat se die burghermeystere ende die scepene vermeeren oft verminren wouden, des hebben si altoes macht.

81.

Nota — anno domini millesimo tricentesimo sexagesimo primo scabini ordinaverunt:

Soe wanneer die scepenen riden om een ordel ofte twee ofte meer, soe wat ordel dan ghewijst wort, dat sal gelden die coste ende die ander suelen bliven staen op haer aventuer.

82.

Item [1]) sub anno domini M° CCC° sexagesimo primo scabini Hellen, Johannes Bierwisch, Jamerlo, Cesarius, Docus, Jacobus Lamberti, Else, Cleve, Velic, Berwout, Ghiselbertus Lamberti, Jacobus Bierwisch ordinaverunt vigiliis conceptionis Marie:

Wanneer lude kyfachtich syn also dat men vrede biden sal ende oft men die lude oft haer enich niet bieden en mach aen sinen mont, soe mach die richter mit tween scepenen oft mit tween rade, oft drie scepenen oft drie rade sonder richter moghen bieden vrede aen des huus ofte herberghe daer hi toe trecket viertyn nachte durende als gewoenlic is.

83.

Nota — anno domini millesimo tricentesimo sexagesimo secundo crastino Assumptionis scabini et consules ordinaverunt,

---

1) Aan den kant staat: Nota.

videlicet domini Stephanus de Bynmen, Jacobus Ridder de Arnhem, milites, Henricus van der Hellen, Henricus de Jamerlo, Ghiselbertus Zas, Stephanus Ploech, Cesarius Jacobi, Hermannus Scriver, Otto Docus de Lole, Hermannus de Cleve, Jacobus Lamberti, Jacobus Byerwisch, Wilhelmus Borro de Doernic, Godefridus van den Gruuthuus et Theodericus Velic.

a) Primo: Soe wye dobbelt ofte mit dobbelsteen spoelt omme quitinghe ofte enigherhande spil spoelt, ghelt mede te wynnen of te verliesen ofte in enige manieren der stat coeren verluest na der stat statuten, van wyen dat die burgermeystere dat vernemen, dien suelen si sinen coer afwynnen ende des anderen dages mede uyt doen peynden.

Ende weer yemant dien men sinen coer niet afpeynden en muchte, ofte gheen burgen ghesetten en conde, dien sal men op die poerte leiden.

b) Item weer dat sake, dat die burgermeistere die coren niet en wonnen alse vorscreven is na dien dattet aen hem comen weer, soe sal men si selven peynden voer twivoldigen coer.

c) Item weer enich scepen bi der hant in die kerke ofte opten merct ende die niet medegaen en woude die coren helpen te wynnen, alst die burgermeystere eyscheden ofte begeerden, de scepen verloer een pont, ende dat pont suelen die scepenen verdrinken, alle argelist uytgeset.

d) Item weer enich scepen ofte rade, den die bade peynden voer sinen coer ende die sine pande kierde, die scepen ofte raet verloer twivoldigen coer ende daertoe so sal hi nummer in den raet coemen, die twivoldige coer en si ierst wael betaelt.

e) Item soe suelen die burgermeistere alsi rekenen tsente Pauwels misse rekeninge doen van den coren van manne te manne per partes, also als die coren ghewonnen sijn.

f) Nota. Item soe wanneer twee lude twiachtich sijn om erve daer dije scepenen gaen, ende die dan int onrechte gevonden wort, die gilt II pond.

84. *De homicidio perpetrato.* [1])

Nota. *a*) Item oft een poerter den anderen doetsleet ende dan ontrumet, weer die heer des mans goet ende erfnisse

---

1) Deze vragen en antwoorden zijn door die hand opgeteekend, waarover in veel noten gesproken wordt.

aentasten mach? Respondetur: Die heer en mach aen den goede niet hebben.

b) Item van husen, steen huus ende holten huus of een half huus? Respondetur: Holten huse, daer hi inne wonachtich is ende bewedent heeft tot tier tyt, die mach men houwen — mer steyn huse niet, en weert oec mit dake gedecket.

Ende daer die hantdedige deel aen hadde, dat deel mach men houwen — men en sal den anderen ghenen scade doen. [1])

c) Item van averreyken. Enen dienstman mach nieman averreyken dan die heer.

d) Item oft men die huse verdingede, wat des heren recht is ende der cleger? Respondetur: Den cleger twee deel ende dat derdendeel den heer. Mer hauwe ment, soe blivet dat hout ende huus des te voren was.

e) Item oft die man buten bliven woude ende niet soenen tegen den heer oft hi dan syn erve vercopen muchte? Respondetur: Ja hi.

f) Item oft wyf ende kindere hem der erfnisse traesten wouden ende mitten reden goede en wech muchten varen? Respondetur: Ja sy.

g) Item onse poe(r)teren, [2]) die in den sceide weren aen wege ende aen velde weren ende mede gewont worden, oft men die in den doetslach mede leggen mach? Des namen si haer beraet.

h) Item een holten huus mach men houwen ende die muer mede, die eens steens dicke is oft min, mer die kelre niet — ende men en sal den nabueren ghenen scade doen.

85. [3])

Sub anno domini M°CCC° octuagesimo circa Purificationem.

Voert soe en soelen die butenlude bynnen mercts niet meer noch langer snyden haer gewant dan des Donredages ende des Vryedages voer den Saterdagh, dat die merct tollet, ende den Saterdach mede, als hi tollet.

Voert en soelen die butenlude niet langer stuken dan [4]) des Saterdachs, als die merct tollet, soe gheet haer stuken uyt.

---

1) Zie: Rechtsbronnen van Zutphen van Mr. Pijnacker Hordijk bl. 71 §§ 79 en 80. Hieruit blijkt dat deze vragen en antwoorden betrekking hebben op een hofvaart naar Zutphen.

2) De letter „r" ontbreekt.

3) Zie noot bij art. 84.

4) 't H.S. geeft: „dat".

86. [1]) *Ordinancie tusschen der moederkercke tArnhem ende den bruedersschappen in derselven kercke.*

Ter eren ende to lave Gaits diet all verlenicht om deswille ende tot vermeringe sijns dienstz mennich mynssche in synen leven ende oick in synen uterste synen doet genekende, doch elkemalck na synen gevuellen syn dinge bestelt, die een den heilige die he sunderlinge voir ougen heeft, dander den armen in bruedersschappen off anders, die welke wercken alle guet ende Gaitz wercken syn — nyettomyn opdat avermits quaden verstande dat dairaff hebben muchte dieghene die die almissen offte gifften to bewaeren bevalen syn offte bevalen moigen warden nu off in toekomende tijden elk na synen geboiren ende dat dairaff tusschen den kerckmeisteren van der moederkercke die een averste is in allen steden offte plaetzen dairentegen offte in achterdeell van der moederkercke wair die gelegen is onse alre heilichste vaider, die pauws van Romen, bisschop(p)en [2]) noch gheen prelaten yetzwat gheven offte verlenigen — soe hebben wy richter, burgermeistere, scepenen ende rait der stat van Arnhem overlacht en gemerckt, dat vast bruedersschappen syn in der moederkercke tArnhem van sancten ende heiligen den mennige almissen ende gifften in testament ende anders gegeven warden, dairaver twist ende onlede velt ende vorder vallen mucht — te verstaen sunderlinge van der bruedersschap des weerden laifflicken heilichdoms van sente Eusebius des heiligen martelers tot welker verluchtinge ende vercyeringe ende voirt anders die moederkercke den last heeft — so iss nochtantz desselven heiligen martelers een bruedersschap in der voirscreven moederkercke die ther weken een misse laten singen ende voirt op etzlichen tyden almissen ende guede wercken laten doen, opdat dan dairentusschen gheen twydracht en valle avermits welke Gaitz ende der heiligen dienst gekrenckt moigen warden ende doch hedden die lude yetzwat guetz to synne avermits sulke twydracht die guede synne ende opsat verandert muchten warden — soe hebben wy een satinge ende een ordinancye dairop verraempt

1) Door een andere hand opgesteld.
Zij is corrupt en daarom wordt zij weergegeven zonder andere leesteekens, als die in 't H.S. voorkomen. 't Besluit zelf is echter duidelijk.

2) De tweede „p" ontbreekt.

opter bester manieren die wy meynen ther eren Gaitz der moederkercken ende des heiligen martelers sente Eusebius best dienen sulle in manieren ende voirwerden hierna bescreven. Te weten in den yersten als yemant manne off wyff, geestlick off werentlick ennige almissen offte giffte geeft sent Eusebius mitten simpelen woirden, dat sal hebben die moederkercke tot verluchtinge ende vercyeringe syns weerden heylichdoms in tymmeringe der moederkerke tot synre eren — dan alss men een almisse offte giffte geeft in testament ende nyet anders mit desen woirden: Dit gheve ick der bruedersschap van sent Eusebius, dat sullen dieghene boeren die van der bruedersschappen wegen dairtoe ordiniert syn. Ende wes sonder middell den heiligen sacrament onzer lieven vrouwen sent Eusebius offte ennigen anderen heiligen in der moederkercke voirscreven gegeven wurdt buten testament dat sall die moederkercke hebben wanttz in voirtyden van den scepenen onsen voirvaderen so geclairt iss ende ment biss hyertoe so ther eren Gaitz voir tbest geholden heeft ende voirtan soe gehalden will hebben, des to oirkonde so hebben wy richter, burgermeistere, scepenen ende rait voirscreven deze ordinancie voirgescreven in onzer statboeck doen scryven in gehoichnisse der sake voirseit voir nu ende voir den toekomende tyden om twist ende onmynne te verhueden. Item desgelix sall ment oick halden mitten anderen bruedersschappen in der voirscreven kercke woe die oick syn, allz sonder argelist.

Averdraigen des neeste Dynsdaiges na Jairssdach ynt jair onss heren dusent vierhondert ende tachtentich.

87. [1])

De panibus ordinatio sub anno domini M°CCC°LVI° in die beati Michaelis.

a) Primo soe wye roet broet becket, dye en sal niet dan penninch broet backen.

Ende wanneer dye weyt gelt vier ende twintich groete, soe sal dat pennich broet houden tien loet — ende al broet gaer toe backen. Ende wanneer dye weyt gelt twee groete meer, soe salt tbroet houden een loet min. Ende wanneer dye weyt

1) Hier begint de eerste bladzijde 8°. papier. De eeden, die wij later geven, staan met de akte van Gerard van Gelre hiervoor in 't H.S. Wederom is de hand een andere.

gelt twee groete min, soe sal tbroet houden een loet meer ende daer bynnen niet; ende nae dien beloep af ende up.

b) Item dat meelbroet sal houden ende weghen elf loet.

c) Item stakeswegghen moghen si backen groet ende cleyne nae den beloep van den ghewichten voerscreven.

d) Item wanneer dye rogghe gelt een ende twintig groet, soe soelen dye penninch cleyne rogghen houden dertien loet ende dat hollantsche broet ses ende twintich loet ende alsoe voert af ende up te nemen als dye rogghe twee groet af ofte upnemet, als voerscreven is.

e) Item men sal gheen voerbroet backen, dat men bynnen onser vryheyt vercopen sal, ende soe wie hier teghen doet, dye verliest der stat tien sc. ende den richter sinen ban — endet dit sal altoes staen totter scepenen wederseghen.

f) Item dye byertepper soelen gheven een vol quarte byers voer ses penninge bynnen huus ende buten huus, bynnen mercts ende buten mercts onder een pene van enen ponde ende den richter sinen ban — ende dit sal staen ter scepene wedersegghen.

g) Item so en sal nyemant van onsen poerteren oft poer-tersce bidden oft doen bidden yemant, vrouwen nocht manne, to jaerichtiden van doden na den yersten jaer bij V pond, mer wye coempt to kerken, die mach offeren ende ten outaer brenghen, dat hij wil.

88. [1])

a) Also als Wynant van Arnhem op sente Pouwels dach Conversionis int jair onss heren dusent vierhondert ende drie en dertich sijn raitschap opgegeven heeft, so hebben die meyne scepenen ende rade dat belieft in maten hierna bescreven. Dats te weten, dat een van de maechtale van den Gruuthuys syn raitsschap oich dairtegen opgeven mach, ende dat sall die maechtale van Arnhem believen. Voirt so mach die maechtale van Arnhem in Wynants stat enen scepen kiesen na uitwisinge des briefs van den schependom, weer Wynant

1) Hieraan gaat nog vooraf: „Item opten Sonnendach Misericordia anno domini M°CCCCXXIX° dede Wouter van Mekeren sinen eedt der stat voir in den raithuys op ter bancken in tegenwoirdicheit der scepenen ende der meynre burgere.

Ende Johan Mynschart, die burgermeister, staefden hem den eedt van der stat wegen". Zoowel dat als het art. is met een andere hand als 't voorgaande opgeteekend.

in levendigen lyve is off nyet, ende dat sall die maechtale van den Gruuthuys believen na uytwisinge dis briefs voirscreven, — desgelycks mach die maechtale van den Gruuthuys oich enen scepen kesen in desgeens stat, die onder hem syn raitschap opgeeft.

b) Item weet sake, dat yemant van scepenen off van raden in anderen steden raitschap anneem, burger wurde off in oirden ginge, so sall desgoens stat in den rade ledich bliven staen also lange als hi leeft. Ende dit sall stantaftich wesen thent die meyne scepenen dairop anders wat ordinieren ende overkomen. [1])

Eedsformulieren [2])

I.

a) *Dit is der scepenen eet.* [3])

Ic sweer een recht scepen te wesen den hertoge van Gelren ende greve van Zutphen ende den gemeynen burgeren van Arnhem, scepene bycht te helen, rechte ghichte te dragen. rechte ordel te wisen tusschen twier manne tale alst mi dieghene vraget, diet mi van rechte vragen sal, der statrechten ende aude gewoenten te hauden, een [4]) peert te hauden ende oft ict vercoep bynnen tween maenden een weder te hebben [5]) — oec die statuten van den Broec ende van sente Katherinen [6]) ende alle. anderen statuten, die die scepenen gemaect

---

1) Nu volgt de lijst van schepenen van 1419—1489.

2) Zij staan door elkaar, maar men kan gemakkelijk zien, ook door de verschillende handen, welke de oudste zijn.

3) Zie v. Hasselt, t. a. p. I. 19 v.v. Deze eed is geschreven met de hand van het stadrecht.

4) Op den kant staat: „non legetur" en ingevuld met een latere hand, die ook 't laatste toevoegsel schreef: „soe vuel menschelick ende mogelick zy und vuer Godt und die wereldt verdedingen kan mit goede gewissen".

5) Op een los stukje papier, in ons H.S. liggende, lezen wij: „Item is verdraegen bij den gemeynen scepenen, dat die twee puncten uytten eet blyven sullen, dat yrste punctt: „een perdt to houden ind off ickt verkoepe bynnen tween maenden een weder to hebben" ind dat anderde punct: „ende den scepenen teten to geven". Verdraegen op Donredach post Pauli conversionem anno XLVIII°".

6) Ingevoegd door een later schrijver: „in sulcker gestalt als deselve by uns verandert sullen werden".

hebben [1]), te hauden — ende den scepenen teten te gheven [2]) — oec soe waer die meeste deel van den scepenen ofte van den rade bivallen, dat ic daerbi bliven sal — voert der stat beste te doen ende alle onmynne ende twist te scutten nae mijnre macht — ende dit en sal ic laten om lieve noch om lede, om maesscap noch om swaegerscap [3]), om hadt noch om nyet, om myede noch om ghichte, noch om gheenrehande saken bi minen wyf zinnen. [4]) Dat mi Got soe helpe ende sine heyligen. [5])

b) *Dit is der schepen eedt.* [6])

Ick sweer een recht schepen toe wezen den hertoge van Gelre ende greve van Zutphen ende den gemeynen burgeren van Arnhem, schepen biecht to helen, rechte gichte toe draegen, rechte ordel te wysen tusschen twier manne taele, alst my diegene vraget, diet my van rechte vraegen sal, der stadtrechten ende oude gewoenten te halden so voel minschelick ende moegelick sy und ick voer Godt ende der werldt verdedingen kan mit goede gewisschen — oeck die statuten van den Broeck ende van Sunte Catarinen in sulcker gestalt als dieselve by ons verandert sullen worden ende alle andere statuten, die de schepenen gemaeckt hebben ende tegens Godt nyet en stryden, in manieren voirscreven te halden — oeck so waer die meeste deel van schepenen oft van den raede byvallen, dat ick daerby blyven sal — voert der stadt beste te doen ende alle onminne ende twist toe helpen schutten na mijner macht unnd insoinderheit dat ick blieven sall by der . . . . . [7]) christlicker und in Gades waert verfatter gereformierder religie. So help mij Gott.

---

1) Door denzelfden, bedoeld in de vorige noot, bijgeschreven:
„ende tegens Godt nyet en stryden" en „in manieren vurscreven".

2) Zie noot 5 bl. 502.

3) 't H.S. heeft: swaergerscap.

4) Door een latere hand ingevuld: „und eyntlick, dat ick blyven sall catholick ende observeren die waerachtige alde ordinantie onser moeder der heiliger roomscher kercken. Adjectum iussu comitis a Megen, presidis huius provinciae, postridie conversionis Pauli anno a Christo nato 1568".

Zie v. Hasselt in: „Kronijk v. Arnhem," bl. 170 v.v.

5) De drie laatste woorden zijn later doorgehaald.

6) Duidelijk blijkt uit dit formulier, dat deze eed is van lateren tijd dan het sub *a*) genoemde. 't Is ook door een ander geschreven.

7) Waarschijnlyk moet hier staan: wharer. Dat woord en de volgende zijn zeer verbleekt en tevens onduidelijk geschreven.

c.)

Item so sall ick den scepenen tethen [1]) geven ende op der scepen maeltyt nyemant to gast bidden noch tethen geven dan den richter, burgermeisteren, scepenen ende rait ende die tot der kameren horen — dan off ik wolde, so mach ick mijnen genedigen her van Gelre ende die sijne gnaden mit hem brengen, [2]) den pastoir van Arnhem, den deken van sente Walburgen ende den commenduer van sente Johan tArnhem mede to gast bidden ende tethen geven. Ende tot sulker mynre scepenen maeltyt en sall nyemant tsy van scepenen, raden off yemant anders toe geven dan wilbroet off sheren gelieffden.

Item dit sall ick aldus holden in mathen ende gelyck voirscreven steet bi denselven ede, den ik voer gedaen heb. So my Got help ende syne heiliges woordt. [3])

Item voirt wanneer een scepene syn maeltyt gegeven heeft, so sall he des neesten raitsdaige dairna volgende bi synen ede seggen ende holden dat he syn scepen maeltyt also gegeven ende alle punten geholden heeft gelyck voirscreven steet.

II.

Dit is des richters eet. [4])

Ic sweer een rechte richter te wesen den hertogen van Gelren ende greve van Zutphen, den scepenen ende der gemeynten ende den gemeynen burgeren van Arnhem ende haren ondersaten, rechte ghichte te dingen, rechte [5]) ordele te vragen nae twier manne tale denghenen, dien ict van rechte vragen sal, der statrecht ende aude gewoenten ende haer statuten, die sy gemaect hebben, die statuten van den Broeck, die statuten ende gerechtigheyt des hospitaels van sente Kathrijnen [6]) te hauden, scepene bycht te helen ende der stat beste te doen, alle onmynne ende twist te scutten

1) Dit woord staat er tweemaal.
2) De laatste zes woorden zijn op den kant door denzelfden persoon ingevuld.
3) Vroeger stond er: „syne heiligen".
4) Hand van 't stadrecht.
5) 't Woord: „rechte" is doorgehaald.
6) De veertien laatste woorden zijn later ingelascht.

nae mynre macht, ende een genedicht richter te wesen — ende dit en sal ic laten om lieve noch om lede, om maesscap noch om swaegerscap, om hadt noch om nyet, om myede noch om ghichte, noch om gheenrehande saken bi minen wyf zinnen. Dat mi Got soe helpe ende sine heyligen. [1])

III.

Dit is der rade eet. [2])

Ic sweer een raet te wesen der stat van Arnhem ende den ghemeynen burgeren, scepenen bycht te helen, der statrecht ende aude gewoenten te hauden, oec die statuten van den Broec, van sente Katherinen ende alle andere statuten, die die scepenen gemaect hebben, te hauden — ende daer die meeste deel van den scepenen ende van den rade bivallen, dat ic daerbi bliven sal — voert der stat beste te doen, ende alle onmynne ende twist te scutten nae mynre macht — ende dit en sal ic laten om lieve noch om lede, om maesscap noch om swagerscap, om hadt noch om nyet, om myede noch ghichte [3]), noch om gheenrehande saken bi minen wyf zinnen. Dat mi Got soe helpe ende sine heyligen. [4])

IV.

Dit is des makelers eet ende punten, die hi sweren sal. [5])

Primo soe sal hi hebben van elken voeder wyns, dat vercoft wort, VI groet, des sal dieghene gelden, die den wyn vercopet.

V.

Dit is der baden eet. [6])

Ic A. sweer onsen lieven genedigen here van Gelre, borgermeysteren, scepenen, raide ende der gemeynten der stat

1) De drie laatste woorden zijn doorgestreept.
2) Geschreven door de hand, waarmede 't stadrecht is te boek gesteld.
3) Later veranderd in: „ghijffte".
4) In lateren tijd is voor het laatste woord geschreven: „heylige woordt".
5) Zie noot 2) hierboven.
6) Een jongere hand dan die van 't stadrecht. Later is er bijgeschreven, met 't oog op het volgende formulier: „nemblick der ruedendregeren".

van Aernhem een recht bade te wesen, peyndinge, badynge ende besettynge te doen ende rechte gichte daer aff te dragen und der stat broicken ende koeren truwelick uyt te manen ende te peynden bynnen XIIII dagen as die verwonnen sijn ende dairvan te leveren gelt off pande, die dair guet voir syn [1]), nae mynen vyff synnen als een guet bade daeryn sculdich is te doen, ende scepene byechte te heelen [2]) — ende dit en sall ick laten om lieve noch om leyt, om maesscap noch om swagerscap, om hadt noch om nijt, om myede noch ghijfft, noch om gheenrehande saken by mynen vyff zynnen. Dat my Got soe helpe ind syne heyligen. [3])

VI.

Der stadt rydende und ghainde baden eedt. [4])

Ick gelave und swere onsen genedigen heren den furst van Gelre, den burgermeisteren, schepen, rade und gemeynte der stadt van Aernhem een recht bade toe wesen, rechte gichte toe draegen, der stadt beste toe doen, oer erchste toe keren, alle twist ende onminne toe helpen schutten na myner macht, der schepen biecht toe helen, alle brieven mij van mijnen heren oft den secretarien als oick enighe anderen uut oeren naeme gelevert worden, getrouwelick ter plaetsen ende selffs aen denselven personen da oick ter selver stont, als ick daer last van hebbe, stracx aver toe brengen. Vortz sall ick den burgermeisteren in allen nootsaicken, daer ick gefordert worde, volgen und trouwelick bijstaen ende sunst alles doen und laten, dat mij operlacht und ick eedtzhalven schuldich syn sonder aensien van enighe personen. So help my Godt. [5])

VII.

Des scryvers eedt. [6])

Ick sweer der stat van Arnhem trou ende holt te wesen,

---

1) De 32 laatste woorden zijn door een jongere hand bijgevoegd.

2) Later ingevoegd:
„der stat best te doen ende all twist ende onmynne te helpen schutten na mynre macht".

3) De drie laatste woorden in lateren tijd doorgehaald.

4) Dit is een jong formulier.

5) Onder staat:
„Daem ter Heijden sinen eedt alsz bade gedaen den 17 Febru. 1586".

6) Niet geschreven door den schrijver van 't stadrecht.

oir beste te doen ende oir archste te keren, scepen biecht [1]) te helen, rechte gicht te dragen ende rechtveerdelick te schrijven [2]), der statrechten ind alde gewoenten te halden [3]) und voirtz alles doen, wat my van mynen heren bevalen wordt und ick oick sunst erkennen kan, dat tot des landtz und der stadt besten dient. So help my Godt.

VIII.

Des rentmeisters eedt ende der gildemeysteren [4])

Ick sweer der stat van Arnhem trouwe ende holt te wesen, oer beste te doen ende oer archste te keren, scepen biecht te helen, der statrechten ende alde gewoenten, daer sy tegen Godt ende syn heilig woort nyet en stryden [5]), te halden, derselver statrenthen getrouwelick ende rechtfeerdich te verwaren, op te boeren ende weder uyt te gheven na guetduncken ende beveell des raitz ende oick gheen restant te rekenen [6]) — ende voirt allz anders te doen als een guet rentmeister schuldich iss te doen — aller vermoghe d'instructie, die mij den raedt daervan sal doen hebben. [7])

IX.

Eedt der gildemeisteren. [8])

Ick sweer der stadt van Arnhem trouw ende holdt ende een goet gildemeister toe wezen, oer beste te doen ende oer archste toe keren, schepenen biecht to helen, den stadtrechten ende alde gewoenten, daer sy tegens Godt ende syn heilige woordt nyet en stryden, te holden — alle onminne ende twist

---

1) Op den kant staat hier ter invulling: „als oick alles wes op landt- und quartiersdaegen oft sunst getractiert sall worden", geschreven met dezelfde hand, die 't slot van dit formulier te boek stelde.

2) De hier in 't H.S. volgende woorden: „ende dit en sall ick laten" zijn als overbodig doorgehaald.

3) Wat nu volgt is later bijgeschreven.

4) De 3 laatste woorden zijn van jonger datum.

't Formulier is niet geschreven door de hand van 't stadrecht.

5) De latere hand voegde de elf laatste woorden in.

6) De zes laatste woorden zijn bijgeschreven door denzelfden persoon.

7) Op den kant zijn de laatste elf woorden met andere hand geschreven.

8) Wederom een andere hand als die welke 't stadrecht opteekende.

to helpen schutten nae myner macht. Ende dit en sal ick laten om lieve noch om lede, om maechschap noch om swagerschap, om haet noch om nydt,om myede noch om ghichte, noch om geenerhande saecken by mynen vyff sinnen.

Dat my Godt so help ende syn heilig woordt.

X.

Eet des kaemerknechts. [1])

Ick swere der stadt van Aernhem trouw ende holt, den burgermeisteren, schepenen unde raedt der stadt Arnhem gehoersam to wesen, der stadt beste te doen, oer erchste toe keren, schepen biecht te hielen, rechte gichte te draegen, die vercofte panden recht wederom, alst my sulx afgefordert wort, oever to gheven, myne gevangens, my toevertrouwet ende bevalen, getroulich bewaeren ende die nyet anders to tractieren dan my operlacht ende gebaden sal worden — voortz alles te doen, dat een getrou kaemerknecht schuldich is te doen. So help my Godt. [2])

XVII. Eene Stichtsche dingtaal van doodslag.

Reeds lang had ik gezocht naar dingtalen, in gebruik in de gerechten van het Nedersticht van Utrecht, waarvan voorzoover mij bekend is, behalve enkele hier en daar verspreide korte fragmenten, nog geene tot heden zijn gepubliceerd. Toevallig vond ik eenigen tijd geleden nagenoeg te gelijker tijd enkele fragmenten van de dingtaal, in gebruik bij de klacht wegens doodslag. Ik haast mij ze hier mede te deelen, hoewel zij, althans ten deele, reeds zijn uitgegeven. Anthonius Matthaeus de oudere nam een paar stukken van

---

1) Voor dit formulier komen nog in 't H.S. voor de eedsformulieren *a*) der merckmeisteren, *b*) voor den toornwechteren, *c*) der stadt gesworen hoyfuerders, *d*) des stadtvoermans, *e*) des portiers, *f*) voor den brouweren, die den burger brouwen, en *g*) voor den bierdrageren. 't Meerendeel hiervan is vastgesteld omstreeks 1583.

2) Onmiddellijk voor dit formulier is in 't H.S. afgeschreven de oorkonde van Gerard van Gelre.

het eerste fragment op in zijn beroemd werk *De criminibus* (p. 514, 515), terwijl de twee andere door zijn gelijknamigen zoon in diens werk *De jure gladii* (p. 642, 646) zijn medegedeeld. Vermoedelijk gebruikten beiden dezelfde bronnen, waaraan ik de stukken ontleen. Voor den ouderen Matthaeus is dit nagenoeg zeker, omdat hij als bron opgeeft een handschrift, hem medegedeeld door Dr. Corn. Boothius; voor den jongeren Matthaeus, die zijne bron niet noemt, maakt de vergelijking der lezingen zulks waarschijnlijk, terwijl het vermoeden steun ontvangt door de omstandigheid, dat hij ook nog een ander, in de door mij gevondene bron voorkomend stuk (het fragment van de dingtaal van het baljuwschap van Gouda) mededeelt. Hoewel uit zeer verschillende bronnen geput, behooren al de stukken, althans de twee grootere, zoo blijkbaar bij elkander, dat eene nieuwe afdruk van het geheele stuk mij, ook na de uitgave der verspreide fragmenten, wenschelijk scheen.

Het eerste fragment trof ik aan in een register, afkomstig uit de rijke collectie handschriften van Dr. C. Booth en voor een paar jaren door Mr. J. A. Grothe aan de Utrechtsche rijksarchieven geschonken. De band (gemerkt CLI) bevat eene verzameling van verschillende losse stukken, allen geschreven in de 15de eeuw en grootendeels de rechtspraak betreffende; de meeste stukken zijn gecopiëerd uit de registers der stad Utrecht, doch ook andere vindt men daaronder. De quatern, die onze dingtaal bevat, is beschreven met eene andere hand als het voorafgaande; men treft er behalve de dingtaal nog slechts in aan een extract uit „Der scepene boeck" van Utrecht: een vonnis van 1368.

De twee andere, kleinere fragmenten, waarvan het eerste zich zoo hoogst gelukkig aansluit bij het groote voorafgaande fragment, vond ik op een quatern papier, beschreven met eene hand uit het midden der 15[e] eeuw en geheel geïsoleerd liggende tusschen verschillende andere papieren in het Archief der Oud-R. C. Clerezy te Utrecht (voorloopig in de portefeuille met stukken betreffende de „Rechten van de vijf kapittelen en van het Sticht"). Men vindt in deze quatern behalve de beide fragmenten nog een kort opstel over het veemgericht, een fragment van eene dingtaal van Gouda, den landbrief van Avezaat enz.

Dat de twee grootste fragmenten bijeenbehooren en bepaal-

delijk Stichtsch recht bevatten, is niet twijfelachtig. Het formulier van de klacht komt geheel overeen met dat van den onschuldseed. Gewichtiger nog is de omstandigheid, dat beiden, de klacht en de onschuldseed, den bisschop van Utrecht als ter terechtzitting tegenwoordig noemen. Het is dus de dingtaal, die gebruikt werd in het landrecht van den bisschop. De vermelding, dat de doodslag geschied is de eerste maal te Renen, de tweede maal te Eemnes, bewijst dit nader. Ook de leeftijd der beide fragmenten is geheel dezelfde: beiden noemen bisschop Rudolf van Diepholt en dagteekenen dus uit het 2e kwartaal der 15de eeuw. Ik geef ze dus zonder schroom met elkander uit.

Het formulier van den eed voor het doen van oervede gaat in het handschrift der Clerezy onmiddellijk vooraf aan dat van den onschuldseed. Hoewel het dus niet door inwendige bewijzen te staven is, schijnt het aannemelijk, dat ook dit stuk bij de andere behoort. Ik plaats het dus daarbij, daarachter, zooals het behoort.

S. M.

1. *Hoe men mit enen doden clagen zell.* — Here! leggy, zo ghi recht doen wilt? — Ja. — Zo coemt in den woerden etc.

Here! ic heb hier enen doden neve of broeder, daer ic mede clagen wil; wilgijs geloven, dat hi hier voer u tiegenwoerdich is, of doet bezien diegene, diet mitten recht bezien zellen? — Ic geloefs etc.

Here! een oerdel, wat hi daertoe doen zel, dat hi geen onsculdige lude en beclage. — Zo wijst men, dat hi voer zweren zel, ende vier manne na hem.

Here! een oerdel, of hem hulpe ontbrake, wat hy daertoe sculdich waer te doen. — Zoe wijst men: sinen scijneet. — Zoe zweert hi aldus: „Dat zweergi ten heyligen, dat ghi op deze tijt u vriende noch u maghe niet crighen en kunt u recht mede te vorderen. Dat u Got zoe help ende ziin heylighen. Dat zweergi ten heyligen, dat gi niemant in dezer claghe legghen en zelt, alsover als gijs vroet zijt, hi en heb gheweest aen vaer of aen velde ofte aen rade ofte aen dade ofte hulper mit ziins zelfs live". Ende die vier sweren aldus na.

Here! een oerdel, of zi daertoe ghedaen hebben, alse s sculdich ziin te doen. — Zoe wijst men: Ja.

Here! een oerdel, of hi se yet sculdich is te nomen, die hi beclagen will. — Ja.

Here! ist u lief, dat ic se voerlese ende hi ze nae noemet? — Ja. — Noemt se alle etc.

Here! een oerdel, of hi se genoemt heeft, alse hi sculdich is te doen. — Ja.

Here! een oerdel, hoe hi siin clage sculdich is aen te brenghe, dat hi een stede claghe claghen mach. — Men wijst: Mit wopengeruft.

Here! een oerdel, of hi scampelde in zinen wopengheruft, of ic in mijnre claghen, hoe dicke wi ons verhalen zouden eer wij zellen volvaren. — Men wijst: Twewarve ende dardewerve volvaren.

Here! wilgi horen siin wopengheruft? — Ja.

Wopen over N.! ende over siin onrechte volghers, alse si hier bi namen ghenoemt ziin. — Driewerve doe ment.

Here! een oerdel, of hi siin wopengheruft ghedaen heeft, alze recht is? — Ja.

Here! wilgi horen ziin claghe? — Ja.

„Zoe staet hi hier ende claghet mit M. sinen broeder over N. ende over siin onrechte volghers, also als zi bi namen hier genoemt zijn, Gode van hemelrijc, den keyser van Romen ende den bisscop van Utrecht, heren Rodolph van Diepholt, die hier teghenwoerdich leyt, dat zi ziin gecomen in dat keyserrijck van Romen, in des bisscops lant van Utrecht, tot Renen binnen siinre stat mit gheleyder laghe mit voerzetten dinghen, daer hi ghewaert was ende si onghewaert waren ende daer hi vrede ende ghenade waende hebben ende zoude mitten rechte; daer brochten zi hem uut siin ghewout in siin onghewout ende voeren hem daer aen mit craft ende mit ghewout, des zi mit recht niet doen en souden, zi sloeghen daer, ende bloetwonden daer, zi leemden daer, si wonden totter doet, ende si namen hem daer siin leven, si waren oeck aen vare, aen velde, aen rade, aen dade ende hulpers mit hoers selfs live, mit verboden wapen, mit verleyder wapen, mit colven, mit staven, mit pieken, mit zweerden, mit baerdaexen, mit helmaexen, mit armborsten, mit armborstpilen ende mit alsulker wapen, daer men enen korstenman mede doden mach; daer si dat ghedaen hebben aen M, daer hebben si aen tebroken Goets vrede van den hemel, des keysers vrede van Romen, des bisscops vrede van Utrecht, heren

Roedolphs van Diepholt, der stat vrede, den lantvrede ente vrede, die de here gheboet ende tlant gheloeft, ende daertoe den vrede, die die ene kerstenman teghen den anderen hebben sel, die den anderen niet misdaen en heeft."

Here van Utrecht! een oerdel, hoe men hem dezen doetslach mit rechte sculdich is te rechten na siinre claghen. — Men wijst, dat men se verdaghen zel.

Here! een oerdel, tot wat daghen? — Over viertien daghen werden si verdaecht.

Here! een oerdel, of zi verdaecht ziin alze recht is. — Ja.

Here! ist u lief, dat men den doden graeft? — Jaet.

Here! een oerdel, oft hem yet scaden mach aen ziinre claghen. — Neent.

Here! ic segghe, dat ghi hem sculdich zijt te nemen op u gheleyde een oerdel, waer ghi zijt of en zijt. — Men wijst: Ja.

Tot dien daghe gunne ghi hem dat recht is? — Ja ict.

Here! een oerdel, hoe langhe hi sculdich is te wachten. — Thent die sonne claerweent.

Dit siin die voeroerdelen, hoe men enen man van den heylighen helpen zell, die mit enen doden of leemden beclaghet is. — Begheert, dat men hem gheleyde doe, die daer sitten gaet voer die beclaghet is.

Soe begheert, dat men die beclaghet is mit gheleyde aen den rechte hale, ende laet dieghene opstaen, die voer hem sit. Ende coemt dan in sinen woerden.

Begheert een oerdel, of hi in onmacht quame, of dat hem Got enigherhande onghemac of ziecte aenzende, of hem dat yet scaden mach, ziin naghelnaeste of diet om sinen wille doen wil en zoude die onscout voer hem doen ende daermede volstaen. — Soe wijst men, dat hi daermede volstaen sel.

Een oerdel, of hi sinen staver volghede, of hi daermede volstaen sel. — Zo wijst men: Ja.

Een oerdel, of hi scampelde etc.

Of ic hem niet nut en waer tot enen voersprake, hi en soude hem verhalen mit enen anderen.

Here of her rechter! gungi N. dit teyken ten heylighen op te houden ziin onscout te doen, dat hi daermede volstaen zel?

Een oerdel, oft hem yet scaden mach, dat ic mit mijnre hant ziin hant op dese heylighen legghe.

Een oerdel, of N. in siinre onscout hoeste of viniesde of

ghewede, oft hem dat yet scaden mach, hi en soude siin onscout voert doen.

Een oerdel, of hi van dezen heylighen ghestoten of ghedronghen worde, of dat hem yet etc.

Wilgi horen ziin onscout?

2. *Hoe men een onschult van een dootslach doen zal.* — „Hier zweer ick then heyligen, dat ick des dootslages onschuldich bin ende alre betichten, die my N. D. betyet heeft mit J. C., synen voirspraecke, van D. J. doot; dat ick daer nyt en was in dat keyserrijck van Romen, in des biscops lant van Utrecht, heer Roedolf van Diepholt, die hier tegenwoirdich leyt, op Emenesse in des biscops gerecht, daer Meyns Evertz. ghewairt was ende ick onghewairt, ende daer hy vrede ende ghenade waende hebben ende soude mit rechte, als die een kerstenmensche teghens den anderen hebben zoude, die den anderen nyt misdaen en heeft. Ick en was oick aldaer nyt aen vaer, noch aen velde, noch aen raide, noch aen dade, noch hulper mit mijns selfs live. Ick en voerts oick aldaer nyt aen; ick en sloechs nyt, ick en styets nyt, ick en bloetwondens nyt, ick en koerwonde(n)s nyt, ick en leemdens nyt, ick en nam hem oick zijn leven nyt, ick en brochtes oick nyt ther doot mit wapen engheen, dair men enen kerstenman zijn leven mede nemen mach, mitter wapen, mit beleyder, mit verboden wapen, mit helmaecxsen, mit bardaexsen, mit zweerden, mit piecken, mit staven, mit boghen noch mit pylen, mit knyven noch mit weymessen, noch mitter wapen engheen, dair men enen kerstenman sijn leven mede nemen mach. Omdat ick dat nyt gedaen en heb aen Meyns Evertz., dairom en heb ick oick nyt ghebroken den goidsvrede van den hemel, noch des keysers vrede van Romen, noch des biscops vrede van Utrecht, heer Roedolph van Diepholt, die hyer tegenwoirdich leyt, noch den stadtvrede, noch den landtvrede, die die heer boodt ende tlant gheloefde, noch den vrede, die die een mensche teghens den anderen hebben sal, die den anderen nyt misdaen en heeft. Ick en bin des dootslages ende der betichten, dye men mijn betyet van Meyns Evertz. doot, alinge onschuldich; dat my [1]) God help ende zijn heylgen!"

---

1) Het HS. herhaalt „dat my."

3. *Hoe men van enen dootslach oirvede doen zall.* — „Dat zweer ick, dat ick dese zoene houden zal ende doen houden zal, voir den geboren ende voir den ongheboren, alsoe verre als die sonne op ende toeghaet, ende eyck in eerde staet ende water over landt ghaet. Soe help my God ende alle sijn heylgen!"

XVIII. Varia.

In de voorafgaande bijdrage vermeldde ik een quatern, beschreven met eene hand uit het midden der 15e eeuw, door mij aangetroffen in het Archief der Oud-R. C. Clerezy. Ik vond er nog een paar andere fragmenten in van rechtskundigen aard, die ik het de moeite waard acht hier te doen afdrukken. Er bestaat echter tusschen hen geen ander verband dan de toevallige omstandigheid, dat ik ze op hetzelfde blad geschreven vond. Behalve deze stukken en de vroeger afgedrukte twee fragmenten eener Stichtsche dingtaal staat op het quatern alleen een (aan het slot onvoltooid gebleven) afschrift van een landbrief van graaf Reynout van Gelder voor Avezaet en Zoelen. Derhalve stukken van geheel heterogenen aard: de dingtaal van doodslag behoort te huis in het baljuwschap van Gouda, de beschrijving der procedure over grasgeld in het Sticht, de derde aanteekening bepaaldelijk te Wijk bij Duurstede, de landbrief in Gelderland en de beschrijving van het veemgericht wellicht in nog oostelijker streken van ons vaderland, hoewel de taal dit niet verraden zou. Dit laatste fragment is zeker niet merkwaardig om hetgeen het van den zoogenaamden oorsprong van het veemgericht verhaalt; maar de mededeelingen aan het slot over zijne ontaarding in de 15de eeuw verdienen wellicht de aandacht. De dingtaal van doodslag is reeds medegedeeld door Matthaeus *De jure gladii* p. 641, doch met twee varianten.

S. M.

I. Een manier, hoe men claghen zal mitter doder hant.

Heer baelju! een vonnisse, of hy die hant sal toghen bedeckt dan bloot.

Heer baelju! een vonnisse, hoe dick dat·hy die hant mach toghen mit recht — Ende seyt: Eenwerf, anderwerf, derdwerf, vierwerven over recht, ende alsoevuel meer, als hem des van node wesen zal.

Heer baelju! een vonnisse, hoe dat hy die claeghe vueren zal, mit claichlicken woerden dan mit wapengeruchte.

Heer baelju! wilt ghy dan horen ende my voer hem? Soe staet hier Peter ende claget over Wouter, hoe dat hy gecomen is in mijns genedigen heeren landt van Hollant in dat baeljuscap van der Goude, ende heeft aldaer Jan vermoirt, dootgheslagen ende carmene geviemet[1]) mit sijn selfs handt, mit sijn wapen, mit heerhaexsen[2]), mit baerdaexsen, mit zweerden, mit knyven ende mitt allen wapenen, dair men enen man van den live ter doot mede brengen mach. Ende segghe, dat hy daeraen verbuert heeft sijn lijf ende sijn goet, ist dat hy nijt vuer en kome staende der vierschare, dat hy verwonnen zal wesen van zynen live ende van zynen goede.

II. Recht te spreken om grasgelt int ghestichte van Utrecht.

Item als yemant den anderen hoer beesten gheweyet heeft int grass ende men gheen betalinge daerof en kan gecrigen, soe zal men den schout ende twe bueren nemen ende panden terstont aen die beesten, die in den grase gegaen hebben of eer sy uut der weyden scheyden. Ende die schout zal u alsdan van elcken beeste een weynich haers snyden ende gheven dat den landthere. Ende die lanthere zal dan therstont zijn pande verbieden, ende desghelijcx des anderen daghes daernae. Ende alsoe voert des derden daghes ende dan des vierden daghes ende elcken dach alsoe bysonder, ende dat zal alsoe alle die daghen gheschien by den scout ende bueren. Ende des vierden daghes zoe sal men u aen die beesten

---

1) Matthaeus heeft: „gedrenckt."
2) Matthaeus heeft: „helmaexen."

eyghenen; ende als ghy daeraen gheëyghent zijt, zoe zuldi XIIII dagen lanck daernae thueven; ende nae den XIIII dagen zoe heeft die schout zijn beraet, of hy dat ghelt voirt grasgelt opleggen wil ofte die panden selven behouden. Ende ist, dat hy tghelt nijt op en wil leggen, zoe zal men die panden schyeren by den bueren, den derden penninck meer dan hy van weyden schuldich was. Ende zijn die beesten beter ofte andere panden, dan daer sy voer gheschiert zijn, soe moet men die beterscap terstont opleggen, zoe moghet ghy die pande ofte beesten terstont mit u nemen, zoe sijn die u mit volkomen recht.

III.

Item als yemant tot Wijck the Duersteden den anderen verpleghet schuldich the wesen ende zijn ghelt gheern versekert hadde, soe zal ment verplegen op enen zekeren dach the betalen mit allen rechten verwonnen totten uutsetten toe optie helfte meer.

IV. Van een heymelick gericht, dat duer Karolum Magnum inghesat is ende die veem ghenoempt werdt.

Als Karolus Magnus die Sassens ende Westfelinghen duer grote bloetstortinghe ende zwaer oirloghen totten Cristengelove ghebracht hadde, ende dieselve menichmael boven alle hoghe geloften ende zwaere eeden wederom in afgoderie ghevallen zijn. Ende Karolus Magnus, aenmerckende gheen gelove in dit volck te wesen, heeft by raide sijnre princen ende heren geordineert een heymelicke ende verborgen manier van recht, om ontsich onder desen Sassens ende Westfelinge te maken, wairduer sy die affgoderie te verlaten ghedwongen mochten werden. Ende heeft dairtoe gheordineert wyse rechtverdige ende conscientiose mannen, die hy wiste ende kenden ghoet ende vast in den kerstenghelove the wesen; ende ghaf hemluyden volcomen macht ende auctoryteyt, recht ende justicie the doen over alle denghenen, die voirtmeer hoer gelove ende eede braken teghens den keyser, ofte andere notabile ofte merckelicke excessen deden teghens die wet

ofte statuten der heylgher kercken ende dergheenre, die hy hem gheset hadde. The weten alle ploechrovers, alle molenrovers, in veden ofte buyten veden ofte oirlogen, die kercken kerckhoven ofte cramen schenden ofte alle huysen, dairt sacrament in was ofte luyden in horen heylgen olye inne laghen, ofte menedighe ofte die jaer ende dach by namen in des keysers acht gheweest waren ende soe wye in hoirdomme begrepen worde ofte die openbaer teghens die ere deden van allen desen voirgenoemden excessen hadden dese voirgenoemde richters, die men veemscepenen noemt, beveel ende auctoriteyt over edel ende onedele te rechten aen hoir lijf zonder ghalge ofte bast. Dan zoe wanneer enighe ghevonden worden in dese voirgenoemde excessen brueckich the wesen, dien namen die voirgenoemde richters ofte veemscepen van stonden aen, hy was edel ofte onedel, zoe wair sy dyen overcomen konden, ende henghen den aen enen boem mit een halter. Ende als men vraechden, hoe die man sonder oirdel ofte vonnisse daer te hanghen quame, soe wordt hem gheantwoirt, dat hy synen eedt ghebroken hadde ofte dat hy enighe crimineel excessen bedreven hadde. Doe die Westfelinge ende Sassens dit saghen, soe worden sy verveert ende bleven aldus duer bedwange ende dese manier van justicie by den cristenghelove. Ende dit gerecht werdt noch huyden the daghe ghehouden, ende heet dat heymelicke gerecht ofte veeme. Ende diet hanttyeren noempt men schepenen; ende die vermeten hem, dat haer auctoriteyt ende macht streckt duer ghans Duytslant. Sy hebben onder hem enighe heymelicke gheveerten, statuten ende verborgen dinghen, wairmede sy die meynedighe ende ander quade ende bose menschen rechten, die tot noch toe nye uutgecomen en sijn noch ghemelt en werdt. Dit gherecht ofte officie is nu seer vernedert, wanttet ervet ende versterft van den vader opten zoon, ende soe voirt altijt op dat naeste ende oudste bloet; aldus coemtet by wylen, datter ghecken ende slechte menschen ofte andere quade ofte bose luyden dat gebruycken. Ende die vermeten hem the handelen ende the oirdelen saecken, die erfnisse ende besterfnisse aenghaen; dat hem doch nyt bevolen en is; want hem alleen bevolen is ende ghehenget is saecken the rechten, die schentlicken boose ende quaet zijn teghens den cristengelove ende die geboden der keyserlicken rechten ende wetten.

— —— ——

V. Eene Zutphensche keur van 1377 op het huwelijk tusschen burgers en vreemdelingen.

Onderstaande keur werd reeds door Mr. C. Pijnacker Hordijk uitgegeven [1]), doch naar een afschrift gelijk dat in het kondichboek voorkomt.

Bij een onderzoek, hetwelk ik onlangs in het archief alhier deed, kwam mij het origineel der keur toevallig in handen Het bestaat uit twee, aan ééne zijde beschreven vellen papier, welke vroeger één geheel uitmaakten, doch thans op de vouw doorgesleten zijn.

Schrift en papier dragen de duidelijkste kenmerken, dat we hier met een origineel te doen hebben of althans met een bijna gelijktijdig afschrift, veel nauwkeuriger dan dat, hetwelk Mr. Hordijk opnam. 't Is daarom, dat ik niet geaarzeld heb, om de keur nog eens in 't licht te geven.

Zutphen, 4 Febr. 1890.

J. Gimberg.
Adsistent aan het Archief te Zutphen.

Int jaer ons Heren MCCCLXXVII op Jubilate laveden die scepene van Zutphen, dat engheen onser burgher noch onderzate siin kunt noch siin nychte buten Zutphen an nyemant *en sal* [2]) laten hyliken noch ghene vrouwe noch joncfrouwe, die onse burgersche is ofte onderzate an nyemant bi oer selven hyliken sal buten Zutphen, then sy zake, alse dat hylyc ghededingt is, dat die man iersten comen sal, eer hi die vrouwe ofte die joncfrouwe besleept, ende zal to voeren zekeren in onser scepene hant ende na zweren in den heylighen onses stades beste to doen also langhe alse hi levet ende onse recht ende ghewoente to holden ende doen als een burgher ofte onderzate schuldich is to doen na siinre macht. Ende weert zake, dat dit yemant breke ende des nyet en hyelde alse voerscr. steet, *die met ons woenachtich wesen wolde* [3]). *dat* [4]) weers om d*(ie?)* XL ℔ ten iersten, ende des nyet to laten. Ende nochtant so sal die man, die die vrouwe ofte

1) Rechtsbronnen der stad Zutphen, blz. 40 § 136 en 137.
2) Deze woorden ontbraken eerst doch zijn met dezelfde hand ingevoegd.
3) Deze woorden ontbraken eerst doch zijn met dezelfde hand ingevoegd.
4) Het handschrift heeft *die*.

joncfrouwe beslapen heeft, doen alse voerscr. steet alse men des van hem begheert; ende weert zake, dat hi des nyet en dede ofte doen en wolde, so solde hi met synen wyve daerna rumen binnen VIII dagen ende wt onser stat varen *mitter* [1]) wonen. Ende wolde die man dat verhomoeden ende siin wiif dat sii des nyet doen en wolden, alse voerscr. steet, so solde men die met machte wt dier stat dryven ende doen daertoe, dat men schuldich were to doen.

Voert laveden wy *mede op die selve tyd* [2]): wie van buten hyliket an onse burgersche ofte onderzate, *die met ons woenachtich wesen wyll* [3]), die sal mede in synen oet begripen, dat hi nerghent gheen oerloch maken en sal bi hem zelven noch gheenreleye zaken doen en sal met roeve noch met brande noch ghewapent to ryden op nyemant, then weer bi toedoen der scepene ende met oeren oerlove, na alle synen viif zynnen. Ende weert zake, dat hi hem daerbaven verzumede, daer wii ansprake van leden, daer solde hi bi synen eede weder voercomen in onser stat ende solde die zaken verrichten en weder doen na onser scepene claringhe.

Voert laven wij op die selve tijt: wie met ons nu woenachtich is, die dezer zaken nyet ghedaen en heft, dat hi dat noch doen sal alse voerscr. steet, wanneer dat men oen daertoe eyschet, ende wie dat verhomoeden wolde ende des nyet doen en wolde, die sal daerna binnen VIII daghen rumen met wyve ende met kunderen ende wt onser stat varen metter wone.

Ende en wolden sy des nyet doen, so solde men sij met machte daer wt dryven ende doen daertoe alse men schuldich is to doen, alse voerscr. steet.

Voert laven wij op die selve tijt, oft yemant van buten in onse stat queme metter wone met wyve oft met kunde ofte bi hem selver allene, die solde des ghelikes doen ende zweren alse voerscr. steet bi alsulker pene alse voerscr. steet.

Ende weert zake, dat yemant eniche nye vonde vonde op enich punte voerscr., dat sal staen tot der scepene claringhe.

---

1) Deze samentrekking ontbreekt in het handschrift.

2) Deze woorden ontbraken eerst doch zijn met dezelfde hand ingevoegd.

3) Deze woorden ontbraken eerst doch zijn met dezelfde hand ingevoegd. Het woord *wyll* is door beschadiging van het handschrift niet meer te lezen; ik ontleen het aan de keur bij Hordijk.

Ende dieghene, die oeren eet doen op desen voerscr. zaken, die moghen riden beholden oers eedes op onser heerlicheyt vyande, op des meynen landes vyande ende op onses stades vyande, then weer zake, dat oen die scepene in enich punt to voeren verboeden.

Voert laveden wii oft onse stat ontzeghet worde van yemant, ende onser burgher ene ofte *meer* [1]) wtghezat worde in der ontzegginghe, die sal ofte soelen ontzegghen binnen III daghen daer*na* [2]), dat hem die scepene to weten doen bi XL ℔. Ende woldet daerenbaven yemant verhomoeden, die sal daerna binnen VIII daghe onse stat rumen metter wone met wyve ende met kinde. Ende en wolde hi des nyet doen, so solde men daermede voertvaren in allen ghevoeghe alse voerscr. steet, then weer zake, dat dien scepenen dochte hem sulke noetzaken dede, dat mens hem billics verdroeghe.

Dese, die hierna ghescreven staen, hebben hierop oeren eet ghedaen.

[Volgen hunne namen]

---

1) Hier geldt dezelfde opmerking als bij *wyll.*
2) Hier geldt dezelfde opmerking als bij *wyll.*

VERSLAG OVER HET JAAR 1890/1891.

In het afgeloopen vereenigingsjaar verloor de Vereeniging vijf harer leden, terwijl drie nieuwe leden toetraden. Onder de leden die haar door den dood ontvielen, behoorde ook een der medeoprichters, tevens van den aanvang lid der Directie, Mr. L. A. J. W. Baron Sloet van den Beele, aan wiens nagedachtenis reeds in de vorige aflevering dankbare hulde werd gedaan. In de plaats door hem in de Directie opengelaten, is voorloopig nog niet voorzien.

Behalve eene omvangrijke aflevering van de Verslagen en Mededeelingen werd in het afgeloopen jaar eene eerste aflevering van de Nijmeegsche stadrechten, reeds in het vorig Verslag aangekondigd, alsmede n°. 12 der grootere werken van de Vereeniging, de Limburgsche wijsdommen, dorpscostumen en gewoonten, uitgegeven door den heer Rijksarchivaris in Limburg Jos. Habets, aan de leden toegezonden. De hoop dat meerdere gereed zouden komen, is wel is waar niet vervuld, maar twee nieuwe werken wier uitgave in dat jaar werd ondernomen, de rechten der kleine steden van het Nedersticht en de rechten van de stad Aardenburg, naderen hunne voltooiing en zullen in den aanvang van 1892 het licht kunnen zien. Tevens zal dan een aanvang worden gemaakt met de uitgave eener verzameling van rechten van Breda, door Mr. W. Bezemer, adjunct-archivaris van Rotterdam, terwijl meerdere werken in bewerking zijn, daaronder ook het vervolg van de Nijmeegsche stadrechten, wier verdere uitgave het lid der Directie, Mr. M. S. Pols, heeft op zich genomen.

De staat der kas is bevredigend, zooals uit het onderstaand overzicht der rekening blijkt. Het voordeelig saldo zou zelfs *f* 1494,20 bedragen hebben en dus *f* 282.71[5] meer dan het saldo van het vorige jaar, had de Directie niet op nieuw besloten eene som van ruim *f* 1000.— rentegevend te beleggen, op zoodanige wijze dat bij eventueele behoefte een deel daarvan weer beschikbaar kan gemaakt worden zonder verlies. Niettegenstaande het volgende jaar de uitgaven vermoedelijk aanzienlijker zullen zijn, bestaat toch gegrond vooruitzicht, dat die belegging blijvend zal kunnen zijn, en de renten, die met de renten der vroeger reeds belegde gelden, tot *f* 92.32 zijn gestegen, jaarlijks de kas zullen blijven stijven.

Overzicht van de Rekening en Verantwoording van den Penningmeester over het jaar 1890/1891.

Ontvangsten:			
saldo vorige rekening	*f*	1211.48[5]	
aan contributien	-	920.—	
aan id. achterstallen vorig jaar.	-	20.—	
aan in 1890 verkochte werken. . .	-	144.57	
aan renten van belegde gelden . .	-	52.32	
			f 2348.37[5]
Uitgaven:			
administratiekosten	*f*	11.52[5]	
aan uitgaven van werken in 1890:			
Verslagen en Mededeelingen II n⁰. 4	-	151.20	
id. id. (4 vel) II n⁰. 5	-	95.75	
Nijmeegsche stadrechten (5 vel) . .	-	151.05	
Limburgsche wijsdommen (12 vel) .	-	294.75	
overdrukjes	-	24.50	
aan kopijloonen	-	125.40	
aan belegd in kapitaal.	-	1019.14	
			f 1873.31[5]
		Saldo . . .	*f* 475.06

NAAMLIJST DER LEDEN.

Mr. J. Bon d'Aulnis de Bourouill te Utrecht.
Mr. W. H. de Beaufort te Leusden.
Mr. A. R. van Bel te Amsterdam.
Mr. A. J. Enschedé te Haarlem.
Mr. R. T. P. L. A. van Boneval Faure te Leiden.
Mr. H. O. Feith te Groningen.
Mr. P. R. Feith te 's Gravenhage.
Mr. S. J. Fockema Andreae te Leiden.
Dr. R. Fruin te Leiden.
Mr. B. J. L. Bon de Geer van Jutfaas te Utrecht.
Mr. J. A. Grothe te Utrecht.
Mr. C. Pijnacker Hordijk te Batavia.
Mr. E. H. Karsten te Arnhem.
Mr. F. A. J. van Lanschot te 's Hertogenbosch.
Mr. F. B. Coninck Liefsting te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. J. A. L. Martens te Utrecht
Mr. R. Melvil Bon van Lynden te Utrecht.
Mr. D. J. Mom Visch te Arnhem.
Dr. P. L. Muller te Leiden.
Mr. S. Muller Fz. te Utrecht.
Martinus Nijhoff te 's Gravenhage.
Mr. A. A. de Pinto te 's Gravenhage.
Mr. M. S. Pols te Utrecht.
Mr. M. J. Pijnappel te Amsterdam.
Jhr. Mr. Th. H. F. van Riemsdijk te 's Gravenhage.
Mr. N. de Roever te Amsterdam.
Jhr. Mr. J. Roëll te 's Gravenhage.
Mr. W. J. Roijaards van den Ham te Utrecht.
Mr. J. J. S. Bon Sloet te Arnhem.

Jhr. Mr. O. Q. van Swinderen te Groningen.
Mr. J. Telting te 's Gravenhage.
Dr. J. Verdam te Leiden.
Mr. G. de Vries Az. te 's Gravenhage.
Dr. M. de Vries te Leiden.
Mr. N. J. van Ysselstein te 's Gravenhage.

Mr. J. Heemskerk Azn. te 's Gravenhage.
Mr. P. VerLoren van Themaat te Utrecht.
Mr. J. van der Leeuw te Amersfoort.
Jhr. Mr. D. G. van Teylingen te 's Gravenhage.
Mr. Æ. Bon Mackay te 's Gravenhage.
Mr. A. J. Andreae te Kollum.
Mr. N. F. van Nooten te Utrecht.
Mr. C. R. Merkus te Utrecht.
Mr. T. H. Bondam te 's Hertogenbosch.
Dr. H. E. Moltzer te Utrecht.
Het Historisch Genootschap te Utrecht.
Mr. A. Telting te 's Gravenhage.
Mr. J. C. Reepmaker te Rotterdam.
Mr. J. P. Moltzer te Amsterdam.
Mr. J. J. van Geuns te 's Gravenhage.
De Universiteits-Bibliotheek te Cambridge.
Jhr. Mr. W. H. de Beaufort te Driebergen.
De Universiteits-Bibliotheek te Utrecht.
De Universiteits-Bibliotheek te Leiden.
De Universiteits-Bibliotheek te Amsterdam.
Mr. J. E. Bijleveld te Arnhem.
Mr. E. Fokker te Middelburg.
Mr. J. Kappeijne van de Coppello te 's Gravenhage.
Het Genootschap Pro Excolendo Jure Patrio te Groningen.
Mr. Josua van Eik Jzn. te Amsterdam.
Mr. L. van Hasselt te Zwolle.
Dr. J. H. Gallée te Utrecht.
Mr. J. C. de Koning te Amsterdam.
Mr. W. A. Bon van Verschuer te 's Gravenhage.
Mr. J. L. Berns te Leeuwarden.
Dr. K. Höhlbaum te Giessen.
Jhr. Mr. V. de Stuers te 's Gravenhage.
Mr. H. L. Drucker te Leiden.
Dr. P. J. Blok te Groningen.

Mr. J. LAMEERE te Brussel.
De Openbare Bibliotheek te Arnhem.
Prof. A. ESMEIN te Parijs.
Mr. A. J. ROIJAARDS te Amsterdam.
Mr. W. L. P. A. MOLENGRAAFF te Utrecht.
Het stedelijk Archief te Keulen.
J. H. L. VAN DER SCHAAFF te Haarlem.
Mr. S. GRATAMA te Assen.
Mr. F. A. R A. Bon VAN ITTERSUM te Utrecht.
Mr. R. FRUIN TH. Azn. te Utrecht.
De Universiteits-Bibliotheek te Freiburg i/Br.
Dr. J. W. MULLER te Leiden.
Het Hanseatische Geschichtsverein te Lübeck.
De Bibliotheek van het Institut de France te Parijs.
Het Rijksarchief in de Provincie Noord-Holland te Haarlem.
Het Rijksarchief in de Provincie Limburg te Maastricht.
Het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant te 's Hertogenbosch.
Mr. W. BEZEMER te Rotterdam.
Mr. J. G. C. JOOSTING te Utrecht.
De Universiteitsbibliotheek te Giessen.

DIRECTIE.

Mr. B. J. L. Bon DE GEER VAN JUTFAAS, *Voorzitter*.
Mr. G. DE VRIES Az., *Onder-Voorzitter*.
Mr. M. S. POLS, *Secretaris* en *Penningmeester*.
Mr. S. MULLER Fz.
Mr. C. PIJNACKER HORDIJK.

KORTE MEDEDEELINGEN.

XIX. De meente van den Leusderberg.

Onder de marken, die als slachtoffers der wet van 10 Mei 1886 (Stbl. nr 104) vielen, was eene der eersten ook de „Leusderberg". Bij acte van 26 December 1889 werd die marke tusschen de gerechtigden verdeeld en tevens bepaald, dat het archief zou worden overgebracht naar het rijksdepôt te Utrecht. Daar berust het thans, en bij de regeling er van kwamen mij eenige stukken in handen, die, naar het mij voorkomt, geschikt kunnen zijn om licht te verspreiden over de, althans wat de provincie Utrecht betreft, vrij wel onbekende toestanden, waarin die meenten oorspronkelijk verkeerden.

Het oudste bekende stuk, waarin van het gemeenschappelijk bezit van den Leusderberg of liever van de XXVI hoeven onder Leusden, zooals de oude naam luidde, gesproken wordt, is eene verordening, door de geërfden opgesteld en door het Hof goedgekeurd, die intusschen slechts ten doel had om een bepaald punt te regelen n.l. om het verstuiven van het zand der meente tegen te gaan (zie hierachter nr I). Uit het stuk blijkt vooreerst de ligging der meente, die een groot deel der heide tusschen Zeist en Leusden innam, en er blijkt tevens uit, dat de eigenaars van 26 hoeven onder Leusden het gemeenschappelijk gebruik van dien grond hadden. Die 26 hoeven waren den soeverein der provincie tijnsplichtig; in hoeverre intusschen de in de acte voorkomende bewering, dat het gemeenschappelijk gebruik der meente de eenige

oorzaak dier tijnsplichtigheid was, juist is, wil ik niet beslissen. De tijnsplichtigheid drukte in elk geval op de hoeven en niet op de meente, en de tijns werd door elke hoeve afzonderlijk opgebracht. De 26 hoeven betaalden intusschen elk denzelfden tijns, die met geen anderen in de provincie geheel overeenstemde. Men mag dus vermoeden, dat de grond der meente en der hoeven beiden oorspronkelijk den landsheer heeft toebehoord, van welk eigendomsrecht zijn tijnsrecht nog een overblijfsel was. Omtrent dien tijns krijgt men bij het doorzien van het archief een onjuisten indruk. Men vindt er voortdurend gesproken van hondekoorn en paardgensgeld naast elkaar, en krijgt dien ten gevolge den indruk, alsof het paardgensgeld in de plaats gekomen was van eene opbrengst in natura, paardekoorn, paardevoeder of iets diergelijks. Uit de rekeningen van den rentmeester der domeinen van de provincie Utrecht uit den tijd van keizer Karel blijkt intusschen, dat die opvatting onjuist is. Daar wordt de bedoelde opbrengst aldus omschreven: „Ander ontfanck van thijns-, beede-, hontgelt ende voergelt, die betaelt wert by de 26 hoven tot Leusden, elcke hoeff tot 4 pairtgensgulden", terwijl verder blijkt, dat de pairtgensgulden 24 stuivers gold. Het was dus eene munt, waarin de door de 26 hoeven verschuldigde opbrengst werd uitgedrukt. Nog duidelijker blijkt dat uit eene andere post dier rekeningen: „Item voir desen voirseiden thijns-, bede- ende verkengelt ende dairtoe plaigen die van Leusden te dienen mit heuren wagens; dairvoir betailen zy nu voir elcke hove 4 pairtgensgulden ende rogge, als men bevinden sal in den ontfanck" etc. In de weinige bisschoppelijke rekeningen, die nog overig zijn (de oudste is van 1328, de jongste van 1426/27) [1]), worden dan ook tijnzen en beden en roggepacht en hondenvoeder, door die van Leusden opgebracht, afzonderlijk vermeld. Tusschen 1427 en 1529 (de oudste rekening van keizer Karel is van dat jaar) zijn dus die verschillende schuldplichtigheden (met uitzondering der roggepacht, die ook later bleef bestaan) versmolten tot de opbrengst van 4 paardgensgulden per hoeve. [2])

---

1) Er is nog eene latere rekening van 1428/29, maar daarin wordt van Eemland, dat toen door den vijand was bezet, niet gesproken.

2) Welke munt met den naam paardgensgulden, die mij elders niet voorkwam, bedoeld kan zijn, is onzeker. Waarschijnlijk was het eene munt, waarop een paard of

Het recht op de meente is niet altijd tot de eigenaars der 26 hoeven beperkt gebleven. Bij de opheffing der marke waren er 31 vrijhoeven. Het in de derde plaats hierachter vermelde stuk doet zien, hoe de Heiligenberg onder de vrijhoeven is opgenomen, doordien de eigenaar er van dat voorrecht kocht. Nog in een ander opzicht werd inbreuk gemaakt op de oude regeling: men verkocht n.l. de hoeve en behield zich het recht op de meente voor (zie het onder nr IV vermelde stuk). Dat was een misbruik, en in den lateren tijd komen onder de geërfden weder uitsluitend de eigenaars der vrijhoeven voor.

Het plakkaat van 1561 spreekt niet van meentgraaf en heemraden, en ik geloof dan ook met zekerheid te kunnen zeggen, dat die er toen nog niet waren. Eerst de ordonnantie van 1605 stelt dat college in (zie hierachter nr II), en van dat jaar begint eigenlijk eene geregelde administratie. Vóór dien tijd vindt men geen spoor van heemraden of meentgraaf; integendeel, als er eene vertegenwoordiging der geërfden noodig was, werden er gecommitteerden benoemd; was er een vast bestuur geweest, dan zou dat niet noodig zijn geweest. Ook een meentgraaf alleen ontbrak, hij zou anders met die gecommitteerden hebben samengewerkt of zelf er een van zijn geweest, doch dat is niet het geval. Er zijn in het oudste notulenboek vrij wat stukken uit de jaren 1575—1605 opgeteekend maar nergens komt zulk een ambtenaar voor. Alleen was er sinds 1561 een schutter.

Vóór 1605 was de toestand dus deze, dat de geërfden het vrije genot van den Leusderberg hadden, zonder dat daarop eenig toezicht werd uitgeoefend — juist het feit, dat de ge-

---

ruiter was afgebeeld, maar in dat geval kan er bezwaarlijk eene Utrechtsche munt mede bedoeld zijn. De bisschoppen hebben, voor zoover bekend, nooit diergelijke munten laten slaan; alleen Karel van Egmond heeft in 1511 geld doen munten, waarop de H. Martinus te paard voorkomt (afgebeeld bij Van der Chijs, Utrecht. pl. XXV nrs 16 en 17 en Gelderland. pl. XVII nr 31 en pl. XXIX nr. 12), maar de heerschappij van Karel van Egmond over Utrecht was te kort van duur, dan dat daarin de tijns der Leusdensche hoeven bij voortduring kan zijn betaald. Waarschijnlijker is, dat met paardgensgulden de Geldersche gouden munt, gewoonlijk „rijder" genoemd, bedoeld is. Die munt werd door hertog Arnold en later door Karel van Egmond geslagen, en althans van de laatste (afgebeeld bij Van der Chijs, Gelderland. pl. XV nrs 9 en 10) is het bekend, dat zij in 1552, in 1559 en in 1560 met 1 gulden 4 stuivers werd gelijk gesteld (zie het aangehaalde werk pp. 154 en 220). Ook is deze munt gangbaar geweest in den tijd tusschen 1427 en 1529, waarin de gewoonte om in paardgensguldens te betalen is opgekomen.

erfden geheel vrij waren in hun recht om de meente te gebruiken, en deze laatste niet jaarlijks tusschen de verschillende rechthebbenden werd verdeeld, maakte een toezicht houdend bestuur minder noodzakelijk. Zonder twijfel maakten zoowel geërfden als vreemden van dat gebrek aan contrôle dikwijls misbruik, en dan kwamen de geërfden bijeen en werden tijdelijk gecommitteerden aangesteld met den bepaalden last om in het een of ander bezwaar te voorzien. Zoo deed men in 1561, toen men het verstuiven van het zand wilde tegengaan, zoo in 1575, toen men proces wilde voeren tegen de stad Amersfoort, en in 1595, toen men met den jonker van Amerongen in geschil lag. Het laatste geval gaf aanleiding tot de oprichting van een vast bestuur. De gecommitteerden hadden geene voldoende macht, en het was twijfelachtig, of hun gezag zich ook tot die geërfden uitstrekte, die geen deel hadden genomen aan de vergadering, waarin zij waren benoemd. Aan al die bezwaren kwam de ordonnantie van 1605 tegemoet. De organisatie van het bestuur heeft sedert in hoofdzaak geene verandering ondergaan.

Het plakkaat van 1561 vermeldt ook de rechten der geërfden: schapen laten weiden, plaggen halen, hout hakken, bijenkorven plaatsen en turf uitgraven. Van het laatste heb ik in de verdere stukken niets bemerkt, wel werd er soms steen uit den berg gegraven. Al die rechten mochten de geërfden slechts voor zich zelf en hunne hoeven uitoefenen; zij mochten geene plaggen halen b.v. om aan anderen te verkoopen. Overigens waren zij geheel onbeperkt in de uitoefening hunner rechten. Het plakkaat van 1561 bracht daarin de eerste wijziging, het beperkte het recht van houthakken, en in 1631 werd die bevoegdheid zelfs geheel afgeschaft. Het hakhout werd later voor rekening der meente gekapt en verkocht. Ook het recht om bijenkorven te plaatsen werd in 1613 beperkt: slechts zij zouden er voortaan toe gerechtigd zijn, die ten minste twee morgen bloem bebouwden (waar dus de bijen hun voedsel konden vinden), terwijl bovendien de korven der verschillende geërfden 100 roeden van elkander verwijderd moesten zijn. Die laatste bepaling nam men over van een voorschrift van het bijlieden- of Sint-Anthonisgilde te Amersfoort, een bewijs dus, dat men hier geene oude gewoonte op het papier bracht, maar nieuwe rechtsregelen schiep.

In de 18de eeuw kwam in de rechten der geërfden eene belangrijke wijziging: in 1706 werd bepaald, dat allen, die schapen op den berg lieten weiden „tsy uyt hoofde van recht off aengegaen accoordt". voortaan jaarlijks eene zekere recognitie zouden betalen. Daardoor verviel dus het recht van schaapsweide van de geërfden; zij moesten voortaan evenveel betalen als vreemden, die hunne schapen op den berg wilden drijven. Zoo ging het ook met het halen van plaggen; zij, die het recht van plaggen steken wilden uitoefenen, moesten eene retributie betalen, welker grootte berekend werd naar het getal paarden, dat men noodig had om zijne hofstede te bebouwen.

De meente bezat nog andere inkomsten. Reeds de gecommitteerden van 1595 waren begonnen gedeelten van den gemeenen grond in huur uit te geven; de oudste pachtovereenkomst dateert van 1596. Later werd dat gebruik meer algemeen en werd veel grond aan erfpachters of huurders in gebruik gegeven, en dekte men met die pachten de gewone uitgaven; slechts in buitengewone omstandigheden kwam men tot het heffen van een hoofdelijken omslag. Het verhuren van gronden is tot den laatsten tijd toe de belangrijkste bron van inkomsten gebleven. [1]) De opbrengst van al wat de berg op die wijze opleverde, werd dan jaarlijks tusschen de gerechtigden verdeeld. Zoodoende was het karakter der meente geheel gewijzigd, het doel was niet meer het gemeen gebruik van onverdeelde gronden gelijk voorheen, maar het voor gemeene rekening exploiteeren van het terrein. Men deed dus eene laatste schrede in de historische richting, waarin de meente zich ontwikkeld had, toen men tot de verdeeling overging.

R. Fruin Th. Az.

---

1) Vele jaren lang verhuurde men gedurende een gedeelte van den zomer aanzienlijke terreinen aan het rijk voor de oefeningen der troepen.

I.

Beroerende die geërfde van de XXVI houven, gelegen onder Luesden, te thijns gehouden van der Coninclijcke Majesteyt.

Die prince van Orainguen grave van Nassouwen etc. stadthouder, president ende raiden sConijncx in den Hove van Utrecht den eersten deurwaerder ofte pander in denselven Hove, hyerop versocht, saluyt. Alsoe Harman Botter Jansz., Frans van Zijl ende Cornelis Lamphertsz. als gecommitteerde van de gemeen geërfden van de XXVI houven, gelegen onder Leusden, die men ten thijnse houdt van Coninclijcke Majesteyt als erfheer slandts van Utrecht, ons onlancxleden by requeste te kennen gegeven hebben, hoedat tot deselve XXVI houven behoert seecker gemeente, gelegen tusschen die gemeente van Zeyst ende die Beke, streckende aen Heynschoeten, op welcke gemeente de voornoemde geërfden servituyt ende recht hebben om aldaer haer schaepen te dryven, plaggen te slaen, houdt te houden, turff te graven, heet ende plaggen te meyen ende voorts anders te doen, als zy geërfde langer, dan memorie van menschen gedeyncken can, gedaen hebben, in recompense van dewelcke zylieden jaerlicx aen handen van Coninclijcke Majesteits rentmeester betaelen moeten seecker gelden als peertgensgulden, hondecoeren, kueren ende diergelijcke; ende alsoe omtrent ende in de voorseide gemeente gelegen zijn seecker sandtduynen, genaempt die Graeuwe duynen, die van ouden tyden met reys ende heet bewassen zijn geweest, waerduer het stuven ende loep van den sande belet worde; maer alsoe naederhandt eenige hen vervordert hadden dvoorseide rijs metten wortelen aff te houden ende uuyt te royen, was tsandt van de voorseide duynen over de voorseide gemeente gestoven tot groete schade van de voornoemde geërfde ende landen, omme dwelcke te remediëren de voorseide geërfde geconcipieert hadde(n) seeckere articulen, committerende tot furnissementen van dien den voornoemden supplianten, die nochtans tselve nyet en souden willen doen sonder onse consent ende auctorisatie, deselve seer dienstelijck versouckende, soe eyst dat wy die saicken voorseid overgemerct ende by seecker commissaris, die hem gevonden heeft op de voorseide duynen, geinformeert zijnde op de gelegentheyt van der saicke, midgaders daerop gehoert hebbende

den rentmeester-generael slandts van Utrecht, geordineert ende gestatueert hebben, ordonneren ende statueren by desen:

1. In den eersten dat men de voorseide duynen, uuytenwelcken tsandt eerst ende principalick zynen oirspronck ende loep neempt, mitten eersten sal bestroyen met heet ende plaggen ende met rijs besteecken alle jaer tot twee ofte meer reysen naer uuyteyschen van der saicke.

2. Ende omme te resisteren ofte beletten de loepende sanden sullen de limiten van dien afgepaelt werden, ten eynde nyemandt de drie naestcommende jaeren binnen de limiten van deselfde afgepaelde zanden met zijn schapen ofte andere beesten en comme, maer deselve daerbuten houde, op peyne dat elcke schaep ofte beeste, dwelcke binnen de voorseide limiten bevonden sal worden, telcke reyse verbueren sal drie stuvers, deen derdendeel tot prouffyte van den schutter ende dander twee deelen tot behouff van de bestroynge ofte besteeckijnge voorseid.

3. Dat de voornoemde schutter ofte schutters, die by den gemeen geërfden ofte heur gecommitteerde genoempt ende by den officier van der plaetse gecommitteert ende geëdt sullen worden, de schapen ofte beesten, die binnen de voorseide limiten by hem ofte henlieden bevonden zullen werden, zall ofte sullen moegen metter daet schutten ende houden nyetjegenstaende oppositie ofte appellatie, ter tijt toe die boete ende costen van den voorseiden scapen ofte beesten betaelt zullen zijn; ende evenverre binnen den derden dach die boeten nyet betaelt en worden, soe sal die schutter ofte schutters voorseid een schaep, beest ofte meer moegen vercoepen om die boeten ende costen daeraen te verhaelen, midts alsdan dander schapen ofte beesten mettet overschot van den gelde, gecommen van den vercochten beesten, wedergevende ende leverende den meester van denselven.

4. Dat men denghenen, die met wagens, beesten, tsy te peerde ofte te voete, noetelick over tsandt voorseid moeten wegen, eenen bequaemen wech wysen sal om die ende anders geen te gebruycken op de verbuerte als boven.

5. Welcke gewesen wegen zoe int invaeren als int uuytvaren bespreyt sullen worden tot coste van den geërfden vyer roeden in de breete met plaggen ende heet in sulcker vuegen, dat by tgebruyck van dien tsandt henlieden nyet en volcht oft hen vorder en spreyt.

6. Ende ten eynde tgundt voorseid es, zijn effect sorteren, hebben

wy geauthoriseert ende authoriseren by desen den gecommitteerden in der tijt tsamentlick ofte het meestendeel van henlieden om by adviz van een van den voorseiden raide uuytsettinge ende omslach van pennijngen te moegen doen om de costen te vervallen naer advenant van den groeten van den landen.

7. Welcke uuytsettijnge, alsoe gedaen zijnde, by een pander van desen Hove geexecuteert sal werden by handtvullijnge jegens allen den voorseiden geërfden nyetjegenstaende oppositie ofte appellatie.

8. Interdicerende voorts eenen ygelick binnen de drie jaeren naer publicatie van desen eenich hout ofte rijs, wassende in de voorseide Grauwe duynen ofte Noorthout, buten ordinantie ende consent van den gecommitteerden aff te houden, op peyne van telcke reyse te verbueren thyen Karolusgulden, temploieren tot prouffyte als boven.

9. Ende ten eynde nyemant hyervan ignorantie en pretendere, ordonneren wy u, pander, dese onse jegenwoirdige ordinantie ende placcaet binnen Amersfort, Luesden ende elders, des noot zijnde, te publiceren, bevelende een ygelick van sConijncx wegen hen daernaer te reguleren. Des toirconde etc. Actum XXVII Novembris 1561.

Naar het 2e Plakkaatboek van het Hof van Utrecht.

II.

Provisionele ordonnantie, beraempt by de ondergeschreven gemeene geërfdens ofte proprietarissen van de XXVI houven, resorterende onder het kerspell van Leusden, op het behagen van de Heeren Staten off hare Gedeputeerden slandts van Utrecht, beroerende dye beheringe, opsicht ende conservatie van hare meente, specterende aen de voornoemde XXVI houven, beginnende van de Bavoerder brugge aff ter westen ofte zuytwesten door dye Nort ende Santbossen tot op die Strylo toe, ende voorts van de Strylo wederom opwaerts opgaende langes het Heynschotervelt over den Schaissen Heuvel, door het Weecke veen verby doude Heijgraeff, scheydende dye meente van Leusden ende Woudenberch, over den Karrewech tot aen de wall van de Ravesloot toe, mit welcke sloot die Leusder erven van de voornoemde meente gescheyden worden.

1. In den eersten alsoe by experiëntie bevonden wordt, dat

de voorschreeve meente dagelijks hoe langer hoe meer, soe by enige geërffdens als anderen, affgegraven, verduystert ende tot een yder sijn particulier prouffijt geëmploieert wort, tot grote naedeel van de voorschreeven geërffdens ende meente, is tusschen de voornoemde geërffdens seer nodich gevonden, dat men op deselve regieringe, conservatie ende goede toesichte derselvige meente een seecker ordre behoorden te stellen, ten eynde deselvige niet alleen voortsaen beter gedefendeert, nemaer oock geprecaveert mochte worden, dat de voornoemde geërfdens daerinne naemaels geen wyder indracht ofte schade aengedaen worde, ende dat die schade, die allgereets geschiet is, op het bequaemste soude mogen worden gerepareert; omme waertoe te geraecken is goet gevonden, dat de voornoemde geërffdens elcanderen beloven souden voor haer ende haere nacommelingen, gelijck syluyden beloven mits desen, deen dander ten ewigen dagen te helpen defenderen ende voorstaen haerluyder meente ende gerechticheyt van dyen soe in recht als daerbuijten, tot welcken eynde syluyden allgereets enige procuratiën ofte commissiën hadden gepasseert, deene op den 25 Augusti 1575, ende dander op den 8 Augusti 1595, ende presenteerden noch naerder te passeren, waert noot.

2. Ende ten eynden alltselvige bequamelijck ende sonder confusie soude mogen geschieden, is geresolveert datter vijf uuyt die geërffden voornoemd sullen worden geëligeert ende gecommitteert, daertoe voor dese eerste reyse geëligeert ende gecommitteert worden: Henrick van Westrheenen van wegen Dr. Botter, Goort Verhaer, Gijsbert van Ravesway, Christophell van Blocklandt ende Herman Rijxs.

3. Ende sullen dieselffde vijff gecommitteerden macht ende auctoriteyt hebben omme uuyt haer viven alle jaer te kiesen een oversten ofte meentgraeff, met denwelcke syluyden alle questiën ende processen, allgereets verresen ende die noch naemaels souden mogen verrysen, sullen vorderen, mitsgaders daerinne ende oock allen anderen saecken, de voornoemde meente oorbaerlijck sijnde, sulx by de meesten stemmen derselvige vijff geëligeerde oorbaerlixt bevonden sall worden.

4. Welverstaende nochtans dat in cas syluyden yetwes nieuws van swaerder gewichte, die meente prouffytelijck, souden willen attenteren, dat syluyden alvorens te resolveren gehouden sullen sijn alle die gemene geërffdens daerop te laden, mitsgaders

den comparerende haer advijs hooren ende dan voorts doen, sulx haer alderbeste duncken sall.

5. Ende sullen deselvige vijff gecommitteerden ofte geëligeerden tot haer besoigne niemant vreempts, geen lantgenoot sijnde, mogen assumeren dan met consent ende believen van die andere lantgenoten.

6. Ende sall van de vijff gecommitteerden alle jaer een van die oudsten affgaen, in plaetse van dewelcke die gemeene geërffdens[1]) een ander bequaem lantgenoot nomineren ende kiesen sullen, ende dat op Meydach van elcke jaere eerstcommende.

7. Is mede versprooken ende belieft, dat off het gebeuren mochte, dat yemant van de geëligeerden lopende sijn tijdt quame te sterven ofte buyten metter woene vertrock, dat die gemene geërffdens alsdan gehouden sullen sijn binnen een maent daeraenvolgende een ander bequaem landtgenoot in sijn plaetse te kiesen, ten eynde tcollegium van de voornoemde vijff geëligeerde sijn volcomen personen gestadelick mach hebben ende behouden.

8. Sullen oock de vijff gecommitteerden macht ende commissie hebben, gelijck haer oock by desen gegeven wordt, omme eenige penningen onder die geërffdens uuyt te setten, dienende tot voltreckkinge van haere commissie, welcke penningen de voornoemde geërffdens beloven elx haer quote, daerop syluyden respectivelijck gestelt sijn, getrouwelijck op te brengen.

9. In welcke uuytsettingen ofte quotisatie men sall hebben te volgen die oude lijste, eertijts beraempt by de commissaris Ratingen, ende sulx dieselvige anno 1595 voorts is gecontinueert.

10. Sall mede deselvige lijste ten registre off ten boucke gestelt worden, ten eynde een yegelijck van de lantgenoten, des versouckende, daertoe sijn recours mach hebben.

11. Ende off yemant onwillich waer sijn quote op te brengen, sal men denselvige nae voorgaende sommatie sijn quote als heeren excysen mogen doen executeren by den schout van Leusden off sijn substituyt, off, is noot, by een pander van den Hove van Utrecht, daertoe men alsdan sall mogen versoucken behoorlijcke aucthorisatie.

12. Is mede geraedtsaem gevonden, dat (voor) die collectatie

---

1) Er staat „geërffens".

der uuytgesette penningen een penninckmeester sal worden gestelt, dewelcke dye meentgraeff uuyt dye vijff geëligeerden, daertoe bequaem bevijndende, sall mogen kiesen.

13. Welcke penninckmeester men sall contenteren nae advenant van sijn moeyten ende ontfanck tot discretie van de gecommitteerden.

14. Mits conditiën nochtans dat deselffde penningmeester gehouden sall weesen sijn ontfangen ende uuytgegeven penningen ten registre te stellen, ten eynde een yegelijck van de geërffdens omme kennisse te hebben daertoe sijn recours in tyden, des noot wesende, mach nemen, mitsgaders van sijn ontfangen ende uuytgeven doen voor den vijff gecommitteerden behoorlijcke jaerlijckse reeckeninge, bewijs ende reliqua, welcke gesloten sijnde die vijff geëligeerden oock gehouden sullen wesen mit haere namen te onderteyckenen ende by de andere geërffdens oock te doen recolleren, indyen die geërffdens sulx begeren.

15. Ende sall die penningmeester geen penningen uuyt mogen geven dan met ordinantie, consent ende voorweten derselvige vijff gecommitteerden, ten minsten van den meentgraeff.

16. Ende sall het registre ofte bouck van de geërffdens berusten onder den geëligeerden meentgraeff, gedistingueert sijnde per folia, continerende int beginsell een tafell ofte recueil van den inhouden van dyen.

17. En off het node ware, dat yemant van wegen de geërffdens soo tot Utrecht oft elders soude moeten reysen om die voornoemde meenen saicke te avancheren, sall den geëligeerden meentgraeff van elcke jair daertoe yemant, hetzy een, twee, ofte drye nae wichticheyt der saicke, uuyt die vijff geëligeerden mogen committeren, welcke gecommitteerden voer haer vracht ende teeringe des daechs in reeckeninge gepasseert sullen worden 30 stuivers, die den penningmeester haer telcken reyse sall hebben te deburseren.

18. Ende sullen die vijff geëligeerden alle tesamen niet gelijckelijck buyten moeten reysen tot coste van de lantgenoten dan alleen in saecken van groter importantie ende gewichticheyt, ende dat eerst nae voorgaende convocatie ende consent van de gemene geërffdens.

19. Ende sullen die gecommitteerden, wederom thuys gecommen sijnde, gehouden wesen telcke reyse in grote saecken aen alle die lantgenoten ende in saecken van cleynder

gewichte haer rapport doen aen de vijff geëligeerden alleen.

20. Ende ten fine de voornoemde meente ende gerechticheyt van dyen mit alder behoorlijcke diligentie ende eendrachticheyt geconserveert worde, is mede goetgevonden, dat alle de voornoemde lantgenoten mit die gecommitteerden alle jaer op seeckere twee bestemde dagen, namentlijck den 6e Maii ende daechs nae Bartholomeidach, sullen uuytgaan om te besichtigen, oft haerluyder meente ende gerechticheyt oock ergens van yemant inbreuck off indracht lijdt, ende indyen sulx bevonden wordt, daerinne datelijcken te voorsyen ende doen remediëren naer behoren.

21. Ende indyen yemant van de geërffdens tenselven dage, geladen sijnde, absent bleeff, sall verbueren een boete tot discretie van de gecommitteerden.

22. Dat voortsaen alle die geërffdens ende elck bysonder oock tusschen tyden goede toesicht ende sorge sullen dragen, dat tot prejuditie van haerluyder gerechticheyt op haer meente geen rysen gehouwen, geplag(t), gepluyst, geweyt, noch turff geslagen wordt, noch by eenige vremde vervoert.

23. Tot welcken eynden mede een yegelijck van de geërffdens last ende auctoriteyt sall hebben te schutten ende daerop voorts te vorderen naer behoren, ten minsten aan de vijff gecommitteerden te denunchiëren tgene syluyden soe by haer selven als door hare pachters verstaen hebben tot achterdeel op de voornoemde meente gedaen te sijn, om daerin te versyen sulx syluyden bevijnden sullen te behoren, op peyne van non-denunciatie van vervallen te sijn in de schade, dewelcke die gemene geërffdens daerover souden mogen lyden.

24. Ende tot naerder verseeckertheyt sullen die respective pachters van de geërffdens mede door expresse bevel van hare respective grontheeren gehouden sijn goede toesicht te nemen om te behijnderen, dat niemant vreemts yetwes aldaer en attentere tot nadeel van de geërffdens, ende indyen eenige faulten bevonden worden, tselve datelijck te kennen te geven de voornoemde vijff geëligeerden, ten minsten hare respective grondtheeren ten fine als vorens.

25. Ende dat oock voortsaen een yegelijck, die in den naam van een particulier geërffde sall compareren, gehouden sall sijn te verthonen procuratie ten minsten onder die handt van deselfde geerffde, op pene dat hy hem anders uuyt die vergaderinge sall hebben te vertreckken.

26. Ende tot wat tyden dye vijff geëligeerden sullen doen laden die gemene geërffdens, sullen deselffde geërffdens ofte haer gemactichden moeten compareren, op pene van te verbeuren telcker reyse een boete van 6 stuivers, waervan die penninckmeester een notule sall maecken, ende van deselffde ende andere ontfangen boeten in synen reeckeninge verantwoorden, ten ware hy yemandt excuseerde ofte anders voor geëxcuseert worde gehouden, ende daerenboven noch voor dye reyse verliesen haer stemmen int punct ofte puncten, daer dye convocatie off vergaderinge omme gedaen was.

27. Tot welcken eynde die buytengeërffdens binnen Amersfoort sellen nomi(ner)en domicilium, daeraen men die wete sal doen, latende aldaer een memoriaelken, continerende expressie van saecken, waerop syluyden geladen worden, ten fyne deselffde geërffdens, buyten wonende, tegens den bestemden dach mede tijtlijck veradverteert ende ontboden mogen worden.

28. Dat mede alle voorgaende acten, ordonnanciën ende commissiën, met consent van alle dye medegeërffdens gedaen, voor soeveel deselve desen niet en contrariëren, verstaen worden te blyven in haer volle vigeur.

29. Is mede belieft: off het gebeuren mochte, dat die gemene geërffdens ofte vijff geëligeerden een practisijn van node hadden in haer besoigne, dat syluyden daertoe als secretaris sullen gebruycken Rijck van Muylenburch, publicq notaris, welverstaende dat syluyden denselven Mulenburch, telcker reyse versocht geweest sijnde, gehouden sullen wesen voor sijn besoigne te contenteren nae behoren.

30. Voorts beloven dye geërffdens alle de voorseide poincten nae te comen, onwederroupelijck ende onverbreeckelijck, sonder daertegens int particulier enige veranderinge ofte oppositie [1]) te sullen doen ofte doen gebruycken, directelijck noch indirectelijck, dan alleen met believen van de gemene geërfdens nae voorgaende convocatie ende consent, ende dit onder het verbant van haer personen ende goederen, deselve den Hove van Utrecht ende allen anderen rechters subject maeckende, belovende hemluyden oock tot dien eynde te sul-

1) Het H.S. heeft: „appcte" met een afkortingsteeken. Afschriften van de ordonnantie in het archief van den Leusderberg berustende, lezen deels „oppositie" deels „appointemente". Er komen in het H.S. enkele onnauwkeurigheden meer voor (zie art. 27).

len laten condemneren, soe wanneer ende daer des versocht sall worden.

31. Ende ten eynde tgeen voorschreven is, noch te bundiger mochte sijn ende des te beter onderhouden mochte worden, is goet gevonden, dat men op die voornoemde poincten tot costen van de gemene geërffdens in tyden des noot ende gelegen sijnde door die vijff geëligeerde sall doen versoucken approbatie van de heeren Staten off Hare Edel Gedeputeerden.

Ende is all tselffde aldus by de onderschreven geërffdens gearresteert op den 19 December 1604 ten huyse van Goort Verhaer, schout tot Leusden, als namentlijck ter presentie ende met believen van [*volgen* 19 *namen*].

Ende hoewell terselver tijt absent waren [*volgen* 7 *namen*], nyettegenstaende syluyden tenselven dage mede by den gerechtsbode van Leusden geladen waren op het verlos van haer stemmen, gelijck die bode relateerden, soe hebben die presenten geërffden nochtans verstaen, dat syluyden, als wesende die meeste ende mitsdyen overstemmende die minste absent, well mit dat voornoemde besoigne mochten voortvaeren, gelijck syluyden oock by provisie hebben gedaen, op het behagen als voeren. In oorcondt van twelcke dese by de voorschreven respective geërffdens onderteyckent sijnt; ende was onderteyckent aldus [*volgen* 18 *namen*].

In capite marginis stont aldus: Dye Gedeputeerden van de Staten slandts van Utrecht, gesyen den inhouden van dese provisionele ordonnantie, hebben deselve geapprobeert ende geadvoyeert, gelijck sy die approberen ende advoyeren by desen, omme by provisie ende tot naerder ordonnantie geachtervolcht ende ter executie geleyt te worden, den gemeyne geërffdens ofte proprietarissen van de XXVI houven, in desen geroert, daertoe auctoriserende by desen, ende dit onvermindert ende behouden een yeder sijn goet recht. Gedaen tUtrecht den 25 Junii 1605. Onder stont: ter ordonnantie als boven; onderteyckent: G. de Ledenberch.

Naar het Register van Acten en Commissiën van de Staten van Utrecht en hun Gedeputeerden.

III.

Aen de Ed. Mog. Heeren Staten slants van Utrecht ofte Haer Ed. Mog. ordinaris Gedeputeerdens geeven ootmoedelik te kennen meentgraeff ende heemraeden mitsgaders de geërffdens van de XXVI houven, tot den Leusderbergh behoorende, dat ten laste van den voorseiden bergh in den jare 1665 tot voldoeninge van nootwendige gedane costen genegotiëert is een capitaell van vier honderd vijff ende vijftigh gulden; dat daerop by UEd. Mog. oock was versocht ende verleent approbatie, ende de supplianten tzedert den voorseiden jare 1665 de interessen daervan oock van jaer tot jaer hebben betaelt; dat de supplianten, vermits het overlyden van Henrick van Ommeren, in sijn leven schepen der stadt Amersfoort, rentheffer, door de erffgenamen het voorseide capitael alsnu is opgeseyt ende met justitie tot voldoening worden gecommineert; dat sy supplianten echter geen incommen hebbende om de voorseide aflossinge te doen, welgemelte meentgraeff ende heemraeden de respective geërffdens hadden doen convoceeren ende tgeene voorseid voorgedragen, alwaer naer voorgaende deliberatie tot vermydinge van oncosten, die, in cas het voorseide capitael met recht wierde gevordert, nootsaeckelik souden volgen, by de supplianten met eenpaerige stemmen is geresolveert op de gedane propositie van den meentgraeff naer voor gaende verleende commissie op eenige heeren uytte geërffdens ende gehoort rapport in te laeten den Hooch Edel Wel Gebooren Heere Jacob Baron de Petersen, Heere van Engelenburgh, Asschath, Heyligenbergh etc. met een vrye schaepsdrift int Leusdervelt wegens het erff den Heyligenbergh ende de aenhoorige landeryen, mitsgaders om te heyden ende weyden, soodanich de respective bruyckers van de XXVI houven, die schaepen houden, int voorseide Leusdervelt doen, waervoor Sijn Ed. ten behoeve vant gemeen aen den penninckmeester in der tijt betaelen soude vier hondert gulden, edogh alles op approbatie van UEd. Mog. Ende geleth de supplianten met de voorseide vier honderd gulden souden sijn geholpen, dat sy buyten costen kunnen blyven, ende die inlatinge haer geen prejudicie ter werelt kan geven, te min doordien voor, in ende nae de Franse tijt meer als seven à acht huysen van de XXVI houven totaliter sijn geruïneert, alwaer geen schaepen alsnu worden gehouden, soo keeren voorgemelte meentgraeff ende heem-

raeden mitsgaders alle de andere geërffdens van de XXVI houven haer tot UEd. Mog., ootmoedelik versoeckende, dat UEd. Mog. tgeene voorseid believen te approberen. Dit doende etc.

In margine stond geappointeerd:

De Gedeputeerden van de Staten slants van Utrecht, gehoort het rapport van de heeren Haer Ed. Mo. in desen gecommitteerdens, approberen den accoorde, tusschen de supplianten ende den heere van den Heyligenbergh als in desen opgerecht, mits dat de vier hondert gulden, by gemelte heere van den Heyligenbergh uytgelooft, sullen werden geëmployeert tot voldoeninge vant slot van de reeckening, by Dirck van Ommeren over den jaeren 1681 aen meentgraef, heemraden ende geërfdens van de XXVI hoeven gedaen, ende het vordere in minderinge ende afcortinge der capitale somme van vier honderdt vijf ende vijftigh gulden, by de(n) heeren scheepen Ommeren verstreckt. Gedaen tUtrecht den 21 Julii 1682. Ter ordonnantie als boven (*was get:*) J. v. Luchtenburg.

Naar het origineel in het archief van den Leusderberg.

IV.

Op naarvolgende conditiën hebben Henric Arent van Sevender, notaris wonende binnen Amersfoort, ende Antoni van Goudoever, mede notaris en procureur aldaar, in een vast en stedigen erfcoop verkoft aan Aelbert Tonissen Voskuylen, syne huysvrouw ende erfgenamen, die ook by desen bekent gekoft ende in coop aangenomen te hebben het land ende bos genaamt de Norten, gelegen over de Karwegh na den berghkant, soo ende in dier gevoegen die vercopers aldaar sijn toebehoorende, en soo groot ende kleyn denselve onder den geregte van Leusden gelegen sijn, sijnde tins- en keurmoedig goet; dit voor een somme van vierhondert Karoliguldens, vrie geld van den XL penning, doen en leges van transport ende alle andere daaraan dependerende oncoste, die den coper alleen lasten (en) betalen sal, te betalen de voornoemde coopenninge op Maii deses jaars 1699 precijs sonder intressen, ende by faulte van dien met alle koste, schaden ende intressen daaromme te lyden so in als buyten reghten, by voldoeninge van welke koopenninge de vercopers aan den koper beloven te sullen doen behoorlijk transport, opdragt ende cessie met belofte van vrydinge ende waringe, als erfcoopsregt is, op de

last van de volgende ongelde en 's heren lasten, alse op ses outschilt [1]) int schilt- ende schellinghgeld, vijf schepel hondekorn, tpaartjesgeld naer advenandt, ses morgen int mergengeld, Slaperdijksgeldt op veertien mergen end in het enkeldt huysgeld op vijf gulden jaarlijks en vorders niet, wyders met sodanig regt, geregtigheyd, vryheyd ende se(r)vituiten, als d'voornoemde landeryen van outs hebbende sijn en gedogen moeten. tredende den coper in den eygendom mitsgaders in de laste van 's heren ongelden van dien voornoemt met dese jare 1699; behoudende nogtans de vercopers aan haar den vryen streek om te heyen en weyen in het Leusderveld mitsgaders tplaggen hale(n) en brant te slaan om gebruykt te worden aan haar plaa(t)s, gelege naast den Treek aant Heetveld, nu genaamt Welom; ende verbinden partiën contrahente tot naarcominge deses hare respective personen ende goederen, deselve submiterende den Ed. Hove van Utregt ende alle andere heren, hove, regteren ende geregte. In orconde getekent binnen Amersfoort op den 17 Jannuarii 1699. En was ondertekent . . . . .

Naar de copie in het archief van den Leusderberg.

XX. Drie stukken betrekkelijk Overijselsche marken.

Bij het nagaan van den inhoud der door Bodmann op het einde der vorige en in het begin dezer eeuw bijeengebrachte — om geen erger woord te gebruiken — hoogst belangrijke verzameling, die nu in het Rijksarchief te München berust, waarheen zij na velerlei lotgevallen werd overgebracht, zooals blijkt uit de mededeelingen in Archiv. Zeitschrift II, viel mijn oog op de „Markensprachen", vermeld onder n⁰. 5 op p. 198. l. c.

De namen der marken, daar opgegeven, trokken mijn' aandacht, omdat er een enkele bij voorkwam, die zonder twijfel op Overijselsch territoor was gelegen. Dit kon bij mogelijke onjuiste spelling ook met de andere het geval zijn. Daar ik toch den Directeur van het Koninklijk Beiersch Rijksarchief over een andere zaak wilde schrijven, besloot ik tevens tot hem het verzoek te richten de bedoelde stukken aan mij over te zenden. Deze, Dr. L. von Rockinger, voldeed hieraan met

---

1) Het H.S. heeft: „ontschilt".

bereidwilligheid, waarvoor het mij een aangename plicht is hem hier mijn' dank te betuigen.

Nos. 3 en 8 er van hadden betrekking op Overijselsche marken, terwijl de andere, hoewel niet onbelangrijke bijzonderheden voor het markewezen bevattende, uit Westfalen afkomstig bleken te zijn. De opgegeven nommers, zijnde drie stukken, volgen hieronder.

Assen, 27 Nov. 1891. SEERP GRATAMA.

I.

30 Aug. 1498. [1])

Eyne marckencedule der dryschychtygher marcken Manre [2]), *Gheesteren*, *Vasse.*

Int jaer onss Heren Gads duisenth veerhundert ennd XCVIII upten ersten dach naestffolghende sanct Jans daghe ghehieten Decolatio, soe is gheraemet unnd gheholden eyn ghemeyn holtyng unnd buyrspraecke in der buirschap tManre tuysschen den dren marcken voerss., alse Manre, Gheesteren und Vasse, up welchen holtynch gheroepen ennd ghekoemen is Roloff van Covorden, holtrychter der voerss. marcken myt den ghemyenen erffghenamen der voerss. marcken als Henryck van Boedelzwynghe, lantcommelduyr van Westphaelen unnd commelduyr shaevess tho Oetmerssen, die Paeter unnd Kelner sconventes van Sebekloe, die Paeter unnd Procurator van Vrenswegen, die Paether unnd Procurator van Albergen, die Vrouw van Weersseloe myt eyn deell jufferen, alle in der tijth regherende, Vyncentyus heer tho Buyren, Jacob van Itterssum, casteleyn shuses tho Laeghe ende rentemeyster slands van Twenthe, Arenth van Bevervoerde, Alerth unde Ghijsbert van Heyden ghebrodern, Johan die Roede, Ghijse van den Cloester, Johan unnd Arent van Steenwijch, ghebrodern, Gheert then Hamen, rychter tOldenzaell van weghen der hern van sunthe Peter

---

1) Naar een copie, in het Koninklijk Beijersche Rijksarchief te München; n°. 3 der in den tekst bedoelde verzameling. Op den omslag staat: Aus Habelscher Archiv. Urkunden 27 Fasz. Westfalen, Marck Maure.

2) Nu Mander. Alle drie N. O. van Almeloo.

tUtrecht, Thonniss Reygher unnd Johan Kemmerlyng, der erffgenamen Derickes van der Schulenberch, ampt. [1]), herkommende van aeckeren in der werenth unnd van anderen ghebrecken in der tijt wesende in der voerss. marcken, alsoe dat nu gheffondenn ennd uthghespracken is van den erffgenamen voerss., dat die ghebeuyrenn vann Gheesteren sullen entffallen twie schaer ackerens, die sie gheven sullen enen heerden, die tijtlicks der buyr ghoedt ghemeenlick als daer aeckeren is, hofflich affkeren sall sunder hessen, schutten unnd slaen. Oick is doesulvest ghevonden unnd uthghespracken by den voerss. erffghenamen, soe wye van die buyren voerss. in die marcke gheene schaepe holt, dye mach holden sess vremde runder myt sijnen ghoede in unnd uuth tho ghane; unnd voert alle ander uutheemsche [2]) beisten wesende in der marcke voerss., sol men schutten op twye thonne beers offte up der bueren ghenade, unnd die ghebrecke sal men up elcken holtyngh ther wrogynghe brenghen. Unnd hyer zal men tho setthen twee ghezwarenne buyren uuth elcker marcken voerss. unnd dat nae der wyesse als men dye Hyllyghen draeght, van den enen huyse totten anderen.

Oirkunde unnd tuych der waerheyt soe sijnt desser zedulen twee, dye ene uuth den anderen ghesneden na den worden: Heer ghyff onss ffrede in onssen daghen.

II. [3])

17 Mei 1509.

In den jaer onss Heren duysenth vijffhundert unnd neghen hevet dye holtrichter der marcke van Manre, Reynholt van Covorden eyn holtgherychte gheheghet myt rade unnd thodoen der ghemenen erffgenamen derselver marcken offte oren

---

1) Het H. S. heeft een onduidelijke afkorting, waarschijnlijk zal bedoeld zijn: amptmanne. Ook is het mogelijk dat moet worden gelezen: amptman, en dan slaande op Dirk van der Schulenborg. De bedoelde persoon toch was in 1487 „castellein" te Lage. Reg. Arch. Overijsel. F. p. 437.

2) HS.: wutheemsche.

3) Naar een copie, in het Koninklijk Beiersche Rijksarchief te München; n°. 3 der boven bedoelde verzameling. Op den omslag staat: Aus Habelscher Archiv. Urkunden 27 Fasz. Westfalen (?) Marck Maure.

vulmechtighen, namentlijck mytten erberen unnd ffromhen Johan van Ittersum, renthemeyster in Twenthe unnd casteleyn des huysses tho Laghe van weghen unnd bevell des hoichghebornen heren Ffrederyck, bysschop tho Utrecht ghebaren marckghrave van Baden, heer Henryck van Graess, Duytsche heere, van weghe des weerdighen unnd frommen heren, heer Henryck van Boldezwynghe, lantcompthuer des huysses tho Oitmerssem, heer Wylhem van Simbrick, pryor van Arnsswegen [1]), Johannes van Utrecht, prior van sunthe Anthonyuscloster tho Albergen, heer Johan van Endoven, pather van Oldenzaell, heer Gheert van Eerden, pater thoe Weersselo, Johan van Bevervorden, Wolter van Covorden, Ghijse van denn Cloester, Hermen Droste, Johan Zandynck, Anthonyus Reygher unde voert mytten ghemeenen erffgenamen derselver marcken voerss. Desse voerss. erffgenamen hebben tzamelijck mytten holtrychter unnd mytten ghemeynen buyren van Manre eyn holtspraecke gheholden up Donredach nae daeghe des hyllighen bysschops unnd conffessors sunte Servatius unnd hebben umme sunderlinge nutticheyt unnd proffijt der marcken voerss. eendrechtlick myt ghueden voersynnynghe beraden, averdraghen unnd avergegheven unnd ingesat desse nabes. puncten unnd articulen, om die nae marckenschedulenrecht unnde ghewonthe van desser tijt an onverbroickelijck tho holden.

1. Thenn ersten sall dye buyrrychter den buyren the tijde wyttygen den seckeren dach der holtspracke, updat sije hoeren heerschoppen den moeghen voert verkundyghen bij verloss oer stemme, welcke dach alle jaer wesen sall up Dyncxsdach na Servatius, indenn dat dye dach nyet vyerliçh offte vasteldich sij, meer isset dan hyllychdach offte vasteldach, soe sall dye buyrrychter denn ersten Dynxdach achte daghen verder setten nae ghelegenheit. Weert saecke dat dye buyrrychter dat versumede, sal hije ghebrocken hebben eyn thonne beers.

2. Ithem nyemantz sall holt houwen upter marcktt bij ene[r] pene van twee olde schylden.

3. Ithem die eynen thoech houwet van enen boem, die s[a]ll eynen olden schylt verboert hebben. Unnd nyemant sall holt houwen upter marcket, tensij een erst gheweezen van den

1) Zal moeten zijn: Vrenswegen.

holtrychter uund denn erffgenamen. Oick sullen dye erffgenamen uutphalen een stucke landes uuther [1]) ghemeynthen, daer men telghen up seyen sall omme die marcke dar jaerlicks mede tho verbeteren unnd thoe bepatten.

4. Ithem nyemant sall meer schape holden upter marcke dan die styghe met twen rammen, uuthghenamen dye lammer, die sije anvoeden hent sunthe Merthijn, unnd nyemanth sal ander schaepen inwaren dan op sijns selves messynghe, uuthgenamen twee hyllyghen schape, dye elck buyr bij sijnen bede holden sall, beholtlick oick den meyer twyntych schaepe meer dan eyn ander buyr, dye hem die erffgenamen nyet langher dan twelff jaer lanck na data desser zedulen geghunth hebben.

5. Ithem dye meyer mach myt den ghezwaren dye schaepen tellen in thegenwordicheit des holtrychters offte jemantzs anders van zijnentweghen vulmechtych, unnd sullen dye ghezwaren by oern ede wroeghen yn die bencke den holtrychter ende den erffgenamen, cleyn unnd groeth, die bruickes gewoerden zijnth, soe wall den holtrychter unnd die erffgenamen als dye bueren. Und wat schapen men vynth aver ghetalle, die sullen verbuirt sijn, by alsoe dat dye holtrychter hebben sall den derdendeell ennd die erffgenamen die twee andern delen unde die buyren sullen hebben eyn thonne beers.

6. Ithem die buren sollen oer broecken anders nerghens verdedynghen dan in dye buyrbencke voer den holtrychter unnd die erffgenamen, unde die holtrychter sal van ston[dt] an op tijden des holtgherychts mytte erffgenamen upstaen ennd penden

7. Ithem van alle broecken, daer jemanth in muchthe vervallen, sall die holtrychter den derdendeell hebn, unnd dye twee ander delen halff die erffgenamen unnd halff die bueren, beholtlick dat van die schaepe uuithbesundert is.

8. Item soe langhe als die luede leven, die nue op data dusser sedulen coveners sijnth opter marcket, sal men sije umme Gods wyllen lijden, aver als sije versterven, dan sal men die huysse bynnen eyne maenth thijdes affbrecken unnd die buyren sullen nyemanth meer upter marcke lathen thymmern, offt die erffgenamen sullen sie daervoer penden tot oer selves wyllen.

9 Ithem oick en sollen die koveners nyet meer dan twie koene holden upter marckt myt twie kalver unnd twie [of]te drie vercken.

---

1) HS.: uwther.

10. Item offt die koveners voerss. desse gunst der erffgenamen, die hem ghudertyrlich umb Gods wyllen ergont is, in enyger maneren wolden verstolten, als dan van stondt an sollen sije die gunst verbuirth hebben unnd upbrecken.

Unnd omb dan dese puincten voerss. onverbroeckelick the holden unnd in weerden the hebben, (hebben) holtrychter, erffgenamen unnd buyren voerss. deser scedulen twie laten schrijven all eyns ludende, duersneden myth dusse woerden: Jesus Maria; van welchen die erffgenamen sullen hebben dye ene, ennd die buyren die ander. Dat althozamen is gheschyen als voerss. up dach unnd data, als in beghyn deser schedulen gheruert is.

III.

27 Mei 1530. [1])

Anno XXX des Vrijdages na onses Heren Hemmelvart heft Wyllem Hymvort, eyn geswaren buerrichter der marcke to Albergen myt sampt den gemenen bueren der marcke vorss. in die buerbencke gegaen unde eyn gerichte geheget na marckenrechte, coernoten Johan ten Velthave ende Gert Egbertynck, unde dar eyn gerichtlijck ordel laten vragen, ofte wye wer, die mer schape helde dan na inholt einer angenamen marckencedele, wat de verlaren unde gebraken solde hebben; welcke ordel bestadet an Henrick Nygboldyng, so he eyn van den oldeste bueren gewest is, unde bij vyer holtrichters tijden eyn geswaren der marcke vorss. gewest is, dar recht up to wijsen, heft Henrick vorss. sijn affstand mytten buren genamen, unde voer recht ingebracht: die aver-ensche scape verlueslijch unde darto ene tunne byrs, allet tot behoeff des holtrichters unde der gemenen buren. Up welck vorss. ordel Johan Gerdyng ende Johan Loedewijch oer oeverensche schape to rechte geholden, dat selve de burrichter mytten buren oeren holtrichter angebracht, darup em bevalen, se die scape myt ordel unde rechte na older gewonten unde

---

1) Naar een copie in het Koninklijk Beiersche Rijksarchief te München; n°. 8 der boven bedoelde verzameling. Op den omslag staat: Aus Habelscher Archiv. Urkunden. Fasz. 31. Alberger Mark. Westfalen.

inhold der marckencede(le), boven LX jaren oldt, antasten solden. Des hebben die buren des Saterdages na den Vrijdage vorss. weder in die burbencke eyn gerichte wo voer geheget na marckenrechte, unde wederom eyn ordel laten vragen, wes die holtrichter myt der pandtwerynge gewonnen unde die vors. Johan Gerdynge unde Johan Loedewijch verlaren solden hebben; welck vorss. ordel weder bestadet an Wygbolt vorss., darup he voer recht na older gewonte ingebracht, den holtrichter enen olden schylt mytten scape unde byer wo vorss. Up welck ordel vorss. allet onwederspraken so recht is gebleven, die vorss. bueren die schape vorss. myt rechte angetast wo vorss.; welke scape Johan Gerdynge unde Lodewijch hebben laten volgen. Do heft Hadewerdynck sijne scape to rechte geholden unde sijn wijff wapen geropen, warup die buerrichter myt sampt den buren vorss. up de marcke vorss. van stond an eyn gerichte geheget, unde eyn ordel laten vragen, wat die Hadewert vorss. myt der pandwerynge verlaren unde de holtrichter gewonnen solde hebben. Darup vor recht ingebracht, woe vorss. mytten olden scylt, scapen unde byer, welker allet vorgescreven myt bewyllynge der sementlijgen erffgenamen onwederropelijch oick bij vyer rentemeister tijden slandes van Twente levelijck unde eyndrechtich geholden is bys desen tijden to.

XXI. De rechtstoestand van de huisjes der begijnen op de begijnhoven.

Na het lezen van de belangrijke verhandeling van Mr. S. Muller Fz. over den rechtstoestand der claustrale huizen [1]) en de hierin aan het einde voorkomende opmerking over de huizen op de begijnhoven [2]), vatte ik het plan op, om ook de ontwikkeling van den rechtstoestand dezer huizen eens aan een onderzoek te onderwerpen, vooral sinds ik bij het beschrijven der charters, welke de gemeente Utrecht uit de

1) Over claustraliteit. Bijdrage tot de geschiedenis van den grondeigendom in de middeleeuwsche steden, door Mr. S. Muller Fz., uitgegeven in de Werken der Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam, 1890.

2) l. c. p. 204—206.

Cheltenhamsche collectie verkreeg, een veertigtal overdrachten vond van huizen op het begijnhof aldaar, waarvan eenige van een zeer eigenaardigen inhoud, geheel afwijkende van den gewonen vorm der transporten. Eene nadere studie scheen mij alleszins gewenscht, doch toen ik mij hieraan wilde wijden, bleek mij weldra, dat het onmogelijk was eenigszins belangrijke resultaten te verkrijgen zonder vergelijking met de gegevens uit andere steden. Behalve de transporten zelven ontbreken toch te Utrecht alle gegevens, behoudens de belangrijke charters van 1284 en 1422, door Mr. MULLER onder de bijlagen van zijn werk medegedeeld [1]).

Voor een onderzoek naar de gegevens uit alle steden, waar vroeger belangrijke begijnhoven bestaan hebben, om deze tot eene algemeene verhandeling te bearbeiden, ontbrak mij de gelegenheid, zoodat ik mij moest beperken tot een vergelijking met enkele steden; ik koos hiertoe Leiden, Haarlem en Amsterdam, het eerste wegens de overeenkomst van het oudste statuut te Leiden van 1293 met dat van Utrecht van 1284, en de beide laatsten wegens de belangrijkheid der aldaar bewaarde gegevens. Moge dit een aansporing zijn om ook de oorkonden uit andere plaatsen meer algemeen bekend te maken.

Beschouwen wij, alvorens tot de speciale behandeling van den rechtstoestand der huizen over te gaan, in groote trekken den aard der begijnhoven en de bepalingen, voor het leven aldaar vastgesteld.

De stichting der begijnhoven wordt door sommigen aan Begga, de moeder van Pepijn van Herstal, toegeschreven († 698), door anderen aan Lambert le Bègue, priester te Luik (± 1184). Dit laatste schijnt echter minder juist, daar er reeds in 1129, wellicht reeds in 1065 een begijnhof te Vilvoorden bestaan heeft. [2])

De inrichting bloeide voornamelijk in Nederland en Belgie, vooral sinds door Paus Johannes XXII verklaard was, dat de veroordeeling, door Paus Clemens V in 1311 tegen de

---

1) l. c. p. 227, 228.

2) v. d. Akker, Geschiedenis van het Beggijnhof te Amsterdam, in: De Katholiek 1866 en 1870.

begijnen uitgesproken, slechts op eene eigenaardige godsdienstige richting in Duitschland betrekking had en niet op de begijnen, wier leven wij hier wenschen te bespreken.

Het verschil tusschen de begijnhoven en de vrouwenkloosters, ook wel begijnhuizen genaamd, is voornamelijk hierin gelegen, dat de begijnen geene eeuwige gelofte behoeven te doen en haar particulier bezit zich niet in dat van de orde oplost. Wel hebben ook de begijnen een gelofte van kuischheid af te leggen, doch het staat haar vrij, om elk oogenblik hierop terug te komen en zich daarna in het huwelijk te begeven. Juist daarom was voor haar ook het behoud van haar particuliere bezittingen vereischt en bleven zij vrij in hare beschikkingen, zoowel bij leven als bij dood. Slechts de rechten, welke zij zouden kunnen doen gelden op de door haar op het hof bewoonde huisjes, zijn nader omschreven en soms is haar de verplichting opgelegd, om een klein gedeelte van hare bezittingen aan het hof te vermaken, wegens de genoten hulp en bijstand. [1]) Ook geldt voor haar niet de verplichting om in een klooster bijeen te wonen: zij zijn slechts gebonden aan de grenzen van het hof, doch kunnen zich aldaar haar eigen woning bouwen of koopen.

Overigens is er groote overeenkomst tusschen de begijnhoven en de kloosters: het zijn analoge instellingen, slechts is de vrijheid der begijnen minder beperkt. Hierdoor werden de begijnhoven eene toevlucht voor haar, die neiging gevoelden om zich aan eene godsdienstige richting te wijden, doch voor wie de kloostertucht te streng was.

De begijnhoven bestonden uit een groot plein of hof, waaromheen de verschillende huisjes gebouwd waren en waarop zich, gewoonlijk in het midden, het bedehuis verhief. Het hof

---

1) Het verlof hiertoe vinden wij o. a. vermeld: Utrecht 1284, Leiden 1293, Amsterdam 1393; de verplichting wordt vermeld: Leiden, St. Pancras 1403, minstens een holl. gulden, St. Agnes 1477 (inventaris I. 205), bepaalde kleeren bij vertrek en bij dood, ⅔ van het tilbaar goed aan 't hof en ⅓ aan de kerk; hiermede stemt overeen eene bepaling te Rotterdam van 1394. (Suppl. S. Lois. fol. 2.) Te Haarlem werd volgens de Regulen ende Hantvesten van den Grooten Falij-Beggijnhof tot Haerlem XVI 5 bepaald, dat „wie van de goedere des convents ofte gemeyne huyse hebben geleeft sullen gehouden sijn haer goederen aen deselffde ter lester doot te bespreken. Ende wie eenige bysondere weldaden hebben genoten sullen yedt ter lester doot met danckbaerheyt de gemeyne huysen bespreken." Deze Regulen werden in 1631 opgeteekend naar de oude bepalingen, welke voorheen aldaar gegolden hadden.

was door een muur of sloot van de overige stadsgedeelten afgescheiden en slechts door ééne poort toegankelijk. [1]) Hierin woonde eene poortzuster, die tegen het donker de poort sloot en 's morgens ontsloot en aanteekening hield van de begijnen, die nog na poortsluiting zich aanmeldden of die overdag te veel zich naar buiten begaven. De muur om het hof was als een symbolisch teeken van het afgesloten geheel, dat het hof en de bewoonsters in vele opzichten vormden.

Aan de bewoonsters was het op verbeurte van haar huisje verboden, om onderlinge geschillen aan eene andere uitspraak te onderwerpen dan aan die van het bestuur van het hof. [2]) Gelijke straf was ook tegen haar bepaald, die buiten het hof hulp zocht tegen de besluiten van het bestuur. [3]) Een hooger beroep wordt slechts in lateren tijd te Haarlem vermeld. [4]) Voor het in rechte betrekken van een persoon buiten het hof was toestemming van het bestuur vereischt en, waar een begijn van buiten werd aangesproken, trad het bestuur als bemiddelaar op en was de begijn aan de hierdoor getroffen schikking gebonden. [5]) Slechts waar zij zich aan een misdrijf vergreep, stond de begijn met elk ander gelijk, daar zij hierdoor ophield tot het hof te behooren. [6])

Ten einde verwikkelingen met vreemden zooveel mogelijk te voorkomen, was het aan de begijnen verboden om borg te blijven voor personen, niet tot het hof behoorende [7]), en te Haarlem zelfs om als peet te fungeeren [8]). Eene betrekkelijke uitzondering wordt hierop slechts gemaakt voor een borgtocht voor eene aspirant-begijn, die te Haarlem borg moest stellen, dat zij zooveel bezat, dat zij niet ten laste van het hof zoude komen.

Overtredingen van de statuten van het hof werden door het bestuur bestraft, ja zelfs kon dit in ernstige gevallen hiervoor aan de betrokkene het recht ontzeggen om langer

---

1) C. J. Gonnet, Het Beggijnhof te Haarlem p. 16; in Amsterdam had het begijnhof in 1715 nog slechts éenen toegang: Wagenaar II p. 350.
2) Gonnet l. c. p. 24 achter de ordonnantie van 1408.
3) Haarlem, Regulen. XVI. 6.
4) Haarlem Regulen. XVI. 9. Namelijk op den bisschop.
5) Haarlem, Regulen. IX. 17.
6) Leiden, St. Agnes-begijnhof 1422, St. Pancras-begijnhof 1403, Haarlem 1408.
7) Haarlem, Regulen. XVI. 8.
8) Haarlem, Regulen. IX. 15.

op het hof te verblijven. Hierdoor verloor zij dan alle rechten op het door haar bewoonde huis [1]) en werd, waar zij mocht weigeren het hof te verlaten, als andere middelen niet baatten, te Haarlem zelfs het gerecht te hulp geroepen om haar van het hof te verwijderen [2]).

Tot de redenen, welke tot deze verwijdering konden aanleiding geven, behoorden, zooals ik reeds vermeldde, het inroepen van hulp van buiten en het betrekken van medebegijnen voor een ander gerecht. Verder worden vermeld: ongehoorzaamheid aan het bestuur [3]) en weigering om beleedigingen of laster tegen medebegijnen binnen 20 dagen te herroepen [4]), twistig leven [5]) en openbare onkuischheid [6]), het 's nachts huisvesten van een man[7]) of overnacht uitblijven [8]) en slecht gedrag in het algemeen [9]), verder weigering om diensten van het hof te bekleeden, indien men daartoe verkozen was [10]), afwezigheid van meer dan 14 dagen [11]) en voortdurende omgang, zelfs na drie vermaningen, met iemand, die van het begijnhof verwijderd was [12]).

Waar de begijn geen huisje bezat, vindt men in deze gevallen het verlies van haar beste bed uitgesproken of eene boete van 25 Carolus gulden. [13]) Waar zij wegens misdaad het hof moest verlaten, troffen haar beide straffen. [14])

Gelijk verlies van rechten kon ook bepaald worden tegen de begijnen, die door lastige en gevaarlijke ziekten bezocht werden in de eerste vijf jaren na hare opname [15]), of die wanneer zij wegens huwelijk het hof zouden verlaten, niet voor

---

1) Leiden, St. Pancras 1403.

2) Haarlem 1408 art. 38.

3) Amsterdam 1393; Haarlem 1389, 1408 art. 32; Leiden, St. Agnes 1293; Utrecht 1284. Het St. Pancras-begijnhof te Leiden bepaalt hiertegen slechts boete. Als ongehoorzaamheid werd ook beschouwd het na aanmaning niet verwijderen van kinderen, welke te lastig bleken voor andere personen.

4) Leiden, St. Pancras 1403; Haarlem 1408.

5) Leiden, St. Agnes 1421.

6) Haarlem, Regulen. IX. 19.

7) Leiden, St. Pancras.

8) Haarlem, Regulen XII. 4, n.l. indien zij er later geen kennis van gaf.

9) Leiden, St. Pancras 1403; Amsterdam 1393. Ob excessus: Utrecht 1284; Leiden, St. Agnes 1293.

10) Leiden, St. Agnes. 1420.

11) Leiden, St. Pancras. 1403.

12) Haarlem, Regulen, XVI. 7.

13) Haarlem, Regulen, IX. 19.

14) Haarlem, Regulen, XVI. 8.

15) Haarlem 1530 en 1559. Gonnet p. 78. — Leiden, St. Agnes.

den ondertrouw vertrokken [1]). Het is echter waarschijnlijk dat, vooral in later tijden, deze bepalingen niet altijd even streng zijn toegepast [2]).

Wie eenmaal van het hof verwijderd was, werd daar later niet meer toegelaten [3]) evenmin als (te Haarlem) zij, die zonder consent der meesterschen het hof verliet [4]).

In eenige plaatsen was de afsluiting nog volkomener en vormde het hof een eigen gerecht, waarvoor de overdrachten van de op het hof staande huizen moesten of konden plaats vinden. [5]) Niet zelden ook waren de bewoonsters van het hof door de stad vrijgesteld van schot en ongelden [6]).

Vooral dit laatste privilege maakte het noodzakelijk om nauwkeurig de grenzen der begijnhoven te bepalen. Zoo vinden wij te Amsterdam [7]) en te Haarlem [8]) de latere uitbreidingen der hoven door de overheid toegestaan en nauwkeurig omschreven.

De bewoonsters [9]) van het begijnhof bestonden uit verschillende groepen. Behalve de vrouwelijke dienstboden, van wie in alle vier steden melding gemaakt wordt, woonden er

1) Haarlem, Regulen. IX. 20.

2) In 1527 werd te Haarlem aan eene begijn, die langer uitgebleven was dan haar verlof, eene vermaning gestuurd om alsnog binnen 14 dagen terug te keeren; mocht zij echter ook binnen dezen tweeden termijn niet op het hof terugkeeren, zoo zou zij niet meer worden aangenomen. Wellicht was men hier echter niet zoo streng als gewoonlijk, daar het iemand gold, die een offitie op het hof bekleedde. (Gonnet p. 64.)

3) Leiden 1421; Amsterdam 1393. Dit gold ook voor haar, die vrijwillig het hof verlaten had.

4) Haarlem 1389.

5) Zie hierover later bij de behandeling van den rechtstoestand der huizen.

6) Haarlem 1408. Te Haarlem werden de begijnen in 1457, toen de stad in finantieelen nood verkeerde, voor betaling aangesproken. De begijnen weigerden echter op grond van haar privilege. Later kwam eene schikking tot stand, volgens welke zij de helft der accijnsen zouden betalen. Toen de stad later in beteren finantieelen toestand verkeerde, vroegen en verkregen de begijnen weder den ouden vrijdom (1569) In Leiden, waar ook eerst vrijstelling verleend was, werden later, althans in 1590, weder ongelden betaald.

7) Amsterdam in 1417 en 1516. In 1419 werden daarenboven door het kapittel van O. L. V. te 's Gravenhage bepaalde grenzen gesteld ter gelegenheid van de verleening van het recht om een eigen biechtvader te hebben.

8) Haarlem 1413. Door graaf Willem IV werden toen aan de bewoonsters van het nieuwe gedeelte dezelfde privilegiën toegekend als die, welke de oude bewoonsters reeds genoten. Dit charter (Gonnet p. 25) is ook hierom belangrijk, omdat het nieuwe terrein oorspronkelijk tot het begijnhof behoord had, doch later uit geldgebrek verkocht was. Met de verandering van bestemming was dus ook het genot der privilegiën vervallen.

9) Haarlem Privilege van 1356 (Gonnet p. 8): „begynen, joncfrouwen die men dair hilde om gelt jof anders, jof dienstjoncwive."

naast de begijnen ook nog andere vrouwen, die niet in het geestelijk verband waren opgenomen, doch overigens aan de regelen van het hof gebonden waren. Dit waren meestal familieleden der begijnen, die op het hof eene kalme en veilige woonplaats zochten. Hiertoe behoorden ook eenigszins de aspirant-begijnen gedurende haar proeftijd. Ook werd door de begijnen veel onderwijs gegeven aan kleine meisjes, welke bij haar in de kost waren [1]). Dit onderwijs bestond voornamelijk in het leeren van goede manieren en handwerken en het aankweeken van godsvrucht [2]). Later werd ook wel het lezen en schrijven onderwezen [3]).

De voornaamste bewoonsters waren de begijnen. Wie begijn wilde worden, kon zich hiertoe ten allen tijde opgeven [4]), doch moest de toestemming van het bestuur verkrijgen en daarna een proeftijd doorloopen van 1 1/2 à 2 jaar [5]). Dadelijk bij haar komst op het hof werd het haar kort geknipt [6]) en na 6 weken werd de wereldlijke kleeding afgelegd. Het kostuum der novicen was echter onderscheiden van dat der begijnen [7]). Na 1 1/2 of 2 jaar deden zij hare professie, indien het rapport over haar gunstig luidde, en werden zij tot begijnen aangenomen. Slechts van Haarlem zijn hierover nauwkeurige gegevens bewaard. Aldaar kreeg de begijn, die aangenomen was, hiervan een bewijs van het bestuur en ging zij hiermede onder de hoede van een voogd naar het gerecht, om aldaar den falybrief te halen en hierdoor het genot van de privilegiën van den hof te verkrijgen [8]); zij heetten van dit oogenblik af verwilkeurde begijnen. Eens in de 7 jaar [9]) (later 7 jaar na hare aanneming) had de plechtige ontvangst plaats, waardoor zij ontvangen begijnen werden. Hierdoor erlangden zij het

1) Het aantal der kinderen was echter beperkt. Steeds verlof werd geeischt: Leiden, St. Pancras en St. Agnes 1422 en Amsterdam 1393; voor 2 kinderen: Leiden 1421; voor 3 kinderen: Haarlem 1389. Voor het houden van kinderen in het „grotehuys" te Leiden was steeds consent noodig, ook van de medebewoonsters: v. Mieris. I. 148.

2) v. d. Akker, in: De Katholiek. 1866 p. 288. Te Leiden betaalden de kinderen in 1477 voor dit onderwijs 12 pond per jaar. (Rammelman Elsevier, Inventaris van het archief der gemeente Leyden. I. p. 205)

3) Haarlem, Regulen. IX. 6.

4) Haarlem, Regulen. VIII. 1.

5) Leiden, St. Pancras: 1 jaar.

6) Haarlem, Regulen. IV. 7.

7) ib. IV. 9.

8) Dit was in 1356 voorgeschreven.

9) Zie het geciteerde bij Gonnet p. 33 en de bepaling in de Regulen.

recht om het bestuur te kiezen en om hiertoe gekozen te worden. Zulk een verschil tusschen begijnen, die hare professie gedaan hadden, ontbrak waarschijnlijk in de andere steden, althans ik vond daarover geen gegevens, terwijl o. a. op het St. Pancrasbegijnhof te Leiden zeker geen verschil gemaakt werd, daar aldaar voor de meesterschen slechts vereischt werd, dat zij 1 jaar en 6 weken op den begijnhof gewoond hadden, alzoo slechts 6 weken langer dan aldaar voor het aannemen tot begijn vereischt was. Van eene verwilkeuring voor het gerecht ontbreken te Utrecht en Amsterdam alle sporen [1]).

Voor de aanneming tot begijn waren eenige vereischten gesteld. Hiertoe behooren:

1°. Een bepaalde leeftijd, gewoonlijk 16 jaren [2]).

2°. Echte geboorte [3]) en goede naam en faam [4]). Te Haarlem werd in 1426 daarenboven bepaald, dat slechts poorterskinderen zouden aangenomen worden [5]). Tevoren was aldaar reeds verordend, dat de aanneming voor het gerecht zoude geschieden.

3°. Zij moesten zijn ongehuwd of weduwen. Verloofden of gehuwden werden niet toegelaten [6]).

4°. Zij mochten niet gebonden zijn door eene gelofte aan eene geestelijke orde [7]).

5°. Zij mochten niet lijden aan eene besmettelijke ziekte [8]).

6°. Zij mochten geen verplichtingen hebben tegenover personen buiten het hof wegens borgtocht of groote schuld [9]).

7°. Zij moesten eenig bezit hebben of een handwerk verstaan, waardoor zij, althans in de eerste 5 jaren, niet ten laste konden komen van het hof [10]); te Haarlem moesten zij hiervoor zelfs borgstellen. Deze bepaling was voornamelijk gemaakt, om te verhoeden, dat men zich alleen om huisvesting te verkrijgen bij de begijnen zoude aansluiten. Indien echter eene begijn later in

---

1) Te Leiden is van het St. Agnieten-begijnhof een dergelijke brief bewaard (1586): Bijlage III. 10.

2) Leiden, St. Pancras; Haarlem, Regulen III. 1; Leiden St. Agnes (bij: R. Elsevier l. c.) eischt 17 jaar.

3) Haarlem. ib.

4) Leiden, St. Agnes. 1422.

5) Gonnet p. 45.

6) Haarlem, Regulen III. 2; Leiden, St. Agnes 1422.

7) Haarlem, Regulen en 1408.

8) Haarlem ib III. 1; Leiden, St. Agnes cf. Inventaris. l. c.

9) Haarlem 1408 en Regulen IV. 2.

10) Haarlem, Regulen III. 4. Zij mochten niet bedelen: Leiden, St. Agnes 1422, Haarlem 1408.

armoede geraakte, ontving zij ondersteuning van het hof [1]) en had zij kans op het verkrijgen van verschillende preuves [2]).

8°. Zij moest eenig huisraad medebrengen [3]) of een klein intreegeld betalen [4]).

Bij hare aanneming moeten de begijnen beloven de regelen van het hof te onderhouden en gehoorzaam te zijn aan het bestuur. Zij verbinden zich tot een ingetogen leven [5]), zonder eenig bewind van wereldsche zaken [6]). Op het hof moet het kalm en rustig zijn en het houden van dieren, die de kalmte zouden kunnen verstoren, zooals honden en hanen, is verboden [7]). De kleedij moet eenvoudig zijn en is nauwkeurig omschreven; alle weelde hierin, zoowel als in het huisraa is ten strengste verboden Het verkeer met de buitenwereld is beperkt en zoo noodig kan het bestuur aan de begijn bij een bezoek buiten het hof eene oude begijn medegeven. Vooral het bezoeken van bruiloften en begrafenissen is streng verboden. Het verkeer met vrouwen van buiten moet zooveel mogelijk beperkt worden en de omgang met mannen is geheel verboden. De begijnen zijn verplicht verschillende godsdienstige plechtigheden bij te wonen [8]) en mogen de waardigheden, waartoe zij verkozen worden, niet afwijzen; het solliciteeren daarnaar is haar echter verboden [9]). Door hare toetreding verkrijgen de begijnen deel aan de vruchten van de goede werken der vereeniging en aanspraak op eene tijdelijke memorie [10]). Willen zij echter eene langer durende of eene

1) cf. Leiden, Oudste register. fol. 2 vs.

2) Amsterdam 1475.

3) Haarlem, Regulem III. 3; Leiden, St. Agnes cf. Inventaris l.c.

4) Leiden, St. Pancras 1403: „So sel si daer gheven tien pond oud Hollans comans payments, die principael husinghe mede te houden staen ende te verbeteren als nut ende oirbair is."

5) Ook het leven zelf is soms nauwkeurig omschreven. Te Haarlem mogen zij o. a. hoogstens 7 uur slapen (Regulen IX. 3) en moeten zij te 4 uur opstaan.

6) Leiden, St. Agnes 1421 enz. Zoo is koopmanschap haar verboden: Leiden 1422; Haarlem 1408, evenals het bezoek van jaarmarkten. Van de bedrijven wordt o. a. verboden de lakenreederij, het buiten. het hof snijden van kleederen, de zijde-industrie en borduurwerk behalve voor de kerk: Leiden 1422, Haarlem 1408. Ander handwerk is hair echter geoorloofd: Haarlem 1408 art. 11.

7) Over deze en volgende bepalingen zie Leiden, St. Agnes 1422; Haarlem 1408.

8) Te Haarlem vormen zij een eigen zangkoor en begeleiden zij dit met violen en gamba's, terwijl bij de groote plechtigheden ook een koormeester met zangers en een organist dienst doen.

9) Leiden, St. Pancras 1403.

10) In Haarlem genoot de pastoor eene memorie tot den dood van zijn opvolger, eene meestersche eene van 12 jaar en de overige begijnen eene van 7 jaar. (Regulen VI. 9.)

eeuwige memorie verkrijgen, zoo moeten zij hiervoor betalen. Zij genieten ook in eenige plaatsen, gelijk wij zagen, vrijdom van belasting en hebben het recht om, wanneer de gelegenheid zich hiertoe voordoet, een erf van het hof ter bebouwing te verkrijgen, of rechten op een reeds gebouwd huisje te ontvangen of te koopen [1]).

Aan het hoofd van het begijnhof staat een bestuur, gevormd door de meesterschen, en den biechtvader, indien aan het hof het recht gegeven is om een eigen biechtvader te hebben.

Dit bezit van een eigen zielenherder, waardoor zij ook op geestelijk gebied een afgesloten geheel vormen, is een privilege, dat slechts enkele begijnhoven zich verwierven. Haarlem verkreeg dit recht reeds in 1273, waaraan in 1401 het recht toegevoegd werd, om ook zelf den pater te benoemen. Deze werd aldaar verkozen door de 2 meesterschen en 11 oude maagden, terwijl in 1527 bepaald werd, dat hiertoe behalve de meesterschen speciaal geroepen zouden zijn de 4 maters der conventen, de 2 kosteressen en de poortzuster. De pater te Haarlem werd ook wel pastoor genoemd [2]) en werd later persoon, d. i. hij verkreeg het recht op een zetel in den Dom te Utrecht en na 1559 [3]) in de kathedraal te Haarlem. Ook Amsterdam verkreeg in 1419 van het kapittel van O. L. V. te 's Gravenhage het recht om een eigen priester te verkiezen. De keuze geschiedde daar door de 2 „bewaersteren" en 7 van de oudste begijnen, die in dienst van het hof geweest waren. Te Leiden en te Utrecht wordt het recht om een eigen pater te hebben niet vermeld, en van het St. Pancras-begijnhof te Leiden blijkt uitdrukkelijk, dat dit onder den cureit van St. Pancras gesteld was.

De meesterschen vinden wij overal vermeld. In de oudstbekende charters van Utrecht (1284) en Leiden (1293) wordt slechts van ééne magistra gesproken, doch overigens vinden wij geregeld 2 meesterschen vermeld [4]), later zelfs 4 [5]).

---

1) Zie hieronder.

2) cf. de geciteerde plaatsen bij Gonnet p. 33, 54 (1484), 65 e. a. Na de reformatie wordt meestal van een pastoor gesproken, hetgeen toen ook te Amsterdam geschiedde.

3) In dit jaar werd Haarlem tot bisdom verheven.

4) Onder de transporten aan het begijnhof te Utrecht wordt ook eenmaal van *de* magistra gesproken. (Charter n°. 101 dd. 1555.)

5) Amsterdam 1750. (Wagenaar. II 350.)

Zij werden door de stemhebbende begijnen verkozen, alzoo te Haarlem door de ontvangen begijnen en elders waarschijnlijk door alle begijnen, die hare confessie gedaan hadden [1]). Gewoonlijk werden zij voor twee jaar gekozen en trad er elk jaar eene af. Te gelijk werd dan de jaarlijksche rekening afgelegd [2]). In latere tijden kwamen ook meesterschen voor, die voor haar leven verkozen werden [3]). Voor de verkiezing tot meestersche werd gewoonlijk een bepaalde leeftijd of een bepaald verblijf op het hof vereischt [4]). Deze meesterschen, hetzij dan met of zonder den pater, voerden het bestuur over het hof en hadden als zoodanig, zooals wij reeds zagen, zeer uitgebreide macht.

Behalve voor de reeds vermeldde rechtspraak [5]), vormde het bestuur van het begijnhof, althans op eenige plaatsen, een gerecht voor het overdragen der op het hof gelegen huizen [6]), en konden voor haar, althans te Amsterdam en te Utrecht, ook testamenten gepasseerd worden. Ook had het bestuur toezicht over het hof [7]) en moest het een- of tweemaal per jaar alle huizen bezoeken; het moest daarbij „alle overvloedige sinnelijckheydt der ondersaten in huysraedt, kledinge ende andersins bestraffen ende doen verbeteren" [8]) en had te beslissen over de toelating der begijnen. De meesterschen voerden ook het finantieel beheer en hadden daarbij te Haarlem voor aankoop van land of rente de toestemming van den pater van noode en voor het bezwaren van de goederen van het hof die van de „raedtvrouwen van den Hove" [9]). Ten einde

---

1) Bij het St. Pancras-begijnhof te Leiden werden zij in 1401 verkozen door de 2 oude meesterschen en 4 oude begijnen met beraad van den cureit van St. Pancras en de godshuismeesters.

2) Leiden, St. Agnes 1424; St. Pancras 1403; Haarlem 1408 art. 35 en 36 en 1517. art. 4; Utrecht versch. charters.

3) Amsterdam, Wagenaar II. 330; Haarlem, Regulen X. 19.

4) Te Haarlem 30 jarige ouderdom (Regulen X. 13) en voor de waardigheid van ontvangen begijn te Leiden (St. Pancras) een verblijf op het hof van 1 jaar en 6 weken.

5) Te Haarlem later onder appel op den bisschop.

6) Hierbij valt op te merken, dat de begijnen voor het hof steeds zonder voogd overdragen. Waar de erfgenamen van een begijn haar recht voor het hof overdragen, doen zij dit te Amsterdam veelal bij monde van eene begijn, echter niet altijd. Van eene verplichting hiertoe blijkt niet.

7) Hiertoe behoorde ook het geven van consent voor verhuizing op het hof (Amsterdam Wagenaar II. 351) en voor het bij zich innemen van begijnen en andere vrouwen. (Leiden, St. Agnes 1821; Haarlem 1389; Amsterdam 1393.)

8) Haarlem, Regulen. II. 42.

9) Haarlem, Regulen. II. 6.

haar macht eenigszins te beperken, hadden zij in sommige zaken de medewerking van de oudste of vroedste maagden noodig.

Deze vroedste maagden waren waarschijnlijk uit de oudste gekozen; dit blijkt althans voor Haarlem en is ook voor elders waarschijnlijk. Zij verleenden hare hulp bij de keuze van den pater te Haarlem en te Amsterdam, bij het transporteeren der huizen te Amsterdam, bij het vervreemden van goederen van het hof te Utrecht en Haarlem, bij het verwijderen van onwaardige begijnen te Haarlem [1]), te Leiden [2]) en te Utrecht [3]), en konden te Amsterdam ook door de meesterschen aangewezen worden voor het beslechten der onderlinge geschillen [4]). Ook werd bij het St. Pancras-begijnhof te Leiden hare toestemming vereischt voor het veranderen der statuten, terwijl elders hiervoor aller goedkeuring moest verkregen worden.

Naast het bestuur had men in eenige plaatsen regenten, gewoonlijk door de stedelijke overheid gekozen [5]). In Utrecht had men reeds in 1402 begijnmeesters [6]).

Ten slotte vallen van de mindere bedieningen nog te vermelden: de maters der conventen, welke alleen te Haarlem vermeld worden, als staande aan het hoofd der daar bestaande groote huizen, welke ingericht waren voor haar, die geen huisje zich konden verschaffen, — de kosteressen, die voor het schoonhouden van de kerk te zorgen hadden [7]), — en de poortzusters, van wie hierboven reeds gesproken werd. Gewoonlijk werd een rentmeester aangesteld voor de administratie van de goederen.

In de voorgaande bladzijden trachtte ik een beeld te geven van het leven der begijnen en de voor haar vastgestelde regelen, thans zal ik de huizen zelven bespreken.

Het gronddenkbeeld, waarvan men is uitgegaan, is, zoover de bronnen ons hierover licht verschaffen, in de verschil-

1) Haarlem 1389.
2) 1421 (v. Mieris, Beschr. I. 148.)
3) Charter 1284.
4) Amsterdam 1393.
5) Leiden en Haarlem.
6) Zie de vroedschapslijsten bij: v. d. Water, Placaatb. II. 110. Hunne medewerking wordt vermeld in een testament voor de meesterschen in 1467.
7) Amsterdam 1444; Haarlem 1408.

lende plaatsen oorspronkelijk gelijk geweest, doch langzamerhand hebben zich door het geheel plaatselijke der instellingen in de verschillende steden afwijkende toestanden ontwikkeld. Het raadzaamste is m. i. derhalve, om bij deze behandeling eerst eenige opmerkingen van algemeene strekking te laten vooraf gaan en daarna de plaatselijke ontwikkeling in de genoemde vier steden afzonderlijk te beschouwen.

Bij het stichten der begijnhoven werd aan het hof eene bepaalde uitgestrektheid grond toegewezen, welke het eigendom werd van de gemeenschap, terwijl ook in charters van lateren datum, waarbij uitbreiding aan het hof gegeven wordt, steeds van de gemeenschap of de gezamenlijke jonkvrouwen gesproken wordt. Op dezen gemeenschappelijk bezeten grond werd uit de algemeene middelen eene kerk gebouwd en een huis, geschikt voor de opname van eenige der toegetreden personen, terwijl overigens aan de begijnen de gelegenheid gegeven werd, om voor zich zelf op het terrein van het hof een huisje te bouwen, waarvoor haar dan een gedeelte van den gemeenschappelijken grond om niet in levenslang gebruik gegeven werd.

De gemeenschappelijke huizen traden later op den achtergrond bij de afzonderlijke huisjes en dienden gewoonlijk hoofdzakelijk voor de huisvesting van de armere begijnen, voor de zieken en voor haar, die nog geen afzonderlijk huisje of steedje konden verkrijgen. Gewoonlijk is er dan ook slechts één zoodanig gemeenschappelijk huis: „grote huys, conventshuys, principael huys etc." Slechts in Haarlem wordt er van vier conventshuizen gesproken.

De bewoonsters van zulk een groothuis verloren natuurlijk alle aanspraken hierop bij haren dood, daar zij slechts een recht van bewoning hadden. Ook het recht op den grond, toekomende aan degenen, die zelven huisjes getimmerd hadden, hield met den dood van de bouwster op, terwijl het gebouwde huisje, de opstal, met den grond aan het hof kwam, waarvoor dan al of niet eene uitkeering van een gedeelte der opbrengst aan de erven verschuldigd was. De aldus aan het hof bebouwd teruggekeerde terreinen werden nu opnieuw in levenslang gebruik gegeven, hetzij aan de het meest hiertoe gerechtigden tegen eene vaste som, hetzij aan de meestbiedenden.

Daar volgens alle oude statuten slechts begijnen rechten konden verkrijgen op de huisjes, of althans slechts personen,

die hiertoe vergunning konden verwerven van het hof, is het begrijpelijk, dat er neiging bestond om ook de overdracht voor het hof te doen plaats hebben. Aldus konden de overdracht en het geven van consent samenvallen.

Te Amsterdam, waar uit de vroegste tijden alleen overdrachten voor schepenen bewaard zijn, wist men te bewerken, dat alle overdrachten voor het hof zouden plaats hebben, en het lijvige Hoffsboeck (na 1503) bevat slechts overdrachten voor den pater en de meesterschen met de oude maagden van het hof, waartusschen slechts ééne aanteekening, welke hierop waarschijnlijk eene uitzondering vormt [1]. Te Haarlem was bij het statuut van 1356 bepaald, dat de overdrachten voor het hot zouden geschieden. Te Utrecht bestond hierover geene bepaling, zoover mij bekend is. Uit de transporten zelven blijkt echter, dat van de transporten vóór 1528 ongeveer een derde gedeelte voor het hof en twee derden voor schepenen verleden werden. Te Leiden hadden de transporten waarschijnlijk slechts voor het gerecht plaats; de toestemming van het hof was hiertoe echter vereischt volgens het privilege van 1348.

Langzamerhand breidde het recht der bewoonsters zich uit; waar reeds tevoren aan de erfgenamen der bouwster eene vergoeding gegeven werd voor den opstal, werden langzamerhand de huizen door de erfgenamen zelven overgedragen, eerst met toestemming van het hof en eindelijk geheel vrij; waar geene vergoeding aan de erfgenamen werd toegekend, kwam men er toe de verleening toe te staan voor meer dan een leven, waardoor ook eene overdracht van rechten van wege de eerste verwerfster mogelijk werd. Zoo naderde het recht van de bewoonsters meer en meer den eigendom en werd soms slechts door den geweldigen ommekeer tengevolge van de hervorming eene schijnbaar geheele verandering van het recht in eigendom voorkomen.

In één opzicht bleef echter, zoolang het hof bestond, voortdurend een belangrijk verschil bestaan met de rechten van eigenaars van gewone perceelen grond. De grondstukken waren n.l. ter bebouwing gegeven aan begijnen, om daar als zoodanig te leven; van daar dat, waar de bouwsters ophielden begijnen te zijn, hetzij door haar vrijwillig terugtreden in het

---

1) Zie Bijlage IV. 19.

maatschappelijk leven, hetzij door ontzetting van rechten wegens onwaardigheid, ook de voorwaarde moest vervallen, waaronder haar het gebruik was toegestaan, en daarmede haar recht op den grond. Men kon haar nu al of niet nog een recht op de beterschap toekennen, hetwelk later in een recht op verkoop van het perceel kon ontaarden, doch het verlaten van het huis was en bleef eene noodzakelijkheid, zoolang het hof bestond. Ook waren de bewoonsters niet geheel vrij, doch gebonden aan de regelen van het hof. Eerst toen na de hervorming ook de geheele inrichting van het hof op de meeste plaatsen ten gronde ging, kon ook dit verschil verdwijnen. Eene algemeene eigenaardigheid is ook nog, dat zeer dikwijls naast de eigenaars begijnen als lijftochtsters vermeld worden.

Ten slotte valt nog te vermelden, dat, toen eenmaal de rechten der bewoonsters zeer sterk die van den eigenaar genaderd waren, er van de andere zijde bijna overal eene richting ontstond, om, waar handhaving van de oude rechten van het hof niet meer mogelijk was en hierdoor de macht van het bestuur en de eenheid van het hof gevaar liepen, op andere wijze weder zooveel mogelijk tot den ouden toestand terug te keeren. Men ziet n.l. geregeld juist in die tijden voortdurend aankoop van de rechten op de huisjes door het hof zelf, gevolgd door levenslange verhuring van wege het hof. Dit kon nu bij den verhuur bepalingen maken, welke de handhaving van de oude hofregelen waarborgden, en het had hierdoor tevens een middel, om haar of hen van het hof te keeren, die het keeren wilde. Vooral in de tijden na de reformatie was dit van belang voor het hof, daar juist toen de meeste begijnhoven de toevlucht werden voor menigen katholiek, die hier in stilte de oude en geliefde doch nu verboden religie beleed.

Beschouwen wij thans de plaatselijke ontwikkeling in de verschillende steden.

Groot Faly-begijnhof te Haarlem.

Het Faly-begijnhof te Haarlem[1]) werd gesticht in 1262 door Arnoldus van Sassenheym. Na dat van 's Gravensande is het

1) Zie over de geschiedenis van dit begijnhof het zeer belangrijke werk van C. J. Gonnet. Er waren 56 huizen in 1421, en meer dan 150 begijnen. Gonnet p.

volgens de bewaarde gegevens [1]) het oudste in Noord-Nederland. Het eerste charter, voor de huizen van belang, is het privilege van 1356, gegeven door schout en schepenen van Haarlem. Hierin wordt o. a. bepaald, dat degenen „die opten hof misdede in enigerhande saken, die goeden geesteliken luden niet mit Gode ende mit eeren toe en behoerde te doen", het hof moest verlaten, en dat „wat husinge jof camere jof bedstede diegene hadde opten hof, dat sel den hove blyven." Sterft iemand op het hof, „die selve husinge hadde opten hof, die husinge en sullen haer erfnaem niet vercopen, het en sel wesen by den rechte ende by den joncfrouwe, dien die hof bevolen is, ende die husinge opten hof te bliven." Hieruit ziet men derhalve, dat in 1356 te Haarlem het recht op de huizen verviel door de bovengenoemde, niet met het geestelijk karakter strookende handelingen, en dat bij overlijden de erfgenamen slechts in zooverre eenig recht verkregen, dat zij het huis mochten verkoopen, doch dat dit slechts voor het hof mocht geschieden en volgens de rechten van het hof en slechts aan medebegijnen, hetgeen m. i. met andere woorden slechts kan beteekenen, dat het recht van de begijnen met den dood verviel, doch dat de erfgenamen de beterschap voor het hof aan eene der begijnen mochten verkoopen. Tevens werd nog bepaald, dat geene begijn haar huisje bij haar leven zoude mogen afbreken; dit doet mij vermoeden, dat, zoo de erfgenamen geene koopster voor de beterschap konden vinden, zij het recht hadden om het huisje af te breken, den grond aan het hof te laten en de materialen ten eigen bate aan te wenden.

In 1389 werd aan de begijnen nog bevolen, „die hofstede des hoefs in gheenre wijs te ruineren" [2]).

In 1408 werden de privilegiën van het hof door den magistraat van Haarlem vernieuwd en uitgebreid. Hierbij werd o. a. de verkoop van de [beterschap der] huizen in zooverre nog beperkt, dat deze voortaan slechts verkocht mocht worden aan *ontvangen* begijnen (art. 21). Reeds toen schijnt er meer en meer ontaarding te zijn ingeslopen, want men achtte het raadzaam, om in het volgende artikel van alle huizen op het hof, die aan het hof of aan de kerk zouden komen, te bepalen:

---

1) Volgens de bewaarde gegevens: het bestaan van de statuten te Utrecht en Leiden uit de jaren 1284 en 1293 doet voor deze twee begijnhoven een nog langer bestaan veronderstellen. Hiervoor ontbreken echter de bewijzen.

2) Gonnet. p. 12.

„die en sellen sy (de meesterschen) nyement vercoepen, dan eenre begynen, die ontfangen is opten voirscr. hof, ende dat tot horen lijf toe. Ende die macht bespreken of besetten, nae hoer doet te comen op eens menschen of tween live toe, die opten voirsc. hof woenen ende dair metter woen bliven ende begynen sijn of die men tot begynen ontfangen wil. Ma(e)r die eygendoem sel altoes weder comen an den hof of ander kerke voirsc." [1])

Men trachtte dus zooveel mogelijk terug te keeren tot den oorspronkelijken toestand en het steeds weder terugkeeren der huizen tot het hof te verzekeren, doch deed hierbij eene zeer gevaarlijke concessie door toe te staan, dat het huis voor een of twee levens besproken kon worden. Het hof was zich dus nog de oude regeling bewust, doch was onmachtig, om die nog in stand te houden. Ook doet deze bepaling, die onmiddellijk volgt op die, waarbij bevolen wordt de huizen slechts aan ontvangen begijnen te verkoopen, vermoeden, dat men reeds geheel de hoop had opgegeven om de huizen, welke tevoren door begijnen gekocht waren, tot het hof te doen terugkeeren, zoodat voor deze reeds een opvolging als bij eigendom werd aangenomen onder de restricties, in het privilege van 1356 genoemd.

De beperking, dat slechts aan ontvangen begijnen verkocht mocht worden, schijnt later vervallen te zijn; althans wij vinden later als volgorde vermeld, waarin de begijnen tot het koopen der huizen gerechtigd waren [2]): ontvangen begijnen, Genoveva-maagden [3]) en begijnen of novicen, die twee jaar op het hof gewoond hadden.

In de Regulen [4]) vinden wij ten slotte nog minder beperking: daar wordt eenvoudig aan de meestbiedende verkocht, alleen onder restrictie, dat de besten den voorrang zouden hebben. Eene samenvatting van de bepalingen over de huizen is gegeven in het XIV^de^ kapittel van de Regulen [5]). Voor de nieuw te bouwen huizen wordt daar het oude standpunt gehandhaafd, dat zij na den dood aan het hof moeten vervallen, echter met het recht, om na haar dood „eenige lyven" te bedingen, d. i. het recht van levenslang gebruik voor eenige personen.

1) Gonnet p. 21.
2) Gonnet p. 32.
3) Genoveva-maagden zijn zij: „die nooit in eenich convent hadden gewoont".
4) Regulen XIV. 6.
5) Zie bijlage A. I.

Eene bijzondere bepaling wordt hierbij nog vermeld, die ik nergens elders aantrof, n. l. het recht van de oversten, om bij nalatigheid van goed onderhoud, zelve de reparatiën te verrichten, en om bij onvermogen van de bewoonster om de kosten te restitueeren, haar huis te verkoopen en haar eene andere woonplaats aan te wijzen.

Na de reformatie werden in 1581 de goederen van het begijnhof opgeëischt [1]) en verkocht. De huisjes bleken toen [2]) meestal in lijftocht toe te komen aan de bewoonsters, terwijl slechts enkele haar in eigendom behoorden. Men heeft toen aan alle bewoonsters het levenslang gebruik gelaten en de huizen bij haar dood van stadswege verkocht.

Het begijnhof was hiermede echter nog niet verdwenen en bleef in het geheim bestaan, eerst in de grootendeels weder aangekochte huizen, later in de aangrenzende Lange poort. De tijd van verval was echter reeds ingetreden: het kwijnde meer en meer weg, totdat in 1824 de laatste begijn begraven werd.

Begijnhof te Utrecht [3]).

Het stichtingsjaar van het begijnhof te Utrecht is niet bekend; de oudste vermelding geschiedt in het charter van 1284 [4]). Hierbij wordt bepaald, dat bij intestaat overlijden van eene begijn het huis met den inboedel (in domo vel in aliis rebus, quas habuit infra curiam) niet vererft, doch ter beschikking zal staan van de meesterschen in overleg met de vroede maagden [5]). De begijn heeft echter het recht bij testa-

---

1) Gonnet p. 85.

2) Gonnet p. 88.

3) Uit een charter van 1504 (n°. 54) blijkt, dat ook te Utrecht gesproken werd van gefalide joffers op 't begijnhoff.

4) Opgenomen onder de bijlagen bij Mr. S. Muller Fz., Over claustraliteit. p. 227.

5) Een dergelijke bepaling als hier bij intestaat overlijden, gold in het algemeen te Rotterdam volgens een privilegie van Albrecht van Beijeren van 1394, bepalende „dat alle timmeringe en goede, die voersz. maechden en wiven binnen den Hove voorsz. brengen sullen ofte vercrigen mit horen arbeide of bi besterften, dat sulke goede den voersz. Hove ende gemeenscip van de Maechden ende wiven voersz. bliven sullen ten eeuwigen dage; behoudelicken dat alle lande renten ende erfnissen, die dezelve maechden ende wiven hebben of sullen hebben, gelegen buten den hove voersz., die sy vercrigen sullen of mit besterften hun aencomen, sullen comen na hore doet aen horen rechten erfnamen". (Copie voorkomende in het supplement op S. Lois fol. 2. Sted. archief van Rotterdam N°. 63.)

ment of gifte onder levenden te beschikken, „ita tamen quod domum personis, extra curiam morantibus, nec donare poterit nec legare." Bij vertrek wegens ongehoorzaamheid of buitensporigheden verliest de begijn alle rechten op haar huis en komt dit aan het hof. Deze bepalingen werden echter volgens het charter van 1422 [1]) „a memoria hominum nondum — in toto vel in parte servatum." Zij werden daarom afgeschaft, zonder hiermede echter aan de „laudabilibus consuetudinibus in dicta curia hactenus observatis in aliquo prejudicare."

Welke toestand ontstond nu door deze afschaffing? Dit valt niet met zekerheid te zeggen, daar te Utrecht, behoudens de verschillende transportakten, kort geleden uit de collectie van Sir Thomas Philipps verkregen, alle oude gegevens over het begijnhof ontbreken. Het waarschijnlijkst komt het mij voor, dat deze opheffing geschiedde ten einde de bepaling over het intestaat erfrecht te doen vervallen. Het verlies van het huis bij verwijdering van het hof komt toch in alle andere plaatsen nog in veel later jaren voor en is ook eenigszins eene voor de tucht noodzakelijke bepaling. Hiertegen zal men zich derhalve wel niet zoo bijzonder hebben willen verzetten, toen men de afschaffing van het statuut vroeg.

M. i. is derhalve door de opheffing van het statuut van 1284 de volkomen vrije vererving ontstaan. Ook de begijn, die zonder testament overleed, zoude voortaan haar huisje aan de erven nalaten en de verbeurte van haar recht zoude niet meer afhangen van het al of niet maken van een testament door de overledene. Dit wordt ook bevestigd door de latere transporten, waaronder er verscheidene zijn, waarin de erfgenamen van eene begijn een huisje overdragen, zonder dat er van het bestaan van een testament wordt melding gemaakt.

Wanneer wij de transporten nagaan, dan valt op te merken, dat deze vóór 1528 geschiedden voor het gerecht of voor de meesterschen, na dien datum slechts voor het gerecht, en dat speciaal de transporten voor het hof eigenaardige kenteekenen vertoonen. Of er verschil bestond in de rechtsgeldigheid en bewijskracht van een transport voor schepenen of voor de meesterschen is niet met zekerheid aan te geven. Voor de gelijke

---

1) Muller l. c. p. 228.

kracht van beiden pleit, dat bij een charter eene overdracht voor het hof gevonden wordt te midden van verschillende transfixen, welke overdrachten voor schepenen behelzen [1]). Hiertegenover staat echter, dat in eene overdracht voor het hof van 1516 (bijlage II. 6) de verkooper zich verplicht om het huis, „oft haer belieft, over te gheven voer den scout ende scepenen sonder enich wederseggen." Dit zoude doen vermoeden, dat de overdracht voor het hof minder rechtskracht had dan die voor het gerecht. Het is echter mogelijk, dat de koopster uit voorzichtigheid hier dit beding liet opnemen, daar in het begin van de 16de eeuw door de stad meer en meer pogingen werden aangewend, om zich de onbeperkte en uitsluitende macht over alle stadsgedeelten te verzekeren [2]) en men derhalve wellicht vreesde, dat later een beroep op eene overdracht voor het hof niet meer voldoende zoude kunnen zijn.

Ook makingen hadden in de oudere tijden voor het hof plaats; in latere tijden zien wij hiervoor echter het gerecht gebruikt.

De overdracht zelve geschiedt gewoonlijk door begijnen of door hare erfgenamen en eene enkele maal door het hof, wanneer de huizen bij testament of op andere wijze weder aan het hof gekomen waren, terwijl dan, wanneer, zooals wij zullen zien, aan mannen werd overgedragen, de latere overdracht ook door hen geschiedt.

Overgedragen wordt bijna geregeld aan begijnen of „joncfrouwe(n) op den Hove" en in later tijd veelal aan het hof zelf. Dit is de regel, doch hieruit valt nog niet te concludeeren, dat slechts begijnen de huisjes konden verkrijgen, daar enkele malen ook aan mannen wordt overgedragen, n.l. in het oudste transport (voor schepenen) van 1459, waarbij een begijn een huis op het hof overdraagt aan Geryt Jan Volckens soens soene [3]), die het huis eerst weder in 1464 overdraagt, — en in een charter van 1515, waar men een overdracht door eene begijn vindt aan haren vader, die het huis later overdraagt aan het hof.

Wat het voorwerp der overdracht betreft, dit wordt in de overdrachten voor het hof meestal omschreven als eene „huy-

1) Charter n°. 41.
2) cf. Muller, Over claustraliteit. p. 155 v.
3) Bijlage II. 3.

singhe", in de schepenakten echter minder juist als eene „huisinghe ende hofstede" [1]), welk voorbeeld in enkele transporten voor het hof gevolgd wordt [2]). Deze laatste bijvoeging zal waarschijnlijk te wijten zijn aan de neiging der schrijvers, om steeds denzelfden vorm te bezigen, waardoor zij wel eens tot fouten gebracht werden, gelijk ook zeer duidelijk blijkt uit een charter, door het hof gegeven in 1503 [3]). Het is echter mogelijk, dat met de „hofstede" bedoeld werd het recht op het gebruik van het gedeelte van den moeshof, waarvan bij eenige overdrachten wordt melding gemaakt [4]). De uitdrukking «huysinghe» in de transporten voor het hof doet vermoeden, dat men het recht der begijnen, die door koop of erfenis aanspraak op een huisje verkregen hadden, erkende, doch slechts in betrekking tot het huis, den opstal, en dat men nog vasthield aan den eigendom van het hot op den grond.

Het recht der begijnen op de „huisinghe" valt niet te betwijfelen. Dit blijkt reeds uit de vele transporten, waarin, ook bij de overdrachten voor het hof, geene melding gemaakt wordt van eenige toestemming van dit hof [5]). Wel vindt men meermalen, dat de overdracht geschiedt „nae gewoenten ons hoefs, behoudelijck den hof sijns rechts ende gewoenten", doch door deze bijvoeging wilde men m. i. slechts uitdrukken, dat de verkrijger niet onbeperkt eigenaar werd, maar zich naar de gewoonten van het hof had te gedragen, d. i. in hoofdzaak, dat er slechts ongehuwde vrouwen of weduwen op het hof mochten wonen en dat het bestuur het recht behield om de huisjes der begijnen, die zich aan de regelen van het hof vergrepen, in bepaalde gevallen verbeurd te verklaren.

Het hof handhaafde zijne rechten, doch blijkt nergens recht op de overgedragen huisjes zelf beweerd te hebben. Ook andere omstandigheden pleiten tegen het bestaan van

---

1) Reeds in het oudst bekende transport van 1459: Bijlage II. 2.

2) O. a. in 1518: Bijlage II. 7.

3) Bijlage II. 5. Hierbij heeft eene overgifte plaats door de meesterschen namens het hof, terwijl het charter zelf wordt gegeven door deze meesterschen. Hierop volgt echter: ende *sy* verteghen.

4) Charters van 1467 n°. 39, 1504 n°. 55, 1509 n°. 57, 1543 n°. 92.

5) Over eene schijnbare uitzondering in een charter van 1503 (Bijlage II 5), zie hierna.

zulke beweringen. In 1503 wordt een huis op het hof vermaakt aan een convent onder voorwaarde, dat het binnen jaar en dag weder in wereldlijke handen gebracht zal worden. Men erkende hiermede m. i., dat de huisjes geheel in wereldlijke handen waren en niet aan het hof behoorden. Sterker voorbeeld levert nog eene making aan het hof in 1467[1]), waarbij bedongen wordt, dat het hof dit huis zal verhuren en uit de jaarlijksche opbrengst verschillende missen en uitkeeringen bekostigen. Door het aannemen van deze making erkende het hof het recht van de erflaatster, om vrij over haar huis te beschikken.

Meer macht kon het hof ontwikkelen met betrekking tot de huizen, die door legaat of op andere wijze weder in zijn handen gekomen waren. Bij de latere uitgifte hiervan bedong het, dat de huizen weder aan het hof zouden terugkeeren.

Een dergelijke uitgifte voor één leven vinden wij nog in een charter van 1503 [2]). Het huis wordt reeds uitgegeven, ofschoon de daarin wonende begijn nog niet gestorven is; er wordt dus een soort van verwachtingsrecht geschapen om het huis in lijftocht te verkrijgen, zoo de er nu in wonende begijn komt te overlijden. Van daar dan ook de bepaling, dat deze gifte nietig zal zijn, indien zij, die het verwachtingsrecht krijgt, mocht komen te overlijden vóór de tegenwoordige bewoonster.

Vatten wij nu de resultaten bijeen, dan zien wij, dat de huizen vererfden, doch door de erven gewoonlijk weder spoedig aan begijnen werden overgedragen, dat dit gewoonlijk slechts aan begijnen geschiedde, doch dat ook overdrachten aan anderen voorkomen. Een recht, dat slechts begijnen de huizen mochten bezitten, bestond dus, althans na 1459, niet; doch dit neemt niet weg, dat er op andere wijzen kan gezorgd zijn om personen, die niet op het begijnhof behoorden, daarvan te weren, en wel door eene bepaling, die

---

1) Bijlage II. 3.

2) Zie Bijlage II. 5. Dit charter gelijkt eenigszins op eene concessie namens het hof bij den verkoop door een derde; m. i. zoude men het echter ten onrechte hiervoor houden. Geen, zelfs niet de kleinste aanduiding is er over, dat zulke concessiën toenmaals plaats hadden en de transporten voor het hof zelf pleiten hier m. i. ook voldoende tegen. Ik meen het te moeten houden voor een uitgifte voor het hof van een huis, bezwaard met lijftocht ten behoeve van de inwonende begijn.

het bewonen der huizen door niet-begijnen verbood. Wel bestaat voor het bestaan van zulk eene bepaling geen direkt bewijs, daar het middeleeuwsch archief van het begijnhof grootendeels verloren is gegaan, doch verschillende gegevens wettigen m. i. deze onderstelling.

Voornamelijk pleit daarvoor m. i. het feit, dat in alle bewaarde transporten steeds bij de belendingen der huizen op het begijnhof, vrouwen als bewoonsters worden aangewezen. Hoe ook zoude een begijnhof te denken zijn, waar aan de begijnen alle verkeer met mannen verboden was en waar geen man toegang had behalve de werklieden, die voor herstellingen noodig waren, doch waar toch mannen als bewoners der huizen konden optreden? Zoodra het mogelijk was, dat eene niet-begijn rechten verkreeg op een huisje op het hof, was het noodzakelijk, dat een dergelijk verbod bestond.

Naast de overdrachten van huizen in eigendom komt zeer veel voor de overdracht in lijftocht, en voornamelijk bij de gewone transporten zelf de vermelding, dat het huis door eene andere begijn in lijftocht wordt bezeten. In een charter van 1467 bedingt de overdraagster de lijftocht voor zich zelf en voor eene andere vrouw, in 1494 [1]) eene andere voor zich zelve, in 1496 voor zich en voor eene andere [2]); in 1503 wordt het levenslang gebruik overgedragen, te beginnen na den dood van de inwonende begijn [3]); in 1518 wordt de lijftocht bedongen voor eene andere vrouw dan de overdraagster; in 1520 scheldt eene vrouw hare lijftocht kwijt, terwijl een man overdraagt [4]); in 1516 draagt iemand het levenslang gebruik over, hetwelk beginnen zal na den dood van de inwonende begijn [5]); in 1557 eindelijk draagt iemand een huisje over aan zijn dochter met beding, dat het bij haar vooroverlijden zal overgaan op haar zuster. Ook bij de uitgifte van een huis door het hof in 1503 was voor de inwonende begijn, gelijk wij zagen, het levenslang gebruik gereserveerd en vervalt de overdracht zoo de verkrijgster

1) Charter n°. 47.
2) Charter n°. 50.
3) Charter n°. 53.
4) Chrrter n°. 58.
5) Charter n°. 63.

sterft, voordat zij door den dood van de bewoonster in het genot van het huis kan treden. Waartoe àl deze vermeldingen van lijftochten, zelfs van twee opvolgende personen?

Eene vergelijking met andere steden geeft hier m. i. eenig licht. Wij zullen zien, hoe te Amsterdam meermalen iemand zich een recht op een huisje bespreekt, waarvan zij het genot eerst zal krijgen na den dood of het vertrek van de inwonende begijn. Hetzelfde verschijnsel doet zich hier voor bij de overdrachten, belast met lijftocht voor eene derde. Dergelijke overdrachten zijn m. i. slechts hierdoor te verklaren, dat de inwonende begijn, ofschoon geen eigenaresse van het perceel (want anderen dragen het over) toch daarop een afzonderlijk recht had, n.l. het recht om het zoolang te blijven bewonen totdat zij stierf of wegens overtreding van de regelen van het hof hare aanspraken verloor. Voor haar stond dit recht ongeveer met dat van eigendom gelijk, alleen met dit verschil, dat zij het huisje niet aàn hare erven kon nalaten; doch zij trok nu ook zelve bij haar leven de voordeelen van de overdracht, die anders slechts door hare erven genoten zouden zijn. Ook werd hierdoor dit voordeel bereikt, dat de bepaling, dat de begijn bij overtreding van de regelen van het hof alle recht op het huisje verloor, voor haar feitelijk grootendeels alle gevolg miste.

Doch welk belang kon een derde hebben om een huisje op het begijnhof te koopen, waarvan de lijftocht aan een ander besproken was? Dergelijke bepalingen moesten een last op het huis leggen, welke het koopen daarvan zeer weinig aanlokkelijk moest maken. Twee verklaringen zijn hiervoor te vinden. Of de inwonende begijn betaalde, gelijk wij te Amsterdam zullen zien, eene jaarlijksche rente, zoodat zij feitelijk huurster was, doch verkoos voor den vorm het huis in lijftocht te bezitten, omdat zij dan meer macht over het huis verkreeg en de zekerheid had niet plotseling zonder reden zich de huur te zullen zien opzeggen. Of de begijn was werkelijk rechthebbende en de schijnbare eigenares was dit slechts in naam.

De eerste gissing, hoewel door de Amsterdamsche voorbeelden niet geheel verwerpelijk, is van de andere zijde niet zeer waarschijnlijk, daar nergens van eenige betaling door de inwonende begijnen blijkt. Ik meen derhalve de tweede verklaring hier te moeten aannemen en de verhouding

aldus te kunnen construeeren. De huizen op het begijnhof mogen slechts door begijnen bewoond worden, doch kunnen ook aan anderen toebehooren. Naast de huizen, aan de inwonende begijnen toekomende, behoorden andere feitelijk wel aan de inwonende begijn, doch ten name van een ander, ten einde aldus aan het gevaar, om bij mogelijke botsing met het hof alle aanspraken te verliezen, te ontkomen. Wanneer nu de begijn ouder werd of om andere redenen haar verblijf op het hof waarschijnlijk niet meer lang zou duren, liet zij tevoren haar huis door den naamleener verkoopen, doch bedong hierbij ten haren behoeve de lijftocht. Zij ontving dan reeds dadelijk den koopprijs en bleef van het genot van haar huis verzekerd.

Ook kon zij natuurlijk ook nog voor een ander persoon de lijftocht bedingen, in welk geval de koopster eerst na den dood of het vertrek van beiden het huisje kon betrekken of doen betrekken. In dat geval was de opbrengst geringer, doch kon zij zich ook reeds hiervoor schadeloos stellen met de som, betaald door haar, voor wie na haar de lijftocht bedongen was.

Ook waar een huisje vrij komt, kan een dergelijke taktiek gevolgd worden, n.l. door te doen koopen door een jonge begijn onder den last van lijftocht ten behoeve van eene oudere, die dan feitelijk het genot van het huisje verkrijgt, terwijl de schijnbare verkrijgster slechts een verwachtingsrecht verwerft, n.l. het recht van bloot eigendom en het vooruitzicht, om na den dood of het vertrek van de lijftochtster zelve in het genot te treden van het huisje. Hierdoor werd tevens de kosten en last van eene overdracht tusschen de lijftochtster of hare erven en degene, die nu den blooten eigendom had, bespaard.

Vooral als men het oog houdt op het speciaal karakter der bewoonsters van een begijnhof, waar, naast eenige jonge meisjes, die reeds vroeg hare confessie deden, ook vele weduwen en ouden van dagen eene woonplaats zochten, dan laat het zich verklaren, hoe eene novice gaarne zich nog een recht op een huisje zal verzekerd hebben, hetzij op eigen naam of op dien van een ander, al was het huisje bezwaard met de lijftocht van twee opvolgende, doch wellicht reeds zeer oude personen.

In Haarlem bestond de bepaling, dat de novice eerst haar proeftijd in een der conventshuizen moest doorbrengen en

dan eerst na hare aanneming en latere ontvangst een huisje konde verkrijgen. Daarbij zien wij dan vermeld, dat zij dan nog soms zes jaren moest wachten totdat zij haren wensch vervuld zag. Ook daar dus moest gewacht worden: waarom zouden zij zich dan niet vast tevoren van een waarschijnlijk binnen niet al te langen tijd openvallend huisje verzekeren? Zij had dan een verwachtingsrecht en zekerheid voor de toekomst. Is de vooropgestelde gissing juist, dan hebben wij hier dus te doen met een soort van naambezit, hetgeen zich te Utrecht te eerder kon ontwikkelen door het voorbeeld der claustrale huizen [1]), doch van het naambezit der claustrale huizen hierin verschillende, dat daar de naamleener gebruikt wordt om het statuut te ontduiken, dat slechts kanunniken de claustrale huizen konden bezitten, terwijl dit hier geschiedt, om aan het mogelijk finantiëel nadeel door de bepalingen over het verval van rechten van de bezitster bij overtreding van de hofregelen te ontkomen [2]). Een naambezit om de reden, waarom dit bij de claustrale huizen bestond, was hier niet noodig, daar ook niet-begijnen de huisjes konden bezitten.

Wanneer men met mij bovenstaande verklaring aanneemt, worden ook een tweetal charters duidelijker, welke op het eerste gezicht moeielijk verklaarbaar schijnen. Ik bedoel de hierbij onder de bijlagen (II 6 en 7) opgenomen charters van 1516 en 1518.

In het eerste wordt overgedragen aan Katrijn van Herentals, terwijl in den aanvang van het charter alles doet vermoeden, dat ook zij de handeling verricht. Aan het einde lezen wij echter plotseling: „ende desen coop heeft ontfangen Lysbeth Gherit Steven de Witten dochter tot behoef Katrijn vorseyt."

Het tweede charter heeft eene eenigszins andere inkleeding. Daar wordt direkt de overdracht vermeld aan „Willemgen Peter Willemss dochter, mede bagijn ons hoefs vorscreven, tot behoef Mergriet Reynier Peterss dochter van Amersfoerd", terwijl later volgt de voorwaarde, „dat Willemgen Peter Willemss dochter vorseyt aen dese husinge ende hofstede houden sel haer lijftocht, vrylijcken te gebruken haer leven lanc; ende tot wat tyden Willem(gen) vorseyt oflivich geworden is, dat

---

1) Vgl. Muller, Over claustraliteit. p. 87 vlg.

2) Waar in 1515 aan een man een huisje wordt overgedragen, blijkt uit een later charter, dat dit bezwaard was met de lijftocht ten behoeve van eene begijn.

sy van den hof voer mitterwoen ende hoer plats veranderde, so coemt dese husinge ende hofstede vry of onbecroent van yemant wederom aen Mergriet vorseyt of aen horen erfgenamen."

In verband met het voorgaande meen ik als de eenvoudigste verklaring van deze beide charters te kunnen geven, dat wij hier te doen hebben met een soort naambezit, zich plooiend naar den vorm van lijftocht, waarbij aan Katryn van Herenthals en aan Mergriet Reynier Petersdochter feitelijk slechts wordt overgedragen het recht, om na de andere genoemde begijnen de huisjes te betrekken, terwijl deze dadelijk het volle genot ervan verkrijgen, doch slechts onder den vorm van lijftocht, d. i. slechts voor haar leven, zonder rechten voor hare erfgenamen te scheppen.

Eene eigenaardigheid, die ook wijst op verband met de claustraliteit, is dat in één der charters melding wordt gemaakt van het voorkoopsrecht [1], „die van den Bagijnhove competerende." Deze vermelding van het voorkoopsrecht is zeer belangrijk, daar het weder een heenwijzing kan zijn naar het vroegere recht van het hof op huis en grond; doch daar er slechts ééne dergelijke vermelding bewaard is, kan die ook zeer goed aan bijzondere omstandigheden zijn toe te schrijven, geheel buiten verband met den eigenaardigen toestand van de huizen op het hof [2]).

Ten slotte moet nog er op gewezen worden, dat steeds het hof eenige huizen bezat, welke het verhuurde of om niet deed bewonen [3]). Dit waren perceelen, vroeger door de bewoonsters geschonken, al of niet onder den last van preuves en zieltinsen. Eene fundatie werd ook nog op het hof gevestigd in het jaar 1540 [4]).

Wat de latere geschiedenis van het hof betreft, zoo valt te vermelden, dat het hof in latere tijden, toen haar rechten gevaar liepen niet meer erkend te worden, den knoop doorhakte en door aankoop zich langzamerhand opnieuw het bezit der huizen verschafte. Hierdoor werd gezorgd, dat de stille rust van het hof niet door vreemde indringers gestoord konde worden,

1) Charter n°. 120 dd. 1576.

2) In 1482 (Charter n°. 43) vestigt men eene rente op een huis op het hof en bedingt het voorkoopsrecht ten behoeve van den renteheffer.

3) O. a. 1467 n°. 39. 1496 n°. 50.

4) Charter n°. 89.

wanneer het hof soms niet meer in staat mocht zijn om deze door hare privilegiën alleen te keeren. Het verhuurde nu de huisjes aan vertrouwde ongehuwde vrouwen of weduwen en wist hierdoor tevens de vreemde nieuwsgierigen te keeren in de dagen na de reformatie, toen hier vooral de katholieke godsdienst nog zijne trouwe aanhangsters vond.

Na de reformatie werden de goederen genaast en ging de stad de inkomsten trekken. Het hof bleef echter voorloopig nog in zijn geheel onder eenen afzonderlijken rentmeester, terwijl de huizen verhuurd werden. Nog in 1613 woonden er met ééne uitzondering nog slechts weduwen en ongehuwde vrouwen. De huizen werden later bij gedeelten door de stad verkocht.

St. Agnieten- of Groote begijnhof te Leiden.

Het stichtingsjaar van het begijnhof te Leiden is onbekend. De eerste vermelding geschiedt in een charter van 1293 [1]), hetwelk geheel overeenstemt met het reeds besproken Utrechtsche charter van 1284. Hieruit blijkt derhalve, dat ook te Leiden de begijnen het recht hadden van testeeren en van vervreemden, mits zij slechts zorgden, dat het huisje op het hof niet in handen kwam van personen buiten het hof. Ontbrak echter een testament, dan beschikten de meestersche met de vroede maagden naar haar beste weten over de goederen. Ook verloren de begijnen haar recht op haar huizen door verwijdering van het hof.

In 1348 volgde een nieuw statuut, hetwelk helaas slechts in excerpt bewaard is. Hierbij wordt bepaald, dat het deel „van den huyze der joncvrouwe" bij haar overlijden aan het hof zoude blijven, doch dat zij, die een huis „buyten den groten huyse" timmerde of kocht, het mocht verkoopen aan eene weduwe of ongehuwde vrouw „den gemeenen joncvrouwen angenaem", en dat zij, die zich niet „aerlicken" gedroegen, van het hof verwijderd zouden worden, onder verbeurte van haar recht [2]).

De redactie van dit excerpt is niet zeer duidelijk; doch klaarblijkelijk moet er een tegenstelling bestaan tusschen de beide

---

1) V. d. Bergh, Oork. bk. II. 392.
2) Zie Bijlage III. 8.

helften. De bijvoeging: „buyten den groten huyse" bij het tweede gedeelte, doet mij vermoeden, dat het eerste slaat op het recht, dat eene begijn kan hebben op een stede in het groote huis of conventshuis. Dit recht vererft niet op hare erfgenamen. De huizen, door haar gekocht of gebouwd, zal zij echter mogen vervreemden en, hoewel het er niet bijgevoegd is, waarschijnlijk ook wel, althans bij testament, vererven, hiertoe toch werd haar reeds in 1293 de bevoegdheid gegeven. Deze bepaling is zeer belangrijk, daar, zooals wij later zullen zien, dit recht later meer beperkt was. Hier had dus geheel in strijd met de ontwikkeling elders eene vermindering van het recht der bewoonsters plaats. Doch hierover later. Te constateeren valt nog, dat de verkoop slechts mocht geschieden aan iemand, die „den gemeenen joncfrouwen aengenaem" was. Hiermede werd dus het recht van het hof gevestigd, om elken verkoop buiten zijne toestemming te doen vernietigen.

Zeer belangrijk is eene kwestie, welke zich in 1461 voordeed [1]). Een gedeelte grond was door het hof in erfpacht verkregen van J. Splinter en later bij het hof gevoegd, terwijl het bloote eigendom gekomen was aan juffr. van Rijswijk. Deze eischte nu krachtens haar recht van het hof en de bewoonsters het erkenningsrecht wegens den overgang van het recht op den grond [2]), doch dit werd door de begijnen bestreden, die o. a. verklaarden: „dat sy niet verbuert en hebben, noch niet verbueren en mogten, te weten so sy ghien eygendom en hebben", — dat zij wel iemand bij zich in mochten nemen en dat „na haer beyder doet so soude dan dat erve comen an den hof ende kercken", — dat de erven door de meesterschen aan de begijnen ter betimmering gegund waren, doch op voorwaarde dat „elc na sijnre doet den eygendom altijt bliven sel an der kercken".

Hier beroepen de begijnen er zich dus blijkbaar op, dat de erven niet zijn overgedragen en dat zij daarop geen recht hebben, zoodat er ook geen overgangsrecht te betalen was. De Leidsche begijnen stellen zich dus in 1461 nog op het juiste standpunt: de erven behooren aan het hof en worden slechts in levenslang gebruik gegeven, en de bewoonsters, kunnen slechts rechten doen gelden op de op den grond

1) Blok, Leidsche rechtsbronnen. p. 129.
2) Het „vervoirhuyren."

gebouwde huisjes, m. a. w. den opstal. Het blijft echter altijd de vraag, of de begijnen ook werkelijk zich hieraan hielden, of dat zij zich slechts hier er op beriepen, waar dit voor haar voordeelig was te achten. In elk geval blijkt er uit, dat de juiste verhouding althans nog bekend was.

Belangrijk is hierbij ook de verklaring, dat zij iemand bij zich in mogen nemen en dat dan eerst na beider dood het huisje aan het hof terugkeert. Hierin meen ik de verklaring te kunnen vinden voor eene regeling, die in 1583 werd vastgesteld na onderzoek der oude papieren [1]) en die in 1586 hernieuwd werd [2]). Daarbij werd vastgesteld, dat er verschil zal gemaakt worden tusschen eenstedige en veelstedige huisjes [3]). De eenstedige huizen zullen geheel aan het hof terugvallen, de tweestedige echter slechts voor de helft. Voor eenige drie- en vierstedige huizen wordt nog eene bijzondere regeling gemaakt; deze behoorden echter blijkbaar tot de uitzonderingen. Wanneer men nu de verklaring der begijnen van 1461 voegt bij den uit het statuut van 1583 blijkenden regel, dat in de tweestedige huizen het recht op uitkeering van $^1/_2$ van de opbrengst ten bate der erfgenamen bij den verkoop door het hof verviel, indien het huis op twee levens bezeten werd, zoo volgt hieruit m. i., dat het hof geen recht van de erfgenamen in het algemeen erkende, doch dat het, daar men bij de tweestedige huisjes het recht had om een ander bij zich in te nemen, waardoor het huisje eerst na den dood van beide personen aan het hof terugviel, in geval eene begijn van dit recht geen gebruik maakte, en dus het huisje dadelijk na het overlijden der bewoonster aan het hof zoude vervallen, aan de erven het recht toekende op de helft der kooppenningen. Tot deze concessie was het hof als van zelf gedwongen, daar anders elke begijn, die een tweestedig huisje bewoonde, eenvoudig op het laatst van haar leven een ander bij zich kon innemen, om ook aan deze het levenslang gebruik van het huisje te verzekeren. Wanneer de begijn aldus handelde, zoude het huisje eerst na beider dood geheel aan het hof komen; deed zij dit niet en was derhalve binnen den halven

---

1) Bijlage III. 12.
2) Bijlage III. 13.
3) Eenstedig wil blijkbaar zeggen: waar slechts voor één persoon ruimte is. Te Amsterdam noemt men de kleinste verdeeling van een huis eene stede: zie aldaar.

tijd terugkeer aan het hof te verwachten, dan stelde het hof zich met de helft der kooppenningen tevreden en keerde het overige aan de erven uit. Bij de driestedige huisjes werd om dezelfde reden $^2/_3$ uitgekeerd; doch bij de vierstedige huisjes slechts $^1/_2$. Dit schijnt eene afwijking, doch is waarschijnlijk aldus te verklaren, dat men een vierstedig huis beschouwde als twee tweestedige huizen. Bij elk daarvan kon de bewoonster dus een ander opnemen, en verviel het huis dus bij het nalaten hiervan een leven vroeger aan het hof. Deze beschouwing is niet volkomen juist: het ware beter geweest $^3/_4$ uit te keeren, doch te verklaren is de bepaling wel. Ook zal men, daar er slechts één vierstedig huis was, zich hierover wel niet te veel het hoofd gebroken hebben.

De indeeling naar een- of meerstedige huisjes, hoewel natuurlijk in verband staande met de grootte, schijnt echter niet zóó geweest te zijn, dat het op het eerste gezicht dadelijk bleek van welke soort een bepaald huisje was. Waarschijnlijk stond het oorspronkelijk aan elke begijn vrij eene andere bij zich in te nemen (gelijk de begijnen in 1461 verklaarden), en was dus elk huisje tweestedig, waar werkelijk voor twee personen plaats was, doch heeft er later eene bepaalde indeeling der huizen plaats gehad, zoodat men moest bewijzen, dat een huis tweestedig was, d. i. als zoodanig werd aangemerkt. In 1586 (April 10) werd door het gerecht aan de erfgenamen bevolen te bewijzen, dat het huisje van de erflaatster werkelijk tweestedig was, en in 1585 vinden wij eene verklaring van vier begijnen „by heure vrouwen ware woorden in plaetse van ede", dat een huis tweestedig was.

Het ligt voor de hand, dat toen eenmaal voor de twee- en meerstedige huisjes aan de erven een aandeel in de kooppenningen was toegekend, er kans bestond, dat men ook aan de erfgenamen van begijnen, welke in een eenstedig huisje gewoond hadden, een aandeel in de opbrengst zoude toekennen. Dit geschiedde dan ook en in 1522 [1]) wordt vermeld, dat het van ouds gewoonte was, dat de helft der opbrengst aan het hof en de helft aan de erven zoude komen, hetgeen zich ook zeer goed laat rijmen met den eigendom van den grond, toekomende aan het hof, en een langzamerhand erkend recht van de koopster op den opstal.

1) Zie Bijlage III. 11.

In 1583 keerde men echter tot de verdeeling der een- en meerstedige huisjes terug, zonder dat het blijkt, of de verklaring van 1582 op een vergissing berustte, welke nu verbeterd werd, of dat men tot een ouderen toestand terugkeerde. Het is toch niet waarschijnlijk, dat men zonder reden in 1583 deze eigenaardige regeling maakte. Het waarschijnlijkst komt het mij voor, dat men in 1582 door onbekendheid met het verleden de voor de tweestedige huisjes geldende regel als algemeen geldend heeft aangemerkt. Eene vergissing door onbekendheid met den toestand is verre van onmogelijk, daar in 1582 het oude hof reeds was opgeheven. In 1583 ging men er eerst toe over, om volgens den raad van rechtsgeleerden in overeenstemming met de oude statuten eene nieuwe regeling vast te stellen.

Bij deze regeling van 1583 werd ook bepaald, dat de verkoop der huizen steeds zoude geschieden door de regenten van het hof en dat aan de erfgenamen slechts hun aandeel zoude worden uitgekeerd, zonder dat zij eenige andere rechten zouden kunnen doen gelden. Ook zouden de erfgenamen hun aanspraken niet kunnen verkoopen dan met consent van de regenten. Er werd dus geheel vastgehouden aan de oude regeling van 1348, welke voor den verkoop het consent eischte; slechts zijn hier de regenten getreden in de plaats van de gemeene maagden, eene verandering, die het noodzakelijk gevolg was van de veranderde tijdsomstandigheden.

Na de overwinning van de reformatie toch was het hof door de stad genaast, doch voorloopig in den ouden toestand gelaten, terwijl men aan alle inwonende begijnen het levenslang gebruik der huisjes verzekerd had. De oude geest waarde echter nog rond op het begijnhof en voorloopig werden de oude regelingen in stand gehouden. Ook toen in 1586 een nieuw reglement op de huizen werd uitgevaardigd, waarbij de opheffing van het hof werd voorbereid, werd ten opzichte van de rechten van de begijnen de oude regeling gehandhaafd en behielden de erfgenamen de oude aanspraken, indien zij van hun recht hadden doen blijken.

Voor de vrijgekomen huizen werd toen bepaald, dat deze zooveel mogelijk ten nutte van de academie zouden worden gebezigd, en in de verdere huurcontracten werd veelal de conditie opgenomen, dat de huur zoude vervallen, indien het huis mocht blijken voor de academie noodig te zijn.

Belangrijk is in het reglement van 1586 nog de bepaling, dat men de buitenmuren der huizen aan de zijde van het Rapenburg zoude doorslaan en van vensters voorzien, ten einde de verkoopwaarde te verhoogen, doch dat het niet geoorloofd zoude zijn bij een huis hiertoe over te gaan, voordat het in vollen eigendom aan de stad gekomen was. Deze bepaling is zeker zeer goed gezien, daar hierdoor het voordeel van de verbetering alleen ten bate van de stad kwam, terwijl zij anders de helft daarvan aan de rechthebbende erven van de begijnen had moeten uitkeeren. Doch allicht vraagt men: van waar het recht, om dit te gebieden? De eenige verklaring, die ik er voor kan vinden (indien wij althans de bepaling niet geheel op rekening van de willekeur van den magistraat willen plaatsen) is, dat de stad de huizen, zoolang de erfgenamen nog geen afstand van hunne rechten gedaan hadden, beschouwde als nog geheel tot het begijnhof te behooren, zoodat ook geene verandering mocht worden toegestaan, die tijdens het bestaan van het begijnhof nooit geoorloofd zoude geweest zijn; doch dat de stad zich na het wegvallen van de rechten der erfgenamen als meer vrij beschouwde en als niet meer gebonden aan de bepalingen van het oude hof.

Eigenaardig is het van de andere zijde, te zien, hoe de stad zich bij het overdragen van rechten nog dikwijls geheel op het standpunt van het oude hof plaatste, altijd natuurlijk gewijzigd naar de nieuwe omstandigheden. Zoo zien wij in 1587 [1]) een huis verkoopen aan professor Heurnius en zijne vrouw tot beider leven. Het huis zal vrij aan de stad terugkeeren na 's hoogleeraars dood of vertrek, of, indien zijne vrouw hem mocht overleven, na haar dood, vertrek of tweede huwelijk. Dus geheel de regeling voor de tweestedige huisjes. waar men iemand bij zich ingenomen had en dus op twee lijven bezat. Merkwaardig is ook, als eene herinnering aan de oude regeling, de vermelding, dat bij het overleven van de vrouw van Heurnius het huis weder vrij aan het hof zal komen bij haar tweede huwelijk.

Het hier aan Heurnius overgedragen huisje was echter te klein voor zijn gezin en, om dit bezwaar te voorkomen, werd hem tevens een daarnaast liggend huisje ten gebruike gegeven, dit laatste echter slechts in huur, daar de stad op dit

---

1) Bijlage III. 14.

huisje nog geen vol recht had, waarschijnlijk omdat de begijn, die er vroeger in gewoond had, of hare erven nog niet afgekocht waren. Er wordt echter bedongen, dat de stad den hoogleeraar dit tweede huis op dezelfde conditiën zal overdragen, zoodra zij volkomen eigenares geworden zal zijn. Belangrijk is het, het verschil op te merken, dat tusschen beide regelingen bestaat ten opzichte van de reparatiekosten: bij het overgedragen huis zijn de reparaties ten laste van Heurnius (geheel overeenkomstig de oude regelen), bij het huurhuis ten laste van de stad.

De regeling, dat van een tweestedig huis bij dood of vertrek de helft vrij aan het hof zoude komen, wanneer men het huisje slechts op één leven bezat, wordt teruggevonden in een dergelijk contract, in 1590[1]) gesloten met Julius Beyma, rector van de universiteit. Hierbij zijn als voorwaarden vermeld:

1°. „Eerst willen tzelve vercopen geduyrende tleven van den voors. D(ominus) Beyma, off dat hy gewillichlicke van den hof zal comen te vertrecken, in een van welcke gevallen tvoors. huys met alle de verbeteringen van dien strac weder zal keeren aen de voors. regenten ten behouve van den hof."

2°. Het huis zal door de regenten verkocht worden en hij of zijn erven zullen dan de helft der kooppenningen ontvangen.

3°. „Zal noch de voors. heere Beyma hem gehouden zijn te gedragen naervolgende de ordonnantien ende geboden van den hoff, dewelcke de voors. opzieners by goetduncken van die van de gerechte van deser stede tot welstant van den voors. hof gemaect hebben, ende voorts in tyden ende wylen noch maecken zullen mogen."

De rechten, die aan de erfgenamen toegekend werden, blijken ook uit de aanvragen, sinds 1584 bij de regenten inkomende, en de antwoorden hierop. In 1584[2]) wendden zich Pieter Pieter Jorysz. c. s. als erfgenamen van hun zuster tot de regenten met het betoog, dat zij „vermogens de privilegien van den voors. hoff die mit goede redenen in 't geheel zouden hebben mogen eygenen, denwelcken niettegenstaende dat zy haer tot nochtoe in conformite van 't gebruyck des voors. hoff laten bevougen hadden mitte helfte van dien." Daar nu echter het huis zonder hun medewerking

---

1) 15 Februari.
2) Oudste register. fol. 4 dd. 1584 Juli 5.

door den tresorier verhuurd was, verzoeken zij alsnog uitkeering van de helft der huurpenningen.

De bedoeling is blijkbaar deze: volgens de privilegiën van 1348 hebben wij eigenlijk recht op de geheele opbrengst, doch daar het gebruik medebrengt, dat de erven slechts de helft krijgen, willen wij daarmede tevreden zijn. Hier wordt dus de uitkeering van slechts de helft voorgesteld als ingevoerd door het gebruik. Deze mededeeling schijnt mij zeer belangrijk, daar ook de brieven, welke in 1584 aan het gerecht getoond werden, niets bevatten, waarop zulk eene uitkeering van slechts de helft, of bij de eenstedige huisjes van geheel niets, zich zoude kunnen gronden. Eene invoering door gewoonte is niet onmogelijk, daar deze uitkeering aan het hof van een vast gedeelte der opbrengst, in de plaats getreden kan zijn van uitkeeringen wegens renten en zieltinsen, ten behoeve van het hof op de wellicht reeds te zwaar belaste huisjes gevestigd. In plaats van eene jaarlijksche rente verkreeg dan het hof voor de te houden zielmissen en uitkeeringen het geheele huis in eens. Hiermede strookt ook, dat er te Leiden later geen gewag gemaakt wordt van dergelijke renten. Het verschil tusschen de een- en meerstedige huisjes wordt in 1293 noch in 1348 vermeld en kan zich dus eerst in latere jaren op de reeds omschrevene wijze ontwikkeld hebben. Door deze gissing ware de vermindering van uitkeering te verklaren, die anders, als geheel in strijd met den gewonen gang van zaken, niet gemakkelijk te begrijpen is.

Het antwoord van het gerecht op het verzoek van Pieter Pieter Jorysz. is ook niet van belang ontbloot. Onder verwijzing naar het eerste gedeelte van het privilege van 1348 wordt de verhuur goedgekeurd, terwijl men de verzoekers zal toelaten tot het bewijs van hun eigendom, nam. blijkbaar tot het bewijs, dat, overeenkomstig het tweede gedeelte van het privilege, het huisje van hun zuster door haar gekocht of getimmerd is [1]).

Den 12 Juli 1584 werd op een dergelijk verzoek van eene begijn, die eerst naar Keulen de wijk genomen had,

---

1) Den 27 Maart 1586 werd aan de verzoekers eene lijfrente van 18 gulden voor hun recht op het huis toegekend.

evenzoo beslist: „de toonderse zal van haer recht van eygendomme volcomelicken ende ten genougen doceeren." Hieruit blijkt tevens, dat vertrek van eene begijn naar elders toen geen aanleiding meer gaf tot verlies van rechten [1]).

Na 1586, toen eenmaal eene definitieve regeling gemaakt was, komen herhaaldelijk afkoopen door de stad voor, gewoonlijk tegen eene lijfrente.

Alvorens nu den ondergang van het hof te behandelen, moet ik nog een paar belangrijke stukken bespreken.

Ten eerste wil ik hierbij vermelden een schepenbrief van Leiden van 1539, waarbij twee begijnen gehoorzaamheid beloven aan het bestuur en de ordonnantiën van het hof. Ook te Leiden schijnt dus eene verklaring voor het gerecht, welke veel overeenkomst had met den falybrief te Haarlem, in gebruik te zijn geweest [2]). Of de begijnen deze verklaring aflegden bij hare aanneming of later, blijkt niet; alleen blijkt het, dat de hier bedoelde twee begijnen reeds op het hof woonden.

Eene andere vermelding, helaas slechts in concept bewaard, is niet minder belangrijk. Daarbij „coopt" Fytgen Cornelisdochter van Schengen in 1544 een huis van eene andere begijn tegen eene jaarlijksche rente van 10 ℔ Hollandsch. Na het overlijden van de verkoopster zal zij levenslang 12 ℔ jaarlijks aan hare erven betalen [3]). Op het eerste gezicht schijnt dit beding zeer vreemd en geheel in strijd met de tot nog toe te Leiden vermelde stukken. Duidelijk wordt echter de inhoud, indien wij het hier medegedeelde document niet beschouwen als een koop van een huis, maar als het inkoopen van eene begijn bij eene andere, die alleen een tweestedig huisje bewoonde, door welk contract de tweede, zooals wij zagen, zich het levenslang medegebruik van dit huisje kon verzekeren. Het is toch niet waarschijnlijk, dat men zonder eenige vergoeding eene andere bij zich innam.

Zoowel de betaling van den koopprijs door een jaarlijksche rente, als de betaling van eene hoogere rente na den dood

---

1) In 1586 werd echter bepaald, dat de vertrokken begijnen zich weder binnen het jaar op het hof zouden moeten vestigen op verbeurte van haar recht.

2) Bijlage III. 10. De hierin voorkomende bepalingen zijn grootendeels in het eerste gedeelte van deze verhandeling verwerkt.

3) Bijlage III. 9.

van de overdraagster strooken volkomen met deze verklaring. De overdraagster toch bleef in het huisje wonen, doch ruimde hiervan een gedeelte in voor een ander; na haar dood moest dus het genot van het huis voor de verkrijgster grooter worden, zoodat ook de betaling eener grootere rente alleszins gerechtvaardigd was.

Ten derde mag niet onopgemerkt voorbijgaan eene verklaring van het hof van 9 Juli 1587, waarbij aan Maritgen Joostend. wordt toegestaan, om te Haarlem te blijven en haar huisje door Gysberta van Duvenvoorde te laten bewonen, mits zij bij vooroverlijden van deze laatste zich binnen 6 weken op het hof vestige, op verbeurte van haar recht. Bezat zij een tweestedig huis en nam zij Gysberta v. D. bij zich in, om daarna zelve te vertrekken? of droeg zij eenvoudig haar recht tijdelijk aan G. v. D. over? Het antwoord moet ik bij gebrek aan verdere gegevens schuldig blijven. In elk geval kreeg zij verlof om haar recht te behouden, ofschoon zij niet op het hof woonde, — eene afwijking dus van den ouden regel, die echter in dezen laten tijd niet al te groote verwondering behoeft te wekken.

Over het einde van het St. Agnieten-begijnhof te Leiden valt nog het volgende te vermelden.

Volgens de vroedschapsresolutie van 25 Februari 1586 was besloten, aan de inwonende begijnen op het begijnhof het levenslang gebruik daarvan te laten [1]) en om daarna het hot ten dienste van de academie te bezigen [2]).

Volgens ordonnantie van 25 December 1586 [3]) werd hieraan verdere uitvoering gegeven door te bepalen, dat er voortaan zich slechts zouden mogen vestigen „degene, die litmaten zullen wezen van de Universiteyt alhier, of andersins speciale toelatinge van dien van den Gerechte in der tijt zullen hebben daer te woonen." Aan de overige huurders zoude na afloop van hun huur aangezegd worden het hof te verlaten.

Ook de oude begijnen zullen niemand bij zich in mogen nemen dan leden van de universiteit; aan haar, die het hof

1) In 1589 werd echter aan Neel Simonsd. haar huisje opgezegd, daar zij dit bezigde tot het houden van bijeenkomsten van Roomschgezinden.

2) Werkelijk heeft de academie een tijd lang op het begijnhof gezeteld (v. Mieris, Beschr. v. Leiden I. 148 v.v.) en ook nu is een gedeelte van het hof bij de hoogeschool in gebruik.

3) v. Mieris, Beschr. v. Leiden. I. 150.

verlaten hebben, wordt bevolen, om binnen een jaar terug te keeren „op pene, dat hun recht, als naer ouder gewoonten, aen den Hof zal zijn vervallen" [1]).

De huizen, die vrijkwamen, besloot men aan professoren of andere leden van de universiteit te verhuren, „om tot hun leven of vertrecken van denzelven Hof gebruyct te worden, ende daerenteynde weder aen den Hof te keeren." De reparaties zouden ten laste van de bewoners komen.

De begijnenkerk werd reeds spoedig aan hare oude bestemming onttrokken: een gedeelte werd voor de universiteits-bibliotheek ingericht, terwijl in andere gedeelten de snijkamer geplaatst werd en colleges in mathesis gegeven werden. Een tijd lang werd de kerk ook als schermzaal gebezigd [2]).

De huizen op het hof werden geruimen tijd op de bovenomschreven voorwaarden door de stad behouden en eindelijk den 31 October 1761 verkocht. Zelfs bij dezen verkoop werden nog speciale bepalingen gemaakt: in het belang van de bibliotheek, die zich in de begijnenkerk bevond, werden er neringen, die gevaar voor brand leverden, of geraas veroorzaakten, verboden, het laatste ook wegens de colleges. Het maken van meerdere uitgangen buiten consent van Burgemeesteren werd verboden en ten opzichte van het sluiten en ontsluiten van de poort werd bevolen de oude gebruiken gestand te doen [3]).

St. Pancras-begijnhof te Leiden.

Over dit begijnhof zijn zeer weinig gegevens bewaard. Het belangrijkste is een overdracht van begijnmeesterschen, de vier oudste en de gemeene begijnen met den cureit van St. Pancras, waarbij, wegens de groote slordigheid in het onderhouden van het hof door de begijnen, besloten werd: „dat men voirtmeer ewichdurende onsen voirnoemden Beghijnhove in dake houden sel (v)an den gemenen gueden, opdat voirtmeer in(t) decken van onsen Beghijnhove voirsz. nietmeer sulke gebreken en geschien ende toten gemenen oirbair ewelic verhuet mach bliven".

1) Slechts werden ook uitzonderingen toegestaan, gelijk wij boven voor Maritgen Joostend. gezien hebben.

2) Orlers, Beschrijving van Leyden. I. VI. 117.

3) Vervolg van v. Mieris. (III) 1061 v.v.

Deze bepaling doet bij mij het vermoeden rijzen, dat dit begijnhof slechts bestond uit een groot huis zonder afzonderlijke woningen. In elk geval stond het in belang en uitgebreidheid verre bij het St. Agnieten-begijnhof ten achter.

Verdere belangrijke gegevens ontbreken [1]). Volgens eene aanteekening bij Van Mieris [2]) werden de goederen omstreeks 1599 bij die der hoofdkerk gevoegd.

Het Ronde begijnhof te Amsterdam [3]).

Ook van dit begijnhof is het stichtingsjaar onbekend. De oudste vermelding geschiedt in een charter van 1346, waarbij Coppe van der Lane „scout quyt tot enen vrien eyghen dat beghijnhuys den joncfrouwen de beghinen, die daer nu in sijn of hijrnamaels in comen sellen" [4]).

In 1389 [5]) verkregen de begijnen van de stad het privilege, dat eene begijn, die een huis kocht of timmerde op het hof, het niet zoude mogen vervreemden buiten consent van de gemeene begijnen, „noch hoer erfname na hoerre doet". Hieruit blijkt derhalve, dat in 1389 te Amsterdam reeds het stadium ingetreden was, waarop de huizen of de beterschap vererfd en vervreemd kon worden, en tevens dat geene vervreemding mocht plaats hebben buiten het genoemde consent [6]).

Deze laatste bepaling was zeer gewichtig en strekte ook in later jaren het hof menigmaal ten bate. Toen in 1630 een huisje, voorkomende in den boedel van Elbrich Wijbrandts, voor schulden verkocht zoude worden, wist het hof met beroep op het privilege van 1389 den publieken verkoop te voorkomen, en evenzeer in 1638 bij een ander huisje [7]). Dat trouwens de meesterschen zelven volkomen het gewicht van eene dergelijke

---

1) Over het statuut van 1403 zie de verschillende bepalingen in de eerste afdeeling.

2) Beschr. I. 153 v.v. met verwijzingen naar de Thesauriersrekening van 1599.

3) Over dit begijnhof bestaat eene monographie van Van der Akker, opgenomen in de Katholiek 1866 en 1870.

4) Wagenaar II. 348. Dit huis was wellicht tevoren slechts in erfpacht bezeten.

5) Bijlage IV. 15.

6) „A heft overghegheven, dat zij dat huys an die Beghijnenbrug niet vercopen sal sonder die miesterissen, ende dat zijt verhuren sal luyden daer die miesterissen an ghenoghen sal." (Hoffsboek fol. CCXLV vs.)

7) V. d. Akker l. c. p. 291.

bepaling begrepen, blijkt wel hieruit, dat zij ook over huizen, buiten het hof doch daarbij gelegen, door overeenkomst zich soms eene dergelijke macht trachtten te verschaffen [1]).

Het privilege van 1389 werd gevolgd door het privilege van Albrecht van Beieren van 1393. Hierbij werd ten opzichte van de huizen bepaald, dat de begijnen ze niet in waarde zouden mogen doen verminderen en dat zij om verschillende redenen van het hof gezet zouden kunnen worden onder verbeurte van haar recht op hare huisjes.

De oudstbekende overdracht van een huis op het hof dagteekent van 1457 [2]). Zij had voor schepenen plaats en wel door de erfgenamen der bewoonsters. Hieruit blijkt dus weder, dat de erfgenamen eenig recht op de huisjes hadden. Het voorwerp der overdracht is de „huysinge", terwijl aan het slot eene erkenning volgt van het besprek van de „erve", zooals deze door de erflaatster ten behoeve van het hof geschied was. Op den eersten aanblik zoude men vermoeden, dat hier dus vastgehouden wordt aan het denkbeeld: het erf wordt niet overgedragen, maar komt aan het hof. Doch dit vermoeden wordt minder waarschijnlijk, wanneer wij deze overdracht vergelijken met een transport van 1472, eveneens voor schepenen verleden, waarbij $^1/_3$ van een „huys ende erve" wordt overgedragen [3]), terwijl in hetzelfde jaar ook voor schepenen aan het hof zelf wordt overgedragen „tvierendeel van den huyse ende erve, gelegen up dat voirs. beghijnhof". Hiertegenover staan de omschrijvingen in het Hoffsboeck [4]), een register van de transporten voor het hof (pastoor, meesterschen en oude maagden), beginnende met 1504. Daarin wordt bijna voortdurend gesproken van „huys", „camer", „steetgen", etc. zonder bijvoeging van „ende erve", terwijl slechts een enkele maal ook hier deze bijvoeging voorkomt [5]).

De inhoud van het Hoffsboeck is zeer belangrijk: het bevat

---

1) Uit lateren tijd bezitten wij ook een voorbeeld, dat men een eigenaar van een huis buiten het hof zich liet verplichten, om zijn huis niet over te dragen buiten consent van het hof. Het betrof een huis buiten, doch zeer dicht bij het hof (1544).

2) Bijlage IV. 16.

3) Bijlage IV. 17.

4) Als eenvoudig voorbeeld van eene dergelijke overdracht, verwijs ik naar Bijlage IV. 21.

5) 1511 fol. CI: $^1/_4$ huis en erf, in een transport vermeld fol. IV, en fol. XV een transport van 1594: „A heeft gecocht — het huys genaempt die cleine Cluijs — vry huys vry erff." De verkoop geschiedt hier door de meesterschen. Het transport is echter uit lateren tijd. In 1504 fol. XVIII wordt overgedragen een rente op een „huys ende erve."

bijna duizend transporten en makingen, allen voor den pater en de meesterschen, al of niet met de oudste maagden van het hof, waartusschen slechts één transport, dat door zijn afwijkenden vorm het vermoeden wekt, dat het voor schepenen verleden is [1]).

Doch laat ik, alvorens de hierin vermelde gegevens te behandelen, eerst nog een charter aanstippen, dat niet minder belangrijk is, n.l. eene making aan het hof in 1475 van 15 pond Vlaamsch, ten einde uitkeeringen te doen aan 3 arme begijnen, „omme haer huyshuere dair jaerlixe mede [te] betalen" [2]). Hieruit blijkt, dat althans een gedeelte der begijnen huishuur betaalde; het is echter de vraag, wat hier onder huishuur te verstaan is. In verband met verschillende charters in het Hoffsboeck zoude ik meenen, dat hier zoowel gedoeld kan zijn op gewonen huur als op de uitgiften in levenslang gebruik door het hof aan begijnen of anderen tegen eene jaarlijksche en althans in latere tijden afkoopbare rente. De huur toch wordt slechts zeer zelden vermeld en is dan ook evenals genoemde uitgifte levenslang [3]).

Keeren wij thans tot het Hoffsboeck terug. Het eerst doet zich bij het behandelen van dit register de vraag voor: hoe komt het, dat, terwijl de andere bewaarde transporten allen voor schepenen verleden zijn, wij hier plotseling eene onafgebroken rij van transporten voor het hof vinden? hebben wij hier wellicht een register met aanteekeningen over het geven van toestemming voor de transporten [4]), die niet voor het hof verleden zijn? Dit laatste komt mij zeer onwaarschijnlijk voor, daar geregeld het koopen vermeld wordt en niet het vragen van consent. Ook zoude het zeker wel zeer verwonderlijk zijn, als ons in dat geval niet één der transporten voor schepenen bewaard was. Ik meen derhalve dit register zonder twijfel te mogen houden voor een register van de transporten voor het hof. Wat overigens de vraag betreft, hoe het komt dat wij na 1503 een dergelijk register bezitten, terwijl toch reeds in 1389 het vragen van het consent van de gemeene maagden voor de overdracht van huizen op het hof vereischt was, zoo meen ik er slechts op te kunnen wijzen: 1°. dat het bestaan van een

1) N.l. een transport van omstreeks 1556. cf. Bijlage IV. 19.
2) Bijlage IV. 18.
3) Hierop bestaat slechts éene uitzondering in het jaar 1548.
4) Volgens het privilege van 1389 noodig.

register na 1503 nog niet het bestaan van verlorene overdrachten voor het hof of zelfs het bestaan van een verloren register van vóór 1503 uitsluit. De eerste akten zijn allen met dezelfde hand geschreven en waarschijnlijk tegelijk te boek gesteld, zoodat reeds dit waarschijnlijk maakt, dat zij uit oudere aanteekeningen zijn overgenomen, en: 2°. dat, waar (zooals waarschijnlijk in de eerste tijden ook hier het geval was) de transporten òf voor het gerecht òf voor het hof kunnen plaats hebben, er gewoonlijk eerst later eene beschikking of uitspraak door de gewoonte ten gunste van eene van beide wijzen van overdracht volgt. Merkwaardig blijft het echter, dat hier, in strijd met den gewonen gang van zaken, de overdrachten voor het hof later die voor schepenen hebben verdrongen [1]).

De overdracht geschiedt gewoonlijk door begijnen en enkele malen door hare erfgenamen. Hierbij valt te vermelden, dat vele van deze overdrachten door de erfgenamen van eene begijn geschieden door bemiddeling van eene andere begijn. Hier heeft dus niet eene overdracht plaats aan A ten behoeve van B [2]), maar door A (eene begijn) uit naam van de erfgenamen van eene overledene begijn. Het voorkomen van vele transporten, waarin de erfgenamen zelven overdragen, is m. i. een bewijs, dat dit te hulp roepen van eene begijn geen vereischte was; waarschijnlijk geschiedde het dus slechts voor het gemak en ter voorkoming van de moeielijkheden, die eene overdracht voor het hof zoude kunnen opleveren, welks gewoonten bij de erven wel veelal onbekend zullen geweest zijn.

De verkrijgers zijn bijna geregeld begijnen en in enkele gevallen het hof. Transporten aan niet-begijnen komen niet, makingen aan haar hoogst zeldzaam voor, en in deze gevallen wordt niet het huis maar de opbrengst van het huis vermaakt [3]).

Het voorwerp van de overdracht is een huis of een gedeelte hiervan; de medevermelding van het erf komt slechts een enkele maal voor [4]), zoodat wij wellicht daar aan een tuintje of plaatsje te denken hebben, gelijk bij sommige huizen elders werd aangetroffen. Éénmal vinden wij eene overdracht

---

1) Hier had dus het omgekeerde plaats als te Utrecht.

2) Cf. Begijnhof te Utrecht.

3) Fol. XXIX vs. wordt $^1/_2$ van een huis vermaakt aan het klooster in den Hem: „dus dat het convent in den Hem soude boren dat gelt vri, dat si kregen van dat huys voerscreven."

4) O.a. in 1543. fol. XIX.

alleen van een erf, n.l. in 1532. Hier gold het een erf, door het hof ter bebouwing uitgegeven, dat echter vóór de bebouwing weder in andere handen werd overgedragen.

Zeer eigenaardig is, dat, waar een onroerend goed wordt getransporteerd, dit betrekkelijk zelden een geheel huis is, doch bijna geregeld gedeelten daarvan n.l. $^1/_2$, $^1/_3$, $^1/_4$, $^1/_6$, $^1/_8$ van een huis, eene kamer, een steetgen, 1 $^1/_2$ steetgen [1]) enz., en dat hierbij niet aan $^1/_2$, $^1/_3$ enz. aandeel van het huis gedacht wordt, maar aan een bepaald aan te wijzen gedeelte van een huis. Zoo wordt ook de „nedercamer" [2]), de „aftercamer" enz. overgedragen, dus blijkbaar bepaalde gedeelten. Ook vinden wij enkele malen vermeld, dat een bepaald gedeelte van een huis wordt overgedragen, doch dat men eene andere nader aangewezen kamer zal verkrijgen, indien de tegenwoordige bewoonster van die kamer komt te sterven [3]). Ook vindt men renten gevestigd op eene kamer, een steetgen, de voorkamer enz. Doch hierover later.

Geheel vreemd aan de oude rechtsopvatting was eene dergelijke overdracht van een gedeelte van een huis niet, doch nergens komt dit zoo dikwijls voor als hier [4]). Niet onwaarschijnlijk is het, dat hiervoor eene bepaalde reden is. Ik vermoed, dat men, ofschoon steeds sprekende van het verkoopen van een huis, toch de gedachte niet geheel heeft kunnen weren, dat men slechts het bewoningsrecht kon overdragen, daar de eigendom moest geacht worden aan het hof te behooren [5]). Het bewoningsrecht eener bepaalde kamer van een huis kan men overdragen, doch overdracht van den eigendom daarvan is juridisch niet onberispelijk.

Het verdeelen van een huis in een bepaald aantal gedeelten was geene daad, waartoe men zonder meer gerechtigd was.

---

1) 1505 fol. XXXIII vs.

2) $^1/_2$ neercamer. 1514. *Bijlage* IV. 20.

3) „Item voert soe sijnt voirwairden, dat nae Aeltgen Aerntsd. doet, als Aght Jansd. woent beneden, dat dan Lobbrich Petersd. woenen sal up die voircamer." (1506 fol XXXVIII). Elders: „Item — dat Lijsbet Simonsd. die nedercamer bewoenen sal in hoir huys, indien dat Aeff Jansd. ende Aecht Jansd ghesont blijven. Mer anders — soude die cranckste die nedercamer besetten." fol. XXXVIII vs.

4) Wel worden ook bij gewone huizen meermalen transporten van $^1/_2$ of $^1/_3$ huis enz. vermeld, doch dan blijkt ook gewoonlijk, dat men slechts bv. $^1/_2$ aandeel in het geheele huis overdraagt, niet de helft van het huis.

5) In eene overdracht van 1503 fol. VII wordt overgedragen: „hoir recht, welk zij hadden tot dat steetgen." Over de verwarring van de termen, welke de rechten der bewoonsters omschreven, zie beneden.

Evenals te Leiden met de een- en meerstedige huizen, was in Amsterdam voor elk huis bepaald, in hoeveel gedeelten het verkocht kon worden, en waar bij vergrooting door bijbouw ook vergrooting van het aantal gedeelten wenschelijk was, moest hiervoor speciaal het consent van het hof verkregen worden.

Ook de prijs van elk gedeelte was eens voor al bepaald en kon niet willekeurig veranderd worden. Wel ontbreekt hierover een statuut, dat tot direkt bewijs zoude kunnen strekken, doch het volgt m. i. voldoende uit het feit, dat dezelfde huisgedeelten ook geregeld voor hetzelfde bedrag werden overgedragen en dat, waar een enkele maal hierin verandering gebracht werd, dit ook uitdrukkelijk uit het transport blijkt met vermelding, dat de prijs nu voortaan eene andere zal zijn [1]). Ook bestaat er eene overdracht van 1570, waarbij speciaal bepaald wordt, dat men het huis in quaestie voor meer geld weder zoude verkoopen [2]), — eene bepaling, die anders geen zin zoude hebben. In latere jaren schijnt men echter, zooals uit dit voorbeeld blijkt, van den ouden regel afgeweken te zijn.

Ook de inboedel werd somtijds tegelijk met het gedeelte van het huis overgedragen; dit werd dan bovendien in den koopprijs uitgedrukt [3]).

Welk gedeelte van een huis te Amsterdam onder „een steetgen" verstaan werd, is niet uit te maken. Soms leest men van $^1/_6$ huis of een steetgen, elders van een steetgen zijnde $^1/_8$ huis. Eenmaal wordt een steetgen vermaakt, en later aan dezelfde persoon nog een steetgen in hetzelfde huis, zoodat zij nu eene kamer in dit huis heeft [4]). Waarschijnlijk was een steetgen niet een bepaald gedeelte van een huis, zooals $^1/_8$ of $^1/_6$, maar eene uitdrukking voor dat gedeelte van een huis, dat nog

1) „Item daer nu dat afterhuijs is getimmert ende erf, soe comt het derden diel vant vorscr. huys te staen voer hondert gulden ende LVIII." Deze aanteekening volgt op een transport, waarbij dit $^1/_3$ huis wordt overgedragen voor 126 gulden. (1532 fol. XXXIII.) Bij eene andere overdracht wordt $^1/_6$ huis verkocht voor $52^1/_2$ gulden „ende oeck een gulden voir die huysraet." Hierna volgt: „Item soe staet Beert Jansd. (de koopster, welke blijkbaar reeds $^1/_6$ van dit huis bezat) dat derdedeel vant huys, welk sy nu ter tyt in woent ende besit voer hondert ende seven gulden, des is die huysraet ende dat daertoe komt ingherekent." De berekening is blijkbaar $2 \times 52^1/_2 + 2 \times 2$ gulden.

2) „Sullen dese steeden ende huer ander steeden, die zij nu int huys voersz. hebben, duerder moegen vercoepen dan zij die inghecocht hebben." (1570 fol. LVI vs.)

3) Zie noot 1.

4) 1569 fol. CI.

groot genoeg was om tot woning te kunnen strekken, doch tevens ook als het voor dit doel kleinst mogelijke deel moest worden aangemerkt. Een steetgen zoude dan gelijk staan aan eene woonplaats in het huis. Hiertegen schijnt zich echter te verzetten eene overdracht van 1505 [1]), waarbij $^1/_2$ steetgen wordt overgedragen. Daar deze vermelding echter slechts eenmaal voorkomt, is daar wellicht slechts de halve eigendom van een steetgen bedoeld, niet eene overdracht van een gedeelte van een huis ter grootte van $^1/_2$ steetgen.

Wat de speciale bedingen bij den verkoop, hier en daar in de overdrachten vermeld, betreft, valt hier nog op te merken:

1°. het voorkoopsrecht van het hof wordt nergens vermeld en evenmin een recht van het hof op het geheel of een gedeelte van de opbrengst.

2°. dikwijls wordt door de overdraagster het recht van terugkoop na het overlijden van de verkrijgster bedongen [2]); dit wordt ook ten behoeve van een derde bedongen [3]). Het is echter niet onwaarschijnlijk, dat dan degene, ter wier behoeve het recht van terugkoop bedongen werd, vroeger deze kamer aan de verkoopster had overgedragen: wellicht wordt dus slechts de door haar eenmaal gestelde voorwaarde herhaald. Elders echter wordt opname van een kind voor 2 jaar bedongen [4]). Een andermaal wordt het terugkoopsrecht eerst bedongen na twee lijven [5]). Een zeer merkwaardig beding van terugkoopsrecht vindt men in het onder Bijlage IV. 30 opgenomene stuk. Neel Jansd. had reeds het huis in lijftocht en kocht nu voor 40 gulden zich nog het recht, om het „voor haer eijgen [te] houden nae haer doet". Ook hier wordt echter bedongen, dat na haar dood de tweede contractante de erven weder zal mogen afkoopen voor hetzelfde bedrag.

3°. Eenige malen wordt bij den verkoop het recht bedongen, om in het gedeelte van het huis te mogen blijven wonen bij de verkrijgster [6]). Eenmaal wordt bedongen, dat degene, die het

---

1) Fol. LXXVIII.

2) Eenmaal wordt dit recht van terugkoop besproken: „voor haer of haer erfnaem, die 't huys dan zal *hooren.*" Hier wordt deze dus eenigszins als eigenares van het huis beschouwd.

3) Bijlage IV 24.

4) Bijlage IV 28.

5) Bijlage IV 20

6) O.a. 1504 fol. XLVI en 1547 fol. XCIII.

huis in lijftocht verkreeg, terwijl het verwachtingsrecht reeds aan eene andere was gegeven, de overdraagster en na haar een harer zusters bij zich zoude innemen, of, zoo dezen weigerden, de verwachtster. Van de andere zijde was ook de verwachtster gehouden, om de overdraagster bij zich in te nemen, zoodra zij deze in het huisdeel opvolgde door den dood der lijftochtster [1].

Naast het overdragen der huizen kent men ook het verhuren en het in lijftocht geven. Het verhuren en ook het bij zich innemen komt slechts weinig voor: de huursters worden dan huurkinderen [2] genoemd. De huur is op ééne uitzondering na levenslang [3].

Het bij zich innemen geschiedde enkele malen om niet, doch onder verplichting om in plaats van geld te betalen het werk te doen voor de verhuurster [4], hetgeen voor de huurster niet altijd als eene sinecure was aan te merken [5]. Wanneer eene begijn eene andere bij zich innam, kon het natuurlijk voorkomen, dat degene, die ontving, eerder kwam te overlijden. Soms wordt daarom, ten einde degene, die inwoonde, te helpen, aan haar het huisgedeelte gelegateerd; wanneer dit echter niet geschiedde, werd haar meestal aanspraak gegeven op eene jaarlijksche rente [6] of op een gedeelte der opbrengst [7]. Vertrok zij echter vrijwillig, dan was haar niets verschuldigd.

Eenmaal ziet men het inwoningsrecht slechts voor een bepaalden tijd besproken [8]. Daarbij wordt bedongen, dat degene, die komt inwonen, bij vertrek van de oorspronkelijke bewoonster recht zal hebben op eene uitkeering, waarvoor zij zich vrije woning zal kunnen verschaffen; doch dat zij bij haar sterven geen recht op schadevergoeding zal kunnen doen gelden [9].

Doch zooals ik reeds zeide, het verhuren behoort tot de

1) Bijlage IV 20.
2) O.a. 1567 fol. XL vs.
3) 1548: er wordt daar gesproken van door haar. („verpacht tot haer wedersegghen.")
4) 1514 fol. XX.
5) Eenmaal wordt bedongen, dat zij het werk zullen doen „sy sie syeck of gesont". (1520 fol. XXV.)
6) Cf. Bijlage VI. 25 en 28.
7) Bijlage VI. 24.
8) Bijlage . IV. 29 n.l. voor 9 jaar.
9) Bij deze contracten van samenwoning vindt men ook enkele malen bepalingen over de „maertscap".

uitzonderingen. Meer komt echter de tweede vorm van in gebruik geven voor, en wel veelal met die huisgedeelten, welke bij testament aan het hof gemaakt waren [1]). De uitdrukking, hiervoor gebruikt, is meestal: „tot horen lyf vercopen," ook wel eenvoudig: „vercopen". Hierdoor is het wel eens moeielijk, om terstond te zien, of het huisgedeelte zelve verkocht is dan wel slechts de lijftocht er van. Ook het hof zelf was hiermede menigmaal in de war [2]). Zoo luidt eene aanteekening in het Hoffsboeck fol. CCXXXIV (zonder jaartal): „Item Neel Jansd. heft tot een eijghendom het verndel vant huijs, daer Ael Mathijs in woent, ende me de inboedel ende alle goden, die en bagijn tobehoert, welke hoer ghegheven is van Dien Jansd. tot een testament tot haer lijf ende niet langher." Vooral bij makingen wordt deze vorm dikwijls gekozen.

Degene, die in lijftocht bezit, kan, gelijk wij reeds zagen [3]), door bijbetaling het geheele eigendomsrecht verkrijgen; ook kan de bloote eigendom aan eene derde verkocht worden, gelijk uit Bijlage IV. 20 blijkt, waar Duyf Lambertsd. slechts de lijftocht verkrijgt, terwijl Trijn Symonsd. blijkbaar den eigendom heeft verkregen. Van hare erven toch zal men het huis kunnen terugkoopen, niet van die van Duyf Lambertsd.

Ook tot onderpand voor schulden konden de huizen gesteld worden, zelfs gedeelten daarvan. Zoo vindt men tot onderpand gesteld: $^1/_6$ huis [4]), „haer steetgen, te weten dat sestendeel vant huys ende al haer goet" [5]), „tsteetgen" [6]), „twie camers" etc. Ook versterking door borgtocht van eene andere begijn komt voor [7]).

Executie wegens eene dergelijke vestenis wordt niet vermeld en was waarschijnlijk niet mogelijk, daar men zich voortdurend slechts verbond, om het huis bij leven niet te verkoopen, noch na dood door de erven te laten verkoopen, en om

---

1) 1565 fol. XXVIII vs.: „ende die miesterisse moegen ijenigh beghijne tot horen lyf vercopen."

2) Eenmaal wordt overgedragen: „hoir recht tot dat steetgen." Hier wist men blijkbaar niet, wat de aard van dit recht was.

3) Bijlage IV. 30.

4) Fol. CCXXVI.

5) 1542 fol. CCXXVII vs.

6) Ib. z. d.

7) 1546 fol. CCXXVII vs.

den inboedel niet uit het huis te verwijderen, voordat de schuld gedelgd was [1]).

Ook renten voor zielmissen worden op de huizen gevestigd, doch slechts in enkele gevallen, in den regel niet.

Wie het onderhoud der huizen te betalen had, hing af van den aard van het contract. In de zware reparaties deelde het hof [2]) en de lichte waren ten laste van de gezamenlijke eigenaressen van het perceel, tenzij de een de ander hiervan vrijstelde [3]).

De uitgifte van erven ter bebouwing had ook te Amsterdam nog in later tijden plaats. Twee verkoopingen van een erf zijn hierachter opgenomen[4]); volgens eene daarvan had de „vercoop" plaats „tot horen wil", zoodat de koopster schijnt vrijgelaten te zijn, om het erf al dan niet terstond te betimmeren of wel het weder onder dezelfde conditiën aan eene andere begijn over te dragen. Van dit laatste vindt men een voorbeeld in Bijlage IV 26. De verkoop geschiedde ook hier weder tegen denzelfden prijs, waarvoor de verkoopster het van de meesterschen gekocht had. Ook eene uitgifte van een weder aan het hof gekomen huis is bewaard gebleven [5]); deze heeft plaats aan eene begijn „tot horen lyve" en tegen eene aflosbare rente.

Wat ten slotte de verdere geschiedenis van dit begijnhof betreft [6]), het is met dat van Breda het eenige, dat aan den storm der tijden heeft kunnen weerstand bieden.

Op den staat der door de stad te naasten goederen, in 1584 opgemaakt, wordt het hof met de huisjes niet genoemd, wegens den eigenaardigen toestand, waarin de huisjes verkeerden. Slechts de kerk werd spoedig van stadswege genaast, waarna eerst een der huisjes tot kerk werd ingericht en later een paar huisjes hiertoe werden verbouwd.

In latere jaren daalde het aantal begijnen; in 1862 waren er zelfs nog slechts 9 en zijn zij in één huis gaan samenwonen [7]). De overige huizen, op een drietal na in eigendom

---

1) O.a. 1571 fol. CCXXIV vs.
2) Bijlage IV. 23.
3) Cf. Bijlage IV. 23. en eene vrijstelling dd. 1514 fol. XX.
4) Bijiagen IV. 32 en 33.
5) Bijlage IV. 23.
6) Cf. v. d. Akker, in: De Katholiek 1870.
7) N.l. het huis Bethanie. (cf. v. d. Akker, in: De Katholiek 1870 II. p. 325.

behoorende aan het hof of aan de kerk, worden thans door eenvoudige meisjes en weduwen bewoond, die hier in het midden van de stad een veilig, goedkoop en kalm tehuis vinden. Nog steeds toch vormt het hof, ofschoon niet meer door poorten 's avonds afgesloten, een eigenaardig afzonderlijk geheel; nog steeds heerscht er de godvruchtige kalmte, slechts enkele stappen verwijderd van de hartader van het verkeer in onze bedrijvige hoofdstad.

Vergelijken wij thans ten slotte de resultaten van dit onderzoek met de gegevens, welke ons over de claustrale huizen verschaft zijn door den belangrijken arbeid van Mr. S. Muller Fz., zoo zien wij, dat de oorspronkelijke toestanden bij beide instellingen veel overeenkomst vertoonden.

Beide soorten van woningen waren bestemd voor personen, die zich op den grens bevonden tusschen geestelijken en leeken, met de geestelijkheid menigen trek gemeen hadden en zelfs eenige voorrechten genoten, die eigenlijk slechts aan de geestelijkheid toekwamen [1]). Bij beiden was de oorsponkelijke toestand deze: de grond, welke aan de gemeenschap toekomt, wordt aan de leden ter bebouwing gegeven, ten einde aan hen, doch ook slechts aan hen alleen, tot verblijf te strekken.

Beide instellingen hadden te strijden, om dit standpunt te handhaven; doch juist hier begint het verschil. De claustrale huizen waren in de schoonste stadsgedeelten gebouwd en waren door de uitbreiding en verfraaing, welke de opvolgende bewoners er aangebracht hadden, in kleine paleizen herschapen. Zij hadden dus eene groote aantrekkingskracht voor de vermogende leeken. De huisjes op de begijnhoven daarentegen waren van den beginne af ingericht voor personen, die zich zooveel mogelijk van alle wereldsch vertoon wenschten terug te trekken en in kalmte te leven. Dezen konden niet aan leeken behooren, tenzij aan personen, die zich ook van de buitenwereld wenschten af te zonderen.

De kapittelen trachten het leekenbezit te keeren door te eischen, dat slechts kanunniken de huizen mochten verkrijgen; doch zij waren tegen den stroom des tijds niet opgewassen en moesten er langzamerhand genoegen mede nemen, dat de huizen feitelijk meer en meer in handen kwamen van leeken

---

1) Men denke aan de vrijheid van schot en lot, de eigene jurisdictie enz.

en dat slechts de schijn nog bewaard werd door het naambezit, waardoor de huizen ten name stonden van de kanunniken, terwijl de leeken feitelijk er geheel als heeren en meesters over beschikten. Ook voor de huizen op de begijnhoven kon men het leekenbezit niet keeren, doch hier offerde men den schijn op en redde, althans geruimen tijd, het wezen. Men stond toe, dat leeken de huisjes bezaten en er over beschikten, doch men wist als regel te handhaven, dat er slechts begijnen zouden wonen of andere vrouwen, die zich geheel naar de regelen van het hof moesten gedragen en in hoofdzaak slechts hierin van de begijnen verschilden, dat zij geene gelofte hadden afgelegd en niet tot de kerkdiensten verplicht waren.

Zoo wisten de begijnhoven, aan hun aard getrouw, tot aan de geweldige omkeering door de reformatie, te blijven wat zij steeds geweest waren: plaatsen van kalmte, toevluchtsoorden voor haar, die, zonder zich aan de strenge regelen der kloosters te onderwerpen, een ingetogen en godsdienstig leven wenschten te leiden, vrij van de beslommeringen en de gevaren van het leven te midden van de groote maatschappij.

Mr. J. C. Overvoorde.

BIJLAGEN.

I. Groot Faly-begijnhof te Haarlem.

1. Regulen ende handtvesten van den Grooten Faly-beggijnhof tot Haerlem.

XIV. *Van de huyse des hoffs coopinghe ende verkoopinghe.*

1. Alle huijsen, die den hove ofte kercke toebehooren oft naemaels sullen besproken worden ende aenerven, staen tot volmacht van den parochiaen ende meestersse, om die te bestellen ende te verkopen tot oirbaer van der kercke ende des hoffs.

2. Dan soo yemandt uijt liefde een huijs wil op den hoff van nieuws oprechten, sal dat mogen doen met oorloff van den pastoor ende meesterssen, op voorwaerde dat het huijs naer haer doodt den hoff sal eijgen blijven.

3. Ende om de maeghden hiertoe meerder te verwecken, sullen degene, die nieuwe huijse bouwen, nae haer doodt mogen bedinghen eenige lijven, soqveel als sij met den pastoor ende meestersse sullen overkomen, dewelcke sij oock tot convente zullen mogen stichten, met eenige jaerlijxe inkomen tot behoeff van de arme beggijnen.

4. Die een huijs koopt, sal gehouden sijn dat met behoorlijcke hertimmeringe te vermaecken ende te onderhouden in rake en dake. Ende daerom sullen den parochiaen ende meesterssen eens des jaars naer Paesschen ommegaen de huijse besichtigen; ende waer gebreck wordt gevonden, dat sullen sij de inwoonsters gebieden te versien ende te verbeteren.

5. Zoo ijemant vermaent sijnde, binnen twe maenden dat niet en vervoordert, maer versloft, sal verbeuren ses Carolus guldens tot des hoffs en kercke behoeff. Ende de overste sullen dat op koste van de eygenersse doen vermaecken. Maer als ijemandt uijt armoede geen onkosten van hertimmeringe ende verstellinge kan lijden, sal men dat huijs vercopen, ende sulcken persoon sal met een ander woonplaetse van de overste naer gelegentheijt versien worden, die haer in sulcken gevall sal gehoorsaam toonen, op verbeurten van den hoff.

6. Als men eenige huijsinge verkoopt, sal men opmerck nemen van de voorscreve dingen, ende die gunnen aen de meestbiedende, behalven dat diegene, welcke met een goet leven oft andersins aen den hove wel verdient hebben, meerder gunst sal getoont worden.

Naar het origineel, berustende in het archief van de Kathedraal van Haarlem n°. 9.

II. Begijnhof te Utrecht.

2. *Transport voor schout en schepenen van Utrecht van een huis op het begijnhof aldaar.* 1459 *November* 29.

Alle denghenen, die desen brief zellen sien off horen lesen, doewy verstaen scoute ende scepenen der stat van Vtrecht, dat voir ons quam int gerechte jonfrou Margriet van Steenre, bagijn opten Bagijnhof tUtrecht, ende gaff over mit hoirs gecorens mombaers hant, daer sy mit rechte ende mit oirdele aen quam, Geryt Jan Volkens soens soen die husinge ende hofstede, gelegen opten Bagijnhof, daer dat capelhuys boven ende jonfrou Lysbeth Aelberts beneden naist gelegen syn, ende verteech daeroff mit hande voirs. tot Gheryts behoef voirg., alse

recht ende oirdele wysde dat sy sculdich was te doen, ende geloefdet hem mede mit hande voirs. jaer ende dach te waren na den heyligen Dertyendach naistcomende ende alle voirplechten of te doen. Dit geschyede onder Johan van Jutfaes scoute, Johan van Renesse ende van Wulven, Heynric van Nyevelt, Johan van Hamersteyn, Harman van Lewenberch, Jacob Proeys, Henric van Sandenborch, Adryaen van Rijn ende van Jutfaes, Heynric van Ghent, Willam van Steenre, Dirc Taets, Geryt Zoudenbalch ende Goedscalck van Brakel, scepen tUtrecht. Ende opdat dit vaste ende stade blive, so hebben wy scoute ende scepene voirg. onser stat seghel aen desen brief gedaen tenen oirconde. Gegeven int jaer ons Heren dusent vierhondert negen ende vyftich des Donredages op sinte Andries avont.

Naar het origineel, berustende in het gemeente-archief te Utrecht. Afd. Begijnhof n°. 36.

3. *Making van een huis op het begijnhof te Utrecht voor de twee meesterschen en de twee begijnmeesters.* 1467 *December* 15.

Wy Eechte van Lynschoten ende Mergriet van Bitterveltt, meystersen opten Begijnhove binnen Vtrecht, Jacob van Amerongen ende Aryaen van Ryn, begijnmeysters teser tyt van des raets wegen van Vtrecht dairtoe geset, maken kont ende kenlic allen luden, dat voir ons gecomen is joncfrou Mechtelt meyster Geryts dochter van Zande ende gaff ende maecte mit horen vryen wille ende mit hoers gecorens voechts hant, dair sy aenquam als recht was nae rechte ende gewoenten des hoefs voirs., na hore doot om goodswillen den convente van den Begijnhove binnen Vtrecht, dat afterste eynde van horen huse, dair die kelre onder is, gelegen opte Begijnhove voirs. geheten den Pynacker, mitten halve kelre, die onder dat voirs. aftereynde van denselven huse gelegen is, ende voirt mit allen sinen toebehoren van boven tot beneden, also dat voirs. aftereynde van der husinge op eenre muere getymmert staet, ende op twee delen van die koeken, van die cleynen, van den torfhuse ende van dat hoefkyn tenden dat torfhuys ende oec van een stuck erfs in den coelhoff, te besigen, te gebruken ende staende te houden mit die ander medebeginen na manyeren ons hoofs voirs. Behoudelic dat die ander helft van den voirs. kelre, gelegen onder dat voirs. aftereynde van derselver husinge, alltijt bliven sell aen dat voirste eynde van der husinge voirs., mit sulke voirwairden, dat men die kelre voirs. ende oeck den

inganck ende dueren, die nu aen die westzijde van der husinge staet, alltijt uut beyde die voerscr. woningen gemeen gebruken ende staende houden sell in sulker manyeren, alse nu staen ende gelegen syn, na inhout der brieven van den vorsten huse voirs. Oeck sijnt voirwairden, dat die meystersen, in der tyt wesende, na dode joncfrou Mechtelden voirs. die voirseyde aftereynde van der husinge voirs. mit allen sinen toebehoren, also dat hiervoir benoemt ende bepaelt is, jairlicx ten schoensten penninck verhueren sellen, ende van die gelden jairlicx daervan comende alle jair nemen ende opleggen sellen enen Beyers gulden off payement, dat dair goet voir is, ende dairmede dit voirs. aftereynde van der voirs. husinge mit alle sinen toebehoren staende ende in goeden rake te houden sonder enich versuum dairin te laten vallen, ende dairtoe noch alle jair dairvan eweliken ende erfliken uut te reyken die bewares van Sinte Barbaren gasthuys tUtrecht tot behouff den armen huyssitten in den pot enen halven Beyers gulden voirs., ende dairtoe noch alle jair erfliken den Malaten buten Vtrecht een oert van enen Beyers gulden voirs.; ende so wes hierenboven van der hueren voirs. alsdan noch overcomen sell tot elken jairen, dairvan sell men alle jair, als men die meystersen opten hove voirs. kiesen sell, des morgens doen lesen een misse van den Heyligen geest ende des anderen dages een zielmisse voir alle diegene, die van den hove verstorven syn off den hove goet gedaen hebben, ende des anderen avonts oeck een vygely van negen lessen van twee priestren; ende so wes alsdan noch van der voirs. hueren hierenboven noch overcomen sell, dat sel men alle jair desselven dages tesamen nemen ende dairomme doen halen ende copen malemezey ende zueten wyn ende oeck schoonbroet, ende dat alle diegene, die geoffert hebben terselver zielmissen, mildelic ende blydelic voirsetten ende scenken, ende die sellen dat also verteren in goeder eerbairliker vrolicheyt, mit sulken voirwairden: wairt sake, dat joncfrou Mechtelt voirs. dese gifte ende make tot eniger tyt by horen leven wederriepe voir de meystersen, dan in der tyt wesende, so wair dese gifte ende maeke ende alle punten ende voirwairden voirscr. doot ende te niite, gelyc oft nye geschiet en wair, sonder argelist. Ende opdat dit vaste ende stade blive, so hebben wy meystersen voirg. des convents segell van den hove voirs. aen desen brieff gedaen; ende om die meere sekerheyt ende vestenisse wille so hebben wy begeynmeysters voirs. onse segellen mede aen

desen brieff gedaen. Gegeven int jair ons Heren dusent vierhondert zeven ende tsestich den Dynxdages nae sunte Lucyendach.

Naar het origineel met 3 zegels in bruine was van het hof, Jacob van Amerongen en Aryaen van Ryn, in het gemeente-archief te Utrecht afd. Begijnhof n°. 39.

4. *Overdracht van een huis op het begijnhof te Utrecht voor schout en schepenen aldaar.* 1496 *November* 17.

Alle denghenen, die desen brieff sellen sien off horen lesen, doewij verstaen schout ende scepenen der stadt van Vtrecht, dat voir ons quam int gerechte Oedell Willem de Witt Jacobs soens wedue ende gaff over mit hoers gecorens mombers hant, dair sij mit rechte ende mit oerdele aen quam, die meystersssche van den Beghijnhove bynnen Vtrecht den vryen eygendom van der huysinghe ende hofstede mit allen sijnen toebehoren ende mit alsulke sittenkisten, beddesteden ende coitsen, als dairinne sijn geleghen opten Beghijnhove, ende is geheten die huysinghe Then putt, dair oestwert naest gelegen is dat huys Then roeden rijse ende westwert die ghemeen stege ende poerte, die men gaet uut den Beghijnhove the Wittevrouwenwert. Ende sij verteech dairoff ende van alle rechts ende toesegghens, dat sij dairaen hadde, ende mede van allen brieven, die dairoff ruerende sijn, totter meystersschen behoef voirgenoemt, alse recht ende oerdell wijsde, dat sij sculdich was the doen. Ende sij geloefdet hoer mede jaer ende dach the waren na den heyligen Derthiendach naestkomende ende alle voerplechten off the doen, behoudeliken Oedell voirs. voer ende Lutgert Jacob Reyerssoensdochter nae hore lijftochte aen der huysinghe ende houtwerck voirscreven, mit sulke voerwaerden, dat nae doede Oedell ende Lutgert voirscreven die meystersschen in der tijt van den Beghijnhove gehouden sellen wesen twee ofte drie eerlike meechden ofte weduen in der voirscrever huysinge the setten, die te bewonen mitten voirscreven huysrade hoer leven lanck ende soe voertaen then ewighen daghen, welke meechden ofte weduen die meystersschen nemen sellen van den bloede Oedelen voirscreven voer enen vreemden, alsoeverre dair yemant van horen bloede is, die dat begheert; ende die sellen dan medehebben alsulke vier oude schilde sjaers erfflike renthen aen der stadt van Vtrecht, als dieselve meystersschen op dach datum sbrieffs van der voirscreven Oedelen tot behoeff denselven meechden ofte weduen ontfanghen hebben, om dairmede off te leven ende dieselve huysinghe

ende hofstede in rake ende in dake mede the houden. Ende dit was die derde sake, die Oedell voirscreven huden op desen dach voer ons dede. Dit geschiede onder Johan van Reness van Wulven, schout, Henrick van Ghent van Rycxstell, Johan over de Vecht, Loeff van Jutfaes, Gherijt Knijff, Henrick van Voirde, Jan van Veen, Jan Butendijck, Goedscalck van Wynsen, Jan van Roeyenborch, Aernt Taets, Ghijsbert van Lantscroen ende Steven van Sulen van Nyevelt Stevenssoen, scepenen tVtrecht. Des toerkonde soe hebben wij schout ende scepenen voirgenoemt onser stadt groete segell aen desen brieff gedaen. Gegheven int jair ons Heeren duysent vierhondert sess ende tnegentich des Donredages nae Sunte Meertijns dach in den wijnter.

Naar het origineel (zegel verloren), berustende in het gemeente-archief te Utrecht afd. Begijnhof n°. 50.

5. *Uitgifte van een huis op het begijnhof te Utrecht door de meesterschen van dit hof.* 1503 *Januari* 10.

Wij Berbara van Alkemaen ende Mergriet Reynyers, meysterster in der tijt op den Begijnhove tUtrecht, maken kenlyc allen luden, dat wy by consent der gemeenre joncfrouwen op den hove voerscreven overghegeven hebben voer ons ende voer onsen nacomelingen Alit Pouwels Verhorsten dochter, medebegyn ons hoefs voerscreven, die westerhelft van der husinge, daer joncfrou Mergriet van Steenre nu ter tyt in woent, ghelegen aen [de] noordsyde van den hove voerscreven, daer dat leghe erf oestwaert ende joncfrou Janna Sassen westwaert naest ghelege(n) sijn; ende sy vertegen daerof van allen rechts ende toeseggens, dat sy daeraen hadden, tot behoef Alit voerscreven, mit sulken vorwaerden, dat Alit voerscreven dit huus niet aenveerden en sel solange als joncfrou Mergriet voerscreven leeft ende in levende lyve wesen sel; ende storve Alit voerscreven eer joncfrou Mergriet vorscreven, so en waer dese gifte ende overgifte van geenre weerden, mer leefden Alit voerscreven langer dan joncfrou Mergriet voerscreven, so sel Alit voerscreven dan dat halve huus voerscreven aenveerden ende ghebruken als haer eygen, ende vrijliken te gebruken sonder yemants wederseggen nae gewoenten van den hove voerscreven. Ende mede so synt vorwaerden, dat Alit vorscreven uut dese helft van der husinge voerscreven nae dode joncfrou Mergriet voerscreven den eersaem convent van der

Katuser oerder buten Vtrecht voldoen ende vernuegen sel van alsulken brieve ende testament, als joncfrou Mergriet voerscreven den convent voerscreven sculdich is van dode hoers vaders, sonder eenich wederseggen. Allet dinck sonder arch ende list. Ende dit is gesciet na gewoenten ons hoefs vorscreven, behoudelyc den hof syns rechts ende gewoenten. In kennysse der waerheyt so hebben wij meystersten voerscreven ons hoefs zegel aen desen brief gedaen. Gegheven int jaar ons Heren dusent vijfhondert ende drie, den tienden dach van Januarius.

Naar het origineel met zegel van het Begijnhof in groene was, berustende in het gemeente-archief te Utrecht afd. Begijnhof n°. 53.

6. *Transport van een huis op het begijnhof te Utrecht voor de meesterschen van dit hof.* 1516 *Maart* 20.

Wij Barbara van Alkemaen ende Janna Sassen, meystersten tot an der tijt op den Bagynhove [tU]trecht, maken kenlyc allen luden, dat voer ons op onsen hove vors. ghecomen is Anne Jan Aerts dochter ende heer Peter Calslagen, vicaryus tot Sinte Peter tUtrecht, ende gaven over Katryn van Herentals, die camer staende aen die suytsyde van den hove vorscreven aen dat huus geheten de Roden rysen, daer myn vrou van Borgoennen nu ter tyt in woent, m[i]t alle synen toebehoren, dat is te weten: mit een plack erfs after in den groten hof ende die loedse, die daer hanget aen eenen huus, daer mach Katryn ofte haer nacomers, so wanneert hen believen sel, in mogen anckeren, ombecroent van Anne ofte haer nacomers. Ende si vertegen daer claerliken van ende mede van allen rechts ende toeseggen, dat si daeraen hadden, ende van allen breven, die daerof ruerende syn, ende belede(n) betaelt te wesen den lesten penninck mitte(n) eersten. Ende ick heer Peter vors. ghelove bij myn sekerheyt onder des hoefs zegel voer den meystersten vors., so my dat goet van Anne gemaect is voer den scout ende schepen[en] over die derde duer, of Katryn vors. of haer nacomers enyghe moeyenysse of aenspraeck viel, dat ic haer dan schadeloes houden sel ende vryent haer, so men erfcoop pleget te vryen, ende dan, oft haer belieft, over te gheven voer den scout ende scepenen sonder enich wederseggen. Ende desen coop heeft ontfangen Lysbeth Gherit Steven de Witten dochter tot behoef Katryn vors. nae gewoenten van den hove vors. Allet dinck sonder

argelist. In kennisse der waerheit so hebben wy meystersten vors. ons hoefs zegel aen desen brief gedaen tot enen orconde. Ghegeven int jaer ons Heren dusent vijf hondert ende sestien op Sinte Benedictus avont.

Naar het origineel (zegel verloren), berustende in het gemeente-archief te Utrecht afd. Begijnhof n°. 59.

7. *Transport van een huis op het begijnhof te Utrecht voor de meesterschen van dit hof.* 1518 *December* 20.

Wy Mary Pots ende Barbara van Alkemaen, meysterster in der tyt op den Begynhove tUtrecht, maken kenlyc allen luden, dat voer ons op onsen hove gecomen is Willem Orber ende Gheertruyt syn wyf ende gaven over Willemgen Peter Willemss. dochter, medebagyn ons hoefs vorscreven, tot behoef Mergriet Reynier Peterss. dochter van Amersfoerd, die husinge ende hofstede, so die gelegen leit mit alle synen toebehoren aen die oestsyde van den hove, daer Heil Vreem boven ende dat Groot huus beneden naest gelegen syn, soet hem aengecomen ende bestorve(n) [is] van dode Gerit Jan Goyerss. dochter, syn moey, en(de) mit dat torfhuus, gelegen daerafter aen des hoefs muer, ende een placye lants daerafter in den grooten hof; ende sy vertegen daer claerlycken of ende mede van allen brieven, die daeraf ruerende syn, ende loefdent hem mede jaer ende dach te waren op den pacht van enen gouden Arnoldus Aernemsche gulden sjaers, ende op enen gouden Johannes Beyerschen gulden sjaers erflycken rente, die den hof daer van outs uut heeft, te betalen alle jaer op den heyligen Paeschdach, mit sulken vorwaerden, dat Willemgen Peter Willems dochter vors. aen dese husinge ende hofstede houden sel haer lyftocht vrylycken te gebruken haer leven lanc op den pacht, soet vorscreven staet; ende tot wat tyden Willemgen vors. oflyvich geworden is, of dat sy van den hof voer mitterwoen ende haer plats veranderde, so coemt dese husinge ende hofstede vry of ombecroent van yemant wederom aen Mergriet vors. of aen horen erfgenamen, sonder yemans wederseggen. Allet dinck sonder argelist. So is dit gesciet na gewoenten ons hoeffs vors. In kennisse der waerheit so hebben wy meysterster vors. ons hoeffs zegel aen desen brief gedaen. Ghegeven int jaer ons Heren dusent vyfhondert ende achtien op Sunte Thomas avont Apostel.

Naar het origineel met zegel van het Begijnhof in groene was, berustende in het gemeente-archief te Utrecht afd. Begijnhof n°. 63.

III. Sinte Agnieten-begijnhof te Leiden.

8. *Extract uit het statuut betreffende de huizen op het hof.* 1348 *Februari* 17.

Allen dengenen, die dezen brieff zullen zien off horen lesen, doen wij cond, schout ende gemene schepenen ende raden der poorte van Leyden etc. van date XIII^c. XLVIII des Zonnendages naer Sunt Valentynsdage etc., daerbij geordonneert wert, dat het deel van den huysen der joncfrouwen, stervende binnen den hove, blijven zoude den gemeenen geselschappe, dat die een huys buyten den Groten huyse timmerden off costen, tselve een eerlicke joncvrouwe off wedue mocht vercopen, den gemeenen joncfrouwen angenaem, dat die hem niet aerlicken drouch bij den gerechte gedaen vertrecken zoude werden, blijvende hem deel van der huysinge den gemeenen hoves; voort dat niemant ontfangen en zoude werden, hij en zoude belofte doen de voors. voorwaerden te onderhouden. Besegelt etc.

Extract, opgenomen onder de vermelding van de brieven, aan het gerecht getoond den 14 Juni 1584. (Oudste register van het begijnhof fol. 1 vs. in het gemeente-archief van Leiden.) Een gelijkluidend extract wordt gevonden in het Gerechts-dagboek A fol. 285 vs.

9. *Extract van een brief, voor het gerecht getoond.* 1544 *Februari.*

Condt ende kennelic sy allen menschen, van date omtrent Lichtmisse a⁰. XV^c. XLIIII, daerby Fytgen Cornelisdr. van Schengen coopt van Cornelia Ghijsbertsdr. een huys opten Bagijnhoff naest Belie Jans ende wijlen Barbara Mees, om hondert pont Hollandts, te betalen Lichtmisse XLIIII [X] ℔ Hollants, voorts jaerl. telcken X ℔ Hollandts; mer indien Neeltgen overlyt voor tbetalen, zall Fytgen derffgenamen van dezelve jaerlix betaelen XII ℔. Ondergetekent ende gequoteert nu⁰. VII⁰.

Extract etc. als n⁰. 8.

10. *Gelofte van twee begynen.* 1539 *December* 19.

Wij Jan Paedts Bouwenss ende Jan van Endegeest, schepenen in Leyden, oirconden, dat voir ons quamen Gouwe Jans dochter ende Belie Claes dochter elcx mit Claes Jacopss. moelenaer, hoeren gecoeren voicht in deze saicke, ende gelieden, dattet voirwaerden zijn, dat zy volcomelicken houden

zullen sulcke ordonnantien, previlegien, handtvesten ende rechten, als die joncfrouwen ende baghynen tot Sinte Agnieten after Sinte Pieters kercke nu ter tyt hebben of naemaels hebben of vercrygen moegen, zonder verbreken, off dat zy thof goedertierlicken ruymen zullen, op zulcke verboernisse ende boeten, als die joncfrouwen ende baghynen hantvesten voirn. begrepen hebben, indien zy overhoerich worden. Voert zijnt voorwaerden: tot wat tyden zyluyden oflivich worden, of dat zy haer tot enige religie gaven om God te dienen ende haer leven te beteren, tzy hoe zwaer off strenge diezelve religie wesen zal moegen, off om ongehoersaemheyt wille uuyten hove geset worden, dat alsdan zulcken halven huys ende erve, als zy elcx op ten voors. hove bewoonen, an denzelven hove eygelick ende erflick blyven zal sonder yemant daeroff te erven ofte sonder yemants wederzeggen. Noch zynt voorwaerden: wairt zaicke, dattet geviel, dat Gouwe Jansdochter ende Belie Claesdochter voors. binnen den eersten vyf jaeren van datum sbriefs zwaere siecten onder die leden cregen, die vervaerlick waeren, dat God verhoeden moet, als dat grote ongemaect, lazarye ende verwoetschip, zoe sullen zyluyden, als them vermaent zal worden van den meesterssen bij goetduncken dergheenre, die den hoff voors. plegen te bewaeren, den voors. hove goedertierlicken ruymen ende van den hove vaeren mitter woene op zulcken boeten ende verboernisse, als voors. staet. Ende des en zullen zij haer nyet verweren mit gheenen rechten, geestelick noch waerlick, noch mit ghenen zaicken, die zyluyden of yemant van hoeren wegen dairin trecken off visieren moegen. Ende des zullen die joncfrouwen ende baghynen des hoefs voors. vry wesen van allen antichten ende beschuldinge, die men der voorn. Gouwe Jansdochter ende Belie Claesdochter antyden moegen. In oirconden dezen brieff besegelt mit onsen zegelen int jaer ons Heeren duysent vyfhondert negen ende dertich opten negentienden dach in Decembri [1]). Ende was onderteeckent: Deijman. Besegelt met twee groene wasse zegelen in enckele stairten uuthangende.

Voor copie desen XVI^en February 1585 uitgegeven van mij

W. Oudevliet, notaris.

Naar een los stuk, liggende in het tweede register van het Sinte Agnietenbegijnhof, aanwezig in het gemeente-archief van Leiden.

---

1) Het volgende is met latere hand bijgevoegd.

11. *Aanteekening over het recht der erfgenamen van begijnen op de door dezen bewoonde huisjes.* 1582 *Mei* 5.

Beroerende de huyskens, staende opt Falyde bagynhoff, die mits tsterven van de laetste bezitsters van dien als naer ouder gewoonten voor deen helft aen de kerck aldaer ende tot onderhout van dien alreets zyn verstorven, ende voor dander helft op haer erffgenamen ende voortsaen versterven zullen, is geresolveert etc.

Oudste register van het Sinte Agnieten-begijnhof. fol. 1, aanwezig in het gemeente-archief van Leiden.

12. *Ordonnantie, van outs geweest ende gebruyct opt Falyde-bagynhoff.* 1583 *October* 6.

Eerst die aldaer een huysken plach te copen, groot een stede, ende die tzelffde coft oft daervoor het gecoft werde [1]) quam te sterven, zoo starff dat geheel aen den hoff mitte verbeteringe van dien. Item wast een huysken van twee steden, dat by yemant gecoft off daervoor het gecoft werde, zoo quam tzelve mit sterven de helft aen den hoff. Item waert dat by yemant een huysken van twee steden gecoft was ende eene van beyde de steden by consent van de regenten van thoff eenen anderen overdede off vercoft, zoo zoude mit tversterven van beyde personen tgehele huys van twee steden aen den hoff comen. Item zo daer yemant van den hoff ginc off liep, zo men dat zeyt, die verbeurden haer recht, alsof zij gestorven waeren, ende en mochten ten eeuwigen dagen daer niet weder inne comen. Item niemant en mocht eenige huyskens, tzy heel off deel, vercopen off zyn coop eenen anderen overdeden, dan by consent van de regenten van thoff; ooc en mochten de vrienden van dengeenen, die gestorven waeren, haer aengeërffde deelen niet vercopen dan by consent van de regenten van den hoff. Item zoo daer eenige huyskens te coopen off vercopen waeren, die werden altydt alleenlic vercoft by de regenten van thoff, zonder eenich wederseggen van degeene, die by sterffenisse off anders eenich recht daertoe hadden, mits dat zij een yegelicken van de somme der coope haer recht, dat zy daertoe hadden, weder uytkeerden. Item een huysken van eene stede coft men gemeenlicken om

---

1) N.l. zoo familie of vrienden de kosten betaalden.

36 gl. ende een huysken van twee steden coft men gemeenlicken om L of LXXX gl., te weten nae dat het out was ofte veel reparatie van doen hadde ende nae de tydt waerdiger waeren. Item daer zyn twee huyskens opten hoff, elc van drie steden, het eene compt toe Peternelle van Oostrum ende het ander Maritgen Deymans, daervan by tsterven een deel in den hoff sterft ende de twee deelen aen de vrienden ende andere erffgenamen. Item daer is een huys op thoff van vier steden, daervan dat de twee deelen aen den hoff comen ende de twee deelen derffgenamen van Aernt Gerritsz., dewelcke daer twee zusters in gehadt heeft ende door sterven van hem beyde de twee deelen aen den hoff vervallen zijn.

Oudste register etc. fol. 1.

13. *Resolutie (opten) nyen huysen opten Bagynhoff.*
1586 *February* 25.

Die van de(n) gerechte, gehoort het rapport van Jan van Hout, secretaris, nopende de consultatie, bij hem zeeckeren tydt geleden mit tstadts advocaten gehouden belangende den eygendom van de huysen opten Falyde-bagynhoff, ende gezien dezelve consultatie, bij de voors. advocaten daervan bij geschrifte gestelt ende ondergeteekent, ooc verscheyden certificatien ende attestatien nopende het recht van de successie derzelver huysen, zyn eyntelicken naer lange deliberatie ende communicatie, diesaengaanden mitten anderen gehouden, geresolveert ende besloten: Eerst, dat alle de Falyde bagynen, jegenwoordelicken noch in leven zynde ende hem tot noch toe binnen dezer stede onthouden hebbende, voor hun leven in tgebruyck van de bewooninge der huyssen, by hem opten hoff gecoft, zullen mogen blyven; ende beroerende de huysen dergeenre, die alreets gestorven zijn, dat dezelve in tgeheel van wegen dezer stede by de gecommitteerde tot de opzichte van tstadts getimmerten, die nu is ende namaels wezen zal, zullen werden verhuyrt mit advys van burgermeesteren in der tydt, oock by dezelve in behoorlicke reparatie onderhouden, in zulcken verstande nochtans, dat beroerende de huysen van twee off meer steden d'erffgenamen van de affgestorven bagynen, naer zy van haer recht van eygendomme den voornomden burgermeesteren volcomelicken ende ten genougen van dezelve zullen hebben doen blycken gesamentlicken, van hoeveel

steden die zyn, onder haer quitantien zal laeten volgen haerluyder gedeelten van de belooffde huyzen, daervan affgetrocken tgeene van reparatien, ongelden ende gelycke reële lasten bij de voors. gecommitteerden van tstadts wegen zal zyn verschoten ende uytgeleyt, ende tgund [tot] affcortinge behoort te strecken, ende dat niettemin de voornoemden burgermeesteren haer naersticheyt zullen doen, omme van de voors. erffgenamen ten meesten oirbaer dezer stede opdracht van hun recht ende actie te vercrygen, omme zulx, mittertydt van tstadts wegen tot den gehelen hoff recht vercregen zynde, tzelve te mogen werden gemaect tot een collegie, ende zulx tot vordernisse van de universiteyt off andersints ten meesten dienst van de stadt geemployeert ende gebruyct. Dat vorder ten eynde de stadt te beter mach werden verchiert, de huysen, daervan de stadt alreets den geheelen eygendom heeft, responderende aen de Clocstege ende aen Rapenburch off Steenschuyr, de deuren, veynsteren ende lichten zullen mogen werden gebracht ende gestelt aen sheeren straten, opdat die zulx vor meerder te huyr zullen mogen gelden, welc voordeel den anderen huysen aldaer, ende zoolange de stadt den geheelen eygendom niet en zal hebben becomen, geensints toegelaten noch vergont en zal werden. Uts. 25. 2. 86.

Oudste register etc.

14. *Aanteekening betreffende de uitgifte van een huis aan Heurnius, om op twee levens te bewonen.*
1587 *Februari* 5 [1]).

D. HEURNIUS HUYS.

Die van de(n) gerechte, gehoort trapport van Jan van Hout, secretarys, voor hem zelffs ende me ten name van Mr. Symon Franss. van Merwen, trezorier extraordinarys, als regenten van den Groten bagijnhoff dezer stede, hoe dat zij onder tbehagen van de voors. van de(n) gerechte waren verdragen mit domino Johanne Heurnio, professor der medecynen in der universiteyt, als dat hij tot zyn leven off vertrecken van den hoff, mitsgaders tot het leven van zyn huijsvrouwe, indien zij hem quaem te overleven, off ooc tot haeren vertrecken van den hoff off herhuwelicken toe, in cope zal hebben een huysken

1) Later ter zijde bijgevoegd: „Zij hiervan brieven gemaect. Journael 511 verso."

ende erve, gelegen binnen dezer stede opten Groten bagynhoff voors. ten zuyden van de kerc, twelc es het XXXe, belent aen deen zyde het huys, twelc Neel Jansdochter, Aernt Cornelisz. Caerdeman wedue, in huijre heeft, n°. XXIX, ende aen dander zyde thuijsken, dat nu ter tydt in huyre gebruijct wert by Anna Strycken n°. —, mits daervooren betalende een somme van CLXXX guldens, te betaelen een derdepart Meye 87 mit tanvaerden vant voors. huys, een derdepart Meye 88, ende een derdepart 89, als telcken LX guldens. Ende zal tvoors. huys middelertydt in goede behoorlicke reparatie gehouden werden, glas, want ende dacdicht ende tgund vorder onder reparatie gereeckent wert, tot last van de voorn. D. Heurn, twelck de regenten van den hoff in der tydt tot haerder discretie zullen doen benaerstigen ende vorderen. Ende tot welcker tydt de voorn. D. Heurn zal comen te overlijden off van den hoff te vertrecken, van gelycken tot welcker tydt des voorn. Heurnys huysvrouwe, wezende langstlevende, mede compt te sterven off van den hoff te vertrecken off te herhuwelicken, zoo zal tvoors. huijs ende erve mitte verbeternissen [van] die ende indien daeraen middelertydt eenige zullen zyn geleyt, strac wederkeeren aen den voorn. hoff ende zulx aen dezer stede. Vorder dat de voors. regenten aen de voorn. van Heurn ooc verhuijrt hadden (mitsdien hem tvoors. gecofte huys voor hem ende zijn familie, zoo hy verclaert hadde, niet groot genouch en was), tvoors. huijsken daernaest n°. — om zes guldens voor den tydt van een jaer, beginnende Meye LXXXVII, daervan de reparatie comen zal tot last van den voors. regenten: des zal de voors. van Heurn de casynen, om tzelve in zyn huys te gebruycken, tot zynen costen doen maecken ende stellen. Ten laetsten dat zy denzelven van Heurn toegezeyt ende belooft hadden, dat tot welcker tydt tzelve gehuyrde huijsken aen den hoff zoude comen te vervallen, dat met hem dienaengaende, omme tzelve in gelycke coop als boven te mogen hebben ende gebruijcken, favorabelicken zal werden gehandelt. Hebben de voornomde van de gerechte, naer comunicatie ende deliberatie mitten anderen gehouden, tvoors. accoordt belieft, bewillicht ende bevesticht, believen, bewilligen, bevestigen ende verclaren mits dezen, dat tzelve zynen voortgang hebben ende zulx ooc bebrieft worden zal. Uts. 5. 2. 87.

Oudste register etc.

IV. Begijnhof te Amsterdam.

15. *Transport van een huis aldaar voor schout en schepenen.* 1389 *April* 25.

Wi scout, scepene ende rade der stede van Aemsterdam maken kenlic allen lieden, die dese lettere sullen sien, dat wi om orbaer, profijt ende nutscap der armer beghinen in Amsterdam, ende oec om alrehande scade, last ende hijnder te voerhoeden, die namaels ghescien mochten binnen horen hove ende tymmeringhe, consenteert, ghesterct ende gheordineert hebben al dusdanighen gheset, als hierna ghescreven staet. Dat is: waer dat enighe beghine, die nu si of hiernamaels opten beghijnhove woende, husinghe cofte of tijmmerende, die en soude die husinghe in horen leven, noch hoer erfname na hoerre doet, vercoepen, noch vervreemden ijenighe mensche buten den hove noch binnen, ten ware bi oerlove ende consent der ghemeenre beghinen binnen den hove voerscreven. Ende omdat wi willen, dat dit stade ende vast ghehouden warde, soe hebben wi desen brief beseghelt mitter stede seghel voerscreven. Ghegheven op sinte Marcusdach Evangeliste int jaer ons Heren M°. CCC. neghen ende tachtich.

Naar het origineel met stads zegel in groene was, aanwezig in het archief van het Begijnhof. Art. 2.

16. *Transport van een huis aldaar voor twee schepenen.* 1457 *Maart* 9.

Wy Amelys Andrieszoen ende Geryt Matheuszoen, scepene in Aemstelredamme, oirconden ende kennen, dat voir ons quam Jan Janszoen, als een voecht van Mergriet sinen echten wive, ende geliede, dat hy vercoft heeft die maters van den Baghijnhof totten selven Baghijnhof behoef alsulke huysinge, als Kerstgyn Jansdochter saliger gedachten int laetste van hoeren live staende had up dat Beghynhof, in allen schyn alst hem mit Mergriet sinen echten wive voirn. anbesturven is van Kerstgyn Jansdochter hair suster. Ende hy gelie deraff voldaen te wesene den lesten pennyc mitten eersten. Voirt so geliede Jan Janszoen voirn., dattet hem wel te wille is alsulken erve, als Kerstgyn Jansdochter dat Beghijnhof besproken heeft, ende bekent dat besprec van wairden te wesen. In oirconde desen brieve besegelt mit onsen segelen. Gegeven upten negenden

dach in Mairte int jaer ons Heren dusent vierhondert seven ende vyftich.

Naar het origineel met 2 zegels in groene was, aanwezig in het archief van het Begijnhof. Art. 14.

17. *Transport aan een huis aldaar voor twee schepenen.* 1472 *November* 9.

Wy Peter Colijn ende Jan Gherijtssoen, scepene in Aemstelredamme, oirconden ende kennen, dat voir ons quamen Lambert Symonssoen ende Jan Symonssoen, als selve mondich, Symon Symonssoen ende Geertruyt Symonsdochter, mit Lambert voirn. horen broeder ende voecht ende mit Willem Aerntszoen, Jan Symonssoen ende Lambert voirs., hoir vier vierendelen, als men ze naist conde gecrighen, ende gelieden bij consente der rade van der stede voirs., dat sij vercoft hebben Elizabeth Claesdochter die baghijn een derdendeel van den huyse ende erve, gelegen upt Baghijnhof, dair naist bij gheërfft zijn Alijt Godevertsdochter an deen zijde ende Alijt Symon Coymansdochter an dander zijde, in allen scijn alst hem anbesturven is van Margriet Symonsdochter hoir suster saliger gedachten. Ende zij ghelieden dairaf voldaen te wesen, den lesten penninc mitten eersten. In oirconde desen brieve bezegelt mit onsen zegelen. Gegeven upten negenden dach in Novembri int jaer ons Heren dusent vierbondert twee ende tseventich.

Naar het origineel, aanwezig in het archief van het Begijnhof. Art. 20.

18. *Fundatiebrief van eene preuve op het begijnhof.* 1475 *Januari* 26.

Wy Jan Talinc ende Albert Ottenzoen, scepene in Amstelredamme, oirconden ende kennen, dat voir ons quamen die matrissen van dat Baghynhof binnen der voirn. stede, alse Dieduwe Jacobsdochter ende Merichgyn Willems dochter mit Outger Outgerszoen, hoeren gecoren voecht, ende gelieden by consent der rade van der stede ende vant gemeen Baghynhofs wegen, dat sy ontfangen hebben van Kathryn Dircxdochter vyftien pont groet Vlaems gelt, welke voirs. gelden meester Baernt Dircxzoen saliger gedachten gegeven ende besproken heeft dat voirs. Baghynhof in deser manieren: dat die matrissen voirn., die nu syn of namels wesen sullen, hiervoir jairlixe geven ende uutreiken sullen sess guede goudene Johannes Beyersse guldens tot drie arme baghynen behoef upten selven Baghyn-

hof, omme hair huyshuere dair jairlixe mede [te] betalen; ende tot welker tyt een van den baghynen oflyvich geworden sal wesen, so sullen die matrissen mittie oudste mageden van denselven Baghijnhof daer altyt een arme baghyn weder in setten by den meesten stemmen, behoudelic dat meester Baernts magen of die van sinen blode gecomen syn ende arme baghynen syn, die sullen dese steden hebben voir een ander. In oirconde desen brieve besegelt mit onsen seghelen. Gegeven upten sess ende twyntichsten dach in Januario int jaer ons Heren vierhondert vyff ende sseventich.

Naar het origineel met 2 zegels in groene(?) was, aanwezig in het archief van het Begijnhof. Art. 22.

19. *Extract van een transport van een huis op het begijnhof. z.d.*

Miester Claes Rolefs barbier, als man ende voicht van Anne Cornelissd., bekent vercoft ende quijtghescouden te hebben Gheert Cornelis Banningsd., beghijn op den Ronden hof, een huijs ende erve, staende op den verscreven hof, daerof tenden sijn Nijsgen Hermans an die suijtzijde ende Alijt Ghijsbert an die Noertzijden, ende hij ghelijde daerof al voldaen te wesen, den leste penning mit die eerste, so dat die voirs. miester Claes als principael ende Rolif Claesz. kistemaecker mit Corneliss Joosten Coomen Jostianszzoen te samen ende een voir al als waerborghen beloefden tvoirn. huijs ende erfve te vryen ende vri te waren, als men in ghelijcken sculdich sijn te doen, ende alle oude brieven of te nemen, daervoir verbijnnende ende tot een onderpant stellende allen horen ghoeden roerende ende onroerende, die sij nu ter tijt hebben of hiernaemaels vercrighen sullen moghen. Des beloefde miester Claes Rolifz voirs. wederom sijn voirs. waerborghen van der voirs. borgtocht ende loftenisse vrij ende scadeloes te houden, als dat behoirt, sonder arch ende list.

Uit een register, getiteld: *Dits thoefs boeck*, fol. XIII vs., aanwezig in het archief van het Begijnhof.

20. *Overeenkomst over een huis op het begynhof. 1514 Juli 27.*

Item Duijf Lambertsd. heft ghecoft van Gherbrich Heijnricksd. een halve nedercamer vant huijs, welck Gherbrich heft nuwes laten timmeren, voer hondert gulden current; des sal Trijn Sijmonsd. in datselfde huijs wonen te huer tot Duven leven-

lanck durende, ende hoer sal men niet moghen versitten. Ende na die dach van Duyf vorscreven, so sal Trijn Sijmonsd. die halve neercamer bewonen op dieselfde coep ende mannier, so-als die van Duyf warden bewoent. Maer na die doet van Tryn Symonsd. so sal Gherbrich of hoer erfnaem of die dat huijs dan sal horen moghen afsetten die erfnaem van Tryn Sijmonsd. mit dieselfde hondert gulden, mit welke die halve neercamer ijerste was ghecoft. Ende ist saeck, dat Gherbrich sterft voer Duyf ende Tryn vorscreven, so sal een van die susteren van Gherbrich moghen wonen in Gherbrichen stede, in dieselfde manier als Gherbrich plach te wonen. Item Duijf sal nemen mit hoer te wonen in die neercamer Gherbrich. ende ist dat Gherbrich sterft, soe sal sij moten nemen een van Gherbrighen susteren, wartet op hoer begheert, ende synt er ghien susteren van Gherbrich, die daer sullen willen wonen soe sal Duijf moghen nemen Tryn Sijmonsd. Item Duijf sal ghien cost doen mit allen, om dat huijs op te timmeren ende hiel ried te maken; maer wat daer naderhant mach an breken, daer sal sij hoer anpart to gheven. In kennisse der waerheijt heb ick magister Jacob dit ghescreven in presentia der magisterissen anno M. V^c^. ende XIIII den XXVII in Julio.

Als boven (n°. 19) fol. III.

21. *Aanteekening uit het transportregister van het begijnhof.*
1505 *December* 16.

Item Baeff Lambertsd. heft gecoft van Lijsbet Dirck Peter Heines dat hele huijs, dair Ael Dirxd. placht in te woenen, voir hondert ende acht ende vijftich gulden, van welke ghelden Lijsbet voirn. kent ende beliet betaelt te weesen, die leste penninck mit die eerste. In kennisse der wairheyt heb ic pater dit ghescreven in presentie der miesterissen ende oude maechden des hoeffs int jaer ons Heeren vijftien honderet ende vijff up den sestiende dach van December.

Als boven fol. III.

22. *Idem z.d.*

Giert Jacops Banckens. heft beset Eecht Geerts een steetje in haer huys, daer nu Grite Claesd. voent, tot haer leven niet te langer. Ende isset zaeck, dat Giert Jacops vrienden dit huys vercopen al heel, so mogen die vrienden Eecht Geerte voerscreven betalen voer hoer stetjen mit dat gelt, dat

compt van hoer halve stetjen.' Bi myen M. Pieter Gavens in presenti der mesterissen.

Indien dat Eecht Geerts uut dit huys vaert, soe sal si niet hebben.

Eecht Geerts voerscreven die beliet betaelt toe vesen van meester Bruen Jacops van dit voerscreven bespreck.

Als boven, fol. VII vs.

23. *Idem.* 1509 *Januari* 8.

Item Lijsbet Jansd. heft ghecoft van die miesterissen ende oude maechden des hoeffs een derdedeel van thuys, dair Lijsbet Comen Claesd. saliger ghedachten placht in te woenen, tot hair lyve voir II½ gulden tsjaers, welck sij sal moghen lossen mit XXV gulden; ende wairt bij alsoe dattet dack inviel ofte ghehelieke braecke, dat alsdan den hoff mede dat maken sal; mer ander lappen ende stoppen sal Lijsbet voirn. sellffs doen. In kennisse der wairheyt heb ic miester Andries dit ghescreven uut beveel der miesterissen ende oude maechden des hoeffs int jaer ons Heeren XV^c ende neghen up den achsten dach in Januario.

Als boven, folio XI.

24. *Idem.* 1506 *en* 1522.

Lysbet Martensd. maket ende bespreekt nae hairen doet Neel Reijers een camer int huijs, dair IJtgen Petersd. nu ter tijt in woent, tot haire lijve ende niet langher (1506) [1].

Als Neel Reyersd. sterft voer Yetien Pietersd., soe sel Yetien Pieters die camer vederom nemen mogen, daer Neel Reyers nu in woent, voer dieselfde penningen, daer Liesbet Maertensd. die kamer om gekoft heft (1522).

Als boven, folio XVII.

25. *Idem.* 1551.

Nies Dierts sal hebben van Ael Claesdochter huysvesting ende vier ende licht, ende Nies sal ghien martscip doen, ende al, dat int martscip hoert, sal si mede ghebruijcken, ende si sal ghien cleeren wasken; ende waert saeck, dat Ael Claesdr. stierf of van den hof ghing, so sel Niesz Dierts een nobel sjaers hebben tot hoer lijf.

Als boven, folio XIX vs.

---

1) Het volgende is met latere hand bijgevoegd.

26. *Idem.* (± 1530.)

Item Gherbrich Heynricksd. heft ghecoft van Lijbbrich Dobbend. het erf besijden het nuwe huijs, alsoe wijd ende soe duer als Lubbrech vorscreven het ghecoft had van de miestrissen. Ende sij belyd betaelt te wesen, den lesten penninck mit den ersten.

Als boven, folio XXVI.

27. *Idem.* 1506.

Item voirt soe sijnt voirwairden, dat nae Aeltgen Aerntsd. doet, als Aght Jansd. woent beneden, dat daer Lobbrich Petersd. woenen sal up die voircamer; ende ist dat zij dan een huerkijnt nemen bij Lobbrich voirn. [1]), etc.

Als boven, fol. XXXVIII.

28. *Idem.* 1555 *September* 2.

Truij Gherrit Garstend. het ghecoft van An Gherritsd. ende Toen Gherritsd. een hiel huijs voer drie hondert gulden current ende vijf ende twijntich, ende daer staet op een ende dartich halve stuver outeijghen. Hierop is ghegheven hondert gulden ende neghen ende noch seven ende twijntich gulden current, ende die rest sal sy gheven binnen sjaers. Ende Truij Gherrits sal an Gherrits broerskint twie jaer huijsvesting ende die cost gheven; so vart als die kinderen, [die] in Maijs Heinrichs huij[s] woende, niet en belieft, dat het kint daer woenen sal, of so vart als dat die miesterisse niet belieft ende of Truij Gherritsd. binnen die twie jaer oflyvich worden, so sallen haer vriende die twie jaer vervullen na beloeps des tijts, voer en ijghelick jaer twie pont groet. By mij M. Claes Dirckz in presentie der miesteressen ende der ouder maechden des hofs. anno Domini 1555 den anderden dach in September.

An Gherritsd. ende Toen Gherretsd. bekennen voldaen te wesen van die lesten penning mit die eersten; die vurwert van kint blijft staen [2]).

Als boven, folio LXIII.

29. *Idem.* 1538.

Nies Jacops ende Annettien Jacopsd. hebben consentiernt (in) de presenti der meisterissen, dat Eecht Geritsd. sel mit hoer

---

1) L. P. woonde op de door haar gekochte achterkamer.

2) De laatste alinea is ater bijgevoegd.

invonen IX jaer, ende si sel hebben huys vri ende vrie licht ende vier ende al datgeen, dat men tot marscip behoeft. Ende offet saeck [waer], dat dese twe susteren vorscreven van den hoft gingen, soe sellen si vernogen Eecht Gerits jaerlicks voer vri hueshuer etc., als voerscreven is, die IX jaer lanck, niet langer. Ende isset saeck, dat si sterven, soe sel Echt niet hebben voer vri huys huer etc.

Als boven, folio CXL.

30. *Idem.* ± 1538.

Item Dieuw Jansd. saliger gedachten had beset Neel Jansd. een stetjen int huys, daer nu Hillegont Geerts in woent, tot haer lief niet langer. Nu heeft Neel Jansd. voerscreven gegeven Eef Jans, Diew Jans voerscreven suster, XL gulden current op dat steitjen, dat si mach dat stetjen voer hoer eygen houden nae haer doet; maer Eef Jans die mach die XL gl. vedergeven nae Neel Jans doet ende nemen die stede veder an haer, sy of hoer kinderen, etc.

Als boven, folio CCXXII.

31. *Idem.* 1512.

Item die miestrissen hebben vercoft Lubbrich ende Bartgen Dobben susteren dat erf besijden datt nuwe huijs, voer wijd wesende XVIII voet after XX, die aftermuer te betimmeren tot horen wil om hondert gulden ende vijf. Ende die miestrissen kennen betaelt te wesen, dien lesten penninck mit den eersten. In kennisse etc.

Als boven, folio CCXXXVI vs.

32. *Uitgifte van een erf.* 1511.

Item IJtgen Pietersd. ende Balich Jansd., miesstrissen ende oude maechden des hoffs, hebben vercoft Trijn IJsbrantsd. dat erf over die beeck op die drie muren, the timmeren naet haer belieft, behouwelijke te laten an die convent sij vier voet tot een pat ende an die ander sij vijf voet tot een pat, niet vorder te timmeren of over te steken dan ghewoenlick is husen te timmeren van niemant, noch nou noch tot enighe tijden. Ende die beeck onder thuijs sal altijt vant die toehoeren des huijs worden vermaeckt, ondert huijs ende niet vorder. Ende over beij die paeden voerscreven sel sij moghen het huijs oversteken nae hoer believen; maer die hoechte van die paden sel wesen van acht voeten. Ende dit erf heft ghecoft Trijn IJsbrants

vorscreven van die miestrissen om tachtich gulden current. Ende die miestrissen bekennen betaelt te wesen, den lesten penninck met den eersten, ende waren dat erf vrij jaer ende dach, als men lant ende erf schuldich is te waren. In kennisse der waerheijt heb ick Miester Jacop dit ghescreven in teghenwoerdigheijt der miestrissen ende oude machden des hofs. Int jaer etc.

Als boven, folio CCXXXVI vs.

XXII. Haarlemsche Dingtalen.

Terwijl ik voor mijne dissertatie over Zeventuig bronnen verzamelde, en ook aan den Rijks-archivaris G. J. Gonnet, te Haarlem, had gevraagd, of er in de Haarlemsche catalogi iets voor mijn onderwerp voorkwam, deelde hij mij mede, dat er op 't stads-archief aldaar aanwezig was een handschrift, aangewezen als B. n°. 664, handelende over zeventuig. Bij inzien bleek het mij van zeer veel belang, èn omdat het handschrift ouder is dan de reeds uitgegeven dingtalen over zeventuig, èn omdat er enkele afwijkingen en nieuwe bizonderheden in voorkomen, die in de reeds bekende gemist worden, Het meest stemmen zij overeen met de door van Santen [1]) uitgegeven dingtalen, die misschien uit ongeveer denzelfden tijd zijn.

Beide zijn uit dezelfde streek van ons vaderland afkomstig, waardoor eene vergelijking dus interessanter is. Daar ik echter in de hoop leef, dat er meerdere dingtalen zullen aan het licht komen, nu meer liefde voor ons oude recht wakker wordt, zal ik mij evenals de heeren Proff. Pols en Fruin tot de uitgave bepalen.

De dingtalen, handelende over het zeventuig in engeren zin (bij strijd over eigendom van onroerend goed), gaf ik reeds uit in mijn dissertatie. Ik meen echter, dat om der volledigheid wil een uitgave en bloc verkieslijk is.

Het H. S. is zeer duidelijk met zwarte letters geschreven, en voert tot titel op den perkamenten omslag (het verdere is op papier):

---

1) B. van Santen. Generale Privilegien ende Hantvesten van Kennemerlandt. 1652. pag. 198, 207, 208—214.

„tRecht vant zeventuych, vant boeldunck, van delinge van lande, ofte grontdelingen, ofte scharinge van lant es allens etc." en lager: „Item dit boock behoo(r)t tue Cornelis Aertssen van Maeslandt, procureur, wonende tot Haerlem in Jherusalem". — Betrout u schepper. — 1515. — C. van Maeslandt. — 1515".

Het H. S., ongefolieerd, bevat na een onbeschreven schutblad de volgende dingtalen: tRecht vant boeldinck; tRecht vant zeventuychen; Het zwanotsrecht, het noottruf ofte voerboen es alleens; tRecht van grontdelinge, ofte grontscheydinge, ofte delinghe, ofte roeyen, ofte palinge van lant es alleens; Vant pantrecht; (2 pag. wit papier); Van dagelijcx recht; (16 pag. wit papier); Telcken, alst recht gedaen es, enz.; Om een man te panden, enz. Dan volgen 6 pag. wit papier, en eindelijk op het laatste folio eenige aanteekeningen, waarschijnlijk van een procureur (C. v. M.?), aangaande te vorderen dagvaardingsonkosten enz. en uit 1545 een opgave, wie zevens zijn in twee processen. Terwijl ten slotte er een aanteekening staat omtrent: „In de loterien geleyt te Bergen up Zoom". enz.

Uit het aanwezig zijn der notities achterin, maak ik op, dat C. v. M. voor eigen gebruik de dingtalen neerschreef, en ze ons dus doen weten, hoe in de eerste helft der 16e eeuw te Haarlem tot zeventuig gehanteerd werd. Hij copieerde, zoo niet alle dingtalen, dan toch sommige, zooals wij mogen vermoeden uit het openlaten hier en daar bv. van onkosten bij „dagelijcx recht"; en ook, dat hij bij de beschrijving van het zwanotsrecht een woord slechts ten deele geeft. Blijkbaar kon hij zelf niet wijs worden uit het woord en geeft slechts, voorzoover hij lezen kon. In dit geval *kunnen* de dingtalen ons het zeventuigsproces van de 15e eeuw, of eerder, doen kennen, doch zeker is het niet, het hangt af van de bron, waaruit hij geput heeft.

J. G. Ch. Joosting.

1. *tRecht vant boeldinck.*

H. S.! A. heeft hier te recht te doens. Waert u lieff, ick seydet voer hem?

H. S.! Vraecht A., of hy wil lyden an mijn woerden.

H. S.! Hier staet A. ende ick in zynen worden ende begeert van u te weeten, off ghy hem waert een aften dach van recht

een voerboen te winnen op dit namelick boeldel, dat dese C.[1] geruymt heeft metter doot, doe hy in sijn leste live was, waert gelegen es, binnen der doer of buten de doer, wassende, risende dalende, groeyende ende bloeyende, pot ende ketel, scuttel ende lepel, silver ende gout, ende alle dattet boeldeel toebehoort, in desen ban gelegen of in wat ban dattet gelegen es; daer hem A. vermet dat rechte derden diel etc. van dit namelicke boldel zijn recht eygen es ende B. niet en bestaet, ende biet in te brengen alle dat hy uuten boldel getogen heeft, ende seyt, dat hy die ander sculdich es tegens hem in te brengen ter scattinge van den buyeren om even rijck te wesen, want zy even nae geboren zijn!

Soe seyt de Scout: ick waert hem!

H. S.! Waert gy A. een aften dach van recht, zo begeert hy een vonnis, off hy een voerboen winnen mach, wint hy ze als recht es, op dit namelicke boeldeel, dat dese C. metter doot geruymt etc.

Soe wijs men, dat hijt winnen mach, of het wort hem gekeert met een beter recht.

H. S.! A. begeert een vonnis, of hy een voerboen winnen mach, wint hy se als recht es?

H. S.! A. begeert, hoe hijt winnen zal, wint hy se als recht es?

Scepenen wysen: Met zijn eedt!

H. S.! Waer A. zijn hant up houden zal?

Dhant[2]) up dien heyligen!

H. S.! Waert A mit recht winnen zal, binnen der doer of buyten der doer, wat daer een recht of es? Hy seyt binnen der doer, opten dreppel, wysent scepenen!

H. S.! Wie A. den eedt staven sal? Vonnis.

H. S.! Of A. yet strappelde in zijn eedt, wat zijn verhal wesen sal te recht? Hy seyt, hoe menich werf ende soe lange ter tijt toe, dat hijt sonder strappelingen doet, op dattet recht voldaen mach wesen goetijts voer de middach, ist recht ende wisent scepens, alsoet van boldeel goet roert.

Ter tijt toe hijt sonder strappelinge doet!

H. S.! A. begeert een vonnis, of hijt voerboen gewonnen

---

1) In het handschrift staat B. Voor de duidelijkheid duid ik echter den erflater, die evenals de verweerder steeds B. genoemd wordt, aan met C., den verweerder met B.

2) Staat: „dan".

heeft, als recht es, nae voervonnissen, als hem gewesen es, op dit namelicke boldel, dat dese C. metter doot geruymt heeft etc.?

H. S.! Waer A. zijn clage met rechte vervolgen zal?

Scepenen wysen: Binnen der doer!

H. S.! Of dien doer gesloten of toegeloken waer, wie se met recht sculdich es op te doen? Hy seyt: ghy, H. S., van tsheeren wegen van tsgraven wegen van Hollant, van des baillius wegen, ende gy selver met uwer geweldiger hant, want gy up huyden nyet dingen en moecht buten der doer! Vonnis.

Als dien doer op gedaen is: H. S.! Een vonnis, hoe A. int huys comen zal?

Den S. [1]) leyt hem dan daer in.

H. S.! Een vonnis, of A. int huys of int boeldeel [2]) mit recht [3]) gecomen is, dat dese C. metter doot geruymt heeft, etc.?

H. S.! A. seyt, dat gy voert gaen in dat vierde vack, naest den middelscot ende bannen daer den dinge ende besitten den afstoel ende rechten den houder ende clager, ist recht ende wysent scepenen!

H. S.! A. begeert een vonnis, of gy op den stoel gecomen bent, als recht es?

Soe bant den S. dan den ding.

H. S.! A. heeft hier te recht te doens. Waert u lief, ick seydet voer hem?

H. S.! Vraecht, of A. wil lyden an mijn worden?

H. S.! Hier staet A., of ick in sijn belyden worden, ende clage over B., dat hy hem verspaert [4]) heeft dat rechte dardendeel van dit namelicke boeldel, dat C. [5]) metter doet geruymt heeft, doen hy in zijn leste live was, waert gelegen es, etc.!

Woude hy daer yet weder seggen, dan alle dese voorss. punten waren aldus, dat wil hy gaen op de genen, die dat mit recht sculdich zijn te sceyden, te weeten. Daer up biet hy uut zijn wed ende seyt, dat zijn wed sal hebben een wederwed, of dat hy zijn clage belien zal, ist recht ende wysent scepenen.

---

1) Hier staat een „h", 't zij dat de schrijver dacht aan 't „Heer Schout", 't zij dat 't spoedig volgende „hem" hem zich deed verschrijven.

2) Er staat: „doeldeel".

3) Na „recht" staat „rec" doorgehaald.

4) Er staat: „verspaet".

5) Hier wordt de erflater in het handschrift „D." genoemd.

H. S.! A. seyt: waert dat zy twisten om in te brengen die houder ende clager, dat sullen sceyden seven die naeste bueren, ist recht ende wysent scepenen.

2. *tRecht vant zeventuychen.*

H. S.! M. [1]) heeft hier te recht te doens. Waert u lief, ick seydet voer hem?

H. S.! Vraecht M., of hy wil liden an mijn worden?

H. S.! Waert gy M. een dach van zeventuchrecht up dit lant tegens N., ende hem daertoe verdaecht of een weete gedaen te wesen, om te comen up dit lant?

De S. seyt: Jae!

Soe staet hier M. of ick in zynen belyde woerden, ende begeer eenen eysch te doen tegens B. up dit lant, so groot ende cleyn alst leyt binnen zijn heinsloten, ende dat metter seventuych, nae custume van den landen.

Seyt A., dat hy eerst zijn noottruft up winnen zal, wint hy se als recht es. Begeert vonnisse ende recht!

H. S.! Hoe A. sculdich sal wesen zijn nottruft te winnen, by zynen eedt, ofte by synen simpele worden? Begeert vonnis!

By zijn eedt!

H. S.! Wien A. den eedt staven sal? Vonnis.

Den S.!

H. S.! Hoe A. den eedt doen zal? Begeert vonnisse!

tVonnis es: by zijn een hant ant gras ende dander hant omhoech met zijn vinger.

H. S.! Geefdi A. oorlof zijn hant ant gras te houden ende dander hant omhoech te houden?

De S. seyt: Jae!

Soe hout hy zijn hant, etc.

H. S.! Geefdi A. oorlof zijn hant of te houden?

Jae!

H. S.! Off A. nu zijn noottruft gewonnen heeft, als recht es?

Scepenen wysen: Jae!

H. S.! Alsoe A. hier zijn noottruft gewonnen heeft, als recht es, soe segge ick, H. S., dat gy sculdich zult wesen den ban alhier te dingen, den seventuych te beropen, houder ende

---

1) Het HS. begint met den eischer, later steeds als A. aangeduid, M. te noemen; evenzoo den verweerder, later B., aanvankelijk N.

clager recht te doens, den eenen dach voer, den anderen dach nae, totdat den seventuych met recht ofte anders gesleeten sal wesen, ende geen ander recht daerover te doen, twelck den seventuych soude mogen hinderen ofte deren. Begerende vonnis.

Scepenen wysen alsoe.

Nota. [1]) Den schout die dingt den ban, mar en laet hy se nyet dingen, al eer pertien borrich stellen vor den S. ende de VII haren costen ende partien. Anders waert van onwarden, compt nyet [2]) met orlof ant recht.

H. S.! Geeft gy my ende A. te samen oorlof an uwen recht te comen?

De S. seyt: Jae!

H. S.! A. heeft hier an uwen recht te doens. Waert u lief, ick seydet voer hem.

H. S.! Vraecht A., of hy wil lyden an mijn worden?

De S. seyt: Lijt gy an zijn woirden etc.?

H. S.! Hier staet A., ende eyscht tegens B., up dit lant belent als voren, als dat hem den eygendom hem toebehoort, ende datter B. noch recht noch actien noch toeseggen an en competeert, en dat by sulcke ende alsulcke reden ende die breder te verhalen, in tyden ende wylen, alst noot es. Ende wilde B. hier yet tegen seggen, als hy ter antworde quaem, daerup, seyt A., wil hy wagen zijn ban ende boete ende hoge wedde. Concludeert dat B. sculdich zal wesen tegen A. te wedde te gaen, also alle wedde een wederwedde heeft, of A. zijn clachte te bekennen. Begeert vonnis.

tVonnis wort soe gewesen.

H. S.! Hoe A. sculdich sal wesen zijn hoge wedde uut te [3]) bieden? Vonnis.

Scepen wysen: Met een stroe an rechters hant.

H. S.! Geefdi A. oorlof twedde an rechters hant te brengen?

De S. seyt: Jae!

H. S.! geefdi A. oorlof of te gaen?

De S. seyt: Ja!

H. S.! Off A. twedde an rechters hant gebrocht heeft, als recht es?

1) „Nota" staat naast deze alinea in den rand, ook elders.

2) Er staat „nu".

3) Hier staat „beied" (schrijffout voor 't komende „bieden") doorgehaald.

Scepenen wysen: Ja!

Seyt A., dat ghy, H. S., sculdich sult wesen, B. in te eyschen, om A. voorss. zijn clage te bekennen of tegens hem te wedde te gaen, alsoe alle wedde een wederwedde heeft. Begeert vonnis.

Scepenen wysen: Ja!

Nota. Compt B. niet in, soe dingt:

H. S.! Indien B. nyet in en quame, noch niemant voer hem gemachticht, by climmender [1]) zonnen, by leggender heiligen ende staende vierscare, hoe A. mit zijn recht sculdich sal wesen voert te gaen? Begeert vonnisse.

Scepenen wysen: Weder te verdagen ende te beclaghen.

H. S.! Tegen welcker tijt dattet gescien sal? Begerende vonnis.

Scepenen wysen: Dwarsnacht.

Compt hy nyet in, soe seckt:

H. S.! A. seyt, dat hy der up huyden al totten seventuych toe gedaen heeft, dat hy van rechts wegen sculdich es toe te doens. Begeert vonnis.

Ja!

Ende gaet mit u magister met oorlof vant recht.

Pausa.

tRecht voer den verweerder vant zeventuych.

H. S.! Geefdi B., met mijn, oorlof te comen an uwen recht?

De S.! seyt: Jae!

H. S.! B. heeft hier an uwen recht te doens. Waert u lief, ick seydet voer hem?

De S. seyt: Spreckt, dat recht es!

H. S.! Vraecht B„ off hy wil lyden an mijn worden?

De S. seyt: B.! lijdt gy an u talmans worden?

Heer S.! B. seyt, indien datter eenige vonnissen gewesen zien, dat hem dien nyet hinderen of deren en zullen an zijn recht, ende indien datter enige gewesen zijn, dattet backvonnisse zien. Begeert vonnisse.

Scepnen wysen alsoe.

H. S.! B. seyt, dattet voorss. lant hem eigenlicken toebehoort, ende den eyscher niet en bestaet, ende dat by zulcke ende alzulcke redenen ende die breder te verhalen, alst noodt es.

---

1) Er staat „climmerder".

Ende daerup soe biet den gedaechte uuyt zijn hoge wederwedde.

Of hy zijn hoge wederwedde uutgeboden heeft, als recht es? Begeert vonnis.

Scepenen wysen: Ja!

H. S.! Hoe B. sculdich es twedde an rechters hant te brengen? Begeert vonnisse.

Scepenen wysen: Met een stroe te brengen an S. hant.

H. S.! Geefdi B. oorlof twedde an rechters hant te brengen?

De S. seyt: Jae!

H. S.! Of B. twedde an rechters hant gebrocht heeft, als recht es? Begeert vonnis.

Scepenen wysen: Jae!

H. S.! Geefdi B. orlof weder of te gaen?

Ja! S.

H. S.! Off dese twee hoge willige wedden vergadert zijn, als recht es? Vonnis.

Scepenen wysen: Jae!

H. S.! Wie dese twee willige hoge wedden sculdich sal wesen te sceyden met recht? Begeert vonnis.

Scepenen wysen: Seven de naeste lendens, die daer an winnen noch verliesen!

H. S.! Wie sculdich sal wesen die zevens te nomineren? Begeert vonnis,

Scepenen wysen: Den anlegger van recht!

Ende hiermede heeft den verweerder [1]) gedaen ende gaet met oorlof vant recht, ende seyt:

Ick segge, H. S., dat icker ende mijn magister up huyden tottet recht vant zeventuych gedaen hebbe, dat ick sculdich sie up huyden toe te doen. Begerende vonnis.

Scepenen wysen: Jae!

Nota. Nu compt den eyscher voert ende seyt:

H. S.! Hoe A. sculdich sal wesen de sevens te nomineren? Begerende vonnis.

Scepenen wysen: Met een stro brengende an rechters hant!

Dan nomt A. de sevens met oorlof, met een stroe an S. hant, elcx bysonder, seggende: ick nome a, b, c, d, e, f, g, tot een seven, of hy rede hem uuyt, als recht es.

Mar den eyscher moet nomen, die ten minsten een morgen

---

1) Staat: verweeder.

lants heeft, ende dat jaer ende dach beseten heeft, of verborde verlysen, mar anders niet.

H. S.! Wie sculdich sal wesen de sevens te verdaghen, die binnen den ban wonen, of een weet te doens, die buyten den ban wonen? Begerende vonnis.

Scepenen wysen: Den S., die binnen den ban wonen, ende die buten wonen, die den S. te besteden!

H. S.! War men de sevens de weet doen zal? Begeert vonnis.

Scepenen wysen: Tot haer wonstederen!

H. S.! Binnen wat tijt de weet gedaen sal worden? Begerende vonnis.

Scepenen wysen binnen daechs sonnescijn, of soedrae, alst doenlick es.

H. S.! Tegen wat tijt hem die weet gedaen zal worden?

Scepenen wysen .... [1])

Nota. Als de sevens alle te samen by vonnis voer sevens bekennen, soe sect: H. S.! Of de sevens nu rechtelick geheelt [2]) ende geheert zijn? Begerende vonnis.

Scepenen wysen: Jae, gaet met orlof off!

Uut.

Als de sevens haer tugenisse geuuyt hebben, soe dingt aldus:

H. S.! Seyt A., of B., dat hem den seventuych geholpen heeft, soe ons het meestendeel, ofte anders etc., van de sevens tuygen in tbeste recht, ende A., of B., int quaeste recht. Begerende vonnis.

Scepenen wysen: Jae!

H. S.! Seyt A., off B., dat gy sculdich siet van sheeren wegen, A., of B., uut dit voorss. lant te bannen ende A., of B., daerin te bannen. Begerende vonnis.

H. S.! Seyt A., of B., dat hy dit voorss. lant alsoe vry eigentlick gewonnen heeft metter seventuych, dat hy tselve mach anvaerden, bruycken, besigen, verhuyeren, vercopen, versetten, verletten, ende alle daermede doen, ende doen doen, dat een ygelick ander met zijn propere vry eygen goet mach doen. Begerende vonnisse.

Scepenen wysen: Jae!

Ende daermede est zeventuych uuyt.

---

1) Opengelaten.
2) Staat: „geheert".

3. *Het zwanots recht, het noottruf ofte voerboen es alleens.*

H. S.! A. heeft hier te recht te doens. Waert u lief, ick seydet voer hem?

De scout seyt: Jae!

H. S.! Vraecht A., of hy wil lyden an mijn worden?

De S. seyt: Lijt gy an zijn worden?

H. S.! Oft soe goet tijt an den dach is, dat ick mijn voerboen winnen mach, wint hy, als recht es. Begerende vonnis.

Scepenen wysen zoe.

H. S.! Hoe A. sculdich sal wesen te winnen zijn voerboen?

Scepenen wysen: Met zijn eedt!

H. S.! Wie A. sculdich sal wesen den eedt te staven? Vonnis.

Scepenen wysen: Den S. van rechten wegen!

H. S.! Hoe A. sculdich sal wesen sijn eedt te doens? Met upgerechte vingeren ende die hant ter aerde! Vonnis.

Scepenen wysen alzoe.

H. S.! Of A. yet strampelde in zijn eedt, wat zijn verhal wesen [1]) zal? Ter tijt ende wyle, dat hy sijn voerboen te vollen gewonnen heeft!

Scepenen wysen alzulcx.

H. S.! Off A. sijn voerboen gewonnen heeft nae de rechte van desen lande? Begerende vonnis.

Scepenen wysen alsoe.

H. S.! Soe staet hier A. ende eyscht up ende tegens B., ende seyt, hoe dat warachtich is, als dat dese B., gedaechte, gehuyert heeft een sekere sate lants leggende in den ban van M., welck lant ghy, H. S , up sijt ende wy up staen, ende heeftet selve lant ofte saete gehuyert, dat hijt soude so guet houden ende leveren, als hijt antaste. Ende dat meerder is, soe heeft hy sekere percelen van lant daerof verhuyert, twelck hy nyet doen en mach nae inhouden tplaccaet van . . . . [2]) ende seyt dat hy sculdich sal wesen te reno(nceren) [3]) van de huyer ende dat den eygennaer sal laten bewarden mit sijn eygen guet. Wil hy hier yet tegen seggen, als hy te antworde quame, daerup wil A. wagen sijn ban ende boete ende sijn lage wedt! Begerende vonnisse.

Scepenen wysen alsoe.

---

1) Er staat „hebben".

2) Er staat „deliment" of „debment."

3 Opengelaten, blijkbaar kon v. M. dit woord niet lezen.

Ende wil dat gaen an drie die naeste lendens, die dat met recht sculdich sien te sceyden.

Heer S.! Hoe A. sculdich sal wesen het wed in rechters handen te brengen? Begerende vonnis.

Scepenen wysen: Met een stroe an S. hant!

H. S.! Of A. tweede an rechters hant nu gebrocht heeft? Begerende vonnis.

Scepens wysen: Jae!

H. S.! Also A. zijn weed an rechters hant gebrocht heeft, seyt, dat B. sculdich sal wesen tegens hem te wedde te gaen, of dat hy A. sculdich sal wesen sijn clachte te bekennen! Begerende vonnis.

Scepens wysen: Jae!

H. S.! Offer A. up huyden al toe gedaen heeft, dat hy van rechts wegen up [1]) huyden up desen dach sculdich is toe te doens? Begerende recht ende vonnis.

Scepens wysen: Jae!

4. *tReçht van grontdelinge, ofte grontscheydinge, ofte delinghe, ofte roeyen, of palinge van lant es alleens.*

H. S.! A heeft hier te recht te doens. Waert u lief, ick seydet voer hem?

Den S. seyt: Jae!

H. S.! Vracht A., of hy wil lyden an mijn worden.

Den S. seyt: Lijt gy an zijn worden? [2])

H. S.! Oft soe goet tijt es an den dach, dat A. een grontdelinge, grontsceydinge, delinge, roeyen ofte palinge up dit lant winnen mach, wint hy se als recht es? Begerende vonnis.

Scepenen wysen alzoe.

H. S.! Hoe A. sculdich sal wesen zijn vorboen te winnen?

Scepenen wysen: Met zijn eedt!

H. S.! Wie A. sculdich zal wesen zijn eedt te staven? Vonnis.

Scepenen wysen: Den S.!

H. S.! Hoe A. sculdich sal wesen zijn eedt te doens? Met upgerechte vingeren ende dander hant ter aerde. Begerende vonnis.

Scepenen wysen zulcx.

---

1) „up" staat tweemaal.

2) Voor „lijt" staat een doorgehaalde „g."

H. S.! Off A. yet strappelde in zijn eedt, wat zijn verhal wesen zal? Hy seyt: ter tijt ende wyle, dat hy zijn voerboen gewonnen heeft! Vonnis.

Scepenen wysen alzoe.

H. S.! Off A. zijn voerboen etc.[1]) gewonnen heeft na den rechte van desen lande? Begerende vonnis.

Scepenen wysen alzoe.

H. S.! Soe staet hier A. ende begeert hier een grontdelinge etc. ende een rechte grontdelinge etc. van desen landen tegens B., ende een sciftinge ende sceydinge etc. by lotinge ende dobbelinge ter minster scade ende mitter meeste bate. Ende seyt A., dat hy se hebben zal, ist recht. Ende woude B. daer yet tegen seggen, dat A. dese grontdelinge etc. nyet en soude hebben, dat wil hy gaen an diegene, die dat met recht sculdich syn te sceyden ende te weeten. Ende daerup biet hy zijn wed ende seyt, dat B. mede an dit wede zal gaen, als hy te werff compt, of dat hy hem sijn claech sal bekennen. Ende seyt, H. S., dat gy sculdich siet sijn wede te ontfangen, ist recht ende wysent scepens. Begerende vonnis.

Scepens wysen alsoe.

H. S.! Hoe A. sculdich sal wesen het wed an rechters hant te brengen? Begerende vonnis.

Scepens wysen: Met een stroe an S. hant.

H. S.! Off A. tweedt an rechters hant gebrocht heeft, als recht es? Begerende vonnis.

Scepens wysen: Jae!

H. S.! Alzoe A. zijn wed an rechters hant gebrocht heeft, seyt dat B. sculdich zal wesen tegens hem te wed te gaen, of dat hy A. sculdich sal wesen sijn clachte te bekennen! Begerende vonnis.

Scepens wysen: Jae!

H. S.! Offer A. up huyden al toe gedaen heeft, dat hy van rechts wegen up huyden up desen dach sculdich is toe te doens? Begerende vonnis.

Scepenen wysen alsoe.

5. *Vant pantrecht.*

Gerrit Gerritssz. Backer eyscht up ende tegens Jacob Pouwelssz., alsoe hy zijn pant heeft laten verstaen, dat hy sculdich

---

1) „etc." is bovengeschreven.

is te betalen de somme, daer hy in gecondicht is, of dat die schout ons sculdich is een betamelicken pantdach te stellen, ende heer schout hem daer up ineyschen.

Ende laet die schout een pantdach stellen tegens over acht dagen, met de naste buyeren te verdagen[1]).

6. *Van dagelijcx recht.*

Oft zoe goet tijt es an den dach, dat ick de heilige maken mach[2]), houder ende clager mach recht doen, mijn heer zijn boeten winnen mach ende ick de myne, als ze mijn verschynen? tVonnis vrage ick u!

Soe eysche ick hier in houder[3]) ende clager ende alle, die met recht besaet zijn! Of ick ze innegeeyst hebbe, als recht es? tVonnis vrage ick u!

Jae!

Soe segge ick, indien zy niet in en comen ende verschynen hem, als recht es, dat zy boetsculdich zijn. tVonnis vrage ick u!

Scepenen wysen hem ter boete, heeft hy een weet, als recht es.

Hoe groote boete?

Scepenen wysen: Est een buerman II st., ende een vrempt man XLII st., ende compt den anlegger selver nyet oeck in XLII st.

Wanner ze vergouden zullen wesen?

Scepenen wysen: Uuytgaende recht!

De Schout seyt: Ick gebyede lijst! Of ick lijst geboden hebbe? tVonnis vrage ick u!

Jae![4])

Heefter yemant te recht te doens, die spreeckt, dat recht es!

Van dagelicx recht de talman seyt:

Heer Schout! Jan Dircx zoen heeft hier te recht te doens. Waert u lief, ick seydet voer hem?

De S. seyt: Dat ghy recht spreeckt, dat es mijn lieff!

De talman: H. S.! Vraecht hem, of hy wil lyden an mijn worden?

De S. seyt: Jan, lijt ghy an u talmans worden?

---

1) Hierop volgen twee onbeschreven bladzijden.

2) Deze 4 woorden zijn bovengeschreven.

3) Er staat „houde".

4) In 't handschrift wordt door a aangewezen, dat „De Schout—Jae" moet staan voor „heefter yemant" enz. (b.).

Hy seyt: Jae!

De talman seyt: H. S.! Ick begeer een vonnisse, off ick Pieter an zal mogen spreken in de becommeringe, dan of hy eerst ontcommert [1]) zal wesen tende trecht toe?

Scepenen wysen, dat hy eerst ontcommert sal wesen.

Soe ontcommert hem den S., ende daer off heeft hy II st.

Soe doet den eyscher zyn eysch ende seyt: H. S.! Eyscht hem in!, twelck de S. doet ende eyscht hem in eenwerf, II, III ende IIIIwarf over recht.

Of ick N. innegeeyscht hebbe [2]), als recht es? tVonnis vrage ick u!

Schepenen wysen: Jae!

De talman seyt: Off N. nyet inne en quame by climmender [3]) zonnen, by sittende scepenen ende by staende heyligen, ho dat icker sculdich ben mede voort te gaen? Begere vonnis.

Scepenen wysen: Weder te verdagen ende te beclagen!

De S. seyt: Indien hy nyet in en compt ofte yemant gemachticht van zynen twegen, ick segge, dat hy boetsculdich es!

Scepenen wysen hem ter boeten, est een buerman II st. ende een vrempt man XLII st., so voorss. staedt.

Alle de genen, die met onbelyde worden in recht spreckt van een dagelicx [4]) recht II st., van een seventuych etc. XLII st.

Alle tsheeren boeten zijn vergouden uuytgaende recht.

Alle verdaginge [5]) es . . . . een halfve stuver.

Alle becommeringen met de scepenen te verdagen es . . . . II st. 1 d.

Van elcke tuych te hooren es . . . . II st.

Van elcke tuych te eeden . . . . [6])

Alle, die gastrecht begeren, zien den schout sculdich, des moet hy de scepenen verdagen . . . . II st. 1 d.

Dien over vonnis dingt, verboert . . . . X st.

Alle, die int onrecht vallen van een dagelicx recht, verboert II st., ende van een VII tuych. . . . . XLII st.

---

1) Er staat: ontcomeert".

2) „hebbe" staat er tweemaal.

3) Er staat „climmerder".

4) Er staat „dalicx".

5) Er staat „verdaginde".

6) Opengelaten.

Wanneer den S. lijst biet, soe en moeter niemant spreecken dan recht, upte bote van . . . . II st.

Als den S. angedongen wort, dat hy van yemants wegen pant setten moet, compt hem . . . . II st.

Als yemant angesproocken wort van heerlicke [1]) sculden, den schout daerof . . . . X st.

Wanneer een anlegger van recht hebben wil, dat den schout yemant van zynen twegen verdaecht ende een dach van recht beteyckent, ende den anlegger ten geseten dage hem selver absenteert ende met zijn clachte nyet voert en gaet, die verboert . . . . XLII st.

Telcken als yemant uuyt sijt, die verdaecht es, ende es een buyerman etc. verboert . . . . II st.

Alle degenen, die int recht vloecken ofte onnutte worden spreckt, elcke reys . . . . II st.

Van alle hoge pandinge heeft den schout off . . . . . X st.

Ende van een dagelicx pandinge. . . . . II st.

Soe wie verdaecht es om tugenisse te doens en onwillich es zijn tugenisse te doen ende dat weygert, so menich warf hijt doet, die verbuert II st., nochtans sal hy tuygen.

Van alle willecoren, die vor den schout geschien ende moet die te boeck stellen in present van twee schepenen, daer heeft hy off . . . . II st.

Alle diegene, die in recht staen ende mit malcander overcomen, verboren elcx. . . . . II st.

Alle toegewesen boeten, die den schout toegewesen zijn ende men hem die nyet betalen en wil, die mach hy panden up hoge ban ende up hoge boet, II scat an gelde ofte vier schat an pande.

Van alle voechdie in recht den schout. . . . . II st.

Alle degene, die haer recht een ander updragen ende machtich maecken voer recht, heeft den schout . . . . II st.

Alle degeenen, die yemants recht updragen ende maken willen by procuracie, onder tzegel van den schoudt, om in een ander plaetse recht te spreecken, compt den schout . . . . X st.

Alle brieven tot oerbaer van den gemenen dorpe moet de schout mitten scepenen ende dengeenen, die zy daertoe kyesen, insetten ende leggen voer brant, verscuvinnge van duynen off spoelinge van de werff ende anders, groeven te

---

1) Er staat „eerlicke".

bedelven, ende diergelijcken, ende dat voer een zeekere boete, na ouder costumen ende gewonten. Ende degenen, die in gebreecken valt, zal den schout mit kennisse van scepenen begaen ende die boete met recht ende vonnisse inwinnen, indient hem belieft.

Allen certificatien, bezegelt voer schout ende scepenen, den schout X st. ende elcke scheepen . . . . II st.

Van een bezegelden tollenbrieff compt den schout. . . . . [1]).

Van alle gescutte beesten [2]) van een buyerman elcke eygenden compt den schoudt II st. ende van elcken eygendom van een vrempt man compt den schout. . . . . V st.

Van veylen van lant, huys, coeyen, inboel etc. compt den schout van elcke XX st. . . . . een oortgen.

Van palinck van lant compt den schout van elcke pael, die men steeckt ofte slaet . . . . 2 st.

Van elcke weet van op te veylen compt den schout 2 st.

Van elck buyerman te verdagen [3]) omt lant te helpen palen, van elcx compt den schout . . . . een halfve stuvèr.

Als den schout enige penningen uuytleyt van enige weetgelt, dat hem angedongen wort, es up te helfte meer. [4])

7. *(Van het recht te verdagen).*

Telcken alst recht gedaen es, so vraecht den S. overluyt: Heefter yemant meer te recht te doens, eenwarf, II, III, IIII warf over recht?

Soe seyt de schoudt: Alsoe hier up huyden niemant meer te recht te doens en heeft, soe verlegge ick mijn vierschaer van huyden over XIIII dagen, zient bueren; ende sient vremde, up dwarsnacht, of partyen gevent over langer! Soe verdage ick dan houder ende clager ende mijn schepenen up dien dach! Off ick houder ende clager ende mijn scheepenen verdaecht hebbe, als recht es? Het vonnisse dat vrage ick u!

Schepenen wysen: Jae!

Alzoe dicwil als de schout seyt tot een schepen: Dat vonnisse vrage ick u! ende die schepen dat wijst, dan moet hy vragen elcke reys: Volcht gy dat, die scepenen zien?

---

1) Opengelaten.

2) Er staat „beeten".

3) Voor „omt" staat een doorgehaalde „v".

4) Hierop volgen 16 onbeschreven bladzijden.

8. *Boeten, die van heerlicke*[1] *scult roeren, daer sal men of wysen, als hier staet:*

Item van heerlicke scult, daer geen verwerer up is, sal men of wysen, als inen panden off up hoech ban, up hoge boet. Soe sullen die scepenen seggen: Ben gy dat sculdich, geeftet; ben ghy niet, so keertet pandt!

Ist dat saecke, dat hy dat pant keert, soe comtet voer dien sheeren mannen; ende leyt hy dat gelt up, soe es alle dinck claer[2].

Noch van heerlicke scult, dar men verweer op doet, als men panden up hoghe ban, up hoge boet, daer moghen die scepenen haer stede up nemen, ist zaecke, dat zy dat vonnis nyet wijs in zien. Mar ist zaecke, dat die partyen niet meer dan tuych en hadde ende die schout dat met zijn eedt houden wilden, soe soude die scepenen dat up zijn eedt wysen, dien hy den heer gedaen hadde.

Item indien dat schepenen die schout te nae wesen in zijn voorss. eygen zaecken, soe mach den schoudt dat vonnisse an hem selven houden.

9. *(Van panden om schuld).*

Om een man te panden om gewillecoert, berecht ofte bekent gelt, ende seggen den anlegger den schout, dat hy die man een dach van pandinge wil beteyckenen.

H. S.! A. heeft hier te recht te doens. Waert u lief[3]), ick seydet voer hem?

Den scout: Jae, jae!

Vraecht A., of hy wil lyden an mijn worden, etc.

Heer schout! Waert gy A. een dach van pantrecht up B.?

Den S. seyt: Jae ick!

Soe staet A. ende ick voer hem ende clage over B. ende segge, dat hy staphans sculdich zal wesen A. te betalen alzulcke gewillicoert gelt; ende ick begeer, dat gy hem daer up inne eyscht. tWelck den scout doet, eenwarf, II, III ende IIII warf over recht.

---

1) Er staat: „eerlicke".

2) Dit staat na „Item—houden", doch moet blijkens aanwijzing (a, b, c, d) alhier worden ingevoegd.

3) „Lief" is uitgelaten.

H. S.! Alsoe dese B. dese sculde voer u verwilecort ende bekent heeft, soe segge ick, dat hy versteecken zal wesen van alle verweren ende dat gy denselven van stonden an sult panden van mynent wegen, ist recht ende wysent scepenen.

Ende ist dat B. niet en bewijst betaelt te hebben mit quitancien etc., soe wysen scepenen: A. sal hebben opten derden dach gelt of pant, ende dat hy versteecken zal wesen van alle verweren.

H. S.! Indien B. nyet in en quame by climmender [1]) sonnen, nyet panden en mochte, so begeer ick een vonnisse, of gy tselve doen moecht by dalender sonnen?

De scepenen wysen [2]) alsoe.

H. S.! Soe begeer ick, dat gy upstaet met uwen scepenen ende gaet ten huyse of upt lant of pandt dat gereeste guet van B., om mijn te helpen an mijn willecoert geldt, ist recht ende wysent scepenen.

Scepen: Jae!

Soe sal den Schout den ban dingen.

H. S.! Nug begeer ick, dat gy B. an sijn guet sult panden, alsoe dat den heer ende den eyscher voldaen sullen mogen worden. Begerende recht ende vonnisse etc.

H. S.! Hoe hooch sult gy A. wegen pande? Begeer vonnisse.

Scepenen wysen tot dubbelt gelt sonder scattinge.

Soe zal den S. sijn hant anslaen an datgeen, daer hy an panden wil.

H. S.! Ick begeer een vonnisse, wie dat dit pant scatten zal? Vonnisse.

Scepenen wysen: Drie die naeste buyeren!

H. S.! Of de buyeren A. desen pandt te hoech wilde anscatten, ick segge, dat ick ze den buyeren laten mach, ende dat se van stonden an mijn betalen, ist recht ende wysent scepenen.

Scepenen wysen dat die buyeren toe.

H. S.! Ick begeer een vonnisse, tot hoeveel dattet pandt gescat zal worden?

Soe wysen scepenen: Vierscat dat pandt.

Ende als dat pant gescat is, so salt den S. opveylen, of daer yemant meer omme geven wil, eenwarf, II, III, IIII warff.

---

1) Er staat: „climmerder".

2) Er staat, „wy".

H. S.! Ick begeer een vonnisse, of A. dit pant sal mogen coopen gelijck een ander tot mynen penningen!

Scepenen wysen: Jae!

H. S.! Of A. dit pant gecoft heeft tot betalinge van zynen penningen?

De scepenen wysent A. dat te vryen voer die scattinge, eenwarff, II, III, IIII warff.

Ende indien die gedaechte dan nyet en name ende betaelde den eyscher den heele scattinge,

Soe seyt den procureur, ist pandt huys of lant of onroerbaer guet: H. S.! Ick seg, dat gy sculdich siet den gedaechte uut dit guet te bannen ende diet gecoft heeft daer in, ist recht ende wysent scepenen.

Mar ist pandt tilber have off [1]) roerebaer goet, seyt den procureur: H. S.! A. seyt, dat gy sculdich siet van sheeren wegen mijn dit pant te leveren upten vryen heeren wech, ende dat ick se mach brengen ende mede doen, dat mijn belieft. Begerende dies recht ende vonnisse.

H. S.! A. seyt, dat hy der nu al toe gedaen heeft, dat hy der sculdich ende van rechts wegen sculdich is toe te doen. Begerende dies recht ende vonnisse.

Jae!

Ende soe mach den eyscher dat pandt besitten of wech brengen, bruycken ende besygen, vercopen ende zynen vrye wille daer mede doen. Ende waert dat den gedaechte of enich van synent wegen dat wilde beletten, dat waer up X pont tegen den bailliu etc. [2])

10. (*Losse aanteekeningen.*)

Dirck Allertss. gescreven ende besegelt een scertificatie den 29en [3]) September . . . . 14 st.

Item den selven dach contra Arien Mey. . . . 20 st. [4])

Item den 30en Sep. . . . . 20 st. [4])

Item den 10a October upt seventuych ende contra Arien Meynertssen . . . . 20 st. [4])

---

1) Voor „roerebaer" staat „onr" doorgehaald.

2) Hier volgen zes onbeschreven bladzijden, waarna nog enkele aanteekeningen op het laatste blad, die ik hier laat volgen, als van eenig belang voor de kennis van het handschrift.

3) Hier staat „October" doorgehaald.

4) Er stond „14 st.", dit is doorgehaald en er naast gescheven „20 st.".

Van de V weeten te besteden in den Busch, V buyeren ende II tuygen . . . . 14 st.

(D)en 17en Juny 1545 began tseventuych dat de sevens genoempt worde.

De sevens van AELBERT JACOBSS. contra JACOB CLAESS. ende PIETER BACKER:
GERRIT VAN SPARWOU ende here VAN BERCKENROEDE. te samen.
TRIJN JAN DIRCX zoen.

Te pr. GERRIT REMMEN [1]) es mijn wer het 4.

ARENT LOUS. Suytzyde.
AELBERT DIRCX zoen. an de son.
CLAES MAERTSS. ende
MARTEN MARTENSS. te samen.
JAN BRAES wed. kinderen.
POUWELS JAN broers ende wed. ende kinderen. an de noortsyde.

FRANS REYERSS. contra MARRYTGEN GERRIT JANSSEN wed. began tseventuvch den 4en Augusty 1545, den 5, den 6, 7, 8, 9.

ARIEN CLAESS., DIRCK JACOBSS. . . . . [2]) JAN JANZn.
PIETER DIRCX [3]) OUTGERSS.
Wm. DIRCX zn.
JAN DIRCX zn., ... [4])
VALLYCK HEINRICX zn. ende ARENT PIETERSS. hier voer JAN PIETERSS.

In de loterien geleyt te Bergen up Zoom by Aelb. Claes, raet secretaris van Harlem, den 17en September 1545.

Betrout, u, Scepper, par Harlem, C. A. v. M. [5])
Als, God, wil, par Harlem, A. C. v. H. [6])
God, salt, voersien, par H.', G. C. dr v. [7]) M. [8])

---

1) Onleesbaar. „Voer sie", „Voecthie", „Werthie"? Ook verder onduidelijk geschreven.
2) Hier stond „Pieter Nelen erfgenamen", wat is doorgehaald.
3) Hier stond „Zn.", wat is doorgehaald.
4) Hier stond „ende Arent Pieterss." wat is doorgehaald.
5) De beginletters van den naam des procureurs Cornelis Aertssen van Maeslandt.
6) De beginletters misschien van den naam van des procureurs vrouw, of misschien van „Aelbert Claess. van Harlem"?
7) Hier stond „a" wat is doorgehaald.
8) De beginletters waarschijnlijk van den naam van des procureurs dochter: „G. Cornelis dochter van Maeslandt".

XXIII. Dingtalen van Oud-Beyerland.

In het archief der Gemeente Rotterdam bevindt zich een HS. van VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, (Afdeeling Z n°. 136), met het opschrift: „Verzaamelinge van de Octrooyen, privilegien, ordonnantien en keuren van den lande van Putten", klein folio, gepagineerd tot pag. 147, daarna gefolieerd tot fol. 171. Op pag. 127—131 vond ik eenige oude dingtalen van Oud-Beyerland, voorzoover bekend, nog onuitgegeven, en mitsdien ter plaatsing in de Verslagen en Mededeelingen aangeboden. De vermelding van den Prins van Gaveren, Graaf van Egmond, als heer van Beyerland, wijst de jaren 1617—1620 aan als den tijd der opteekening, hoewel deze ongetwijfeld ouder recht bevat.

W. BEZEMER.

Rechten in Out Beyerland.

1. VYERSCHARE SPANNEN.

Schout vraegt: Hr Schepenen, ik vrage u, alsoo op huyden een dag is geordineert om een iegelyken recht te doen, of ik daerop vyerschare sal mogen maken, als recht is.

Schepenen: Jae!

Schout; Soo maken ik vyerschare van wegen den Prince van Gaveren, Grave van Egmond, Heer van Beyerland, van mijn selfs wegen (bailliu of schout) ende van schepenen wege. Ik gebiede lust, ik verbiede twist. Ick gebiede dat niemand dese vyerschare te nae gaet nog en staet. Ik gebiede dat niemand op schepenen eed en spreekt. Ik gebiede schepens dat sy geen vonnisse ontfangen nog wysen, tensy na staet als recht is. Ik gebiede dat niemand aan dese vyerschare en spreekt sonder oirlof ofte achterdeel van den Heer. Het eene gebiede ik ende het andere verbiede ik op die hoogste boete daertoe staende. Eenwerf, anderwerf, derdewerf, vyerwerf superabundant.

Schout: Acht hier yemand tegen? Dat vrage ik eenwerf, anderwerf en derdewerf.

Schout: Soo hier niemand tegen acht, soo vrage ik u vonnis (aen schepenen), of ik dese vyerschare terecht gemaect hebbe, als recht is?

Schepenen: Jae.

Schout: Volght ghy dat, mijn Heeren? — Die Schepenen sitten, d'eene voor, d'andere nae, hooft voor hooft te vragen.

2. Vredemaken van 's Heeren wegen.

Salaris voor den schout 2 groot, elk schepen 1 groot.

Schout segt: N. ik kome tot u van 's Heeren wegen (met) twee schepenen, en eysche vrede tusschen u ende uwe partye, ende ik gebiede u van 's Heeren wegen, dat gy vrede sult geven den tijd van 6 weken 4 uren 6 minuten, op die hoogste boeten die de Heere op u winnen mag. Eenwerf, anderwerf, derdewerf.

Begeert N. die te ontfangen, soo neemt de schout zijn rechterhand.

Schout segt: Daer neme ik u rechterhand op in kennisse van schepenen.

Maer weygert N. die vrede,

Soo segt de schout: Dat legge ik in kennisse van schepenen; — ende neemt die boeten naer inhout van de privilegiën.

Item als N. die vrede weygerde, soo neemt de schout een strootje, en werpt dat voor sijn voeten, ende seyt:

Dat drage ik aen schepenen. Ende soo menige reyse hy dat weygerde, soo meenige boeten tot 3 reysen toe.

3. Schepenen- eed.

Dat sweere ik, schepen te wesen in Beyerland, die Christelijke Religie voor te staen, den Heere voor te staen in sijn recht, alsoo wel recht te helpen doen den bailliu in criminele saken als den schepenen in civile saken, weduwen en weesen voor te staen, rechtvaerdiglyke vonnis te wysen na mijn vijf sinnen tusschen twee mans dingtalen, met niemand te simuleren in 't klijn nog in 't groot. Soo waerlijk moet my God Almagtig helpen en sijn Heylig Woord.

4. Vyerschare vorsten.

Is hier iemand die hier meer voor recht te doen heeft?

Bode seyt: Neen.

Schout: soo vorst ik deze vyerschare, en leggen se wederom op alsulken tijd als die Heer van doen sal mogen hebben, dat drage ik aen mijn schepen.

5. Ban houden.

Schout: Ik vraeg u schepen, of ik ban houden mag?

Schepenen: Jae.

Schout: Soo make ik ban van wege die Prince van Gaveren, Grave van Egmond, Heere van Beyerland, van mijn selfs wegen als schout. Beraed u gy schepens, ende ordineert my een dag dat partye recht sullen hebben.

Schepenen nomineren eenen dag.

Schout: Alzoo dage ik my selven op N. ende alle die schepens, ende alle diegene die daer tegens weten te spreken met recht. Soo beraed u gy schepens, of ik gedaegd hebbe als recht is.

Schepenen: Jae.

6. Eygendom van huys, erve of land over te geven.

Alsoo partyen hier vergadert zijn ende d'eene tevreden is dat men den anderen onterve, ende den anderen wederom erve.

Soo vermane ik u N. oft kennisse van scepenen is, dat dit land zijn Sondaegse geboden gehad heeft, soe recht is, ende dat hier vry gifte ende eygen over gaen mag?

Schepenen beraed wesende wysen voor recht, dat na die brieven ende bescheet, dat wy daervan gesien hebben, datter wel vrye gift ende eygen overgaen mag na die rechten van den lande.

Soo vrage ik u N. en ander schepenen, hoe dat dese gift overgaen sal van desen lande?

Heer Schout wil dy hooren wat die schepenen voor recht wysen, dat dese gifte met halm ende immobel ende met voogds hand.

Soo gifte overgaen wesende, ende in den Schouten handen, soo vermaent de schout: of er yemand tegens dese gifte, die hier overgaen sal, achte? Dat vraegt die Heere eenwerf, anderwerf, derdewerf, vierdewerf.

Soo hier niemand tegens dese gifte en acht, soo vermane ik u N. ende ander schepen, wat ik schuldig ben van rechts wegen meer met dese gifte te doen?

Soo wysen schepenen voor recht, dat men den eenen sal uitbannen ende den anderen weer inbannen, soo recht es.

Soo seyt die schout: Ik ban daer uit N. van 's Heeren wegen voor hem ende synen erven ende nakomelingen, ende sette

wederom in N.: ende legg'er up die Prince van Gaveren ban als graven van Egmond, Heere van Beyerland, ende mynen ban als schout, ende gebiede van 's Heeren wegen dat niemand dit land aen en spreect, ten sy met ouder briev ende beter bescheyd, ende dat binnen jaer ende dage als recht is, of by faute van dien, sal hy nu en ten eeuwigen dagen versteeken wesen.

Vermane nu u N. ende ander schepen, of ik den eenen wel uitgebannen hebben ende den anderen wederom ingeset hebbe na coustume ende rechte van den lande?

Schepenen beraed wesende wysen voor recht, den eenen wel uitgebannen te wesen ende den anderen wederom ingebragt, soo recht is.

Van gifte van land hebben schepenen eens ontfangen elk 6 st., de schout dubbelt geldt.

Van huys en erf hebben schepenen eens ontfangen elk 5 groot, de schout dubbelt geldt.

7. Recht-dag.

Heer Schout, ik bidde u om raed.

Schout: Spreekt recht.

Voorspraek: Heer Schout, doet my vonnis hebben of ik voort spreken mag.

Schout vermaent vonnis.

Schepenen wysen: alsoo partije een weete gehad heeft, dat hy spreken mag.

Voorspraeke: Heer Schout, eyscht mijn partye voort.

Schout eyscht partye N. eenwerf, anderwerf, derdewerf.

Schoudt vermaent vonnis, ende parthye verbeurt 4 st.

Schepenen wysen recht.

Schout: ik vraege u schepenen, hoe ik aen mijn gewesen boeten komen sal?

Schepenen: dat hy die sal mogen innen alsoe hem dat gelieft.

Partye of voorspraeke: Heer Schout ik begeere vonnis, hoe ik aen mijn toegewesen penningen komen sal?

Schout vermaent vonnis.

Schepenen wysen, dat hy sal aenslaen 't gereedste goed dat hy vind.

Voorspraeke nomineert yets en begeert vonnis, of hy zijn hand daeraen geslagen ende pand heeft, soe recht is.

Schout: ik vermane u vonnis, of hy gepand heeft, soe recht is.

Schepenen wysen. dat hy gepand heeft, soe recht is.

Voorspraeke: Heer Schout, ik begere vonnis, hoe lange die pandinge staen sal.

Schout vermaent vonnis.

Schepenen wysen voor recht: dat die pandingen staen sullen van loopende schulden 14 dagen, ten ware van land-pacht, van welke de pandingen niet langer staen sullen dan een atmaele, 24 ueren.

Als yemand pandinge doed, die moed leggen 2 st.

Dat geld komt den schout toe, die dat geld in sijn hant neemt.

Schout seyt tot schepenen: Alsoe dese man blinkende penningen leyt, soo pande ik hem N. van 's Heeren wegen. Ik vermane u N. het vonnisse, of ik se te recht gepand hebbe?

Schepenen: Jae.

Schout: Volgt gy dat, mijn Heeren Schepenen?

Item Men mag pandkeeringe doen tot allen tyden na die 14 dagen, al waeren 3 of 4 maenden verloopen, of als den bode om panden komt, in presentie van den bode, ende doen daerna by den bode schepenen-kennisse teekenen, ende schout die wete doen, en laten 't den secretaris teekenen.

De 14 dagen volstaen wesende ende parthye niet betaelt en is, soo is den eyscher schuldig sijn panden te doen halen in den vyerschare bij schout ende schepenen. Daervan 't salaris is voor schout ende schepenen 6 st.

Onvertogen recht salaris is 25 st.

XXIV. Recht der keurmedigen te Deventer.

De hierbij afgedrukte arbitrale sententie van den proost van St. Jan en den deken van Oudmunster te Utrecht dd. 1403 Maart 13 vond ik in het merkwaardige Deventersche stadboek van het begin der 15de eeuw: Inventaris N°. 1607 fol. 215 vs. Het stuk, dat geene toelichting behoeft, schijnt mij de mededeeling waardig, niet alleen omdat het de niet zeer bekende rechtsgewoonten in zake keurmede vaststelt, maar niet minder omdat het het bestaan van drieërlei keurmedigen (van den bisschop van Utrecht, den hertog van Gelre en het kapittel

van St. Marie te Utrecht) binnen de stad Deventer zelfs nog in het begin der 15de eeuw boven allen twijfel verheft. Dat de Deventer magistraat niet gaarne zag, dat halfvrijen zich onder zijne onderzaten bevonden en daarom „hinder dede" in het innen der keurmede, kan ons inderdaad niet verwonderen: de toestand mocht (vooral zoo laat in de middeleeuwen) zeker eene anomalie heeten.

S. M.

Pro memoria in futurum. Item van koermedesschen personen, die bijnnen Deventer woenen ende sterven, wat koir die heere dairvan tokompt etc. — Item tusschen dat capittell van Sunte Marien tot Uytrecht ansprekers ende Robert Willemssoen die smyt is een pleyt geweest van den koir sijns seligen wyves ende sijnre dochter, dairvan dat capittell eyschden een des besten, als een ambelt van Robert Willemssoen. Wairt geantwort, hie en weer anders nyet schuldich nae der gewoenten der stad van Deventer dan een cleet, dat den vorgenoemden heren geliefden ende dair uyt koeren, etc. Desse pleyt lange gestaen voir den officiael tot Uytrecht, van dair geappellijrt to Colne; ende die sentencie is tot Uytrecht ende tot Colne Robert Willemssoen togewijst. Hijrnae is die pleyt beloefft heren Aernt van Tricht, praefst to Sunthe Johan, ende heren Evert Foec, deken ten Oldenmonster, die dairvan oic uytspraeke gedaen hebben als hijrnae volget int jair onss Heren duysent IIII[c] ende dree op den XIII[en] dach van der Meerten; ende in den jair MCCCC ende een began die pleyt, ende heeft voele gecost etc.

Dit es oir seggen. — „Want die bysscop van Uytrecht ende die hertoege van Gelren van hoeren doeden koirmedesschen luyden, die geseten sijn bynnen der stad van Deventer, voir hoeren koer te nemen plegen dat beste cleet, dat dieghene achterlaet, die coermedich is; dairumb is onse seggen, dat die deken ende capittell van Sunthe Marien tUytrecht vorseyt van hoeren doeden koermeedschen luyden, die geseten sint bynnen der stad van Deventer, desgelikes nemen sullen, ten weer dat die avergever des koers myt gunsten myt den vorseyden deken ende capittell dedinget; ende dair en zall die stad van Deventer off yemant van hoerent wegen hinder in doen. Mer weert saeken, dat die bysscop ende die hartoghen vorseyt dat recht van der koermede myt beteren rechte der

stad van Deventer breken mochten ende dan myt rechte meerre koir deden nemen, soe moegen die vorseyde deken ende capittell desgelijck doen sonder argelist. Voirtmeer soe sall die pleyt affwesen ende die cost an beyden tzyden die sall quyt wesen, ende Robert sall op dese tijt die koer quyt hebben. Hijrmede finis ons seggens".

Hijrvan is een besegelt brieff des capittels Sunte Marien vorseyt, dyt alsus believende, myt den anderen processe in eener laeden.

:hte
ken
soe
die
uyt

ien
in

